HEINRICH MANN

Tinereţea lui Henri Quatre

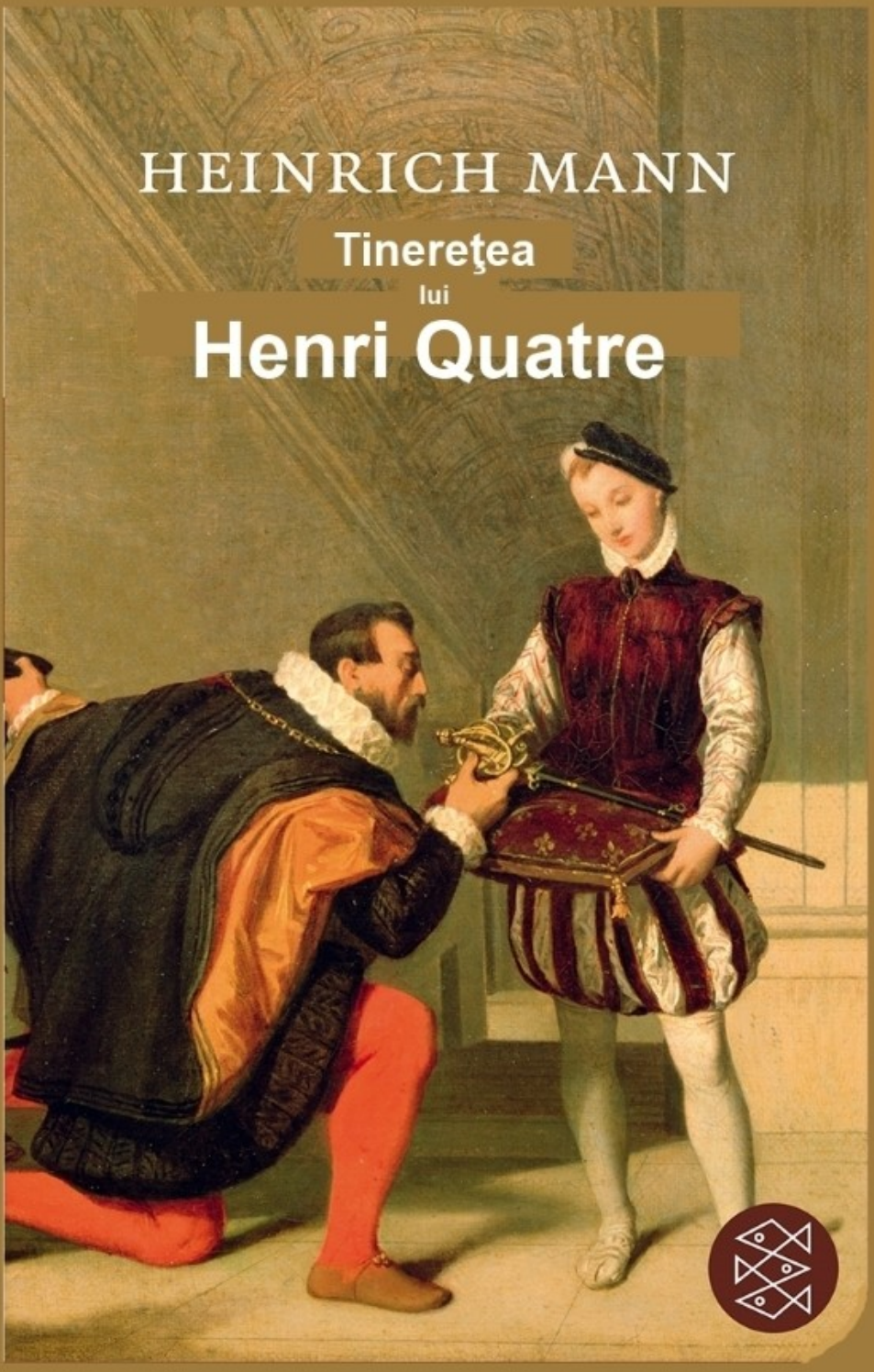

Heinrich Mann

TINEREȚEA lui HENRI IV

Editura pentru Literatura Universală
București, 1968

HEINRICH MANN

DIE JUGEND DES KÖNIGS HENRI QUATRE

versiune ebook: [1.0] hunyade

I. PIRINEII

OBÂRȘIA

Băiatul era mic, munții uriași. Se cățăra de la o potecuță la alta prin desișul de ferigi care la soare miroseau puternic iar când se tolănea printre ele, la umbră, răspândeau o răcoare plăcută. Aici o stâncă despica norii, dincolo vuia o cascadă, ce părea că se prăbușește din înaltul cerului. Băiatul scruta munții împăduriți și ochii lui ageri zăreau de departe, printre copaci, căprioara cenușie pe stei! Privea pierdut în adâncurile tremurătoare ale cerului albastru! Chiuia cu inima plină de bucuria de a trăi! Alerga desculț, o clipă nu-i stăteau picioarele! Trăgea adânc în piept aerul cald, ușor, care îi îmbăia tot trupul. Iată primele isprăvi și primele bucurii ale lui Henri, căci așa se numea băiatul.

Avea prieteni tot atât de mici, care nu numai că umblau desculți și eu capul gol ca și el, dar mai erau și zdrențăroși ori aproape despuiați. Miroseau a nădușeală, a ierburi, a fum, ca și el; lui Henri, cu toate că nu locuia, ca prietenii săi, într-o colibă ori într-un bordei, nu-i displăcea mirosul lor.

Îl învățaseră să prindă păsări și să le frigă. Împreună cu ei cocea pâine în țest și o mânca frecată cu usturoi. Căci usturoiul te face să crești și să-ți păstrezi sănătatea. Un alt leac era vinul, pe care-l beau din orice vas. Vinul intrase în sângele tuturora: al micilor prieteni ai lui Henri, al părinților lor, al tuturor oamenilor din ținut. Mama îl încredințase pe Henri unei rubedenii și unui preceptor ca să fie crescut deopotrivă cu copiii din popor, măcar că și acolo, în creștetul munților, băiatul locuia într-un castel, în castelul Coarraze. Ținutul se numea Béarn. Iar munții erau

Pirineii.

Se vorbea pe aceste meleaguri o limbă sonoră, cu multe vocale, iar litera *r* era rostită apăsat. În durerile facerii, mama lui Henri îngânase, după sfatul bunicului, o rugă chemând într-ajutor pe Sfânta Fecioară: *Adjudat me a d'aqueste hore*[1]. Era limba localnicilor, foarte apropiată de cea latină.

De aceea băiatul învăță ușor să vorbească latinește, dar numai să vorbească. Bunicul îl oprise să și scrie; pentru asta mai avea timp, deocamdată era prea mic.

Bătrânul Henri d'Albret muri în castelul său din vale, de la Pau, în timp ce la Coarraze micul Henri vorbea latinește, se cățăra pe coastele muntelui împădurit după micile căprioare numite *isards*, atât de greu de prins; și poate că cel din urmă horcăit al bătrânului răsunase în aceeași clipă cu chiotul de bucurie izbucnit din pieptul băiatului pe când se scălda împreună cu alți copii, băieți și fete, în pârâul, ceva mai jos de cascada cea mare, care spumega de-ți era mai mare dragul.

Trupul fetelor îi trezea o curiozitate nestăpânită. Chipul cum se dezbrăcau și se mișcau, vorbeau și priveau, dar mai cu seamă formele picioarelor, ale șoldurilor, ale umerilor, arătau că sunt altfel de făpturi decât dânsul. Una dintre ele, căreia începuse să-i crească sânii, îl fermeca mai cu seamă; se hotărî să o cucerească. Înțelesese că va trebui să-și dea silința, căci fata nici nu se uita la el; îi era drag alt băiat, mai năltuț, frumușel la chip, dar tont. Henri nu se întreba care să fie pricina acestei alegeri; poate că făpturile acelea minunate nici nu aveau vreuna, el însă știa ce vrea.

De aceea băiețașul, fără să țină seama că celălalt e mai mare, îl sfidă să se ia la întrecere cu el, să-și încerce puterile, trecând fiecare pârâul cu fata în brațe. Apa nu era

[1] Ajută-mă în acest ceas.

adâncă, dar la fiecare pas dădeai de bulboane și de pietre netede, care-ți fugeau de sub picioare dacă nu luai bine seama. Rivalul lui Henri lunecă de altfel îndată și ar fi căzut și fata dacă n-ar fi prins-o în brațe Henri. El cunoștea fiece pietricică și o trecu pârâul în brațe, încordându-și toate puterile, fiindcă pentru un băiețaș mic, slăbuț, era cam grea. Când ajunse la mal, o sărută pe gură, și fata, luată pe neașteptate, se lăsă. Atunci el, umflându-se în pene, îi spuse: „Te-a trecut pârâul în brațe prințul de Béarn”.

Țărăncuța se uită la el, la fața lui mică, înflăcărată, și izbucni în râs; auzind-o, îl duru inima, dar nu-și pierdu cumpătul. Fata alergă în grabă la admiratorul ei nenorocos, iar Henri, fără să se dea bătut, strigă după ea: „*Aut vincere aut mori!*”[1] Era una dintre maximele preceptorului său, și Henri nădăjduia că astfel o va da gata. Dar îl aștepta o nouă dezamăgire; puii de țărani nu se sinchisiră nici de prinț, nici de maximele sale latinești. Nu știau nici ce înseamnă a învinge, nici ce înseamnă a muri. Așa încât nu-i mai rămase decât un singur lucru de făcut. Se repezi în pârâu și lunecă dinadins, cu și mai puțină dibăcie decât o făcuse mai înainte celălalt. Maimuțări apoi mutra bleagă și șchiopătarea nătângului care căzuse, ba îi imită și ocările atât de bine, încât stârni râsul tuturor. Izbutise s-o facă să râdă chiar și pe fata ce i se părea atât de încântătoare!

Apoi plecă îndată. Căci, deși nu avea decât patru ani, simțea că altfel efectul n-ar mai fi fost atât de puternic. Reușise să facă impresie, totuși în sufletul lui se luptau sentimente diferite. Își satisfăcuse dorința de răzbunare, dar nu putea să uite. Și dorul sfios nu pieri, în ciuda curajului dovedit.

Când plecă la mamă-sa, care trimisese după el, câteva

[1] Învinge sau mori! (Lat.)

zile nu vorbi decât despre fata de la Coarraze. Bunicul murise între timp și Henri știa că n-are să-l mai vadă niciodată. Dar i se părea mai greu de îndurat gândul că fata e departe și n-o mai poate întâlni.

— Cheam-o aici, mamă, vreau să mă însor cu ea. E mai mare decât mine, dar nu face nimic, am să cresc și eu.

Dar impresii noi îl făcură să uite pe dată tot ce simțise mai înainte. I le stârnise o tânără domnișoară de onoare a mamei sale.

La castelul din Pau era adunată o Curte restrânsă, nu mai numeroasă decât o familie mare. Bătrânul d'Albret fusese un gentilom de țară. Își construise un castel bine întărit, care, în ultima vreme, fusese și înfrumusețat. Din balcon cuprindeai cu privirea o vale adâncă, acoperită de vii, măslini și păduri încântătoare; printre ele sclipea râul întortocheat iar îndărătul lor se înălțau Pirineii.

Munții păreau un lanț neîntrerupt, ca nicăieri în altă parte; pădurea verde urca până la cer; priveliștea fermeca ochiul, mai ales pe acela al proprietarului. Bătrânul gentilom de țară stăpânise toată partea de dincoace a Pirineilor, împreună cu văile și dealurile de sub munte, cu tot ce creștea acolo, fructe, vite și oameni. Stăpânise tot colțul sudic al Franței de apus: Béarn, Albret, Bigorre, Navarra, Armagnac; într-un cuvânt vechea Gasconie. Purta numele de rege al Navarrei și n-ar fi trebuit să fie decât vasalul regelui Franței dacă acesta ar fi avut cu adevărat putere. Dar regatul francez era dezbinat; catolicii și protestanții se luptau de o bună bucată de vreme între dânșii, în toate ținuturile. Această stare de lucruri oferea cel mai bun prilej pentru stăpânii marilor feude, ca Navarra, de a-și proclama suzeranitatea și de a încerca să smulgă vecinilor, cu arma în mână, tot ce puteau răpi, fie chiar și numai un deal acoperit cu vii.

În întreaga țară se jefuia și se ucidea în numele celor două credințe vrăjmașe. Se dădea atâta importanță

deosebirilor dintre ele încât oameni care altminteri n-ar fi avut nimic de împărțit deveneau dușmani neîmpăcați. Câteva vorbe, și mai cu seamă vorba „liturghie”, trezeau asemenea patimi, încât fratele se înstrăina de frate, de parcă ar fi vorbit altă limbă și n-ar fi fost de același sânge. Părea firesc să fie chemați într-ajutor elvețienii sau germanii. Aceștia trebuiau doar să îmbrățișeze credința cea adevărată și dacă, după caz, ascultau liturghia ori nu, erau preferați consângeanului de altă credință și căpătau dreptul de a lua parte la jafuri și distrugeri.

Credința pătimașă a oamenilor de rând nu era lipsită de foloase pentru conducătorii lor. Fie că le împărtășeau cu adevărat credința sau nu, ei puteau să-și mărească prin mijloace tâlhărești domeniul, ori, punându-se în fruntea micilor lor armate de strânsură, să ducă o viață ușoară, nu lipsită de plăceri.

Războiul civil devenise pentru unii o carieră; pentru cei mulți, însă, era un dezastru. Aceștia din urmă se alegeau numai cu credința neștirbită.

Bătrânul d’Albret fusese un bun catolic, dar nu fanatic, întotdeauna își spusese că și supușii săi protestanți zămislesc copii care pot să devină harnici truditori ai pământului, să cultive ogoarele și să plătească dările, sporind avuția țării și a stăpânului lor. Îi lăsa de aceea să se ducă în voie la predicile lor, iar soldații săi îi ocroteau deopotrivă pe pastori, ca și pe preoți. Se prea poate să-și mai fi spus și că numărul crescând al acestor credincioși protestanți, ce-și mai ziceau și hughenoți[1], mai degrabă

[1] Hughenot - nume dat calviniștilor francezi (francezul *huguenot* este derivat din germanul *Eidgenosse*, „confederat”). Organizați în comunități independente sub autoritatea unui sinod național în 1559, hughenoții au creat un aparat administrativ și militar prin care au devenit un corp autonom în cadrul statului, deseori în conflict cu puterea monarhică. În urma războaielor religioase care i-au opus catolicilor, hughenoții au reușit să obțină libertatea de cult, locuri în

folosea decât dăuna suzeranității sale, căci Curtea de la Paris era prea de tot catolică. Făcea parte dintre acei seniori feudali care dintotdeauna se străduiseră din răsputeri să-l împiedice pe regele Franței să devină prea puternic. În ultimul timp acești seniori se slujeau de hughenoți, de noua, de proaspăta religie ai cărei credincioși vorbeau de-a dreptul cu adevăratul dumnezeu, fără ca prin asta să fie mai blajină.

Hughenoții se răzvrăteau atât împotriva puterii lumești, cât și împotriva celei bisericești. Căci și în ținutul Béarn, ca și aiurea, țăranii începuseră a cere să li se arate unde anume scria în Sfânta Scriptură despre biruri. Iar dacă nu scria nimic, apoi nu înțelegeau să plătească! Dar bătrânul se pricepuse să se poarte cu ei, căci trăiseră atâta vreme la un loc. Le plăcea să spună vorbe mari, dar nu-și ieșeau din fire. Se băteau vitejește, fără a uita însă de foloasele pe care le puteau trage.

Purtase și el un beret basc, ca toți țăranii, atunci când nu trebuia să îmbrace coiful și platoșa, și-și iubea ținutul ca pe ochii din cap, dar numai ținutul din imediata vecinătate, pe care îl putea cuprinde cu privirea și cu celelalte simțuri. Când venise vremea ca nepotul său Henri să se nască, avusese grijă ca evenimentul să se petreacă în castelul din Pau, silind-o pe fiica sa Jeanne să-și întrerupă o călătorie. Și nu se în mulțumise numai ca în timpul durerilor facerii Jeanne să îngâne, în dialectul local, ruga *Adjudat me a d'aqueste hore*, pentru că nepotul să nu fie un slăbănog. De cum se născu băiatul, îi dădu să miroasă

---

parlament și cca. 100 de fortărețe, printre care La Rochelle, Cognac, La Charité și Montauban (Edictul din Nantes al lui Henric al IV-lea, 1598). Puterea militară hughenotă a fost desființată apoi de Cardinalul Richelieu (cucerirea orașului La Rochelle, 1628); Ludovic al XIV-lea a completat acțiunea de consolidare a monarhiei și de restaurație catolică deplină (revocarea Edictului din Nantes, 1685), obligând numeroase comunități de hughenoți să emigreze în țări protestante.

vin din viile sale și văzu că e carne din carnea sa și sânge din sângele său din felul cum copilul clătină din cap; și îndată îi frecă buzele cu usturoi.

Cum băiatul acesta al fiicei sale Jeanne rămăsese în viață, nu se prăpădise ca ceilalți doi pe care ea îi mai născuse, bătrânul îi lăsă ei moștenire toate posesiunile și titlurile sale, și Jeanne era acum regină a Navarrei. Soțul ei, Antoine de Bourbon, comanda ca general trupe ale regelui Franței, cu care se înrudea de departe. Mai tot timpul se afla în campanie. Jeanne îl iubise nespus de mult înainte ca el să fi început a alerga după alte femei; dar nu-și pusese niciodată nădejdea într-însul; de altfel, Antoine avea să și moară curând. Ea nutrea ambiții mult mai mari decât acelea pe care și le-ar fi putut îngădui Antoine de Bourbon; mama ei fusese soră bună cu Francisc I, regele care luptase cu atâta nenoroc la Pavia împotriva lui Carol Quintul; dar acest rege lărgise nemăsurat de mult posesiunile lăuntrice ale coroanei franceze.

Jeanne d'Albret se trăgea dar dintr-un neam mare și socotea că nu poate să se mulțumească doar cu ținuturile Béarn, Albret, Navarra, ce constituiau regatul ei. Regele de atunci al Franței era din familia Valois și avea patru feciori; nu se întrevedea deci nici o posibilitate pentru linia colaterală a Bourbonilor de a pune mâna curând pe coroana franceză. Cu toate acestea, Jeanne se încumetă a prevesti feciorului ei Henri cel mai strălucit viitor - lucru care mai târziu va fi pomenit cu admirație, atribuindu-i-se darul prorocirii. Dar ea nu era decât ambițioasă. Și această patimă făcu din femeia gingașă care era Jeanne un caracter neînduplecat, iar cea din urmă poruncă a ei avea să înrâurească mai târziu adânc soarta fiului.

De îndată ce feciorul se întoarse la Pau, Jeanne începu să-l învețe mai ales istoria casei lor. Nici nu băga de seamă că băiatul își găsea de lucru, de câte ori avea prilejul, pe lângă frumoasa domnișoară de onoare, sau alerga desculț,

ca la Coarraze, să se joace cu copiii de pe stradă, cătând cu nespusă uimire la fetițele cele pline de taine. Jeanne nu avea darul să vadă realitatea, capul îi era plin de visuri, visurile unei femei cu plămânii vătămați. Cu unul din brațe îl cuprindea pe Henri, care ar fi fost mai bucuros să țopăie în voie; cu celălalt, o cuprindea pe surioara lui mai mică, Catherine. Și cu duioșie, regina Jeanne își plecă, tandră, capul blond-cenușiu între cei doi copii ai ei. Fața îi era prelungă și palidă, cu trăsături delicate, sprâncenele i se mișcau în semn de suferință deasupra ochilor negri, pe frunte îi și apăruseră cute subțiri iar colțurile gurii începuseră să se lase în jos.

— Curând vom pleca la Paris, rosti ea. Regatul nostru trebuie să se mărească. Vreau să dobândesc și partea spaniolă a Navarrei.

Micul Henri întrebă:

— Și de ce n-o iei?

Dar se îndreptă îndată:

— Tata ar trebui s-o cucerească.

— Regele de la Paris e prieten cu regele Spaniei, îi explică mama. El îngăduie chiar ca spaniolii să năvălească asupra noastră.

— Da eu nu! se împotrivi pe dată Henri. Spania e vrăjmașul meu și așa va rămâne! Fiindcă eu te iubesc pe tine, rosti el aprins și își îmbrățișă mama.

Iar regina simți că din ochi îi picură lacrimi în sânul pe jumătate dezgolit, pe care micuțul îl mângâia, ca și cum ar fi vrut s-o consoleze.

— De ce ascultă tata numai de regele Franței? Eu n-am să fac așa! o încredința el lingușitor, căci știa că îi face plăcere.

— Mă luați și pe mine la Paris? se rugă surioara.

— Să vină cu noi și domnișoara, ceru Henri.

— Tata are să stea cu noi acolo? întrebă Catherine.

— Poate că uneori are să stea și cu noi, murmură Jeanne

și se ridică de pe jilțul drept, ca să nu mai fie nevoită a da și alte lămuriri.

CĂLĂTORIA

Puțin timp după aceea regina Jeanne trecu la religia reformată. Evenimentul acesta era de mare însemnătate nu numai pentru țărișoara ei, a cărei convertire la protestantism o încuraja din toate puterile, dar și pentru adepții de pretutindeni ai noii religii, întrucât le sporea curajul și influența. Jeanne făcuse însă acest pas mai cu seamă pentru că soțul ei, Antoine, își lua tot mai multe ibovnice, atât la Curte, cât și în timpul Campaniilor. Dat fiind că el fusese reformat și, slab din fire, devenise iar catolic, regina apucă drumul dimpotrivă. Convertirea ei se datora poate și evlaviei, dar mai ales era menită a fi o sfidare: a soțului ei, a Curții din Paris, a tuturor celor ce o jigneau ori îi stăteau în cale. Fiul ei trebuia să ajungă om mare, și acest țel nu putea fi atins decât în fruntea armatelor protestante; ambiția mamei ghicise de timpuriu acest lucru.

Când, în sfârșit, sorocul călătoriei la Paris se apropie, Jeanne își îmbrățișă fiul și îi spuse:

— Plecăm, dar nu trebuie să-ți închipui că o facem din plăcere. Căci vom ajunge într-un oraș unde aproape toți sunt împotriva Religiei și a noastră! Nu uita asta niciodată! Ai împlinit șapte ani și ești deștept. Știi că am mai fost o dată la Curte? Erai prea mic și nu-ți amintești. Poate că tatăl tău și-ar fi amintit dacă n-ar fi uitat și n-ar fi renegat atât de multe din câte au fost odată.

Și căzu într-o visare dureroasă. Băiatul o apucă de braț și o întrebă:

— Dar ce s-a întâmplat atunci la Curte?

— Răposatul rege trăia încă. Te-a întrebat dacă vrei să fii fiul lui. Tu l-ai arătat pe tatăl tău și ai spus că el îți e părinte. La care răposatul rege te-a întrebat dacă vrei să-i fii ginere. Și tu ai răspuns: „desigur”; și de atunci te privesc la Curte ca pe logodnicul prințesei regale; cu asta vor să ne momească. Ți-o spun că să nu iei toate de bune și să nu te încrezi în ei.

— Grozav! strigă Henri. Am o nevastă! Cum o cheamă?

— Margot. E un copil ca tine, nu poate nici să urască, nici să persecute religia noastră. Totuși, nu cred că ai să te însori cu Marguerite de Valois. Mama ei, regina, e o femeie prea rea.

Henri văzu fața Jeannei schimbându-se când pomeni de regina Franței. Se sperie și închipuirea lui se aprinse. În fața ochilor îi apăru o mutră înfricoșătoare, neomenească, o gheară, un toiag gros, și întrebă:

— E vrăjitoare? Face farmece?

— Ar vrea să facă, încuviință Jeanne. Dar nu ăsta-i lucrul cel mai rău.

— Scuipă foc? Mănâncă copii?

— Și una, și alta; dar nu izbutește totdeauna. Căci, spre binele nostru, dumnezeu a împerecheat răutatea cu prostia. Dar despre toate astea, dragul meu, nu trebuie să sufli nimănui nici o vorbă.

— Am să păstrez taina, dragă mamă, și am să mă feresc să nu fiu mâncat.

În clipa aceea era plin de închipuirile sale și nu credea că ar putea uita vreodată aceste închipuiri ori cuvintele maică-si.

— Și mai cu seamă păstrează cu tărie adevărata credință, așa cum te-am învățat! îi spuse Jeanne mișcată, dar în același timp amenințătoare.

Băiatul se sperie din nou și de data asta mai tare.

Acestea au fost cele dintâi lucruri pe care Henri le-a

aflat de la maică-sa, Jeanne d'Albret, despre Catherine de Medicis; apoi începu cu adevărat călătoria.

În capul convoiului mergea o trăsură veche, mare, cu coșul de piele; în ea se afla preceptorul prințului, La Gaucherie, doi pastori și mai mulți lachei. Urmau apoi șase călăreți înarmați, cu toții gentilomi protestanți, și în sfârșit trăsura căptușită cu mătase roșie a reginei, în care se afla Jeanne cu cei doi copii și trei însoțitoare. Convoiul era încheiat de alți gentilomi călări, reprezentând „Religia".

La începutul călătoriei, totul fu ca acasă: limba, chipurile oamenilor, priveliștea și mâncarea. Henri și surioara lui Catherine schimbau prin fereastră câte o vorbă cu copiii sătenilor care urmăreau o vreme trăsura, fugind pe lângă ea. Din pricina căldurilor lui cuptor, trăsurile rămâneau perdeluite. Înnoptară de câteva ori în țara lor și o dată la Nérac, cea de-a doua reședință: întreaga populație reformată se adună acolo seara, pastorii rostiră predici, se cântară psalmi. O bucată de vreme, drumul trecu prin Guyenne, provincia care se numise în vechime Aquitania și a cărei, capitală era orașul Bordeaux; reprezentant al regelui Franței fiind acolo Antoine de Bourbon, soțul Jeannei. Mai departe, însă, începea o țară necunoscută.

Erau ținuturi despre care copiii din Pirinei nu auziseră nici măcar în vis. Ce fel de straie purtau oamenii! Și cum vorbeau! Îi înțelegeai, dar nu le puteai răspunde. Râurile nu mai erau secate, cum s-ar fi cuvenit să fie vara. Nu se zărea nici un măslin și chiar și catârii se răriseră. Seara, călătorii trebuiau să se pregătească de odihnă printre necunoscuți, și protestanții puneau străji la uși, deoarece nu se puteau încrede în catolicii din partea locului. Cu o zi înainte, pastorii încercaseră să predice, dar mulțimea covârșitoare a dușmanilor îi alungase din casa de rugăciune cu pereții goi, aflată departe, în afara orașului. Și chiar regina Navarrei trebuise să fugă în grabă cu copiii ei. Cu atât mai mare era de aceea bucuria de a găsi pe

alocuri o majoritate de coreligionari. Atunci Jeanne era primită ca o reprezentantă a „Religiei”, era așteptată, căci faima ei o precedase; toți voiau să-i vadă copiii, trebuia să-i arate poporului, ridicându-i în brațe. Pastorii predicau, se cântau psalmi și se pornea un ospăț sărbătoresc.

Se aflau pe drum de optsprezece zile când trecură Loira, la Orleans. Ocoliră orașul, hughenoții înarmați, își apropiată cât putură mai mult caii de trăsura regală și o înconjurară cu atât mai strâns când apărură trimișii reginei Franței. Curtenii o întâmpinară pe Jeanne cu politețe, dar îi însoțea o gardă de catolici care ridica pretenția de a însoți trăsura la o depărtare mai mică decât hughenoții. Cum aceștia nici nu voiau să audă de așa ceva, se ajunse la harță. Micul Henri scoase capul pe fereastra trăsurii și îi încuraja pe ai lui, în limba sa și a lor, pe care ceilalți n-o înțelegeau. Dar un ropot de ploaie îi despărți pe adversari, care, de voie, de nevoie trebuiră să râdă și să se potolească. Cerul întunecat se sprijinea parcă în plopii neobișnuiți, ce foșneau în bătaia vântului. Era un august răcoros și de loc prietenos.

— Ce sunt turnurile acelea negre, mamă, și de ce ard?

— Soarele apune în spatele castelului de la Saint-Germain, spre care ne îndreptăm, dragul meu. Acolo stă regina Franței. Știi ce ți-am spus și ce mi-ai făgăduit?

— Știu, mamă.

PRIMELE ÎNTÂLNIRI

Se înfățișă deci din capul locului ca un cocoșel, mândru și dornic de harță. E adevărat că la început nu dădu cu ochii decât de slugile, care îl despărțiseră de mamă-sa; numai preceptorul rămăsese în aceeași odaie cu dânsul; și

i se servi carne, atât de multă carne! Iar când și a doua zi i se servi tot numai carne, ceru stăruitor să i se dea pepeni din ținutul lui de baștină, că era doar vremea lor. Plânse, nu mânca nimic și fu trimis, ca să se liniștească, în parc. În sfârșit, ploaia încetase.

— Vreau la mama. Unde e?

I se răspunse: „La *Madame* Catherine”, și Henri se sperie, căci știa că era regina. Așadar, nu mai întrebă nimic.

Purta cele mai bune haine pe care le avea; în spatele lui mergeau doi domni, preceptorul La Gaucherie și un gentilom din Béarn, Larchant. Pe o pajiște îl întâmpinară alți trei băieți, tot cu suită, dar mai numeroasă. Henri băgă de seamă îndată că nu se purtau ca niște copii cu chef de joacă; cel mai în vârstă mai cu seamă se legăna în șolduri și-și ținea capul sus, ca un curtean în toată firea, iar pe bereta lui albă fluturau niște pene.

— Domnii mei, întrebă Henri întorcând capul, cine-i pasărea asta?

— Atenție! îi șoptiră însoțitorii. E regele Franței.

Cele două grupuri se opriră față în față, tânărul rege în dreptul micului prinț de Navarra. Regele rămase în loc să-l aștepte pe Henri. Acesta însă își îngădui un răgaz spre a-l privi. Carol al nouălea nu avea numai beretă albă; era îmbrăcat în alb din cap până în picioare. În jurul gâtului purta o coleretă albă, pe care-și sprijinea bărbia, iar capul îl ținea întors într-o parte și privea pieziș. Părea să spună cu viclenie și tristețe: „Te știu de mult. E destul de rău că trebuie să vă cunosc pe toți.”

Henri simți că se înveselește, pentru prima oară de când se afla acolo. Ar fi izbucnit în râs, dar în spatele lui auzi șoptindu-se din nou: „Atenție!” Băiatul de șapte ani își umflă deci mai întâi pieptul în fața celui de doisprezece, apoi își aplecă trunchiul până își atinse aproape picioarele, și cu mâna dreaptă schiță un semicerc deasupra

pământului. Repetă această mișcare spre stânga și spre dreapta regelui și în sfârșit o făcu chiar întorcându-se, ceea ce provocă zâmbetul unora dintre domni. Cu totul altfel se purtă Larchant, gentilomul din suită Jeannei; se sprijini într-un genunchi în fața lui Carol și exclamă:

— Sire! Prințul de Navarra n-a văzut încă niciodată un mare rege.

— Iar el nu va fi niciodată un mare rege, spuse Carol, lăsând să-i scape fără voie aceste vorbe, și-și închleștă imediat gura, deasupra căreia se ițea un nas cărnos.

Henri se mânie; ochii-i blânzi și prietenoși începură să-i scapere; deodată strigă:

— Nu cumva să audă asta mama mea și nici a domniei voastre, care domnește în locul vostru.

Erau cuvinte prea pline de desconsiderare spre a putea fi ascultate de un rege; domnii din suita lui Carol al nouălea se speriară. Dar acesta închise numai ochii și în clipa aceea îl fulgeră un gând pe care n-avea să-l uite niciodată.

Henri se liniștise însă pe dată și fără nici o sfială se adresă celorlalți doi băieți:

— Da voi? întrebă el încurajator, căci băieții îi părură ciudat de încurcați. Se purta așa, căci nu primise încă o educație aleasă.

— Mi se spune *Monsieur*, rosti cel mai mare dintre cei doi băiați, care era de aceeași vârstă cu Henri. Port acest titlu fiindcă sunt cel mai în vârstă dintre frații regelui.

— Pe mine mă cheamă doar Henri.

— Da? Și pe mine tot așa, răspunse cu o vioiciune copilărească *Monsieur*, și amândoi se măsurară atenți.

— Nu aveți pepeni? întrebă Henri, mergând drept la țintă.

Cel mai tânăr dintre frații regelui râse ca de o glumă. Se vedea cât de colo că prichindelul era arareori vesel și fericit.

Deasupra copiilor atârnau crengile stufoase ale unui copac în care începu să ciripească o pasăre; câteșitrei își ridicară capetele într-acolo. Apoi văzură că regele pornise mai departe, cu întreaga suită după el. Cei doi însoțitori ai prințului de Navarra se aflau angajați într-o conversație cu domnii de la Curtea Franței și erau preocupați. Henri șopti:

— Trebuie să ne descălțăm.

Așa și făcu, apoi începu să se cațere în copac. Ajuns sub frunziș, strigă către ceilalți doi:

— Am să dispar imediat. Voi nu aveți curaj?

Și când dispăru cu adevărat în coroana copacului, ceilalți nu voiră să rămână mai prejos, își lepădară încălțămintea într-un tufiș și se luară după el. Henri le spuse:

— Aici nu ne pot găsi. Au să ne caute peste tot. Între timp voi să mă duceți știu eu unde. Nu! Nu scoateți puii din cuib. Nu vedeți că sunt păsări cu cioc galben? Păsări de astea își fac cuibul și în fața ferestrei mele, acasă, la Pau.

Câțiva domni din suită se înapoiară, priviră în jur, se sfătuiră și se îndreptară în altă parte. Cei trei băieți coborâră imediat și, în sfârșit, Henri ajunse la locul convenit, în grădina de legume. Fructele râvnite se odihneau pe pământul negru; el se așeză jos, își înfipse mâinile, picioarele goale în țărână și chicoti încetișor:

— Ce frumos e aici!

Căci tot soiul de legume înmiresmau aerul, și el le mirosi și gustă din toate: din ceapă, din lăptuci, din usturoi.

— Da voi? îi întrebă pe ceilalți.

Copiii stăteau nemișcați și-și priveau picioarele pe jumătate îngropate în țărână. Apoi rostiră:

— Pământul e murdar.

Dar Henri descoperise un grădinar. Omul de rând, când îi zărise pe cei doi prinți, voise să se ferească din calea lor.

Henri îl strigă însă:

— Vino aici, sau ai să dai seama!

Nenorocitul se târî cu spinarea îndoită către ei.

— Scoate cuțitul! Taie pepenele cel mai copt!

Și abia după ce înghiți jumătate, spuse că-i apos și cam acrișor.

— Asta-i tot ce aveți mai bun?

Grădinarul se apără zicând că plouase prea mult. Iar Henri rosti:

— Te iert.

După aceea îl întrebă despre grădină și despre felul lui de trai, continuând în același timp să înfulece.

— Poți să vii în Navarra, îi spuse, am să-ți dau să tot mănânci pepeni! Nu te uita așa ca prostul! Ce, n-ai auzit de Navarra? E o țară mai mare decât Franța. Și pepenii sunt mai mari.

— Și burta ta! observă cel de al doilea Henri, căruia i se spunea *Monsieur*.

Căci vărul abia venit sfârșise de unul singur pepenele. Ba întrebă chiar:

— Ce-ar fi să mai mănânc unul?

— Mâncăule! se miră Henri de Valois, dar fu repezit îndată.

Henri de Bourbon îi strigă:

— Vezi să nu-ți reped un picior undeva!

Și începu să-și tragă piciorul din țărână. Dar înainte de a-l fi tras de tot, celălalt o și zbughi, iar fratele mai mic se luă după el plângând. Henri râmase stăpân pe poziție.

Un iepuraș îi sări pe dinainte și el îl fugări. Iepurașul se piti, el îl alungă din ascunzătoare, dar de prins nu-l putu prinde. Vânătoarea îi tăiase răsuflarea. Deodată se auzi strigat: „Henri!” Dădu cu ochii de surioara lui, lângă care se afla și o altă fetiță. Era mai mărișoară decât Catherine, cam de aceeași vârstă cu el. Își închipui cine era, dar, de uimire, la început, nu scoase nici un cuvânt. Surioara îi

spuse:

— Am venit, că Margot era curioasă.

— Totdeauna ești așa de murdar? îl întrebă Marguerite de Valois, sora regelui.

— Am vrut să mănânc pepeni, răspunse Henri și se simți rușinat. Stai să-ți aduc și ție unul.

— Mulțumesc, dar nu se poate.

— Înțeleg. S-ar putea păta rochia asta frumoasă.

Fata surâse, spunându-și în gând: „Și fața! Sunt sulemenită, dar țărănoiul ăsta nu-și dă seama”.

Ce fată! Nicicând nu mai văzuse una la fel! Alături de Margot, surioara Catherine, pe care o iubea atât de mult, părea o slujnicuță, măcar că era gătită de sărbătoare. Marguerite avea în obraji culoarea trandafirilor, a garoafelor, ba încă florile ar fi pălit pe lângă dânsa. Rochia albă îi era lipită de trup până la șolduri, apoi se înfoia largă și scorțoasă sclipind din pricina broderiei de fir aurit și a pietrelor de toate culorile.

Pantofii îi erau și ei albi, cu câteva urme de țărână. Ascultând de un îndemn lăuntric, Henri îngenunche și îndepărtă cu buzele urmele de țărână. Apoi se ridică și spuse:

— Mâinile mele nu erau destul de curate.

Tonul cu care rostise aceste vorbe era însă neprietenos, căci fata zâmbea sigură de dânsa. De aceea o luă la o parte pe soră-sa și îi șopti la ureche, dar în așa fel ca și cealaltă să poată auzi:

— Acum îi ridic fustele, să văd dacă are picioare ca toate fetele.

Surâsul micii prințese îngheță. Dar Henri mai adăugă:

— Are nasul prea lung! Catherine, poți să pleci cu ea.

Margot era gata să izbucnească în plâns. Pe dată, însă, Henri deveni cum nu se poate mai curtenitor.

— Domnișoară, sunt un prostănac de la țară, iar dumneavoastră o domnișoară distinsă, spuse el

împăciuitor.

Iar soră-sa îl informă:

— Știe latinește.

Henri îi vorbi în latină și o întrebă dacă era cumva logodită cu vreun prinț. Ea răspunse: „Nu”, și astfel Henri află că povestea pe care i-o istorisise preaiubita-i mamă era pesemne numai un basm pe care Jeanne îl visase poate. Cu toate acestea, Henri gândi: „Ce nu e, poate să mai fie”. Dar pentru moment spuse doar:

— Pe frații tăi i-am pus pe fugă.

— Se vor fi temut de mirosul tău. Un prinț nu miroase așa, zise Marguerite de Valois și strâmbă din nasul ei prea lung.

Henri de Bourbon se simți jignit și întrebă mânios:

— Știi ce înseamnă: *Aut vincere aut mori*?

Prințesa răspunse:

— Nu. Dar am s-o întreb pe mama.

Cei doi copii se priviră sfidători. Micuța Catherine rosti temătoare:

— Atenție. Vine cineva…

Era o doamnă, desigur de la Curte, poate chiar educatoarea prințesei, căci își arătă nemulțumirea:

— Cine e băiatul ăsta murdar cu care vorbești, domnișoară?

— Se pare că e prințul de Navarra, dădu răspuns Marguerite.

Imediat, doamna făcu o plecăciune adâncă.

— A sosit tatăl dumneavoastră, domnul, meu, și dorește să vă vadă. Dar mai întâi ar trebui să vă spălați.

VRĂJMAȘELE

În timpul acesta, mama lui Henri, Jeanne d'Albret, avea o convorbire cu Catherine de Medicis. Aceasta se arăta neobișnuit de prietenoasă, gata să ajungă la o înțelegere și doritoare de a ocoli orice motiv de ceartă. Plină de zel, însă, hughenota nu observă toate acestea, ori le socoti vicleșuguri.

— Religia și dușmanii ei nu se vor putea nicicând înțelege, spunea ea cu încăpățânare. Și-și jură: „De-ar fi să am într-o mână regatul și în cealaltă feciorul, aș prefera să-i arunc mai degrabă în fundul mării decât să cedez".

— Dar ce-i religia? o întrebă oacheșa și greoaia Medicis pe blonda și zvelta d'Albret. E timpul să devenim rezonabile. Necurmatul nostru război civil distruge Franța, căci trebuie să dau drumul spaniolilor să intre ca să vă pot birui pe voi, protestanții. Și, la drept vorbind, nici nu vă urăsc; dacă aș putea, v-aș cumpăra religia.

— Ești vrednică fiică a unui zaraf florentin, răspunse Jeanne cu dispreț.

Ceea ce îi fusese dat să audă i se părea mult mai insultător.

Catherine nu se lăsă intimidată:

— Fii bucuroasă că ai de-a face cu o italiancă! Nici o catolică franceză nu v-ar oferi condiții de pace atât de bune. Coreligionarii dumitale pot avea toată libertatea de a-și practica religia, și vreau să le dau chiar locuri de refugiu sigure, orașe întărite. Trebuie numai să renunțați la intrigi împotriva catolicilor și să nu-i atacați.

— „Sunt un dumnezeu al mâniei", a spus domnul.

Mâniată peste măsură, Jeanne nu mai putea sta pe scaun. Catherine rămase, însă, liniștită, împreunându-și mâinile cărnoase, cu gropițe și inele.

— Sunteți mânioși fiindcă sunteți săraci. Războiul e o

afacere pentru voi. Vă ofer bani ca să nu mai aveți nevoie de război.

Acest exces de neînțelegere și de desconsiderare o făcu pe Jeanne să spumege. Ar fi vrut să se repeadă cu pumnii asupra grăsanei. Îngăimă:

— Și câți bani primesc ibovnicele soțului meu pentru a-l împinge să lupte mai departe împotriva religiei?

Catherine dădu ușor din cap, ca și cum s-ar fi așteptat la această întrebare. În sfârșit, se spunea lucrurilor pe nume. Eroina asta a credinței era pur și simplu geloasă! Nu mai avea nevoie de nici un răspuns; blonda cu obraz de capră oricum nu l-ar fi auzit; pierzându-și de tot cumpătul, Jeanne se depărtase clătinându-se până lângă perete și căzuse, aproape leșinată, pe un sipet mare. În clipa aceea se deschise o ușă zugrăvită, aurită, dar întărită cu drugi de fier. Sentinelele loviră în dușumea cu halebardele, și regele Navarrei intră în încăpere, ducându-și de mâini cei doi copii.

Antoine de Bourbon se legăna în șolduri, ca un bărbat frumos și dorit ce era. O făcea în orice împrejurare și nu-și dăduse încă seama ce se întâmpla acolo. Ferestrele erau îngropate în firide adânci, și cei care intrau trebuiau să se obișnuiască mai întâi cu întunericul. I se păru că vede o mișcare în direcția peretelui opus ușii și puse repede mâna pe pumnal.

Regina Catherine râse din toată inima, dar fără zgomot.

— Repede-te vitejește, Navarra! Convinge-te că n-am ascuns nici un ucigaș, mai cu seamă pentru un bărbat ca dumneata.

Dacă n-ar fi fost atât de înfumurat, ar fi putut să ghicească în aceste vorbe o batjocură fățișă. Dar așa, nu mai dădu nici o atenție peretelui suspect, ci se înclină în fața Chaterinei, rostind apoi cu demnitate:

— Acesta e fiul meu Henri, care vă solicită bunăvoința, doamnă.

Fetița nu fu băgată în seamă și de rușine își ținea ochii în pământ.

Henri privi femeia din fața lui și uită să salute. Iat-o în mijlocul acestei odăi mari, în locul unde e lumina mai puternică, pe răutăcioasa, pe înfricoșătoarea Catherine de Medicis, iat-o, va să zică ăsta-i! Impresiile sale de călătorie, noile cunoștințe din grădină și mai cu seamă pepenii îl făcuseră s-o uite aproape cu desăvârșire; de-abia acum îi dădu în gând cum ar fi trebuit să arate. Ar fi trebuit să aibă gheare, cocoașă, nas de vrăjitoare, așa ar fi recunoscut-o ușor. Din păcate, dânsa complica lucrurile: era o femeie cum nu se poate mai obișnuită. Rezemată de spătarul înalt și drept al scaunului, părea scundă, apoi mai era și grasă, avea obrajii albi și puhavi și ochii ca niște cărbuni stinși. Henri era dezamăgit.

De aceea ochii săi vioi făcură ocolul salonului, dar ce-i fu dat să vadă? Ah! Vedea mai bine decât tatăl lui, pentru că iubea mai mult. Și se repezi înspre colțul unde zăcea ori se ghemuia maică-sa.

— Mamă! Mamă! strigă și, în timp ce fugea, îi trecu prin minte: „Așadar, tot i-a făcut un rău”.

— Ce ți-a făcut răutăcioasa *Madame* Catherine? întrebă în șoaptă, dar insistent, în timp ce-și săruta mama.

— Nimic. Mi-a venit rău. Acum ne sculăm amândoi și suntem cuminți.

Și făcu îndată ceea ce hotărâse.

Jeanne înaintă, petrecându-și brațul de după gâtul fiului, îi zâmbi soțului și spuse:

— Iată-l pe fiul nostru, dar continuă să-l țină pe Henri strâns. Ți l-am adus să-l revezi, scumpul meu soț, căci vii rareori pe acasă. Și am vrut mai cu seamă să-l prezint reginei Franței, ca pe un mic soldat al ei, care-i va sluji așa cum o slujește și tatăl său.

— Foarte bine, răspunse Catherine binevoitoare. Dar dacă ar fi după mine, întreg regatul ar trăi în pace, ca o

singură familie.

— Atunci ar trebui să-mi ar ogorul? întrebă cam nemulțumit războinicul Antoine.

— Ar trebui să te interesezi mai mult de soția dumitale. Ea te iubește și are momente de slăbiciune, fiindcă îi lipsești. I-aș putea oferi, însă, un leac.

Jeanne se cutremură; auzise destule despre leacurile acestei otrăvitoare! De aceea se grăbi să răspundă:

— O, dar nu-i nevoie!

Când se ridicase de pe sipet și venise spre mijlocul încăperii trebuise să facă un efort spre a se reculege; acum, însă, se prefăcea la fel de ușor ca și Catherine. Aceasta își păstră tonul matern.

— Am oferit soției dumitale, Navarra, prietenia mea și cred că și dânsa îmi dorește binele pe care i-l doresc eu.

Jeanne gândi stăruitor și repede: „Să-mi crească numai fiul, că mă răfuiesc eu cu voi! Mă răfuiesc eu cu voi, să mi se facă numai băiatul mare! Eu, nepoata lui Francisc întâiul, și fiica asta de cămătar!”

Înfățișarea ei gingașă, plină de farmec nu se schimbă însă de loc când gândi astfel, după cum nu se schimbă nici înfățișarea maternă a Catherinei, orice ar fi gândit. Printr-un singur lucru se trădă totuși Catherine de Medicis: prin aceea că aproape nu-i luă în seamă pe cei doi copii, nici măcar pe fetița speriată.

Și doar făcea pe femeia cu griji materne!

— Sunt din tot sufletul prietena dumneavoastră! exclamă Jeanne, mulțumită că descoperise jocul celeilalte.

O DRAGOSTE STINSĂ

Antoine de Bourbon se bucură din toată inima de felul

cum se desfășurase convorbirea. Și când rămaseră singuri în odaia lor, își îmbrățișă mai întâi soția, apoi fiul, căruia îi arătă pe fereastră un cal mic, purtat prin fața lor.

— E al tău. Poți să-l încaleci chiar acum.

Henri o și zbughi. Iar surioara îl urmă, pentru a-l admira.

Dar Jeanne luă acum o înfățișare cu totul deosebită de aceea plină de încântare pe care o avusese în fața reginei. Copleșit de marea lui mulțumire, soțul ei nu băgase încă de seamă schimbarea. Ea îl privi ca și cum ar fi fost dusă pe gânduri și îl întrebă:

— Cum îi spune femeii cu care ești acum văzut mai des? Aceea care te-a însoțit în campanie și cu care ai venit probabil și aici.

— Multe ți se mai spun.

Și Antoine surâse chiar, încântat de sine, lucru pe care Jeanne îl răbdă numai cu mare greutate.

— Se poate să fi uitat chiar totul? întrebă ea deodată, cu o voce plină, adâncă.

În anume clipe, glasul Jeannei era surprinzător, avea un timbru de orgă, prea puternic, prea răsunător pentru un piept atât de slab. Soțul o ascultă mișcat, aducându-și brusc aminte de toate câte ar fi vrut dânsa să-și amintească. Nu mai era nevoie de nici un cuvânt. Se iubiseră puternic îndelungă vreme.

O luase după ce Jeanne se împotrivise de una singură să nu aparțină nici unui alt bărbat. Înainte de a-l cunoaște fusese măritată cu de-a sila, fusese dusă pe sus la biserică, deoarece spusese că nu poate umbla pe picioare; într-adevăr, rochia ei atârnase prea greu din pricina multelor giuvaeruri. Dar și mai greu cântărise voința, cu toate că nu fusese decât un copil atunci.

O măritaseră cu de-a sila, dar după câțiva ani veni și ziua când Jeanne fu fericită cu acela cu care voia să fie fericită. Trecu, însă, și șirul zilelor însorite și se ivi clipa

preacurândei ofiliri, ofilirea ei și a fericirii ce o încercase. Acum nu-i mai rămăsese decât fiul, dar asta era mai mult decât orice avusese vreodată. Dacă Antoine ar vrea să înțeleagă! Aveau doar un fiu!

Înduioșarea pricinuită bărbatului de glasul ei nu putu, însă, se înțelege, dura mult, iar amintirile din vremea patimii sale nu-i fură întărite de priveliștea bietei femei. Antoine era prea preocupat de întâmplările clipei de față, de un asediu, de o intrigă, de o femeie frumoasă. Cu toate că timp de o jumătate de minut după ce îl întrebase: „Se poate să fi uitat chiar totul?" voise s-o îmbrățișeze, dorința lui nu mai izvora din identitatea vechilor lor simțăminte, ci mai degrabă din politețe. Pricină pentru care Jeanne îl și refuză.

Antoine îi arătă totuși că era cum nu se poate mai mulțumit de dânsa, și îi lăudă cumpătarea. Jeanne îl lămuri că mai întâi și întâi n-avea nici un chef să fie otrăvită. Și aceasta nu atât de dragul propriei ei persoane, cât de dragul Religiei.

— La urma urmei, ai făcut foarte bine, dragul meu, că ai devenit din nou catolic și ai intrat în serviciul regelui Franței.

— Mi-au făgăduit Navarra spaniolă.

— N-au să ți-o dea, pentru că au nevoie de regele Spaniei împotriva noastră, a protestanților. N-ai să-ți atingi țelurile tale mărunte, dar lucrezi pentru unele mult mai mari, pe care preferi să nu le numești.

Spusese asta fiindcă ar fi amărât-o să-l socotească mediocru și fără o ambiție mai înaltă.

Antoine o ascultă uimit. Și o cruță de răspunsul lui, fie că se simțea cam încurcat, fie că voia să fie prevenitor; căci nu i se mai părea întreagă la minte. Jeanne nu-l mai socotea demn s-o îmbrățișeze, dar dorea ca între ei să domnească încredere în ce privea treburile casei lor. Și-i spuse:

— Nu se poate ca Franța să nu fie stăpânită odată și odată de un rege protestant. Noi suntem cei mai hotărâți, fiindcă și credința noastră e cea adevărată. Potrivnicii n-au decât o femeie bătrână cu un trup puhav și bolnav, care nu crede în nimic.

— În afară de astrologie, încuviință el, bucuros că era de aceeași părere cu dânsa măcar în această privință.

Totuși adăugă:

— Dar cei trei fii ai ei?

— I-a născut târziu, a fost multă vreme stearpă, și uită-te numai la acești trei băieți care au rămas în viață! stărui Jeanne neînduplecată. Primul i-a murit, s-a stins la șaisprezece ani, a fost rege numai șaptesprezece luni. Fratele său Carol are câteva luni mai mult de domnie dar după ochi parcă ar fi un moșneag de o sută de ani.

— După el mai sunt totuși alți doi, observă Antoine.

— Mama lor îi va lăsa și pe ei să moară. E o femeie care nu ridică ochii când se apropie de dânsa un copil. Regatul există pentru dânsa numai atâta timp cât trăiește ea. Dacă ar avea credință, ar fi convinsă că mâna Domnului i-a binecuvântat trupul nu numai pentru azi și mâine, ci pentru vecie.

Jeanne d'Albret rostise aceste vorbe tari cu o voce blândă, dar hotărâtă. Soțul ei nu se simțea la largul său, dar o admira. Și pentru a recâștiga terenul, observă:

— Ar trebui să-i amintești reginei că răposatul rege l-a logodit pe fiul nostru cu fiica ei.

— Are să mi-o amintească dânsa, răspunse Jeanne; iar eu am să chibzuiesc dacă fiul nostru nu e cumva prea bun pentru această familie în declin.

Până la urmă, Antoine își ieși din răbdări.

— Prea ești greu de mulțumit. Răposatul rege era sănătos tun, a căzut într-un turnir. Dinastia Valois n-are nici o vină că o Medicis își crește prost copiii.

— Dar spune ceva și despre năravurile rușinoase pe care

le-a adus la Curte! ceru Jeanne.

Deși bărbatul simțea că se apropie o ceartă, nu-și putu totuși stăpâni firea. Tot trupul îi aducea aminte, cu o nestăpânită încântare, de favorurile dobândite de la femeile acestei Curți, și lucrul i se citea pe față.

Jeanne, atât de chibzuită și de stăpână pe dânsa până atunci, își pierdu capul. Începu să tune și să predice. Catolicii idolatri nu știau să prețuiască, după părerea ei, decât voluptățile cărnii. Dimpotrivă, adepții Religiei erau curați și neînduplecați și țineau în mâinile lor fierul și focul cu care aveau să stârpească tot putregaiul.

O, DOAMNE, ARATĂ-ȚI FAȚA!

Se prea poate ca spusele ei să fi fost auzite și în anticameră; în orice caz ușa fu deschisă pe neașteptate, câțiva seniori protestanți intrară în salon și anunțară că amiralul Coligny se află în castel, că urcă scara, că se apropie, că a și sosit. Se dădură cu toții în lături și căpetenia protestanților intră, ducând mâna la piept în semn de salut. Regele Navarrei se înclină în fața bătrânului și, în felul acesta, și în fața partidei pe care o conducea. Spre deosebire de cei ce îmbrățișaseră protestantismul gândindu-se la avantajele pe care le-ar putea avea, Coligny era pătruns de severa lepădare de sine a unui martir, după cum o dovedea și fruntea lui frământată de pasiune și tristețe.

Jeanne d'Albret îl îmbrățișă pe amiral. Numai el mai trebuia să apară pentru ca să cadă de-a binelea în extaz. Își chemă toți oamenii, pe cei doi pastori, pe copii. Îl arătă pe fiul ei amiralului, care puse mâna dreaptă pe creștetul băiatului și stătu așa tot timpul cât ținu cuvântarea celui

dintâi dintre pastori. Acesta vorbi în cuvinte cât se poate de transparente pentru toți despre împărăția domnului, ce avea să vină curând. „Suntem aproape de liman!” Și toți înțeleseră ce voia să spună, fie că vorbea pe șleau sau nu. Se înghesuiau în odaia neîncăpătoare, toți voiau să ajungă în primele rânduri, să și treacă la fapte, să și aibă toată puterea, toată bogăția, și asta, firește, numai spre cea mai mare laudă a domnului.

Al doilea pastor intonă un psalm: „O, doamne, arată-ți fața!” Cântară cu toții în cor, din toată inima și plini de nădejdi, gata să înfrunte moartea și siguri dinainte de izbândă.

Căci unde răsuna cântecul lor, unde își proclamau cu atâta îndrăzneală credința?! În chiar casa regilor Franței! Își puteau îngădui să îndrăznească, și îndrăzneau!

Cu amândouă mâinile Coligny îl ridică deasupra capetelor tuturor pe micul prinț de Navarra, ca să țină minte toată viața cele ce se petreceau sub ochii săi și pe cei care se aflau în fața sa. O adunare de eroi ai Religiei făcea o aprigă profesiune de credință. Henri se simțea alături de ei și era mișcat; o vedea pe preaiubita-i mamă plângând și plânse și el. În schimb tatăl său, temându-se de urmările acestei înălțătoare manifestări, poruncise să se închidă toate ferestrele; din pricina asta aerul din încăpere devenise aproape cu neputință de respirat.

Toate acestea însemnau, însă, o depășire primejdioasă a marginilor îngăduite; Jeanne însăși își dădu seama mai târziu; bărbatul ei nu trebui să-i atragă prea mult luarea-aminte. Hotărî dar să dea reginei Catherine deplină satisfacție, căci era slabă nădejde ca regina să nu afle cele întâmplate. Când însă cele două bune prietene se văzură din nou, se vădi că regina Franței nu știa nimic ori prefera să treacă cu vederea purtarea prea puțin cuviincioasă a reginei de Navarra. În loc să-și arate neîncredere față de Jeanne, regina-mamă îi ceru sprijinul împotriva vrăjmașilor

ei.

Cea mai gravă primejdie pentru dinastia domnitoare erau membrii familiei Guise, stirpea lorenă, care ridica pretenții la tronul Franței. Jeanne înțelese că, în comparație cu aceștia, mica familie a Bourbonilor era socotită neprimejdioasă. Guys-ii se pretindeau mult mai catolici decât regina-mamă și erau și bogați. Pe aceste două temeiuri își sprijineau planurile lor și începuseră să se înfățișeze poporului din Paris ca mântuitori ai regatului. Sărmanii regi ai Navarrei erau necunoscuți aici, își aveau obârșia într-o provincie îndepărtată, eretică, într-un focar de răscoală. *Madame* Catherine torcea încântată, ca o pisică bătrână, de câte ori o zărea pe Jeanne d'Albret, iar Jeanne se simțea umilită, dar se ferea s-o arate.

Era înțeleaptă și se supunea la tot ce-i cerea regina. Aceasta făcuse în zidul odăii ei de lucru o gaură prin care putea să vadă și să audă dacă Antoine de Bourbon și cardinalul de Lorena pun ceva la cale împotriva ei. Jeanne trebuia să stea la pândă împreună cu dânsa și să tragă cu urechea, deși unul din cei spionați era chiar soțul ei. Dar nu așa se punea problema. Antoine nu prezenta nici un pericol; tocmai asta era mai umilitor. Totuși Jeanne trebuia să-și păstreze cumpătul.

Bătrâna regină se temea de capul familiei Guise, de bogatul cardinal, care ar fi putut să-i corupă toți slujitorii, chiar și pe Navarra. Ar fi fost destul să-i tăgăduiască Pirineii spanioli, căci de dat oricum nu i-ar fi dat; iar o asemenea făgăduială nu costa nimic.

Catherine, și o dată cu dânsa Jeanne, prinseră astfel firul multor intrigi, căci cardinalul primea și alți seniori în odaia lui Antoine, care i se părea locul cel mai ferit. Jeanne se minună de ușurința soțului ei. Probabil că nici nu pricepea despre ce era vorba; prin gaura din perete îl vedea cum îi zboară gândurile departe, la vreo iubită. Ceea ce era o pricină mai mult pentru dânsa de a nu-l pune în gardă și de

a n-o trăda pe prietena ei Catherine. Ba își propuse chiar să nu ajungă niciodată la vreo sfadă în public cu iubita lui. Atât de mult trebuia să se stăpânească în taină Jeanne; căci interesele fiului ei și ale Religiei îi cereau să rămână prietenă cu bătrâna regină.

Se întâmplă totuși o grozăvie: femeia, nevasta unui mareșal, o întâlni și se încumetă a i se prezenta, ba așteptă chiar o sărutare din parte-i, drept salut. Lucrul acesta, însă, Jeanne nu-l mai putu răbda, oricât de rezonabile îi fuseseră intențiile. În brațele acelea, lângă pieptul acela dezgolit, odihnea în ceasurile care pe dânsa o făceau tot mai bătrână și mai bolnavă singurul bărbat pentru care luptase vreodată! Jeanne privi furioasă fața aceea ademenitoare, fermecătoare chiar. Într-o clipită își dădu seama de toată deșertăciunea vieții. Și oricât ar fi vrut să se stăpânească, întoarse spatele femeii.

Nevasta mareșalului, însă, nu înțelegea să îngăduie această comportare și nu părăsi terenul. În timp ce regina Navarrei saluta alte doamne, ea rămase pironită locului și trăsăturile încetară de a-i mai fi ademenitoare. Deodată rosti destul de tare:

— Îmi întorci spatele și nu vrei să mă săruți? Pe sfântul Ion! Cu atât mai puține sărutări ai să capeți de la bărbatu-tău! Pe toate ți le iau!

Jeanne își chemă prietenele în juru-i spre a se putea depărta demn. Cealaltă era o femeie înaltă, gălăgioasă și o ciocnire s-ar fi putut termina prost. Mai mulți curteni, atrași de incident, acoperiră retragerea Jeannei.

Dar de-abia mai târziu se păru că întâmplarea avea să aibă urmări grave pentru ea. Nicicând nu-l mai văzuse pe bărbatul ei atât de furios; o amenință că o va repudia, că o va pune sub lacăt, și se știa că numai iubita lui îl ațâța. Prin gaura din perete se încredințase că puternicul cardinal de Lorena făcea tot ce voia din sărmanul Antoine. Iar țelul cardinalului era îndepărtarea Jeannei: atunci

familia Guise n-ar mai fi avut rivali, iar protestanții și-ar fi pierdut regina.

Jeanne își dădu foarte bine seama că singura ei mântuire era regina Catherine. Prin gaura din perete aflaseră că prietenii lui Antoine încercau să-l convingă să se însoare cu tânăra Maria Stuart. Aceasta era văduva celui mai mare dintre fiii Catherinei de Medicis, unul dintre fiii ei care se numeau pe rând regi, în timp ce cu adevărat domnea ea. Catherine era de aceeași părere cu Jeanne: o asemenea legătură trebuia împiedicată. N-avea nevoie de un bărbat în toată firea în casa ei, chiar dacă acela ar fi fost naivul Antoine. În privința lui cele două femei erau de aceeași părere.

Împrejurarea o făcu pe Catherine să-și amintească de un alt plan, de logodirea fiicei ei Margot cu micul Henri de Navarra. Arătă deschis că ar fi de cel mai mare folos regatului să primească în casa ei și să lege astfel de ea un prinț de sânge care era și ruda cea mai apropiată. Un astrolog al ei o încredințase că aceasta ar fi o hotărâre din cele mai fericite. Din păcate nu putea fi încă vorba de logodnă, copiii erau prea cruzi.

Printr-o îmbrățișare regina-mamă o asigură pe Jeanne de sinceritatea simțămintelor ei, dar Jeanne se cutremură în brațele bătrânei viclene. Îi ajunseseră la urechi anumite vorbe scornite pe seama prietenei ei. *Madame* Catherine ar fi otrăvit pe un înalt demnitar spre a putea dispune de veniturile acestuia în favoarea altuia. Dar în aceeași clipă Catherine o îmbrățișă și mai strâns și îi spuse:

— Sunt gata să fac orice pentru prietenii mei.

Putea să fie o simplă întâmplare. În orice caz, aceste vorbe o încredințară și mai mult pe Jeanne cât de necesar era să păstreze ca orice preț prietenia reginei. Dar sufletul ei se răzvrătea împotriva primatului rațiunii; Jeanne nu putea niciodată rămâne prea mult timp rezonabilă. Și cu toate că ar fi vrut să ascundă în inima ei adevăratele-i

păreri, adevărul ieșea totuși pe negândite la iveală și prindea glas. Tonul firavei Jeanne devenea atunci poruncitor și înțepat, căci vorbea în numele Religiei. Și chiar în cursul acestei convorbiri, uitând de vorbele înfricoșătoare care circulau pe seama lui *Madame* Catherine, ridică pretenția:

— Margot trebuie să treacă la protestantism! Altfel nici nu poate fi vorba ca fiul meu să se căsătorească cu ea.

Nu putea să știe cum va primi cealaltă aceste cuvinte; dar Catherine rămase la fel de prietenoasă, ba păru chiar că-și deschide și mai mult sufletul. Mărturisi că se întreba dacă n-ar trebui să treacă și ea, cu toți copiii ei, la noua religie! Poate că protestanții erau totuși mai puternici și cu ajutorul lor ar putea înfrânge familia Guise. Despre credință nu pomeni nimic, și Jeanne i-o luă în nume de rău, dar buna ei prietenă Catherine nici nu se sinchisi de predica pe care i-o ținu. Răspunse numai că era mai bine să nu se dea jocul în vileag și Jeanne să-și îndemne și de aici încolo pastorii să-și țină predicile cu ferestrele închise.

Deschise apoi o fereastră și o pofti pe Jeanne să privească afară. În grădină, Margot și Henri se jucau. El o dădea în leagăn pe Margot, care, în ziua aceea, nu purta o rochie de ceremonie, ci una dintr-o țesătură ușoară, ce flutura în jurul ei la fiece mișcare a leagănului. Henri se ghemui la pământ, o lăsă să zboare deasupra lui și îi strigă.

— Acum îți văd picioarele!

— Nu le vezi de loc, strigă Margot din leagăn.

— Le văd cum văd soarele pe cer, stărui el.

— Nu-i adevărat!

— Și sunt groase.

— Oprește imediat leagănul!

El nu-i dădu ascultare, ci lăsă leagănul să se oprească singur. Margot coborî, îi primi mai întâi brațul și apoi îl pălmui cu toată puterea.

— Am meritat-o, spuse el strâmbându-se de durere.

Și apucând tivul rochiei i-l sărută.

— Nu mai face așa! îl rugă Margot. Ai fost mereu prea politicos și prea cuviincios, nu mi-ai plăcut. Azi pentru prima oară mi-ai vorbit așa cum trebuie.

— Fiindcă acum știu sigur că ai picioare ca și celelalte fete, dar mai frumoase.

— Nu știi încă nimic. Așteaptă, să fim amândoi mai mari!

Apoi tăcu, îl privi numai și își umezi buzele cu vârful trandafiriu al limbii. Fața ei avea culorile unei piersici pictate pe porțelan, nu ale uneia adevărate. Băiatul nu putea să-și dea niciodată prea bine seama dacă îl provoca sau îl respingea. Și spre a lămuri în sfârșit lucrurile, se repezi la dânsa și o sărută cu forța. Margot își pierdu suflarea și chicoti fericită:

— Săruți mai bine ca...

— Cine? întrebă el, izbind cu piciorul în pământ.

— Nimeni, răspunse ea jignită.

Madame Catherine închise fereastra, împiedicând-o astfel pe Jeanne să se răstească la copii.

— Copiii se înțeleg, observă grăsana cu ironie binevoitoare.

Firava Jeanne, bolnăvicioasă, păli, dar continuă să se stăpânească.

Drept urmare nu-l mai lăsă, însă, pe Henri să se dezlipească de lângă dânsa, de parcă ar fi fost la ei acasă. Nu mai avusese de mult prilejul să asculte sfaturi folositoare, dar acum maică-sa îl dăscălea din nou zilnic: să nu uite nici o clipă că trebuie să fie alături de dânsa împotriva tuturor, pentru Religie, s-o apere, să-i câștige noi adepți, să-și bată joc de liturghie, de icoane și câte și mai câte! Henri credea în maică-sa; vorbele ei erau literă de evanghelie pentru el. Despre Margot nu-i spuse nici un cuvânt, se vede că Jeanne se rușina să-i pomenească de mica întâmplare pe care o zărise prin fereastră și luă în nume de rău Catherinei că i-o arătase.

Băiatul înțelese însă; conștiința sa încărcată îl făcu să ghicească gândurile ascunse ale mamei și într-o bună zi îi declară fără veste lui Margot, cu o mutră care o îngheță pe fată, că nici nu mai putea fi vorba despre picioarele ei, acestea fiind sortite iadului! Margot răspunse că nu-l crede, dar era înspăimântată și ceru sfatul mamei ei.

CEA DINTÂI DESPĂRȚIRE

Madame Catherine află însă și pe altă cale de uneltirile Jeannei. Nici nu era prea greu, dat fiind că băiețelul acesteia nu știa să-și pună frâu gurii. Deși protestanta își impusese ei însăși răbdare și tăcere, pe băiat îl lăsa să vorbească slobod. Căci Jeanne se bizuia pe convingerea că adevărul spus de gura copiilor nu poate fi atacat.

Henri era fericit că poate fi pe placul mamei sale și încă prin fapte care îi făceau și lui mare plăcere ca, de pildă, batjocorirea catolicilor. Devenise între timp căpetenia unei bande de băieți pe care îi învățase că nu există lucru mai caraghios decât călugării și episcopii. În curând, din banda lui Henri făceau parte toți copiii de la Curte. Nici măcar regina-mamă nu-și dădea seama de amploarea conjurației, căci cine ar fi îndrăznit să-i arate că și fiii ei erau amestecați? Henri câștigase ca părtaș mai întâi pe cel mai mic dintre cei trei prinți în noua joacă ce consta în a se costuma în haine preoțești și a stârni zarvă prin castel. Ca niște derbedei năvăleau pe neașteptate în mijlocul unor conciliabule serioase sau al unor scene de dragoste și încă mai și cereau să li se sărute crucea, pe care o întindeau. Petreceau ca în toiul unui vesel carnaval, în ciuda toamnei, vreme nepotrivită pentru asemenea distracție.

Prințul cel mai mic, numit d’Alençon, era cel mai

întreprinzător, deși se făcea repede nevăzut. Nimic mai firesc ca și al doilea prinț, *Monsieur*, să aibă poftă de a se înhăita cu ei, iar în cele din urmă nu putu rezista nici regele preacreștin Carol al nouălea, căpetenia tuturor catolicilor. Se costumă în episcop și luă la bătaie pe seniorii și doamnele Curții cu cârja sa; bineînțeles că din respect nu i se opunea nici o rezistență. Regele copil nu știa însă să râdă, se făcea tot mai palid, căutătura-i piezișă devenea mai plină de neîncredere și se înfierbântă până i se făcu rău. Cel care se bucura din inimă, cu toată nevinovăția de cele pe care le pusese la cale era Henri Navarra.

Curtea îi numea pe conjurați „micii răsfățați” și se prefăcea că se veselește de isprăvile lor. *Madame* Catherine fu amăgită până când chiar lângă ușa ei se iscă o hărmălaie de parcă venise ziua de apoi. La ea în cabinet nu se afla decât un cardinal italian, care și începuse a-și roti privirile, căutând un adăpost. Ușa se deschise și mai întâi intră un măgar pe care călărea Henri de Navarra, îmbrăcat în sutană roșie și purtând toate însemnele unei înalte demnități bisericești. În urma lui veneau o mulțime de mici seniori cu bonete ascuțite, cu pântece proeminente, îmbrăcați în rasele tuturor ordinelor călugărești; împunseră cu pintenii măgarii pe care îi călăreau și făcură înconjurul încăperii, cântând litanii. Cei ce nu aveau măgari se repezeau unul în spatele celuilalt, ca să fie luați în cârcă, unii cădeau și se tăvăleau pe jos, mobilele se răsturnară și ele și întreaga încăpere răsună de cântecele lor, de vaiete, de trosnetul lemnăriei, de tropăitul copitelor și de râsete.

La început râse și regina-mamă, bucuroasă că nu era vorba de niște ucigași. Dar când îi văzu și pe fiii ei, deși aceștia încercau să se pitească, își pierdu cumpătul, cu toate că nu lăsă să se vadă nimic. Cu un aer pe jumătate glumeț, pe jumătate serios, îi îndemnă pe copii, ca o mamă

grijulie, să respecte cele sfinte și să-și caute altă joacă. Nu-i dojeni nici pe prinți în chip deosebit. Numai pe micul Navarra îl atinse, blajin, cu palma peste obraz.

De atunci, însă, Catherine știu ce trebuie să creadă despre adevăratele gânduri ale bunei ei prietene Jeanne, și asta se întâmpla încă în toamnă, cam în vremea când cele două bune prietene făcuseră gaura în perete. Acum se punea numai întrebarea cât de primejdioasă putea deveni protestanta, lucru care se lămuri pentru întâia oară în ianuarie, când Jeanne plecă pe față la Paris spre a-i mări zelul și a-i ațâța pe coreligionarii ei. Catherine le îngăduise să predice fără opreliști, și regina Navarrei abuză îndată de libertățile îngăduite. Catherine nu spuse totuși nimic și continuă s-o trateze pe Jeanne ca pe o confidentă; era felul ei de a lăsa ca lucrurile să ajungă prin ele însele la deznodământ. Și chiar când i se păru că ajunseseră acolo, nu interveni direct: preferă să sugereze bietului Antoine poruncile ei, făcându-l să creadă, că ar fi chiar ideile lui. Jeanne trebuia să părăsească Curtea și ce era mai greu de suportat, fără fiul ei.

Tatăl îl reținea pe Henri, spre a-l feri de influența mamei și a face din el un bun catolic. Cu toate că, abia cu doi ani mai înainte, tot el voise să facă din băiat un bun protestant. Henri își aducea foarte bine aminte de asta; dar dacă s-ar fi încumetat s-o rostească, s-ar fi speriat prea tare de tatăl lui și chiar de el însuși. Căci de pe atunci își dădea seama că în viață există motive de a acționa mai puternice decât simpla sinceritate. Când Jeanne își luă rămas bun de la el, băiatul plânse - și, vai, dacă maică-sa ar fi putut bănui pricinile care-l făceau să plângă! Îi era milă de dânsa; pe el însuși se căina mai puțin. Dintotdeauna, Jeanne fusese credința lui cea mai adâncă; mai întâi dânsa și abia apoi Religia.

Acum Jeanne plângea cu hohote, îl săruta; i se îngăduise s-o facă pentru ultima oară, după aceea trebuia să plece

acolo unde o trimiteau vrăjmașii, iar băiatul urma să intre, împotriva voinței ei, într-o școală catolică. Ce-i drept, se liniști o clipă spre a-i aminti, severă și amenințătoare, să nu se ducă niciodată la liturghie, pentru că altfel îl va dezmoșteni. Băiatul îi făgădui, plânse din tot sufletul, însuflețit de cele mai bune intenții - dar nu fiindcă ar fi socotit că așa ar fi mai bine; pierduse această convingere la Curte. Preabuna-i mamă pleca în surghiun pentru adevărata Religie. Tatăl repudiase această religie, făcând și el, desigur, ce era de datoria lui să facă. Părinții săi nu se mai iubeau, se aflau în tabere vrăjmașe, fiecare dintre ei lupta ca să și-l apropie, și toate acestea, le simțea, nu erau lucruri chiar atât de simple. Dacă măcar *Madame* Catherine ar fi avut cu adevărat cocoașă și gheare, ochi roșii și i-ar fi curs mereu nasul, ar mai fi fost de înțeles cele ce se întâmplau. Dar așa, un băiețandru era pus față în față cu o lume plină de nesiguranță și de taine și, în curând, avea să pătrundă și el în această lume!

Intră în „Collegium Navarra”, cea mai nobilă școală din Paris, unde învățau și fratele regelui, cel care era numit *Monsieur*, și un Guise de aceeași vârstă cu ei. Amândoi aveau același prenume ca prințul de Navarra și li se spunea „cei trei Henri”.

— Nici azi n-am fost la liturghie, le spuse mândru prințul de Navarra celorlalți doi, când se întâlniră.

— Te-ai ascuns.

— Așa pretind dumnealor? Atunci mint. Le-am spus pe șleau părerea mea și s-au temut de mine.

— Foarte bine. Să nu cedezi, îl sfătuiră băieții, iar el, plin de zel, nu băgă de seamă că nu erau sinceri.

— Hai să ne costumăm și aici ca la Curte - le propuse apoi - să ne punem tiare de episcopi și să călărim pe măgari.

Se prefăcură că sunt gata s-o facă, dar îl pârâră la călugării care conduceau colegiul și, la liturghia

următoare, fu târât la capelă cu bătaia. Și lucrurile se opriră deocamdată aici, dat fiind că băiatul căzu bolnav, ceea ce-și dorise și voise să se întâmple.

În timpul bolii, la căpătâiul lui stătu Beauvois, singurul însoțitor pe care i-l lăsase maică-sa. Omul acesta era foarte grăbit să treacă de partea vrăjmașilor stăpânei sale, și Henri își dădea seama că fusese biciuit nu numai din pricina pârei prietenilor, a celor doi prinți; și însoțitorul său îl trădase.

— Pleacă, Beauvois, nu vreau să te văd!

— Dar n-ai vrea să citești cumva o scrisoare a mamei dumitale, regina?

Astfel băiatul află, spre marea lui mirare, că preaiubita-i mamă adresa trădătorului mulțumiri, arătându-se încântată că îi aducea la cunoștință tot ce se întâmpla la colegiu. „Întărește dorința de nesupunere a fiului meu și păstrează-l pentru adevărata religie! Faci foarte bine că-l pârăști din când în când rectorului, ca să-l biciuiască. Trebuie să facă această jertfă, pentru că numai astfel va fi cu putință să rămâi în preajma lui și să-i aduci la cunoștință scumpului meu fiu tot ce întreprind.”

Scrisoarea era lungă și pomenea încă de multe altele, dar Henri simți nevoia să-l privească mai întâi pe omul din fața lui; i se părea că nu mai întâlnise nicicând unul ca el, cu toate că nu era decât un domn cam gras, cu o față lătăreață și nasul turtit. Era limpede apoi că îi plăcea să bea cam mult; Henri n-ar fi bănuit niciodată că ar putea să fie ceva de capul lui. Dar acum se vădea a fi un om plin de viclenie, o făptură întortocheată, deși avea înfățișarea unui om simplu și era un slujitor credincios!

Domnul de Beauvois se pricepea însă mai bine să citească pe fața prințului de Navarra decât prințul pe fața lui. De aceea rosti cu blândețe, în timp ce ochii lui șterși se însuflețiră:

— Nu-i nevoie să spui tuturora cine ești.

— Dar nici dumneata singur nu știi bine cine ești, îi răspunse repede băiatul de opt ani.

— Important este numai să rămâi acolo unde vrei să fii, îl dăscăli omul între două vârste.

— Am să țin minte asta, începu Henri gândindu-se să-i mai spună: „Totuși, în dumneata nu o să mai am niciodată încredere”. Dar nu ajunse să rostească aceste vorbe; Beauvois îi înșfăcase deodată scrisoarea mamei - cu o mișcare neliniștitor de dibace, aproape imperceptibilă - și o făcu nevăzută. Apoi, cu totul schimbat la chip; i se adresă:

— Mâine vă veți scula și veți merge de bunăvoie la liturghie. Vă sfătuiesc să faceți așa, fiindcă sunteți slăbuț și ați suporta cu greu biciul, dar, dacă nu veți asculta, îl veți merita din plin.

Și întinse atât de mult vorba, încât până la urmă auzi și Henri pașii târșiți din dosul ușii de lângă patul lui. Dar nu întoarse capul, ci se prefăcu că plânge; și rămaseră așa până când cel ce trăgea cu urechea se depărtă. Apoi Beauvois îi împărtăși rostul scrisorii, vorbindu-i în șoaptă și repede, înainte ca cineva să-i mai poată întrerupe.

Jeanne d’Albret pregătea nici mai mult, nici mai puțin decât războiul civil, fățiș și general. Nu-l va mai cruța pe soțul ei, și cu atât mai puțin pe altcineva. Avea nevoie de oameni și de bani pentru cumnatul ei Condé, un mare senior care confunda propriile-i interese cu acelea ale religiei, dar asta o lăsa rece, căci el trebuia să comande ostile protestante. Organiza jefuirea bisericilor din comitatul Vendôme, unde fusese surghiunită. Nu se dădea în lături să facă rost de bani și din profanarea mormintelor, chiar dacă era vorba de morminte ale rudelor bărbatului ei! Nimic n-o făcea să dea înapoi, nimic n-o înspăimânta, voia cu orice preț să-și impună voința.

Băiatului i se păru că aude toate acestea rostite chiar de glasul ei, simțea gura ei vorbindu-i pătimaș la ureche, deși

asculta numai șoaptele grăbite ale unui om străin. Sări din pat, pe deplin înzdrăvenit. Și îndură mai departe chinuri, numai să nu meargă la liturghie. De multe ori uita totul, devenea vesel, cum și era din fire, se hârjonea lărmuind cu ceilalți băieți, uita de zidurile înalte și întunecate ale școlii, se simțea liber și triumfător. Era adânc încredințat că în curând vrăjmașii vor veni la dânsul să-l roage smeriți să pună o vorbă bună pe lângă maică-sa, pentru a dobândi iertare.

Dar se întâmplă altfel. Jeanne pierdu partida și trebui să fugă, iar fiul ei nici nu mai aștepta sfârșitul. La întâi iunie cedă, după ce se împotrivise din martie. Însuși tatăl său îl conduse la liturghie, și Henri jură în fața lui că va rămâne catolic, iar cavaleri vârstnici din diferite ordine îl îmbrățișară ca pe un tovarăș de luptă, ceea ce-l făcu să se simtă mândru. După puține zile, preaiubita-i mamă trebui s-o rupă la fugă în mare grabă; Beauvois îi comunică această veste cu un aer de reproș, cu toate că, înainte încă de a se întâmpla catastrofa, el îl sfătuise să îmbrățișeze catolicismul. Dintr-un ținut aflat la nord de fluviul Loara, Jeanne fugi de vrăjmașii ei spre sud, până în Navarra, fiind mereu în primejdie de a fi prinsă de generalul Montluc, pe care Catherine îl pusese pe urmele ei.

Cu câtă teamă o întovărăși cu gândul fiul ei tot timpul fugii! El nu-și ținuse făgăduiala dată și o trădase - nu era oare asta toată pricina nenorocirii ei? Nu îndrăznea să-i scrie de-a dreptul, dar trimitea scrisori, care erau adevărate strigăte de durere și de tulburare, unuia dintre seniorii ei: „Larchant, mi-e atât de teamă că s-ar putea întâmpla ceva rău reginei, mamei mele!”

Asta se întâmpla în timpul zilei; noaptea, însă, copilul dormea și visa că se joacă. Cu încetul, se înmulțiră și ceasurile de peste zi în care uită de toate, și de nenorocirea ce se întâmplase și de prea mica sa însemnătate în lume. Căuta atunci o ușurare apăsând cu

genunchiul pieptul câte unui copil învins în vreun joc, lucru de la care nu-l împiedicau nici un om și nici o opreliște. După care râdea de prizonierul lui și-l lăsa s-o șteargă. Și rău făcea; căci cei ce sunt pedepsiți urăsc mai puțin decât cei cruțați; dar Henri nu avea să înțeleagă asta niciodată.

Nu prea era iubit de cei de o seamă cu el, cu toate că se pricepea să le insufle deopotrivă și teamă, și poftă de a râde. Ținea să fie respectat și ținea ca și glumele lui să aibă efect, dar nu băga de seamă că nu-l mai respectau atunci când îi făcea să râdă. Imita, dacă-i cereau, lătratul unui câine ori pe nemți și elvețieni, căci războiul civil făcuse să se adune la Paris lefegii străini, și Henri îi văzuse. Într-un rând strigă: „Cezar a fost ucis!" Și îi zise lui Henri care era numit *Monsieur*: „Tu să fii Cezar". Apoi lui Henri Guise: „Iar voi, ucigașii". Și se târî pe burtă arătând tovarășilor săi de joacă în ce fel trebuie să te apropii de victimă. *Monsieur* fu cuprins de groază, începu să țipe și fugi, dar cei doi conjurați și săriră asupră-i.

— Ce faci? întrebă pe neașteptate fiul Jeannei. Îl chinuiești.

— Da cum vrei să-l ucid altminteri? răspunse Guise.

Întreruperea aceasta de o clipă fu însă de ajuns pentru ca Cezar să se pună pe picioare și să înceapă a lovi fără cruțare. Navarra trebui să-l oprească acum pe el să nu-l omoare pe Guise.

Hotărî că-i mai bine să se întoarcă la farse. Băieții nu pricepeau că poți să te lupți și în joacă. Când se băteau, deveneau deodată crunți și începeau să zbiere: „Ucide-l!" în timp ce pentru el jocul rămânea numai distracție.

Era mai mărunțel decât cei mai mulți băieți de o seamă cu el, avea pielea feței smeadă și părul blond-cenușiu. Obrazul și ochii îi erau mai vioi ca ai celorlalți, gândurile îi țâșneau cu mai mare iuțeală. Câteodată se adunau toți în jurul lui și-l priveau minunându-se ca de o ciudățenie, ca de un urs care dansează sau ca de o maimuță.

Cu toată însuflețirea stârnită de fantezia lui, își putea da seama pe negândite de realitate: îi vedea atunci cum se uită întrebători unul la altul, cum nu înțeleg ce le spune, din pricina graiului său de baștină. Ceilalți doi Henri descoperiseră că punea un articol greșit înaintea cuvântului lingură, dar nu i-o spuseră, ci începură să facă și ei aceeași greșeală ori de câte ori era el de față. Își dădea seama că ceilalți aveau ceva comun care îi deosebea de el și îi favoriza. Pe vremea aceea visa mult. Despre ce? Când se trezea dimineața, nu-și mai amintea.

De-abia când înțelese că-i e dor, un dor sălbatic, neostoit, își aminti și ceea ce vedea în toate visurile: Pirineii.

LA MOARTEA TATĂLUI

I se arătau verzi și împăduriți până la cer, picioarele îl purtau ca vântul pe băiatul adormit până în creștetul lor și acolo era la fel de uriaș ca ei, ca munții. Se putea apleca de sus până la castelul din Pau, spre a o săruta pe maică-sa. De dor se îmbolnăvi din nou, așa cum mai înainte se îmbolnăvise din pricina liturghiei. Se crezu mai întâi că are pojar, dar nu era adevărat. Tatăl său îl duse la țară, căci Antoine de Bourbon pornea din nou la război și nu voia ca micul Henri să rămână singur la Paris. Băiatul se temea, însă, de singurătatea în care trebuia să trăiască la țară și-l rugă pe tatăl lui să-l la cu el la oaste. Dar Antoine se împotrivi, dacă nu din altă pricină, măcar pentru că își ducea iubita cu el în campanie.

La plecare, Henri îl însoți o bucată de drum călare. Nu se putea despărți de el, niciodată nu-l iubise atât de mult pe acest bărbat frumos cu barbă, care purta arme; era

tatăl lui și voia să mai meargă alături de el, măcar până la cotitură, până la pârâu!

— Călăresc mai iute ca tine, pui rămășag? Pot să tai drumul și să te aștept iar dincolo de pădure!

O ținu așa mereu, până când tatăl său se mânie și-l trimise acasă. Dar nu trecură nici șase săptămâni și Antoine muri. Când frunzele copacilor începură să îngălbenească, un sol veni să-l anunțe pe fiul său că regele Navarrei căzuse în luptă.

Prințul, fiul lui, dădu să țipe, dar își stăpâni dintr-o dată lacrimile și întrebă:

— E adevărat?

Căci de la o vreme socotea că nu i se spun decât minciuni și i se întind curse.

— Povestește cum s-a întâmplat!

Ascultă cu neîncredere istorisirea celor petrecute pe câmpul de luptă. Regele Navarrei poruncise să-i fie servită masa în tranșee. Pajul care îi turna de băut fusese rănit. Un căpitan, care se afla prin apropiere, fu lovit de moarte, pe când își făcea nevoile. Regele, în loc să se ferească, se îndreptă și el spre același loc. Așa încât ce să te mai miri de ce s-a întâmplat?! Un glonte l-a nimerit din plin, și regele s-a prăbușit în timp ce urina.

La cuvintele acestea, Henri izbucni în plâns. Își dădu seama că-i adevărat, căci cunoștea curajul nesocotit al tatălui său. Îl durea amarnic că nu fusese alături de el în ceasul primejdiei, în focul bătăliei, ca acest slujitor, pe care Antoine îl iubise.

— Rafael! strigă el. I-am fost drag regelui?

— Când a simțit că i se apropie sfârșitul din pricina rănii căpătate, pe vasul care trebuia să-l ducă la Paris...

— Cine era alături de el? Vreau să știu!

Slujitorul nu răspunse. Nu dădu în vileag numele iubitei în brațele căreia murise Antoine.

— Numai eu, îl încredință el apoi. Când stăpânul a simțit

că i se apropie sfârșitul, către ceasurile nouă seara, m-a apucat de barbă și mi-a spus: „Slujește-l cu credință pe fiul meu, iar el, la rândul lui, să-și slujească cu credință regele!”

Henri văzu toate acestea aievea, încetă să plângă și apucă și el barba lui Rafael. Căci era încredințat că nu poate fi nimic mai frumos decât să mori atât de vitejește ca tatăl său, Antoine, pentru regele Franței.

Următorii doi ani viața băiatului fu dominată de amintirea tatălui. În acest răstimp n-o văzu de loc pe maică-sa. Jeanne era mereu în primejdie de a fi prinsă de generalul Montluc; acesta era mijlocul de care se folosea *Madame* Catherine spre a avea liniște din partea Jeannei. *Madame* Catherine se folosea de astfel de mijloace, căci nu știa să urască așa cum știa Jeanne d’Albret; acționa doar cum cereau împrejurările. Casa Guise era vrăjmașul ei cel mai puternic, în timp ce protestanții erau deocamdată mai slabi. Cu atât mai mult putea dar să se slujească de ei, și mai ales de conducătoarea lor spirituală. Drept care, hotărî următoarele:

Tânărul prinț de Navarra fu numit, așa cum fusese și tatăl lui, guvernator al provinciei Guyenne, deveni amiral, și primi o gardă personală de o sută de oameni, dar trebuia să rămână la Curte. Locțiitorul său, acolo în sud, nu era firește altul decât Montluc, același de care Jeanne avea atâtea motive a se plânge. În schimb i se îngădui să-l crească pe Henri cum voia dânsa, deși erau departe unul de altul. Imediat i-l trimise din nou ca preceptor pe bătrânul și onestul La Gaucherie; îndrumarea supremă a educației prințului fu încredințată șiretului Beauvois, iar la liturghie nu mai fu silit să meargă. Henri era din nou protestant, dar acum puțin îi păsa.

Își zicea: „Sunt catolic din naștere, preaiubita mea mamă m-a făcut hughenot și asta și vreau să rămân, deși tata, sau mai degrabă *Madame* Catherine, m-a trimis din

nou la liturghie, iar cavalerii m-au sărutat. Dacă aș fi acum în armata protestantă, cum s-ar cuveni - și băiatul simți că i se zbate inima în piept - desigur că nu m-ar mai săruta. Ba ar trebui chiar să-i rog eu s-o facă, fiindcă s-ar putea să ne biruiască, și atunci aș fi nevoit să devin iar catolic. Așa-i lumea!”

Inima îi bătu și mai tare. „Nu, își zise. A învinge sau a muri.” Și această deviză, „*aut vincere aut mori*”, o scrise și pe un petic de hârtie, la un joc de societate, iar *Madame* Catherine îl întrebă ce vrea să înțeleagă prin asta. La care el îi dădu răspuns că nu poate tălmăci acele vorbe.

O VIZITĂ CIUDATĂ

Henri avea unsprezece ani când fu luat de regele Carol al nouălea în marea lui călătorie prin ținuturile Franței. Regina mamă, Catherine, socotea că venise în sfârșit ceasul ca întreg regatul să-l vadă pe fiul ei; și socotea așijderi potrivit ca în suita regelui să apară și cel dintâi prinț de sânge, Henri de Navarra, pentru ca lumea să poată vedea că chiar prințul protestant nu-i decât un vasal. Cine se așează, însă, din nou de-a curmezișul planurilor înțeleptei grăsane? Sau crezu că i se pune de-a curmezișul? Jeanne d’Albret - care se ivi pe neașteptate. Intră, într-un oraș unde poposise Curtea, ca o prințesă de sine stătătoare, cu o suită de trei sute de călăreți și nu mai puțin de opt pastori.

Și imediat tăbărî asupra Catherinei cu o seamă de plângeri și de pretenții. Nu-și îngăduise alt răgaz decât acela de a se ruga împreună cu fiul ei. Pe Henri îl lăsase în paza bunei ei prietene, ca zălog al înțelegerii lor; dar în loc de înțelegere, Montluc oprea în Béarn predicile și, ceva

mai rău, se părea că se pune la cale o întâlnire între Catherine și Filip al doilea al Spaniei, demonul Sudului și dușmanul înverșunat al Religiei. Și Jeanne ceru să i se spună adevărul. Ceru să i se respecte drepturile.

Nimeni nu era mai nepăsător față de o înțelegere, când aceasta nu-i mai aducea nici un folos, decât *Madame* Catherine. Și grăsana râse după obiceiul ei, pe înfundate: „Buna mea prietenă, acum ești aici, te am în mână, am scăpat de o mare grijă”.

Într-adevăr, Filip al Spaniei o înștiințase că, înainte de a-și trimite solii dincolo de Pirinei, regina Navarrei trebuia să dispară de pe acele meleaguri. De aceea Jeanne nu dobândi decât niște bani spre a-și întreține călărețiii și pastorii; cu acest singur rezultat trebui să plece din nou în surghiun în comitatul Vendôme, ca în urmă cu doi ani. Iar Curtea își continuă călătoria spre sud.

Jeanne nu-și putu ierta că picase în capcană. Într-o noapte fiul ei dormea pe jos într-un han, deoarece castelul de prin partea locului era prea mic pentru a adăposti toată Curtea. Deodată se trezi din somn, căci se auzise zgomot de geam spart și cineva sărise în odaia lui. Henri se repezi cu toate puterile asupra omului, care nu se ridicase încă de jos, și strigă în același timp după ajutor. Ajutoarele veniră, se făcu lumină și omul care intrase pe fereastră fu bătut crunt. Când Henri îl văzu, îl recunoscu, dar tăcu, neștiind ce să creadă. Dintr-o dată înțelese, însă, cine îl trimisese și pentru ce anume. Dar se feri să mărturisească cuiva că preaiubita-i mamă voise să-l răpească. Nici educatorul său, Beauvois, nu se trădă cu vreun cuvânt. Se priveau numai uneori cu mâhnire; cel mai în vârstă dădea din cap, iar Henri pleca ochii.

În ținutul Provence, la Salon, locuia un om ciudat, cu care Henri de Navarra făcu cunoștință. Era dimineața devreme; băiatul de unsprezece ani se afla în odaia lui, gol pușcă; aștepta ca slujitorul să-i întindă cămașa, când intră

Beauvois cu omul despre care vorbeam. „Ce-o fi vrând Beauvois? gândi Henri. Aduce vreun medic? Doar nu sunt bolnav!”

Omul întrebă:

— Unde e prințul?

Se oprise cam la cinci pași în fața băiatului, dar nu-l vedea! Beauvois nu răspunse, ci aștepta încordat - s-ar putea spune chiar sfios, dacă Beauvois ar fi putut fi sfios. Slujitorul se retrase, într-un colț al odăii, luând cu dânsul cămașa. Băiatul se simți stânjenit, gol pușcă cum era. Începu să se teamă că toate acestea s-ar putea termina cu o biciuială. „Ei, bătrân descărnat, cu părul sur și obrajii scofâlciți, ci vezi-mă odată și pleacă!”

Bătrânul însă îl privi îndelung, îi măsură făptura și chipul de copil; dar nimeni n-ar fi putut bănui ce face, căci lumina ochilor îi era stinsă și privirea părea că-i vine de mult mai departe decât de la cinci pași. Se mișcă de colo până colo, făcu gesturi fără rost, se repezi înapoi, înainte, îl împinse pe Beauvois, își ceru iertare, nu încetă să mormăie și își aduse aminte mult prea târziu să se încline. Își flutură pălăria, nedibaci cum era, o scăpă din mână și ea căzu la picioarele prințului. În clipa aceea, Henri făcu o mișcare puțin potrivită cu rangul lui. Nu-și dădu bine seama de ce o face, dar ridică pălăria și o întinse bătrânului, unui om care putea fi cel mult medic, dar care și pentru un medic era prea puțin dibaci.

Se aflau acum aproape unul de celălalt. Bătrânul căta în jos, iar băiatul ridică spre el fața-i încordată, dar degeaba: nu putea surprinde privirea de nepătruns care întindea, parcă, un văl peste obrajii și gâtul omului, încât părea că are în fața lui un trunchi fără cap. În locul capului era un văl. Și băiatului începu să-i fie frică de ceva mai rău decât de câteva bice.

Bătrânul încetă să mormăie; se gândea: „Ce să spun?” Simțea: „E un copil. E abia o făgăduință, ceva care nu

cunoaște încă îngrădiri, dar slab cum e are mai multă putere și vigoare decât cei ce și-au trăit traiul. Are toată viața înaintea lui și de aceea nu poate fi înfrânt. Tinerețea e singurul lucru de neînfrânt. Și ce față îndrăzneață!” își spunea tocmai când Henri era mai înfricoșat.

— El e! rosti apoi cu glas tare și se îndreptă către Beauvois, care aștepta răbdător. Dacă dumnezeu se va milostivi să te lase să trăiești destul, îți vei vedea stăpânul rege al Franței și Navarrei.

Acestea fură singurele vorbe pe care le rosti cu glas tare; nu mai încercă să se încline încă o dată, ci se apropie de ușă. Beauvois i-o deschise.

— Vă mulțumesc, se adresă el bătrânului. La revedere, domnule Nostradamus[1].

Henri gândi: „Cu un asemenea om nu te mai întâlnești”. Și tocmai de aceea amintirea bătrânului i se întipări în minte.

ÎNTÂLNIREA

De altminteri, în zilele acelea pe Henri îl copleșeau zvonurile și prezicerile; era cu neputință să uite cele petrecute atunci. Oriunde apărea prințul de Navarra cu însoțitorii lui hughenoți, coreligionarii îl întâmpinau într-o atmosferă de mister, cu fețele răvășite.

— Nu pleca mai departe, stăpâne! Rămâi printre noi, vom muri mai degrabă până la unul decât să te lăsăm în mâinile vrăjmașilor noștri!

Pretutindeni auzea astfel de cuvinte.

[1] Nostradamus (Michel de Notre-Dame) (1503-1566), astrolog și medic francez.

Un hughenot bătrân, cu părul alb, care venise sprijinit de nepoții săi, ridică mâna tremurătoare ca să-l binecuvânteze și-i spuse cu lin glas pornit din adâncul inimii:

— Slavă domnului că te-am putut vedea. După ce vom fi pierit cu toții, tu ne vei răzbuna, stăpâne, și vei duce Religia la izbândă!

Și rugămințile de a rămâne neapărat pe loc, de dragul domnului, i se repetară pretutindeni.

Mai târziu, Beauvois răspunse la întrebările lui Henri:

— Nu te înfricoșa! Lasă-i să le fie teamă; asta le va întări credința. Văd înainte-le numai rele, fiindcă regina-mamă se va întâlni în curând cu spaniolii. Dar noi o cunoaștem pe *Madame* Catherine. E mai degrabă înclinată către șiretlicuri decât către un măcel.

— Dar dacă diavolul din Spania îi poruncește? întrebă Henri dar nu așteptă nici un răspuns, căci era adânc încredințat de dușmănia de moarte a Casei de Habsburg, și așa avea să rămână mereu.

Beauvois încercă să-l convingă pe băiat că poate *Madame* Catherine nu voia altceva decât să se justifice față de puterea mondială a catolicismului, pentru că nu lupta totdeauna cu armele împotriva protestanților ei, ci uneori căuta să-i prindă în cursă folosind și duhul blândeții. În cel mai rău caz, putea să ceară lui Filip al Spaniei ajutorul, spre a-și ține în frâu supușii protestanți.

În zadar însă! Calculele politice nu puteau răzbate până în adâncurile ființei lui Henri, fiindcă se izbeau de imaginile create de fantezia sa. Și fantezia îi era mereu aţâţată de șoaptele ce-l înconjurau, de fețele îngrijorate și de glasurile încărcate de presimțiri ce-l întâmpinau în timpul călătoriei. La capătul acestei călătorii trebuia să se întâmple ceea ce îl neliniștea. Nu știa bine ce anume, dar îl pândea necunoscutul, și, chiar dacă nu s-ar fi petrecut nimic, el era totuși pregătit să vadă și să audă totul.

Ajunse astfel, însoțindu-i pe cei mai mari ca el, în orașul Bayonne, foarte aproape de ținutul Béarn, țara lui de baștină. Aici se putea aștepta la orice, căci aici, numai aici, era locul unde de mic se simțise acasă, împreună cu tatăl și mama sa. Aici curgea domol râul Adour, al cărui nume îi era la fel de cunoscut ca și numele ce-l purta. Aici se pierdeau în depărtările cerului albastru și luminos crestele munților săi, crestele Pirineilor. Dar cu toate că le dusese dorul, Henri nu se gândea acum nici o clipă să-și caute un adăpost în sânul lor.

În sfârșit, sosiră solii spanioli, o tânără femeie, Elisabeta de Franța, regină a Spaniei, fiica Catherinei de Medicis, cu suita ei, dintre care cel mai de seamă sfătuitor era ducele de Alba[1]. Cu el, între patru ochi, purtă *Madame* Catherine convorbirea de căpetenie.

Sala era strașnic păzită pe dinafară. Întâi intră bătrâna regină, trecu pe lângă toate ferestrele și ridică perdelele. Pe peretele din fața ferestrelor erau numai tablouri. Apoi se așeză într-un jeț cu spătarul înalt și drept, ațintind privirea către ușă. Îndărătul ei era căminul. În gura largă a acestuia se aflau crengi înverzite: era pe la mijlocul lui iunie.

Ducele de Alba intră, cu gâtul țeapăn, înfipt în colereta spaniolă. Nu-și plecă capul și nu-și scoase pălăria. În mers își îndoi, cât mai puțin cu putință, genunchii; fața nu-i mai era tânără, dar netedă. Nici un simțământ nu și-ar fi putut lăsa urmele pe această față, căci ducele era prea trufaș.

Se opri - nu în semn de respect, ci ca un acuzator - și,

[1] Don Fernando Álvarez de Toledo y Pimentel, al 3-lea Duce de Alba (29 octombrie 1507, Piedrahita, Provincia Ávila - 11 decembrie 1582, Lisabona) a fost un comandant spaniol și om de stat în timpul lui Carol Quintul și fiului acestuia Filip al II-lea al Spaniei. Guvernator al Țărilor de Jos (1567-1573), în timpul revoluției izbucnite aici în 1566, a aplicat un regim de teroare sălbatică, cu ajutorul tribunalului extraordinar, supranumit „Tribunalul sângelui”.

fără a face vreo introducere, vesti bătrânei doamne că stăpânul său, măreţul rege Filip, era nemulţumit de dânsa. *Madame* Catherine îl ascultă fără să-i răspundă; de altminteri, ducele nici nu aşteptă vreun răspuns, ci continuă să vorbească, pe tonul cel mai aspru, despre datoria ei neîmplinită faţă de sfânta biserică şi faţă de braţul care-i purta de secole sabia: dinastia Habsburg. Şi regina îl ascultă până la sfârşit.

Apoi întrebă, cu glas mieros, câţi bani îi poate oferi regele Spaniei spre a face din toţi supuşii ei buni catolici şi adăugă că e un lucru care costă cam scump.

Iar ducele răspunse:

— Nici un ban. În afară de cazul când primiţi şi trupele noastre şi recunoaşteţi suzeranitatea lui Don Filip asupra regatului francez.

Catherine spuse, şi de data asta glasul îi tremură, că aceasta nu poate fi voia domnului, care îi încredinţase regatul şi îi dăruise băieţi. Îi putea însă făgădui regelui Filip că nu-i va stârni mânia îngăduindu-i pe eretici. Avusese dintotdeauna cele mai bune intenţii, dar trebuise să înlocuiască puterea neîndestulătoare prin înţelepciune.

— Cât costă aici o lovitură de pumnal? întrebă Alba.

Catherine suflă din greu de câteva ori, dădu chiar să zâmbească şi glasul îi deveni batjocoritor.

— Zece mii de pumnale costă tot atâta cât nişte tunuri, nişte oraşe pârjolite şi un război civil.

— Da cine vorbeşte de zece mii? spuse Alba cu dispreţ. Eu vorbesc de o singură lovitură de pumnal.

Şi pentru prima oară binevoi să-şi apropie faţa, cu barbă ţepoasă şi ascuţită, de jeţul înalt şi drept. Şi adăugă:

— Zece mii de broaşte nu fac cât o singură ştiucă.

Catherine rămase pe gânduri deşi îl înţelesese foarte bine. Spre a câştiga timp, făcu un semn către uşă şi ferestrele înalte. Uită însă de căminul din spatele ei. Coborî glasul şi Alba abia îi mai putu înţelege vorbele:

— S-ar putea să înțelegi prin știucă cel puțin două persoane.

Acum începu să vorbească și el în șoaptă. Convorbirea dură mult. Apoi capetele lor se despărțiră, ducele făcu un pas înapoi, țeapăn și mândru ca la început. Bătrâna regină se ridică greoaie, ducele îi întinse vârful degetelor și o conduse până la ușă. Străbătură încăperea, el călcând ca pe picioroange, ea clătinându-se ca rațele.

După ce amândoi părăsiră sala, se așternu multă vreme liniștea. De afară se auzi garda, care se retrăgea. Abia atunci se mișcară crengile verzi din gura cea mare a căminului. Iar dintre ele se ivi un pui de om. Făcu înconjurul jețului. Îi văzu pe cei doi monștri, de parcă ar fi fost încă aievea acolo. În urechi îi răsunară încă o dată cele ce-și spuseseră în taină, chiar și cele ce-și șoptiseră la ureche, cele două nume, cele două capete ce trebuiau să cadă. Și abia atunci înțelese Henri despre cine era vorba; cel dintâi nume era al amiralului Coligny, iar al doilea - sângele îi năvăli spre inimă - era al mamei sale, al reginei Jeanne.

Strânse pumnii, ochii i se umplură de lacrimi. Deodată se învârti, însă, într-un picior, izbucni în râs și trase o înjurătură zdravănă. O învățase de la bătrânii din locurile sale de baștină, la bunicul său, d'Albret, vorbe sfinte,- dar atât de pocite încât, își pierduseră înțelesul de la început. Și chiui de răsună toată sala.

MORALITÉ

Ainsi le jeune Henri connut, avant l'heure, la méchanceté des hommes. Il s'en était un peu douté, après

tant d’impressions troubles reçues en son bas âge, qui n'est qu’une suite d’imprévus obscurs. Mais en s’écriant allégrement *Ventre Saint Gris* au moment même on lui fut révèle tout le danger effroyable de la vie, il fit connaître au destin qu’il relevait le défi et qu'il gardait pour toujours et son courage premier, et sa gaité native.

C’est ce jour-là qu’il sortit de l'enfance.[1]

[1] Și astfel tânărul Henri cunoscu, înainte de vreme, răutatea oamenilor. O bănuise oarecum, după atâtea impresii tulburi ale copilăriei lui, care n-a fost decât o înșiruire de întâmplări neprevăzute. Strigând însă voios *Ventre Saint Gris* chiar în clipa când își dădu pe deplin seama de înfricoșătoarele primejdii ale vieții, el aruncă ursitei mănușa și-i arătă că voia să-și păstreze până la sfârșitul vieții curajul tinereții și veselia înnăscută.
În ziua aceea îi luă sfârșit copilăria.

II. JEANNE

— Am văzut și am auzit totul cum nu se poate mai deslușit, spuse Henri preaiubitei sale mame de îndată ce putură sta de vorbă nestingheriți.

Asta se întâmplă, însă, abia la Paris, deși Jeanne se alăturase alaiului regal încă în timpul întoarcerii Curții din călătoria spre sud.

— Știi, mamă, ce cred eu? Alba m-a zărit. Frunzișul nu acoperea destul de bine gura căminului, și am atins crengile, așa că s-au mișcat.

— O fi crezut, poate, că din pricina vântului. Altminteri nu te-ar fi scos de acolo?

— Un altul, da, ar fi făcut-o, dar spaniolul ăsta nu. I-am văzut fața; nu e față de om; iar dacă i s-ar fi părut că merită osteneala, și-ar fi înfipt pur și simplu spada în frunzișul verde, fără să mai întrebe cine e acolo. A socotit, însă, se vede, că nu e de demnitatea lui s-o facă și apoi era sigur că nu va fi înțeles; vorbeau în șoaptă doar. Nu! strigă Henri, luând-o înaintea Jeannei, care ar fi vrut să obiecteze ceva. Nu era prea încet pentru mine! Sunt fiul tău și de aceea am înțeles ce au de gând cu tine.

Jeanne îi luă capul între mâini și-și lipi obrazul de obrazul lui. Privind în gol, îi spuse:

— Oamenii se grozăvesc adesea, fără temei, chiar cu fapte rușinoase.

— Oamenii da, dar monștrii nu! răspunse el iute, cu înflăcărare și se depărtă fără veste de dânsa. Să fi văzut ce caraghioși mai erau amândoi! zise, și, pentru a-i arăta cât de caraghioși fuseseră, își dădu mai întâi ifose ca ducele, apoi merse legănat ca *Madame* Catherine.

Avea un dar înnăscut pentru farse și maică-sa îl remarcă, dar nu prea râse. De unde fiul înțelese că istorisirea să îi dădea de gândit.

Și într-adevăr Jeanne puse totul la cale spre a putea

părăsi Curtea împreună cu Henri. Dar lucră cu atâta fereală, încât nici Henri nu bănui nimic; începu cu o vizită la una din moșiile ei, de la care se întoarse cu aerul cel mai nevinovat. De-abia a doua călătorie pe care o făcu împreună cu Henri la posesiunile ei din mai multe ținuturi se sfârși cu fuga spre sud. Când ajunseră la Pau era luna februarie, și prințul de Navarra intrase în cel de-al paisprezecelea an al vieții; acolo primi cele dintâi învățături despre arta de a guverna și de a purta războaie, ceea ce de fapt era unul și același lucru.

Jeanne își trată supușii ca dușmani, fiindcă în lipsa ei, a reginei, se ridicaseră împotriva Religiei. Și pentru scurt timp firava Jeanne se arătă o regină necruțătoare. Îl trimise pe fiul ei cu un mare stat-major de gentilomi și cu tunuri să răzbune un hughenot ucis, și răsculaților nu le merse de loc bine.

Puțin după aceea, ruda ei Condé încercă, nici mai mult, nici mai puțin, decât un atac asupra regelui Franței și a Curții sale. Regina-mamă socotea că fuga bunei ei prietene Jeanne fusese semnalul pentru începerea noilor tulburări din nordul și sudul Franței; și, ca totdeauna când situația nu era prea bună pentru ea, se arătă gata să trateze. Trimise pe un senior dibaci, cu un nume răsunător; dar din toate vorbele acestuia Jeanne înțelese un singur lucru: că voiau s-o atragă din nou sub supravegherea Curții.

De aceea ceru pentru fiul ei conducerea efectivă, și nu numai titlul onorific pe care-l avea asupra întregii provincii Guyenne și a capitalei Bordeaux. Și deoarece Catherine nu înțelegea să dea mai mult nici de data asta, lucrurile erau limpezi. Imediat, Coligny și Condé reluară operațiile cu puteri unite. La rându-i, Jeanne gândi că acum Curtea va încerca să pună mâna cu forța pe fiul ei. Și îl socotea mai ales pe cardinalul de Lorena în stare de orice. Acesta era mai primejdios decât casa domnitoare, care deținea puterea. Deoarece cardinalul abia râvnea s-o dobândească,

și Jeanne d'Albret știa, din propria-i experiență, ce însemna asta.

Hotărî de aceea să plece în ținutul în care pozițiile protestanților erau mai sigure ca oriunde, în Saintonge, ținut aflat la nord de Bordeaux, pe țărmul oceanului. Henri era bucuros, plin de neastâmpăr, în timp ce maică-sa se zbuciuma, avea îndoieli.

— De ce plângi, mamă?

— Fiindcă nu știu ce-i bine și ce-i rău. Satana se împotrivește mereu binelui și, orice aș face, trebuie să mă întreb dacă nu cumva el e acela care mă pune la cale.

— Nu. Beauvois îmi spune că sunt destul de mare spre a scoate sabia și a porni la luptă.

— Dar cine-i Beauvois? N-a vorbit oare niciodată satana prin gura lui?

— De data asta satana vorbește prin gura domnului de la Mothe-Fenelon. - Acesta era trimisul reginei Catherine. - În vorbele lui recunosc glasul satanei! exclamă Henri.

Jeanne tăcu. Era fericită că măcar băiatul știa sigur unde-i binele. Când îi privea fețișoara hotărâtă, începea să-i disprețuiască pe seniorii din suita ei, care o sfătuiau să nu rupă cu Curtea, fiindcă, la drept vorbind, nu erau decât niște filfizoni și suflete slabe. Lângă fiul ei nu se temea nici de șoaptele satanei, iar în adâncul sufletului se și simțea învingătoare. Feciorul ei ajunsese la vârsta când putea purta armele și asta era hotărâtor!

Îl întrebă numai, spre a înlătura orice fel de îndoială:

— Și pentru ce vei lupta, fiule?

— Pentru ce? repetă el mirat, căci și uitase pentru ce voia să lupte, atât era de bucuros și de înflăcărat la gândul de a se bate.

Jeanne îl lăsă în pace. Se gândea: „Are să-și amintească el. Perfidia dușmanului, dar mai ales a ursitei îi vor da lecția de care are nevoie. Fiecare lovitură căpătată îl va dumiri că luptă pentru adevărata religie. Și de bună seamă

că și sângele lui va vorbi; căci e mai apropiată rudă cu unchiul său Condé decât cu oricare alt prinț catolic. Și în afară de asta întreg regatul așteaptă să fie pacificat prin victoria noastră", adăugă Jeanne simțind că e nevoie și de simțăminte mai înalte. „Lucrul cel mai de seamă - continuă ea să-și spună - este însă slujirea domnului. Fiul meu va fi un om dintr-o bucată, și întreaga-i viață va fi pusă în slujba credinței."

Atât de mult se înșela Jeanne în judecarea veselului și bătăiosului ei fiu. Nu voia să știe nimic de picioarele prințesei Margot, de care singură îl văzuse cum se ocupase, atunci când buna-i prietenă Catherine îi arătase pe cei doi copii în parcul castelului. Uită de asemeni și că la colegiu Henri abjurase religia în care dânsa îl crescuse, sfârșind prin a merge la liturghie. Desigur, se împotrivise vitejește o bucată de vreme, dar ce poate face un copil când toți cei din jurul lui îi tot dau ghes? Și ce poate face chiar un om în toată firea care dorește să fie înconjurat de prieteni, să guste din plăcerile vieții și nu are vocația martiriului? Regina Jeanne făcea parte dintre oamenii care, în ciuda tuturor încercărilor și a ciocnirilor celor mai cumplite, rămân totuși naivi și lipsiți de experiență. În schimb, chiar îmbătrânind, acești oameni mai pot iubi și crede.

Henri o cunoștea pe Jeanne mai bine decât îl cunoștea dânsa pe el; de aceea arareori îi cerea bani. Îi plăcea jocul, trăgea chiolhanuri peste chiolhanuri și își făcea rost de banii de care avea nevoie trimițând prin casele oamenilor înscrisuri de datorii. Iar înapoi i se trimiteau fie chitanțele, fie banii ceruți; maică-sa nu trebuia, însă, să afle nimic despre toate acestea. Băiatul își dădea seama că numai războiul îi putea plăti datoriile. Așa încât nu avea numai motive nobile și dezinteresate de a dori războiul civil, ci gândea pe atunci la fel ca și alți hughenoți flămânzi. Cauza ce o slujea n-avea, însă, nimic de pierdut din asta; căci

vorbea și lucra pentru dânsa cu o atât mai mare însuflețire și convingere.

Jeanne porni cu el la drum. Dar în timp ce se îndreptau spre fortăreața protestantă La Rochelle, fură încă o dată opriți de același sol al regelui Franței care încercase și mai înainte să-i momească la Curte. Solul îl întrebă pe prințul de Navarra de ce dorește cu tot dinadinsul să plece la unchiul său Condé, în La Rochelle.

— Ca să cruț o bucată de stofă, dădu răspuns Henri fără a sta pe gânduri. Dacă noi prinții de sânge am muri toți odată, nici unul n-ar trebui să poarte doliu după ceilalți.

Seniorul îl socotea se vede prost pe Henri, căci altminteri nu s-ar fi încumetat să-l asmuță împotriva mamei sale. Fără a-i pomeni numele, îi vorbi însă despre „cei ce ațâță focul”.

— O găleată de apă, îi răspunse Henri îndată, și focu-i stins.

— Cum așa?

— ...Păi... s-o bea toată cardinalul de Lorena, până o crăpa!

Iar dacă seniorul nu înțelese ce voiau să spună aceste vorbe, însemna numai că era mai încet la minte decât băiatul de cincisprezece ani! Dar Jeanne luă seama la răspunsurile lui atât de nimerite. Și bucuria ce i-o pricinuia băiatul o făcu să-și încetinească mersul, de era cât pe-aci să fie prinsă de Montluc, care fusese din nou trimis pe urmele ei. Cu toate acestea ajunseră cu bine în orașul întărit de pe țărmul oceanului și avură parte de clipe de aleasă bucurie, văzând în jurul lor numai prieteni. Ochii tuturor luceau, fie că plângeau ori râdeau. Iar Coligny, Condé și toți cei adunați de mai înainte acolo, care duseseră grija mamei și a băiatului, sărbătoriră revederea cu inimile la fel de înduioșate.

E mare lucru să te afli într-un oraș primitor și liniștit, când toată țara e pradă urii și prigoanei! Neîncrederea se

topește dintr-o dată, fereala-i lăsată deoparte și omul scăpat de primejdie nu mai dorește la început decât să se simtă liber și să răsufle în voie. Să poți spune tot ce te-a chinuit și te-a amărât, să poți vedea oameni a căror inimă bate alături de a ta! Să fii înconjurat numai de oameni pe care nu trebuie să-i disprețuiești! Mântuiește-ne de cel viclean! Îndrumă către noi, prin toate primejdiile, pre cei pe care îi iubim! Și, iată, acum sunt toți la un loc.

Acum stătea pe țărmul mării. Chiar în bezna nopții se putea preumbla prin port și pe zidurile fortăreței, fără teamă de a fi atacat. Valurile se rostogoleau furioase, loveau și se învârtejeau, iar urletul lor era glasul unei depărtări ce n-avea cunoștință de ei; simțea însă, adusă de vânt, mireasma unei alte lumi. Preaiubita-i mamă, dacă i-ar fi zvâcnit inima atât de tare, ar fi socotit că a primit în inima ei pe domnul. Dar fiul său Henri era amețit de gândul că această apă nesfârșită nu înceta să se rostogolească și să urle, până când nu atingea, dincolo, țărmul necunoscut al noului Continent, America. Se spunea că acest continent era sălbatic, nelocuit și liber; iar Henri, când se gândea la libertate, înțelegea o țară unde nu era nici răutate, nici ură, nici constrângere pentru a-i face pe oameni să creadă ori să nu creadă ceva, și, după împrejurări, să sufere pentru credința lor sau să se bucure de puterea dobândită. În bezna nopții, înconjurat de valurile mării, șezând pe pietrele ude de spuma lor, fiul începu să gândească întocmai ca mama sa, iar ceea ce el numea America era la drept vorbind împărăția domnului pe pământ.

Stelele luceau o clipă printre norii tulburi ce se fugăreau și, asemeni lor, în sufletul neștiutor al băiatului de cincisprezece ani licărea când și când o lumină. Mai târziu nu va mai fi însă cu putință, pământul de sub picioare va deveni pentru Henri din ce în ce mai mult o realitate sigură și va fi legat de el cu toate simțurile și gândurile

sale.

PREȚUL LUPTELOR

Prințul de Navarra îi îndemna pe bătrâni să pornească odată. Nu voia să știe nici de deliberări, nici de discursuri. Reprezentanților orașului, care îl salutaseră, le răspunsese:

— Nu știu vorbi atât de frumos, dar voi face ceva mai bun: voi trece la fapte!

Să vezi, în sfârșit, dușmanul, să te răzbuni, să te afirmi, să guști în sfârșit din plăcerile vieții!

— E strigător la cer, mamă, regele Franței îți răpește toate bunurile și trupele sale ne calcă pământurile. Vreau să lupt! Mă mai întrebi pentru cine? Pentru tine!

— Scrisoarea către parlamentul din Bordeaux a fost ticluită de buna mea prietenă Catherine; îi cere să mă despoaie de toate posesiunile. Cică aș fi prizonieră aici, ca și cum dânsa ar avea alt gând cu mine! Nu, aici e un adăpost, și nu o temniță, cu toate că nu pot părăsi orașul și nu mă pot bucura de veniturile bunurilor mele. Dar aduc cu drag această jertfă domnului! Da, du-te! Du-te și biruiește-ți vrăjmașii! Luptă în numele celui de sus!

Și îi cuprinse obrazul în mâinile ei descărnate. Băiatul avea trăsăturile ei, ochii blânzi, fruntea luminoasă, sprâncenele arcuite și subțiri, părul blond-închis, gura mică și dârză; la un capăt al vieții, tinerețea lui slăbuță reproducea trăsăturile ei de la celălalt capăt. Băiatul era însă bine făcut și sănătos, umerii și pieptul i se lărgeau, deși nu părea că va fi înalt de stat. Nasul îl avea cam lung, dar deocamdată vârful nu i se pleca prea mult spre gură.

— Te las să pleci, bucuroasă, îl încredință Jeanne cu glasul ei adânc și răsunător, pe care îl căpăta când voia să se stăpânească.

Și de-abia când băiatul plecă, abia când fu departe, își îngădui să plângă în taină, cu sughițuri, ca un copil.

N-au fost însă mulți aceia care au plâns în văzul lumii pe străzile orașului La Rochelle când trupele hughenote au ieșit pe porțile sale. Dimpotrivă, oamenii se bucurau, căci socoteau că biruința oștilor domnului era aproape. Cei mai mulți soldați își aveau familiile departe, fuseseră rupți de ele și nădăjduiau din toată inima să le revadă. A pleca într-un asemenea război însemna a apropia ceasul mântuirii!

Dar ostile hughenote fură bătute. Suferiră două înfrângeri grele; armata catolică le învinse, cu toate că nu numărau mai puțini soldați: de fiecare parte luptau ca la vreo treizeci de mii de oameni. Protestanții primiră întăriri din nordul și din sudul Franței. Puteau de asemeni nădăjdui în ajutorul prinților de Orania și Nassau, ca și în acel al ducelui de Zweibrücken. Adevărata credință nu cunoștea hotare între țări și între graiuri, cine-i pentru adevăr e fratele și prietenul meu. Cu toate acestea fură crunt bătuți.

Pricina era că amiralul Coligny se mișca prea încet. Ar fi trebuit să înainteze cu mai multă hotărâre în întâmpinarea aliaților săi străini, spre a muta războiul în inima Franței. Amiralul se lăsă, însă, luat prin surprindere de inamic când abia își începuse marșul, îl chemă în ajutor pe Condé și-l jertfi pe prințul de sânge spre a-și scăpa armata. Condé căzu la Jarnac, răpus de o lovitură mișelească. Armata ducelui d'Anjou se bucură nespus; cadavrul lui Condé fu urcat în spinarea unei măgărițe și purtat prin fața întregii oștiri pentru ca toți soldații să-l poată vedea și să se poată încredința de nimicirea apropiată a protestanților. Dar Henri de Navarra, nepotul celui căzut, înțelese mai bine căile domnului. Acum venise rândul lui, venise vremea să

ia el frânele conducerii.

Până atunci nu făcuse altceva decât să călărească, dar nu era puțin lucru. Călărea în întâmpinarea dușmanului, cu sufletul proaspăt și neîntinat, fără a ști ce-i păcatul, în timp ce vrăjmașii erau plini de păcate și meritau să fie pedepsiți. Treaba lor, și cu atât mai rău pentru ei, noi nu descălecăm câte cincisprezece ceasuri pe zi, suntem mereu în mișcare, bucuroși, neosteniți și nu ne simțim trupurile. Vântul îl lua pe sus, iar el zbura, ochii lui despicau depărtările, privirea îi devenise mai ageră ca oricând fiindcă acum avea un dușman în față. Dintr-odată dușmanul nu mai era ceva nedefinit și îndepărtat. Își anunțase prezența printr-o ghiulea șuierătoare. Ecoul împușcăturii era slab, dar ghiuleaua se putea vedea înfiptă în pământ, grea, tocmită din piatră.

La începutul fiecărei bătălii Henri simțea că-l cuprinde spaima. N-avea ce face, trebuia să se resemneze. „Dacă n-am cunoaște frica, îi spuse un pastor, nici n-am putea-o învinge, spre cea mai mare laudă a domnului.” Henri își învingea spaima și se așeza tocmai în locul unde căzuse un altul. Și tatăl său, Antoine, făcuse așa și fusese lovit. Pe dânsul, însă, nu-l nimerea glontele, frica dispărea și călărea atunci alături de soldații săi, spre a învălui artileria dușmană. Iar când izbutea, ce bucurie!

Acum însă unchiul Condé nu mai era, și grija și răspunderea căzură pe umerii băiatului nepăsător. Maică-sa Jeanne veni și îl înfățișă ea însăși pe noul comandant oștii, mai întâi cavaleriei și apoi infanteriei. Henri jură pe sufletul, pe onoarea și pe viața lui că nu va părăsi niciodată cauza cea dreaptă și fu ovaționat. În schimb, acum trebuia nu numai să zboare pe aripile vântului, ci să ia parte și la consilii. Iar lucrul acesta ar fi putut să fie obositor dacă n-ar fi existat și cuvintele de duh. Mai cu seamă îi făcu plăcere o scrisoare către ducele d’Anjou. Așa se numea acum cel de-al doilea fiu rămas în viață al Catherinei de

Medicis, căruia mai înainte i se spusese *Monsieur* și era tot un Henri, unul din cei trei Henri din vremea colegiului, la Paris. Acum se înfruntau pe câmpul de bătălie.

Acest Henri îi arătase într-o scrisoare plină de trufie datoria ce o avea de a fi credincios regelui său. Asta ar mai fi fost cum ar fi fost, dar tonul prețios! - scrisoarea fusese stilizată pesemne de vreun secretar străin, ori dacă o redactase chiar Henri *Monsieur*, însemna că nu știa ce să mai născocească de atâta îmbuibare și rafinament, ca și soră-sa Margot! În răspunsul său, prințul de Navarra luă peste picior toată nobila familie. Autorul scrisorii, arătă el, se exprimase ca un străin, nu cunoștea limba vorbită de muritorii de rând. Dar cauza cea dreaptă e a celor ce știu să vorbească franțuzește cum trebuie!

Henri pomeni de limbă și de stil. Se referi astfel la un lucru care nu-i era nici lui prea limpede: se trăgea de pe alte meleaguri și primele lui cuvinte sunaseră altfel decât sunau acum. Căci între timp își însușise felul de a vorbi al Curții, al școlii, iar acum în urmă, al soldaților și al poporului, și graiul acesta îi plăcea cel mai mult. „Franceza-i limba ce mi-am ales-o”, va striga el mai târziu, când avea să vadă mai limpede cine și ce era. Pentru moment îi plăcea, însă, să creadă că franceza era singura limbă pe care o cunoștea și cea dintâi pe care o rostise. Dormea lângă oamenii lui pe câte un braț de paie, și la nevoie chiar îmbrăcat, nu se spăla mai des decât ei, înjura și putea ca și ei. O anume parte de cuvânt o folosea încă altfel decât ei, dar nu băga de seamă, ba și uitase cum pe vremuri ceilalți doi Henri își dăduseră coate și-l priviseră batjocoritori fiindcă pusese un articol greșit cuvântului lingură. Și acum mai făcea aceeași greșeală.

Uneori își dădea bine seama de greșelile pe care le făcea Coligny în purtarea războiului. Asta se întâmpla mai cu seamă când nu era cu desăvârșire cuprins de plăcerea de a trăi și a călări. De obicei i se părea mai important să se

bată decât să câștige bătălia, căci viața era veselă și lungă. Amiralului, om bătrân, i se cuvenea tot respectul, căci cunoștea arta războiului; și, se știe, numai când se îngrămădesc înfrângerile, anii, biruințele, poți cunoaște ceva. Henri se ferea să împărtășească îndoielile sale amiralului, acestui zeu al războiului cu mască tragică de statuie; le discuta în amănunt numai cu vărul Condé, fiul răposatului prinț de sânge, jertfit de Coligny la Jarnac.

Împărtășeau deopotrivă punctul de vedere care-i unește pe toți tinerii: bătrânul și-a trăit traiul. Nu-i mai reușește nimic, și, dacă stăm să chibzuim bine, a izbândit vreodată ceva? Să fim drepți! Bătrânii își amintesc că a salvat cândva Franța într-o bătălie din Flandra - cum îi zicea locului? Familia Guise voise atunci războiul împotriva lui Filip al Spaniei, dușmanul nostru ereditar. Dar sunt povești vechi, dinainte de noi, cine le mai știe? Domnul amiral se pronunțase împotriva acelei campanii, evitase înfrângerea numai în ultima clipă și se închisese în orașul neîntărit. Dar cine a căpătat răsplata? Nu el, ci familia Guise, care a dorit războiul. Mai bine ar fi predat spaniolilor târgușorul acela - a, da! Saint-Quentin îi zicea. Cine nu izbândește...

Ce-i drept e drept; la vremea lui a recucerit Boulogne de la englezi. Toată lumea știe asta. A comandat și o flotă franceză, și în timp ce priveam de pe stâncile din La Rochelle către Lumea Nouă, mi-am adus aminte că domnul amiral Coligny a întemeiat cel dintâi o colonie franceză. Paisprezece emigranți și doi pastori s-au îmbarcat atunci pentru Brazilia, dar, se înțelege, n-a ieșit nimic din treaba asta. Amiralul a împărtășit soarta celor mai mulți: a încercat și a pierdut. Și cine e sortit să piardă...

Cu toate astea a și biruit de multe ori, da: dar biruințele lui au fost dobândite împotriva regelui Franței, pe care voia numai să-l împace cu supușii lui protestanți și să-l scape din ghearele familiei Guise. Din pricina asta, domnul amiral a trebuit să încheie de fiecare dată tratate șubrede,

și războiul începea din nou. Moderația lui era menită să arate că, la urma urmei, nu-i un rebel ce se ridică împotriva regelui său - și totuși a vrut să-l ia prizonier pe Carol al nouălea, care n-are să-i ierte niciodată că a trebuit să fugă din fața lui! Din două una: ori ești rebel împotriva regelui, în numele credinței, ori renunți a mai conduce oști asupra Parisului și nu te lași dus de nas în loc să pui mâna pe capitala regatului, s-o jefuiești și să razi Curtea de pe fața pământului! Da, de câte ori lucrurile stau prost pentru Curte, apare câte un edict regal care chezășuiește protestanților libertatea conștiinței, pentru ca a doua zi chiar să fie călcat în picioare. Și dacă ar fi respectat, ce folos ar aduce coreligionarilor noștri? Un hughenot trebuie să umble sau să călărească; douăzeci de leghe dacă vrea să asculte slujba religioasă, atât de mic e numărul templelor ce li se îngăduie să aibă. Nu-mi plac oamenii care câștiga o izbândă și nu trag nici un folos de pe urma ei.

Se înțelege, amiralul e un strălucit comandant de oști și un adevărat erou al credinței. Noi, protestanții, suntem o minoritate, și dacă totuși suntem temuți e fiindcă dușmanii se tem de domnul amiral, iar atunci când ne trimit negociatori, aceștia ne spun: „Știți că n-ați prezenta nici un interes pentru Curte dacă n-ar fi domnul amiral?” Da uite la el cu ce s-a pricopsit după o viață întreagă de trudă hrănită de cele mai bune intenții! Până la biruința de la Saint-Quentin, cu urmări atât de proaste pentru el și atât de bune pentru vrăjmașii lui, familia Guise, a fost se pare un favorit atotputernic al Curții. Răposatul rege trăia, îl iubea pe Coligny, îl înavuțise; pe *Madame* Catherine n-o întreba încă nimeni nimic, iar feciorul ei Carol era un copil. Atunci a fost vremea lui, noi n-am cunoscut-o. Dar acum am ieșit și noi în lume și vezi ce se întâmplă sub ochii noștri? La Paris îi scot la mezat mobila jefuită din castelul Châtillon, căruia i-au dat foc. Pe el l-au osândit, ca rebel și conspirator împotriva regelui și a statului, la moartea prin

spânzurătoare și prin tragerea pe roată în Piața Grève. Averea i-a fost confiscată, copiii îi sunt declarați decăzuți din toate drepturile, și cine l-ar preda, viu ori mort, ar primi cincizeci de mii de ducați. Așa încât noi tinerii trebuie să luăm aminte: domnul amiral și-a atras aceste urgii pe capul lui numai de dragul adevăratei credințe și s-a umilit pentru slava lui dumnezeu. Altfel ar fi de neiertat!

— L-a ucis pe bătrânul duce de Guise. Măcar atâta a făcut pentru el însuși, și, drept să spun, e și ceea ce-mi place mai mult din tot ce a făcut. Trebuie să știi să te răzbuni, fu de părere tânărul Condé.

Iar vărul Henri îi răspunse:

— Ucigașii nu-mi plac, și domnul amiral nici nu e un ucigaș. S-a ferit doar să oprească mâna ucigașă.

— Dar nu-l mustră conștiința?

— Trebuie să știm a deosebi un lucru de altul, îl lămuri Henri. Să ucizi e respingător. Să pui pe alții să ucidă nu-i îngăduit. Să nu-i oprești mai merge, poate, cu toate că n-aș vrea să fiu nevoit să fac vreodată așa ceva. Cardinalul de Lorena ar trebui totuși silit să înghită un butoi cu apă. Numai el și familia lui au pricinuit toate nenorocirile Franței. Ei vând regatul lui Filip de Spania ca să-i ajute în schimb să se urce pe tron. Numai ei asmut împotriva noastră, a protestanților, pe rege și întreaga țară. Și pe Coligny au vrut să-l ucidă, ei au început și el n-a făcut decât să le-o ia înainte. Poate că n-ar trebui s-o tăgăduiască. Din parte-mi, eu cred că dumnezeu îi dă dreptate!

Condé îl contrazise, fiindcă se gândea nu numai la uciderea ducelui de Guise, ci și la moartea tatălui său, căzut la Jarnac, după ce fusese părăsit de Coligny.

— Tata nu-i plăcea domnului amiral; avea, după părerea lui, prea multe amante. Altfel, poate că ar mai fi trăit și azi. Dar domnul amiral se pricepe să se acomodeze cu conștiința lui și tu înveți acum acest lucru de la el, rosti

tânărul sfidător.

— Moartea tatălui tău a fost cerută de izbânda Religiei, îi explică Henri cu blândețe.

— Și a ta! Pentru că, de când a căzut el, tu ești cel dintâi dintre prinții de sânge.

— Am fost și înainte, prin naștere, îi răspunse Henri pe dată, cu tonul fără veste înăsprit. Din păcate nu-i mare lucru, când n-ai bani, dar ai vrăjmași puternici, când trebuie să lupți ca un fugar pe care vor să-l înhațe! Și noi ce facem ca să schimbăm situația? Trecem la atac? Eu da, am făcut-o. N-am să uit niciodată ziua de douăzeci și cinci iunie, ziua mea, când am dobândit prima izbândă. Dar pot să-i spun bătrânului că trebuie să mă imite?

— Mai ales că a fost vorba de o ciocnire măruntă. Amiralul ți-ar răspunde că te-ai distrat bine atunci la Roche Abeille, măcar că a trebuit să ne căutăm scăparea în niște fortărețe și să așteptăm venirea nemților. Și când, în sfârșit, au sosit călărețiii nemți...

Condé ridică glasul și continuă cu arțag:

— ...Ne-am grăbit să-i trimitem reginei de Navarra cât mai mulți soldați, ca să-i curețe țara de dușmani. Acum ispășim asta!

— Nu ispășești nimic. Ai în fiece zi altă fată.

— Parcă tu nu!

Amândoi băieții lăsară dârlogii cailor și pășiră unul în fața celuilalt, privindu-se drept în ochi. Condé ridică chiar pumnul. Dar Henri se prefăcu, liniștit, că nu-l vede; mai mult, îl luă pe după gât cu amândouă brațele și-l sărută, spunându-și în gând: „E cam invidios, cam copilăros, dar e prietenul meu și, chiar dacă nu e încă, trebuie să fie!”

Condé își îmbrățișă și el vărul. Când se despărțiră, ochii lui Henri erau umezi, ai lui Condé, însă, uscați.

Trimiterea trupelor protestante în Béarn se dovedi a fi fost o măsură bună, căci dobândiră izbânzi acolo. „Asta ar trebui să dea de gândit domnilor de la Paris - își spuse fiul

Jeannei - iar pe *Madame* Catherine ar trebui s-o treacă căldurile, grasă cum e. Ne aflăm cu cea mai mare parte a oștirii în Poitou, la jumătatea drumului spre capitala regatului, și putem pune mâna pe ea. Și asta fără zăbavă!”

Amândoi băieții cerură să fie primiți de Coligny, care îi pofti la el, deși îi venea greu să se arate liniștit și încrezător; căci tocmai atunci primea grele lovituri. Dar protestantul știa să fie neclintit în ceasul încercărilor și gata să întâmpine toate nenorocirile. Nimeni nu trebuia să afle jalea care îl cuprindea când rămânea singur, în anumite ceasuri ale nopții, când nici voia celui de sus n-o mai puteai înțelege. Îi ascultă dar răbdător pe băieții înfierbântați.

Condé era mai furios decât Henri. Lăsând deoparte chiar politețea, îi ceru lui Coligny să pornească îndată marșul asupra Parisului. Îl numi pe bătrânul amiral șovăielnic, fiindcă ocolea o bătălie hotărâtoare și continua să bată pasul pe loc în fața orașului Poitiers fără a-l putea lua. Iar între timp dușmanul aduna puteri noi.

Amiralul îi privea pe amândoi, pe cel ce vorbea atât de furtunos și pe cel ce tăcea și adăsta. Om cu experiență, își dădea foarte bine seamă ale cui erau gândurile rostite cu glas tare în fața lui; de-aceea răspunsul îl adresă nu lui Condé, ci lui Navarra. Îi arătă că dușmanul îi tăia drumul, retranșat în poziții prea puternice; din partea lui, nu putea nădăjdui altceva decât să restabilească legătura cu trupele protestante trimise în sud și mai trebuia - și aici ridică degetul - să se îngrijească de solda călăreților străini. Altminteri, dau bir cu fugiții. El însuși jertfise giuvaericalele familiei sale, înainte de a îngădui călăreților să se despăgubească singuri. Dar nu suflă nici un cuvânt despre asta. Un creștin nu vorbește despre jertfa ce o aduce și nici un om adevărat n-o face. De aceea, Coligny îl lăsă pe tânărul prinț Henri să vorbească și să-l nedreptățească.

— Îngăduiți ca țara să fie jefuită. Domnule amiral, eu sunt încă tânăr, nu cunosc arta războiului de atâta timp, ca domnia-ta! Dar nu mi-am închipuit așa războiul: ca lefegiii străini, în loc să lupte alături de noi, să dea foc satelor și să pună la cazne pe țărani până storc de la ei ultimul ban. Ostașii noștri, care rămân mai în urmă, sunt uciși de săteni ca niște fiare de pradă, și de fiecare dată noi îi răzbunăm cu tot mai mare cruzime, pedepsind oameni care vorbesc limba noastră.

— Dar care nu îmbrățișează credința noastră, răspunse protestantul cu fruntea înnourată.

Henri își încleștă fălcile, căci altfel ar fi putut rosti vorbe de care se sperie singur, vorbe împotriva Religiei.

— Nu se poate că asta să fie voia domnului, zise el.

Dar Coligny i-o tăie scurt.

— Care este voia lui dumnezeu o vei afla, dragul meu prinț, la sfârșitul campaniei. În orice caz, dumnezeu mai are nevoie de viața mea, căci iar a fost prins un ucigaș trimis de familia Guise să-mi ia zilele.

De atunci, Coligny hotărî să-l țină cât mai la o parte pe tânărul nemulțumit, înaintea bătăliei de la Moncontour, pe care avea să o piardă ca de obicei, îi trimise pe amândoi prinții la adăpost, în spatele liniei de bătaie, deși unul făcea spume la gură, iar, celălalt vărsa lacrimi amare. Apoi își făcu iarăși apariția Jeanne d’Albret și se cercetă, situația. După înfrângere, armata protestantă se micșorase cu trei mii de oameni și nu mai putea face altceva decât să se retragă spre sud, în loc ca trupele ei mai puțin numeroase să înainteze spre nord și să o întâlnească.

Ca de obicei, Jeanne se înfățișă cu pastorii ei. Avu câteva convorbiri tainice cu Coligny, după care amiralul descurajat deveni din nou un comandant victorios. Căci cea dintâi izbândă este aceea pe oare o dobândim în noi, iar izbânda adevărată îi urmează neapărat; Jeanne era încredințată de acest lucru. Apoi pastorii intonară psalmi,

iar armata, și o dată cu dânsa comandantul ei, se simțiră plini de evlavie și de putere.

Cele două părți ale armatei protestante, atât de depărtate una de cealaltă, se întâlniră după un marș forțat. Cu puteri unite, protestanții se avântară spre nord, până în comitatul Nevers. Din clipa aceea puteau amenința Parisul. Imediat, Curtea porni, să facă avansuri. Și în timp ce armata protestantă continua să înainteze, *Madame* Catherine și Jeanne începură tratativele. Armata nici nu-și contenise marșul, când pacea fu semnată. Trupele se opriră și se află că tratatul asigura libertatea de conștiință.

Henri se bucură împreună cu maică-sa, căci o vedea fericită. Și era și el mulțumit atâta vreme cât nu se gândea la cele întâmplate. În timpul înaintării armatei, rămăsese însă mai în urmă, într-un oraș, fiind bolnav, și acolo avusese destul răgaz să-și amintească de toate grozăviile războiului, să și le întipărească în minte pentru totdeauna. Și poate că tocmai nelegiuirile făptuite de trupele protestante îl îmbolnăviseră, așa cum pe vremuri păruse a se îmbolnăvi de pojar când fusese nevoit să meargă la liturghie.

Nu-și ascunse îndoielile față de amiral. Îi spuse:

— Domnule amiral, credeți cu adevărat că libertatea conștiinței poate fi înstăpânită prin tratate și decrete? Sunteți un mare comandant de oști, ați știut să scăpați din gheara vrăjmașului și l-ați amenințat pe regele Franței în capitala sa. Dar populația provinciilor pe care le-am vânzolit va continua să-i vorbească de rău pe rebelii ce-și zic hughenoți, și nu ne va lăsa să ne rugăm în pace în nici unul din locurile unde am ucis și prădat.

Biruitorul Coligny îi răspunse:

— Prințe, ești încă prea tânăr și în afară de asta ai fost bolnav când noi ne-am croit drum. Oamenii uită repede și numai dumnezeu va mai ține minte ceea ce a trebuit să făptuim pentru cauza lui.

Henri nu se lăsă, însă, convins. „Cu atât mai rău, își zise, dacă dumnezeu își va aduce aminte, ca mine, de oamenii spânzurați de picioare ori de cei cărora li se pusese jăratic sub tălpi spre a mărturisi unde își ascunseseră ultimul ban!” Și spre a nu vorbi prea mult, se înclină și plecă.

SCENĂ DE FAMILIE

Apoi urmă un scurt răstimp în care s-ar fi putut crede că Jeanne și Henri trăiau într-o lume pașnică ce nu cunoștea vicleșugul și ura. Dânsa își guverna mica-i țară, iar el marea provincie Guyenne. Dânsa nu mai trebuia să osândească, fiindcă supușii îi deveniseră din nou buni protestanți. Iar el îl reprezenta cu bună credință pe regele Franței. Își spunea că, într-adevăr, nicăieri nu scria că trebuie să fie, cu tot dinadinsul dușmanul casei regale; educația pe care o primise de la maică-sa nu izbutise să sădească în el această convingere. Un tânăr poate uita și ambiția. În al optsprezecelea an al vieții fiind, timp de câteva luni își spusese: „Am făcut destule pentru o viață de om! Femeile sunt atât de frumoase și e mai cu folos să te ocupi de ele decât de război, de credință și de calea către tron!”

Se gândea, de bună seamă, la femeile tinere, al căror trup aduce mai degrabă aminte de zeițe decât de niște făpturi omenești. Le cunoscuse de atâtea ori, văzuse că sunt făcute din carne și oase și cu toate acestea îi păreau a veni din altă lume, căci închipuirea și dorința lui le transfigurau într-o clipită. Apoi se perindau una după alta, nu aveau timp să-l dezamăgească; stătea prea puțin cu ele. Și de aceea încă nu aflase că de cele mai adeseori în

trupurile lor admirate sălășluiau nu simțămintele nobile închipuite de el, ci calculul și gelozia. În vreme ce una îl blestema, el călărea cale de ceasuri spre a căuta în brațele alteia răsplata ostenelii sale. Iar aceasta îl aștepta cu ochii strălucitori, cu fața scăldată în lumina dragostei veșnice. Prințul îi cădea la picioare, ca un muritor de rând, și-i săruta tivul rochiei, fericit că ajunsese în sfârșit la ținta mult râvnită, după o lungă și obositoare goană. Ochii îi lăcrimau și, privind-o printre lacrimi, femeia părea și mai frumoasă.

Dar în timp ce Henri trăia pentru femeile tinere, o seamă de doamne bătrâne se ocupau de soarta lui, fără ca el să bănuiască măcar. Cea dintâi dintre ele era *Madame* Catherine. Într-o dimineață, la Luvru, în odaia ei de culcare, primi regeasca vizită a fiului ei, Carol al nouălea. Regele era încă în cămașă de noapte, atât de tare se grăbise. Înainte chiar de a fi închis ușa, țipă:

— Mamă, a fost în stare și de una ca asta!

— Așa-i că soră-ta l-a primit?

— Da, Margot se culcă cu Guise, confirmă Carol furios.

— Nu ți-am spus eu? E o scroafă! se exprimă *Madame* Catherine cu vorbele tari cerute de împrejurare.

— Asta drept mulțumire pentru frumoasa educație pe care a căpătat-o! tună Carol. Știe latinește, e atât de învățată, că citește până și la masă. Dansează pavana, se lasă cântată de poeți - și vorbele îi năvăleau din ce în ce mai repede. Caii de la caleașca ei aurită au pe cap niște panașe mai groase ca bucile mele. Dar știu ce face, am văzut. A început de la unsprezece ani, putoarea!

— Tu i-ai ținut lumânarea, i-o tăie *Madame* Catherine.

Dar regele nu se simți de loc stingherit. Știa pe din afară toți amanții surorii sale și-i înșiră blestemând. Deodată obosi, însă, de atâta furie; făptura lui șubredă nu putea să îndure emoțiile tari. Căzu pe patul mamei, cu fruntea stacojie, cu suflarea tăiată; și continuă doar să mârâie:

— Da ce mă privesc pe mine toate astea? Cum e, așa o să rămână, întotdeauna e să-și facă de cap cu Guise sau cu altul. Dă-o încolo!

Maică-sa se uită la el și gândi: „Acum câțiva ani era frumos ca o cadră. Acum mai-mai că pare un ucenic de măcelar, nu un rege. Cu ce-am păcătuit? Dar nu eu sunt de vină, ci familia Valois. Sângele cavalerilor care au tâlhărit la drumul mare țâșnește mereu din morminte și se întrupează în vechea înfățișare!” Așa își spunea fiica Medicisilor, fudulă că puținii ei strămoși cunoscuți trăiseră în odăi încăpătoare și nu în grajduri și corturi soldățești.

Și cu glasul ei egal rosti:

— După cum se poartă soră-ta, în curând nu-mi va rămâne altceva de făcut decât să-l iau de ginere pe Henri de Guise. Cine se va dovedi atunci mai tare, sărmanul meu băiat, tu sau el?

— Eu! urlă Carol. Eu sunt regele!

— Din voia domnului? întrebă Catherine. Măcar atâta s-ar fi cuvenit să știi până acum, că orice rege trebuie să întărească voia domnului prin faptele lui, pentru că altminteri rămâne fără tron. Ești rege, fiule, fiindcă eu, mama ta, mai sunt în viață.

Spusese asta cu un anume ton, pe care băiatul îl cunoștea bine de mult și care îl făcea să stea smirnă în fața ei. Se ridică și acum de pe pat și, în cămașă, cu pieptul și cu burta ieșite în afară, stătu drepți în fața femeii bătrâne și mărunte, gata să-i primească poruncile.

— Nu vreau, hotărî dânsa, ca Margot să se mărite cu Guise; familia lui e prea puternică. După mine, i-ar trebui un băiat mai de rând, care să ne slujească pe noi.

— Cine?

— Familia trebuie să-i fie de seamă, dar fără influență și necunoscută la Paris. Și în primul rând trebuie să fie sub supravegherea mea. Pe cine poți pune mâna nu-i primejdios. Trebuie să-ți ții dușmanii în propria-ți casă.

— Doar nu te gândești la...

— Tratez cu maică-sa să mi-l trimită și să-l am mai întâi în puterea mea.

— Dar e un eretic! Sora mea să se mărite cu un eretic! Nu ne-am gândit niciodată cu adevărat la o asemenea legătură!

— Dar dacă fratele tău d'Anjou s-ar căsători cu regina Angliei? Și Elisabeta e eretică și totuși e o mare regină, și asta din propria-i voință.

— Omoară catolicii, spuse Carol, mai degrabă timid decât indignat.

Maică-sa era prea deșteaptă pentru el. Spiritul ei inventiv nu putea fi stăvilit nici măcar de argumente religioase. Și chiar când rostea vorbele cele mai înfricoșătoare părea întruchiparea nepăsării.

— Catolicii englezi să se descurce singuri cum să iasă din impas, ca și cei francezi de altfel, adăugă ea.

Carol aținti privirile în pământ și mormăi, necutezând să ridice glasul:

— Dar mai există și regele Spaniei.

— Fiica mea, regina Spaniei, a murit, observă Catherine fără o umbră de întristare. De atunci, nu mă pot aștepta din partea lui Don Filip decât la încercări de a profita de pe urma încurcăturilor mele. De aceea am nevoie de protestanții mei. Și în gând adăugă: „Iar când n-oi mai avea nevoie de ei, am să mă port cu dânșii așa cum se poartă regina Angliei cu catolicii."

La ce-ar fi folosit, însă, să trădeze aceste gânduri unui fiu atât de puțin înzestrat? Și acum ajunse la poruncile pe care voia să i le dea.

— Sora ta trebuie să-și bage, în sfârșit, mințile în cap.

— Da! Povestea cu Guise...

— Care o să-ți ia tronul, întregi ea grăbită.

La care el urlă:

— O învăț eu minte! Îi arăt eu să umble să mă

detroneze!

Și se și repezi, încât maică-sa abia apucă să-l mai prindă de cămașă.

— Unde te duci? Guise mai e poate acolo și-i înarmat.

Asta îl opri pe dată.

— Și apoi, dacă te vede, Margot nu mai vine aici. Nu vreau ca lucrurile să se petreacă altundeva decât aici, la mine.

Bătu din palme și se adresă uneia din doamnele de onoare care intră:

— Poftește pe prințesa, fiica mea, până aici. Am să-i dau o veste importantă. Încredințeaz-o că-i ceva de bine.

După care așteptară amândoi: Catherine nemișcată, cu mâinile împreunate, iar butucănosul ei fecior umblând de colo până colo prin odaie, cu cămașa de noapte fluturând, suflând de mai înainte greu și mormăind.

În sfârșit ușa se dădu în lături și în odaie intră o făptură pe care oricine, în afară de cei doi, ar fi privit-o cu admirație. Cu toate că era încă dimineața devreme, Marguerite de Valois purta o rochie de mătase albă, încărcată cu podoabe lucitoare. În picioare avea pantofi roșii, peruca îi era și ea roșcată iar nuanța tenului, ca să pară într-adevăr a unei blonde-roșcate, și-o potrivise cât se poate de bine, căci se pricepea de minune la sulimeneală.

Își făcu o intrare foarte potrivită pentru felul ei de frumusețe - semeață, dar cu pași ușori. La fel ar fi putut intra și într-o sală de serbări. Îi fu însă de ajuns să se uite la mamă-sa, apoi și la frate-său, ca să bănuiască ce o așteaptă.

Trăsăturile nobile îi deveniră rigide, surâsul mândru se schimbă într-un rictus de spaimă și se dădu repede un pas înapoi. Dar era prea târziu, căci Catherine făcuse un semn și ușa fusese închisă pe dinafară.

— Ce aveți cu mine? întrebă sărmana, cu glasul aproape sugrumat, cu răsuflarea tăiată.

Carol al nouălea se uită către maică-sa și, cum bătrâna se prefăcea că nu-l vede, înțelese că i se îngăduie orice. Se repezi dar asupra surorii sale, zbierând. Îi smulse peruca roșcată din cap și părul negru al fetei căzu în dezordine peste frunte; de acum orice poză devenea cu neputință, chiar dacă Margot ar fi avut timpul s-o adopte. Regescul frate o plesni peste obraz, pe o parte, apoi pe alta, cu îndărătnicie, deși fata căuta să se ferească.

— Na, mai culcă-te cu Guise! urlă. Na, să mă mai detronezi pe mine! gâfâi el.

Sulimanul i se lipi de palme, și pe fața fetei apărură dungi roșii. Iar când, căutând să-și ferească fața, se plecă și se cinchi, pumnii lui îi nimeriră umerii rotunzi.

— Umflato!

Și în timp ce o bătea, hohotea sălbatic și-i smulgea rochia. Atingându-i carnea, îl cuprinse poftă s-o lovească peste tot. Dar în cele din urmă fata părăsi mutenia pricinuită de groază, începu să țipe, încercă să fugă, căută adăpost în brațele mamei.

— Uite unde ai ajuns, îi spuse *Madame* Catherine și o ținu strâns până când Carol al nouălea o înșfăcă din nou.

— Pune-o pe genunchi! îl sfătui *Madame* Catherine, și el îi urmă îndemnul, cu toată împotrivirea victimei.

Îi strânse mijlocul cu brațul, ca într-o menghine, iar cu mâna liberă o lovea peste părțile cărnoase. *Madame* Catherine socoti, însă, că numai atâta nu-i de ajuns și-l ajută și dânsa cât o țineau puterile, dar mânuțele ei grăsuțe nu prea pricinuiau durere. De aceea se plecă peste posteriorul bine format al fetei, și-și înfipse dinții în el.

Marguerite urlă ca un animal înjunghiat. Fratele său, care ostenise, se opri din bătaie și o lăsă să cadă pe jos, privind-o fix, ca un om beat. Și reginei i se tăiase răsuflarea, iar în ochii ei negri, șterși se ivi o scânteiere. Împreunându-și din nou degetele pe burtă, rosti liniștită ca totdeauna:

— Scoală-te, fetițo, uite în ce hal ești!

Și-i făcu semn lui Carol să dea mâna surorii ca s-o ajute să se ridice. După care purcese și dânsa să pună în ordine fustele fiicei. Dându-și seama că primejdia trecuse, prințesa Margot își recăpătă înfățișarea impunătoare.

— Mi-ai rupt toate de pe mine, neghiobule! se răsti la Carol. Cheamă-mi camerista!

— Nu, zise bătrâna hotărât. Asta trebuie să rămână între noi.

Și cusu singură găurile din rochia de mătase albă, apoi repară tot cu mâna ei sulimanul șters de palme și de lacrimi.

La porunca Catherinei, Carol ridică de sub pat peruca pe care o smulsese din capul surorii, o scutură de praf și i-o așeză la loc. Margot era din nou mândra și grațioasa domnișoară care intrase cu puțin timp înainte în odaia mamei!

— Du-te și-ți citește hârțoagele tale latinești, mormăi Carol al nouălea, iar Catherine de Medicis adăugă:

— Și nu uita ce ți-am spus acuma!

ANGLIA

Dar și o altă preaputernică doamnă îi purta de grijă lui Henri, în timp ce el nu se gândea decât la plăcerile sale. Elisabeta a Angliei primi în palatul ei din Londra pe ambasadorul britanic la Paris.

— Ai întârziat o zi, Walsington.

— Marea a fost furtunoasă. N-a lipsit mult ca maiestatea voastră să nu fi putut privi decât un ambasador mort. Și mă tem că el n-ar fi putut raporta toate câte sunt de raportat.

— Ai fi scăpat ieftin, Walsington. Moartea pe mare e mai ușoară decât moartea de mâna călăului. Căci butucul și securea sunt mai aproape de grumazul tău decât îți închipui.

— A muri pentru maiestatea-voastră este răsplata cea mai frumoasă pe care și-o poate dori un om, mai cu seamă când are conștiința datoriei împlinite.

— Datorie? Tu ți-ai făcut datoria, nu? Ce răsplată ziceai că-și poate dori un om, porcule?!

Și-l lovi cu palma drept peste obraz.

Ambasadorul văzuse venind lovitura, dar nu clinti capul, deși știa prea bine că mânuța reginei lovea vârtos. Regina era înaltă, cu pielea albă, de o vârstă greu de ghicit și se ținea dreaptă ca o platoșă, iar părul ei avea culoarea aceea roșcată, pe care Marguerite de Valois o prefera când îmbrăca anumite rochii.

— Curtea Franței se apropie pe zi ce trece de regele Spaniei, și tu nu-mi spui nimic. Din pricina acestei alianțe mă aflu în cea mai mare primejdie de a-mi pierde țara și tronul, și tu moțăi!

— Îmi pare rău, dar trebuie să-mi aduc acuzații și mai grave încă. Eu însumi am răspândit zvonul despre această apropiere și de aceea știu prea bine că e fals.

— Te-ai apucat să răspândești zvonuri care mă păgubesc?

— Am pus să se facă o spargere la ambasada spaniolă și cică acolo s-ar fi găsit scrisori aducând dovezi ce nu pot suferi tăgadă. Dar ele nu există de fel. Și toate astea s-au făcut în folosul maiestății-voastre.

— Ai îmbrățișat într-ascuns catolicismul, Walsington. Străjeri! Puneți mâna pe el! De mult te suspectez. Și am să privesc cu plăcere când ți s-o despărți capul de trunchi!

— Nădăjduiesc, însă, că-mi veți îngădui să vă povestesc mai înainte o istorioară hazlie, spuse ambasadorul, care era acum între doi străjeri înarmați. Am făgăduit anume

mâna maiestății-voastre unui prinț pe care nu-l cunoașteți.

— E vorba probabil de d'Anjou, fiul Catherinei.

Și făcu un semn sentinelelor să se depărteze. Planurile de căsătorie, da, o interesau.

— Cred că d'Anjou n-ar trebui luat în considerare. Știu doar că, pe bună dreptate, maiestatea-voastră n-aveți o părere prea bună despre casa Valois. Nu, e vorba de un altul. În sudul Franței există un tânăr prinț protestant, pe care regina Catherine ar dori să-l însoare cu fiica ei; ideea bătrânei regine nu e rea; tânărul ar putea scoate din impas familia Valois.

— Dar atunci ar năvăli în Flandra! Căsătoria prințesei de Valois cu un prinț protestant, - știu despre cine-i vorba - asta înseamnă război între Franța și Spania și atacarea Flandrei. N-am nevoie de o Franță unificată. În Franța trebuie să continue războiul civil. Îi prefer de o mie de ori în Flandra pe spanioli, care decad oricum din pricina papistășiei lor, decât o Franță unită sub un protestant.

Și, pentru a se auzi mai bine vorbind, Elisabeta măsură încăperea cu picioarele ei lungi, făcând pași mari. Printr-un semn îi îndepărtase nerăbdătoare pe străjeri, iar Walsington se trăsese într-un ungher, spre a-i face loc. Deodată se opri în fața ambasadorului.

— Și zici să mă mărit cu tânărul Navarra. Cum arată?

— Destul de bine. Dacă ar fi vorba numai despre asta. E doar ceva mai mărunt ca maiestatea-voastră.

— Nu-mi displac bărbații scunzi.

— De multe ori sunt chiar mai bine ca bărbați.

— Ce vorbești, Walsington? Eu nu mă pricep de loc la treburile astea! Și la față cum arată?

— E măsliniu și fața îi e perfect ovală.

— Oh!

— Numai nasul... îl are cam lung!

— Uneori, ăsta e un avantaj.

— Da, lungimea. Dar nu forma. Căci vârful i se pleacă în

jos, spre gură. Cu timpul, mă tem, s-o pleca și mai mult.

— Păcat. Dar nu-i nimic. Oricum, n-aș lua de bărbat un mucos ca ăsta. E foarte tânăr, nu? întrebă femeia cu vârsta greu de aflat. Și l-ai făcut să nutrească nădejdi în ce mă privește? Cred că a fost bucuros, nu?

— Frumusețea îl entuziasmează. A acoperit cu sărutări și lacrimi portretul maiestății-voastre, minți ambasadorul.

— Asta cred. Și i-ai scos din cap planul unirii cu familia Valois?

— Am știut doar că maiestatea-voastră n-ar dori o asemenea legătură.

— Ei, nu ești chiar așa de neghiob cum pari! Numai de n-ai fi un trădător!

Glasul reginei era aspru, dar binevoitor. Ambasadorul înțelese că primejdia de a fi decapitat se depărtase și se înclină până la pământ.

— Domnule ambasador, reluă Elisabeta și se așează în sfârșit în jeț, aștept să-mi vorbești despre negocierile dintre cele două regine. Uită-te la mine! Vreau să spun, despre negocierile dintre reginele Cathernie și Jeanne. Știu că amândouă au un cuvânt la fel de greu de spus în ce privește viitorul Franței!

— Clarviziunea maiestății-voastre îmi stârnește o admirație vecină cu spaima.

— Cred și eu. Nu te-ai gândit, se vede, niciodată că pun alți spioni să-mi supravegheze spionii oficiali, adică ambasadorii.

Walsington se prefăcu foarte mirat, deși nu era o noutate pentru el.

— Mărturisesc, răspunse simplu, că am vorbit mai întâi numai despre micul prinț de Navarra și nu despre maică-sa, fiindcă și stăpâna mea este o tânără și frumoasă regină. Dacă aș fi avut de stăpân un rege bătrân, i-aș fi vorbit numai despre mama prințului. Căci primejdia poate veni numai din partea reginei Jeanne.

Diplomatul înțelese că-și câștigase cauza pe jumătate: de aceea glasul îi deveni și mai supus, și mai pătrunzător:

— Trebuie să povestesc maiestății-voastre o istorioară, tristă, care dovedește cât de prefăcuți și de vicleni sunt oamenii. Să vedeți cum a fost păcălită sărmana regină Jeanne de un englez.

Se prefăcu el însuși foarte mâhnit de cele întâmplate reginei Jeanne și cu mâna schiță un semn de-negare.

— Nu, nu de mine. Căci noi trebuie să fim corecți în orice împrejurare. E vorba de unul dintre oamenii mei, de altfel lui i-a venit ideea. L-am lăsat să facă cum îl taie capul, și omul a plecat spre La Rochelle, unde pot fi întâlniți, negreșit, toți prietenii reginei Jeanne, printre care și contele Ludovic de Nassau. Agentul meu l-a convins pe neamț să se bage în pat și să facă pe bolnavul până când regina Jeanne va veni să-l viziteze la patul lui de suferință...

Și ambasadorul își continuă istorioara, care se desfășura ca o farsă shakespeareană; dar își păstră ținuta solemnă, ceea ce sporea și mai mult plăcerea reginei. După ce râse îndelung, Elisabeta zise:

— Cine-i așa de naiv că acest Nassau n-ar trebui să facă pe șiretul. Să caute s-o convingă pe Jeanne să renunțe la legătura cu familia Valois, singura alianță care-i poate salva și pe protestanții francezi și pe cei germani! Și dânsa a crezut chiar totul? Că eu am să-i iau băiatul de bărbat? Că fiica ei are să devină regina Scoției?

— Cu cât perspectivele sunt mai orbitoare, cu atât sunt socotite mai reale, tocmai fiindcă iau ochii, o încredință ambasadorul.

Și Elisabeta îi spuse cu o sinceră satisfacție:

— Va să zică ăsta-i, așa se explică intenția dumitale de a mă mărita cu micul Navarra! De ce n-ai spus-o de la început? Trebuie să te ucid mai întâi, Walsington, ca să te hotărăști să-mi dai o veste îmbucurătoare?

— Maiestatea-voastră nu s-ar fi bucurat de la început așa cum se bucură acum, iar eu nu mă gândesc decât cum să fiu pe placul maiestății-voastre, chiar cu riscul de a rămâne fără cap.

— N-am să uit niciodată pozna asta a dumitale!

— Îi aparține cu totul agentului meu, un anume Beel.

— Nu prea cred eu asta. Cauți să-ți mărești meritul prin modestie. Să-i dai totuși o răsplată acestui Beel. Dar nu prea mare! adăugă îndată Elisabeta, căci nu prea era darnică.

URZELI, CAPCANE ȘI UN CUGET CURAT

Jeanne era a treia femeie în vârstă care se îngrijea de soarta lui Henri și singura care o făcea numai de dragul lui. De aceea nici nu se încredea decât în dânsa și mai cu seamă nu punea nici un temei pe sinceritatea celorlalte două regine. E adevărat că se dusese să-l viziteze pe contele de Nassau la căpătâiul lui, fiindcă de mai multe zile i se spusese că bunu-i prieten gemea cumplit. Îl găsise cuprins de fierbințeală, congestionat, dar i se păruse că mai degrabă de vin decât de temperatură. Ascultă totuși, mai întâi, noutățile bune pentru dânsa aduse de tovarășul lui de chef, englezul Beel; află despre spargerea făcută la ambasada spaniolă, despre scrisorile care dovedeau că la Curtea Franței se făcea un dublu joc. În timp ce ei i-o oferea ca noră pe prințesa Margot, Catherine pregătea împăcarea cu Filip al Spaniei. Cum ar fi putut dar regina să împlinească cererea Jeannei ca, împreună cu armata protestantă, să elibereze Flandra din jugul spaniolilor?

Apoi, însă, Jeanne chibzui: „De la cine, aș putea să aflu

toate astea dacă nu de la englezii care au pus la cale spargerea?” Și între timp îl pipăi pe grăsunul Ludovic pe sub lobul urechilor, pe frunte și își dădu seama că era pe deplin sănătos. Drept care îl chemă pe chirurgul ei și-l pofti să dea anume leacuri bolnavului, care trebui să le și înghită pe loc, de voie, de nevoie. Peste puțin timp Nassau începu să nădușească grozav și se mai vădiră și alte urmări, care o îndemnară pe Jeanne să părăsească pentru o vreme odaia. Când se înapoie, victima se muiase de tot și mărturisi fără ocol că toată înțelepciunea îi venise de la domnul Beel, care era un agent al lui Walsington.

— Dar e prietenul meu, o încredință naivul Nassau, și de dragul meu îl puteți crede pe cuvânt. Pe mine nu m-ar minți.

— Dragă vere, toți oamenii sunt răi, afară de dumneata, observă Jeanne cu mila.

Dar protestantul german o conjură, cu neprefăcută îngrijorare, să nu se lase cu nici un chip atrasă de planul căsătoriei cu prințesa franceză. Printr-o asemenea căsătorie fiul ei ar cădea în mrejele catolicismului, protestanții și-ar pierde conducătorul, iar prințul de Navarra personal n-ar avea nici el nimic de câștigat, deși ar fi împins să trădeze Religia. Căci ce-ar ajunge el ca soț al prințesei de Valois? Nici pe departe regele Franței.

— Pe când în altă parte - și Nassau făcu o pauză plină de subînțelesuri - ar putea deveni rege. Un mare rege. Iar sora lui, fiica maiestății-voastre, Catherine, doamnă, ar deveni și ea regină. Toate acestea sunt atât de avantajoase pentru Religie, încât chiar și numai pentru asta trebuie să fie posibile, adăugă bunul Ludovic, și sunt pe deplin încredințat că misiunea de a vi le aduce la cunoștință mi-a fost hărăzită de Dumnezeu.

Jeanne băgă de seamă că-l uitase cu totul pe prietenul său Beel.

Nassau pusese multă căldură în vorbele lui și, după ce

sfârși, căzu fără puteri cu capul pe pernă, iar regina Jeanne îl părăsi, după ce-l încredință grijii medicului ei. Îi părea rău că trebuise să-l aducă într-o stare de plâns pe acest om cumsecade spre a scoate adevărul de la el. Căci, din păcate, minciuna nu-și alege ca unealtă numai oameni necinstiți.

Cu ultimele sale puteri, înainte de a leșina. Ludovic de Nassau mai avusese vreme să-i destăinuiască Jeannei d'Albret cine oferea celor doi copii ai ei căsătoria și tronul: Elisabeta a Angliei și regele Scoției - un noroc de necrezut pentru oricare altă mamă. Dar Jeanne d'Albret găsi aceste oferte foarte firești, ținând seama de vechimea familiei ei, de izbânzile armatei protestante și de înalta demnitate a Religiei. Nici nu-i trecu prin minte că Elisabeta i-ar putea face, pe căi ce n-o angajau la nimic, o ofertă amăgitoare, spre a o împinge să renunțe la unirea cu Curtea Franței. Regina Jeanne era prea mândră pentru a-și putea închipui că cineva s-ar gândi s-o folosească împotriva Franței, cu scopul de a menține țara dezbinată și slăbită.

A doua zi îi spuse lui Coligny:

— Toată noaptea m-am zbuciumat să aflu care-i adevărata voință a lui dumnezeu: fiul meu să fie rege al Franței sau al Angliei? Care-i părerea domniei-tale, domnule amiral?

— Cred că nu putem cunoaște voința lui dumnezeu, răspunse Coligny. Dar e sigur că cei mai zeloși hughenoți, cei mai credincioși partizani ai maiestății-voastre, nu doresc de fel ca prințul, fiul vostru, să intre în legături de familie cu dușmanii jurați ai Religiei. Întrucât îl privește pe dumnezeu, nu pot să spun, însă, că ar fi împotrivă, încheie prudentul amiral.

— Nu-i împotrivă, declară cu cea mai mare hotărâre Jeanne d’Albret. Mi-a dat de știre ca în această chestiune să mă conduc după considerente strict lumești, ținând seama numai de onoarea și mărirea casei mele; mi-a dat de

știre că tot ce slujește acestui țel îl slujește și pe el.

Coligny se prefăcu convins. Avea și el foarte puțină încredere în intențiile englezilor, căci gândea ca un soldat. Englezoaica protestantă ar fi trebuit să-l ajute să elibereze Flandra de sub spanioli, dar nici nu se gândea s-o facă, în timp ce Curtea catolică a Franței îi făgăduia bucuroasă ajutor. De aceea el, Coligny, era pentru căsătoria prințului de Navarra cu Marguerite de Valois, și chiar dacă ridică anume obiecții, le alese așa fel ca, fiind ușor de respins, să întărească hotărârea reginei Jeanne. Jeanne aminti că englezii au fost totdeauna dușmanii Franței. Coligny afirmă că vremurile acelea trecuseră - ca și cum n-ar fi fost de ajuns că, prin căsătoria cu regina Angliei, prințul ar fi pierdut orice popularitate și orice perspective de a se urca pe tronul Franței.

Jeanne spuse că Elisabeta e prea bătrână, că n-ar mai putea da naștere unui fiu, iar soțul ei n-ar putea nădăjdui să fie părtaș la conducerea treburilor coroanei engleze. Dar Coligny aminti că mai era și sora prințului, Catherine, care cu siguranță va dărui copii regelui Scoției. Iar regele Scoției este moștenitorul legitim al tronului Angliei, în caz că Elisabeta ar muri fără să aibă copii. Jeanne începu să-și piardă cumpătul; Coligny își dădu seama că întinsese destul coarda. Henri al ei, jertfit și neluat în seamă, voiosul ei Henri să-și irosească viața trăind ca un trist prizonier lângă o femeie bătrână! Și abia acum înțelese și mai bine cumplita greșeală pe care ar fi săvârșit-o dacă din cele două hotărâri posibile ar fi ales-o pe cea rea.

Plăpânda Jeanne sări dar de pe jilțul ei și începu să alerge prin odaie ca Elisabeta Angliei când se mâniase atât de rău pe ambasadorul care lucrase spre folosul ei. Regina Jeanne era mâniată, însă, din cu totul altă pricină; își ieșise din fire fiindcă se hotăra fericirea fiului ei. Drept care, porunci îndată, dând glasului ei timbrul grav, care se făcea atât de rar auzit:

— Nici o vorbă mai mult, Coligny! Cheamă-l pe fiul meu!

Amiralul se duse la ușă și transmise porunca mai departe. Iar în timp ce amândoi așteptau, bătrânul oștean îndoi un genunchi în fața femeii și mărturisi:

— Am adus toate aceste obiecții numai pentru ca să le puteți respinge.

— Ridică-te, îi răspunse Jeanne. Te-ai gândit desigur la făgăduiala reginei Catherine că îți va da comanda supremă în Flandra. Dar cu ce drept te-aș putea învinui de egoism? Vezi, dacă fiul meu ar pleca în Anglia și fiica mea în Scoția, aș rămâne o biată femeie fără sprijin, mi-ar fi greu să port povara cârmuirii și nici nu m-aș mai putea aștepta la respect și ascultare din partea nobilimii Franței. Dacă acesta e adevăratul motiv care m-a făcut să iau hotărârea, apoi să mă judece dumnezeu.

— Amin, răspunse bătrânul și amândoi rămaseră nemișcați, cu fruntea plecată, până când veni Henri.

Tânărul dădu buzna în odaie, cu răsuflarea tăiată, cu ochii scăpărând; alergase pesemne după vreo fată. În orice caz, nu simțea nici un îndemn să răspundă în fața lui dumnezeu de faptele și gândurile sale din ultimul ceas, ca ceilalți doi. Totuși, se adaptă îndată atmosferei solemne din încăpere.

Regina Jeanne luă loc și-i pofti și pe prinț și pe amiral să facă la fel; voia să câștige timp, spre a-și căuta cuvintele cu care să înceapă. Dar Coligny îi făcu un semn plin de supunere prin care își arăta totodată intenția de a-i veni în ajutor. Voia să spună că el știa mai bine cum trebuie început. Și cum dânsa înclină capul încuviințând, amiralul începu într-adevăr să vorbească.

SFATUL CELOR TREI

— Prințe, rosti Coligny, trebuie să ținem, sfat cu privire la viitorul Religiei, care e în aceeași măsură și viitorul regatului. Aici și acum va fi luată o hotărâre însemnată, și anume de măria-ta. Voința lui dumnezeu se va face cunoscută prin glasul măriei-tale. Ascultă dar cu luare-aminte porunca pe care el o va insufla inimii tale. Din parte-mi, sunt gata să mă înclin în fața ei.

Jeanne voi să intervină. Bătrânul îi arătă, însă plin de respect dar și cu toată hotărârea, că nu sfârșise încă.

— Două Curți puternice vor să se unească prin legătura căsătoriei cu măria-ta și multe, foarte multe, atârnă, atât pentru vremea de acum, cât și pentru vremurile ce vor veni, de alegerea ce vei face.

Pauza pe care o făcu aici Coligny nu însemna de fel că voia să lase cuvântul altcuiva; nu, era menită numai să-i țină pe cei doi ascultători cu răsuflarea tăiată. Și Jeanne, era cu adevărat profund emoționată. Henri băgă de seamă spăimântătoarea schimbare a trăsăturilor ei, și ochii i se umplură de lacrimi. Un hohot de plâns se iscă undeva în făptura lui, urcă repede ca un gând până în gâtlej și acolo pieri, numai ochii îi rămaseră umezi.

Cu priviri tulburi, întruchipând parcă înduioșarea, Henri își spunea totuși în sinea lui: „Un palavragiu bătrân! Nu poate vorbi mai pe șleau? Știu doar de mult că trebuie să mă căsătoresc fie cu durdulia mea Margot, fie cu bătrâna englezoaică. Ca și cum Nassau nu mi-ar fi bătut destul capul! Dar ce să caut eu în Anglia? Pe când Margot mi-a făgăduit de mult că am să-i văd picioarele.”

Coligny se plecă spre Jeanne, murmurând:

— Să-i dăm răgaz! Așteaptă harul domnului.

Abia acum își dădu Henri seama de neastâmpărul de care era cuprinsă preaiubita-i mamă. De aceea mintea i se

limpezi pe deplin. Și cu glas aspru, care îl uimi într-ascuns și pe el, declară:

— Vreau să slujesc Franța. Aleg Religia și deci Franța.

Auzind aceste vorbe, protestantul Coligny se ridică de la locul lui. Întinse brațele, de parcă l-ar fi așteptat chiar pe dumnezeu, Henri îl îmbrățișă, apoi zvântă cu buzele lacrimile de pe obrajii mamei sale.

Sfatul continuă, dar mai puțin solemn. Cei trei căzură de acord că Parisul, și nu Londra, le oferea toate avantajele. Henri întrebă chiar dacă oferta engleză trebuia socotită serioasă. Poate că era menită numai a face să eșueze unirea cu Curtea Franței. Jeanne trebui să jertfească mult din amorul ei propriu înainte de a primi măcar să se ia în discuție o asemenea presupunere. Înțelepciunea și pătrunderea băiatului îi dădeau o consolare pentru trufia ei. Henri declară că lasă din toată inima strălucita situație de prinț-consort al reginei Angliei vărului său d'Anjou.

— Va fi unul mai puțin! adăugă el pe neașteptate; dar ceilalți doi înțeleseră prea bine ce voia să spună.

Jeanne recunoscu că *Madame* Catherine nu trebuia să fie scoasă din fire acum, când se gândea să-l însoare pe cel de al doilea fiu al ei în Anglia. Și repetă și dânsa:

— Unul mai puțin! Apoi vorbi pe șleau: au fost patru. După Carol vor rămâne doi. Dintr-un copil delicat, Carol a devenit un bărbat greoi și grosolan, deși i se spune rege. Iar din când în când sângerează.

La aceste cuvinte, amândoi - și tânărul, și bătrânul - întinseră gâtul și ciuliră urechile. Dar Jeanne nici nu se uită la ei: dădea din cap ca o femeie care știe ce spune când e vorba de trupul omului și de funcțiunile lui.

— Sângerează, repetă ea. Sângele lor nu curge, ci răzbate încet prin piele. Toți cei patru fii ai bătrânului rege suferă de acest beteșug și cel dintâi a și murit din pricina asta.

— Ceilalți sunt și ei condamnați să moară? întrebă Henri

rece.

Coligny răspunse aspru:

— Familia Valois persecută Religia. Asta-i osânda lor.

— Boala nu le vine de la familia Valois ci de la mama lor care a fost multă vreme stearpă.

Cei doi bărbați dădură nedumeriți din cap; asta n-o mai înțelegeau. Jeanne ajunsese să cunoască legătura între lucruri care păreau cu totul diferite, fiindcă veghease și dânsa destule nopți cu răsuflarea tăiată, simțind ciudate împunsături sub țeastă, de jur împrejurul capului. Și cum nici un medic nu fusese în stare a-i explica pricina suferinței, înțelesese singură că soarta omului se hotărăște după voința domnului în trupul lui înainte de a ieși la iveală. Dânsa era sortită să sufere și să se stingă curând, lăsând în urmă-i un fiu ales de dumnezeu. Catherinei, dușmana ei, îi era hărăzit însă să îmbătrânească, pentru ca să vadă cum i se sting toți feciorii, născuți prea târziu. Jeanne era încredințată că așa se va întâmpla și nutrea această convingere cu cugetul curat și fără milă.

— Am să dau așadar trimisului reginei Catherine răspunsul că nu mă împotrivesc la unirea cu familia ei dacă îmi îndeplinește anume condiții.

— Condiții aspre, de neclintit! ceru Coligny. Curtea să se declare împotriva Spaniei. Trupele ei să intre în Flandra și eu să le conduc.

— Prințesa de Valois să devină protestantă, hotărî Jeanne.

Henri fu atât de uimit, încât nu-și putut înăbuși o exclamație. Margot și Religia! Religia și Margot cea veșnic îndrăgostită! Nu mai știa cum să se stăpânească, cum să-și ascundă râsul. Până la urmă se piti într-o nișă adâncă, trase draperia din fața ei și chicoti în pumni.

Pătrunsă de însemnătatea clipei, maică-sa explică amiralului:

— Fiul meu mulțumește lui dumnezeu că viitoarea-i soție

va fi mântuită.

Coligny socotea, însă, că o asemenea convertire ar pune la grea încercare răbdarea celui de sus. Era gata să spună că prințesa duce un trai mult prea liber, că are legături binecunoscute cu ducele de Guise. În calitate de creștin ar fi trebuit să vorbească, dar ca om de lume preferă să tacă și astfel așteptară amândoi până când Henri se înapoie lângă ei. Atunci Jeanne îi arătă mai în amănunt primejdiile care îl așteptau:

— Nu uita niciodată că în primul rând vor să te aibă în puterea lor. Dintotdeauna, *Madame* Catherine a socotit că trebuie să-și țină dușmanii pe lângă dânsa. Iar după fiii ei, care sângerează atât de ușor, tu ești cel mai apropiat pretendent la coroana Franței. Știu că, cu ajutorul tău, vrea să scape și de Guise, a cărui familie îi pare mai primejdioasă decât a noastră, rosti dânsa cu un ton plin de dispreț. Dar principala țintă a reginei este să te momească la Curte. N-am să îngădui, însă, așa ceva. Am să plec eu în locul tău și o să vedem dacă va izbuti să mă dovedească!

Coligny aprobă înciudat.

— Iar eu am s-o urmez pe maiestatea-voastră de aproape. Condițiile noastre trebuie îndeplinite toate, de unde nu, armata protestantă, în frunte cu prințul de Navarra, va porni asupra Parisului. Și atunci nu va mai încăpea îndurare!

Tânărul Henri se gândi că armata protestantă nu dăduse dovadă nici mai înainte de prea mare blândețe. Vedea înaintea ochilor trupurile chircite ale țăranilor care spânzurau de grinzile caselor, cu jar încins sub picioare. Dar ce putea spune el dacă și preaiubita-i mamă era de părere că așa-i rânduiala lumii și că războiul pentru Religie și pentru regat nu poate fi dus altfel? Și apoi ce alta meritau *Madame* Catherine și catolicii ei dacă până și preaiubita-i mamă era în primejdie din pricina lor?

— Mamă! strigă el. Nu pleca! Să nu-ți facă vreun rău!

O spusese cu aerul unui copil înspăimântat. Jeanne îl trase lângă dânsa, îi culcă capul în poală, vorbi - către el, pentru sine însăși și pentru inima ei: „O femeie singură nu are a se teme de nimic. O păzește dumnezeu, fiindcă nimeni altcineva n-o ocrotește. Dar ce mai însemnez eu acum în fața lui dumnezeu? Înainte, da, înainte însemnam nespus de mult: eram vasul. Acum însă vasul s-a golit și trebuie să se spargă.”

Credea că vorbește cu glas tare, dar nu spunea aceste vorbe decât în gând; ele însemnau că Jeanne d'Albret își jertfea viața.

Sfatul se sfârși. Henri și amiralul își luară rămas bun.

CU ADEVĂRAT SINGURĂ

Afară, Henri îi întâlni pe vărul Condé și pe tânărul La Rochefoucauld, față de care își deschidea de asemeni inima. Le spuse:

— S-a făcut! Mă însor cu sora regelui Franței. E de altfel singurul loc liber la Curte. Au acolo cancelar, secretar, trezorier și bufon. Le mai lipsea un încornorat, și acela am să fiu eu!

Izbucni în râs și sări în sus cu o veselie atât de molipsitoare, încât și ceilalți doi îl imitară, deși în adâncul ființei lor erau uimiți.

Jeanne se înapoie în ținutul ei, Béarn. Era toamnă, solul Catherinei, numit Biron, o vizită din nou, și dânsa nu se mai împotrivi. Puse însă câteva condiții, condiții preliminare. O seamă de nedreptăți făcute protestanților trebuiau reparate, un oraș din sud trebuia evacuat, iar la Paris trebuia îndepărtată o cruce care era o ofensă adusă lui dumnezeu. Declară deschis că nu voia să fie păcălită ca

atâția alții care plecaseră la Curte, plini de bună-credință!

Dar toamna trecu și veni iarna, până când se hotărî să plece. Răcise, apoi fiul ei suferise un accident; s-ar fi putut crede că aceste întâmplări erau tot atâtea avertismente ce trebuiau s-o împiedice să plece. Totuși, în cele din urmă, mama și fiul se despărțiră; iar locul despărțirii a fost orașul Agen, ziua, 13 ianuarie, anul șaptezeci și doi. După albastrul cerului, după drumul însorit, nimeni n-ar fi putut crede că era vorba de o despărțire pentru totdeauna. Caii se opintiră, rădvanul cu burduful de piele se urni din loc dar palida Jeanne și fiica ei Catherine tot mai priveau înapoi, râdeau și făceau semne. Henri își ținea calul de dârlogi și privirea-i lunecă de la una la alta.

Văzu că umbrele de sub ochii mamei sale se întinseseră în ultima vreme până pe obraji. Între timp surâsul ei deveni rigid, și fiul înțelese că mamă-sa nu-i mai deslușea bine chipul, din pricina depărtării, dar poate și a lacrimilor care o podidiseră.

Cu ochii lor limpezi, fratele și sora se putură urmări mai mult timp. Henri părea a-i spune: „Nu uita nici o clipă!” Iar dânsa îi răspundea: „Știu!” El îi spunea: „La cel dintâi semn de primejdie, trimiți îndată un curier!” Și dânsa îl ruga fierbinte: „De ai veni mai repede la noi!” Privirea lui îi mai porunci o dată: „Să ai grijă de mama, să ai grijă!” Dar rădvanul ajunsese la o cotitură și totul se sfârși. Colbul stârnit de cel din urmă dintre însoțitorii călări ai mamei și fiicei mai stărui o clipă în aer, apoi se risipi și el.

Timp de șase luni, Henri primi de la Jeanne cele mai dragi scrisori din viața lui, căci, oricâte femei va adora, pentru oricâte își va cheltui forțele, în străfundul lui va simți întotdeauna că o singură femeie, numai una, a luptat din toată inima pentru el, a trăit numai pentru el, până la ultima fărâmă a plămânilor ei.

În februarie, când ajunseră la Tours, Jeanne s-ar fi întors bucuroasă, dar întoarcerea nu mai era cu putință. Din

vorbele seniorilor pe care Catherine îi trimisese în întâmpinarea ei înțelesese că avea să fie trasă pe sfoară. Bătrâna regină și fiul ei, regele, se aflau la Blois și îi ieșiră înainte, întovărășind-o o bucată de drum. Jeanne d'Albret nu voi să piardă nimic din puținul timp ce-l mai avea de trăit și ceru îndată ca logodnica prințului de Navarra să treacă la protestantism. Lucrul cel mai rău era că bătrâna regină se feri să răspundă pur și simplu: nu. Se prefăcu a crede că o asemenea cerere nici nu trebuia luată în serios. Era o idee năstrușnică, vânturată de creierul înnourat al unei femei nervoase, care trebuia liniștită printr-o continuă bună dispoziție; și regina Catherine aplică mereu acest remediu. Îngrozitoarea bătrână se arătă neîncetat dispusă să glumească și să râdă din iarnă până'n mai, căci atâta durară negocierile din castelul de la Blois, Jeanne, însă, care simțea că o părăsesc puterile, trebui să se cruțe, să nu-și iasă din fire, fiindcă altfel și-ar fi scurtat zilele.

Bătrâna regina glumea:

— Dar bine, draga mea! Crezi că zdravănul tău cocoșel are să se sinchisească de credința puicuții mele drăgălașe, când o va...

Vorbise, tare și răspicat, cei din jur o auziseră toți și izbucniseră în râs. Și chiar dacă Jeanne s-ar fi mâniat, tot nu le-ar fi putui opri râsul cu țipetele, ei. De aceea își încreți buzele, schițând un surâs disprețuitor, care trăgea un hotar între dânsa și veselia generală din jur. Căuta să păstreze, în schimb, cât mai mult cu putință, aparența sănătății. Mai mult ca de orice se temea să nu-și trădeze boala! Pentru că atunci ar fi făcut cu dânsa ce-ar fi vrut ei.

Madame Catherine și mințea în glumă; și nu era ușor de dibuit. După câte pretindea ea, bunăoară, preceptorul prințului de Navarra anunțase că prințul, în ceea ce-l privește, n-ar avea nimic împotrivă să fie căsătorit după ritualul catolic, chiar prin procură în timp ce se mai afla încă în sud: atât de grăbit era.

Jeanne răspunse aspru:

— E ciudat că eu nu cunosc dorințele fiului meu, în timp ce maiestatea-voastră le cunoaște!

— Ar fi vrut să-ți spună și dumitale, dar a uitat din pricina aventurilor lui galante, glumi Catherine, și se legăna în șolduri, pe picioarele ei scurte, de parcă ar fi fost gata să danseze.

Dar mai pe urmă, după ce Jeanne, sleită de puteri, se retrase, îngrozitoarea bătrâna povesti Curții lucrurile tocmai pe dos de cum se întâmplaseră. Cică Jeanne se rugase ca fiul să-i fie primit oricum după ritualul catolic ori nu, numai cât mai repede! Drept urmare, toată lumea îi ceru Jeannei socoteală, seniorii protestanți îi făcură reproșuri amare, iar numeroasele domnișoare de onoare ale Catherinei îi cerură amănunte despre prințul-minune, de a cărui sosire se bucurau ca niște copii. Aceste domnișoare de onoare nu mai aveau de dăruit cinstea lor, ci cel mult unele favoruri, ceea ce și făceau la primul semn al sceleratei lor stăpâne. Primiseră, probabil, porunca de a dezvălui simțitoarei Jeanne, fără a-i ascunde nimic, toată imoralitatea Curții, spre a-i toci mai repede puterea de rezistență. Cum se lăsa seara, și chiar mai înainte, Curtea părea un lupanar. Numai Margot, logodnica, se ținea deoparte.

O DRAPERIE FLORENTINĂ

Mama lui Henri nu putea tăgădui că prințesa de Valois avea o purtare fără cusur și era foarte bine făcută, deși își strângea cam prea mult mijlocul. Avea o față albă-albă, senină și voioasă ca cerul, cum spunea un curtean, pe

nume Brantôme; Jeanne își dădea, însă, se înțelege, seama și în ce măsură afectarea și sulimanul contribuiau la toate acestea. Numai în Spania se mai fardează atâta femeile. Și curtenii exagerează ca niște adoratori de idoli ce sunt. De la o prudentă depărtare Jeanne asistă la o procesiune păgână, în care rolul principal îl jucă nu vreun călugăr sau un episcop, ci Margot, care, strălucind de pietre prețioase și de perle, era obiectul adorației nobilimii și poporului. Oamenii de rând îngenuncheau la marginea drumului. Cei ce mergeau în procesiune simțeau că plutesc. Din mulțime se auzeau murmure ca de rugă. Era, probabil, o profanare.

Când Margot se înapoie la castel, Jeanne o pofti în odaia sa; fata veni îndată, îmbrăcată în rochia ei de paradă și cu toate giuvaericalele pe dânsa. Jeanne nu se putu împiedica să nu observe că această frumusețe atât de mult lăudată avea totuși obrajii cam căzuți, sau cel puțin că după toate semnele se vor prăbuși de timpuriu, și atunci în trăsăturile feței avea să se ivească chipul bătrânei Catherine.

— Scumpa mea fiică, i se adresă Jeanne, cu mai multă duioșie decât ar fi dorit. Ești frumoasă și bună. Și dacă am vreo dorință este să rămâi așa. Soțul tău va fi cu adevărat fericit.

— Îmi îngădui să nădăjduiesc, scumpă mamă, că înfățișarea mea să nu te înșele. Cât privește, însă, însușirile mele morale, trebuie să mărturisesc că ele trag și mai puțin la cântar decât cele trupești. N-am căpătat nici un fel de educație sau, în cel mai bun caz, una cu mari goluri.

— Vorbiți atât de frumos, îi spuse Jeanne încetând fără veste să-și mai tutuiască nora.

Între timp, elocventa Margot se gândea la bătăile educative pe care le primise de la maică-sa și frate-său, fiindcă se culca cu Guise. Ah! Când va mai avea parte de această bucurie? Guise fusese îndepărtat de la Curte de *Madame* Catherine de îndată ce se vestise venirea mamei-

soacre. Și se zvonea că se însoară, așa încât își va pierde iubitul! Aproape să-i dea lacrimile. Își aduse însă aminte la timp de genele-i cănite, a căror vopsea ar fi putut fi spălată și de tenul ei neted care ar fi putut fi brăzdat de șiroaiele de lacrimi sărate. E mai bine să te oprești la timp.

Iar Jeanne rosti mai departe:

— Fiul meu a crescut la țară, totuși e fiu de rege. E soldat și de aceea are deopotrivă simțământul onoarei și curajul lipsit de ostentație, care caracterizează pe un adevărat soldat.

— Bunătatea și onoarea sunt unul și același lucru. Am citit în Plutarh...

— Și eu am dat fiului meu să-l citească pe Plutarh; și știe să-și aleagă modelele dintre marii oameni ai antichității. Nu e de loc lipsit de duh, deși, după cum am spus, e un om simplu. Spiritul lui izvorăște dintr-o inimă fierbinte, și nu din subtilități deșarte ori din morminte spoite!

Și Margot îi continuă portretul:

— Are sânge regesc, dar perfect sănătos, iar spiritul lui își dă prea puțin seama de propriul rafinament.

Aceste trăsături erau contrariul celor ale ei și de aceea le putea defini. Jeanne crezu, însă, în chip cu totul neîntemeiat, că mult lăudatul ei fiu făcuse să vibreze inima prințesei. De aceea continuă să-și dezvăluie gândurile fără reticențe:

— Ce mult aș dori, fiica mea scumpă, ca după căsătorie să vă retrageți de la Curte. Pentru că aici domnește desfrâul. Și lucrurile au ajuns atât de departe, încât femeile îi provoacă pe bărbați.

— Și dumneavoastră ați băgat de seamă? oftă Margot. Da, stăm prost cu morala.

— Trăiți laolaltă în pace și unire, departe de Curte. Am moșii în Vendôme, voi le-ați stăpâni, în loc să desfășurați un lux fără rost aici, la Curtea Franței, ca la procesiunea de azi. Am văzut seniori cu podoabe care valorează mai

bine de o sută de mii de ducați! Dumnezeu vrea, însă, să fie cinstit altfel și ne poruncește să luptăm pentru el, și nu să ne fălim cu deșertăciuni. Scumpa mea fiică! Toți suntem supuși greșelii; dar protestanții nu țin numai la împărăția lumii acesteia; greșelile noastre au o justificare: știm să trăim în sărăcie, să înfruntăm primejdiile, să așteptăm cât trebuie - de dragul libertății, care vine de la dumnezeu.

Regina Jeanne tăcu, în sfârșit, o clipă și își opri privirea insistentă asupra obrajilor albi ai prințesei Margot, care ținea ochii complet închiși. Iar Margot gândea: „Primejdioși! Mama are mare dreptate, sunt cumplit de primejdioși. Vor trebui luate împotrivă-le măsuri hotărâtoare, și cam bănuiesc la ce se gândește mama. Dar le amână până când o pune mâna pe Henri al meu, pe băiatul crescut la țară, pe soldatul cinstit cu inima fierbinte și cu încă ceva, care mă interesează mult mai mult.” Așa gândea Margot, în timp ce Jeanne îi cuprinse cu mâna un genunchi. Era un gest care putea să însemneze și o luare în posesie, dar avea și ceva de rugă.

— Vino la noi! o îndemnă, și glasul ei avea ciudate rezonanțe de clopot. Îmbrățișează adevărata credință. Vei fi mai fericită decât ai crezut vreodată că poți fi. Iar țara asta va cunoaște, în sfârșit, unirea și liniștea.

„Pe socoteala cui?” se întrebă sora lui Carol al nouălea, continuând să țină ochii închiși. „Nici nu poate fi vorba de așa ceva”, hotărî în sinea ei. În același timp, însă, băgă de seamă că ciudata femeie din fața ei era pe cale să-și piardă cumpătul. „Mâna cu care mi-a cuprins genunchiul se zgârcește; fără îndoială că se sprijină de mine, că alunecă. Dacă n-o ajut, îmi cade la picioare.” Și o apucă repede pe Jeanne de încheietura mâinii.

— Doamnă, aveți o părere prea bună despre mine. Sunt poate numai ceea ce numiți un mormânt spoit. Orișicum, însă, fratele meu este regele Franței. Iar tatăl meu a fost și el rege al Franței, amândoi catolici, și asta-i credința mea.

N-o putem schimba, chiar dacă aș dori-o. Nu mă văd pe mine, fiica atâtor regi catolici, la predicile voastre. Asta nu însemnează, însă, că fiul dumneavoastră trebuie să vină la liturghie; voi fi îngăduitoare.

— Vrei să rămâi cu el la această Curte plină de păcate?

Jeanne vorbea acum dezmeticită, de la distanță, și o tutuia, din desconsiderare. Dar își înăbuși ura care-i năvălea în inimă de dragul țelurilor înalte, inavuabile, pe care și le asumase. Cine era fata asta, cu miros de mosc atât de pătrunzător? Ce-i putea sfărâma sau schimba voința?

— Oh! ciripi Margot plină de condescendență și chiar de milă față de femeia aceea nefericită. Fiul dumneavoastră se va obișnui repede cu viața de la Curte. Sunt gata să-l iau sub protecția mea. Nu pot deveni protestantă, dar simt prea bine că mă voi înțelege de minune cu un protestant simplu, fără fasoane.

Și continuă să vorbească, fiindcă prințesa de Valois vorbea foarte ușor. Dar fiecare cuvânt pe care-l rostea era o jignire și o făcea pe mama lui Henri să se înverșuneze împotrivă-i: ea n-avea însă de unde să știe. În schimb, își aduse aminte, în timp ce vorbea, de sora mai mică a logodnicului ei, de copila neînsemnată, la care altminteri nu se gândea niciodată.

Acum își amintise, însă, de dânsa, fiindcă ușa care da în odaia vecină sau mai degrabă draperia care acoperea ușa se mișcase încetișor. Ridicând glasul, Margot rosti:

— Chiar dacă nu l-aș socoti pe fiul dumneavoastră, doamnă, ca pe prietenul și stăpânul meu, încântătoarea dumneavoastră fiică ar fi aceea care mi-ar deștepta interesul pentru el. Nu avem aici o asemenea fată; e pentru prima oară când întâlnesc o asemenea făptură, care-mi aduce aminte, îngăduiți-mi comparația, de păstorițele regale ale antichității.

Catherine își făcu exact la timp intrarea, în carne și

oase. Jeanne, care nu băgase de seamă că s-a mișcat draperia florentină, se sperie, crezu chiar, pentru o clipă, că noră-sa are un dar supraomenesc, cu atât mai mult cu cât Catherine venise în picioarele goale și cu părul revărsat peste cămașa de noapte albă. Blondă cum era și cu fața plină de candoare, semăna într-adevăr cu păstorițele evocate de Margot. La rândul ei, aceasta se arătă surprinsă, dar fără a depăși buna-cuviință și fără a exagera. Se ridică în picioare pentru a o întâmpina pe drăgălașa fată și întinse puțin brațele.

Regina Jeanne văzu încă o dată căscându-se un mormânt spoit și își îndepărtă privirile, supărată mai ales pentru că se lăsase aproape înșelată, în timp ce încrezătoarea ei fiică mărturisea mult admiratei Margot:

— Tușesc nițel, trebuie să stau azi în pat și să beau lapte de măgăriță. O, doamnă, dacă ați vedea ce drăguț e măgărușul, fratele meu de lapte!

— Da tu ești mai drăguță, mititico! exclamă Margot și-și îmbrățișă cumnata, șoptindu-i și alte vorbe plăcute.

Poate că pe Catherine o bucurau. Dar Jeanne n-asculta ce-și spuneau, ci măsura cu privirea odaia aceea străină, fără personalitate. Și la fel arătau toate odăile! Aceleași tapete cu chipuri, aceleași sipete sculptate, aceleași tavane scunde și apăsătoare, aceleași paturi ascunse sub baldachinuri și perdele, aceleași ferestre îngropate în nișe adânci și peste tot un aer tainic, tot soiul de ascunzișuri acoperind primejdiile sub odoare și podoabe. Ca și oamenii! Și oamenii sunt la fel, simți Jeanne, și se înfioră fără să știe bine de ce.

Prințesa Margot știa, însă, mai multe decât dânsa. Prinsese câte ceva din zbor la Curte și trăsese apoi anumite concluzii, comparând cele ce aflase cu înfățișarea mamei și a regescului ei frate, când se sfătuiau în șoaptă. De aceea, în timp ce o ținea îmbrățișată pe nevinovata Catherine, simți că tresare parcă ceva în adâncul ființei ei,

ceva minunat, care ar fi putut să fie conștiința. Ori poate, dimpotrivă, erau numai orgoliul și trufia, care resping tot ce e perfidie. Cu glăsciorul ei nesigur, accentuând tematoare asupra silabelor de la sfârșitul cuvintelor, Catherine îi susură:

— Sunteți atât de frumoasă, doamnă! De v-ar vedea în clipa aceasta fratele meu... Veți fi bună cu el?

— Da, da, îi răspunse Margot, gândind în același timp cu o indignare crescândă: „Nu, nu se poate să se întâmple așa ceva. Trebuie să le spun adevărul."

— Unde-i cățelușul dumneavoastră, doamnă? E cel mai drăguț cățeluș pe care l-am văzut vreodată.

— Ți-l dăruiesc.

Și Margot își desfăcu brațele din jurul feței. „Trebuie să-i previn!"

— Aș vrea să vă dau un sfat.

Margot întinse capul înainte, spre a prinde privirea Jeannei. Și pentru prima oară, din pricina gândului neobișnuit care o frământa, își pierdu liniștea și stăpânirea de sine. În zadar încercă să se calmeze, suflarea îi deveni tot mai grăbită, și chiar nasul păru a i se alungi.

— Dar să nu spuneți nimănui că eu vi l-am dat!

„Odoarele ascund taine și primejdii", simți Jeanne. Și rosti:

— Știu că sunt dusă cu vorba și că vor să mă înșele.

— Dacă n-ar fi decât atâta! Plecați, doamnă! izbucni Margot, aproape țipând, și în clipa aceea nu numai mărinimia o făcea să vorbească, ci pur și simplu groaza.

Și, deodată șopti:

— Dar nu ne aude nimeni? Luați-o pe fetița asta dulce, fugiți în sud, cât mai e timp! Ca să dobândiți ceva, n-ar trebui să fiți aici, și cu atât mai puțin fiul dumneavoastră!

Dar Jeanne nu-i răspunse lui Margot, în clipa aceea de supremă sinceritate, decât cu neîncredere și încăpățânare. Era hotărâtă să nu dea crezare amenințărilor. Margot nu

izbuti să miște trăsăturile împietrite ale bătrânei și de aceea își îndreptă rugătoare mâinile către fată, implorându-i ajutorul. Privirea ei se depărtă de Jeanne. Voia ca aceasta să vadă cum puterea ochilor ei negri aprinde în ochii luminoși ai feței flacăra cunoașterii. Iar cunoașterea însemna acum: groază.

Dar Jeanne se încăpățână în împotrivirea ei și se mânie chiar, văzând că fiică-sa pălește și picioarele i se moaie.

— Destul! porunci ea. Du-te și te culcă, fetițo!

Și abia după ce ușa se închise în urma Catherinei și draperia florentină nu se mai mișcă, Jeanne răspunse la sfaturile și avertismentele prințesei de Valois:

— Doamnă, am înțeles totul. Misiunea dumitale este să mă înspăimânți și să mă faci să șovăi; această misiune ți-a fost dată de regină, mama-dumitale. Du-te și spune-i dacă ai izbutit să faci să mă clatin! Din parte-mi vreau să te anunț că domnul amiral a obținut de la fratele dumitale, regele, tot ceea ce-am dorit noi, protestanții. Și ar fi bine ca dumneata însăți să nu iei nici o hotărâre definitivă în privința religiei pe care s-o adopți, înainte de a vedea declarat războiul împotriva Spaniei. Și ai să-l vezi! În orice caz, fiul meu, logodnicul dumitale, va sosi aici numai după ce partida noastră va căpăta toată puterea care i se cuvine.

— Firește, doamnă, răspunse Margot.

Pieptul suferind al reginei de Navarra tresălta de mândria vorbelor pe care le rostise; în același timp, recăpătându-și liniștea de totdeauna, sora lui Carol al nouălea nu mai găsi nici un motiv de a-și arăta mărinimia, sau de a-și face procese de conștiință. Se întorsese la gândurile cu care începuse convorbirea: „Primejdioși! Sunt foarte primejdioși; mama are dreptate, trebuie luate măsuri hotărâtoare. Singuri își caută pierzania; destinul antic, în plină acțiune!” Căci Margot nu putea renunța la savantlâcul ei. Și rosti:

— Firește, doamnă, voi reflecta asupra cuvintelor

dumneavoastră.

După care făcu o plecăciune adâncă.

— Iar când mă voi fi încredințat că ați văzut cel mai bine situația, desigur că religia dumneavoastră va trebui să devină și a mea. Vreau să sper că domnul amiral îl va aduce cu sine pe logodnicul meu, prințul de Navarra, ca să fim cu toții la un loc.

Din nou o plecăciune adâncă, o adiere de mosc și prințesa Marguerite dispăru.

Jeanne se duse în odaia vecină, la fiica ei, care o privi cu ochii albaștri larg deschiși. Iar când se apropie de patul fetei, aceasta o cuprinse cu amândouă brațele pe după gât:

— Mi-e frică, mamă! Mi-e frică!

SCRISORILE

Mai târziu, amândouă îi scriseră lui Henri, la Pau. De obicei, fiecare își concepea scrisoarea în câte o încăpere a castelului din Blois, iar Catherine strecura pe furiș curierului trimis de Jeanne și scrisoarea ei. Într-un rând Jeanne îi scrisese: „Să asculți des predicile și să te duci în fiece zi la rugăciune! Piaptănă-ți părul peste cap, dar nu după moda veche! Impresia pe care trebuie s-o faci din prima clipă aici este: grație și îndrăzneală. Dar nu te mișca din Béarn până când nu-ți scriu din nou!”

La rândul ei, Catherine îi trimitea fratelui său vești: „Prințesa mi-a dăruit un cățeluș foarte drăgălaș și am și mâncat la ea foarte bine. Mă place. Dar dacă ți-aș spune acum, scumpul meu frate, că mi-e teamă, cred că nu m-ai putea înțelege. M-ai rugat ca, la primul semn de primejdie, să-ți trimit un curier! Nu văd nici un semn de primejdie și totuși trimit curierul! Bagă de seamă - mi-ai spus din ochi

la despărțire - ai grijă de scumpă noastră mamă! Mama pleacă curând cu toată Curtea la Paris, unde avem mulți dușmani. Am să fiu cu ochii în patru, dar ce bine ar fi dacă ai fi iar lângă noi!”

De la Paris, din palatul prințului de Condé, unde locuia, Jeanne d’Albret scrise fiului ei Henri, în luna mai. Îi scrise seara, lângă fereastra deschisă, la lumina lămpii care pâlpâia din pricina aerului cald.

„Am făcut rost de portretul prințesei și ți-l trimit. Fie ca să-ți facă plăcere! În afară de prințesă, care e cu adevărat frumoasă, nu-mi prea plac multe aici. Regina Franței mă tratează ca pe omul cel mai de rând, iar Margot a ta rămâne papistașă, cu toate silințele ce mi le-am dat. O singură mulțumire am avut: aceea de a fi putut scrie reginei Elisabeta a Angliei că însurătoarea ta a fost hotărâtă acum în mod irevocabil. Scumpul meu fiu, nu știu dacă te voi mai putea apăra multă vreme de ispitele acestei Curți. Nu te lăsa, însă, sedus de ele, nici în ce privește felul de trai, nici în ce privește credința!”

Iar într-o altă încăpere a palatului, surioara mâzgălea în taină: „Îți scriu în mare grabă despre ceva care ni s-a întâmplat astăzi! Umblăm acum prin prăvălii pentru ca mama să facă cumpărăturile de care-i nevoie pentru nunta ta. Azi am fost la meșterul care face portretele prințesei, cu gândul de a alege pe cel mai frumos; deodată, în stradă s-au adunat o mulțime de oameni, care au început să murmure împotriva noastră. Au devenit tot mai gălăgioși și mai amenințători, până când garda noastră i-a împrăștiat. Mama a spus că a fost o adunătură de gură-cască, puși pe harță, cum se întâmplă adesea la Paris; dar eu sunt convinsă că era în legătură cu căsătoria ta. Poporul de aici e împotriva ei și caută mereu pricină protestanților. La insistențele mele, câțiva dintre seniorii noștri mi-au confirmat asta. Pentru că nu mai sunt așa de copilăroasă, cum se crede. Domnișoarele de onoare ale bătrânei și

răutăcioasei regine, un întreg regiment de fete, au pretutindeni prieteni și-i ațâță împotriva noastră, mai ales împotriva domnului amiral, care a sosit aici cu cincizeci de călăreți. *Madame* Catherine e furioasă împotriva amiralului, fiindcă apără cauza noastră din toate puterile. Nu-mi îngădui să spun: cu nechibzuință, pentru că nu sunt decât o fată. Ți-am scris în mare grabă toate astea, curierul așteaptă sub fereastră, în curte, să-i arunc scrisoarea, și apoi mi se stinge și lampa și trebuie să mai și pecetluiesc.”

Și în timp ce Catherine picura ceara pe hârtie, lumina lămpii mai pâlpâi o ultimă oară și se stinse. Lampa Jeannei continua, însă, să lumineze și regina scria:

„Coligny e mai dârz ca totdeauna și asta-i o mângâiere pentru mine. El cere să se declare războiul în Flandra și regina nu i se poate împotrivi, chiar dacă susține în chip cu totul greșit că nimeni nu ni se va alătura, nici Anglia, nici prinții germani reformați. La urma urmei nu-i decât o femeie bătrână; fiul ei, regele, se teme, însă, de domnul amiral și de aceea nu mai poate de dragul lui și-l numește părintele său. Când s-au revăzut pentru prima oară, Coligny a îngenuncheat, dar în intenția și în gândul lui era de a se umili în fața lui dumnezeu și nicidecum în fața lui Carol al nouălea, care, dimpotrivă, nu-i iese din cuvânt, îl copleșește cu onoruri și nu hotărăște nimic fără a se sfătui cu el. Regele a dăruit domnului amiral o sută de mii de livre spre a-și putea restaura castelul ars din Châtillon. Domnul amiral e acum acolo. Regele a rămas, însă, la Blois, de dragul unei amante. Domnul amiral are dreptate: asta ne dă prilejul s-o înlăturăm de la putere pe *Madame* Catherine. Acum e momentul, fiul meu, grăbește-te și vino!”

Așa suna scrisoarea Jeannei, pe care curierul, un nobil din Béarn, o puse bine, cu gând ca în zorii zilei să plece cu dânsa. Sau cel puțin așa credea, că cele două scrisori, a

reginei Jeanne și a fiicei ei, se află în deplină siguranță asupră-i. Dar înainte de a apuca să ajungă la gazda unde ședea, cu mai mulți tovarăși, fu atacat de niște beți. În ciuda întunericului, curierul băgă de seamă că aceștia făceau parte din garda personală a reginei Franței. Se apără cât putu, dar o lovitură puternică îl trânti la pământ. Când se ridică, agresorii fugiseră și împreună cu dânșii dispăruseră și scrisorile încredințate.

Acestea ajunseră fără întârziere în mâinile Catherinei de Medicis, care le deschise fără a rupe peceți. Singură în odaia de culcare, citi ceea ce vrăjmașa ei Jeanne și fiica acesteia îi aduceau la cunoștință, cu sau fără voia lor, și se bucură. Se bucură, deoarece conspirațiile descoperite aveau darul de a o însufleți. Orice monstruozitate a naturii sau a sufletului omenesc îi îndreptățea propria fire și propriul fel de a gândi, împingând-o către acțiuni hotărâtoare. Ședea în jețul ei înalt de lemn, atât de incomod, și nici nu se mai uita la filele scrise căci le cunoștea cuprinsul pe de rost. Numai două dintre cele șase lumânări de ceară albă care fuseseră aprinse în odaie mai luminau; pe celelalte le stinsese cu mânuțele ei. Lumina lor scălda grămezile puhave de carne ale bărbiei și obrajilor; partea de sus a feței era astfel umbrită și în această umbră numai ochii, de obicei de un negru-stins, luceau ca doi cărbuni încinși. Indiferent, însă, de ceea ce destăinuiau ochii din cele ce se petreceau în sufletul bătrânei regine, în odaia ei se zăreau, străbătând întunericul, detalii ale picturii de pe lambriul de lemn, când o gură căscată într-un țipăt, când un cuțit ce spinteca aerul. Iar când flacăra lumânărilor, întoarsă de curentul de aer, lumină alt colț, apăru surâsul senzual al unei nimfe și mâna care o înșfăca.

Madame Catherine se gândi că, după chiar cuvintele vrăjmașei, urma să fie îndepărtată de la putere. Nechibzuita își și închipuia că a ajuns stăpână și că dânsa, *Madame* Catherine, a rămas singură și părăsită, iar fiul ei,

regele, e unealta unui răzvrătit, pe care parlamentul îl condamnase să fie spânzurat în Piața Greve! „Dar sentința n-a fost anulată încă, scumpa mea prietenă! Și de unde știi că fiul meu Carol nu e câteodată cuprins de remușcări? Și chiar dacă el nu s-ar răzgândi, știe de frica fratelui lui d'Anjou, care e favoritul meu, fiindcă nu-i plac femeile. Așa încât pot să-l amenințe pe fratele cel mai mare cu cel mijlociu; Carol știe doar cât de năprasnică poate fi moartea pe la noi. Nu, buna mea prietenă, în ciuda fanteziei tale, nu-l voi mânia pe regele Spaniei și nu-i voi sprijini pe golanii olandezi împotrivă-i. Pentru că altminteri Filip ar da tronul meu ducelui de Guise și atunci aș fi cu adevărat pierdută. Cu Guise, catolicul ăsta până în vârful unghiilor, am să mă răfuiesc tot așa de temeinic ca și cu voi, ereticii! Are să vie și rândul lui! Așteaptă numai puțin, draga mea prietenă. Ai să trăiești evenimente mari, nemaipomenite. Ce-am spus? Să trăiești?"

Madame Catherine gândea, fără a lua aminte la șirul gândurilor. Dar mintea-i lucra de zor, căci încordarea o împingea să lase deoparte frica și să se avânte cu îndrăzneală. Într-o asemenea stare, gândurile te poartă mai departe decât te poate duce fapta; aceasta te împinge totuși tot într-acolo.

Între timp nu uita de fel prezentul, ci știa prea bine tot ce se întâmpla la ora aceea în castel. Porțile Luvrului se închideau și se zăvoreau la unsprezece ceasuri din noapte; cu puțin mai înainte, curtenii care voiseră să părăsească la timp castelul se grămădiseră spre ieșiri; în curând avea să răsune a treia strigare, după care porțile se închideau. Prin coridoare se mai auzea încă tropotul greu al arcașilor regelui, care-i gonea pe întârziați. Iar după ce aceștia treceau, pe la ușile întredeschise urma tainicul târg, și femeile îi primeau la ele pe bărbați. *Madame* Catherine știa tot ce se petrece și închidea ochii. Comandantul gărzii personale a regelui intră la dânsa și ceru parola pentru

noaptea aceea. „Amor”, hotărî *Madame* Catherine.

Mai dădu, însă, și alte porunci acestui căpitan, în șoaptă, după ce-i ceru să se apropie de scaunul ei. Drept urmare, în anticameră fură stinse cele șase lumânări de ceară, iar pe scări nu-și mai revărsă în noaptea aceea lumina tulbure nici unul dintre felinarele mari de pânză de in. După ora douăsprezece un om înfășurat într-o mantie, însoțit de un făclier, urcă spre odaia de culcare a reginei, intră înăuntru și închise ușa abia după ce se depărtă ofițerul. Apoi Carol al nouălea își desfăcu mantia. *Madame* Catherine sta pironită în același loc unde se afla de mai multe ceasuri, iar când își întoarnă către el fața mare și veștedă, pe care flacăra lumânărilor o lumina pieziș, fiul se înspăimântă.

— Te-am chemat la timp, fiule, și era nevoie să vii în puterea nopții. A bătut ceasul; trebuie să trecem la fapte. Citește scrisorile astea!

Și i le întinse. Carol le silabisi și începu să bată cu pumnul în masă. Pe față i se putea citi, însă, nu numai mânia, ci și frica. Privea neîncrezător și, ca totdeauna, pieziș. Catherine gândi: „E din aluat prost băiatul ăsta. Bine că mai am doi fii! Lui d’Anjou îi plac băieții; am să fiu singura femeie care are să-l stăpânească. Mezinul e zurbagiu; trebuie să-l supraveghez, ca să nu se ridice împotrivă-mi.”

— Mă gândesc mereu la binele tău, fiule, rosti bătrâna. Ți-ai irosit prea mult puterile la Blois, la prietena ta; acuma e nevoie de toată dibăcia mamei tale ca să-ți poți salva tronul.

— Ucide-i! Ucide-i! gâfâi Carol, și vinele i se îngroșară gata să plesnească.

Avea fața mai mult buhăită decât grasă și acoperită de o barbă rară, tăiată scurt. Buza de sus îi era umbrită de câteva firișoare de păr roșietice, iar cea de jos, de obicei strâns lipită de cea de sus în semn de dispreț față de restul lumii, îi atârna debălăzată, fiindcă bietul om era cuprins de

o spaimă cumplită. Când țipase „Ucide-i!” gâtul i se lungise din colereta scrobită, iar cele două perle mari din urechi se clătinaseră și sclipiseră.

Bătrâna urmă:

— Domnul amiral, pe care-l numești părintele tău... Dar continuă să-i spui așa, ca să nu-i trezești bănuieli. Răzvrătitul mă amenință pe față, iar toanta aceea netrebnică mi-a spus de la obraz că nu-i e frică de mine. „Știu că nu mănânci copii”, așa s-a exprimat. Dar te asigur că toanta aceea din Pirinei n-o știe de fel. Chiar dânsa, de pildă, are copii, pe care am de gând să-i mănânc. Fetița a scris răvașul ăsta înduioșător și cred că ar fi bine ca băiatul să-l primească. Curajul lui cavaleresc, simțul onoarei îl vor împinge cu atât mai repede încoace, și atunci îmi va sluji ca momeală pentru toți hughenoții ăștia primejdioși. De pe acuma mișună prin Paris, și au să vină și mai mulți cu suita prințului lor zglobiu.

Coborâse glasul de tot, și vorbea aproape în șoaptă.

— Atunci o să-i avem în mână. Scandalagiii gasconi n-au să mai aibă decât un singur gât, care va fi ușor de retezat. Taci! îi porunci, căci Carol era cât pe ce să strige din nou: „Ucide-i!”

I se citea pe față.

Madame Catherine vedea și ea în închipuire căscându-i-se dinainte o prăpastie, căci nu știa dacă fapta va urma vreodată gândurilor. Își aminti, încetișor, vorbă cu vorbă:

— Ducele de Alba mi-a spus odată: „Zece mii de broaște nu fac cât o singură știucă” și i-am răspuns: „Știuca ar putea fi două persoane”.

Își privi fiul lung și stăruitor, deși nu întâlni decât căutătura lui piezișă.

— De fapt, și noi suntem doi, rosti deodată, ridicând pe neașteptate glasul.

Carol se sperie atât de rău, încât, vrând să se sprijine de un scaun - măcar că nu era nici imul prin apropiere - când

întinse mâna, căzu pe podea, la picioarele reginei.

— Stai acolo, îi spuse mama și începu să-i șoptească la ureche; și-i vorbi atâta, că zorile dimineții de mai se iviră de după perdele când regele plecă din odaia de dormit a mamei sale.

CA SĂ DISPARĂ PALOAREA

Ofițerul cu făclia apăru de după un colț al coridorului; așteptase acolo toată noaptea - dacă nu trăsese cumva și cu urechea pe la ușă. Carol îl urmă înăbușindu-se de ură și de spaimă. Căpitanul îl însoți până în odaia de culcare, trezindu-i cu un ordin pe soldații din anticameră, care săriră buimăciți de pe băncile unde ațipiseră și prezentară halebardele. Carol le cercetă pe rând fețele, una după alta, pe măsură ce făclia le lumina. Apoi se băgă în pat.

Dar nu putu să adoarmă: sub pleoape îi apăreau vedenii - dușmani, numai dușmani, și printre ei oamenii pe care-i zărise de curând, soldații din garda lui. La un moment dat i se păru că vede cum se deschide ușa încet, chinuitor de încet, până când își dădu seama că ținea ochii închiși. Atunci îi întredeschise cu fereală, dar nu văzu decât pâlpâitul slab al unui fitil care plutea în ulei. Nu mai putu să îndure chinurile nopții; se dădu jos din pat, se strecură, pipăind cu teamă pereții, printr-o ieșire lăturalnică, făcu un ocol și ajunse iar în fața anticamerei odăii sale de culcare; umblase tot timpul în cămașă de noapte.

Soldații din gardă dormeau pe băncile de lângă pereți; în mijlocul anticamerei stătea, însă, în picioare, cu brațele încrucișate, căpitanul lor; intrând pe neașteptate, Carol băgă de seamă că acesta avea o privire cam ciudată. O privire cum numai un conspirator poate avea! Văzându-se

descoperit, ofițerul își luă îndată înfățișarea obișnuită devenind, însă, astfel pentru Carol din ce în ce mai suspect. Regele nu îndrăzni să pășească pragul anticamerei, ci se uită mai întâi dacă avea ajutoare în apropiere. Apoi, cu mâinile făcute pâlnie, îi șopti căpitanului:

— Amaury, mă bizui pe tine, ești prietenul meu. Dar când ai luminat adineauri fața locotenentului, mi-am dat seama că-i un trădător. Provoacă-l și ai grijă să nu-l mai văd! Ia-o înainte, du-te în curte! Îl trimit după tine.

Căpitanul execută porunca. Carol îl trezi din somn pe locotenent și-i șopti și lui ceva. Îi porunci să nu mai aștepte a fi provocat.

— Atacă imediat! După aceea dă alarma, ca și cum el te-ar fi atacat!

Se strecură apoi în odaia lui de dormit și ieși din nou abia când soldații începură să strige care mai de care.

— Ce se întâmplă? Faceți loc! porunci el cu un aer dominator, deși era în cămașă de noapte.

Oamenii din jurul lui tăcură; Carol, tremurând din pricina vântului de dimineață și a simțămintelor ce-l încercau, se plecă deasupra scării în spirală. În lumina pală a zorilor, jos, lângă ultima treaptă, era întins un cadavru. Lângă el cineva gesticula și dădea alarma. Din spatele lui Carol se auzi glasul liniștit al mamei:

— Omul acela să se potolească și să vină sus!

De-abia acum Carol observă că dânsa poruncise soldaților să se depărteze. Făcu un semn ucigașului din capul scării. Între timp *Madame* Catherine, punând câteva întrebări, aflase ce pusese la cale greoiul și nesocotitul ei fiu.

— Ligneroles, se adresă dânsa tânărului locotenent când acesta ajunse sus. Ai făcut regelui un bun serviciu.

— L-am făcut bucuros, răspunse ușuratic tânărul.

Iar curând se dovedi că-i și foarte vorbăreț:

— Căpitanul Amaury era un hughenot ascuns, nu știați, doamnă? Ghicise planurile dumneavoastră împotriva partidei lui, era foarte agitat și mi-a povestit astă-noapte ce se pregătește. Eu sunt alături de maiestățile voastre! Cu dragă inimă! Are să fie un măcel pe cinste!

Carol al nouălea asculta tremurând în cămașa lui de noapte. Simți nevoia să se sprijine de balustrada scării. Noroc că tânărul Ligneroles se afla în fața lui și că *Madame* Catherine îi stăpânea pe amândoi cu privirea. Bătrâna vorbi tacticoasă, cu glasul ei mieros:

— Azi ai arătat ce poți și meriți o băutură întăritoare. Vino, tinere!

Și-l conduse, legănându-se, în odaia ei de dormit, deschise un dulap scund și lat, cu ghinturi mari, colțuroase, luă o sticlă și-i turnă vin.

— Acum du-te și te culcă, îl sfătui, după ce Ligneroles goli paharul și păru deodată istovit. Azi ești scutit de slujbă, adăugă cu glas prietenos regina, dar tânărul nu mai înțelegea ce i se spune și ieși clătinându-se.

Madame Catherine îl petrecu cu privirea până la scară; acolo, Ligneroles se rostogoli, țeapăn, cu capul în jos. Iar Catherine de Medicis închise ușa, mulțumită.

— Și-a frânt gâtul, lămuri apoi liniștită. Trebuia să se întâmple așa, pentru ca să-ți recapeți bujorii în obraji, fiul meu. S-a isprăvit. Numai dimineața asta înnourată ne face să arătăm atât de palizi.

ÎN ACELAȘI CEAS AL DIMINEȚII

În același ceas al dimineții, în grădina din Nérac, aurora trandafirie, cu tonuri portocalii, îl află pe Henri de Navarra străduindu-se să se smulgă din brațele Fleurettei, fata

grădinarului, care număra șaptesprezece primăveri.

— Trebuie să pleci, iubitule. Acum se scoală tata. Ce ar zice dacă te-ar vedea aici?

— Nici un cuvânt rău, inimioara mea. Un slujitor credincios al mamei mele nu poate crede că vreau să-l jignesc.

— Dar nici nu-l jignești dacă mă iubești. Numai plecarea ta mă va face să sufăr.

— Un prinț trebuie să fie mereu pe drumuri, câteodată pentru a pleca la bătălie, altădată…

— Altădată, încotro?

— Nu-i nevoie s-o știi, Fleurette. N-ai fi mai fericită dacă ai ști-o, iar noi doi trebuie să fim fericiți atâta timp cât suntem împreună.

— E adevărat? Ești fericit lângă mine?

— Niciodată n-am fost atât de fericit! Niciodată n-am văzut o auroră atât de frumoasă; e frumoasă ca fața ta. Niciodată n-am s-o uit. Și nici o floare din grădina asta nu mi se va șterge vreodată din amintire.

— Dimineața trece repede și curând se vor ofili și florile. Eu am să rămân aici și am să aștept. Oricât de departe ai pleca și orice ți s-ar întâmpla, adu-ți aminte de mine, și de odăița asta în care se revărsau miresmele grădinii, în timp ce ne iubeam, și de gura mea, pe care...

— Fleurette!

— Acum m-ai sărutat pentru ultima oară. Du-te, pentru că altfel au să vină să te caute și nu vreau ca alții să vadă privirea ta de rămas bun!

— Atunci să ne unim ultimele priviri în apa fântânii. Vino, Fleurette! Ia-mă pe după gât. Eu îți cuprind mijlocul. Să ne oglindim amândoi în fântână și ochii ni se vor întâlni. Tu ai șaptesprezece ani, Fleurette.

— Și tu optsprezece, iubitule!

— Dar fântâna asta își va aduce aminte de noi și când vom ajunge la adânci bătrânețe și chiar atunci când nu

vom mai fi.

— Henri, nu-ți mai văd fața.

— Și chipul tău s-a tulburat, Fleurette.

— Am auzit picând o lacrimă. Să fi fost a mea, a ta?

— Lacrima noastră, îi răspunse un glas care se depărta.

Și, în timp ce dânsa își ștergea ochii, el o mai strigă o dată „Fleurette”, înainte de a dispare. Fata își dădu seama că această ultimă chemare nu mai era menită ei, ci era o chemare a ceasurilor trecute către nouă zi ce începea, despre care nu știa ce va aduce și în care numele ei va fi doar o amintire.

Henri încălecă. Vântul de mai îi răcori plăcut fruntea mare și dreaptă, tâmplele puțin adâncite, și-i jucă prin pletele blond cenușii. În odăița fetei nu-și putuse pieptăna cum trebuie părul, așa că i se revărsa în voie. Ochii-i blânzi păstrară vreo sută de metri umbra despărțirii, apoi se luminară. Între buze ținea strâns o floare, care era și dânsa o parte din Fleurette. Când se alătură însoțitorilor, floarea căzu.

În urma lui, Fleurette, fata grădinarului, care număra șaptesprezece primăveri, începu să-și vadă de treburile de peste zi. Și urmă tot așa timp de încă douăzeci de ani, după care se săvârși din viață; iubitul ei era atunci un mare rege. Fleurette nu avea să-l mai vadă niciodată sau, cel mult, în chip de stăpânitor, când, după grele încercări, avea să se întoarcă în orașul lui de baștină Nérac, spre a fi iar fericit, dar de data asta cu altele. Atunci cum de spun toți că Fleurette ar fi murit de dorul lui? Cu timpul, chiar și data morții ei fu împinsă înapoi până în ziua și clipa când Henri o părăsise; se povestește că atunci Fleurette s-ar fi aruncat în fântână; în fântâna asupra căreia se aplecaseră amândoi, fata de șaptesprezece ani și băiatul de optsprezece. Dar cum s-au răspândit aceste vorbe? Doar nimeni nu i-a văzut.

ISUS

Henri străbătea țara călare, îndreptându-se, așa cum se cuvine unui prinț, către oștile sale, sau către aceea care îi va fi mireasă. Henri de Navarra se ducea să se însoare cu Marguerite de Valois și trebuia să facă drumul călare din Gasconia lui de baștină până la Paris; dar avea coapse tari. La nevoie puteau sta în șa și câte paisprezece ceasuri, dacă nu chiar mai mult, și apoi se purtau și cu mare grijă să nu vatăme caii, căci n-aveau totdeauna bani să cumpere alții; nu-i puteau înlocui decât dacă găseau vreunul de pripas.

Henri călărea mereu în frunte, dar totdeauna însoțit, iar după el urmau ceilalți, nenumărați. Niciodată nu era singur. O duceau cu toții într-o devălmășie, viețuind mereu în tropot și duhoare de dobitoace, în mirosul trupurilor lor, îmbrăcate în piele încinsă de căldură și în pânza nădușită. Astfel încât nu numai calul îl purta pe Henri, ci toată ceata aceea de aventurieri, uniți în cuget, bigoți și cutezători, care, călărind scară la scară, îl împingeau înainte, mereu înainte, mai repede decât s-ar fi putut crede, ca într-o călătorie fermecată, din sat în sat. Copacii aveau crengile încărcate cu flori albe și roșii, din albastrul cerului adia o boare dulce, tinerii aventurieri râdeau, cântau, se sfădeau. Din când în când descălecau, înfulecau hămesiți câte un codru de pâine și dădeau pe gât vinul roșu, cu care erau înfrățiți așa cum erau înfrățiți cu aerul și cu pământul. Fetele cu pielea aurie veneau fără să se lase rugate, așezându-se pe genunchii băieților cu obrajii arși de soare. Băieții făceau fetele să țipe și să roșească, unii cu o pișcătură neașteptată, alții cu versuri scornite pe loc, la fel de nerușinate. Între ei, aburcați în șa, vorbeau adesea despre religie.

Cei din preajma lui Henri aveau cu un an-doi mai puțin

sau mai mult de douăzeci de ani și erau cu toții niște răzvrătiți împotriva orânduielilor lumii și a celor mari. După părerea lor, aceștia se depărtaseră de dumnezeu. Altfel voise dumnezeu să orânduiască lucrurile, și anume, așa cum gândeau băieții de douăzeci de ani. De aceea erau cu toții încredințați de izbândă cauzei lor și nu se temeau nici de diavol, cu atât mai puțin de Curtea Franței. Pe drum, cât timp se mai aflau încă în provinciile din sud, le ieșeau în cale hughenoți bătrâni care, ridicând amândouă mâinile la cer, îl conjurau pe prințul de Navarra să se ferească. Acesta știa prea bine că bătrânii deveniseră neîncrezători din pricina multelor încercări prin care trecuseră.

— Dar, dragii mei prieteni, acum se schimbă totul. O iau doar de nevastă pe sora regelui. Veți avea libertatea conștiinței, pe cuvântul meu!

— Vom face să domnească libertatea! strigau călăreții din jurul și din spatele lui.

— Să domnească poporul!

— Dreptatea! Dreptatea!

— Libertatea, vă spun!

Se îmbătau cu aceste vorbe mari. Și întăriți de ele, călăreau grămadă către nord. Mulți, poate cei mai mulți, înțelegeau lucrurile cam așa: că venise adică vremea ca ei să se bucure de putere și de plăceri, în locul celor ce se bucurau de ele acum. Henri înțelegea foarte bine acest soi de oameni, îi recunoștea îndată în mulțimea din jurul lui și-i îndrăgea; cu oameni de soiul ăsta era ușor de trăit. Dar nu ei erau prietenii lui! Prietenii sunt făpturi mai complicate, traiul cu ei e mai plin de încordare și mai plin de surprize, te silește să răspunzi mereu de faptele tale.

— *In summa*[1], rosti Agrippa d'Aubigné, care călărea alături de Henri, tu nu ești altceva, prințe, decât ceea ce

[1] Pe scurt (lat.).

poporul a făcut din tine. Asta nu înseamnă că nu poți să te ridici deasupră-i, căci opera poate fi uneori mai valoroasă decât artistul, dar vai ție dacă vei deveni un tiran! Chiar și cel mai mărunt slujbaș are de la dumnezeu dreptul de a se răzvrăti împotriva unui tiran.

— Agrippa, dacă ai avea dreptate îi răspunse Henri, aș prefera să fiu un slujbaș umil. Dar astea sunt numai născociri de-ale pastorilor; regii rămân regi.

— Fii bucuros că ești numai prințul de Navarra.

D'Aubigné era scund, iar călare părea și mai scund decât Henri. Când vorbea, dădea din mâini și i se vedeau degetele lungi și policarul turtit. Avea gura mare și batjocoritoare și ochii sprințari; era un om cu gânduri lumești, dar cu toate astea se împotrivise la treisprezece încercări de a i se răpi credința protestantă, iar la cincisprezece ani luptase pentru ea sub Condé. Henri, băiatul de optsprezece ani, și Agrippa, cel de douăzeci, erau vechi prieteni; de sute de ori se certaseră, de sute de ori se împăcaseră.

Agrippa călărea la dreapta lui Henri. Din stânga răsuna, însă, un glas limpede și aspru:

„O, regi puternici, sclavi ai îngâmfării,
Ca să sporiți puterea cât de cât,
Cu stârvuri semănat-ați câmpul țării!
Hotar ori slavă prețuiesc atât?

Voi, juzi, ați scos în locurile sfinte
Și legi, și bine public la mezat.
Cum să mai creadă cei ce vor veni-nainte
În moștenire, pentru care hoți se bat?"

— Prietene Du Bartas, întrebă Henri, cum se face că un flușturatic ca tine poate rosti vorbe așa de amare? Fetele au să înceapă să te ocolească.

— Dar nici nu le spun lor. Ție ți le spun, iubite prințe.

— Și judecătorilor. Nu uita judecătorii, Du Bartas. Pentru că altminteri nu-ți rămâne să te răfuiești decât cu regii cei răi.

— Orbirea vă face răi, și pe noi așijderi. Ar trebui să ne facem mai buni. De fețe nu mă pot încă dezobișnui, dar la versurile galante am să renunț. N-am să mai fac versuri decât spre lauda domnului.

— Dar ce-ai pățit, te pregătești de moarte? îl întrebă Henri.

— Vreau să cad în luptă pentru tine, Navarra, și pentru împărăția lui dumnezeu!

Henri tăcu auzind aceste vorbe. Ele îl făcură să-și întipărească bine în minte versul: „O, regi puternici, sclavi ai îngâmfării” și să hotărască în gândul lui a nu răbda nicicând că leșuri omenești să zacă pe câmpii spre a-și mări fie și cu o palmă hotarul puterii.

— Du Bartas, îi ceru el fără veste, îndreaptă-ți spinarea cât poți mai mult!

Gentilomul deșirat execută porunca și prințul se uită la el batjocoritor, dar și admirativ.

— O vezi cumva de-acolo de sus pe scumpa noastră *Madame* Catherine și marele ei bordel? Frumoasele ei domnișoare de onoare vă așteaptă!

— Da ce, pe tine nu?! întrebă Agrippa d’Aubigné și făcu cu ochiul. Ah! da, am uitat, tu ești un mire credincios! După cum te știu. Însă...

Și râseră cu toții, iar Henri cel mai cu poftă.

Din spatele lor cineva strigă:

— Băgați de seamă, domnilor! La Curtea Franței dragostea lasă urme pe care le poți simți până când dai ortul popii.

Râsetele izbucniră și mai voios. Dar cineva își vârî calul intre caii însoțitorilor și acela al prințului. Nici nu luă în seamă că ceilalți se zbârliseră, gata să se ia la harță. Pe

fața care părea mică din pricina frunții înalte se putea citi o mare frământare. Ochii erau obosiți din cauza lecturilor îndelungi și păreau triști, cu toate că domnul Philippe du Plessis-Mornay, care avea să trăiască șaptezeci și patru de ani, nu avea acum decât douăzeci și patru.

— Chiar acum am primit poruncă domnului! îl anunță el pe Henri. Prin cuvântarea ce-i voi ține lui Carol al nouălea îl voi îndupleca să proclame libertatea conștiinței și să îmbrățișeze cauza Țărilor-de-Jos împotriva Spaniei.

— Dă-i cuvântarea ta domnului amiral, îl sfătui Henri. El va ști să se facă ascultat. De noi nu se tem încă. Dar nădăjduiesc că în curând îi vom face să ne știe de frică.

Puteau discuta în ascuns astfel de lucruri, pentru că toți cei din jurul lor erau ocupați cu înșiruirea plăcerilor ce-i așteptau la Curte. Și primejdiile erau pomenite, cu aceeași zarvă, și se dădeau și exemple. Se vorbi de mai multe ori de boala cea temută. Philippe Mornay simți un fior în întreaga-i făptură, dar și el rosti:

— Las' să mă îmbolnăvesc! Numai Carol al nouălea să ne dea libertatea credinței!

— Dar vei fi respingător!

— Suntem adesea respingători, dar ce însemnătate are asta în fața veșniciei? N-a arătat și Isus pe cruce ca un om respingător, și nu credem în el? Nu credem și în apostolii lui, care au fost huliți de o lume întreagă, chiar și de iudei? Și ce altă moștenire a lăsat decât o femeie disprețuită, un nume blestemat? N-a fost el oare batjocorit chiar de neamul său? Așa cum împărații au luptat împotriva învățăturii sale cu sabia și cu legea, așa trebuie să lupte fiecare împotriva dușmanului din sufletul său! Duhul împotriva cărnii! Căci până la urmă popoarele s-au supus cuvântului câtorva oameni, iar împărățiile se închină lui Isus cel răstignit. Isuse! strigă Mornay cu un glas care-i făcu pe toți să tresară și să privească în jur. așteptând să apară cel chemat.

Căci nici unul dintre ei nu se îndoia că Isus va pogorî din nou printre oameni și se va așeza în fruntea lor, când va bate ceasul. Pentru fiecare din ei rănile lui Isus erau încă proaspete și sângerau, lacrimile celor două Marii curgeau nesecat. Iar Goigotha, o vedeau cu ochii lor, un deal pleșuv și spălat de ploi, dedesubtul unor nori întunecați. Se îndreptau într-acolo, printre măslini și smochini, și luaseră și ei parte la nunta din Canna. Povestea lui Isus se împletea aievea cu viața lor, o trăiau așa cum își trăiau viața lor. Isus era imul de-al lor, dar cel mai sfânt dintre ei, și așa cum îndrăznise să spună du Plessis-Morpay, și cel mai plin de plăgi dintre dânșii. Dacă fiul omului s-ar fi ivit cumva dintre stânci spre a se pune în fruntea lor, ar fi călărit desigur nu vreun catâr nevolnic, ci un cal de bătălie, ar fi purtat platoșă și coif, iar ei s-ar fi strâns în jurul lui și ar fi strigat: „Sire! Data trecută ai fost copleșit de vrăjmași și ai fost răstignit. De data asta, însă, cu noi, vei birui! Ucide-i! Ucide-i!”

Așa ar fi strigat cei mai de rând și cei mai simpli dintre acești hughenoți dacă Isus s-ar fi ivit în carne și oase. În locul iudeilor și al mercenarilor de altădată i-ar fi osândit pe papistașii din vremea lor și ar fi avut în primul rând grijă să-i despoaie de averi. Dar pentru prințul Henri și pentru prietenii săi cei mai apropiați lucrurile nu păreau chiar atât de limpezi. Ei erau chinuiți de îndoieli asupra celor ce-ar fi trebuit să facă dacă Isus s-ar fi ivit printre dânșii. Du Bartas îi întrebă dacă, în cazul când Isus ar pogorî din nou pe pământ și istoria lui ar începe de la capăt, n-ar trebui să-l sfătuiască a ocoli răstignirea, care l-a mântuit pe el și întreaga omenire. Își încovoie spinarea lungă așteptând un răspuns, dar nimeni nu i-l dădu. Du Plessis zugrăvi în cuvinte și mai vii plăgile mântuitorului și afirmă că în ele stăteau puterea și gloria lui. Du Plessis-Mornay era un spirit care, în ciuda chipului său socratic, nu putea concepe decât extremele și se împăca atât de

bine cu ele încât izbuti să trăiască până la șaptezeci și patru de ani. Sărmanul Du Bartas era jignit de orbirea și răutatea oamenilor, ca și de neputința de a face lumea mai bună sau măcar de a o cunoaște; și de aceea era menit să moară curând, în urma unei bătălii. În ce-l privește pe Agrippa d'Aubigné, din clipa când du Plessis invocase cu atâta aprindere umbra lui Hristos, sufletul său fusese cuprins de o mare frământare. Din clipa aceea Agrippa începu să versifice; ba își și sfârși aproape poezia și era gata să-l întâmpine pe Isus cu versuri dacă ar fi apărut. Tot ce crea Agrippa se năștea sub inspirația momentului și a pasiunii. Creația îl făcea nespus de fericit și de aceea prințul îl îndrăgise. Pe de altă parte, Henri era atras de sufletul plin de credință și de tristețe al lui Du Bartas. Iar du Plessis îl entuziasma cu exaltarea sa.

În sinea lui, Henri știa prea bine că nici vorbă nu putea fi ca Isus să se ivească în fața sa și alor săi. După părerea lui, ar fi avut tot atât de puțin dreptul să se bucure de favoarea unei asemenea apariții și dacă ar fost catolici. Căci nu era încredințat că Hristos îi preferă pe hughenoți, deși aceștia îl iubeau probabil mai mult decât catolicii. Dar în afară de acest fel de a gândi, care era numai al lui, împărtășea toate simțămintele călăreților din jurul său. De când numele lui Isus fusese invocat cu atâta tărie, ochii îi erau plini de lacrimi. Dar nimeni n-ar fi putut spune dacă aceste lacrimi erau închinate mântuitorului. Poate că da, atâta vreme cât ele urcau din ascunzișurile pieptului. Dar sigur nu, când ajungeau să-i umezească genele. Căci din clipa aceea chipul lui Isus era acoperit de acela al Jeannei d'Albret, și Henri plângea fiindcă aceasta îi apărea mai palidă ca niciodată. Trecuse multă vreme de când începuse călătoria de-a lungul țării, dimpreună cu pastorii ei, care predicau, fără a avea, la fel ca Isus, unde-și hodini trupul ostenit, deopotrivă cu el urâtă și disprețuită, necunoscând altceva decât lupta, norocul schimbător al războiului, neliniștea și

fugă: ea, o biată femeie, preaiubita lui mamă! Spinos era drumul pe care pornise de dragul Religiei! Iar acum poate că acest drum o purtase spre Golgota. Căci, la urma urmei, se și află în mâinile Catherinei, de vreme ce domnul amiral trimisese la vatră oastea protestantă și se mulțumea s-o amenințe numai, pe bătrâna regină, cu mâinile goale. Atâta timp cât o nouă campanie n-o punea în primejdie, Catherine era aceea care poruncea. Și chiar și această călătorie de nuntă Henri o făcea, la drept vorbind, din porunca reginei Catherine; își dădea prea bine seama de asta. Tânărul avea respectul faptelor și nu se lăsa condus nici de credință, ca amiralul Coligny, nici de încăpățânare, ca Jeanne.

NOUA EI ÎNFĂȚIȘARE

Își purta scrisorile sub pieptar și ar fi dorit mult să le mai citească o dată pe toate, chiar și pe cele ale surioarei. Dar nu se putea depărta de fel de ceata călăreților ce-l însoțeau; ziua și-o petrecea la lumina soarelui, noaptea la aceea a stelelor, iar singur nu era niciodată. Se împliniseră mai multe săptămâni de când tot călăreau, priveliștea luase aspecte nordice dar asta nu-l mai impresiona pe Henri. Sub copitele calului său, frământa întreg regatul, căci acesta nu rămânea pe loc în timp ce el călărea: Franța continua să trăiască, să alerge, să se schimbe. Și lui Henri i se părea că totul e într-o mișcare fără început și fără sfârșit, și că nu numai el se mișca: întreg regatul își urma un destin nedeslușit, la care și el trebuia să fie părtaș. Astfel, pe drumurile pe care le bătea, noaptea se așternea până departe, sub coroanele copacilor, și-l adăsta.

— Agrippa, ce ne-o fi așteptând, de fapt, la Curtea

Franței?

— De fapt? repetă d'Aubigné. Pe lângă altele, nunta ta, care va fi fără îndoială o serbare frumoasă. De fapt, însă, dacă ții neapărat s-o știi, ne așteaptă toate chinurile mucenicilor.

— Spui „toate" fiindcă nu poți spune care anume?

— Da, Henri. Și tu simți ceva nelămurit în aceste ceasuri când liliecii și licuricii zboară deasupra capetelor noastre. În timpul zilei simțământul acesta dispare.

Vorbeau în șoaptă, căci nimeni nu trebuia să audă ce-și spuneau.

— La noapte vom putea dormi în vreun sat?

— La Chaunay, prințe.

— Chaunay, în Poitou. Bine. Acolo am să mă hotărăsc.

— La ce?

— Dacă plec mai departe. Trebuie să mă sfătuiesc în liniște cu mine însumi ce am de făcut și vreau să citesc o dată, fără a fi stingherit, scrisorile mamei mele, regina. Ai grijă, Agrippa, să pot avea în sfârșit o odaie numai pentru mine.

După ce ospătară, însă vreo două ceasuri în jurul meselor lungi ale hanului din Chaunay, prințul de Navarra nu mai simți nevoia să fie singur ci, dimpotrivă, făcu semn unei fete cu un trup cum nu se poate mai ispititor să urce treptele și să-l aștepte. Dar, la drept vorbind, nu erau niște trepte, ci o scară. Când dădu, însă, și el să urce, auzi o zarvă cumplită, pricinuită mai cu seamă de glasul răgușit al unei femei îndesate, care o târa după dânsa pe fata din odaia prințului și voia s-o împingă pe scară. Jos se afla Agrippa d'Aubigné, care le lumina cu un capăt de lumânare. Se vedea așadar limpede că el o chemase pe mama fetei, trădându-și prietenul; și în loc să-i fie rușine de această ispravă, râdea. Henri scoase la iuțeală sabia din teacă.

— Și tu! porunci el furios.

Ce făcu însă poetul Agrippa? Smulse o treaptă a scării, de parcă ar fi vrut să se bată cu dânsa. Din pricina asta scară pe care se aflau cele două femei se clătină, ele săriră în gol țipând și căzură peste cei doi bărbați care fură trântiți la pământ. Așa încât orice alt gând dispăru, în afară de acela de a ieși din învălmășeală. Iar când, în sfârșit, izbuti, Henri se pomeni singur în întunericul adânc. Unde dispăruseră ceilalți, unde era scara? Fu bucuros să găsească măcar, pipăind, ieșirea. Și adormi într-un tufiș, printre ramurile căruia sclipeau stelele.

Se trezi în zorii unei zile de iunie, a treisprezecea-zi a acelei luni, o zi pe care n-avea s-o uite niciodată. O ciocârlie tocmai se înălța cântând de pe țarină către cerul de un albastru încă pal. Deasupra capului lui florile de liliac îmbălsămau aerul, nu departe se auzea șopotul unui pârâiaș și un șir de plopi tremurători îi ascundea vederea satului. Răcoarea dimineții îi risipi grijile și porni cu pași ușori și repezi de-a lungul șirului de plopi, o dată și încă o dată, numai spre a respira în voie și a se bucura de cele din jur. Dar curând își aminti din scrisorile pe care voise să le citească și asupra cărora dorise să mai cugete. Se opri, le scoase de la locul lor și le petrecu printre degete, ca pe niște cărți de joc. Ce să mai citească? Era limpede că trebuia s-o ia de nevastă pe durdulia Margot, „*Madame*”, cum o numea surioara. Măcar asupra acestui lucru cele două regine, Catherine și Jeanne, erau de aceeași părere, iar restul avea să urmeze de la sine; se va vedea dacă domnul amiral o va dovedi sau nu pe bătrâna otrăvitoare, ori dacă mireasă va rămâne papistașă și va fi mistuită de flăcările iadului. „Asta-i cât se poate de îndoielnic, își spuse. Și eu am fost în mai multe rânduri catolic și, deci, un candidat serios la focul Gheenei. Dar se poate întâmpla și așa ceva; cine știe?! Un lucru e, însă, sigur: că niciodată severă și credincioasa mea mamă nu va avea o Curte atât de plăcută, o Curte unde femeile îi provoacă pe bărbați.

Chiar dânsa o spune, mi-aduc foarte bine aminte de pasajul ăsta.”

Și într-o fulgerare o văzu atunci cu totul altfel decât o vedea de obicei, când se gândea la ea; cu trăsăturile mult mai puternic conturate, într-o lumină care se deosebea în totul de culorile șterse ale zorilor. Lumina pe care o văzu era mai vie, mai crudă, și în această lumină Jeanne avea înfățișarea celor petrecuți în lumea fără de întoarcere. Nu mai avea trăsăturile pe care le văzuse pentru ultima oară atunci când rădvanul cu burduful de piele se pusese în mișcare și el rămăsese singur lângă calul lui. Obrajii supți și în jurul lor umbre, umbre sfâșietoare, ca dorul după cele pierdute pe vecie, o înconjurau străvezii, de parcă ar fi acoperit ceva imaterial. O! Ochi mari, care nu mai sunteți plini de mândrie, de furie sau de iubire, cum ați fost odinioară! Nu mă mai recunoașteți? Cu toate că desigur știți mult mai multe decât putem noi ști aici!

Băiatul se întinse în iarbă; abia cu puțin timp mai înainte avusese inima atât de ușoară, iar acum era spăimântat de moarte; nu atât din pricina noii înfățișări a mamei sale, cât din cauză că își amintea cum o mai văzuse așa în vis pe Jeanne. O visase cam cu vreo patru nopți în urmă; căuta să-și aducă aminte exact când anume, se lăsă pradă neliniștii și întins în iarbă amestecă scrisorile. Dar. privindu-le încă o dată mai atent, băgă de seamă că două fuseseră deschise în ascuns înainte ca el să le fi rupt peceții. Acum patru nopți? Tăietura peceților era făcută cu multă grijă, după cum și ceară care trebuia s-o ascundă fusese picurată de o mână dibace. „De ce tocmai acum patru nopți și astăzi iarăși?”

Ultimele cuvinte din cea din urmă scrisoare a mamei sunau așa: „Acum e momentul, fiul meu, grăbește-te și vino”. Înțelese: Jeanne voia să smulgă frâiele puterii din mâinile Catherinei, dar aceasta îi citise scrisoarea... „Mama e în primejdie de moarte!” înțelese Henri și sări în

picioare luând-o la fugă printre plopi. Strigă: „D'Armagnac!", căci își zărise slujitorul înainte ca acesta să-l vadă pe el. „D'Armagnac! Încălecăm imediat! Nu trebuie să pierd nici o clipă!"

— Dar, stăpâne, își îngădui slujitorul să observe, toți dorm încă în fân și pâinea nu e coaptă.

Adevărul avea darul să-l potolească pe dată pe Henri. Cedă:

— Oricum, mai avem de făcut cinci zile până la Paris. Vreau să mă scald în pârâu. D'Armagnac, adu-mi o cămașă curată.

— Tocmai azi voiam să le spăl. Gândeam că aici vom face un popas mai lung. Gentilomul slujitor făcu cu ochiul stăpânului. Mai cu seamă din cauza scării răsturnate! Ar trebui s-o ridicăm și să recâștigăm timpul pierdut!

— Ticălosule! izbucni Henri, furios cu adevărat. Destul m-am tăvălit prin paie. Și pornitei aspru: Toată lumea să fie în șa când mă întorc de la scăldat.

Și o luă la goană, începând să se și dezbrace în fugă. În scurt timp plecară; dar abia făcură vreun sfert de ceas de drum, când văzură venind în goană mare un sol; când descălecă, omul se clătina atât de tare, încât cineva trebui să-l sprijine; abia trăgându-și sufletul, bolborosi:

— De la Paris în patru zile în loc de cinci!...

Avea fața plină de pete roșii și albe, limba îi atârna din gură și, ce era și mai ciudat, din ochii rătăciți și larg deschiși îi curgeau lacrimi grele. Atât de mare era tăcerea ce se lăsase, încât se auzea cum îi picurau pe pieptar.

De pe cal Henri întinse mâna, luă scrisoarea ce-i era înfățișată, dar nu se gândi s-o deschidă; mai mult chiar, lăsă brațul în jos, plecă capul și în marea tăcere a câmpiei din jur și a micii cete de oameni, pierdută în întinderea ei, glăsui încet:

— Mama a murit! De patru zile.

Vorbea numai cu sine și ceilalți își dădură seama de

asta. De aceea se prefăcură a nu fi auzit nimic până când el nu avea să le împărtășească vestea cu glas tare: chiar și cei mai grosolani dădură dovadă de delicatețe în această împrejurare. Citind apoi mesajul primit, noul rege al Navarrei se descoperi; ceilalți îl imitară îndată, și el le spuse.:

— Regina, mama mea, a murit.

Se priviră unul pe altul, neîndrăznind să facă altceva. Întâmplarea li se părea cu totul deosebită de întâmplările obișnuite; aducea schimbări care nu puteau fi prevăzute și îi influența și pe ei într-un fel pe care nu-l puteau deslușI. Jeanne d'Albret însemnase mult prea mult pentru ca moartea ei să poată fi cuprinsă cu mintea. Îi conduse și-i hrănise, îi ospătase cu pâinea care creștea pe ogoare și cu pâinea vieții veșnice. Libertățile noastre Jeanne d'Albret le-a cucerit! Cetățile noastre, La Rochelle de pe țărmul mării, dânsa ni le-a asigurat! Dreptul de a avea case de rugăciuni la marginea orașelor dânsa l-a smuls! Provinciile noastre dânsa le-a pacificat! Mulțumită ei, femeile pot lucra, sub paza domnului, pământurile noastre, în timp ce noi călărim și ne batem pentru Religie! Toate ne-au fost date de Jeanne d'Albret și ce vom deveni acum?

Se îngroziră la acest gând, apoi se mâniară, și în sufletul lor începu să încolțească furtunos bănuiala unei vini și a unei crime. Căci o nenorocire atât de mare nu poate veni din senin. Răposata stătuse în calea puternicilor zilei, se știa prea bine a cui. Și ceata cea pierdută se înțelegea din priviri, unită în aceleași gânduri și simțăminte. Sunetele nearticulate pe care le scoase, ca în vis, deveniră din ce în ce mai răspicate, crescură, exprimând din ce în ce mai limpede mânia și amenințarea; până când cuvântul așteptat țâșni, de parcă ar fi fost rostit de un al doilea sol, de data asta nevăzut: „Regina a fost otrăvită!"

Repetară cu toții laolaltă aceste vorbe, reluând fiecare la jindul lui spusele solului nevăzut: „Otrăvită! Regina a fost

otrăvită!” Iar fiul reginei moarte făcu cor cu ei, căci și el primise mesajul solului.

Pe neașteptate, făcură o mișcare: își strânseră mâinile unul altuia. Ceea ce pecetlui, fără o mai dinainte înțelegere, un jurământ: s-o răzbune pe Jeanne d’Albret. Fiul ei întinse mâna prietenilor săi: Du Bartas, Mornay și d’Aubigné. Cu Agrippa se înțelese printr-o apăsare mai prelungită a degetelor, care însemna: „Ieri scară răsturnată, iureșul după femei, azi un singur gând. N-avem nimic să ne reproșăm, să regretăm. Asta-i viața și trebuie s-o trăim mână-n mână.” Strânse apoi și mâna slujitorului său d’Armagnac, pe care îl certase cu asprime puțin mai înainte. Iar un glas intonă:

„Arată-ți, doamne, fața ta!”

Era Philippe du Plessis-Mornay care cânta, mai întâi singur, căci dintre toți el era cel mai înclinat spre extreme, dat fiind că în sufletul lui clocotea cel mai aprig neastâmpăr al virtuții.

Dar când repetă cel dintâi vers, alte câteva glasuri i se alăturară, iar al doilea vers îl cântară cu toții. Descălecaseră, își împreunaseră mâinile și cântau, un mănunchi de oameni pe care nimeni nu-l vedea, decât, poate, dumnezeu, către care își îndreptau cântul ca o chemare la luptă:

„Arată-ți, doamne, fața ta
Și-ndată nu vă rămânea
Nici urmă de vrăjmaș drăcesc,
Îndată va să-i mistuiască
Văpaia ta dumnezeiască
Pe toți acei ce ne urăsc.”

CEL DIN URMĂ SOL

Cântară astfel până la sfârșit psalmul, apoi așteptară cuvântul tânărului lor conducător. Devenise rege al Navarrei, acolo, pe un drum pierdut, într-un ținut străin, și trebuia să le spună: încotro și ce-i de făcut. Du Bartas se plecă la urechea lui Henri și-i spuse cu glas înăbușit:

— Regina a fost prima jertfă. A doua vei fi tu. Să ne întoarcem!

— Chemați-i pe toți ai noștri! îl sfătui Mornay. Protestanții din întreg regatul se vor ridica cu mic, cu mare. Și ne vom revărsa ca o putere de nestăvilit asupra acestei Curți nelegiuite

D'Aubigné rosti însă liniștit:

— Măria-ta nu are a se teme de nimic atâta vreme cât mai trăiește un anume altul. Cu toții își îndreptară privirile asupră-i și d'Aubigné continuă: Amiralul își jertfește viața, sunt sigur de asta, am auzit ce i-a spus în timpul nopții soției sale.

Și începu să scornească, închipuindu-și ce-ar fi putut vorbi Coligny cu nevasta lui.

Dat fiind că era poet, Agrippa era în stare să povestească convorbirea purtată de cei doi soți de parcă ar fi ascultat-o cu urechile lui. „Crezi oare, ar fi spus amiralul soției sale, că nimic nu te-ar putea face să șovăi în credința ta? Cu mâna pe conștiință întreabă-te dacă ai rămâne statornică chiar dacă toți ar abjura și tu ar trebui să fugi din țară, nemaiputând răbda hula care-l lovește pe cel înfrânt. Pentru că, vezi tu, chiar și regele Navarrei abjură și se însoară cu fiica vrăjmașei noastre."

Întrecuse măsura; Henri sări ca ars:

— N-a spus asta! Dacă ți s-a părut că ai auzit așa, Agrippa, trebuie că ai o muză mincinoasă. Nimic nu mă poate depărta de Religie. Și acum să pornim mai departe!

Tocmai asta și voise, însă, Agrippa, căci socotea că nu exista un adăpost sigur: și cu cât se convingea mai mult că viața-i plină de primejdii, cu atât mai vajnic călărea poetul în fruntea tuturora.

Ceata de călăreți își continuă dar drumul sub cerul înnorat; curând însă calea le fu tăiată de grupuri de oameni cu brațele ridicate, care spuneau cu toții același lucru: „Regina Jeanne a fost otrăvită!‘f fără a putea explica de unde anume știau asta. Până la urmă, nimeni nu-i mai întrebă cine erau și de unde veneau. Era destul că porniseră la drum, fără a ști cât avea să dureze acest drum, spre a-l vedea pe noul rege al Navarrei și a-i încredința taina ce o aflaseră. Unora, din pricina oboselii, li se și potolise mânia, și bâiguiau cele ce aveau de spus cu glas rugător și plin de teamă.

Era cu neputință ca astfel de întâlniri să nu-i pună pe gânduri chiar pe niște aventurieri nepăsători. Curând însă mai avură o întâlnire hotărâtoare. Într-o pădure dădură fără veste peste un senior protestant pe care îl cunoșteau cu toții: era La Rochefoucauld, un prieten al regelui lor. Și el arăta de 'parcă făcuse un drum de cinci zile numai în patru. Adresă doar câteva cuvinte tânărului rege și acesta strânse dârlogii mai scurt și întoarse calul. Întreaga ceată făcu stânga-mprejur, și fără ca vreunul să întrebe ceva, fără vorbă și discuții, se înapoiară la Chaunay.

Acolo, Henri se retrase împreună cu domnul de La Rochefoucauld într-un loc ferit, umbros, sub plopii tremurători, și-l puse pe trimisul mamei sale să-i povestească încă o dată, amănunțit tot ce știa. Pe patul de. moarte, înainte, ea sufletu-i să se fi înălțat către dumnezeu, Jeanne închinase ultimele-i gânduri pământești fiului ei. Nu voise ca de teamă Henri să renunțe la călătoria sa; nu pomenise nici o clipă despre așa ceva. Dar fusese de părere că el să ocolească Parisul, ori să se ducă acolo numai după ce-și va fi arătat puterea. Făcuse aceste

recomandări pe temeiul propriilor ei experiențe din ultimele patru luni, experiențe neplăcute, amare. Socotise - și pentru a exprima asta regăsise încă o dată ciudatul ei glas de clopot - că nunta fiului iubit trebuie să însemneze începutul unor mari evenimente, fie că vor fi prielnice pentru el, fie pentru dușmanii lui. Ultimele gânduri ale reginei se opriseră curajos asupra marilor primejdii ale vieții și a chipului cum pot fi înfruntate. Își adusese aminte de vremuri, ori crezuse numai că își aduce aminte de ele, când viciul se ascundea. Acum însă, îl vestea pe fiul ei că viciul s-a obrăznicit și se socoate chiar superior virtuții. Apoi, în clipa morții, își îndreptase gândurile către dumnezeu, murmurând cel dintâi vers al unui psalm. Al cărui psalm?

„Arată-ți, doamne, fața ta!”

Solul scoase apoi diata Jeannei d’Albret și o înmână regelui, după ce mai întâi o atinse cu buzele. Cuprinsul ei nu spunea, însă, nimic despre grijile cele mai tainice ale reginei, căci în ultimele clipe Jeanne nu mai avusese încredere nici măcar în hârtia de scris. Totuși, o recomandare: să aibă grijă de sărmana-i surioară. Și abia când ajunse aici cu cititul izbucni Henri în lacrimi. Până atunci nu vărsase nici o lacrimă.

Repetă apoi de câteva ori: „Sărmană surioară! Așa te-a numit mama!” Și se gândi: „Ar trebui să fii lângă mine! Pe cine mai avem? Nu mai avem pe nimeni în lumea asta! Tot restul e înșelăciune; înșelăciune a ochilor și a inimii. Ce importanță au toate femeile din lume, și simțămintele înalte pe care ți le insuflă, și teama de a nu scăpa nici una! Pe una doar am neglijat-o, și încă neîncetat. Măcar că pe dânsa n-ar fi trebuit niciodată s-o rog să mă iubească și totdeauna m-ar fi înțeles. Suntem plămădiți din același aluat și nu avem nimic de ascuns unul față de celălalt. Are râsul meu, se spune. În clipa asta varsă aceleași lacrimi ca și mine, dar mâinile mele nu-i pot șterge lacrimile pe care

le varsă pentru mama noastră. E departe de mine, așa cum e mai totdeauna, și nu ne putem împărtăși durerile, eu pe ale ei, ea pe ale mele! „

Domnul de la Rochefoucauld îi arătă că sora sa Catherine dorise să plece cu el. Se și făcuseră toate pregătirile pentru plecarea amândurora, calul jos în curte, trăsura în afara orașului. Dar fusese reținută, nu cu forța, ci sub tot soiul de pretexte străvezii, până când La Rochefoucauld plecase. De altfel nici pe el nu-l lăsaseră să plece cu una, cu două; trebuise să adopte o atitudine energică.

— E prizonieră? întrebă fratele; în ochii lui secați sclipea mânia, în timp ce gura i se strâmbă într-un rânjet.

Dar lucrurile nu stăteau chiar așa. I se purta de grijă, în special se ocupau de dânsa Margot, logodnica, și bătrâna Catherine. Nunta, pe care Curtea o aștepta cu vădită bucurie și asupra căreia moartea reginei Jeanne aruncase o umbră, nu trebuia să fie compromisă prin noi întâmplări nefericite. Asta ar mai fi lipsit: să se întâmple ceva și surorii logodnicului, fată tânără și gingașă, care poate că moștenise ceva din boala de plămâni a mamei.

Henri se aplecă mult înainte și întrebă tremurând:

— Dar a murit numai din cauza plămânilor?

Așteptă multă vreme răspunsul. Până la urmă, La Rochefoucauld se mulțumi să dea numai din umeri.

— Cine bănuiește că a fost otrăvită? întrebă Henri. Numai prietenii noștri?

— Ba ceilalți sunt și mai încredințați că e vorba de otrăvire. Știu doar de ce sunt în stare.

Atunci Henri rosti:

— Mai bine să nu știu. Căci ar trebui să urăsc și să mă răzbun până în pânzele albe. Dar prea multă ură te face neputincios.

Asta era credința lui înnăscută: că viața are mai mare însemnătate decât răzbunarea și că cel care acționează

trebuie să privească înainte și nu înapoi, spre morții scumpi inimii sale. Totuși îndatoririle filiale nu puteau fi neglijate și spre a și le împlini rămase țintuit câteva zile la Chaunay, așteptând întăriri, cu toate că bucuros ar fi plecat mai departe. Din toate părțile începură să se adune hughenoți călări; după alții trimise emisari spre a-i porni la drum. Voia să ajungă în fruntea unor forțe însemnate, așa cum îi ceruse cu limbă de moarte regina Jeanne. În același timp transmise în scris ultimele ei dispoziții locțiitorului său din regatul Béarn. Și abia după ce sfârși scrisoarea, băgă de seamă că nu pomenise nimic de dispozițiile el religioase și doar la acestea ținuse regina Jeanne cel mai mult! Se minună că uitase de tot treburile Religiei și adăugă un postscriptum.

Solul care îi vestise moartea mamei și împrejurările ciudate ale sfârșitului ei avusese nevoie de patru ori douăzeci și patru de ceasuri spre a face drumul de la Paris la Chaunay. În clipa când îl întâlnise pe Henri, solul se prăbușise. Noul rege al Navarrei însă făcea opriri, se abătea pe la hanuri, aștepta întăriri, bea și râdea. Da, râdea chiar. Călărețiii sleiți de puteri care îl veneau în ajutor se minunau când îl vedeau salutându-i vioi și glumind cu ei în dialectul din sud. În clipa când solul pornise la drum spre a duce trista veste, fiul își văzuse mama în vis sub o nouă înfățișare, aceea a veșniciei - și își amintise de acest via cu puțin timp înainte ca solul să fi ajuns la el. Acum însă aceste vedenii dispărură și nici nu se mai întoarseră vreodată. În locul lor își va aminti mai târziu de femeia încă înfloritoare, care îi ocrotise copilăria cu voința și înțelepciunea ei; dar, spre a păstra proaspătă și această amintire, trebui să se ajute de un portret, căci numai portretele nu plătesc niciodată.

MORALITÉ

Voyez ce jeune prince déjà aux prises avec les dangers de la vie, qui sont d'être tue ou d'être trahi, mais qui se cachent aussi sous nos désirs et même parmi nos rêves généreux. C'est vrai qu'il traverse toutes ces menaces en s'en jouant, selon le privilège de son âge. Amoureux â tout bout de chemin, il ne connaît pas encore que l'amour seul lui fera perdre une liberté qu'en vain la haine lui dispute. Car, pour le protéger des complots des hommes et des pièges que lui tendait sa propre nature, il y avait alors une personne qui l'aimait jusqu'à en mourir et c'est celle qu'il appelait la *reine ma mère*.[1]

[1] Priviți-l pe acest tânăr prinț înfruntând de pe acum primejdiile vieții - primejdia de a fi ucis, de a fi trădat, ori altele ce se ascund sub vălul dorințelor noastre sau chiar al visurilor noastre mărinimoase. E adevărat că trece prin aceste primejdii jucându-se, așa cum șade bine vârstei lui. Căutându-și dragostele în toate zările, încă nu știe că numai dragostea are să-l lipsească de libertatea pe care în zadar încearcă să l-o răpească ura. Căci ferindu-l de uneltirile oamenilor și de cursele ce i le întindea însăși firea lui, mai trăia încă o făptură care-l iubea până la jertfirea vieții, aceea pe care el o numea *regina, mama mea*.

III. LUVRUL

STRĂZILE PUSTII

În drum spre nunta lui, fiul răposatei căta vesel în jur, bucuros că se află călare. Vântul îl făcea să adulmece din depărtare mirosul Curții: al bucatelor, al curtenilor parfumați, al femeilor care nu așteaptă să fie rugate, ci, dimpotrivă, te îmbie ele. Și hotărî să le cucerească, căci era mai îndrăzneț decât alții și știa că are trecere în fața sexului frumos, atât prin însușirile-i trupești, cât și prin cele ale minții. Nici Margot n-are să aibă de ce se plânge; când se gândea la dânsa îi treceau prin minte tot felul de lucruri năstrușnice. I-ar fi venit greu s-o mărturisească prietenilor, dar proastă reputație a logodnicii nu-i displăcea, ci dimpotrivă îi părea plină de făgăduieli. În această dispoziție, tânărul călător găsea foarte atrăgătoare țărăncuțele curioase și descăleca de multe ori de dragul lor și le săruta. Iar după ce scăpau din mâinile lui, ele se minunau ce bine știe să sărute un prinț hughenot.

În ceata sporită a călăreților, prin rândurile din urmă se vorbea cu totul altfel decât prin cele din față; ultimii sosiți clocoteau încă de mânia pricinuită de uciderea reginei lor. Gândul nu le era la serbări, ci tânjeau numai după bucuria răzbunării și ar fi fost gata să provoace pe orice curtean. Starea lor sufletească îi înrâurea uneori și pe cei din primele rânduri; îi cuprindeau și pe Henri și prietenii săi. Mornay începea atunci să vorbească despre primejdiile fără număr care îi așteptau la Curte. Du Bartas își regăsea deznădejdea pricinuită de firea omenească, iar Agrippa D'Aubigné vedea în ființa dușmanilor mâna domnului. Cu gura crispată, cu ochii rătăciți de groază și de furie, Henri îi răspundea, însă:

— Nu eu l-am rugat să ne-o trimită pe bătrâna otrăvitoare. Nu era datoria domnului să mi-o hărăzească pe asta.

Ba câteodată, când ura tuturor celor din jur părea a se strânge toată în sufletul lui, începea să se întrebe: „Ce fac? Am înnebunit? Plec s-o iau de nevastă pe fiica ucigașei, în timp ce maică-mea nici n-a fost poate coborâta încă în mormânt! Și cine are să fie jertfa următoare? Mă zoresc, sunt grăbit să-mi pierd cinstea și poate și viața. Spăimântător lucru trebuie să fie când simți în tine otrava!” își spuse Henri și simți parcă mădularele-i înțepenindu-se și răcindu-se.

Teama și ura îl făceau atent la glasurile din spatele său, pline de mânie împotriva călătoriei lor pașnice. Pacea a fost doar încălcată! Ar trebui să se adune oastea și amiralul să fie rechemat. Parisul, care mai tremurase și altădată de groaza lor, să simtă acum de ce sunt în stare, să le deschidă porțile, dar nu ca unor oaspeți dragi! Drept urmare, făceau un popas, se sfătuiau, întârziau. Din care pricină trecură săptămâni de-a rândul. Iar când nimeni, nici chiar Agrippa, nu mai știa bine ce voia, regele Navarrei porunci: „Încălecarea! Înainte!” și, pe drum, călărind, cânta cum cântă un copil ce trebuie să străbată o pădure întunecoasă.

Ajunse astfel într-un loc de unde nu mai putea da înapoi, căci acolo îl așteptau cei dintâi dintre cei ce primiseră misiunea de a întâmpina sărbătorește pe logodnicul prințesei de Valois. Printre ei se afla și unchiul său, cardinalul de Bourbon. Din clipa aceea, ceata de hughenoți bătăioși deveni prizoniera unui cardinal, care călărea, în mantia lui roșie, alături de regele lor. A doua zi, în a nouă zi a lunii iulie, ajunseră în suburbia Saint-Jacques. Acolo izbucniră în urale, urale, e drept, nu lipsite de amărăciune, căci în fruntea seniorilor protestanți ce veniseră să-l aștepte pe Henri se afla însuși neasemuitul Coligny, eroul

războaielor lor. După săvârșirea din viață a reginei Jeanne, chipul lui îmbătrânit era singurul lucru care le mai rămăsese din luptele lor întru apărarea credinței. Mulțumită acestor doi oameni, a reginei Jeanne și a domnului amiral, ei nu mai erau acum niște simpli credincioși persecutați, ci însemnau o forță, iar sosirea lor la Paris era un eveniment. Se însufleți deodată fără măsură, își fluturară pălăriile, barbișoanele le tremurară pe fețele arse de soare și-i aclamară pe conducătorii lor iubiți, care se îmbrățișau. Strigară: „Domnul amiral!” și urlară: „Henri al nostru!” Pronunțau *nous Henric*, în latineasca lor populară, pe care nimeni n-o înțelegea acolo.

Straniu era însă că în ciuda sosirii lor gălăgioase străzile orașului rămâneau pustii. Mai înainte chiar ca acest lucru să ți fost băgat în seamă de tovarășii săi, Henri observase tarabele golite și dughenele închise. Hrănise oarecare nădejdi că la porțile orașului va fi primit de pârgari, cu capul descoperit, șt dacă nu chiar de toți, măcar de câțiva. Dar nu se vedea nici picior de pârgar, și nici măcar orășenii de rând nu ieșiseră să-l primească. Doar câte o pisică trecea în fugă strada, pe dinaintea copitelor cailor. Însoțitorii călări ai lui Henri se simțiră cuprinși de neliniște și însuflețirea li se stinse.

Străzile erau înguste, iar cele mai multe case strâmte. Aveau frontoane, piatra se sprijinea în grinzi de lemn și adeseori în fața caselor se aflau niște trepte. Lemnul era vopsit în felurite culori, fiecare casă își avea sfântul ei, și, așezat pe grinzile porților, numai acesta părea că se uită după hughenoți. De mai multe ori auziră strigându-se: „Tâlharilor!” și aproape că erau gata a crede că sfântul fusese acela care strigase.

Privirile le fură atrase apoi de câteva biserici și palate mai noi, splendide, strălucitoare, care păreau a nu fi din piatră cioplită, ci o țesătură de vis și poezie, coborâta din alte lumi. Unora le tresăltă inima, sorbeau din ochi,

înflăcărați, idolii pagini de pe acoperișuri și portaluri, ba chiar și chipurile de mucenici de pe biserici, căci acești sfinți aduceau aminte de zeițele elene. Cei mai mulți dintre necruțătorii luptători pentru credință rămaseră însă nesimțitori la această frumusețe. Singurul simțământ ce-i însuflețea era dorința de a sfărâma chipurile idolilor, de a nimici frumusețea lor amăgitoare. Căci se încumeta să depărteze gândurile oamenilor de la dumnezeu.

Având de o parte pe amiralul Coligny și de alta pe cardinalul de Bourbon, tânărul rege al Navarrei privea cu atenție Parisul, oraș străin, pe care nu-l cercetase niciodată mai de aproape; căci în copilărie fusese doar un prizonier între zidurile de mânăstire ale colegiului. Nu-i scăpară strigătele dușmănoase și zări și oamenii care încercau să privească în stradă crăpând ușor obloanele de la ferestre. Câteva slujnicuțe și târfe mai curioase fură singurele făpturi pe care le întâlni în cel dintâi drum al său prin Paris, și încă și pe acestea le văzu doar ca pe niște umbre fugare. Scoteau, câte două, capetele din ascunzișuri, o pereche de ochi luminoși sclipeau o clipă, o șuviță de păr roșcat flutura în vânt, și petele de piele albă dezgolită dispăreau ca o arătare. Păreau a întruchipa însăși taina acestui oraș dușmănos, și Henri le privea cu lăcomie, ca de altfel și ele pe dânsul. Hai, fetelor, plămădite din sânge și carne, albe și trandafirii, dăruitoare de fericire, voi, care sunteți calde, nu ca zeițele păgâne, ieșiți, ieșiți afară!

Călăreții cotiră deodată și dădură peste o fată în plin soare, o fată care nu mai era o părere și care, uluită, încercă să fugă, dar, încrucișându-și privirea cu aceea a regelui tâlharilor, rămase țintuită locului, în vârful picioarelor, nemișcată, încremenită în zbor. Era subțirică și mlădie ca o trestie, vârfurile degetelor lungi i se întorseseră puțin, iar gâtul l-avea lung și plăpând. Stătea într-o încordare grațioasă, ca o femeie care dorește și se

teme în același timp să fie îmbrățișată. Când Henri îi întâlni privirea, ochii ei râdeau batjocoritori. Când își depărtă în sfârșit privirea de la ea, în ochii ei tremura lumină tulbure și stearsă a supunerii. Dar și Henri era buimac. După ce se dezmetici își spuse: „Asta-i a mea! Celelalte, de asemenea. Paris, ești al meu! „

Avea pe atunci optsprezece ani. Dar de-abia la patruzeci când va fi cu barba înspicată, înțelept și șiret, va izbuti, în sfârșit, să pună mâna pe oraș.

SURIOARA

În aceeași clipă vărul Condé exclamă: „Am ajuns!”. Soldații din garda castelului princiar le și luară caii de dârlogi să-i ducă la grajduri. Henri și vărul său începură să urce scara monumentală, dar Condé îl lăsă să treacă înainte sau poate că el grăbi pasul, căci în capul scării aștepta cineva. „Dânsa e! Dânsa e!” îi spunea inima bătând să se spargă; abia mai putea vorbi. Se îmbrățișară lung, și Henri sărută de două ori obrajii surioarei, uzi de lacrimi ca și ai lui. Nu rostiră nici o vorbă despre mama lor. De îndată ce unul privea trăsăturile atât de cunoscute ale celuilalt, îl săruta o dată și încă o dată. Tăceau; din pragul tuturor ușilor prin fața cărora treceau îi priveau slujitori înarmați.

Dintr-una din odăi ieși bătrâna prințesă Condé, îl îmbrățișă pe Henri și spuse o rugăciune. Băgă apoi de seamă că băiatul era plin de praf și obosit și porunci să se aducă vin. Dar Henri nu mai voia să zăbovească, era zorit să ajungă la Luvru și să se înfățișeze reginei. Condé îi spuse însă că unchiul său, cardinalul, și ceilalți seniori care îl întimpinaseră în suburbiile Parisului, nu-l mai așteptau. Se risipiseră împreună cu oamenii lor. Dar ceruseră mai

întâi ca puternica ceată a hughenoților să se împrăștie. Regelui Navarrei i se îngăduise o suită de cincizeci de gentilomi înarmați și el venise cu opt sute! Condé adăugă:

— Eram destui ca să fi putut ocupa Parisul. S-au baricadat în case de frică. O clipă, Curtea a tremurat de groaza ta. Unde ți-a fost capul?

Henri răspunse:

— Nu m-am gândit la asta. Dar, dacă ideea ar fi fost bună, mi-ar fi trecut și mie prin minte. Să ne gândim la altele! Nu mai pot de nerăbdare s-o văd pe regina Franței!

Surioara lui scumpă îl rugă în șoaptă, dar cu curaj:

— Ia-mă și pe mine! Suntem legați unul de altul și avem aceeași ursită!

— Dar se înțelege! exclamă el. Față de nevinovata Catherine se arăta voios și încrezător. Ca dovadă, ne vom căsători în aceeași zi. Fratele tău Henri îți va găsi un bărbat frumos, surioară!

Apoi o îmbrățișă și se îndepărtă în grabă.

PALATUL REGAL

Curtea și strada din fața castelului erau pline de cei peste o sută de oameni care îi mai rămăseseră din ceata cu care venise. Orândui vreo treizeci ca strajă pentru soră-sa, apoi, însoțit de ceilalți, se îndreptă spre palat. Către sfârșitul drumului, trecură peste un pod, „Podul meșteșugarilor”, de unde palatul părea o construcție nouă, fastuoasă. Dar cum ajunseră la capătul străzii care se numea Austria, clădirea își arătă altă față, înfricoșătoare. Ai fi zis că e o cetate ori o închisoare, când îi vedeai zidurile negre, turnurile îndesate, acoperișurile boltite, șanțurile adânci și late, pline cu apă stătută, care puțea. La

gândul că vei pătrunde acolo nu se putea să nu-ți zvâcnească inima, să nu-ți pui la încercare voința, mai ales dacă veneai de pe meleaguri cu câmpii întinse și cer înalt. Dar Henri era hotărât și, mai cu seamă, orice s-ar fi întâmplat, îl atrăgea aventura. Judecata lui limpede îi spunea că nu are a se teme de farmece. Bătrâna vrăjitoare, care-l înspăimântase în visurile lui de copil, tot își mai țesea pânza de păianjen. Biata maică-sa îi căzuse pradă. Dar el e prevenit și nu i se mai poate întâmpla așa ceva!

Copitele răsunară pe puntea lăsată peste șanț. Henri mai văzu în gând într-o ultimă licărire de bucurie fluviul pe care-l lăsase în urmă, norii luminoși, apa clipocind printre bărcile încărcate cu fân, caii mătăhăloși trăgând pe mal poveri grele în strigătele și râsetele oamenilor de rând, atât de neștiutori de ce se petrece în preajma lor. „Dar mama, mama mea a fost ucisă aici. Da, ucisă... aici!” îl cuprinse turbarea. Punea din ce în ce mai mult stăpânire pe el, îl orbea. Deodată cineva îl atinse pe umăr, probabil vreun prieten, și îi șopti:

— Au închis poarta după noi.

Imediat își recăpătă liniștea și sângele rece. Băgă de seamă că, într-adevăr, cei de la Luvru închiseseră degrabă trecerea dinspre punte. Garda lui înarmată, care nu apucase să intre, lărmuia afară. Porunci să se facă liniște, se răsti la paznicii porții și trebui, se înțelege, să se mulțumească cu niște pretexte: nu era destul loc pentru atâția seniori protestanți.

— E treaba voastră să le faceți loc!

— Nici o grijă, domnule rege al Navarrei. Se va găsi loc pentru toți hughenoții care vor voi să intre între zidurile Luvrului. Și cu cât vor veni mai mulți, cu atât mai bine!

După care arcașii și archebuzierii se aliniară, depărtând picioarele, în fața porții și ținând strâns armele.

Henri îi cântări cu privirea pe cei câțiva oameni care-i rămăseseră, se puse în fruntea lor și mai făcu douăzeci de

pași, nici mai mult, nici mai puțin, fiindcă îi numără; apoi copitele cailor călcară pe un podeț de lemn: treceau peste șanțul dinăuntru. Ajunseră la o ușă - ușa Luvrului - neagră și grea, între două turnuri străvechi. În sfârșit, pătrunseră într-o boltă atât de joasă, încât călăreții trebuiră să descalece și să înainteze ținând caii de dârlogi. Mâna liberă se îndrepta de la sine spre pistoale. Henri mai numără încă douăzeci de pași, plin de încordare. Apoi dădură într-o curte.

Ce-i drept, era un loc cam strâmt, dar pașnic, măcar că gemea de oameni. Nu se vedeau decât bărbați, și înarmați și neînarmați, din toate stările, îndeletnicindu-se fiecare cu câte ceva. Curtenii jucau zaruri ori se sfădeau, burghezii umblau după interesele lor prin cancelariile de la catul de jos al clădirii celei vechi. Bucătari și rândași care își părăsiseră cratițele se întindeau la soare. Căci toată lumea tremura de frig la Luvru, chiar în luna lui cuptor. Cam prin mijlocul curții se vedea încă temelia unui turn; mai gros decât toate celelalte, străvechi, aruncase multă vreme o umbră întunecoasă în jur. Abia regele Francisc, unchiul lui Henri, îl dărâmase. Dar și acum, lumina soarelui cădea în curte ca în fundul unei fântâni; i se și zicea de altfel puțul Luvrului.

În învălmășeala aceea pestriță, noii-sosiți trecură nebăgați în seamă. Ca un făcut, Henri și însoțitorii săi nu dădură peste nici un cunoscut. Fură în schimb opriți de soldații din garda personală a regelui, când încercară să străbată curtea cu caii lor.

— Înapoi, domnilor! Fără vorbă! Faceți cale întoarsă și treceți din nou puntea, că grajdurile sunt afară, doar n-o să călcăm rânduiala pentru niște gasconi care n-au nici măcar slujitori.

Aceasta fu primirea ce li se făcu. Henri nu arătă cine e și nu-i lăsă nici pe ceilalți să spună, se mulțumi doar să-l ia peste picior pe tânărul ofițer al gărzii. Acesta, supărat,

scoase sabia; dar Du Bartas cel deșirat îl dezarmă, strigând puțin cam prea tare:

— Ăsta-i regele Navarrei!

Se iscă tărăboi, începură să se certe dacă e sau nu regele Navarrei și trebuiră să-l depărteze pe locotenent, care voia cu tot dinadinsul să încheie socotelile cu adversarul lui.

— Dacă el e regele Navarrei, apoi eu sunt regele Poloniei!

Deodată grămada de gură-cască fu risipită; Henri băgă de seamă că cel care izbutise s-o facă era Armagnac al lui. Îi convinsese de adevăr pe oamenii de rând făcând uz de neasemuita lui volubilitate. Oamenii de rând îi potoliră apoi pe nobili și cu toții se traseră temători înapoi din fața viitorului cumnat al regelui Franței. Armagnac îl conduse mai departe, iar tânărul ofițer îl însoți, înfricoșat de urmările ce le-ar fi putut avea îndrăzneala lui. Când ajunseră la scări, își ceru iertare pentru excesul de zel și spuse:

— Nu-i nici o lună de când căpitanului meu i s-a tăiat aici beregata. Iar predecesorul meu, un domn de Ligneroles, și-a frânt gâtul căzând pe această scară, nimeni nu știe în ce împrejurări.

Și, spre a face să i se ierte neobrăzarea, arătă șoptind:

— Aici sus locuiește regina, *Madame* Catherine.

Apoi, înfricoșat de propriile-i vorbe, se opri și nu mai cutează să facă nici un pas înainte.

D'Armagnac îl duse pe Henri în odaia lui. Gentilomul camerier o luase înaintea stăpânului, făcuse toate pregătirile, pusese să se aducă și o putină pe jumătate plină cu apă, destul de mare pentru ca un rege care nu era un uriaș să se poată și așeza în ea. Iar prin încăpere erau întinse niște haine cum tânărul gentilom de la țară nu purtase de când era. De mătase, cu broderii scânteietoare; cel mai frumos dintre ele, un costum alb, era menit a fi

îmbrăcat la nuntă. Înțelese că ochii maică-si vegheaseră asupra acestui costum, și din nou îl podidiră lacrimile.

Regina Jeanne nu poruncise să i se facă fiului ei și o haină de doliu; de aici înțelese că dânsa nu se așteptase să moară, că avusese o moarte năprasnică. Nu boala îi pricinuise moartea, ci otrava; Henri socoti că ajunsese la o convingere de nezdruncinat și, în aceeași clipă, această convingere îi păru și binevenită. Căci trebuia să se înfățișeze înaintea ucigașei mamei sale!

ZÂNA CEA REA

Se anunță la bătrâna regină și, când fu gata, doi gentilomi veniră să-l conducă. Merseră destul de mult prin palat, fără ca vreunul dintre ei să scoată o vorbă, și Henri înțelese că tăceau de frică. Dar și el, care altminteri le-ar fi pus destule întrebări, era muncit acum de un singur gând, iar gândul acesta se numea ură. În cele din urmă, îi deschiseră ușile salonului de primire al reginei, se înclinară smeriți și-l lăsară singur. În fața fiecărei uși străjuiau, cu picioarele răschirate, câte doi elvețieni; cei dinăuntru își țineau halebardele încrucișate. Toți patru păreau a fi niște stane de piatră; ochii lor priveau în gol. Nici nu-l vedeau, nici nu-l înțelegeau pe străinul care intrase. Așa încât ar fi putut striga în toată voia: Mama mea a fost otrăvită!

Dat fiind că trebuia să aștepte, îi trecu prin gând să se ascundă după o draperie. Când va intra otrăvitoarea, să nu știe că se află acolo și astfel să-i poată citi gândurile pe față. Pe fereastră năvălea lumina soarelui de amiază, iar dincolo de grădina bine îngrijită se vedea fluviul strălucitor și toate cele din preajmă, de care se despărțise la intrare:

oamenii din popor, neștiutori și gălăgioși, bărcile care se clătinau sub povara fânului, carele care scârțâiau. Ochii îi căzură și asupra fațadei însorite a palatului, la capătul căreia se afla salonul de primire; era splendidă, o adevărată minune. Edificiul părea pogorât din alte lumi, prin puterea farmecului. Cinstitul oraș Paris avea unele locuri ce nu semănau de fel cu locuitorii săi. Cele ce se vedeau aici depășeau Curtea Franței; o înălțau mai presus de puțul Luvrului, unde rămășițele putregăite ale unui turn aducea aminte de trecut. Într-un cuvânt, strălucita fațadă ascundea niște vechituri care insuflau groază. Băgând de seamă asta, Henri de Navarra înțelese că stăpâna palatului era, cu adevărat, o bătrână otrăvitoare, dar în același timp și o zână. Oricum, trebuie să te ferești de ispitele diavolului, și chiar și o fațadă frumoasă poate fi o asemenea ispită. „Amăgirea simțurilor”, gândi tânărul protestant sau poate că era numai gândul unei femei moarte care trecuse în creierul viu al fiului ei. Regina Jeanne cunoscuse această încăpere, aici tratase în numele Religiei și al fiului ei, aici luptase, aici își irosise puterile și poate că aici i se dăduse și paharul cu apă în care mâna bătrânei zâne turnase ceva.

Henri tresări. Nu auzise nici un zgomot și totuși Catherine de Medicis intrase, legănându-se din șolduri, și ajunsese până în mijlocul salonului. Îi recunoscu doar silueta; trăsăturile nu i le putea desluși, căci era orbit de lumina soarelui; dânsa, însă, îl măsură pe tânărul Henri din cap până în picioare. El voi să-i vadă mâinile dar *Madame* Catherine le ascunsese parcă dinadins în faldurile rochiei. Era îmbrăcată în negru și începuse să-i vorbească cu glasul ei obosit. „Și asta trăiește!” își spuse fiul moartei, plin de amărăciune. Înăbușindu-se de ură, o auzi încredințându-l de marea durere ce i-o pricinuia moartea bunei ei prietene Jeanne și de bucuria de a-l vedea în sfârșit acolo. Henri nu se îndoia de adevărul acestor din urmă vorbe, dar își

făgădui să facă în așa fel ca prezența lui acolo să nu fie totuși un motiv de bucurie pentru dânsa. Între timp ochii i se obișnuiseră cu lumina slabă din salon. Într-adevăr, regina își ascundea mâinile! Se mai întâmplă apoi ca în spusele ei să pomenească de mâna domnului. Fiul răposatei își mușcă limba ca să nu exclame: „Arătați-mi mâinile dumneavoastră, doamnă!” Dar ea i-o luă înainte: își scoase mâinile mici, grăsuțe, pe care tânărul dorise să le vadă, dintre faldurile rochiei și le puse pe masa îndărătul căreia se așeză.

Împins de mânie, Henri, fără să-și dea seama, făcu vreo câțiva pași grăbiți spre regină. Bătrâna avea însă în fața ei masa lată și grea, iar în spate patru elvețieni voinici cu sulițe lungi. Își putea îngădui să rămână liniștită și să vorbească nestânjenit.

— Îmi pare foarte rău pentru dumneata, tinere! Ai abia optsprezece ani, nu? Și ai și rămas orfan de amândoi părinții. Poți să mă socotești o a doua mamă, care să-ți îndrume pașii, căci tinerii fac adeseori fapte necugetate. Sunt încredințată că îmi vei fi recunoscător, tinere. Firea dumitale este iute și sinceră. Vom avea amândoi de câștigat dacă ne vom înțelege.

Nu mai era de răbdat. Lui Henri i se părea că vede pe masă un pahar de otravă, degetele scurte ale bătrânei dădeau să-l apuce, iar din gura ei vorbea pierzania. Era parcă sub puterea unui farmec. Trebuia să-l rupă! Anume vorbe și semne ar fi avut, probabil, darul de a face să plesnească și să se împrăștie ca fumul fața pământie cu obrajii căzuți ai bătrânei. Dar în clipa aceea de supremă încordare, Henri nu izbuti să găsească acele vorbe și semne, făcu însă o altă descoperire: simți că ucigașa mamei sale era o femeie demnă de plâns, așa cum de plâns era și ciotul de turn din puțul Luvrului, rămășiță jalnică a unor veacuri îngropate. Această rămășiță va fi totuși curând înlăturată. Poate că o va face chiar bătrâna regină.

Căci dânsa și cei din familia ei au înălțat doar și frumoasa fațadă a palatului, scăldată de soarele de amiază. Ea însăși întruchipa însă trecutul rău și smintit. Dar până la urmă ceea ce e rău și învechit ajunge de râs, chiar dacă mai ucide încă. În ciuda fărădelegilor ce le săvârșesc, neputința lor, decăderea lor ne trezesc milă.

Cu glas limpede și sigur de el, tânărul Henri exclamă:

— Cât de adevărate sunt cele ce spuneți, doamnă! Nu încape îndoială că într-o zi va trebui să vă arăt recunoștința mea. Deie domnul ca acțiunile mele să fie la fel de sincere ca ale dumneavoastră! Mă voi strădui să fiu pe placul unei regine atât de mari!

Această ironie exagerată nu putea trece nebăgată în seamă: Henri nu se îndoia câtuși de puțin. Și într-adevăr, ochii ei negri, șterși, treziți parcă la viață îi cercetară fața, care nu exprima însă decât vioiciune tinerească. Țintuit de privirile ei iscoditoare, Henri continuă:

— De la dumneavoastră, doamnă, nădăjduiesc ca aflu ceva mai mult despre sfârșitul sărmanei mele mamei decât mi-au putut spune alții. Dânsa a avut fericirea să se afle în preajma dumneavoastră și toate scrisorile bietei mele mame erau pline de cuvinte de laudă pentru dumneavoastră.

— Cred, răspunse Catherine.

Se gândea la ultima scrisoare a Jeannei d’Albret, în care aceasta își arătase nădejdea că o va putea înlătura de la putere și pe care chiar dânsa, cu mâna ei, o deschisese și o închisese apoi la loc. Henri se gândea și el la aceeași scrisoare.

Bătrâna Catherine deveni mai familiară, aproape prietenoasă. I se adresă cu „copilul meu”:

— Copilul meu, nu din întâmplare suntem aici împreună și singuri. Ai făcut foarte bine că m-ai vizitat în primul rând pe mine; dacă nu te-ai fi anunțat singur te-aș fi chemat eu, în dorința de a te pune la curent cu cele ce știu despre

moartea mamei dumitale, buna mea prietenă. Cine nu cunoaște adevărata stare de lucruri poate căuta mistere acolo unde nu sunt decât întâmplări naturale și asta îi poate pricinui amărăciune.

„Ai întors-o bine”, gândi el și răspunse:

— Foarte adevărat, doamnă; și eu am constatat asta. Nimeni dintre cei care au văzut-o în ultimul timp pe mama n-ar fi crezut că viața ei e în primejdie.

— Dar dumneata, copilul meu? întrebă ea de-a dreptul, cu aerul matern al celei mai oneste femei.

Sosise clipa! Henri simțea că se afla acolo numai pentru a rosti un singur cuvânt. Acum ar fi trebuit să-i strige în față: „Ucigașo!” Așa își închipuise răfuiala cu *Madame* Catherine, înainte de a se fi ivit acest prilej. Acum însă șovăi; ura lui de nezdruncinat se lovise parcă de o piedică pe care n-o cunoscuse până atunci. Și, spre marea lui mirare, se auzi spunând:

— Eu, eu aștept lămuririle dumneavoastră.

DOI OAMENI ÎN NEGRU

Regina dădu din cap, mulțumită. Își întoarse apoi puțin umărul către cei doi elvețieni care stăteau de strajă pe partea dinăuntru a ușii. Soldații își despărțiră halebardele și deschiseră ușa; imediat intrară doi oameni îmbrăcați în negru, unul mai scund altul mai înalt, amândoi cu capetele descoperite, neînarmați, dar având întipărită pe fețe un fel de tristă conștiință a propriei lor importanțe. Se înclinară corect, mai întâi în fața regelui Franței, apoi în fața regelui Navarrei și așteptară un semn din partea reginei, iar când aceasta li-l dădu, începură adresându-se lui Henri:

— Mă numesc Caillard, fost medic personal al maiestății-

sale regina Navarrei, spuse cel mai înalt, cât se poate de solemn.

— Eu mă numesc Desneux și sunt chirurg.

Individul acesta vorbea pe alt ton, se simțea că ar fi preferat să se lepede de tristețea-i oficială.

— La porunca maiestății-sale, eu, Caillard, membru al facultății, m-am prezentat în ziua de patru iunie, într-o marți, în casa domnului prinț de Condé, unde am găsit-o pe regină stând în pat, cuprinsă de friguri.

„Vorbe goale și pare că vor dura mult”, gândi Henri și luă loc pe un scaun.

— Dar dumneata ce rol ai avut? îl întrebă pe al doilea om în negru. I-ai făcut vreo clismă?

— Asta nu-i treaba mea, spuse chirurgul. El le face.

Și-l atinse pe celălalt cu cotul.

Medicul păli de ciudă, dar continuă stăpânindu-se:

— Eu, Caillard, membru al facultății, examinând cazul, am constatat numaidecât că plămânul drept al reginei era grav atins. Am observat de asemeni o regiune extrem de întărită și am bănuit o tumoare care se putea sparge în timp și cauza moartea. În consecință, am însemnat în jurnalul meu: „Doamna regină a Navarrei mai are de trăit patru până la șase zile”. Asta se întâmpla marți, în patru. Duminică, în nouă, a survenit moartea. Și înfățișă catastiful amintit.

Henri aruncă o privire asupra mâzgăliturii din catastif. Mutra celui de-ai doilea om în negru îl prevenea să nu acorde nici o însemnătate spuselor celui dintâi, decât cel mult aceea de a fi caraghioase. La rândul lui, acesta se simți și el obligat să spună ceva și începu simplu:

— Sunt chirurgul Desneux, un om puțin cunoscut. Maiestatea-voastră, n-a auzit, desigur, niciodată de numele meu. În schimb, îl cunoașteți fără îndoială pe ilustrul domn Caillard, o podoabă a facultății. Știința nu are secrete pentru el, în timp ce eu sunt doar un biet meșteșugar, care

lucrează cu fierăstrăul. El prezice oamenilor ora exactă a morții, la nevoie după consultarea stelelor. Din parte-mi, eu mă mulțumesc numai să-i tai după ce au murit și, e adevărat, atunci găsesc câte ceva ce se poate vedea, pipăi și nu se poate nega. Totdeauna, însă, totul e de mai înainte prevăzut în cartea sibilină a marelui Caillard și de aceea eu nu sunt altceva decât neînsemnatul său ajutor.

Făcu o plecăciune medicului.

Acesta primi omagiul ca un om care știe că-l merită.

— Așa-i, întări el. După ce regina a trecut în lumea celor drepți, am împlinit propria ei dorință, pe care mi-o comunicase în viață fiind, și l-am poftit pe chirurgul Desneux, aici de față, să-i facă autopsia.

Fiul moartei sari în sus.

— Ați făcut așa ceva? Cum ați cutezat?

Caillard rămase trist și demn.

— După porunca maiestății-sale i-am deschis nu numai trunchiul, ci și craniul. Căci regina suferea de puternice mâncărimi înăuntrul capului și se temea că are vreo boală pe care copiii ei ar fi putut-o moșteni. Regina și-a menținut porunca, deși mi-am îngăduit să-i atrag atenția că o boală nu se poate moșteni decât cu voia domnului.

— Dovezi! strigă Henri bătând din picior. Altfel nu cred nici un cuvânt din toată povestea asta.

Medicul scoase atunci un sul, i-l înfățișă, și Henri citi numele mamei sale, scris de mâna ei, nu încăpea nici o îndoială. Mai sus, deasupra numelui, erau scrise de o altă mână dispozițiile de care vorbise medicul.

— Ce-ați constatat? Repede, vreau să știu!

De data asta vorbi din nou chirurgul.

— În trup am găsit tot ce a prevăzut domnul Caillard. regiunea întărită din plămânul atins și tumoarea, care prin spargere a cauzat moartea. În cap însă iată ce am găsit.

Cu surâsul vag al unui prestidigitator mulțumit de reușita trucului său, arătă spre masă pe care se afla o foaie

mare de hârtie, acoperită de linii. Cu puțin mai înainte, masa fusese goală. Henri privi mai atent și înlemni: pe foaia de hârtie se vedea desenul unui craniu, craniul mamei sale. Chirurgul povesti:

— După ce-am tăiat craniul reginei cu fierăstrăul...

— În prezența mea, interveni medicul.

— Căci altfel nici nu l-am fi putut deschide. După ce l-am deschis, așadar, am găsit sub cutia craniană niște băsicuțe umplute cu un lichid apos, care, în timpul vieții reginei, trebuie să se fi scurs pe scoarța interioară.

— Și de aici veneau mâncărimile care nu pot fi explicate altfel, observă medicul.

Chirurgul îl împinse cu cotul și orăcăi:

— El le-a explicat. Eu n-aș fi putut face asta. Numai desenul e făcut de mine. Vedeți locul acesta, unde țin degetul?

Dar solemnul medic dădu deoparte degetul subalternului, care se făcu vânat de furie.

Medicul explică apoi, pe larg, cu toată convingerea ce însemnau punctele și liniile de pe hârtie. Henri îl asculta, dar o observă în același timp și pe *Madame* Catherine. Mai întâi se plecase și dânsa atentă asupra foii de hârtie, deși cu siguranță că n-o vedea pentru prima oară. Dar pe măsură ce pricinile bolii bunei ei prietene deveneau tot mai limpezi, *Madame* Catherine își ridică încet capul, până când ajunse să stea din nou dreaptă în jilțul ei înalt.

— E un caz atât de ciudat, observă medicul, și de o natură atât de suspectă, încât chiar profesorul și înaintașul meu l-ar fi atribuit farmecelor. Eu însă mă refer la natură și la voința domnului.

La aceste cuvinte, *Madame* Catherine încuviință din cap și-l privi pe fiul bunei ei prietene; era privirea unei femei simple și bune, cu experiență și pățită, dacă vreți, dar care în acest caz nu mai știa nici ea ce să spună și era sincer mâhnită de nefericitul concurs de împrejurări. „Dacă aș

putea citi în ochii ăștia, își spuse fiul Jeannei, cea ucisă prin otrăvire, dar poate că nici n-a fost otrăvită. Totul pare să aibă explicații firești, sinceritatea medicului e neîndoielnică, aproape tot atât de neîndoielnică ca și puținătatea cunoștințelor lui. Cum au apărut aceste bășici cu apă sub craniul mamei? Din cauza otrăvii? O, dacă aș putea citi în ochii ăștia negri, dacă aș putea pipăi cu mâinile ce se ascunde în străfundul lor! O, certitudine!”

APROAPE DE VICTORIE

Bătrâna era prea șireată ca să nu observe lupta ce se dădea în el, dar se prefăcea că nu bănuiește nimic. Se purta de parcă ar fi vrut numai să-i menajeze durerea. Făcu mai întâi un semn celor doi maeștri ai artei medicale, care se înclinară îndată și ieșiră, cu aceeași expresie de tristă conștiință a propriei lor importanțe ca la venire. După aceea îi lăsă lui Henri un răgaz - un răgaz prea mare chiar; ura lui, care fusese o clipă derutată, îl cuprinse din nou, mai puternic. Își aminti de cele două scrisori desfăcute; Jeanne murise îndată după trimiterea lor! Fără a-și da seama ce face, începu să umble prin încăpere cu pași mari. *Madame* Catherine îl urmări liniștită cu privirea; când Henri băgă de seamă, se zăpăci din nou. Se opri brusc și se propti în fața ei, cu brațele încrucișate, într-o atitudine neîngăduită. Cuvântul „ucigașo!” îi stătea din nou pe limbă. Dar regina i-o luă înainte. Îi vorbi foarte rar și potolit:

— Dragul meu copil, sunt mai liniștită acum, când știi tot atâta cât știam și eu. Mi-a părut bine văzând că te-au convins. Acum să ne închidem în suflet durerea și să ne

îndreptăm privirea spre viitorul fericit.

— Dar craniul? aruncă amenințător Henri în obrazul ei greoi și pământiu.

Căută apoi pe masă: foaia de hârtie desenată dispăruse; de uimire, mâinile îi alunecară de-a lungul trupului. Pentru prima oară, *Madame* Catherine își îngădui un surâs, un surâs nu prea măgulitor, de bună seamă, care însemna: „Nici măcar asta n-ai observat, copilul meu!”

În chip ciudat, neizbânda îl potoli, îl determină să privească cu sânge rece adevărul: „Nu pot să fac nimic. Dânsa-i mai tare. Trebuie să cădem la înțelegere!” Și îndată dădu deoparte ura și neîncrederea, de parcă le-ar fi băgat în buzunar. Pentru firea lui nu era un lucru prea greu. Apoi, ușurat, se așeză în fața bătrânei, care înclină aprobator din cap:

— Am cele mai bune intenții cu dumneata, îi spuse.

Henri așteptă și dânsa continuă:

— Acum suntem prieteni, îți pot spune deschis de ce vreau să ți-o dau pe fiica mea. O fac din pricina ducelui de Guise, care ar putea deveni primejdios pentru casa mea. Ți-a fost coleg de școală: știi că între timp Henri Guise și-a dat osteneala să câștige popularitate printre locuitorii Parisului? Își dă aere de mai bun catolic decât mine și doar eu apăr cu adevărat sfânta biserică!

În ochii de nepătruns ai bătrânei se aprinse o scânteie. Henri uită că încercase în zadar să-i citească în ei gândurile, și râse mut împreună cu regina; cel puțin își mărturisea scepticismul religios, și asta îi plăcea lui Henri. Avea un tărâm comun de înțelegere cu Catherine de Medicis: disprețul pentru fanatismul ipocrit. Dar îndată bătrâna își luă iar înfățișarea gravă:

— A izbutit să facă în așa fel, încât papa și Spania să-i acorde sprijin. Prințișorul loren ar putea ridica acum, cu banii lor, o mare armată împotrivă-mi. Mai mult încă, dacă continuă tot așa, poate răscula Parisul. Ba, mai mult decât

atâta, poate tocmi ucigași. Și până la urmă ce va câștiga? Ca Franța să ajungă o provincie spaniolă.

Nici nu lua în seamă că avea în față un tânăr fără însemnătate, care o asculta din întâmplare. Căzând pradă voluptății ei preferate, își lăsa spiritul să plutească deasupra abisurilor.

— Și eu, adăugă Catherine cu glas șoptit, aș putea da o satisfacție regelui Spaniei. Îmi ia în nume de rău că-i cruț pe protestanții mei.

Căzu pe gânduri, gura închisă i se mișca. Înfățișarea ei îi atrase atenția lui Henri mai mult chiar decât vorbele pe care le rostea. Pomenise ceva despre ucigași tocmiți. Dar și ea putea să tocmească ucigași! Nu avea nevoie, însă, căci mânuța-i mică și grăsună se pricepea de minune să amestece o băutură. O privi țintă, dar nu prea stăruitor, ca să nu-l observe.

— Protestanții mei îmi sunt tot atât de dragi ca și ceilalți francezi, declară ea apoi cu un aer firesc, și, apăsând asupra cuvintelor, întregi ideea: Sunt doar regină a Franței.

— Regele e fiul dumneavoastră, o îndreptă el neprevăzător, fără alt motiv decât acela că își amintise cele ce-i povestise maică-sa despre regele care sângera.

Ceilalți doi frați în viață ai lui Carol al nouălea erau și ei meniți să sufere de aceeași boală, iar cel mai în vârstă murise chiar din pricina ei. „Cine-i, la drept vorbind, bătrâna asta ciudată căreia îi mor feciorii unul după altul? se întrebă Henri. Ceilalți francezi îi sunt de fapt la fel de străini ca și noi, protestanții.” Cu glas tare rosti:

— Doamnă, ce frumos palat e Luvrul! Dar tot ce-i dă strălucire vine din partea dumneavoastră. Stilul arhitectonic e italian „ca și meșteșugul otrăvirii”, ar fi vrut să adauge.

Ea ridică din umeri, căci, din cele două meșteșuguri la care se gândea el, cel dintâi n-o interesa de loc. De altfel

nu-i era câtuși de puțin dragă nici Florența ei de odinioară, căci în tinerețe avusese acolo parte de nenorociri și apoi fusese alungată. *Madame* Catherine nu se reprezenta decât pe sine însăși, și aceasta era puterea ei, atâta vreme cât putea să reziste.

Acum îl privi bătrâna bănuitor.

— Vorbești de rege. L-ai văzut cumva înainte de a veni la mine?

Henri o încredință hotărât că nu-l văzuse. Catherine coborî și mai mult glasul; nici chiar soldații elvețieni nu trebuiau să audă cele ce avea de spus, deși, chiar dacă ar fi auzit, tot n-ar fi înțeles.

— Uneori, regele nu e în toate mințile, șopti ciudata bătrână. N-am spus-o nimănui până acum, dar are accese de furie, apoi vorbește în bobote despre un măcel, despre un mare măcel. E bolnăvicios, murmură dânsa.

„Halal familie”, își spuse în gând Henri, deși nu făcea pentru prima dată această constatare.

Mama fiilor care sângerau se liniști din nou:

— Ceilalți doi băieți sunt reușiți, mai ales d’Anjou. Să-i fii prieten, dragul meu. Și mai cu seamă să fii totdeauna de partea noastră împotriva lorenilor! Vei conduce și armata noastră, căci te pricepi la asta și vei fi tot atât de folositor ca și tatăl dumitale. O vei căpăta în schimb pe fiica mea. Dar și în privința ei trebuie să te ferești de ducele de Guise: femeile îl găsesc frumos.

„Și se culcă cu el, gândi Henri. Nu umbla cu fleacuri, doamnă. Ne cunoaștem doar și știu ce fel de fată iau de nevastă. Numai biata mama n-o știa”, așa-l încredința inima lui iubitoare.

— De aceea l-ați și expediat pe de Guise înainte de a fi sosit eu, îi spuse provocator.

Dar bătrâna îi răspunse și mai tacticos:

— La nuntă are să fie din nou aici. Câteodată e bine ca o fată tânără să nu aibă sub ochi un bărbat care place atât

de mult. O femeie bătrână ca mine trebuie, însă, să-l țină mereu sub supraveghere. Vreau să-i adun pe toți dușmanii mei la Luvru.

Iar printre aceștia se număra și el, Henri, nu încăpea nici o îndoială.

Faptul că vorbise pe șleau l-ar fi putut jigni, măcar că și el ajunsese de timpuriu să contemple cu scepticism firea omenească. Dar cuvintele bătrânei vădeau o concepție prea cinică asupra vieții. Pe de altă parte, însă, acum precumpănea în el simțământul încrederii, care-l cuprinsese pe încetul în timp ce o ascultase vorbind. Căci un tânăr de optsprezece ani nu poate respinge multă vreme dovezi de încredere atât de măgulitoare ca acelea pe care le căpătase Henri. „Cel puțin pentru mine n-am a mă teme din partea vrăjitoarei ăsteia vestite și nici mamei nu i-a picurat nimic în apă.” În clipa aceea, dacă pe masă ar fi fost un pahar, l-ar fi golit dintr-o sorbitură.

Dar, în loc să-i dea un pahar, *Madame* Catherine făcu un semn, străjile deschiseră ușa dinspre coridor și în pragul ei se iviră cei doi gentilomi care îl aduseseră. Henri, puțin mirat, își luă rămas bun și se lăsă condus.

O CONȘTIINȚĂ ÎNCĂRCATĂ

De data aceasta vorbi cu însoțitorii lui. Unul dintre ei era primul gentilom al regelui, de Miossens, un om foarte prevăzător, care nici nu-i mărturisi măcar că era protestant. Henri îl ghici, însă, și i-o spuse de la obraz, căci îi cunoștea pe reformați după anume semne ce nu înșelau niciodată. Îl întrebă râzând:

— Vă temeți de parizieni? Mulțimea nu ne prea iubește pe aici?

— Dacă ar fi numai mulțimea... răspunse cu înțeles domnul de Miossens.

— Să-ți fie rușine! Dumneata, primul gentilom al regelui, ar trebui să ai mai mult curaj.

După aceea îi părăsi pe cei doi domni și lungi pasul, căci jos, în grădina bine îngrijită, îl zărise pe Carol al nouălea; era singur și se juca cu o haită de câini care lătrau. Henri îl strigă de departe. Dar cum nu fusese auzit, se gândi la altceva. Se afla tocmai sub ferestrele încăperii în care fusese primit de *Madame* Catherine. În spatele lui se întindea fațada însorită, cu vraja ei aproape de necrezut: o ispită a diavolului, cum ar fi spus unii, dar în orice caz o amăgire a simțurilor. Și deodată își dădu seama că *Madame* Catherine îl expediase în clipa cea mai potrivită pentru dânsa: atunci când se lăsase, în sfârșit, convins că Jeanne nu fusese otrăvită. Pusese capăt convorbirii exact în clipa când el începuse s-o creadă. Bătrâna avea o neliniștitoare putere de a-i ghici gândurile; el, însă, încercase zadarnic să străbată dincolo de ochii ei de nepătruns. Fu cuprins de spaimă; retrăi din nou starea de spirit din clipa când intrase în salonul reginei și se simțise ca un judecător și un răzbunător, gata să strige: „Ucigașo!” De două ori fusese gata să rostească cuvântul și de două ori se oprise, nu fiindcă socotise, ca un curtean, că-i mai cuminte să tacă, ci fiindcă bătrâna izbutise cu adevărat să-i câștige încrederea și să-l prostească. „Tinerețea nu face doi bani în asemenea împrejurări; pe mine în orice caz m-a osândit la neputință!” gândi el.

Deodată ridică ochii spre fereastra cunoscută. Da, văzuse bine adineauri. Un chip omenesc dispăruse înainte ca el să-și fi putut da seama cine era; nu încăpea nici o îndoială, fusese spionat. Era urmărit pentru a vedea dacă încrederea lui copilărească mai dăinuia. „Nu de tot, *Madame* Catherine! Nu știu totul și nu știu bine nici măcar cum a murit regina, mama mea. N-am să uit, însă,

niciodată că din cele două arte ale compatrioților tăi - arta de a otrăvi și arta de a construi – o stăpânești numai pe cea dintâi. Dacă ești cumva zâna, apoi ești o zână rea. Aici la voi ar trebui să învăț să-mi fie frică, dar nu mă pot abține să nu râd. Despre feciorul ei cel rotofei mi-a spus că-i cam sărit."

Și se îndreptă cu pași mai puțin hotărâți către Carol al nouălea. Acesta încă nu binevoia să-l bage în seamă. Dimpotrivă, își întorsese privirea piezișă și se prefăcea că îl preocupă numai haita lui. Doi câini se încăieraseră, și el îi încuraja strigându-le să nu se lase. Fără veste, însă, întrecând lătratul cânilor, strigă:

— Nu pot să-i sufăr pe nici unul. Să-i asmuțim să se sfâșie între ei pân-or crăpa!

Din pricina acestei primiri, pe care o găsea mai mult prostească decât necuviincioasă, Henri dădu să se depărteze. Dar Carol își părăsi câinii și se luă după el.

— Navarra! Ce ți-a spus mama mea, regina?

Și privi pieziș. Henri își zise: „Ăsta m-aștepta cu mare neliniște!"

— Am vorbit mai mult despre cranii și, la un moment dat, despre nu știu ce măcel, parcă. A fost vesel; *Madame* Catherine mi-a plăcut, și de altfel cred că și eu ei!

Carol tresări; tremura și se clătina pe picioare.

— Pentru dumnezeu, Navarra, nu mai vreau să aud de asasinate! Acum câtva timp, doi inși din garda mea personală s-au ucis unul pe celălalt, cum se sfâșie câinii ăștia. Mama mea, regina, se gândește mereu la lucruri înfricoșătoare.

— Păi asta spune dânsa despre tine! îi aruncă în față Henri.

Regele Franței amuți și trupul i se pipernici parcă. Chiar că era nebun, cum spunea maică-sa, frica nemăsurată care-l stăpânea îi întrecea furia. Se făcu galben, un galben-pal ce contrasta cu mătasea albă în care era îmbrăcat.

Văzându-l în halul ăsta, fiul Jeannei celei moarte căzu în sfârșit pe gânduri. Era bătător la ochi că regele avea conștiința încărcată. Numindu-se unul pe altul nebuni, mama și fiul se temeau cumva că vreunul dintre ei ar putea să trădeze vreun secret? Tânărul Henri își aminti de cuvintele prietenilor săi: „Acum e rândul tău. Adună-i pe coreligionarii noștri! Ar fi foarte bine, se înțelege, să părăsesc cuibul ăsta de ucigași cât mai e vreme. Să-mi iau sora și s-o șterg înconjurat de călăreți! Dar nu se cade s-o fac, am venit doar aici ca să învăț ce-i frica, și apoi văd venind două fete, întovărășite de păuni cu pene strălucitoare; păunii merg înaintea lor, de parcă ar fi duși de hățuri. Una dintre ele e Margot, fata otrăvitoarei", fu cel dintâi gând al lui Henri când le văzu. Dar un al doilea îl urmă îndată pe cel dintâi: „Frumoasă s-a mai făcut!"

LABIRINTUL

Primele lui gesturi fură pline de bucurie. Strigă tare:

— A, dragă Margot!

Carol al nouălea se întoarse mirat; apoi păru că se înapoiază la câini. Prințesa de Valois răspunse abia când Henri fu în fața ei:

— Nădăjduiesc că ați călătorit bine.

— Mereu cu portretul tău în fața ochilor, o încredință el îndată. Dar nici nu se compară cu realitatea. Cine-i drăguța ta prietenă?

— Doamnă de Sauves! porunci Margot în loc de răspuns. Du, te rog, păsările înapoi!

Doamna de onoare bătu din palme și păunii porniră înaintea ei. Avusese, însă, timp să-l măsoare cu privirea pe tânărul venit de la țară. Îi fusese de ajuns să arunce o

ochire batjocoritoare pe sub sprâncenele ei arcuite. „Ăsta-i o pradă ușoară și neprimejdioasă pentru femei! Pentru prințesă, ca și pentru mine”, își spuse și se depărtă foarte zveltă și distinsă.

— Are nasul cam lung, observă Henri în urmă-i.

— Dar al meu cum e? răspunse Margot rece, căci nasul celeilalte nu era mai lung decât al ei, ci numai puțin mai drept.

Henri văzu că îl luase gura pe dinainte.

— Un lucru-i sigur, continuă el. Mathilde are buze subțiri.

— Charlotte.

— Ca să vezi! Mi-ai destăinuit numele ei. Era mândru de izbânda câștigată, căci simțea că Margot i se împotrivește. Mie îmi plac buzele fragede, iar dinții, mai mari și mai strălucitori.

Îi privi gura, apoi își ațintì privirea drept în ochii ei, dar fără obrăznicie; Margot gândi: „cu prea puțină obrăznicie”. Căutătura lui Henri arăta o dorință molcomă, părea că vrea s-o îmbrățișeze din ochi, dar cu curtenie și cuviință, nu ca pe o târfă frumușică la un colț de stradă. Margot cea cu picioarele groase devenise o doamnă care intimida! De aceea, nici nu-și puse în gând s-o cucerească dintr-o dată, iar ochii nu-i deveniră de loc tulburi și șterși. „Fata ucigașei, își aminti el intimidat. S-a făcut frumoasă în timp ce maică-sa își vedea de-ale ei.”

În același timp Margot își spunea: „Se uită totuși la picioarele mele”. Căci își amintea, la fel de bine ca și el, de vremurile copilăriei, de ceea ce îi făgăduise în scrânciob și de graba cu care el voise să-și ia chiar atunci cele făgăduite. Ce s-a întâmplat între timp, că acum e așa de stingherit? Dar fața îi era albă, senină ca un cer fără nori. Henri nu-și putea da seama, ca preaiubita-i mamă, în ce măsură seninătatea asta era afectată și în ce măsură se datora sulimanului. De altfel, Jeanne găsise că fata avea o

statură fără cusur, iar Henri era de aceeași părere și nu-l deranja nici faptul că prințesa Marguerite se strângea prea tare în corset. De asemeni nu-și putea da seama că obrajii ei erau meniți ca într-o zi să atârne fleșcăiți. Deși nu scânteia toată de perle și nestemate, ca în timpul unei procesiuni, i se părea foarte gătită și plină de făgăduieli prea plăcute pentru simțurile lui.

Se gândea: „Fă cât poftești pe prințesa! Acuși-acuși, ai să fii cu mine în pat.”

Sub fruntea ei trufașă, Margot își spunea: „Am să mă mai culc oare vreodată cu Guise? Cred că nu, fiindcă-mi place ăsta. E un băiat crescut la țară, dar totuși fiu de rege, cum mi-a spus maică-sa.”

Iar el își zicea: „Ei, Margot, Margot, n-ai să te mai culci cu Guise, am să-ți dau eu de lucru”.

Între timp, însă, ea începuse de mult să-i țină o orație, în latinește, complimentându-l fără emfază pentru campaniile și faptele sale de arme. În aceeași limbă, el îi exprimă admirația pentru învățătura și cultura ei, care se împleteau cu o înfățișare atât de maiestuoasă. Fiecare își dădea osteneala să construiască fraze cât mai perfecte, dar amândoi se gândeau la cu totul altceva.

Pe neașteptate, Margot schimbă subiectul conversației.

— Ai avut o întrevedere cu mama.

El tresări, de parcă ar fi fost prins asupra unei fapte rele; căci, orice ar fi spus și orice ar fi gândit, în străfundul sufletului îi stăruia sentimentul: „Fiica ucigașei”.

— Și încă între patru ochi, urmă dânsa. Probabil despre un subiect dureros. Fii sigur de compasiunea mea.

Genele ei pictate în albastru clipiră de câteva ori, apoi, în sfârșit, luci o lacrimă. Apucând-o de mână, Henri îi șopti:

— Să plecăm de aici.

Căci simțea în spate privirea piezișă a fratelui ei, regele. Cu multă galanterie o conduse pe aleea grădinii, dar, abia

ajuns la adăpostul unui boschet, o întrebă agitat:

— Ai văzut-o pe mama în ultimele clipe? De ce a murit? Hai, vorbește, spune!

Căci, se înțelege, dânsa tăcea.

— Dar știi ce se spune? insistă el. Spune-mi măcar ce crezi despre cele ce se vorbesc! Nu vrei? O! Margot! Ce păcat!

În loc să-i răspundă, Margot se îndreptă spre intrarea, străjuită de două boschete, a unui labirint, care, chiar când bătea soarele, era întunecos. Instinctul îi spunea că, în acele clipe, era preferabil să n-o poată vedea prea bine, și nici ea pe el. În mers, Henri îi atingea umărul, o atingea la fiecare pas, și dânsa îi simțea răsuflarea pe gât.

— Sunt într-un impas cumplit. Orbecăiesc în întuneric și nu găsesc nici o ieșire. Și la fel umblau prin labirint, pe cărările lui întortocheate. M-am gândit mereu, mereu la tine! rosti el deodată, tremurând atât de tare, încât dânsa se opri și-l privi; avea ochii plini de lacrimi.

Erau desigur lacrimi adevărate, dar tot atât de adevărat era că, cu ajutorul lor, nădăjduia s-o înduioșeze, s-o înduplece să-i spună adevărul.

— Nu pot să afirm nimic, începu ea, gâfâind de enervare și se opri.

— Dar ai motive să presupui ceva? Vreun indiciu?

— Nu, nu! Glasul ei deveni rugător, îl ruga să tacă; dar nu izbuti.

— Curând ne vom căsători. Nu înțelegi de ce nu-ți sărut fața frumoasă și nu-ți ridic fustele? Ai o taină față de mine și asta mă îngheață.

Fata gemu. Dar el nu renunță.

— Dragostea mea pentru tine n-a fost niciodată atât de puternică. Niciodată n-am să mai pot iubi altă femeie! exclamă el încredințat că chiar așa era. Margot! Margot! Ești poate fiica femeii care a ucis-o pe mama mea.

O spaimă adâncă, fără cuvinte, fu răspunsul la aceste

vorbe, în cele din urmă fata izbucni în plâns. Înțelesese ce preț nou, înfricoșător căpătase ea pentru fiul bietei regine Jeanne. Devenise un soi de făptură predestinată, o eroină de tragedie, în timp ce ea însăși nu se socotea decât o biată fată blajină. Atâta doar că nu putea rezista poftelor și mânca câteodată și bătaie din pricina asta. Nu știa mai mult decât că la Curte se întâmpla să fie uciși oameni și oricine stătea în calea mamei ei trebuia să moară. Dar n-avea nici un amestec în toate astea și adeseori i se întâmpla să se îndrăgostească în timp ce în jurul ei se săvârșeau omoruri.

— Ești poate fiica acelei femei, repetă Henri numai pentru sine, făcând ecou groazei din sufletul lui, ca să nu cadă pradă patimii ce începuse să-l cuprindă.

— Poate, rosti și dânsa, cu glas nehotărât.

La drept vorbind, însă, era încredințată, chiar fără dovezi, că întocmai așa se întâmplaseră lucrurile, ca de atâtea alte ori. Nu împărtășea îndoielile lui, și de aceea îi era milă de dânsul, mai mult chiar decât dacă el ar fi fost sigur și i-ar fi aruncat în față acuzația. Era neajutorat, avea ochi blânzi, mama îi fusese ucisă de propria ei mamă și acum era aproape gata s-o uite, de dragul ei. Toate acestea, dar mai cu seamă nevinovăția lui, o înduioșară, făcând să-i bată inima mai tare și să aștepte ca el să treacă, în sfârșit, la fapte și să se arunce asupră-i.

Era și el aproape gata s-o facă și întinsese brațele. Dar în ultima clipă scoase un strigăt de groază, Margot țipă și ea, dar numai fiindcă începuse să-i împărtășească simțămintele. Nu văzuse însă ceea ce zărise Henri. Privirea lui rătăcise întâmplător într-un colț în care abia se întrezărea o lumină verzuie și i se păruse că de acolo iese o făptură care încearcă să-și facă drum printre ei doi. Băiatul de optsprezece ani își pierdu capul și țipă: „Mamă!”

Nu află niciodată cât durase nălucirea. Se trezi, însă, purtând povara dorită și abandonată a lui Margot, strâns

lipită de pieptul lui; i se aruncase în brațe și-i spunea lăcrimând și râzând totodată:

— În colțul acela e o oglindă, pentru ca oamenii să se rătăcească și mai rău prin labirint; nu m-ai văzut decât pe mine, pe Margot a ta. Sunt lângă tine și te iubesc!

Și în același timp gândea: „Mi-au picurat două lacrimi pe obraz; să vedem dacă o ține fardul”.

Iar el își spunea: „N-o să mai aibă nevoie de Guise”, și începu să-i mototolească rochia largă și scrobită. Căci chiar atunci când sunt însuflețiți de pasiunile cele mai puternice, oamenii nu uită de fel pornirile cele mai josnice.

Aceste gânduri profane zburau ca niște bărci fără cârmă pe marea înspumată care era dragostea lor. În jurul lor: o viață întunecată, fapte care trebuiau trecute sub tăcere; numai ei doi izbutiseră să evadeze într-un extaz îmbătător. Să ne scufundăm în această mare și nicicând să nu se mai audă de noi! Întârziară astfel pierduți în îmbrățișarea lor, trăind cea mai frumoasă clipă, cea care nu se uită niciodată. Și chiar bătrâni, când se vor întâlni din întâmplare, după ce se vor fi urât sau ironizat adeseori unul pe altul, se vor pomeni deodată a fi el, bărbatul labirintului, și dânsa, fata culoarelor lui întunecate și cu un miros pătrunzător.

Margot se desprinse cea dintâi. Era sleită de puteri, nu cunoscuse niciodată atâta patimă. Nici Henri nu prea știa bine ce-i cu el. Dar, ciudat, în clipa aceea se rușina de cele ce se întâmplaseră și era gata-gata să-și bată joc de ei. După valul de patimă urmă un simțământ de stinghereală și continuară să rătăcească prin labirintul întortocheat și îngust, până când nici Margot nu mai găsi ieșirea. Iar când o aflară din întâmplare, dânsa îl opri și-i spuse:

— Din păcate, nu se poate. Nu mă mărit cu tine.

Era pentru prima oară din vremea copilăriei când îi spunea tu și numai spre a-l refuza.

— Margot, trebuie să ne căsătorim. Nici nu se poate

altfel, întări el cu glasul cel mai potolit.

Dar dânsa îi răspunse:

— N-ai văzut femeia care voia să treacă printre noi?

— Dar chiar mama a pus la cale căsătoria noastră, i-o tăie el repede, spre a înăbuși orice altă înfruntare.

Sfârșită, Margot răsuflă din greu și rosti:

— Nu vom putea îndura asta.

„Asta” voia să însemne: dragostea cu gânduri ascunse, sfâșiată de simțământul vinii și al bănuielii, cu tot soiul de complicații, cu chipul descărnat al moartei între sărutările lor! Dacă ar fi vrut, Margot ar fi putut foarte bine explica toate acestea în fraze latinești; dar când iubea nu mai era trufașă, așa încât tăcu. Se umili, ceea ce nu i se mai întâmplase niciodată prințesei de Valois, mândră de cugetul ei liber. În suflet i se trezi simțământul datoriei creștinești și acela al demnității omenești. Prea multe se petrecuseră cu dânsa în acest labirint, era cu neputință ca lucrurile să urmeze multă vreme așa. Nu găsi totuși altceva de spus decât:

— Ar trebui să pleci, comoara mea.

— Să te aud spunându-mi așa și să te părăsesc?

— Curtea asta e plină de păcate. Eu mă ocup cu știința, ca să nu văd ce se petrece în jur. Mama nu crede decât în astrologii ei, care i-au prezis moartea reginei Jeanne; se vede că au fost puși de alții s-o facă. Dar ce i-or mai fi prezis pentru viitor?

Era limpede, Margot socotea că se mai puteau întâmpla multe, în loc să arunce însă bănuiala asupra mamei, prefera să dea vina pe astrologi.

— Pleacă repede!

— Asta ar însemna că mă tem. Supărarea lui crește a. Dacă aș fugi, ar trebui să-mi ascund capul sub manta, și întreg Parisul m-ar huidui.

— Temeritatea dumitale, domnule, se învecinează cu prostia.

— Iar dumneata, doamnă, te gândești la altceva decât la ceea ce spui. N-o fi cumva vorba de ducele de Guise?

Văzând cum cele mai curate simțăminte ale ei erau atât de prost înțelese, prințesa Marguerite îl fulgeră cu privirea pe nerușinat și, înainte ca el să se fi putut dezmetici, ieși fugind din labirint.

O PRIMIRE ÎN PAȘI DE DANS

Afară, zăpăcit încă de lumina crudă a soarelui, Henri văzu că Margot nu se depărtase prea mult. Fratele ei, regele, o oprise și îi strângea brațul atât de tare, încât fața ei se strâmba de durere. În același timp o ocăra clocotind de furie, dar nu se înțelegea ce-i spune. Era limpede însă că auzise sfada lor, care se întâmplase aproape de ieșirea din labirint. Despre cele ce sc petrecuseră mai înainte nu putea totuși să știe nimic. Tânărul Henri se înspăimântă la amintirea lor; amintirea îi săgeta inima, fierbinte ca un izvor țâșnit din adâncul pământului. La fel, la fel simțea și dânsa! Degeaba încerca să se apere!

Între timp, Margot izbuti să scape din strânsoarea fratelui ei. Mândră și furioasă se răsti la el:

— Nu mă veți putea sili, sire, să mă mărit cu un hughenot. N-am fost niciodată de acord cu intrigile voastre. Știați prea bine care-i credința mea și vreau s-o păstrez.

Mai întâi, Carol al nouălea fu uluit de încăpățânarea scumpei sale surori. Îndrăznise să numească „intrigi” planurile mamei ei, *Madame* Catherine! Apoi își schimbă, însă, atitudinea; de altminteri, îl văzuse între timp pe Henri. Și cu glas tare rosti:

— Dar nu trebuie să te temi, durdulia mea Margot! Vei

rămâne catolică, chiar dacă te vei mărita cu hughenotul.

Apoi adăugă ceva cu glasul mai scăzut, o amenințare, se vede: poate că pomenise numele mamei lor, căci privirea prințesei se furișă o clipă, sfioasă, către fereastra de sus. Drept care Carol, socotind că împotrivirea ei era frântă, o luă de mână și o conduse, cu pașii măsurați, către domnul și stăpânul ce-i era menit.

— Uite-o pe durdulia mea Margot, îi spuse Carol al nouălea lui Henri de Navarra. Și fără a-i lăsa timp să se simtă stingherit, adăugă: Navarra, nici nu ne-am salutat încă, am fost ocupat cu câinii. Dar s-o facem acum, așa cum se cuvine.

Se depărtă îndată cu vreo douăzeci de pași, bătu din palme - totul era pesemne pregătit dinainte, ba chiar pregătit în amănunțime: cei doi, stând în labirint. Îi dăduseră răgazul de care avusese nevoie. De altfel altcineva pusese totul la cale cu mult mai înainte. Din două părți ale frumoasei fațade ce dă spre grădina Luvrului se puseră în mișcare două șiruri de seniori solemni, unul către regele Franței, celălalt până în spatele regelui Navarrei. De-a lungul fațadei se înșirară soldați, garda elvețiană în stânga, garda franceză în dreapta. Laolaltă, tobosarii din cele două gărzi bătură tobele până când seniorii ajunseră la locul lor. Și imediat, din salonul cel mai din față răsunară sunetele plăcute și sărbătorești ale unei orchestre de viori și flaute.

Între timp ușa din mijloc se deschisese. În pragul ei se iviră doamnele, un șirag de fete frumoase, dar rolul lor era numai să însoțească, așa cum perlele sunt puse în jurul diamantelor, cele două neprețuite prințese care, conștiente de prețul lor, se susțineau una pe alta cu degetele trandafirii ridicate până în dreptul capului și pășeau cu atâta grijă, de parcă ar fi fost în primejdie să-și frângă picioarele. Cele două prințese erau Marguerite de Valois și Catherine de Bourbon, și cu tot mersul lor studiat,

mișcările le erau iuți și capricioase. În sunetele muzicii, trecură printre cele două șiruri de domni. Soarele le făcu să sclipească și să strălucească din cap până în picioare - stofa din fir de aur cu care erau îmbrăcate, coafurile împodobite cu pietre prețioase, pielea fină și îngrijită - când se opriră și se pregătiră a privi ceremonia, ce avea să înceapă curând. Își dădeau prea bine seama și și-o mărturiseau în glumă că rolul lor nu era decât acela al unor personaje secundare, al unui decor strălucit. Atât pretențioasa Valois cât și copilăroasa Bourbon se amuzau și-și împărtășiră veselia printr-o ușoară apăsare a degetelor.

De altfel și privirile lui Henri și ale Catherinei se întâlniră. Și ele își spuneau cam așa: „Îți aduci aminte de micul nostru castel din Pau, de grădina de zarzavaturi dincolo de care se înălțau munții sălbatici! Și ce fasoane fac ăștia de aici! Atenție, trebuie să le învățăm și noi. Da de unde ai îmbrăcămintea asta frumoasă? Dar tu? De la cine, dacă nu de la buna noastră mamă?”

Convorbirea mută nu dură, însă, decât o clipă. Carol al nouălea dădu semnalul de începere a marii sale ceremonii. Henri auzi șoptindu-se din spate, de către d’Aubigné, sau Condé, sau La Rochefoucauld, ori de către tânărul de Léran:

— Sire! Faceți la fel cum face regele Franței!

— E pentru prima oară când o fac, răspunse el, băgând însă de seamă că regele cunoștea adânc toate tainele ceremonialului.

Îmbrăcat în mătase albă, purtând beretă cu pene, pantaloni lărgi până la genunchi și ciorapi lungi, Carol făcu un pas, numai unul; era semnalul pentru ca cei doi frați, d’Anjou și d’Alençon, să se așeze imediat în spatele lui. Acest gest exprima totul: eu și casa mea, mândria și simțământul superiorității, așa încât Valois, care căpătase atât de timpuriu o înfățișare vulgară, păru să aibă din nou

o distincție înnăscută, ca în adolescență. În același timp își făcură intrarea instrumentele de suflat. Sunetele orchestrei deveniră mai puternice; până atunci fuseseră plăcute, acum deveniră maiestuoase, până la un nou răpăit de tobe.

Deasupra regelui, a palatului său de basm și a suitei sale strălucitoare se întindea cerul înalt, limpede, luminos. Sunetele orchestrei răsunau până departe, până dincolo de apa Senei, despărțită de zidul frumoasei grădini numai printr-un mal sălbatic, acoperit de bălării. Câțiva oameni de rând se și cățăraseră pe mal, iar cei mai voinici încercau chiar să sară zidul. Soldații din gardă îi împingeau însă înapoi, fără zăbavă, cu halebardele; cu atât mai mult se bucurau dar cei care izbutiseră a zări câte ceva din serbarea celor mari; dar chiar și cei care nu văzuseră nimic erau de o asurzitoare veselie.

Colo sus, în fațada care dă spre grădina Luvrului, o fereastră se întredeschise încet, fără ca cineva să prindă de veste, și prin crăpătura ei apăru un cap bătrân, pământiu. Ochii de cărbune urmăreau ceremonialul inventat și prescris chiar de posesoarea lor, priveau cum se desfășoară solemna întâlnire dintre regele catolic și regele hughenot, în prezența celor doi frați ai regelui și a atâtor mândri gentilomi. Toate astea trebuie să facă micului bearnez și oamenilor lui, atât de prost îmbrăcați, impresia că sunt cine știe ce și că se pot bizui pe ceva.” Așa gândea capul pământiu și-și schimonosi fălcile căzute.

Numai Margot îl zărise, de la locul ei, și, fără să știe prea bine de ce, simți că o părăsesc puterile. „Ce fac?! Tocmai de asta mi-a fost teamă; desigur că lucrurile nu se vor sfârși cu bine. Simt că se pregătește ceva înfricoșător dacă nu intervin. Ar trebui să mă-ncurc din nou cu de Guise - cu toate că de azi nu mai simt nimic pentru el - ca să împiedic astfel căsătoria cu Henri al meu, la care țin ca la lumina ochilor!”

Dar Margot nu putea să împărtășească nimănui bănuielile, chinurile conștiinței ei. Toți ceilalți, chiar și iubitul ei Henri, erau în întregime absorbiți de solemnitatea la care luau parte. De altfel, curând trebui și Margot să-și joace rolul și, ca de obicei, întâmplările exterioare îi covârșiră glasul lăuntric. Henri privea cu nesaț în jurul lui. Nimic nu-i scăpă, în afară de capul din crăpătura ferestrei: nici ceremonialul cu adevărat regesc, nici chipurile oamenilor și nici chiar veselia poporului, care participa în felul lui la acel balet. Astfel numea Henri, în sinea sa, marea ceremonie, căci, deși încă nu era cuprins de presimțiri nedeslușite, își păstra spiritul critic, care nu putea fi stăvilit de nici un fel de întâmplare din afara lui. De aceea vedea în juru-i numai chipuri a căror prezență știa că fusese comandată, livrată și plătită.

Între timp imita fiecare mișcare a lui Valois, făcea câte un pas, rămânea cu piciorul suspendat ca și el, îl purta înapoi, pentru ca drumul parcurs să pară cât mai lung și ceremonia cât mai înălțătoare. Lângă dânsul, sau mai bine spus imediat în spatele lui, se afla vărul Condé; era singura rudă de sânge care se afla alături de el. De câte ori regele Franței și frații săi întindeau îmbietori mână deschisă, o duceau la piept sau își scoteau pălăria, Henri și vărul său, singurii de altfel din tot grupul lor care erau îmbrăcați cu eleganța cuvenită, se grăbeau să facă la fel. Amândouă grupurile înaintară, în sunetele muzicii, executând un fel de dans religios, care exprima izvorul divin și sfințenia regalității. Pe măsură ce se apropiau, încetau a mai constitui un tot armonios; se împărțeau în individualități, iar acestea dezamăgeau, desigur, după ansamblul atât de reușit dinainte. Chipurile - chipurile comandate - erau din ce în ce mai suspecte.

„De Nançay nu mi-e de fel prieten. Să ne ferim de el! E comandantul gărzii personale. Prevăd că am să am prilejul să-i văd mutra în împrejurări în care nu va mai aborda

surâsul respectuos ce i-a fost poruncit. Principalul este să le impun respect în așa măsură, încât să nu mai fie nevoie de un asemenea balet pentru a maimuțări respectul. Suntem cunoștințe vechi; nici ei nu ne-au uitat, dar nici noi. Celălalt care surâde și el nu-i cumva un oarecare de Maurevert?”

— Vere, pe ăsta nu-l cheamă de Maurevert?

„Ia te uită surâs! I se vede pe față că mai curând ar ucide decât ar dansa! Să nu-l uit pe Maurevert ăsta!”

Dar și observațiile cele mai apropiate de realitate se pot șterge și trec, pentru o clipă, pe planul al doilea, dacă intervine, din întâmplare, o neplăcere personală că, de pildă, simțământul de a fi caraghios. Și lucrul acesta se întâmplă când Henri, apropiindu-se de celălalt șir, putu să citească în ochii seniorilor din ultimele rânduri - care se credeau feriți de vederea lui - ironia și batjocură. Își dădu seama îndată din ce pricină se simțeau curtenii superiori față de oamenii lui; aceștia erau foarte sărăcăcios îmbrăcați. În străfundul sufletului său se temuse mereu că așa se va întâmpla și de aceea și adunase în juru-i pe cei mai bine îmbrăcați. Aceștia erau, însă, puțini la număr și, o dată aflați în imediata apropiere a părții opuse, nu mai puteau ascunde ce se afla în spatele lor: șiruri de oameni cu colerete ponosite și încălțăminte prăfuită. Arătau așa cum fuseseră în clipa când, în sfârșit, intraseră în Luvrul atât de dușmănit, după ce așteptaseră îndelungă vreme în fața porții de lângă puntea de la intrare; dar erau, firește, numai o mică parte din cei veniți cu Henri. Ei nu arborau surâsuri comandate și plătite; spre deosebire de obrajii netezi ai curtenilor, ai lor erau arși de soare și de vânt, iar față de politețea curtenilor păreau aspri și fanatici. De o parte, numai strălucire vană și gesturi convenționale, de cealaltă, sărăcia fără mască, venită să-și ceară dreptul. Oamenii lui Henri făceau război ca să trăiască, dar o seamă dintre ei socoteau războiul ca un mijloc de împlinire

a supremei porunci a vieții, pe care câteodată o numeau Religie iar alteori: Libertate.

Henri simți că se înveselește, pentru întâia oară de când se afla acolo. Ar fi fost în stare să izbucnească în hohote de râs și ar fi avut, probabil, pricini mai întemeiate s-o facă decât aveau curtenii să rânjească. Dar se abținu și, în schimb, mai întâi își umflă pieptul în fața lui Carol al nouălea, apoi se înclină adânc și schiță cu mâna dreaptă o jumătate de cerc deasupra pământului. Repetă apoi aceleași mișcări de o parte și de alta a regelui Franței și ar fi fost în stare să se întoarcă și să le repete și în spatele lui dacă regele Franței nu l-ar fi cuprins în brațe și nu l-ar fi sărutat frățește pe amândoi obrajii, dându-i în același timp un ghiont pe înfundate, între coaste. Și unul, și celălalt știau prea bine ce trebuiau să creadă: maimuțăreau aceeași parodie a respectului, pe care, pe vremuri, băiatul de șapte ani o jucase în fața celui de doisprezece.

— Tot neghiob ai rămas, rosti Carol, dar atât de încet, încât nimeni în afară de Henri nu-l auzi.

Trecu apoi la prezentarea solemnă a celor doi frați ai săi, de parcă Henri nu și-ar fi frecat coatele alături de unul dintre ei pe băncile școlii și nu i-ar fi fost mai târziu adversar pe câmpul de luptă. Iar cu amândoi făcuse o mulțime de șotii. Dinspre fațada Luvrului se auzi, întru acestea, zgomotul unei ferestre ce se închidea, căci scopul solemnității fusese atins și festa fusese jucată. „Băiatul ăsta de la țară trebuie să fi căpătat acum impresia că intră într-o familie cam ciudată, dar care n-are altminteri intenții rele”, își spunea o bătrână, care în felul ei nu era încă lipsită de umor.

Instrumentele orchestrei făcură acum loc harpelor; era semnalul pentru doamne. Ca să nu scape cumva intrarea, primul gentilom, de Miossens, le mai făcu și un semn cu mâna. Atunci doamnele se puseră în mișcare, în frunte cu cele două prințese care țineau ridicate degetele trandafirii,

dar abia și le atingeau, după cum abia atingeau parcă și pământul de sub picioare. Ajunse, împreună cu buchetul de tinere fețe ce le urmau, în fața celor doi regi; neprețuitele prințese căzură, fără grabă, în genunchi - sau se prefăcură că sunt gata să cadă, căci toate mișcările le erau numai schițate, chiar și sărutul mâinii regelui Franței, care avea în clipa aceea o ținută de o inimitabilă noblețe. Regele făcu o mișcare ca și cum ar fi vrut să-și ridice sora către el, apoi o duse către domnul și stăpânul ei, regele Navarrei. Dar de data aceasta nu-i mai spuse: „Uite-o pe durdulia mea Margot”.

Apoi Carol o pofti alături de el pe tânăra Catherine de Bourbon și împreună cu dânsa se așeză în fruntea alaiului, care se îndreptă, în tactul muzicii de dans, gravă acum, făcând ocolul grădinii, spre casa păsărilor, spre „Volière”. Aici se puteau vedea ciudatele păsări „din insule”, care străluceau și sclipeau în soare, deopotrivă cu cele două prințese. Această „Volière” era plină de curiozități și merita să fie arătată oaspeților. Și cu adevărat, păsările făcură o impresie adâncă.

— He! exclamă un hughenot. Aș lua cu mine pasărea vorbitoare, dar numai dacă s-ar pricepe să spună și liturghia!

Tovarășii săi îi răspunseră cu râsete răsunătoare. Dar ceilalți nu râseră de fel.

Aceste păsări „din insule” aveau nu numai darul vorbirii; unele dintre ele, mai cu seamă cele mai mici, mai pestrițe, ciripeau cu atâta zor, încât nu se mai auzea nici chiar zarva voioasă a oamenilor din popor. Căci încet-încet zidul fusese totuși cucerit de o mulțime de oameni, care se așezaseră pe creasta lui și se bucurau zgomotos de spectacolul ce li se oferea. Dar seniorii, doamnele și păsările se aflau acum în imediata apropiere a zidului și de aceea garda începu să împingă cu mai multă hotărâre înapoi pe privitorii nepoftiți. Un băietan care părea gata să

sară în grădină fu împins, de astă dată nu cu coada, ci cu ascuțișul halebardei. Scoțând gemete înăbușite de durere, băiatul căzu dincolo de zid și dispăru; prea puțini auziră sau văzură ce se întâmplase. Dar Henri și Margot se numărară printre acești puțini.

— Cea dintâi victimă, îi spuse Henri lui Margot.

Și Margot se făcu mai albă decât sulimanul de pe fața ei.

— Semn bun, șopti prințesa tulburată.

Cu glas tare, Henri rosti:

— Toate păsările astea mă fac să mă gândesc la niște găini bine fripte și la împrejurarea că mulți dintre noi n-au îmbucat nimic cam de mult!

Flămânzii din suita lui îl aplaudară. Dar curtenii așteptară răbdători până când regele catadicsi să dea semnalul plecării. La intrarea în palat se despărțiră. Cei doi regi, prințese, prinții, printre care și Condé, precum și domnișoara de onoare Charlotte de Sauves, urcară pe o scară îngustă, faimoasa scară a oaspeților tainici, a favorurilor și arestărilor. Suita urcă pe scara cea mare, principală.

MASA REGEASCĂ

În sălile de la primul cât fuseseră întinse mese separat: pentru cei doi regi în sala de bal, iar pentru seniorii din suita lor în salonul alăturat. Frumoasele domnișoare din suita prințeselor dispăruseră; dar faptul acesta abia fu luat în seamă înainte de ospăț. Ele urmau să se întoarcă, în număr sporit, mai târziu, când atmosfera avea să se mai înfierbânte.

Regele Navarrei își turnă un pahar cu vin în farfuria cu supă; regele Franței și prințesa de Valois găsiră gestul cât

se poate de ciudat. Apoi mânca mult și în mare grabă; părea că în timpul mesei nu-l interesa de loc conversația. Ar fi vrut numai să poată auzi ce vorbesc dincolo oamenii săi cu cei de la Curte. Dar muzica răsuna prea tare.

În salonul alăturat, un domn de Maurevert arăta un interes plin de respect pentru colereta ponosită a vecinului său de masă, lunganul Du Bartas. Grijuliu nevoie mare, curteanul întrebă câte campanii supraviețuise îmbrăcămintea destrămată a vecinului său. Hughenotul, care nu prea era obișnuit nici cu aluziile batjocoritoare, nici cu formele goale de politețe, folosi prilejul spre a lua o mutră întunecată, posomorâtă.

— Am umblat mult călare. Dar chiar dacă omul ar face călare înconjurul pământului, până la urmă tot moartea îl așteaptă. Noi doi, Maurevert, nu călărim alături, dar moartea ne va secera deopotrivă.

Bău apoi și-l sili și pe Maurevert să golească paharul.

Du Plessis-Mornay nu trebui să se folosească de puterea vinului spre a-l face pe comeseanul din fața lui, de Nançay, să-și piardă cumpătul.

— Am fi putut cuceri Parisul, strigă el. Dar suntem oameni de treabă și-l luăm prin foaia de zestre.

Căpitanul de Nançay se pierdu cu firea, apucă spada, dar fu oprit de domnii de Miossens și d'Aubigné.

— Chiar dacă m-ai înjunghia, strigă Mornay din nou, tot religia mea e cea adevărată!

Și de-abia după asta începu să înfulece mai cu poftă. Căci Mornay, cu toată neînfricarea lui nebunească, nu era dintre aceia cărora dumnezeu le primește jertfa. Virtutea se unea la el cu norocul, și oricine putea constata acest lucru când îi vedea chipul socratic luminându-se și strălucind de plăcerea de a mânca. De altfel primul gentilom de Miossens invocă, drept scuză în favoarea sa, tocmai pofta cu care mânca acest erou al credinței, când d'Aubigné îl învinui de indiferență și fățărnicie.

— Stăpânirea necredincioșilor apasă greu pe grumajii noștri, vrăjmașii domnului ne judecă pe noi, soldații săi. Iar dumneata, Miossens, cu toate că ești dintre ai noștri, te afli în slujba lor. Se poate încheia un compromis cu conștiința? întrebă poetul peste umărul furiosului de Nançay, care nici nu mai asculta ce se vorbește.

Primul gentilom se mulțumi să ridice din umeri. Față de oameni nechemați nu putea spune ce avea pe suflet. Protestant fiind, și în același timp prim-gentilom al regelui catolic, îi ajuta cât putea pe coreligionari. Și nici nu se putea aștepta la altceva din partea lor decât să arunce anatema asupră-i.

Agrippa își spuse părerea pe șleau:

— Sunt unii care îl trădează pe dumnezeu și ne vând pe noi. Pierdem tot ce avem, chiar și libertatea conștiinței. Dar ceea ce ne rămâne este comuniunea noastră totală cu Hristos și cu heruvimii. Și în asta stă toată bucuria, libertatea, viața și onoarea!

De Miossens, atât de stăpân pe sine de obicei, își pierdu cumpătul. E greu de spus ce-l tulburase mai mult: învinuirea de a fi un trădător, ori triumful în viața de apoi, cu care se lăuda Agrippa? Oricum, schimbă scaunul cu de Nançay și se așează lângă Agrippa.

— Hughenoții nu știu decât să predice, se adresă focosul de Nançay către un domn de Maurevert.

Iar acesta răspunse:

— Mai încet! Mai încet! Pot să-și verse și sângele.

Avea nasul ascuțit, repezit în sus, și ochii foarte apropiați.

În colțul acesta nu mai erau decât seniori de la Curte. În timpul banchetului, mesenii, care fuseseră așezați fără a se ține seama de religia lor, se orânduiseră de la sine în două tabere. La coada mesei se adunaseră protestanții. Între ei și catolici se căscase un loc gol. De Miossens se pomeni deodată în mijlocul vechilor săi prieteni și despărțit de cei

noi. Păli, dar în cele din urmă simțământul onoarei birui; rămase pe loc și spuse:

— Cine se află de multă vreme aici începe să șovăie și se îndoiește până la urmă că numai noi ne bucurăm de harul domnului. Fii bucuros, adăugă apoi repede, pentru ca Agrippa să nu-l întrerupă, că dumitale nu ți se poate întâmpla așa ceva, dar i s-ar putea întâmpla, poate, tânărului rege, care mi se pare că iubește viața și altfel decât în comuniune cu Hristos și heruvimii.

Agrippa nu se dădu bătut:

— Nu trebuie să ne temem de moarte. Ea ne e adăpost după furtuni și chiar, dacă am fi mistuiți de flăcări, am răzbate și prin ele până la tronul râvnit al celui veșnic!

Frumoase vorbe, dar ele nu izvorau nicidecum din dorința de a muri, ci mai degrabă din adânca încredințare a lui Agrippa că mai avea mult de trăit. Tocmai de acest lucru nu era însă convins blajinul Miossens. Îl privi atât de stăruitor pe Agrippa, încât acesta își dădu în cele din urmă seama că nu mai purtau o conversație obișnuită. În fața unui pahar cu vin, și nici o conversație academică.

— Dar ce-ai spune, d'Aubigné dacă flăcările prin care ar urma să zburăm spre veșnicie s-ar aprinde nu peste douăzeci de ani, ci chiar mâine, și nu în vreun loc necunoscut, ci chiar aici, în palatul Luvrului?

Nimeni nu-i mai tăie vorba; putu să vorbească în voie, fără a fi tulburat, căci nu-l mai auzea nimeni în gălăgia din sală, în sunetul chimvalelor și al cupelor ciocnite.

— Știu prea multe. Faptele apasă mai greu decât credința. Cei de aci sunt aproape hotărâți, deși nu încă pe deplin. La ce? Asta n-aș putea-o trăda nici chiar sufletului meu. În orice caz, mai întâi trebuie să aibă loc nunta. Regele vostru și prințesa noastră sunt o pereche atât de frumoasă, încât fericirea lor ar trebui să moaie și sufletele celor mai înrăiți. Spuneți oamenilor voștri să nu mai provoace pe nimeni, nici la Curte, nici în popor. Suntem în

ceasul al doisprezecelea, în ceasul cel din urmă. Și s-ar putea prea bine ca unii dintre noi să zboare curând către multdoritul tron al celui veșnic.

Se sculă și adăugă, plecându-se către urechea lui d'Aubigné:

— Era cât pe-aci să spun prea multe.

Avea numai tâmplele cărunte; dar acum, când se înapoie la seniorii regelui Franței, al cărui prim-gentilom era, spinarea îi era mai cocârjată decât s-ar fi cuvenit pentru un bărbat de vârsta lui. Fu întâmpinat de un anume domn de Maurevert, cu nasul ascuțit, cu ochii foarte apropiați unul de celălalt, care îl privi sfredelitor, înainte de a-i spune:

— Așadar, ți-ai reluat locul printre hughenoți Miossens, și probabil că ai și trăncănit prea mult.

Cei doi seniori se măsurară din cap până-n picioare; se aflau în plină lumină, în dreptul micului gang care unea sala de bal cu anticameră. Aici benchetuia suita, dincolo regii, iar locul lui Henri era chiar în fața gangului, așa încât îi văzu pe cei doi. Pe Miossens îl văzu dintr-o parte, îi văzu părul încărunțit și spinarea încovoiată, pe celălalt însă din față, și fața aceea îl puse pe gânduri. Se opri pe neașteptate chiar în mijlocul frazei pe care începuse s-o spună regelui Franței. Carol îi urmări privirea și, când își dădu seama încotro era îndreptată, încruntă din sprâncene:

— Vere Henri, rosti el repede, ai doar de privit ceva mai frumos lângă tine decât acolo, în față.

Era adevărul adevărat, căci alături de Henri se afla Margot, care îl fermeca nu numai cu frumusețea, ci și cu glasu-i cald, pe care nu-l ridica nicicând, dar cu care spunea lucruri înțelepte și în același timp pline de subînțelesuri. Erau croiți parcă unul pentru altul, căci o altă doamnă, atât de mândră și de învățată ca dânsa, numai cu greu ar fi putut rosti, cu buzele-i ca două petale trandafirii, ceea ce ascundeau vorbele academice pe care

le schimbau între ei. Și totuși, conversația lor se desfășura după toate regulile. Ba păru destul de deslușită pentru ca din când în când să poată lua parte la dânsa și câte un comesean, care sublinia subînțelesul. Cum făcea, de pildă, cu mult curaj și grație, doamna Charlotte de Sauves, atrăgând luarea-aminte asupra năsucului ei obraznic, a ochilor șăgalnici ce luceau sub sprâncenele-i subțiri, a frunții puțin cam înalte și a membrelor fragile; dar fragilitatea lor era amăgitoare. Căci întreaga-i făptură dovedea o mare rezistență la dragoste și în privința acestui lucru se și înțelesese pe deplin cu Henri, prin și fără cuvinte.

Ah! O iubea pe Marguerite de Valois. Când îi auzea glasul adânc și uneori, după împrejurări, cam tărăgănat, tremura din toată ființa lui, simțea cum i se ridică un nod din piept până în gât și i se umezeau ochii. De multe ori o vedea ca printr-un văl, așa cum vezi o fericire abia făgăduită. Alteori îi venea aproape să se scoale de pe scaun și să-i cadă în genunchi; i se părea că gestul acesta i-ar aduce o mare ușurare. Dar sila de oameni îl paralizează. Căci Carol al nouălea se îmbătase și începuse să-l ia peste picior pe „ăla al durduliei lui Margot”, iar frații săi, d’Anjou și d’Alençon, se luaseră la harță. Henri nu-i rămase de fel dator cu răspunsurile regelui Franței. Vărul Condé îl înghionti, dându-i a înțelege să se potolească. Dar tocmai în clipa aceea cei doi prinți începură să-și lichideze socotelile prin lovituri și trebuiră să fie despărțiți.

Lui d’Anjou îi curgea sânge pe obraji; se retrase de cealaltă parte a mesei și, adresându-se vărului său Navarra, spuse:

— Cel puțin tu erai un adversar cinstit când ne băteam, și de cele mai multe ori te-am învins.

— Ne ciondăneam numai din pricina scrisorilor tale, d’Anjou. Îți dădeai niște ifose, de parcă erai spaniol. Stilul tău mă scotea din sărite, ba mi-a dat chiar și fierbințeală și

din pricina asta nu mă mai puteam bate. Dar dacă m-ai fi învins vreodată cu adevărat, n-aș mai fi fost aici, n-aș fi stat lângă sora ta.

Drept care, d'Anjou se mai potoli și se intimidă chiar puțin, cu toate că vinul vorbi și mai departe prin gura lui:

— Ia uite, Navarra, îmi sângerează obrajii. Dar nu-i nimic. Fratele meu d'Alençon mă urăște fiindcă trebuie să vie abia după mine. Mai rău e însă că și fratele meu regele mă urăște, cu toate că sunt urmașul lui legitim. Mama ar prefera să mă vadă pe mine pe tron și Carol știe că-i primejdios să nu-i faci voia. Teama îl face să turbeze. Ciocnește cu mine, Navarra! Noi ne-am încrucișat cinstit spadele, ție pot să-ți încredințez secrete de familie. Când am intrat ieri în camera regescului meu frate, l-am găsit alergând de colo până colo ca o fiară sălbatică și ținând în mână un pumnal. M-a privit pieziș, știi cum se uită. S-a sfârșit cu mine, nimeni nu mă mai poate scăpa, mi-am zis. Și am profitat de o clipă când s-a întors cu spatele și am șters-o tiptil ca un șoricel. Poți să mă crezi că temeneaua pe care i-am făcut-o la ieșire a fost mai puțin ceremonioasă decât cea de la intrare.

— Cred orice, făcu Henri, cuprinzând în aceste vorbe și otrăvirea mamei lui. Apoi adăugă: Sunteți o familie de al cărei farmec e mai cuminte să te ferești. Eu unul n-am putut.

Apoi se întoarse, și inima începu să-i bată năvalnic; căci strălucirea chipului lui Margot îl orbea, deși era chipul unei fete dintr-o familie plină de păcate.

Între timp, Margot continuase să poarte o conversație plină de subînțelesuri și de aluzii savante, neținând seama de interlocutori. Lui Henri i se urcă sângele la cap; era gata să-i provoace pe Condé și pe d'Alençon. Dar atunci băgă de seamă că dânsa purta culorile casei de Bourbon. Se înțelesese cu prietena ei să-și aplice pe rochii, nu prea bătător la ochi, broderii în culorile casei lui Henri;

albastru, alb, roșu. „S-a gândit la culorile noastre, s-a gândit mai demult la mine, ca și eu la dânsa; poartă culorile casei mele și, când a spus că nu vrea să se mărite cu mine, s-a folosit numai de un șiretlic ca să mă facă s-o doresc și mai mult. Margot mă iubește!”

Această încredințare îl ameți:

— Vino! și vru s-o târască după el, să fie numai cu ea.

Margot se prefăcu că n-auzise. Sora lui Henri, Catherine, se apropie de el și-i spuse:

— Nu uita că suntem la Luvru!

Se dezmetici imediat, privi în juru-i: „Da, în sala de bal, cu plafonul sculptat și cu atât de multă aurărie, încât i se spune camera de aur. Are ferestre care dau în două părți. Spre miazăzi, către fluviu, a și început să se lase înserarea: violet-cenușie; de când stăm la masă! Prin ferestrele din partea cealaltă, dinspre apus, străbate în camera de aur dâra aurită a zilei ce se stinge; ea face să sclipească salonul și joacă în jurul regelui beat și al meu, care sunt beat de dragoste. Atenție la Catherine! Surioara își ațintește asupră-mi ochii ei cuminți: nu prea seamănă cu mama noastră dragă, dar îmi vorbesc cum îmi vorbeau numai ochii mamei. Ai dreptate, surioară, aici e palatul Luvru, aici nu avem nici un prieten, suntem singuri, numai noi doi.”

Marguerite de Valois îl învrednici din nou cu sunetul glasului ei și i-ar fi înduioșat din nou sufletul, chiar dacă n-ar fi fost vorbe prea caste. Dar, din păcate, îi era cu neputință să treacă cu vederea cearta aflată în toi în încăperea alăturată. Acolo comesenii începuseră de mult să zbiere și să se amenințe, strigătele covârșeau sunetele chimvalelor și ale violelor și încăierarea putea începe în orice clipă. Și dintr-o dată, Henri înțelese:

Marguerite de Valois nu-l mai putea despărți de toate acestea, nici glasul ei, nici fața ei orbitor de frumoasă, nici parfumul ei amețitor. Toate acestea căpătară deodată un

singur înțeles, acela al ispitei și al clipei amăgitoare, în timp ce dincolo îl chema realitatea, îl chema datoria. Mama i-a fost otrăvită: la gândul acesta îi îngheță sângele în vine! În spatele lui, dincolo de zidurile camerei de aur, se aflau apartamentele ucigașei. Iar între aceea care stătea la pândă acolo și dușmanii care erau gata să se năpustească asupra alor săi, el iubea, o iubea pe Marguerite de Valois, și bătrâna regină putea s-o vadă prin gaura din perete.

„Surioară, țintește-mă cu ochii tăi limpezi și serioși. Uite, mă port ca un om în toate mințile, deși mă aflu printre beți și ucigași. E adevărat, situația în care ne aflăm nu mă poate împiedica s-o iubesc cu patimă pe doamna Marguerite, care-i la fel de frumoasă ca portretul ei și care poate că-mi va spune mai târziu, când va fi în brațele mele, ce gândește cu adevărat, dar poate nici atunci nu mi-o va spune! Știi, surioară, că nu mă gândesc să plec de la Curtea asta? De dragul lui Margot îmi place și Curtea, cu toate primejdiile ei. Mama a spus că e o Curte a pierzaniei și ar fi dorit să trăiesc cu soția mea departe de această Curte, în pace, undeva la țară. Dar simt că nu se va întâmpla așa. Regina Jeanne spunea că la această Curte femeile îi provoacă pe bărbați. Și cu adevărat Charlotte de Sauves nu și-a pierdut vremea și nu văd de ce i-aș rezista. Totuși, viața mi-aș da-o numai pentru doamna Marguerite de Valois. Surioaro! Vrei să-mi mai amintești o dată de mama noastră? Inima a încetat parcă să-mi bată în piept.”

Și, ca și cum Henri ar fi rostit aceste vorbe cu glas tare, Catherine de Bourbon se plecă spre fratele ei și-i spuse:

— Gândește-te la mama!

Scuturat deodată de toate furtunile vieții, tânărul de optsprezece ani îi răspunse cu adâncă înțelegere:

— Mă gândesc la ea.

Între acestea, vărul Condé se înapoie din salonul alăturat:

— I-am expediat pe ai noștri, în numele tău, spuse el.

Henri sări ca ars.

— Nu trebuia s-o faci! Nu trebuie să ne dăm bătuți!

— Atunci dă-le ordin să-i omoare pe curteni, până la unul. Dă-le ordin acum, cât mai e timp.

Se auzea tropăit de pași; cei care plecau, strigând amenințări în gura mare, mai făceau o haltă așteptând o ultimă poruncă a căpeteniei lor.

Condé se mânie:

— N-ai decât; nu mă dau în lături de la un măcel. Hai! Nu spui nimic?

Henri tăcea. Nu putea pierde din vedere ceea ce celălalt în furia lui uita: ar fi trebuit să înceapă prin a-i ucide pe Carol al nouălea și pe frații lui. Apoi ar fi urmat să-i ucidă pe toți cei din Luvru care nu s-ar fi predat și, în sfârșit, ar fi venit rândul Parisului. Ce nebunie furioasă! Camera de aur era de vină sau mai degrabă, poate, bătrâna ucigașă, care privea prin gaura din perete. Carol al nouălea zăcea cu privirea tâmpă, ca un animal. Frații lui, în pragul salonului, îi ațâțau pe cei ce se certau. Henri își făcu loc printre ei, ieși în anticameră și-i chemă pe ai săi. O clipă încă gândurile lor mai șovăiră; apoi cei mai mulți își veniră în fire. Nu-și mai îngăduiră să rostească vorbele grele pe care ar fi vrut să i le arunce în față și ieșiră prin marea sală de bal care nu era luminată; acolo se liniștiră cu totul.

Chiar atunci intrară slujitori purtând făclii, iar după ei o seamă de fete frumoase. Nu numai cele care se produseseră în grădină, ci un întreg regiment. Dar și acesta reprezenta abia o parte din armata de domnișoare de onoare, din trupele ușoare de care dispunea *Madame* Catherine. Se năpustiră repede în toate punctele primejduite, încredințate că pot domestici chiar și pe sălbaticii hughenoți. Lachei, aprindeți lumânările! Patru rânduri de câte cinci candelabre, căci fardul fetelor e potrivit tocmai pentru o asemenea lumină. Bandiții, care-și

spun hughenoți, le vor destăinui tot ce gândesc sau pun la cale, iar *Madame* Catherine o va afla întocmai.

— Atenție! îl preveni Henri pe Agrippa d'Aubigné, și acesta dădu cuvântul de ordine mai departe.

— Să fim prieteni, domnii mei! se adresă curtenilor regele Navarrei, regăsindu-și deodată veselia și ușurința, căci oamenii regelui Franței ocupaseră anticamera, pregătindu-se parcă a respinge un atac. În prezența doamnelor, leii mei se vor schimba în mielușei.

Rostise aceste vorbe ca și cum i-ar fi luat peste picior pe oamenii lui, și lucrul plăcu atât de mult curtenilor, încât un domn de Maurevert îi sărută mâna. Henri nu și-o retrase, deși simți că-l trece un fior.

Când se înapoie în camera de aur, niște lachei erau tocmai pe cale să-l ducă în brațe pe Carol ai nouălea spre odaia lui de dormit, cea dintâi dintre camerele care alcătuiau apartamentele familiei regale. În ultima dintre ele dezbătuse Henri cu bătrâna Catherine chestiunea dacă maică-sa fusese otrăvită de dânsa. Într-acolo dispăruse și prințesa Marguerite: ce să te miri, era doar fata Catherinei! Plecaseră și frații ei și doamna de Sauves. Așa încât Henri nu mai era așteptat, la masa plină de resturi de mâncare și de cupe goale, lângă jilțul răsturnat al regelui, decât de sora și de vărul său. Catherine îl privi fără să scoată o vorbă până închise ușa. Dar și atunci vorbi în șoaptă. Iar el se gândi, nu spuse nimic, dar clipi des. Apoi, Catherine apucă brațul lui Condé. Amândoi o luară înaintea lui Henri, intrară în anticameră. O luară la dreapta și apoi coborâră pe scara îngustă, tăinuită, în curte.

O CÂRCIUMĂ DE RÂND

Acolo nu mai putea nimeni să-i vadă. „Puțul Luvrului” era cufundat în beznă. Doar îndărătul câtorva ferestre, la înălțimi deosebite ale zidurilor, pâlpâia slab o luminiță roșiatică, făcând întunericul să pară și mai de nepătruns. Henri rămase nemișcat, până când auzi pe cineva șoptind: „Pe aici!” Atunci porni din nou, coti de câteva ori și străbătu un gang neluminat, luându-se după glasul care repetă de mai multe ori: „Pe aici!” În sfârșit regele Navarrei și primul său camerier, d'Armagnac, ajunseră într-o hrubă în care un opaiț arunca umbre peste umbre.

Gentilomul-camerier zăvorî ușa grea și începu să povestească:

— Zidurile au aici o grosime de trei picioare, fereastra e la o înălțime de zece picioare. Oamenii care stau în văgăuna asta sunt plecați la cârciumă, de aceea putem fi siguri că nu ne ascultă nimeni!

— Luminează totuși ungherele!

Și iată! Dădură peste o preafrumoasă domnișoară, care renunțase să danseze în sala de bal, sub cele douăzeci de candelabre ce susțineau lumânările de ceară, spre a se strecura după regele hughenoților, căci era doritoare să știe cum își va încheia el această noapte, ca s-o spună și doamnei Catherine, care întotdeauna asculta cu bunăvoință astfel de lucruri. Nu era dar altceva de făcut decât s-o scoată afară pe preafrumoasa domnișoară și s-o închidă undeva într-un loc ferit.

— Îi dau eu drumul mai târziu, făgădui d’Armagnac. Deocamdată, important e ca maiestatea-voastră să poată ieși din palat fără a fi recunoscut.

— Cred că nu se mai poate, bătrâna regină află totul.

— O va afla prea târziu. Cine vrea să nu vă scape din mâini în noaptea asta, sire, trebuie să fie de față când vă

voi masca eu. După aceea nu vă măi cunoaște nimeni.

Și se și puse pe treabă. Iar când sfârși, stăpânul său semăna cu cel mai sărman dintre oamenii săi; o barbă falsă îi completa chipul înnegrit.

— V-am făcut și niște zbârcituri strașnice, îi spuse primul camerier.

Și Henri începu să umble șontâc-șontâc. Luă și un sac în spinare.

— Vreascuri. De ce vreascuri?

— Fiindcă e povara cea mai ușoară. Vă numiți Gilles și aveți o soră la Paris.

— Și-i duc vreascuri?

— Nu, ci șunca ascunsă sub ele. Dacă la poarta Luvrului vor scotoci prin sac și vor găsi șunca...

— Au să mă creadă că sunt Gilles. Bună idee! Care-i parola?

— Șuncă.

Drept care se prăpădiră de râs, la adăpostul zidurilor de trei picioare grosime. Apoi Henri porni la drum și trecu cu bine prin bolta porții, sub care soldații din gardă jucau cărți; n-avu decât să strige: „Șuncă”. Pe pod îl cercetară mai atent, îl puseră să deșerte sacul și-i opriră șunca.

— Și acum, șterge-o, bătrâne eretic, șterge-o la cârciuma unde, chipurile, soră-ta face pe slujnica.

Afară, tânărul Henri continuă să șchiopăteze, cu spinarea cocârjată de parcă ar fi purtat cărămizi. Pe strada Austriei nu întâlni pe nimeni; totuși continuă să șchiopăteze, de dragul artei; o luă după primul colț, apoi mai coti de alte câteva ori, până când, într-o străduță întunecoasă, dădu peste un subsol slab luminat. Umbrele omenești și cântecele vesteau de departe că acolo e o cârciumă. Poarta și ușa de la intrare erau întredeschise ca să poată ieși fumul pricinuit de frigarea de găini învârtită în gura căminului. O fată se ocupa cu învârtitul frigării, iar alte două turnau băutura sau se așezau pe genunchii

muşteriilor şi cântau laolaltă cu ei. Cârciumarul bătea tactul. Părea a fi un ţăran, îmbrăcămintea îi era plină de paie. Muşteriii erau înarmaţi toţi, chiar şi unul mărunţel tare, care cârâia. Cântau un cântec vesel despre o slujnicuţă neprevăzătoare, care se încurcase cu un hughenot, de dragul barbişonului drăguţ şi, ce să vezi? Căpătă un copil care nu putu fi botezat din pricină că avea un picior de cal şi care nu după mult timp suci capul propriei sale mame, până când i-l întoarse cu faţa la spate!

Buturugile care ardeau în cămin erau singurul izvor de lumină; para focului lumina împrejurul muşteriilor, dar frunţile le rămâneau în întuneric. De afară, lui Henri i se păru că vede feţe nu de oameni, ci de dobitoace, care se mişcau într-o genune a tâmpeniei. Şi i se făcu lehamite de rolul de om sărman. Pe de altă parte, îi plăcea totuşi să se afle acolo singur şi fără arme printre cei şase golani. Până să se hotărască, însă, fu împins la o parte de un lungan, care intră în cârciumă strigând, cu glas tare, „bună seara”. Henri recunoscu îndată vocea de bas şi, mai ales, trupul deşirat, deşi Du Bartas îi întorcea spatele. Du Bartas rosti:

— Am intrat să aud mai bine cântecul ce-l ziceţi aşa de frumos!

Erau şase la număr, dar numai mărunţelul mormăi ceva după masa grea de stejar:

— Eşti destul de lung, aşa că dă-ncoace un cârnat din ăia atârnaţi în bagdadie.

Du Bartas întinse mâna:

— Da numai dacă mai zici o dată, singur, cântecul despre copilul hughenotului.

Mărunţelul tăcu mâlc, dar una din fete se agăţă de braţul lui Du Bartas şi-i spuse:

— Doar nu-i vorba de tine în cântec. Şi la urma urmei ce-i, îi oprit să cânţi? Dacă mi-ai face tu un copil, nu m-aş teme că s-ar naşte cu picior de cal!

Câteşitrele femeile chicotiră. Bărbaţii stăteau încruntaţi,

cu coatele pe masă și rămaseră nemișcați chiar când văzură manevra cârciumarului. Țărănoiul se strecurase în spatele lui Du Bartas până la gura căminului, apucase un ciot aprins și-l cumpănea în mână chitind cum l-ar putea atinge mai bine pe eretic. Sosise clipa lui Henri; se repezi, îl prinse pe cârciumar de încheietura mâinii, scoase câteva vreascuri din sac, le aprinse la ciotul pe care-l ținea cârciumarul în mână și i le petrecu de câteva ori prin fața mutrei lui spurcate până când omul înfricoșat aruncă lemnul înapoi în foc. Atunci zvârli și Henri vreascurile aprinse.

— Fugi, băiete, adă domnului vin și vezi să nu fie din cel acru! Eu bani n-am, dar dacă vrei te plătesc cu niște vreascuri!

— Bea cu mine! îi spuse Du Bartas, de parcă s-ar fi adresat unui vechi tovarăș.

Se așezară la capătul liber al mesei, aproape de ușă, și între ei doi și ceilalți mușterii ai cârciumii se căscă un gol dușmănos, asemănător celui de la masa regelui, din palatul Luvru.

Cârciumarul le puse în față cana cu vin și mârâi, fără să-i privească:

— La mine în sat i-au pus să joace tontoroiul pe jăratic.

Nu spunea despre cine era vorba, dar cei doi hughenoți se înțeleseră din ochi: „Știm că de multe ori ne-am purtat ca niște bandiți!” Chipul lui Du Bartas căpătă înfățișarea deznădăjduită, dezamăgită, pe care o avea atunci când vorbea ori versifica despre orbirea și răutatea oamenilor. Tânărul Henri era cât pe aci să strige: „Și i-am spus doar de atâtea ori amiralului! Toată scuza lui când ai noștri jefuiau și torturau era: N-au credința noastră. Aici, cu oamenii ăștia, vezi unde duce războiul pentru religie!”

Era, însă, o profanare să nutrești măcar astfel de gânduri, și fiul reginei Jeanne se înspăimântă de îndrăzneala lui. Pe de altă parte, nădăjduia că Du Bartas

nu-l recunoscuse cu adevărat și că ajunsese acolo dintr-o întâmplare. Își mușcă dar buzele și tăcu. De altminteri cârciumarul mai avea și alte drăgălășenii pentru ei.

— Mâine dimineață trebuie să mă duc la spovedanie, mârâi el fără a-i privi. Preotul m-a oprit să dau mâncare și băutură bandiților. De când s-au adunat atâția la Paris, îi atacă pe creștini și batjocoresc fetele. De altfel, nimeni n-a văzut încă cum arată banii lor. Acum îl văd pe cel dintâi, care nu-i un derbedeu, spuse el cu un amestec de lingușire și de ironie.

Henri sări în sus de indignare.

— Stai jos, se răsti la el Du Bartas.

Părea totuși că nu-l recunoscuse. „Arăt doar ca un biet sărăntoc”, își spuse Henri și se și simți astfel. Parcă își vedea fața amărâtă, plină de zbârcituri și barba cărunțită; și își potrivi și glasul cu înfățișarea ce o luase:

— Atenție, domnule! Roșcovanul care se află în spatele celorlalți își scoate cuțitul.

— Am văzut, răspunse Du Bartas.

Ferindu-se după spinarea celorlalți, roșcovanul încercă să înconjure masa. Mărunțelul, a cărui bărbie abia ajungea la marginea mesei, căută să abată atenția de la mișcările roșcovanului, cârâind:

— Băiatul negustoresei a șters-o!

— Păi hughenoții îi omoară pe copii, îl lămuriră ceilalți, prefăcându-se că nu se sinchisesc de cei doi străini. E lucru știut, fac omoruri rituale.

Asta numai cu greu ar mai fi răbdat-o Henri și Du Bartas, dar se iviră mușterii noi: hughenoți; doi erau chiar dintre însoțitorii călări ai lui Henri. Le cunoștea numele și faptele de arme. Ceilalți doi care îi însoțeau păreau cam suspecți: s-ar fi putut spune niște tâlhari, dacă n-ar fi fost coreligionari. Astfel, în jurul mesei de stejar, forțele celor două tabere se echilibraseră; drept urmare, roșcovanul renunță la planul lui, iar ceilalți își dosiră armele.

Cei doi călăreți îi explicară lui Du Bartas că, deși nu cunoșteau Parisul, avuseseră norocul să dea peste doi coreligionari. Fără ajutorul acestora, n-ar fi putut găsi cu nici un chip vreo cârciumă. Dar halul în care se aflau dovedea, dimpotrivă, că găsiseră mai multe și că în locurile prin care trecuseră nu se petrecea ca între oameni așezați, căci erau hărtăniți rău. Henri uită dintr-o dată de rolul pe care-l juca și se răsti la călăreți:

— Cum îndrăzniți să vă înhăitați cu oameni fără căpătâi! Să faceți scandaluri! Ne faceți de rușine partida!

Cei astfel mustrați se prăpădiră de râs. Du Bartas îi trase un ghiont în coaste lui Henri, care înțelese că, față de felul cum era îmbrăcat, purtarea lui părea caraghioasă. De aceea tăcu și-i lăsă pe călăreți să-și facă mendrele. Aceștia începură să sune niște bani în buzunare, se arătară chiar gata să plătească înainte și cerură să li se servească găinile, care păreau a fi fost întoarse destulă vreme deasupra jarului, căci erau frumos rumenite. Mărinimoși, îi poftiră să se înfrupte și pe domnul Du Bartas, și pe bătrânelul cel hazliu, dar n-așteptară ca ei să dea urmare invitației, ci se apucară să înfulece de parcă li s-ar fi bătut calicii la gură, trăgând în același timp mereu cu urechea la niște zgomote depărtate. Și nu se arătară doritori să piardă nici o clipă măcar cu drăgălășeniile fetelor. Cum sfârșiră de înfulecat ultima îmbucătură, călăreții și derbedeii cu care veniseră plecară. Porniră mai întâi cu pași măsurați, dar peste puțin timp se auzi că o luaseră la fugă.

Într-o doară, Du Bartas rosti:

— Ei, n-ai să mai poți spune, cârciumarule, că hughenoții nu plătesc.

Dar nu primi nici un răspuns. Întru acestea se apropiase în pas de marș și cu făclii patrula de noapte. Un ofițer și un ostaș apărură în prag.

— Unde sunt hughenoții?

— Aici! strigă cârciumarul. arătând cu degetul către

lungan și către bătrânel. Mănâncă găini, dar plata o fac cu bani care nu prea sunt catolici.

Roșcovanul, mărunțelul și ceilalți trei mușterii, la fel ca și femeile, încuviințară, fără a fi întrebați, spusele cârciumarului. Și de-abia când ofițerul începu să-i descoasă mai amănunțit, recunoscură că mai trecuseră și alții pe acolo. Dar banii erau de la ăștia doi!

— Au tăbărât se vede asupra cuiva și l-au jefuit; nici că se putea altfel.

Ofițerul îi ridică și-i duse cu sine.

Du Bartas nici nu se sinchisi de Henri, ci o luă înainte cu ofițerul. E ușor de bănuit ce-i șopti, căci urmarea fu că garda își schimbă direcția. Și curând ajunseră în fața unei case pe care Henri o cunoștea: palatul Condé: aici ar fi trebuit să se îndrepte de cum ieșise din Luvru, dacă nu l-ar fi ispitit și nu l-ar fi întârziat aventura sa. Era așteptat de mult. Lachei cu felinare îi ieșiră grăbiți în întâmpinare, părând a fi puși la curent cu ciudata înfățișare a regelui Navarrei, căci i se închinară până la pământ.

Iar Du Bartas făcu pe neașteptate același lucru.

CEASUL DE GREA CUMPĂNĂ

Henri fu condus mai întâi într-o odaie unde se spălă și-și schimbă hainele; apoi într-o alta, în care îl găsi pe amiralul Coligny. Acesta dădu să se scoale în picioare, dar Henri fu mai iute ca el și-l sili să rămână în jilț. Era de față și prințesa de Bourbon, care făcu o plecăciune în fața fratelui ei:

— Preaplecata voastră slujitoare, sire, vă roagă să-i îngăduiți a asculta cele ce veți chibzui cu domnul amiral în acest ceas de grea cumpănă.

Rosti aceste vorbe cu aceeași ardoare cu care îi spusese la masă: „Gândește-te la mama”. Tonul grav și ceremonios al rugăminții era menit să atragă luarea-aminte a fratelui asupra celor ce datora sieși și alor săi. Căci Catherine știa prea bine unde îi zbura gândul și cât de multe ar fi fost în stare să dea uitării din pricina acestui gând. Nu era decât o fetiță; glasul îi tremura, dar spusese ceea ce credea că trebuie să spună. Și acum se retrase ceva mai la o parte, în umbră.

Henri spuse:

— Domnule amiral, dorința dumneavoastră de a mă vedea în taină era și a mea, așa că am primit imediat.

— Regina Franței bănuiește ceva? întrebă Coligny.

— Sunt sigur că da, răspunse Henri, deși nu era sigur de fel.

Coligny vorbi:

— Trebuie să vă pun la curent cu ceea ce nu puteți ști încă: nu suntem iubiți de parizieni. Căsătoria voastră nu schimbă nimic din această situație; suntem urâți, pentru că religia noastră este urâtă.

„Și poate și fiindcă ai lăsat de prea multe ori pe ai noștri să jefuiască”, adăugă pentru sine Henri, amintindu-și de cele petrecute la cârciumă. Câtă ură trebuie să se fi adunat în sufletele unor oameni de aceeași limbă - nu împotriva Religiei, ci împotriva adepților ei - dacă un om de la țară a putut scoate o buturugă aprinsă din foc spre a-și ucide oaspele numai fiindcă acesta era hughenot!

— N-ar fi trebuit să ajungem aici, rosti el. Suntem doar cu toții francezi.

Coligny răspunse:

— Unii se bucură, însă, de harul cerului, iar alții sunt meniți pierzaniei. Așa a fost și așa va rămâne dacă vrem să cinstim amintirea reginei Jeanne, care a trăit și a murit cu această credință.

Fiul reginei Jeanne plecă fruntea. Nu putea răspunde

nimic atunci când marele tovarăș de luptă al mamei sale îi evoca amintirea. Amândoi, bătrânul și moarta, erau uniți împotrivă-i, fuseseră oameni ai acelorași vremi și avuseseră aceeași nestrămutată tărie în convingerile lor. De aceea se și arătaseră față de Curte atât de violenți și de rigizi, încât până la urmă în chip fatal se întâmplase o nenorocire. „Dar cum adică? Chiar mama să fie vinovată de uciderea ei? Nu, nu! Mai bine să aruncăm vina pe plămânii ei; *Madame* Catherine nu i-a dat nici un fel de otravă."

În clipa aceea, sora sa Catherine puse sfeșnicul între Henri și amiral, ca să se vadă cât mai bine unul pe celălalt, căci multe atârnau de felul cum se vor înțelege. Dar în loc să-l vadă pe zeul războiului, așa cum îl cunoscuse, Henri văzu un om la capătul puterilor.

Pentru tânărul Henri, amiralul Coligny fusese un om fără prihană, un om dintr-o bucată. Nu fiindcă ar fi fost totdeauna învingător - se întâmplase și altminteri - ci fiindcă era o întruchipare a războiului însuși, a celui mai drept dintre războaie, războiul pentru biruința credinței, și trăsăturile lui îi păruseră a nu avea nimic omenesc în ele, asemenea celor ale chipurilor care împodobeau portalurile catedralelor. Așa și-l închipuise tânărul Henri, de-a lungul anilor, chiar atunci când își îngăduise să găsească vreo scădere comandantului de oști Coligny. Și dintr-o dată toate acestea fură parcă șterse cu buretele, și în locul evlaviei și forței monumentale se vădiră trăsăturile neizbânzii finale a vieții, care se numește bătrânețea. Se mai ținea încă în picioare, dar ochii își pierduseră strălucirea, obrajii-i erau supți, chiar și barba îi creștea anapoda - numai cutele adânci care urcau de la rădăcina nasului și-i brăzdau fruntea păreau a se împotrivi decăderii. Fie că mai exista sau nu nădejdea unei victorii, eroul continua să fie gata a aduce jertfa vieții sale întru slava lui dumnezeu.

Ciudat bătrân acest fost tovarăș de luptă al scumpei sale

mame; fusese crunt lovit de moartea ei, de fapt poate mai crunt lovit decât propriul ei fiu, care îi supraviețuise și a cărui viață nu se oprise în loc.

— A avut o moarte ușoară? întrebă Henri sfios.

— A murit ca o adevărată creștină, așa cum nădăjduiesc să mor și eu.

Tonul acestor cuvinte însemna un fel de reproș. „Eu, dădea de înțeles Coligny, am să fiu curând alături de dânsa. Tu, tinere, rămâi aici și te depărtezi de noi.”

Henri simți acest reproș și se ridică împotrivă-i.

— Domnule amiral, n-ați fost în totul de acord cu regina, mama mea. Știu cum s-au întâmplat lucrurile, mi-a scris. Ați încercat în zadar să siliți Curtea Franței să pornească război împotriva Spaniei. Mama a înțeles că, în primul rând, să desăvârșească negocierile pentru căsătoria mea.

— Dar nici asta nu s-a făcut încă.

— Iar dumneavoastră nici nu doriți să se facă.

— Lucrurile au ajuns prea departe ca să mai putem reveni. Ne mai rămâne de făcut un singur lucru, și de aceea v-am chemat în noaptea asta aici.

Încerca să mai joace o dată rolul comandantului de oști, căruia chiar și un tânăr prinț îi datorează ascultare.

— Ascult.

— Cereți garanții înainte de nuntă. În numele lui dumnezeu, trebuie să căpătați garanții pentru persoana voastră și pentru credința noastră înainte ca ceilalți să-și fi atins toate țelurile și să nu mai aibă nevoie de noi! Când are loc nunta?

— Peste opt zile! exclamă Henri.

Dar nu-l mai vedea pe bătrân; îndărătul sfeșnicului, simțurile sale i-o înfățișau pe Margot.

Coligny spuse:

— Graba asta ar trebui să vă pună pe gânduri. Vor să vă despartă de ai voștri. Urmăresc să vă facă să abjurați credința noastră.

— Dar de loc. Nu-mi cere nimic.

— Cine? Prințesa? N-are nici o însemnătate. Dar mama ei? Ascultați-mi profeția: veți fi prizonierul lor!

— Ce idee! Sunt iubit!

— Așa cum pot ei să ne iubească pe noi hughenoții.

Henri amuți. Și Coligny putu să urmeze:

— Încărcat de toate onorurile și îmbătat de toate plăcerile pe care vi le-ați putea dori, veți fi totuși prizonierul acestor oameni și nicicând nu veți mai putea acționa după propria voință. Casa Franței vă primește în sânul ei numai și numai pentru ca Religia să nu mai aibă în fiul reginei Jeanne un conducător.

Erau vorbe ieșite parcă chiar din gura lui. Ciudata făptură a bătrânului îl înduioșă pe Henri, cel puțin în clipa de atunci. Ce însemnau toate acestea? Poate că bătrânii care își supraviețuiesc au un dar profetic, ca un soi de lumină aprinsă de niște străini într-o casă părăsită.

— Cereți garanții înainte de nuntă! Garda voastră personală trebuie să fie alcătuită numai din oamenii voștri, paza Luvrului trebuie asigurată pe jumătate de ai noștri și trebuie să căpătăm locuri de refugiu în Paris.

— E ușor de cerut, domnule amiral, dar mai greu de dobândit. Aș vrea să vă propun ceva mai bun; fără multă vorbă, dăm o lovitură, punem mâna pe regele Franței, îi dezarmăm soldații și ocupăm Parisul.

— Ar fi bine să fie așa, răspunse Coligny țeapăn.

Aici era punctul hotărâtor, prin gura lui Henri trebuia să vorbească ursita. Dar pe buzele lui flutura un surâs și băiatul își cam bătea joc.

— Să curgă și sânge? întrebă Henri.

— Puțin, pentru ca să nu curgă mai apoi șiroaie, răspunse ca un oracol bătrânul cu darul profeției; dar cine putea spune dacă nu erau numai niște vorbe în vânt ale unui bătrân depășit de vremuri?

Henri se aținu la lumină, pentru ca bătrânul să vadă că

fața lui nu arată nici o teamă și că nu din slăbiciune jongla cu batjocura. Avea pe atunci înfățișarea cinstită a ostașului gascon: nasul coroiat, chipul smead, cu trăsăturile săpate ca în piatră; profilul unui soldat de rând, care nu purta încă pecetea durerii și a înțelepciunii. Și el vorbi:

— Nu trebuia să vin de loc la Paris sau trebuia să vin numai dacă eu eram cel mai puternic: ăsta a fost cel din urmă gând al mamei mele, regina. Dumneavoastră, însă, ați trimis la vatră armata protestantă și desigur că ați făcut bine; căci unde s-a văzut ca cineva să plece la nuntă în fruntea unor oști gata să atace. Și acum iată-mă aici! Dar, chiar fără tunuri, tot eu sunt cel mai tare, așa cum a dorit-o regina, căci nu mă tem și le arăt că știu să-i înfrunt. Întrebați-o pe *Madame* Catherine sau pe Carol al nouălea dacă nu i-am silit să-mi arate tot respectul cuvenit, întrebați-l pe un anume domn de Maurevert dacă nu mi-a sărutat mâna.

Așa vorbi ostașul gascon în vârstă de optsprezece ani și discursul lui deveni și mai avântat neprimind alt răspuns decât tăcerea plină de tristețe a unui bătrân.

— Întrebați-i pe toți tinerii de-o vârstă cu mine dacă mai au poftă de războaie din pricina religiei și dacă nu vor ca mai bine să dobândim uniți o victorie asupra Spaniei. Misiunea noastră este să unim această țară împotriva vrăjmașului de peste Pirinei; așa gândim cu toții, noi, tineretul! exclamă el, apăsând asupra cuvântului „tineretul”, căci acest cuvânt reprezenta arma cea mai prețioasă de atac și avantajul cel mai sigur.

„Tineretul” însemna cu totul altceva decât chipurile viclene de la baletul din grădină și cele schimonosite de ură din jurul mesei regești. „Tineretul” era o comunitate care avea de partea ei viața și care nu îngăduia și bătrânilor acest privilegiu.

De fapt, Henri de Navarra, mai târziu de Franța și de Navarra, anticipa, într-o clipă de avântare, ceea ce va fi

idealul său, numai al său, atribuindu-l, cu generozitate, unei comunități care nu exista: „tineretul”. La drept vorbind, căsătoria sa cu prințesa nu era privită cu ochi buni de tinerii săi prieteni: nici de d’Aubigné, nici de Du Bartas sau de Mornay, nici de ceata de călăreți cu care sosise la Paris, și nici de hughenoții de pe întreg cuprinsul țării. Uitase însă de toate acestea, făcând elogiul propriei sale misiuni. În decursul vremii se va mai afla de multe ori singur, cu toate că în jurul lui va roi puzderie de oameni; va fi trădat și va părea el însuși șovăitor, deși în ființa lui lăuntrică va fi cum nu se poate mai hotărât. Acum nu putea bănui încă nimic din toate acestea, dar ridica totuși în fața supraviețuitorului unei vremi apuse chipul cutezător, dar încă neprofilat, al viitorului.

Henri și Coligny nu mai aveau nimic a-și spune: era timpul să apară pe primul plan Catherine.

— Dragul meu frate! începu ea cu glasu-i înduioșător, care ar fi tremurat puțin dacă n-ar fi vorbit apăsat, accentuând mai cu seamă silabele finale. Dragul meu frate, vei fi un mare rege, iar eu mă voi înclina în fața patului tău.

Ciudată formulă, în care însă vorbea o credință mai puternică decât aceea a lui Henri. Fruntea mică și boltită a fetei ascundea un fanatism la fel de încăpățânat ca și acela al mamei ei. Ba Catherine avea chiar și ceva mai mult: simțământul exact al viitoarei măriri a lui Henri și al gestului cu care ea însăși va cinsti acea mărire: plecăciunea în fața patului său. Până atunci, însă, trebuia să arate cele ce știa despre mama lor:

— N-a fost până la sfârșit hotărâtă să te căsătorești cu prințesa Marguerite. Nu, dragul meu frate! Căci mama a știut că a fost otrăvită.

O, iar acest coșmar! Henri se trase mai întâi un pas înapoi, apoi se înclină înainte, sprijinindu-și fruntea de umărul surorii.

— Care i-au fost ultimele cuvinte?

— N-a spus nimic mai mult decât ți-a adus la cunoștință domnul de La Rochefoucauld. Dar eu îți spun că mama a cunoscut adevărul și de aceea ți-a trimis vorbă cu limbă de moarte să nu vii de loc sau să vii numai când vei fi cel mai tare.

Acesta era, fără îndoială, adevărul - și îl dovedea deopotrivă tonul plin de încordare cu care fusese rostit, ca și coșmarul ce-l chinuia.

— Voia ceea ce vrea și domnul amiral? întrebă el supus.

— Voia mai mult încă. Surioara parcă se înălța, după cum i se înălța și glasu-i puțintel. Îl depărtă ușor pe Henri de lângă dânsa până când îi putu pune brațele pe umeri. Și, privindu-l drept în ochi, îi spuse: Părăsește Parisul! Înainte de a se face dimineață, scoate-i pe toți ai noștri de pe unde sunt cartiruiți și plecați, folosind chiar forța la nevoie! Trimite ștafete prin toată țara! Regina Jeanne! Regina a fost otrăvită! Poporul să se ridice, oștile să răsară chiar și din vechile câmpuri de bătălie, și așa să pornești la nuntă. Așa a înțeles mama. Asta, și nu alta, e porunca ei, ăsta-i mesajul ei!

După care Catherine lăsă brațele în jos și se retrase ca un sol ce și-a îndeplinit misiunea și poate să tacă. Fusese o misiune care îi depășise puterile: răsufla din greu. În odaie era zăpușeală mare; în același timp Henri băgă de seamă că se petrecea un lucru neobișnuit. Convorbirea purtată cu ușile închise îi făcuse pe câteșitrei să-și piardă respirația și să uite realitatea. Domnul amiral, sprijinindu-se de speteaza jilțului său, ridicase mâinile încrucișate, își ațintise ochii spre cer și spunea, ca pentru a fi auzit numai de cel-de-sus, versurile psalmului:

„Să plece, poruncește acum
Așa cum faci ca negrul fum
De pe câmpii să piară-n hău.

Căci ceara focul o topește
Și mâna domnului răpește
Orice putere celui rău.”

Henri deschise o fereastră în noaptea adâncă. Pe cer, în zare, se fugăreau fulgere, străpungând întunericul nopții, și un vânt cald mâna din urmă norii. Henri nu voia să știe că dușmanii se strecurau în juru-i ca fumul. Nu voi să-l cheme într-ajutor pe domnul-dumnezeu împotriva celor răi. Din toată puterea tânjea după aventura care se numea Margot; dar ea se numea și Luvru; și aceeași patimă care-i înflăcăra simțurile îl făcea să dorească și împlinirea destinului său.

Se întoarse și spuse:

— Nu pot să te cred, surioară. Mama n-a știut că e otrăvită și dorința ei nu putea fi ca eu să fug spre a mă încumeta să vin înapoi numai în fruntea armatei. Glasul ei neînduplecat nu mi-ar fi dat nicicând o astfel de poruncă.

— Te înșeli singur, scumpul meu frate, îți spun numai adevărul. Suntem de același sânge și inima ta nu se poate îndoi de ceea ce eu știu în chip sigur.

Henri nu se dădu bătut:

— Dar chiar dacă, cuprinsă de spaima ultimelor clipe, viteaza noastră mamă a spus toate astea, încă nu le-ar repeta dacă s-ar întoarce printre noi!

— O, dacă s-ar întoarce! strigă Catherine privind spre ușă.

Iar fratele ei adăugă:

— Dacă e așa cum spui tu, va veni!

Și amândoi, unul lângă celălalt, cu fața spre ușă, se rugară din adâncul sufletului că ea să se deschidă și neuitatul chip al mamei să apară în prag. O răbufnire de vânt fierbinte îi lovi în ceafă, furtuna se apropie bubuind, fulgere albăstrii se încrucișară, lăsând în urma lor un întuneric și mai adânc; trupurile oamenilor se înfiorară. În

spatele fratelui și surorii, Coligny nu se mai închina, ci stătea și el în așteptare; și deodată ușa se deschise. Câteșitrei o zăriră pe aceea care se întorcea pe pământ, luminată din spate. Lumânările din odaie se stinseră și Jeanne intră anunțată de bubuitul năprasnic al tunetului.

— Regina mea Jeanne! rosti amiralul Coligny, și-și duse mâna la piept de parcă ar fi salutat un om viu.

Fratele și sora făcură un pas înainte, din pieptul Catherinei scăpă un scurt strigăt de triumf, iar Henri deschise gura spre a striga cu glas tare: „Iată-te din nou printre noi, scumpă mamă!”

Dar nu mai apucă să spună aceste vorbe, căci femeia care intrase făcu un semn celor ce o urmau; purtătorii felinarelor se apropiară. Și atunci se văzu că era prințesa de Valois, doamna Marguerite, Margot!

O clipă, cei trei nu-și crezură ochilor. Apariția reginei Jeanne li s-ar fi părut mai firească și se mai așteptau chiar ca femeia care intrase să se preschimbe din nou în regina Jeanne. Dar nu se întâmpla așa, ci păstră chipul frumos și cu meșteșug sulemenit al surorii lui Carol al nouălea și vorbi cu glasul adânc, mângâietor al acesteia.

— Sire, i se adresă lui Henri de Navarra, v-am căutat prin tot palatul și nu v-am găsit. Una dintre domnișoarele de onoare ale mamei ne-a povestit lucruri ciudate despre niște hrube întunecoase. Garda porții din afară a Luvrului a lăsat să iasă un om care pornise poate travestit în căutarea unei aventuri. Și cu toate că prietenul vostru Du Bartas l-a urmat pe acel om fără zăbavă, ne-am temut totuși că i s-ar putea întâmpla ceva în Parisul necunoscut, în puterea nopții.

Henri îi tăie vorba:

— Cine s-a temut, Margot?

— Eu, rosti dânsa răspicat, cu glasul mângâietor. Am spus totul mamei și i-am cerut voie să vă readuc chiar eu, ocrotit de ostașii mei.

— Margot! Nu te-a trimis cumva *Madame* Catherine ca să mă aibă din nou în puterea ei?

— Sunt foarte mirată de astfel de vorbe, răspunse prințesa Marguerite cu glasu-i limpede. Din ziua de azi, care a fost atât de lungă, mă cunoașteți tot atât de bine cum vă cunosc.

Și-i întinse mâna.

Era o mână cum numai marii meșteri izbutesc să facă din marmura care li se supune ca ceara - plinuță, cu degetele lungi și subțiri, puțin întoarse la vârf, cu unghiile vopsite, de un oval fără cusur. Nici un inel, nici o bijuterie: mâna goală.

Henri o luă, o duse la buze și plecă împreună cu Margot, fără să se mai uite înapoi.

MORALITÉ

Vous auriez beaucoup mieux fait, Henri, de rebrousser chemin tandis qu'il était temps encore. C'est votre sœur qui vous le dit, elle si sage, mais qui ne le sera pas non plus toujours: il est trop clair que cette cour ou règne une fée mauvaise ne se contentera pas de vous avoir tue la reine votre mère, mais que vous devrez payer encore plus cher votre entêtement de vous y attarder et votre gout du risque. Il est vrai qu'en échange ce séjour vous fait connaître le côté le plus équivoque de l'existence, qui ne se passe plus qu'autour d'un abîme ouvert. Le charme de la vie en est rehaussé et votre passion pour Margot, que le souvenir de Jeanne vous défend d'aimer, en prend une saveur terrible.[1]

[1] Mult mai cuminte ar fi fost, Henri, să fi făcut cale întoarsă, câtă vreme nu era încă prea târziu. Sora ta, cea atât de înțeleaptă, care n-

are să fie însă nici dânsa totdeauna înțeleaptă, te-a povățuit bine. E limpede ca lumina zilei că această Curte peste care domnește o maștеră ursitoare n-are să se mulțumească numai să-ți ucidă mama; va trebui să plătești și mai scump încăpățânarea ce te împinge să zăbovești acolo, și plăcerea ce o ai de a te juca cu focul. E adevărat că, în schimb, hălăduirea la Curtea Franței te face să cunoști înțelesurile ascunse ale vieții, care se desfășoară în jurul unei prăpăstii adânci. Viața dobândește astfel imbolduri mai puternice, iar patima pentru Margot, pe care amintirea reginei Jeanne îți poruncește să n-o iubești, un farmec chinuitor.

IV. MARGOT

UN SPECTACOL GRATUIT PE ESTRADA ÎNALTĂ

E mare sărbătoare, astăzi, luni, în a optsprezecea zi a lunii august; sora regelui se mărită cu un prinț venit, zice-se, de hăt-departe, frumos ca soarele și bogat ca însuși necuratul, căci are munți din care se scoate aur. Se spune că a venit cu poveri grele de aur, călăreții îi sunt și ei îmbrăcați din cap până în picioare în aur și caii lor, la fel. Acolo, departe, de unde e, prințul a auzit de prințesa noastră frumoasă și învățată cum nu se mai află altă fată de rege. Un astrolog vestit i-a arătat-o într-o oglindă fermecată: râdea, vorbea, și, ce să vezi, râsul și vorba ei l-au vrăjit; atunci a încălecat și s-a așternut drumului.

Săptămâna trecută, când prințul și suita lui făloasă și-au făcut intrarea în Paris, n-ar fi trebuit să se tragă obloanele și să se închidă dughenile. Cel puțin să fi văzut cu ochii noștri ce-i drept și ce nu. Se vorbesc doar atâtea. În ultima vreme orășeni pașnici au fost atacați, o seamă au fost buzunăriți de tâlhari ce-și zic hughenoți. Așa că nici nu mai ieșim din casă când se întunecă, paza bună trece primejdia rea. Dar mai există și alte încălcări ale liniștii și ordinii. Regele își mărită astăzi sora cu prințul acela străin, despre care se spune că-i eretic și, mai mult încă, va să fie chiar regele ereticilor. Rabdă dumnezeu una ca asta? Preotul nostru tună și fulgeră. Papa însă, zic ei, a încuviințat. Să fie cu putință? Ceva nu-i în regulă. Se vede că hughenoții l-au amenințat și l-au silit pe rege să încuviințeze căsătoria, iar scrisoarea sfântului părinte trebuie că-i măsluită. Cunoaștem noi vicleșugurile și fărădelegile lor. De atâta amar de vreme, încă de când eram copii mici, poartă

război împotriva catolicilor, jefuiesc și dau foc satelor, au ridicat mâna până și asupra regelui și acum, deodată: nuntă. Asta nu-i a bună! Sunt și semne!

La noapte zăvoresc și mai bine casa. Cică ieri noapte mărimile s-ar fi ospătat și ar fi dansat în palatul regelui, sărbătorind logodna. Luvrul era luminat parcă de focul gheenei. Dar mireasa a dispărut, așa se zice, de parcă a luat-o necuratul. Ei, dar nu trebuie să crezi chiar toate câte se spun. Se vede că a dormit în palatul episcopal de peste drum de catedrală, unde are să asculte azi liturghia și are să fie cununată. Curtenii or să fie azi gătiți cum n-au mai fost niciodată; numai rochia miresei costă, zice-se, cât două case din Paris. Cum să nu vezi așa ceva! Multă lume, toți oamenii cumsecade se duc să vadă. Soarele strălucește. Să mergem și noi!

Cam așa gândeau și sporovăiau oamenii din popor, ca de altfel și alții mai răsăriți, îndreptându-se, după ce prânziseră mai devreme ca de obicei, către catedrala Notre-Dame. Nimeni nu avea o părere a lui care să se fi deosebit cu totul de a altuia, pe care să o fi apărat; dimpotrivă, cât ținea drumul, fiecare înșira toate părerile și se contrazicea de câteva ori. Fiindcă toți erau mânați de curiozitate și de neastâmpăr, și se așteptau să vadă în același timp cele mai diferite lucruri: și înălțătoare și înfricoșătoare, și lux și prăpăd. Asupra celor ce aveau să se petreacă mulțimea își revărsa toată neliniștea de care fiece om își ferea propria casă, dar în voia căreia se lăsau toți, și popor, și oameni mai răsăriți, fără a i se mai împotrivi, de îndată ce ieșeau în stradă.

În primul rând, legea mulțimilor cere ca nimeni să nu le oprească. Ele vor să meargă mereu înainte, orice s-ar întâmpla. Și ar fi răsturnat și estradele de lemn ce fuseseră ridicate în piața din fața catedralei. Dar, spre a preîntâmpina o asemenea faptă, stă de strajă garda elvețiană; cu halebardele încrucișate, împinge îndărăt

mulțimea spre străzile ce dau în piață. Nici rugăminți, nici blesteme nu-i pot îndupleca pe acești străini, fiindcă nu înțeleg nimic. Soldățoii spătoși par și mai voinici din pricina mânecilor bufante, bărbile bălaie li se odihnesc pe pieptarele viu colorate. Și calcă de parcă ar fi niște urși; cine-i iute și ager îi poate păcăli ușor. Mulți izbutesc să se strecoare; chiar dacă pentru asta trebuie să se repeadă în patru labe printre cozile halebardelor. Până la urmă tot sunt goniți înapoi, dar măcar au văzut ceva, au căscat ochii, știu mai mult decât alții și au cu ce se fuduli.

— Noi cei din breaslă dulgherilor aflăm, se înțelege, cei dintâi. Doar noi am ridicat în fața intrării principale a catedralei estrada cea mare, pe care prințesa noastră Margot va fi cununată în văzul lumii cu domnul rege al Navarrei chiar de către papă în persoană.

— Care papă?! Un călugăr franciscan, pe care-l cunosc, se lăuda că el îi cunună. A și prorocit totul. Dacă aș spune câte știu!...

— De prorocit pot să prorocesc și eu. Prorocesc că regele Navarrei are să poarte coarne. Ce? Nu-i voie să spui asta? Atunci ești singur încornorat, întreabă-i pe vecini!

— N-am să-ți dau eu răspunsul cuvenit, că sunt om pașnic, dar ai să-l capeți de la domnul hughenot care-i lângă dumneata. Pregătește-te să mănânci bătaie!

— Oameni buni! Iată că și aici, ca peste tot în Paris, sunt prea mulți eretici. Ba se mai și bucură de favoruri, garda îi lasă să treacă.

— Dacă și mirele e de-ai lor! Asta înseamnă, oameni buni, că ați intrat pe mâinile necredincioșilor. Vai de voi!

— Oameni buni! Străinii care au năpădit Parisul, ca lăcustele, au și stâlcit în bătăi, au jefuit, au necinstit, au pus foc și au spânzurat pe o seamă de-ai noștri. Împiedicați alte fărădelegi și mai mari, nu îngăduiți căsătoria asta!

— Da cine ești dumneata de vorbești așa? Nu cumva ți-ai ascuns gluga călugărească. Ori poate că ești vreun călugăr

spaniol care vrea să ne aţâţe. Noi să dărâmăm estrada pe care regele nostru are să-şi conducă sora s-o mărite? Păi, sigur, i-ar plăcea lui Filip al vostru! Da unde te-ai topit aşa, deodată? Aha! L-am recunoscut şi a şters-o!

— Şi totuşi banditii care-şi spun hughenoţi au să ardă în flăcările gheenei şi, dacă ar exista dreptate, ar trebui să fie arşi pe rug chiar aici.

— Da vezi că papa în persoană vine să-i unească; asta noi o ştim foarte bine! Doar noi dulgherii am făcut galeria de lemn care duce de la palatul episcopal la catedrală. A costat prea scump ca să fi fost făcută pentru altcineva decât pentru papa!

— Voi dulgherii o duceţi bine în ziua de azi.

— Eh, nu aşa de bine ca postăvarii! Ei au acoperit galeria cu pânză albă, că nici nu se mai vede ce frumos am lucrat noi.

— Da cel mai bine le merge cârciumarilor.

— Nu, croitorilor care au făcut veşmintele celor de la Curte.

— N-ai ghicit; cel mai bine o duc fetele care storc banii străinilor veniţi de pretutindeni.

— Cu hughenoţii ne răfuim noi mai încolo. Deocamdată au făcut să salte negoţul.

— Ia mai feriţi puţin! Tot vorbesc şi vorbesc de afacerile lor şi noi ăştilalţi nu mai apucăm să vedem nimic. Uite, seniorii au început să vină dinspre palatul episcopal, sunt tot mai mulţi. Au privilegiul să se fâţâie pe dinaintea noastră prin galeria aceea lungă. Şi e chiar un privilegiu, cu toate că nici unul dintre ei nu pare a-şi da seama că străluceşte ca un păun în soare şi că întreg Parisul se zgâieşte la el. Vezi, asta înseamnă distincţie: să nu te sinchiseşti de nimic. Oh! Ah! Doamnele! Faţă de ele, domnii îşi pierd toată strălucirea. De-abia acum pare că se luminează de ziuă. Şi când te gândeşti că minunea asta a fost făptuită de croitori, giuvaergii şi peruchieri! Avem cu

ce să ne mândrim, noi, meseriașii!

Pe de altă parte, privitorii cu ochiul mai încercat băgară de seamă că în fața catedralei alaiul se împotmolise. Ca niște muritori de rând, o seamă dintre oaspeții simandicoși începuseră să se înghesuie, încercând să ajungă mai repede pe estradă ca să ocupe locurile pe bănci. Ba se pornise și o ceartă, și ofițerii din garda franceză trebuiră să facă pace între mărimile regatului. În cele din urmă se stabili totuși ordinea cuvenită. Regele, cardinalul, mirele și mireasa, regina, prinții, prințesele, alaiul de gentilomi și de domnișoare de onoare, preoții care-l înconjurau pe cardinal își ocupară cu toții locurile, fiecare după rangul lui, așa cum se vedea și din culoarea veșmintelor.

Pe estrada înaltă, neacoperită, în căldura verii, sub cerul albastru, stropit cu nourași albi, se afla floarea regatului. Într-acolo erau ațintite toate privirile și de la casele din jur, unde se vedeau numai ferestre deschise, covoare atârnate și orășeni gătiți sărbătorește. Jos, de-a lungul zidurilor și în locurile unde străzile învecinate dădeau în piață, se făcu tăcere. Capetele se descoperiră. Mâinile se împreunară pentru rugăciune, genunchii se plecară. Chiar în spatele estradei pe care se afla floarea regatului, se înălța, ca un monument al tuturor generațiilor trecute, catedrala. Clopotele ei răspândeau în văzduh sunete ce invocau veșnicia. Și în acest cadru, cardinalul de Bourbon uni pe regele Navarrei cu prințesa de Valois.

După ceremonie trebuiră să coboare de pe estradă și săbiile se încurcară în trenele doamnelor. Privitorii nici nu băgară însă de seamă, căci mărimile dispărură repede în biserică. Se înțelege că acolo se aflau, veniți cu câteva ceasuri mai înainte, cei ce-și aveau locurile lor rezervate, nobili ori burghezi bogați cu demnități înalte, și nimeni nu se putea aștepta ca acești oameni pricepuți să-și piardă capul în fața unor atitudini studiate. Îngenuncheară, desigur, când intră Carol al nouălea, dar acesta fu singurul

semn de respect ce-l arătară, încolo cătară atenți la cele mai mărunte greșeli.

Cardinalul de Bourbon a îmbătrânit. Carol al nouălea arată ca un măcelar când alege cu o privire piezișă viteaua pe care are de gând s-o înjunghie. Nevastă-sa, Elisabeta de Austria, s-a gătit mai abitir ca mireasa. Și, la urma urmei, ce altceva să facă! Nu știa nici să se miște, nici să vorbească - poate doar spaniolește ori nemțește, dar în nici un caz franțuzește. N-are mai mult de douăzeci de ani, dar pare o matroană; ursita ei e să fie complet dată deoparte la petrecerile mai intime, iar la marile sărbători are doar un rol de podoabă; de altminteri Carol o înșeală fără nici o sfială. Cam asta-i tot ce se poate spune despre Elisabeta de Austria. E lesne de înțeles, astfel de constatări erau făcute mai cu seamă de femei, care nu aveau ochi degeaba. Dar să trecem la tinerii căsătoriți! Nimic de zis, mirele e un tânăr drăguț, vioi, bine clădit, cu umerii cam lați însă pentru înălțimea lui, căci, deși poartă tocuri înalte, abia o întrece pe buna Margot, care, ca totdeauna, e gătită fără cusur.

Bărbații băgară de seamă imediat: ce se mai înghesuie Navarra și cum o trage după el! Depărtarea cuvenită între ei și Carol al nouălea se micșorează în chip cu totul necuviincios. Nepriceputul ăsta de Henri nu mai are răbdare să-și aștepte ursita. E de altminteri singurul care nu și-o cunoaște. Noi suntem cu toții lămuriți în privința scumpei lui soții. Sub mantilă are buzunare și în fiecare buzunar inima câte unui amant mort. Mort de dragul ei, dacă vreți. Ei, da, se întâmplă și așa ceva, și dacă n-o crezi dumneata o crede altul. Și, apoi, la urma urmei, de ce să nu fi deprins de la înțeleapta ei mamă să prepare și niscai otrăvuri? Mai încet, vă rog! *Madame* Catherine e singura care lipsește de la ceremonie, dar tocmai ea va ști mai bine tot ce s-a întâmplat.

Între timp, femeile sporovăiau: Uite-l pe ducele de

Guise! Va să zică s-a întors la țanc, pentru nuntă! Acum o poate lua de la capăt cu Margot. Dar nu, nu mai merge! Ce, nu știți? Acum e nebună după frumosul La Mole. Uite-l și pe el! Al câtelea o fi? Cel dintâi a fost la unsprezece ani. O tot spun și i-o repet bărbatului meu, ca să-i intre în cap că sunt altele mai rele decât mine.

Bărbații condamnară din nou nerespectarea distanței cuvenite. Te pomenești că Navarra vrea s-o ia înaintea regelui și a cardinalului; din partea lui te poți aștepta la orice. Oare câți bani i s-ar putea împrumuta, fără teamă de a rămâne păcălit, dacă și-ar zălogi regatul? Un sac cu bani de mărimea lui! Dragul meu, ești răutăcios! Poate că sacul ar fi mai mare decât regele!... care mai e și protestant.

Doamnele de la Curte, stând în jilțuri, își șopteau: Ce nevoie a avut Casa Franței să se încuscrească cu un hughenot? Judecă și dumneata, scumpo, dacă graba cu care s-a făcut nunta nu dă de bănuit, sau dacă, măcar, e cuviincioasă. Încuviințarea papii a venit suspect de repede, după ce s-a auzit mereu că sfântul părinte se împotrivește. Dacă vrei să știi, află de la mine că nimeni n-a văzut cu ochii lui autorizația papei. A venit numai o scrisoare a ambasadorului de la Roma - dacă o fi fost scrisă într-adevăr la Roma și nu cumva sub supravegherea Catherinei.

Alături, sporovăiau niște curteni: Ce mai încolo-încoace, e aproape sigur că totul se face la porunca reginei-mame. Planurile ei nu sunt încă prea bine lămurite, dar poate că se vor dovedi limpezi mai repede decât credem noi... și mai înfricoșătoare. Carol al nouălea l-a numit pe protestantul De la Noue în fruntea trupelor care trebuie să smulgă spaniolilor fortăreața Mons. Așa că De la Noue o să-i ia cu el pe cei mai viteji dintre hughenoți, care îi vor lipsi amiralului la Paris. Se petrec multe lucruri de neînțeles. Nu trebuie să-ți scape o vorbă. Și cel mai sănătos e să și știi cât mai puțin. Sărbătorirea nunții trebuie să fie la

înălțime.

În privința asta doamnele erau de aceeași părere, dar atât doamnele, cât și domnii din toate stările reprezentate acolo amuțiră când văzură ce se întâmpla jos în fața altarului. În loc să asculte liturghia, Henri de Navarra o părăsi pe tânăra regină și se strecură afară printr-o ușă lăturalnică, împreună cu seniorii protestanți. Deși gestul era de așteptat, pricinui totuși stupoare. Oricine știe că dracului îi înțepenește coada când aude primul cuvânt al liturghiei, dar nu putea să-i fie rușine de ochii lumii și să rămână pe loc? E bine măcar că au fost însemnați cei care au ieșit o dată cu el. Sfidările astea nu mai pot continua multă vreme.

SUB SEMNUL LUI VENUS

Printr-o intrare dosnică Henri se înapoie în palatul episcopal. Era întovărășit numai de seniori protestanți, printre ei și unii pe care nu-i mai văzuse niciodată până atunci, dar care ținuseră să fie alături de el în ziua aceea atât de însemnată. Venise și fostul lui preceptor, Beauvois, care, pe vremea când era la „Collegium Navarra", se dovedise a fi un sfetnic atât de dibaci când trebuise să lupte ca să nu asculte liturghia.

— Beauvois! i se adresă Henri, cu glasul răsunând de fericire. Am făcut amândoi un drum lung, ce zici? Acum dumneata locuiești într-o casă drăguță la Paris, eu o iau de nevastă pe prințesă, iar de liturghie nu mai pomenește nimeni nimic.

Beauvois, care se îngrășase și îmbătrânise, îi răspunse:

— Sire, am căpătat tabieturi și nu prea îmi place să călătoresc. Îmi petrec cele din urmă zile după ușile

zăvorâte, pe care oamenii scriu porecle jignitoare.

Clipi din ochi. Ar fi amintit bucuros învățăcelului multe lucruri, uitate în beția izbânzii și nepotrivite cu starea de spirit a nuntașilor. Câțiva cerură vin. Henri se simțea amețit numai când se gândea la Margot. Era nerăbdător, sau i se părea că-i nerăbdător, și totuși timpul trecea, fericirea dându-i aripi; bătrânul Chronos[1] se rostogolea pe globul ușurel al Fortunei[2]. Către orele patru se anunță că, la catedrală, ceremonia se apropia de sfârșit. Mirele se îndreptă într-acolo și-și luă soția. De față cu regele Franței, hughenotul din sud o sărută pe prințesa de Valois. Această scenă închise gura multor răutăcioși. Întreaga Curte se înapoie prin galeria de lemn la palatul episcopal și mulțimea de gură-cască, alcătuită din oameni de toată mâna, se bucură încă o dată de vederea mărimilor. Masa fusese întinsă în palatul episcopal, dar seara balul se desfășură la Luvru și nu fu întrerupt decât de o procesiune de care alegorice. De-a lungul sălii celei mari, sub cele douăzeci de mari candelabre, se puseră în mișcare, împinse de forțe ascunse, zece care mari, închipuind niște stânci scânteietoare; în primul car se afla însuși Carol al nouălea, aproape gol, căci își arăta bucuros goliciunea, înfățișându-l pe zeul mărilor, Neptun. Era urmat de cei doi frați ai săi și de o seamă de gentilomi înfățișând alte zeități sau monștri marini. Mecanismele huruiau și acoperitoarele de pânză ale stâncilor făceau cute. Dar ansamblul nu era lipsit de măiestrie și făcea cu atât mai mare impresie cu cât muzicanții îi întovărășeau defilarea cântând versuri franțuzești, ticluite de poeți talentați.

Supeul fu servit târziu și, până a se așeza lumea la masă, câteva perechi și găsiseră timp să pună la cale căsătorii după chipul și asemănarea celei a regelui Navarrei, care

[1] Personificarea timpului, la greci.

[2] Personificarea norocului, la romani.

nu suferea liturghia, dar o iubea pe prințesa de Valois. Frumoasele domnișoare de onoare ale bătrânei regine izbutiră a cuceri, în noaptea aceea, câți hughenoți poftiră. Avură o pradă ușoară în Agrippa d'Aubigné, care, înflăcărat, făgăduia orice, oricăreia. Spiritul lui Du Bartas nu se lăsă clintit de nici un fel de deșertăciuni, dar trupul său se dovedi păcătos. Al treilea prieten al mirelui, Philippe du Plessis-Mornay, era cu gândul aiurea. În mijlocul orgiei, sufletul său putea să rămână absent și neîntinat. Motiv pentru care și împinse lucrurile până la ultimele lor urmări; așa cum ceilalți împingeau la extrem desfrâul, el împinse la extrem virtutea. În mijlocul orgiei, cu chipul lui socratic transfigurat de o sacră mânie, strigă:

— Ca niște copii ce suntem, jinduim după rolul măscăriciului, care face pe regele în tragedie! Cară pânza aurită pe o schelă și peste două ceasuri trebuie s-o înapoieze telalului ce i-a împrumutat-o, plătindu-i și chiria. Nici nu ne gândim ce zdrențe, gândaci și rapăn ascunde pânza aurită; de câte ori trebuie să se scarpine măscăriciul travestit în maiestate și cum îl mănâncă pielea în timp ce se fandosește.

Erau cuvinte răzvrătitoare, dar cine stătea să le asculte? Fratele lui Carol al nouălea și urmașul lui, în caz că într-o bună zi i s-ar scurge tot sângele, însuși d'Anjou îl bătu pe umeri foarte bucuros pe Philippe. Și îi șopti la ureche:

— Față de mine nu trebuie să-ți ascunzi părerile, căci le împărtășesc. Sinceritatea voastră, a protestanților, îmi place fiindcă dovedește o mare încredere în dumnezeu.

Camaraderia prințului de sânge cu neînsemnatul soldat al Religiei găsi imitatori; sau poate că nici nu era altceva decât una din multele fraternizări. Catolici și protestanți își căzuseră în brațe; domnul de Léran, de pildă, în acelea ale căpitanului de Nançay. Tânărul de Levis, viconte de Léran, părea a fi, printre coreligionarii săi, un paj - un paj frumos, zvelt, agil. Virilul de Nançay îl strângea în brațe, aproape

să-l frângă de dragoste; dar tânărul îi scăpă din mână, lunecând ca un țipar, după ce-l mușcă pe grăsan de ureche. O clipă încremeniră cu toții, întrebându-se ce va urma, dar apoi izbucniră în râs. Era o noapte în care nimic nu putea avea urmări prea grave.

Era o noapte pusă sub semnul lui Venus. Unii neîncrezători, ca Du Bartas, își dădeau limpede seama de asta. Dar nici ei nu vedeau că întreaga orgie fusese pusă la cale de *Madame* Catherine. Ea însăși dăduse anume porunci detașamentului zburător de domnișoare, și acestea făcură ceea ce nimeni altcineva n-ar fi putut să facă: să nu existe nici un fel de deosebiri după credință. Dumnezeu despărțise cele două credințe; zeița Venus, cu mijloacele pe care le avea la îndemână, le reuni în acea noapte. Dintre toate zeitățile păgâne Venus este cea mai lipsită de tertipuri și vicleșuguri: ea împlinește pe loc ceea ce făgăduiește. Și în orice caz, la Curtea Franței, unde lucrurile se petreceau după planurile croite de *Madame* Catherine, logodnele erau pecetluite pe loc. De aceea, parte dintre oaspeți se aflau, cu rândul, în odăile domnișoarelor de onoare. Era un fel de vălmășag al plăcerilor, gustate cu ușile deschise, prin care își băgau capul noii-veniți, ce-și căutau adăpost; iar cei ce se aflau în plină activitate erau încurajați de ceilalți cu vorbe de aprobare din care nu lipsea invidia. Apoi cei sătui lăsau locul celor flămânzi și se întorceau la dans.

În anume clipe, marea sală de bal nu era nici pe jumătate plină; în balconul ei, muzica trezea ecouri înfundate. Rămâneau băutorii, rămâneau filozofii. Plecat, plin de tandrețe, asupra lui Margot, rămânea Henri.

Deasupra capetelor lor, acoperindu-i ca un cort, se aflau stindarde de cele mai diferite culori, stindardele provinciilor Franței, stindardele vechilor bătălii, stindarde din lumea largă. Ei nu vedeau însă pe nimeni și nu voiau să știe de nimic. Henri îi spunea că dintotdeauna,

dintotdeauna o iubise numai pe dânsa. Margot îi răspundea, arătându-i ce gândea și ce simțea, și cuvintele erau aproape aceleași cu ale lui. Margot îl credea pe Henri și Henri o credea pe dânsa, deși amândoi știau că altul e adevărul. Dar amândoi simțeau că ceea ce n-a fost adevărat înainte a devenit adevărat acum. El e singurul meu iubit! N-am cunoscut nici o femeie înaintea ei, cu dânsa începe viața! El e primăvara mea, fără el aș fi îmbătrânit curând!

— Henri! Trupul tău are întocmai măsura prescrisă de antici. Pe cuvânt, meriți să fii răsplătit pentru asta!

— Margot! Sunt gata să împart bucuros răsplata cu tine, de câte ori dorești și ești în stare.

— Dovada trebuie făcută fără întârziere, spuseră glasul ei cald și chipu-i plin de noblețe.

Și el și sări din genunchi în picioare și amândoi porniră pe drumul pe care-l făcuseră și ceilalți. Era drumul cărnii, dar în carne se aprinde câteodată o scânteie divină. Cum ieșiră din sala cea mare, Henri o ridică în brațe. O purtă pe brațele întinse, și soldații le dădură onorul, lovind cu toată puterea dușumeaua. Oaspeți beți, care zăceau pe dușumea, încercară să se uite după ei.

Graba patimii lor fu întârziată însă de rochia miresei: era o rochie în patru colțuri. Șoldurile lui Margot erau prinse în ea ca într-o ladă. Tânărul amant avu dar prilejul să dea dovadă și de delicatețe, și de pricepere. Prinzând ușor carapacea, desfăcu într-o clipită scoica strălucitoare. „Nici nu suferă comparație cu de Guise, care e totuși mai înalt și are mai multă prestanță”, mai avu timpul să gândească Margot. Scoica fu deschisă, perla ieși la iveală. Fără a se lăsa mult timp adorată în goliciunea ei neprețuită, Margot porunci genunchilor să se întredeschidă, păru a se prăbuși, se lăsă prinsă și trântită, acolo unde voise să cadă, pe vestitul ei pat de mătase neagră. „Îi plac femeile, dar nu le prea cunoaște. E al meu”, ar mai fi vrut să constate

Margot; dar își și pierdu auzul și văzul, spre cel mai mare folos al celorlalte simțuri.

CASA DE AUSTRIA

Henri se înapoie singur în sala cea mare. O găsi mai plină ca înainte; era de față și perechea regală. Carol al nouălea își acoperise între timp goliciunea, dar în schimb se îmbătase.

— Ia uite-l, vine de la grăsana de Margot! strigă, zărindu-l pe Henri.

Iar prin atitudinea lor, toți ceilalți dovediră că, la fel ca și regele, erau la curent cu cele întâmplate și așteptaseră înapoierea fericitului. Numai regina nu râdea; ca de obicei, nu dădea nici un semn că în mintea sau în inima ei s-ar mișca ceva. Nimeni nu-și amintea sunetul glasului ei. Elisabeta de Austria stătea pe un jilț înalt, nemișcată, într-un colț al sălii celei mari; în jurul ei se căscase de la sine un gol, nu fusese nevoie de nici un fel de pază spre a îndepărta pe curioșii prea stăruitori. În rochia ei din fir de aur, stătea țeapănă și de neatins ca o icoană, iar fardul gros aproape nu mai lăsa să se deosebească vreo trăsătură omenească. În spatele rochiei ei largi căutau să se ascundă doi preoți spanioli, care nu doreau să fie văzuți; ei însă observau tot ce se întâmpla.

Carol al nouălea se agăță de brațul cumnatului său. Și îi spuse la ureche, dar destul de tare, măscări despre soră-sa. Dezgustat, Henri se gândea: „Dacă se împleticește, îl las să cadă! Ce-ar fi să-i pun piedică?” Totuși se abținu și ajunse acolo unde îl târa Carol cu toată puterea: în cercul gol din jurul reginei.

— Ia privește-o, parcă-i pironită, se bâlbâi Carol.

Încearcă s-o răstorni dacă poți! Moartă să fie și tot țeapănă ar sta, muiată cum e în aur. Casa de Austria e un coșmar care nu se mai termină, și femeia asta, cu care m-am culcat, îmi apare în vis cu trăsăturile Meduzei[1], încât îmi îngheață sângele în vine. S-ar fi găsit vreun alt om să se căsătorească cu această fiică a împăratului roman, Navarra? Pe bunicul meu, Francisc întâiul, l-au ținut în lanțuri la Madrid și, pentru a-i da drumul, maiestatea-sa împăratul Carol al cincilea i-a cerut ca ostatic fiul. Pe tatăl meu l-au maltratat, iar pe mine mă țin în mână prin fiica împăratului Maximilian. Toată Europa e la picioarele lor. Aurul lor, viclenia lor, armatele și popii lor îmi dezbină poporul și îmi pustiesc țara. Navarra! șopti Carol al nouălea cuprins de furie. Răzbună-mă! De-asta ți-am dat-o pe soră mea. Răzbună-mă pe mine și regatul meu! Eu n-o pot face: eu sunt un învins, care nici nu poate încerca să lupte, și soarta mea e să sfârșesc în disperare! Gândește-te la ce-ți spun, Navarra! Și ferește-te...

Aceste ultime cuvinte le spuse ca un geamăt și ele se strecurară abia inteligibile în urechea lui Henri.

— Ferește-te de mama și de fratele meu d'Anjou. Și orice ți s-ar întâmpla în viitor, nu mă învinovăți pe mine, Navarra, căci pe mine mă stăpânește numai frica. Dintre toți oamenii eu știu cel mai bine cât de înfricoșătoare poate fi frica.

Deodată, din gâtlejul lui nu mai ieși decât un horcăit: groaza îl strângea de gât; din spatele reginei două perechi de ochi pătrunzători îl fulgeraseră atât de iute, de parcă ar fi fost doar o părere. Carol se clătină și se sprijini de brațul cumnatului său, căci nu se putea bizui pe nimeni altul din cei de față.

Dar cumnatul hughenot își bătea joc în sinea lui de el,

[1] În mitologia greacă, una dintre cele trei gorgone, monștri feminini a căror privire împietrea pe cel asupra căruia se oprea.

spre a învinge propria-i groază ce începea să-l cuprindă. Regele Carol amuțise și o dată cu el amuți și întreaga Curte, care se afla în sala cea mare; ceea ce arăta că sunt înconjurați de priviri în cea mai mare parte vrăjmașe. Henri o simți numaidecât, și mintea lui ageră i-o adeveri îndată. Toți acești dușmani înverșunați ai Religiei nu vedeau cu ochi buni încrederea pe care i-o arăta regele. De fapt, nunta lui, o știa prea bine, îi înciuda; și ciuda trebuia să iasă la iveală, chiar fără voia lor. Astăzi zeița Venus poruncea ca deosebirile religioase să nu fie luate în seamă. Totuși, printre nuntași se produse în clipa aceea o învălmășeală; catolicii îi împingeau pe protestanți spre marginile sălii. Și în jurul hotarului nevăzut din jurul reginei, cei dintâi se grămădiră, veghind.

Henri văzu îndată: erau cu toții înarmați, chiar dacă pentru început păreau mai degrabă curioși decât arțăgoși. De altfel, le-ar fi fost greu să pună mâna pe el; căci în spatele lor își strângeau rândurile protestanții, gata să treacă la fapte. În ce le privește pe domnișoarele de onoare, acestea se risipiseră și priveau de departe, ciripind, în așteptarea furtunii ce sta să se dezlănțuie.

Deși beat, Carol simți golul ce se făcuse în jurul lui. Atmosfera apăsătoare îl scoase din minți.

— Vin! urlă el. Vreau să beau cu regina până când n-o să mai poată sta în picioare! Să vedeți cu toții. Așa cum e, toată îmbrăcată în aur, dânsa are să cadă întâi, nu eu!

Regina, care probabil nici nu înțelesese ce spune, rămase la fel de nemișcată. Iar Carol deveni deodată, poate din pricina ocărilor pe care le rostea, atât de greu, încât cumnatul hughenot aproape nu-l mai putu ține; era cât pe-aci să cadă amândoi. Cineva care sări într-ajutor îl prinse pe Carol tocmai la timp. Henri văzu pe neașteptate figura unui oarecare domn de Maurevert; era schimonosită de ură. Dar în clipa următoare, un altul îl dădu deoparte: era ducele de Guise.

— Cum de cutezi, de Maurevert? i se adresă el repezit. Un om ca dumneata să pună mâna pe rege; vezi-ți de treabă!

Și îl sprijini pe Carol.

— Dă o mână de ajutor, Navarra. Trebuie să sprijinim tronul, ne-a fost încredințat.

— De aceea am și venit încoace cu gentilomii noștri din Lorena și Béarn, îi luă Henri vorba din gură, folosind același ton hiperbolic și îndreptându-se din spate ca și ducele, care era înalt și blond.

Se priveau ochi în ochi deasupra regelui beat, dar din când în când trebuiau să se oprească spre a-l prinde mai tare, când părea să se prăbușească.

— Așezați-mă lângă fiica Habsburgilor, îi imploră Carol, vărsând șiroaie de lacrimi. Sunt și eu un soi de sfânt, ba chiar mai ceva decât voi. Voi i-ați suflecat fustele grăsanei de Margot! Tu mai întâi, dar te-a părăsit.

Și se clătină spre de Guise, care-l împinse către Henri.

— Dar pe tine nu te lasă! și plânse pe pieptul cumnatului. Te iubește, și eu te iubesc, și mama noastră, *Madame* Catherine, te iubește foarte mult. Necuratul! țipă apoi pe neașteptate, căci cei doi preoți spanioli îl speriaseră din nou; între timp îi uitase. Iar când ajunse să deosebească limpede cele două sutane negre, i se făcu rău de-a binelea. Știu ce vreți de la mine, bolborosi el către cei doi preoți, deși aceștia avuseseră grijă să dispară imediat. Știu prea bine. Vi se va face voia. Voi ați vrut-o. Eu îmi spăl mâinile.

Se dezmeticise pentru o clipă și se putea ține drept. Lorena și Navarra îi dădură drumul. Liberându-și mâinile, Henri privi împrejur. Grupul adunat în jurul hotarului nevăzut își schimbase înfățișarea, nu mai era alcătuit doar din curioși și oameni stând de veghe. Ceata de catolici se grămădea amenințătoare în jurul lui Henri, când apropiindu-se de el, când depărtându-se puțin, căci

rândurile din spate ajunseseră să se încaiere cu protestanții, care voiau să ajungă în față. O seamă dintre conducătorii protestanți se urcaseră pe scaune, numai Du Bartas poruncea de la înălțimea lui firească. Strigau cu toții; nici prezența regelui nu-i putea opri să calce în picioare înțelegerea tacită de mai înainte, și răsuflarea lor grăbită arăta că erau pe cale să nu mai țină seama de nimic. Nu mai încăpea nici o îndoială, avea să se ajungă la o vărsare de sânge.

Văzând asta, cei doi preoți spanioli pitiți în spatele Elisabetei de Austria începură să se agite. Dispărură cu desăvârșire și apoi, fără să se vadă cine și cum drege, jilțul înălțat al reginei se puse în mișcare cu regină cu tot. Treaba se făcea cu poticneli și opriri, ca la schimbarea unui decor de teatru; la fel se mișcaseră și stâncile argintii pe care se aflaseră regele despuiat și celelalte zeități ale mării la începutul petrecerii. Jilțul continuă astfel să se miște și în curând trecu peste pragul sălii, sărind parcă peste un ultim hop. Înainte ca ușa să se fi închis, se mai văzu o clipă covorul dimprejur dat la o parte, iar dedesubt cei doi preoți spanioli, cu limba scoasă de un cot.

Navarra izbucni în râs; un râs care nu putea supăra pe nimeni din cei de față, atât era de voios. Era un râs care învingea toată ticăloșia oamenilor și care, pentru o clipă, împrăștie gândurile de harță. Cu o neînfricată prezență de spirit, un om scund se suise pe un scaun, hăt în fundul sălii; mulți îl cunoșteau pe nume: Agrippa d'Aubigné. Cu un glas subțirel și dulce începu să cânte:

— Regina Navarrei varsă lacrimi, adăstând pe vestitul ei pat de mătase neagră. Nici un om nu știe ce va aduce ziua de mâine. De aceea sus cu toții și să-l însoțim pe mire!

Fu aplaudat, dar, spre a avea un efect și mai sigur, începu să versifice:

„O, moartea e aproape. Și abia apoi ne este

dată
O viață făr’ de moarte, o viață-adevărată,
Căci mântuită-i viața când moartea-i biruită.
O, cine-ar vrea să calce pe-o cale ce-i greșită,
Și cine este vesel când drumul este rău,
Și cine nu e vesel sosit la țărmul său?”

La prima vedere părea că aceste versuri n-aveau nici o legătură cu întâmplarea sau, cel mult, erau o aluzie șăgalnică; de aceea cântărețul izbuti să-i facă pe toți să râdă și le câștigă bunăvoința. Carol al nouălea vesti cu glas tare că dorește să-l conducă pe Navarra, împreună cu întreaga Curte, la patul nupțial al surorii sale. Îl luă dar de mână pe tânărul mire. De cealaltă parte a mirelui se așeză de Guise. Era o situație caraghioasă: fostul amant îl conducea pe noul soț la patul nupțial. După ei se înșiruiră apoi ceilalți, fără osebire de religie. Oameni care cu puțin mai înainte fuseseră gata să se încaiere își îngăduiră un plăcut răgaz, și alaiul porni. În drum, i se alăturară și domnișoarele de onoare. Pe unde trecea, ușile se deschideau; înalte doamne socotiră că nu pot lipsi. Domni mai în vârstă, care se culcaseră, fură treziți de larma stârnită și se alăturară și ei, așa cum erau îmbrăcați. De Miossens, primul gentilom, pășea demn în cămașă, peste care-și pusese o haină de blană, și cu picioarele goale. Soldați purtând făclii o luaseră înaintea alaiului și luminau vechile culoare de piatră; nimeni nu se oprea, pășeau mereu înainte și când nu puteau înainta băteau pasul pe loc, cântând:

„O, cine-ar vrea să calce pe-o cale ce-i greșită,
Și cine este vesel când drumul este rău,
Și cine nu e vesel sosit la țărmul său?”

— Am ajuns, hotărî Carol al nouălea, dar nu era ușa pe care o căutau.

Așa încât, întreaga Curte își urmă drumul de-a lungul culoarului îngust, răsuflând greu, până când ajunse cu adevărat la ușa spre care pornise. Aici Carol se adresă din nou fericitului mire:

— Poți să fii mândru, Navarra, căci cea mai de frunte, cea mai nobilă prințesă a Apusului, și-a păstrat fecioria pentru tine, pentru ca să i-o răpești tu, te-a așteptat cu credință și, uite, a venit ceasul să bați la ușa ei!

Și lovi chiar el cu pumnul în ușa de stejar. După care îl sărută pe cumnat pe amândoi obrajii și se porni pe plâns.

Mireasa nu deschise însă, cu toate că gălăgia ar fi putut-o trezi și din somn. Se lăsă o clipă de tăcere și de Guise folosi prilejul pentru a spune cu glas tare:

— Pe toți sfinții și mai cu seamă pe sfântul Bartolomeu! Dacă aș fi eu mirele, ușa s-ar deschide de la sine, căci mă cunoaște.

Astfel aflară cu toții, chiar și cei care nu se gândiseră la asta, că Guise era mânios și ofensat. Regele Navarrei găsi însă repede răspunsul:

— Vezi doar că ușa rămâne închisă numai din pricina dumitale, ca să nu se întâmple vreo greșeală.

Iar Guise replică:

— Nu, e închisă din pricina dumitale, fiindcă-i obișnuită cu ceva mai bun.

Carol al nouălea hotărî:

— Fiecare lucru la rândul lui! Acum nu e timp de duel, patul nupțial așteaptă.

Cu toate acestea, cei doi adoratori ai prințesei Margot arătau de parcă ar fi fost gata de luptă: cu un picior adus înainte, cu pieptul umflat și cu furia zugrăvită pe față. Se așternu tăcere până la cele din urmă rânduri ale alaiului și femeile se lăsară ridicate în brațe spre a vedea cum se rățoiau Navarra, îmbrăcat în mătase albă, și Guise, în

mătase albastră. Dacă n-ar fi fost pretendentul respins, Guise ar fi avut multe avantaje: înalt de stat, primejdios de mlădiu, cu trăsături aspre și tăioase, cu atât mai înspăimântătoare acum, cu cât de obicei erau pline de farmec. Dar Navarra nimici toate aceste avantaje, pur și simplu imitându-le. Deși era mai scund, își luă și el o înfățișare de pasăre de pradă; știa foarte bine să facă asta. Și în același timp se pricepu să facă pasărea de pradă și caraghioasă; ca din întâmplare, dar cu tot dinadinsul se răți oi, se aplecă, se prefăcu că-i gata să se repeadă și imită atât de bine accentul nordic al lui Lorena, încât păru că și părul îi devine bălai și capătă o barbă aurie.

— Am început cu fete de țară, dar acum nu-mi mai place decât prințesa. Iar prințesa s-a mulțumit cu Lorena până și-a ridicat ochii spre Navarra.

Nici Guise nu s-ar fi putut exprima mai pretențios. Toată măreția îi fu astfel nimicită de rival, care-l descumpăni și-l făcu de râsul lumii. Bătu dar în retragere, când ciocnindu-se de privitori, când strecurându-se printre ei. Deodată, ușa de stejar se deschise și prințesa apăru râzând. Și pentru că râdea dânsa, izbucni în râs întreaga Curte.

— Și cine nu e vesel sosit la țărmul său? cârâi Carol al nouălea, cu glasul într-adins răgușit.

Râsete; prințesa își pofti soțul, ușa se închise; și din nou râsete.

O CICATRICE

Se opriră și se priviră unul pe altul; de pe culoare se mai auzea încă gălăgia curtenilor ce se depărtau. Până la urmă aceștia se îndreptară spre aripa opusă a palatului; lumina făcliilor sărea din fereastră în fereastră; în același timp se

lumina de zori. Oamenii din popor care se trezeau la ceasul acela, în bărcile de pe fluviu, în casele de pe mal, gândeau pesemne: în palatul Luvru arde din nou focul gheenei. Cine știe ce are să mai fie!

Se priviră îndelung, apoi doamna Marguerite făcu, cu mâna ei fără cusur, un gest de sus în jos, care voia să spună: dezbrăcați-vă, sire! Și își lepădă ea însăși cămașa de noapte la marginea patului; își cunoștea neajunsurile trupului și știa că erau mai bătătoare la ochi când stătea în picioare decât atunci când era culcată. Dar mai ales voia să aibă răgazul să cerceteze pe îndelete înfățișarea acestui nou bărbat și chipul cum era clădit. Căci doamna Marguerite se pricepea de minune la toate frumusețile, fie că era vorba de un trup bărbătesc ori de versuri latinești. Noul ei bărbat întârzia cu desfăcutul coleretei; costumul de mire, din mătase albă, se dezbrăca greu. Era de altminteri în așa fel croit încât să scoată cât mai mult în lumină, prin mânecile bufante, lărgimea umerilor și mijlocul subțire. Șoldurile erau puternice și tari, iar picioarele subțiri, tinerești păreau și mai lungi. Până la un anume punct, această impresie putea fi produsă prin mijloace artificiale; de aceea, femeia, mare cunoscătoare, aștepta, nu fără îngrijorare, să deslușească ceea ce era realitate de ceea ce era artificiu. Dar iată, realitatea se dovedea chiar mai mulțumitoare decât făgăduielile costumului. Doamna Marguerite făcu comparații și băgă de seamă că cerințele antichității, pe care aproape ajunsese să le socotească cu neputință de atins, erau îndeplinite în acest caz, și încă în așa măsură, încât pe fața ei nu se putu citi pentru început decât o savantă curiozitate și nepărtinirea unui sever judecător. De-abia când văzu sângele lui pulsând cu putere, se puse în mișcare și sângele ei; și cunoscătoarea se pierdu cu desăvârșire când îi atinse pielea aspră.

Amândoi se dovediră, mai mult ca oricând, neobosiți în căutarea voluptății; firile lor, ce se potriveau atât de bine,

se luaseră parcă la întrecere. Când, mai târziu, prins în mrejele altor femei, Henri va voi să nege că o iubise vreodată pe Margot, va folosi, spre a descrie această noapte și nopțile următoare, un cuvânt pe care și oamenii inferiori și slabi îl folosesc atunci când încearcă să-și dea importanță. Cu toate acestea, el ar fi putut mărturisi că, uneori în viață, carnea e cuprinsă de o pasiune de moarte. Și poate că moartea este, în acele clipe, chiar mai aproape decât își închipuie cei ce freamătă de viață, dar uită să-i lumineze și ungherele. „O, moartea e aproape”; Henri auzise nu demult aceste vorbe cu iz bisericesc, și ele exprimaseră cele mai ascunse presimțiri ale lui. Și tot aceste vorbe fură cele de pe urmă care îi trecură prin mintea ostenită de dragoste.

Doar se odihni puțin, căci până și în somn era chinuit de voluptate. Se trezi dar curând, sărută, cu ochii încă închiși, trupul întins lângă el și cu buzele dădu peste o cicatrice. Se trezi de-a binelea, privi, pipăi; se pricepea la cicatrice. Putea să se datoreze unor lovituri, unor împușcături sau mușcături și se puteau căpăta, deopotrivă, pe câmpul de luptă, ca și în jocurile dragostei. Pentru judecarea lor, de mare însemnătate era: în ce parte a trupului se aflau. Un soldat cu o cicatrice acolo unde o avea Margot, arăta limpede că o rupsese la fugă din fața dușmanului și o luase la galop. Dar asta nu însemna numaidecât lașitate; chiar și un rege al Franței și Navarrei, pe nume Henri, cunoscut pentru curajul lui, s-a ales o dată cu o cicatrice în acel loc. În cazul de față era vorba, însă, de una din părțile cele mai frumoase ale trupului femeii, iar femeia aceasta era a lui, numai a lui - chiar dacă o mușcase cineva nu-i venea să creadă că e adevărat! De aceea o zgâlțâi, și, pentru că nu se trezi îndată, o întoarse cu fața spre dânsul. Privindu-i chipul încă adormit, o întrebă înciudat:

— Cine te-a mușcat de dos?

— Nimeni, răspunse Margot și tocmai acest răspuns îl

așteptase Henri.

Strigă furios:

— Minți!

— Dar ăsta-i adevărul, îl încredință dânsa, îndreptându-și trupul și întâmpinând mânia lui cu cea mai distinsă nepăsare pe față și în glas; în gândul ei, își spunea însă: „Vai, ce păcat că a și băgat de seamă! Peste opt zile n-ar mai fi rămas nici urmă!” Aceste regrete îi erau inspirate lui Margot de experiența ei.

— Dar se văd urmele dinților! stărui el.

— Seamănă numai cu niște urme de dinți, răspunse ea, și cu cât răspunsul era mai greu de crezut, cu atât tonul era mai sigur.

— Dar sunt dinți! Sunt dinții lui Guise!

Margot îl lăsă să repete aceste vorbe de câte ori pofti. „Odată și odată are să se satură să le tot spună și, plecat cu capul pe pieptul meu, pe care îl voi apropia pe nesimțite de mâna lui, are să uite.”

Ca din întâmplare își îndreptă umerii planturoși și aruncă un cuvânt.

— Nu sunt nici ai lui Guise, nici ai altcuiva.

Asta îl înverșuna însă și mai mult. „Cât e de greu, aproape cu neputință, să te aperi de o acuzație nedreaptă! M-ar putea învinovăți pe bună dreptate pentru atâtea alte lucruri, dar el și-a găsit să-mi aducă tocmai acuzația asta nedreaptă! Are să trebuiască oare să-i povestesc chiar cum m-au tratat mama și fratele meu, regele, când m-au chemat într-o dimineață și mi-au cerut să renunț la Guise și să mă căsătoresc cu Navarra? Ar putea să-și dea seama singur că-i vorba de dinții strâmbi ai mamei!”

— Mărturisește! Mărturisește! gemu el, strângând-o de braț.

„E gelos. Ce-ar fi să-i spun? Ce mi-ar face? Are să creadă oare că am fost bătută și mușcată numai din cauza lui, ca să-l iau pe el de bărbat? N-are să creadă; și apoi va trebui

să mai povestesc și că veneam de-a dreptul din brațele lui Guise. Mare încurcătură!”

Deodată Henri îi dădu drumul și începu să lovească pernele cu pumnii. Pentru ca să n-o bată pe dânsa, lovea patul ei de mătase neagră, atât de vestit din pricina celor ce se povesteau că s-ar fi petrecut în el. „Loviturile astea sunt pentru mine.” Și Margot se și depărtă, gata să sară din pat la nevoie. „Acum îmi vine și mie rândul! Ăsta-i bătăuș.” Și îl prețui cu atât mai mult și îl iubi mai mult decât iubise vreodată vreun bărbat. De aceea hotărî definitiv să nu mărturisească nimic, în timp ce el continua să se chinuiască: „Mărturisește! Mărturisește!”

Fără veste, însă, Henri schimbă tonul:

— N-ai să spui niciodată adevărul. Cum ar putea s-o facă fiica femeii care pe mama mea...

Scăpase cuvântul, își dezvăluise gândul. Până atunci, Margot continuase „să rămână întinsă, iar el sta plecat asupră-i. După acest cuvânt, după acest gând se ridică și dânsa, amândoi ascultară ecoul cuvântului și se priviră înspăimântați. Apoi cea dintâi mișcare a ei fu să-și acopere trupul gol, iar a lui să părăsească patul. În timp ce se îmbrăca în grabă, privirile lor se căutau pe furiș, ale lui spre a vedea cine era femeia care îl înjosise până într-atâta; ale ei pentru a ști dacă îl pierduse cu adevărat. Și Margot ajunse la încheierea: „Nu, se întoarce; e al meu, cu atât mai mult cu cât din noaptea asta ne leagă păcatul. Atâta timp cât va crede în păcat, nu se va plictisi de mine. Dragul meu Henricus, gândi ea în latinește, te iubesc nespus de mult!”

Între timp, el își îmbrăcase costumul de mătase albă, se căznea să-și încheie colereta și-i spuse scurt, soldățește:

— Chiar azi plec la armata din Flandra.

— Am să-ți dau un chip de sfânt ca amuletă, îi răspunse dânsa și se plecă într-o parte, spre o lădiță în care-și ținea cărțile, prietenii ei atunci când n-avea alături vreun bărbat;

scoase o carte, smulse o filă și i-o întinse.

Mâna ei era frumoasă și gestul corect. Auzi foarte bine cum Henri se silea să-și oprească plânsul, dar cu toate acestea nu se mai uită la el, ci se întinse din nou și, când el închise ușa, era aproape adormită. „Obosită de dragoste, mai avu timp să gândească, ce să fac, nu pot să fiu o eroină de tragedie.”

Și imediat începu să viseze.

AVERTISMENTUL

Henri părăsise prea devreme odaia de dormit. După orgia de peste noapte, palatul Luvru nu-și revenise încă destul spre a pune la cale nelegiuiri, cum îi era obiceiul; sau cel puțin așa părea la prima vedere. În coridoare și săli, Henri dădu peste oameni care zăceau mai mult paralizați parcă decât adormiți. Căzuseră pe locul unde se întrecheaseră pentru ultima oară, unde băuseră ultima cupă de vin sau poate chiar unde fuseseră loviți de dambla. Printr-o fereastră deschisă năvăleau crengi de trandafir înflorite, iar sub ele erau lungiți oameni care-și mânjiseră hainele din pricină că băuseră peste măsură; și soarele îi mângâia acum cu razele sale luminoase. Privirile singuraticului trecător pătrunseră și în odăi tăinuite, ale căror uși fuseseră uitate deschise când cei ce le ocupaseră se grăbiseră a se deda celor mai de neînchipuit întrecheri. În fața zidului din afară, străjile dormeau cu halebarda în brațe. Câinii încercau să deschidă ochii cârpiți, să mârâie, dar renunțau repede să se trezească.

Henri se rătăci prin nenumăratele coridoare cu priveliști atât de deosebite. Mărimea noilor construcții și întortocherile celor vechi îl făcură să piardă direcția,

presupunând că avea una anume. Un burtos adormise peste un parmaclâc de piatră găurită, dar bonetul alb îi rămăsese lipit de obrazul năduşit; Henri îşi dădu astfel seama că se afla aproape de bucătării. Slugile îşi făcuseră de cap ca toţi ceilalţi, dar priveliştea cărnii sleite de puteri e şi mai dezgustătoare în mijlocul lăturilor şi vaselor murdare.

În veşmântul lui de mătase albă, Navarra făcu stânga împrejur şi în sfârşit ajunse la nişte hrube pline de pânze de păianjen, cu uşi ferecate, de temniţă; i se păru că mai văzuse o dată o asemenea hrubă, pe acolo, prin părţile cele mai lăturalnice ale vechii curţi.

În timp ce se oprise pentru ca ochii să i se obişnuiască cu întunericul, auzi pe cineva şoptind: „Pst!” şi îndată se ivi o domnişoară. Henri o trase sub ferestruica aflată aproape de tavan.

— Vă rog, nu la lumină! se rugă ea. Nici nu m-am fardat încă. Trebuie să arăt îngrozitor!

— Dar ce cauţi aici? Mi se pare că... Da, da, tu erai. Pe tine te-a închis atunci d’Armagnac, când mă spionai. Iar te îndeletniceşti cu de-alde astea?

— Pentru maiestatea-voastră, sire. Sunt servitoarea voastră şi-mi slujesc cu credinţă şi supunere stăpânul.

Henri îi dădu capul pe spate, ca lumina să-i cadă pe faţă. Era o fată drăguţă, foarte tânără; fardul cam şters n-o putea urâţi. O sărută pe gură, după care se încredinţă: „Tremură ca vargă, e a mea. Greu mai sunt de deslușit, nu ştii niciodată ce să crezi despre ele! Poate că dacă atunci n-aş fi descoperit-o şi n-aş fi făcut-o neprimejdioasă pe spioana asta...”

— Şi acum zici că-ţi plac? Îmi pare bine, pentru că te găsesc foarte drăguţă, îi spuse el binevoitor.

Sincer sau nu, aceste vorbe luminară faţa fetei. Dar lui sângele începu să-i clocotească, cum i se întâmpla totdeauna lângă femei. Şi fata avu parte, mulţumită lui, de

clipa ei de fericire.

— Ei, ce vrei să faci pentru mine? o întrebă el reluând convorbirea.

Dar fata trebui întâi să-și recapete răsuflarea.

— Să-mi dau viața, sire! Căci o voi pierde, sunt sigură, sire! *Madame* Catherine va afla că am fost aici. Are și ea servitori de credință.

— Da ce-i treaba ei?

— Încet! E pe aci, aproape. Am văzut-o cu puțin timp mai înainte strecurându-se tiptil din apartamentul ei. Eram întinsă pe un covor și mă prefăceam că dorm. Eram singură, întări ea, singură de tot. Găsisem odaia mea plină de străini. Regina s-a strecurat pe lângă mine și a deschis încetișor ușa odăii fiului ei d'Anjou, pe care l-a luat cu dânsa. În drum a mai bătut la câteva uși și mai multe persoane au ieșit și au urmat-o, una câte una. Eu m-am luat după ei. O, doamne, să te joci de-a v-ați-ascunselea cu viața! Se auzea cum îi clănțăneau dinții în gură. Dar mai bine să vedeți singur, sire!

Îl luă de mână și-l conduse în bezna adâncă. „Domnișoară! Poate că e totuși amanta vreunui dușman care stă de pândă?! Nu. Chiar în hruba asta a închis-o d'Armagnac, cunoaște toate colțurile. Da ce-i asta, domnișoară? Urcăm tot mai sus. Ah! trepte... Să urc scara? Domnișoară, ține-o bine, că alunecă. Scara e lungă, dar începe să se zărească o geană de lumină. Poți să te bagi în bolta de sub tavan și să stai culcat pe o ieșitură a zidului care, printr-o deschizătură îngustă, duce în altă încăpere. Nici un copil n-ar putea să treacă pe aici. Dar de văzut se vede, văd o cameră, un fel de cameră. *Madame* Catherine nu prea e obișnuită cu asemenea încăperi, dar e totuși dânsa. Speteaza înaltă a jilțului e sprijinită de peretele opus, lumina cade de sus și o face pământie. Sau ce altceva îi dă culoarea asta de plumb? E îmbrăcată în rochia ei de văduvă, ca totdeauna, dar ceilalți par să se fi dat

acuma jos din pat. Uite-l pe Guise, pe d'Anjou!"

— Domnișoară! Îl cunoști pe un domn de Maurevert?

— Dar nu e el, ce să caute aici?

— Șșșt, vorbește regina.

„Dar nu, sunt prea departe, de acolo, de jos, vorbele se pierd ca într-o peșteră. Cred că uneltește ceva împotriva fiului ei, regele, altfel de ce s-ar fi adunat aici în taină, fără el. Carol poartă tratative cu englezii și cu prinții protestanți. Pe Coligny îl numește părintele lui. Regina îl urăște pe Carol. Fiul ei preferat e d'Anjou. I se și vede asta pe față: are urechile clăpăuge, buzele groase și e tot negru, negru ca duhurile cu care se sfătuiește. N-are răbdare, nu poate sta locului. Acum să tăcem. Taci, iubito! Și drăguțul e aici!"

— Domnișoară, îl cunoști pe drăguțul lui d'Anjou, ăsta care pare un profesor de dans? Nu-i spune Du Guast?

„Nu răspunde, e adevărat, trebuie să fim cu băgare de seamă. Pun la cale uciderea cuiva. Dacă nu-i vorba de Carol, atunci e vorba de mine. Dar să îndrăznească numai: Parisul e plin de hughenoți! Vrăjmașii noștri s-au pitit în pivniță, croiesc planuri ucigașe și sunt pământii la față, mai ales cardinalul de Lorena. Trage-ți pălăria peste ochi, să nu ți se vadă obrajii pătați de fiere, țap bătrân! Câte o mai fi făcut și ăsta ieri noapte! Se duce într-un colț cu Guise și se sfătuiesc. Frumos bărbat, Guise. Când o cădea, are să cadă de sus lunganul. Guise, dragă Guise, n-am ce-ți face, eu sunt cel mai apropiat prinț de sânge, eu am să-l moștenesc pe Valois, care-și pierde sângele, iar soră-sa e cu mine, nu cu tine.

Da uite că ăsta începe să vorbească tare, nu se mai poate stăpâni, în sfârșit se aude. La Curte să fie ucis. Cine? Carol? Eu? Doar nu poate să fie vorba de domnul amiral; pleacă pe front, în Flandra. D'Anjou rânjește; înseamnă că-i vorba de Carol, de fratele-său, pe care-l urăște. Dar nu, *Madame* Catherine nu vrea să-l piardă, le închide gura, nu

vrea să audă de moartea prea timpurie a fiului ei. Le vorbește în șoaptă, își apleacă cu toții urechea, și mai ales ăsta - cum îl cheamă, ăsta cu ochii atât de apropiați, chiar adineauri mă întrebam ce-o căuta și el pe-aici? E o nebunie, doar nu pot să facă nimic. Dar Guise tocmai pe ăsta îl trage deoparte; îmi amintesc acum cine-i: un domn de Maurevert.

Ce mai e și asta? D'Anjou e apucat de ducă-se pe pustii. Îl apucă des? Zice că nu poate să mai aștepte moartea omului care a vârât zâzanie între el și frate-său. De cine o fi vorba? Să fie totuși Coligny? Sau sunt numai palavre; doar nu-s în stare să aducă la îndeplinire ce plănuiesc. De altminteri regina-mamă pare că-i nemulțumită și dă să se retragă. E timpul ca și eu... Guise a ieșit, probabil ca să asigure retragerea celorlalți. Ar fi frumos să ne întâlnim acum! Să cobor scara repede!"

— Domnișoară! Unde ești, domnișoară?

„M-a părăsit, trebuie să mă descurc singur."

Găsi ieșirea, trecu repede prin încăperile slujitorilor de la cuhnii, care tocmai se deșteptau și priveau în urmă-i căscând, iar locul unde ieși la lumină în curtea veche se vădi a fi tocmai în partea dimpotrivă a celui în care fusese înainte și anume îndărătul vestitei scări a favoriților și conjuraților, când aceștia se strecurau către apartamentele regale. În același timp, de cealaltă parte a scării se ivi Guise. Henri sări înainte-i pe prima treaptă; atunci îl băgă de seamă și Guise.

— De unde așa de dimineață, Navarra?

— Da ce-i devreme? Ei, venerabila mea soacră mă primește la orice oră.

— La *Madame* Catherine ai fost? Sus?

— Dar unde?

Și Henri se împăună, făcând pe omul care se laudă cu cuceriri născocite. Ceea ce îl făcu pe lunganul de Guise să încerce un simțământ de covârșitoare superioritate. Să vii

de la o întrevedere secretă cu regina și să dai de mincinosul ăsta pipernicit și înfumurat, care susține că a fost primit de regină în același timp! Foarte satisfăcut, cu chipul radios și cu mâna în șold, Guise rosti:

— Atunci ai auzit vestea chiar din gura ei; totuși, ți-o repet, Navarra, izbânda e a ta! Curtea Franței pornește războiul împotriva Spaniei. Că așa a spus amiralul tău într-un memoriu: „Francezii au nevoie de un război împotriva unui dușman din afară; războiul trebuie să fie pornit pentru o cauză dreaptă, împotriva unui vrăjmaș slab și să aducă o pradă bogată. Altfel se jefuiesc și se omoară între ei!” Bine ne mai cunoaște eroul și învățătorul tău.

— Memoriul a fost scris de Mornay, care își împinge totdeauna ideile până la ultimele lor consecințe.

— Trebuie să te pricepi la așa ceva. Ăsta-i felul vostru de a gândi, Navarra.

— Al vostru nu?

— Noi ne apărăm numai. Voi, protestanții, vă gândiți să ne măcelăriți; cam asta vor să spună vorbele lui Coligny sau ale lui Mornay. Ca să ne scăpăm pielea, ne-am hotărât să ne războim cu regele Filip, împreună cu voi. La revedere, în Flandra sau niciodată!

Dar nu plecă de tot. Căci imediat lunganul cu părul blond se întoarse din drum.

— Navarra! Joacă cinstit, ca mine! E adevărat că am adunat trupe în Paris când s-a anunțat că vii tu cu toți gentilomii tăi.

— Și mai am și alții.

Henri, deși mai mărunt de stat, îl privi drept în ochi, căci se afla pe prima treaptă a scării.

— Ai mei pleacă azi în Flandra. Fă ca mine, Navarra!

— Sunt gata să te urmez, și din obișnuință, și fiindcă inima îmi spune s-o fac, și fiindcă sunt obișnuit s-o fac. Îți mai aduci aminte de vremea școlii, Henri de Guise?

— Tu erai capul răutăților, Henri. Cesar a fost omorât.

Asta ne-a înfuriat peste măsură.

— Pe tine și pe d'Anjou. Erați gata să mă ucideți de-a binelea. Sunt amintiri care nu se uită niciodată, dragul meu.

— Prieteniile din copilărie sunt singura amintire care nu se șterge. Nu mi-e rușine de lacrimile mele, rosti Guise părând foarte mișcat și străduindu-se chiar să lăcrimeze.

„În locul lui aș juca mai bine”, gândi Henri. Totuși, era mai mult rușinat decât mulțumit. Îl avea în față pe dușmanul lui de moarte, pe omul care trebuia să-l urască, dacă nu din alte motive, cel puțin fiindcă nu izbutise s-o dobândească pe Margot. Și totuși amândoi vorbeau cu un tremur în glas în timp ce-și turnau unul altuia minciuni sfruntate. Măcar dacă n-ar fi copilărit împreună! Nu se știe de ce, de rușine sau fiindcă viața e așa cum este, se plecă puțin și-l scăpă din ochi pe omul din fața lui. În timp ce se pleca, îi fosni ceva în sân, nu-și dădu seama ce anume, și vru să pipăie cu mâna. Dar, înainte de a sfârși mișcarea, auzi: „Stai!” Când ridică ochii, văzu în fața lui un om cu desăvârșire schimbat, cu o răutate animalică întipărită în priviri, fără nici un fel de amintiri duioase, așa cum era cu adevărat; iar în mână ținea pumnalul scos din teacă. Henri hohoti de râs, ca și cum priveliștile cele mai cumplite ar fi cele mai vesele.

— Aș fi putut însă plânge, și încă mai bine decât tine adineauri.

— Fiindcă ai curaj, nu te omor.

— Sau poate pentru că nu ți-ar fi prea moale dacă ai încerca s-o faci.

Și Henri aruncă o privire rapidă în lături. Dintr-o săritură, ca o fiară hăituită, Guise se răsuci și dădu cu ochii de un hughenot cu sabia scoasă din teacă.

— Domnul și stăpânul meu spune curatul adevăr, rosti hughenotul cu pieptar de piele roasă, cu fața tăbăcită de vânt și cu barbișon. Numai să fi ridicat brațul domnul duce

de Guise și înainte de a-l fi putut atinge pe regele Navarrei, gentilomul gascon d'Armagnac ar fi avut cinstea să-l spintece pe domnul duce de Lorena în două părți egale.

Acest glas răsunător, cu accent sudic, tulbură cel dintâi în ziua aceea liniștea apăsătoare a curții numită „Puțul Luvrului". Dinspre poarta boltită, ce ducea spre podeț, începură să alerge soldații din strajă. Ușile din jur se deschiseră și curioșii își scoaseră capetele afară. Dar înainte ca cineva să-și fi putut da seama despre ce era vorba, Guise dispăru. D'Armagnac, care își băgase de mult sabia în teacă, îi întreba de zor pe toți ce se întâmplase.

— Cei doi negustori de colo s-au încăierat pentru niște bani pe care trebuie să-i verse vistieriei.

Aceasta fu explicația pe care o dădu la plecare, cu glas tare, stăpânului său; după care adaugă, însă, încetișor:

— S-o ștergem cât mai repede!

Căci gentilomul-camerier știa să se și laude cu glas tunător, dar știa să și ocolească primejdia, după caz. Cunoștea și un drum puțin umblat, pe care puteau ajunge nebăgați în seamă la odaia stăpânului său.

— Ce păcat, sire, de frumosul costum de nuntă din mătase albă! E plin de praf și de fire de păianjeni. Dar astea sunt mărunțișuri pe care numai ochiul unui servitor le vede. Un duce nu le vede, căci dacă le-ar fi văzut ar fi căzut la bănuială ceva mai devreme, poate chiar prea devreme, înainte de a fi ajuns eu la fața locului.

— Te ții după mine?

— Ca o doică. Feriți să nu cădeți!

La o cotitură a coridorului prin care treceau zăcea de-a curmezișul un sac. Deși părea prea mic ca să poată cuprinde un trup omenesc, din sac ieșeau afară niște picioare încălțate cu pantofi mici. Va să zică în sac era totuși trupul unui om. Ce mic pare omul când... Stăpânul și servitorul schimbară o privire. Aceea a servitorului

recomandă prudență. Stăpânul desfăcu totuși sacul, căutând chipul omului mort și socotind că va da de o față străină. Morții ne sunt totdeauna străini și moartea ne pare totdeauna surprinzătoare. Deodată, însă, Henri făcu un pas înapoi și scoase un strigăt de groază. Servitorul îi acoperi gura cu mâna.

— Liniște, sire! Să intrăm repede, să nu ne vadă cineva aici!

Îl târî după el pe stăpânul său, deschise o ușă și o închise apoi încetișor după ei.

— Acum puteți striga, sire! De aici nu se aude nimic afară.

O faptă de mișel, cum sunt toți cei de aici! izbucni din străfundul sufletului protestantul. Și deoarece stăpânul său nu striga, ci părea încremenit, continuă să vorbească tot el.

— Noi n-am fi făcut o asemenea faptă. O fată așa de drăguță, de prietenoasă, de săritoare. Cunosc pe pastorul care îi lămurea, în taină, principiile Religiei. Era pe cale să treacă la dreapta credință.

— Știi cumva cum o chema?

— Nu. Poate Catherine, poate Fleurette. O fată dintr-o familie de nobili scăpătați, așa cum sunt și eu un gentilom sărac.

„Nu i-am cunoscut numele și nici nu-i bine să mai caut să-l aflu. Îngroapă în tine durerea și mânia, ceilalți nu trebuie să vadă nimic. A murit pentru mine și a murit din dragoste. Ce-am făgăduit azi-dimineață reginei de Navarra, soția mea? Să plec în Flandra, la oaste; și uitasem.”

Iar cu glas tare rosti:

— Plecăm chiar azi în Flandra.

— Bună vorbă, sire. În luptă poți ataca și poți fugi. Aici nu. Aici găsești în cale, la câte o cotitură, un sac de pânză, și trebuie să treci peste el și să taci.

Și d’Armagnac urmă să vorbească, în timp ce pregătea hârdăul de lemn în care trebuia să se îmbăieze Henri. Când acesta se dezbrăcă, se auzi cum cade pe jos un sul de hârtie. Hârtia asta foșnise adineauri și-l făcuse să ridice ochii asupra pumnalului lui de Guise. Margot i-o dăduse: chipul unui sfânt care să-l păzească; ia să vedem care.

Pe hârtie se afla zugrăvit trupul omului cu toate măruntaiele sale: era o foaie dintr-un atlas anatomic. În dreptul fiecărui organ se vedea, pe margine, denumirea sa latinească, scrisă de mâna savantei prințese, și tot de mâna ei era și desenul unui mic pumnal cu vârful îndreptat, ca de un bun cunoscător, spre locul cel mai primejdios, numit tot în latinește.

Prințesa de Valois își arăta astfel părerea și dădea un avertisment. „Și dacă aș fi știut asta mai înainte, ce-ar fi fost? Aș fi scos pumnalul înaintea lui de Guise?”

— Nu! își spuse Henri cu glas tare.

Slujitorul îl privi mirat.

VISUL

Iar Margot avu un vis.

Se făcea că era zeița Venus; chipul ei de marmură păzea intrarea unui labirint de arbuști înalți, care îi umbreau răcoroși spatele alb; simțea bine umbra lor. Căci marmura putea deopotrivă simți și gândi. Știa că în apropiere, în dreapta și în stânga labirintului, se aflau doi războinici, care, de dragul ei, voiau să se ucidă unul pe celălalt, dar nici unul nu-și ridică măcar de-un deget spada scoasă din teacă. Pentru că amândoi erau, ca și dânsa, de piatră și înălțați pe socluri. Simpla ei dorință ar fi fost însă de ajuns spre a răsturna și a sfărâma pe oricare dintre ei.

Cu ochi de piatră privea spre un peisaj, în care toți și toate: râul argintiu, malurile însorite, palatele și statuile se uitau numai către dânsa, zeița Venus. În loc de oameni, până în depărtare erau risipite statui, care vorbeau fără să li se audă glasul. „Le poți hotărî soarta. Hotărăște-te până se lasă noaptea. Razele soarelui dumnezeiesc mai dau încă lumină, îți încălzesc coapsele netede și te pătrund, făcând să-ți tresalte inima. Dar îndată se va lăsa seara, și vei pierde și căldura, și puterea. Întunericul va însufleți puterile răului, și acestea vor săvârși fapta înfricoșată, pe care tu n-ai vrut-o. Tu, zeiță Venus, ai fost doar trufașă și lăsătoare, căci inima-ți nu știe a bate prea tare, iar conștiința ți-e slabă. Hotărăște-te! Hotărăște-te!” strigă statuile deodată, iar glasurile lor se aud acum ca un ciripit de păsărele, ba unele scot chiar sunetele guturale ale păsărilor „din insule”. Până când deodată totul amuți și se făcu tăcere, atât în lumea ființelor cât și în lumea gândurilor.

Și în această amorțire universală răsună o voce nemaiauzită, puternică, dar care părea că se pierde în depărtările de necuprins. Margot trebui să-și adune toate puterile și să gândească mai intens decât gândise vreodată trează fiind; și astfel, în cele din urmă, izbuti să deslușească cele ce vedea. Într-o loggia, în mijlocul unui mare palat, stătea dumnezeu. Nu făcea nici o mișcare, încetase să vorbească, îi îngăduia un răgaz ca să-și vină în fire, ca să nu moară de spaimă la vederea lui. Părea o statuie, haina îi cădea în falduri largi ca în vechime, și, cu toate că bătea un vânt puternic, cutele nu se mișcau.

Loggia se afla chiar în fața Luvrului, unde până atunci nu exista încă o asemenea podoabă arhitectonică. În același timp, clădirea cunoscută părea a se confunda cu palatul fabulos ce ne apare nelămurit în visuri, de-a lungul întregii noastre vieți; de care ne amintim de parcă l-am fi zărit în cea dintâi și cea mai frumoasă călătorie, dar pe

care nu-l vom vedea niciodată aievea și nu-l vom întâlni nicicând nicăieri. În visul lui Margot, palatul apărea strălucitor în nepieritoarea lui măreție, încărcat de podoabe făurite de meșteri neîntrecuți, și se numea Sinai. Acesta era numele palatului. În mijlocul lui, dumnezeu părea o masă de piatră, nu prea mare; dar acuma, când își ridică genele, o trece un fior, și ar vrea parcă să strige: „Da, doamne”, cu toate că nu și-a făcut cunoscută în nici un chip vrerea. Dar cunoaște vrerea lui de mai înainte. *Să nu ucidă!* Acum începe să i se miște barba scurtă, vălurită și neagră: Din buze îi țâșnește sânge care le colorează în roșu-închis. „Prințesă de Valois!” strigă domnul. Marguerite se cutremură, nu-i poate răspunde nimic; e îngrozită, căci și-a îngăduit să viseze că e zeița Venus. A fost însă numai o amăgire. Adevărat e ceea ce se întâmpla acum, ăsta-i sfântul adevăr. „Doamnă Marguerite”, strigă domnul, „Da, doamne!”

Așa îi răspunsese: e adevărat că nu cu glasul ei cald, melodios, căci acesta devenise parcă al lui dumnezeu, care vorbea acum cu glasul ei, dar mult mai sonor. Dânsa nu putea decât să se bâlbâie. Dar dumnezeu o auzi și se îndură de ea. Și pentru ca să se pătrundă mai bine de vorbele lui, îi vorbi grecește și îi spuse în limba greacă: „Să nu ucizi!”

MÂNTUIREA

Imediat apoi se deșteptă, se îmbrăcă repede și o și porni spre mama ei. Porunci să fie urmată de o gardă spre a forța ușile, la nevoie. Dar fu primită fără întârziere și de cum intră își dădu seama de ce. Fratele ei, Carol al nouălea, se afla și el în apartamentele Catherinei și era

furios. Înjura și se jura că nu va îngădui unor conspiratori, care se adună în hrube subpământene, să poruncească în locul lui, singurul în drept s-o facă.

Răcnetele lui o plictiseau pe *Madame* Catherine, care avea să se gândească la atâtea. Se temea, de pildă, pentru dânsa; și, mai bine ca oricine, fiica ei știu să citească acest lucru pe fața-i nemișcată. Mama o primi bucuroasă pe scumpa-i fiică și-i oferi taburetul obișnuit. Orice ar fi făcut în restul timpului, Margot rămânea puicuța mamei și se simțea cel mai bine lângă poala bătrânei, ghemuită pe scăunel, trecându-și amândouă mâinile prin păr și citind cărți groase legate în piele, pe care și le așeza unele peste altele pe genunchi. Luă și acum, ca de obicei, cărțile de pe masă, le frunzări cu degetele, dar ochii ei nu se îndreptară spre filele cărților, ci se mișcau când către bătrână, când către fratele ei.

Întru acestea, Carol al nouălea încercă simțământul neplăcut că vorbele lui gălăgioase și fără șir n-o impresionau de fel pe bătrâna care se mulțumea să-l privească în tăcere. Hotărî dar să fie mai tăios și mai precis. Își întinse mult gâtul, mustața roșcată i se pleoști și brațele i se bălăbăniră, dar la capătul lor avea pumnii strânși. Din colțul ochilor căuta să vadă cât de primejdioasă putea fi maică-sa pentru el.

— Ai dormit bine, mamă?

— Serbarea pe care ai dat-o a fost foarte gălăgioasă, fiul meu.

— Cu toate astea, te-ai deșteptat foarte devreme și împreună cu dumneata și alți câțiva, mai cu seamă fratele meu d'Anjou. Sunt informat. Planurile voastre sunt îndreptate împotriva mea, sunt o încercare de înaltă trădare, pentru că altfel n-ar fi fost urzite într-un loc spre care privești ca spre o genune.

— Pare numai, fiul meu, dacă te cocoți pe o scară.

— Văd că nu tăgăduiești, mamă, și foarte bine faci: căci

persoana care v-a surprins ar fi gata să depună mărturie de față cu dumneata.

— Nu cred.

Fiul îi tălmăci cuvintele: „Ești un prost”. Dar fata înțelese: „Nu mai e în viață”. Pentru o clipă Margot se cufundă în lectură. În timp ce Carol avu un nou acces de furie. Amenință că-l va pune în fiare pe frate-său, d'Anjou. O învinui pe maică-sa că vrea să-l ucidă și să-l facă rege pe d’Anjou.

— Eu am să apelez însă la ajutorul protestanților mei. Am să domnesc de acum înainte sprijinindu-mă numai pe domnul amiral de Coligny! strigă el copilărește, speriat de propria-i îndrăzneală.

Dar cele ce urmară îi îndreptățiră cele mai grave temeri: maică-sa începu să plângă. *Madame* Catherine se pricepea să-și arate mâhnirea cu o savantă gradație. Mai întâi își agită brațele scurte. Apoi, cu încetul, fața ei mare și cărnoasă se preschimbă într-un obrăjor nevinovat de fetiță deznădăjduită. După care își acoperi fața cu degetele-i grăsuțe, răschirându-le însă în așa fel ca să poată vedea printre ele, și scânci. Scânci din ce în ce mai tare și mai ascuțit, dar printre degetele ei nu pică nici o lacrimă. Căci *Madame* Catherine putea să se prefacă de minune, dar de vărsat lacrimi nu putea. Carol lua aminte la cele ce izbutea să facă. Neizbânzile ei le observa, însă, numai Margot.

Printre sughițuri bătrâna izbuti să spună:

— Îngăduie-mi, sire, să mă retrag în țara mea de baștină! De prea multă vreme tremur pentru viața mea. Dușmanii mei jurați se bucură de încrederea ta.

Aceste vorbe fură spuse cu gândul de a-l înspăimânta, și într-adevăr Carol se sperie. Voise să știe numai - îngăimă el neajutorat - ce se hotărâse în dimineața aceea.

— Salvarea regatului, îi răspunse regina cu glas hotărât și cu o față care își recâștigase rigiditatea obișnuită.

Nici nu se mai vedea că doar cu câteva clipe înainte

avusese loc scena plânsului. Și tonul ei deveni mustrător:

— Și asta a trebuit să se hotărască fără a fi și tu de față. Pentru că e nevoie de fapte, de fapte neobișnuite, de fapte vrednice de marii regi, nu pe măsura ta, sărmanul meu băiat, și-l mustră cu atât mai usturător cu cât trebuise să se umilească mai înainte.

Madame Catherine își recăpătase întreaga autoritate, de parcă nicicând nu se rugase a i se îngădui să plece la Florența, de unde fusese de altminteri alungată în tinerețe.

Carol stătea cu ochii în pământ; în capul lui se învălmășeau, se învolburau, se ciocneau prea multe gânduri. Își amintea de vorbele cu două înțelesuri ale mamei, din vremuri care nici pe departe nu erau atât de aspre. Nu se ridicase atunci împotriva planurilor ei sângeroase, socotindu-le mai mult un coșmar. De altminteri, nici chiar maică-sa nu le concepuse la început decât ca un joc încordat al spiritului pe marginea prăpastiei. Cu toate acestea, Carol își aminti foarte bine de numele lui Amaury și al lui Ligneroles, două jertfe ale lașității sale în fața unei primejdii mult mai mici. De atunci, însă, spre a dovedi că știe să stea pe propriile lui picioare, se legase de hughenotul Coligny, îl numise părintele său și-i urmase toate sfaturile. Ajunsese astfel în pragul războiului cu Spania. Casa de Austria își strângea din ce în ce mai mult brațele lungi în jurul tronului său și al țării sale izolate; stăpânea sudul și centrul Lumii Vechi; dispunea de Lumea Nouă și de aurul ei, domina biserica și, prin ea, toate popoarele, inclusiv poporul francez; ba se băgase și în palatul lui, în patul lui chiar, sub chipul unei arhiducese, atât de înțepenită în aurul și în trufia ei încât nici n-o puteai clinti!

„Și acum? se gândea disperat Carol, cu ochii ațintiți în pământ. Croiesc cu toții planuri ucigașe, toți se gândesc numai să ucidă; dar cei din familia Guise și mama vor să verse sânge francez, vor să-mi ucidă supușii. Domnul

amiral vrea să ucidă spanioli; asta-i mai bine. Dar dacă se înapoiază victorios, atunci va trebui să mă tem și de el, căci va fi mai puternic decât mine. Până acum cei din familia Guise sunt mai puternici decât mine și decât el. Mama vrea ca cei din familia Guise să-i ucidă mai întâi pe protestanți. Iar între timp eu să stau liniștit în Luvru și să aștept. După aceea trupele mele proaspete s-ar năpusti asupra partidei care ar supraviețui și i-ar expedia conducătorii pe lumea cealaltă!”

Își ridică ochii iscoditori, de parcă ar fi vrut să afle dacă lucrurile stăteau chiar așa. Maică-sa dădu din cap, încuviințând și încurajându-l. Îl dădăcise de atâtea ori, încât o înțelegea până la un anume punct, dincolo de care n-o mai pricepea însă. Dincolo începea taina ei și slăbiciunea lui. Poate că ar fi ghicit cel dintâi și cel mai hotărâtor punct al planului ei dacă nu l-ar fi oprit ceva, o stavilă în fața căreia gândirea i se oprea. „Azi dimineață au hotărât acolo în pivniță fapta cea mai nelegiuită, gândi Carol. N-am fost de față și nu pot afla despre ce-i vorba. Mă trec răcori și mi se întoarce stomacul pe dos. Cine m-ar putea ajuta?”

Dar nici nu-și sfârși bine gândul, și soră-sa trecu la atac.

— Interzic vărsarea de sânge, rosti ea cu glas puternic.

Madame Catherine rămase câteva clipe cu gura căscată. Ce s-a întâmplat cu fata?

— Tu? Interzici? întrebă *Madame* Catherine, apăsând pe fiecare cuvânt.

Uimit, scoase și Carol un cuvânt:

— Tu?

— Eu! întări Margot netulburată. Și prin mine un altul.

Se gândea la dumnezeu, la chipul de marmură cu buzele roșii.

„Navarra amenință! își spuse *Madame* Catherine. Trebuie să trec cu atât mai repede la fapte!”

— Cine poate interzice ceva regelui, Franței? întrebă ea

foarte mirată.

Prințesa nu răspunse, ci făcu o mutră de copil răsfățat.

Carol întrebă și el:

— Aș vrea să știu și eu cine poruncește aici?

Nu prea era o întrebare potrivită și nu-i putea fi de nici un folos; numai curiozitatea îl făcuse s-o pună. Dar nici mamei nu-i venea încă să-și creadă urechilor. „Ia uite, drăguța de ea! Când cu cărțile în brațe, când în brațe la băieți. E adevărat că ne-a făcut greutăți și din pricina lui de Guise. Să fie cumva iar nevoie de o bătaie?”

— Dacă nu vrei să vorbești mai limpede - *Madame* Catherine continua să fie deocamdată îngăduitoare - cum să te înțelegem?

— Mă înțelegi foarte bine. Să nu se facă moarte de om!

— Dar cine vorbește de moarte de om? Din păcate, vedem în fiece zi cum partidele, catolicii lui Guise al tău și hughenoții lui Navarra al tău, se reped unele asupra altora. Îmi pare rău pentru tine, fetițo, fiindcă tu te-ai încredințat desigur că fiecare dintre ei are avantajele lui. Da ce vrei, ce putem face noi ca să împiedicăm ciocnirile?

Dar și față de această cumplită bunăvoință Margot se împotrivi cu porunca pe care o primise în vis: să nu se facă moarte de om! Cu ochii larg deschiși privea, prin fața pământie a mamei, devenită parcă străvezie, chipul domnului cu buzele sângerânde.

— Să nu facem nici o crimă; atunci și partidele vor rămâne liniștite. Semnalul încăierării nu-l putem da decât noi.

— Noi, repetă *Madame* Catherine, acum însă mâniată și simțind că i se urcă sângele în obraji.

Savanta asta, care folosește atâta rufărie de pat, a ascultat mai atentă decât s-ar fi crezut cele ce se vorbeau în timp ce se ținea de poala maică-si. Și, colac peste pupăză, o adeverea chiar dânsa.

— Nu sunt proastă, mamă! Aud uneori cuvinte care își

capătă adevăratul lor înțeles abia peste un timp. Și fratelui meu, regelui, îi spui vorbe pe care nu le înțelege încă. Eu sunt, însă, mai învățată: cunosc și limba păsărilor, adăugă ea, ca inspirată; își amintea de nenumăratele statui din visul ei, care îi vorbiseră atât de limpede, deși scoteau numai niște sunete guturale ca păsărelele „din insule”.

— Ce crezi, fiule? Să nu mai încercăm o dată mică lecție care a prins atât de bine surioarei? Vă amintiți, sire, de dimineața aceea când grăsana de Margot a întârziat mai multișor în pat cu Guise?!

Sub masca nemișcată, ochii de un negru-șters încercară o clipire șireată.

Dar Carol n-avea poftă s-o bată pe grăsana de Margot. În mintea lui începuseră să se limpezească anume lucruri; împotrivirea lăuntrică a gândirii sale se destrămă. Strigă:

— Are dreptate să interzică moartea de om! O interzic și eu!

— Plecați!

Rece și necruțătoare, *Madame* Catherine le arăta amândurora ușa, în fața căreia nu se afla, în ziua aceea, nici un fel de strajă. Se putea teme deci pentru viața ei și de aceea liniștea pe care o păstra era cu atât mai vrednică de admirat. Acest urmaș al unor cavaleri barbari putea foarte bine s-o declare arestată; fiul ei d’Anjou, de care se simțea mult mai legată, nu i-ar mai fi putut ajuta cu nimic, căci, orice s-ar fi întâmplat, ar fi rămas bun întâmplat. Descoperise acum pentru întâia oară o primejdie și în această fată prea doritoare să afle multe. Se stăpâni. „Plecați!” Dar, din păcate, nu plecară.

— Să fie cruțată viața amiralului de Coligny!

— Să fie cruțat regele Navarrei!

Strigaseră amândoi o dată; cele două nume parcă se ciocneau, parcă se înlăturau unul pe celălalt. Bătrâna ridică din umeri.

— Ei, vedeți? Nici nu vă puteți pune de acord.

— Ba vreau același lucru ca Margot.

— Fratele meu, regele, are să mă ajute.

Avea, așadar, în fața ei o coaliție. Ca de fiecare dată când nu era destul de puternică spre a-și impune voința, *Madame* Catherine se folosi de un șiretlic.

— Să ajungem la o înțelegere, dragii mei copii. Ați numit două persoane. Nu doresc să se întâmple vreun rău nici uneia din ele. N-am să ridic nici măcar un deget împotriva lor. Dar dacă s-ar întâmpla totuși ca una dintre ele să cadă, atunci, scumpii mei, să nu-mi cereți s-o mai apăr pe cealaltă. Mi-ar fi peste putință, adăugă aproape milogindu-se, căci fiica ei devenea amenințătoare.

Regina Navarrei se înălțase parcă, atât era de plină de știință și voință.

— Înțeleg limba păsărilor, rosti Margot privind de sus în jos către sărmana bătrână. Limbajul echivoc al maiestății-voastre înseamnă că vreți să puneți la cale mai întâi uciderea domnului amiral și după aceea și a soțului meu, regele Navarrei.

— Ia uite cum vorbește!

— Foarte bine a vorbit! strigă Carol luminându-se la față. Grăsana asta de Margot e deșteaptă și știe de toate. Domnul amiral trebuie să fie cruțat! O ordon! E părintele meu.

— Ia uite cum vorbește! repetă bătrâna și nu-l mai ascultă pe Carol, care repeta doar ce spuneau alții, ci se ocupă de fiica ei, care avea o minte nemăsurat mai ageră. Gândește-te singură: mai poate cineva ține în frâu ura partidelor, dorința oamenilor de a se ucide unii pe alții?

— Să nu-l omoare pe soțul meu, regele!

— Nici eu nu-i pot împiedica, nici tu. Vor să vadă curgând sânge. Nimeni nu poate ști cum va începe încăierarea.

— Tu știi.

— Tu știi! urlă Carol.

Bătrâna tresări; se arăta mâhnită, dar de o mâhnire plină de noblețe, nu cu lamentări dezordonate, ci cu seriozitatea omului care poartă greaua povară a unei mari răspunderi.

— Pe creierul meu, începu ea, și arătă cu degetul arătător spre tâmpla, se bizuie toată dinastia Valois. Nu pe al vostru. Voi sunteți tineri și ascultați numai de patimile voastre. Numai pe mine, pe creierul meu se sprijină povara; fără el s-ar prăbuși totul, și voi, și dinastia.

Crease astfel un moment prielnic pentru dânsa și urmările se vădiră îndată. Dar nici măcar bătrâna nu înțelese din ce pricină cei doi aliați nu dădură nici un răspuns acestor ultime cuvinte. Liniștea lor o înșelă chiar puțin și, nemaicântărindu-și spusele, făcu o greșeală.

— Tu te-ai îndrăgostit, dar ești totuși fiica mea. Și știm ce rămâne după fiecare furtună a inimilor noastre: rămânem noi înșine. Micul Navarra, ca și toți ceilalți bărbați pe care i-ai cunoscut, își dă toată silința. Dar într-o bună dimineață nu vei mai găsi întipărită pe pat urma trupului său. Prima oară ai să te întrebi: unde o fi băiatul? Ai să te întrebi și a doua oară. A treia oară, însă n-ai să mai întrebi și nici n-ai să mai fii dornică să știi cum se face că l-ai pierdut.

Dar vorbise în deșert.

Căci prin glasul lui Margot cuvânta însuși dumnezeu:

— Să nu ucizi!

— Ar fi cea mai mare noutate din viața mea, murmură *Madame* Catherine, privind printre gene, în sus.

— Sau trec la protestantism.

— Sau trece la protestantism! urlă Carol.

Încolțită, mama trebui să constate că cei doi copii se țineau de mână.

— Cer viața regelui Navarrei!

— Cer viața amiralului de Coligny!

— Lasă-mă în pace cu cocoșul ăsta bătrân și încăpățânat,

care vrea să ducă de râpă regatul și pe care îl numești părintele tău! Hotărâse să dezarmeze pe unul dintre ei, ca să se poată înțelege cu celălalt. Bine. Ai să pleci cu Navarra al tău în Anglia. Ajutoarele englezoaicei sosesc cam rar. Și acum avem nevoie de Elisabeta și de banii ei; acuma când fratele tău Carol și părintele Coligny au asmuțit împotriva noastră Casa de Austria. Plecați când vreți!

Și făcu un gest de concediere, fără să mai spună ceva, fie că era cu adevărat sleită de puteri, fie că se prefăcea numai a fi tare ostenită.

Imediat Margot deveni din nou fata ascultătoare de totdeauna, plecă fruntea și un genunchi și ieși supusă. Carol al nouălea o urmă. Văzând uimitoarea victorie a surorii sale, uitase de propria lui cauză tocmai în clipa când se hotăra soarta ei.

SEMNE

Margot se duse la Henri. Renunță la avantajul pe care i l-ar fi putut da amorul propriu și făcu dânsa cel dintâi pas, deși de dimineață Henri fusese cel care plecase supărat. Îl putea ierta, pe de o parte fiindcă, oricum, ca bărbat, era mai neștiutor și, pe de altă parte, fiindcă recunoștea cinstit că avea motive să fie supărat atât din pricina vechilor ei amoruri, oricât ar fi fost ele de uitate, cât și din altă cauză. Iar acea altă cauză era mai gravă, mai gravă chiar pentru dânsa decât pentru el; căci Henri nu era nici pe departe atât de încredințat cât era Margot că mama lui fusese otrăvită de mama ei. Acum, însă, răscumpărase nelegiuirea aceea, înlăturase și bariera de gheață care se lăsa mereu între ei: îi salvase doar viața. Inspirată de un vis trimis de

dumnezeu, luptase pentru Henri, izbândise, și acum alerga, de parcă avea aripi, să-și ia răsplata.

Henri se îmbăiase, își schimbase hainele și atât el cât și camera lui miroseau frumos. Când intră Margot, o privi la fel de plin de dorință ca și dânsa. În amândoi sângele curgea năvalnic, îi cuprinse parcă o amețeală și erau aproape să se repeadă unul în brațele celuilalt. Din păcate mai era însă de față cineva: scundul, dar veselul poet, prietenul lui Henri, Agrippa.

— Cinstite Agrippa, i se adresă regina Navarrei, iartă-mă, te rog, dar am să încredințez regelui, domnul și stăpânul meu, un important secret de stat.

D'Aubigné zâmbi înțelegător, dar înainte de a-i împlini voia făcu trei plecăciuni în loc de două: cea dintâi în fața regelui, a doua în fața reginei și a treia în fața patului. Tânăra pereche râse din toată inima și Henri spuse:

— Scumpa mea regină! Ard mai mult decât ți-ai putea închipui să aflu marele secret de stat, și aruncă o privire spre pat. Totuși, să-l lăsăm pe Agrippa să-și sfârșească raportul. Îmi povestea despre niște semne ciudate.

— Nu e vorba de semne, sire, n-am pomenit de semne. E vorba de incidente, sau, și mai bine, de mici întâmplări curioase din viața de toate zilele.

— Dar oare se întâmplă așa în fiecare zi la Paris, Agrippa? Spune tu, neprețuita mea regină, dacă așa-i obiceiul pe aici, ca poporul să se adune și să-i asculte pe preoții voștri vorbind împotriva protestanților. Popa se cocoață pe câte o piatră de hotar sau pe vreo treaptă și predică spânzurarea și sugrumarea protestanților. Iar când descoperă pe vreun hughenot singuratic se reped cu toții după el. Nefericitul o ia la fugă, dar mulțimea se năpustește asupră-i. Să fie numai mici întâmplări din viața de toate zilele?

Margot se făcu albă ca varul. „Au împins lucrurile mai departe decât aș fi crezut. Margot, se apropie ceasul,

curând se închide poarta. Mai repede, Margot! Să fugim amândoi!” De aceea nici nu voi să mai știe că era cineva de față.

— Henri, scumpul meu stăpân, ascultă-mă! Plecăm chiar astă seară, după ce străzile se vor goli de lume, spre Anglia.

Și cu o mișcare a mâinii ei frumoase, îi înlătură împotrivirea.

— Henri, scumpul meu stăpân! Totul se leagă ca inelele dintr-un lanț: liniștea Parisului atârnă de izbândă din Flandra, și aceasta de aurul englez. Victoria domnului amiral va fi o victorie protestantă, dar sub comanda lui luptă și trupe de-ale voastre, și trupe de-ale noastre. Asta înseamnă sfârșitul dușmăniei dintre voi și noi. După această victorie, nimeni nu se va mai urca pe pietroaie să predice. De aceea noi doi trebuie să plecăm în Anglia cu cea mai iute corabie.

— Îți mulțumesc. Dar...

— Dar nu e vorba să fugim, să fugi! Lasă-mă să sfârșesc, Henri, scumpul meu stăpân! Nu e vorba să fugim, ci să împlinim o misiune de cea mai mare însemnătate. Însuși Coligny o cere, spre binele cauzei.

În lipsa unui argument mai bun, găsise o minciună. D’Aubigné plescăi ușor din buze, era un fel de șuierat. Margot îl puse, însă, la punct cu ochi dominatori. Se supuse și tăcu. Dar regele său îl întrebă:

— Ce crezi, Agrippa?

La care el răspunse:

— Cred că nu există nimic mai bun pe pământ decât dragostea unei prințese frumoase.

„Onoarea înainte de orice”, înțelese Henri, cu mintea lui bine dresată. Iar Religia e pe același plan cu onoarea.

Hotărî dar repede.

— Amiralul are ultimul cuvânt și-mi va repeta desigur personal cele ce crede de cuviință să fac.

— Foarte bine, încuviință frumoasa prințesă, ferm decisă să împiedice prin orice mijloace întrevederea dintre Henri și bătrânul eretic.

Cunoștea doar arta de a-l opri pe preaiubitul soț până când va veni vremea să se urce în trăsură și să se depărteze de toate și toți. În sfârșit, Agrippa d'Aubigné se supuse semnului ei și plecă. Iar amândoi își deschiseră brațele după atâta înfrigurată așteptare.

Apărură cu întârziere la banchetul din ziua aceea, cu toate că ar fi trebuit să fie acolo cel mai târziu la orele trei sau chiar mai devreme spre a-și primi oaspeții. Căci banchetul era dat de regele Navarrei, în palatul d'Anjou. Sosind prea târziu, dădură peste niște oaspeți care păreau foarte enervați și tăcură brusc la venirea lor. Mâncară și băură trei sau patru ceasuri în șir: tot felul de cărnuri, tot soiul de vinuri, dar gheața nu se sparse cu adevărat: vorbeau gălăgios numai spre a spune nimicuri; iar cei mai înțelepți ori mai precauți, neputând răbda o suflare sau o privire mai violentă, plecară repede. Cei rămași se numărau mereu; era o treabă pe care o făceau în taină. Primul-gentilom de Miossens se scuzase: avea, chipurile, colici și stătea în pat. Alți câțiva seniori protestanți nu fuseseră găsiți de fel: se spunea că ar fi părăsit Parisul în grabă.

— Astea sunt semne, spuse la unul din capetele mesei Du Bartas către Du Plessis-Mornay. Dar lucrul cel mai izbitor e marea amabilitate și bunăvoință a celor ce au rămas. Iată a treia seară de când durează nunta și mi se pare că toți nenorociții ăștia au pierdut pur și simplu puterea să sară de pe locurile lor, să se împartă în două cete și să se amenințe, urlând. Câteodată chiar și ura obosește, sau mai bine spus se ascunde undeva departe, gata să facă un nou salt.

Mornay îi răspunse:

— Cu toții ne mai codim câteva clipe să preschimbăm

țara și regatul într-o nesfârșită băltoacă de sânge în care s-ar bălăci toate dobitoacele pământului; goții ar apuca ceea ce ar lepăda hunii, iar vandalii s-ar bucura de ceea ce ar lăsa goții.

Astfel vorbi virtuosul Mornay și, ca de obicei, vorbele lui împingeau lucrurile la extrem. Întru acestea comesenii se numărau într-una. Lipseau și dintre catolici; lipsea, de pildă, căpitanul de Nançay. Se zicea că fusese oprit la Luvru; nu se știa, ori mai degrabă nu se spunea de ce. Nici un anume domn de Maurevert nu era de văzut. Iar unii își aminteau de nasul lui neobișnuit de ascuțit și de ochii lui aproape lipiți unul de celălalt.

— Câinele! strigă ducele de Guise, măreț și disprețuitor. I-a venit să se bage sub patul meu. Cică voia să-mi ceară un hatâr; dar avea și un pumnal la dânsul, un pumnal care nu prea face hatâruri.

Mânios, Guise povestea acestea cu glas răsunător; Carol al nouălea și regele Navarrei, care stăteau față în față, nu departe de el, ar fi trebuit să-l audă foarte bine. Dar Carol făcea el însuși mare tărăboi; era vesel deoarece i se părea că izbutise s-o înfrunte pe *Madame* Catherine, că izbutise să dobândească ceea ce credea a fi o izbândă a lui.

— Navarra! Nu-i locul să vorbim aici despre asta, dar tu și nevestica ta ați avea de ce să-mi mulțumiți. Fără mine, viața ta n-ar mai fi făcut nici doi bani! Sunt prietenul tău, Navarra!

Surioara făcu un semn să i se toarne de băut, ca să-i închidă gura. Altminteri ar fi fost în stare să destăinuiască tuturor că plecau chiar în seara aceea în Anglia. În loc de călătorie, însă, paharul de vin pe care-l goli îl făcu pe Carol să-și aducă aminte de marea-i dragoste și admirație pentru părintele său Coligny, cel mai credincios dintre supuși, cel mai bun dintre slujitorii săi. Încât, dacă cineva ar fi dat crezare vorbelor rostite de regele Franței, ar fi putut crede că partidele se împăcaseră și trecutul era înmormântat.

La capătul mesei, Du Bartas rosti:

— Și domnul amiral e de aceeași părere, cu toate că a fost prevenit. Dar numai el și Carol al nouălea cred. Tocmai asta mă și îngrijorează. Cel care dintr-o dată și fără nici un motiv întemeiat nu mai vede că oamenii sunt orbi și răi merge în întâmpinarea unor mari primejdii; mai mult, e pierdut fără scăpare!

Du Plessis-Mornay îi răspunse:

— Dacă Isus ar intra în clipa asta aici, cărei partide i s-ar alătura? Ar fi în mare încurcătură, pentru că amândouă au ales calea răului; nici noi, nici ei nu mai avem un dram de omenie în suflet. O mărturisesc: mi-e frică de mine însumi, căci mă gândesc numai la o vărsare de sânge.

— Te cunoaștem, Philippe. Numai gândul tău înclină spre extreme.

— Extremele există în lumea reală, înainte de a exista în mintea mea. Crezi, Du Bartas, că aici îți mai poți păstra multă vreme mintea limpede? În ce mă privește, am de gând să mă avânt pe mare, și, dacă mă înec, tot nu-i mare pagubă; în Luvru se pot întâmpla lucruri mult mai rele.

— Pleci pe mare?

— Spre Anglia, să scot bani de la Elisabeta.

Chipul socratic, dominat de fruntea înaltă, se strâmbă, arătând disprețul pentru bani ori poate chiar pentru norocul lui. Nu-i stătea în fire să se înșele singur și își dădea seama că, fără voia lui, norocul îl ducea pe drumul scăpării.

— M-a chemat *Madame* Catherine. Să plec în locul regelui, care trebuie să rămână aici. Cică are nevoie nu de o corabie ce se clatină pe valurile mării, ci de un pat solid. Adevărul e că numai el ar mai putea liniști spiritele, înainte de a se dezlănțui. Spiritul meu, dragă Du Bartas, nu mai poate fi potolit, însă, decât de adâncul fără fund al mării și nu-mi mai rămâne să nădăjduiesc decât că am să mă scufund în el! rosti smerit, deși era sortit să viețuiască încă

cincizeci și unu de ani, pe când mulți dintre cei ce-l înconjurau acolo nu mai aveau nici cinci zile de trăit.

Mornay nu credea că misiunea lui merita cinstea de a fi socotită o taină. Mai mulți comeseni auziră dar vorbele pe care le rostise, și printre ei și tânăra Charlotte de Sauves. Și prietena se folosi de cel dintâi prilej, când regele Navarrei își părăsi locul de lângă regină, spre a o vesti pe Margot. Îi repetă spusele lui Mornay cu ochi lucitori. Căci avea vârsta când putea da un răspuns grațios surâsului vieții. Fețișoara ei, menită a deveni cu vremea plină de unghiuri ascuțite, era în clipa aceea foarte însuflețită de noutatea ce o aducea. „Doamnă, maiestate și Margot", se adresă ea, când într-un fel, când în altul, reginei de Navarra, nemaicontenind cu laudele pentru vitejia și iscusința de care dădea dovadă Henri, rămânând pe loc și mințindu-și soția spre a ocoli plecarea. Căci așa își închipuia că se petrecuseră lucrurile, drept care îl lăudă pe Henri în fel și chip. Onoarea unui bărbat, susținu ea, cere ca el să știe să jertfească datoriei până și dragostea! În gândul ei Charlotte își spunea însă: „Acum mai stați voi toată ziua împreună, dar are să vie și rândul meu și grozav mai aștept clipa aceea. Știind că o minte, buna Margot se va grăbi să-l mintă la rândul ei și atunci el are s-o înșele cu mine."

În timp ce o asculta, Margot gândea: „Asta-i invidioasă. Fericirea mea întrece orice închipuire, păcat numai că mi se citește atât de limpede în ochi! Ar fi fost mai bine s-o ascund într-un loc mai îndepărtat, chiar dacă pentru asta ar fi trebuit să facem o călătorie îndelungată și primejdioasă. Poate că am fi adus-o nevătămată înapoi, pe când aici... Eu nu știu ce are de gând să facă mama, dar dânsa știe. Din cauza asta are mereu un atu în plus față de mine. Dacă e adevărat ce pălăvrăgește Sauves, înseamnă că mama i-a băgat în cap scumpului meu hughenot că Mornay al lui poate cerși mai bine decât un rege niște bani

de la englezi. Ba nu! Altfel stau lucrurile! Acum îmi dau seama că pretextul a fost scornit chiar de Henri!” Dar ideea asta îi trecu prin minte numai fiindcă îi fusese strecurată pe nesimțite de prietena ei. „Trimite pe altcineva că noi să putem rămâne aici. Pentru că e prea curajos ca să fugă din fața primejdiei și mă iubește prea mult ca să poată răbda să ne depărtăm pentru multă vreme de odaia noastră de culcare!”

Așa gândi Margot, cu carnea și sufletul aprinse de dragoste, hotărând, cu inima îndoită, să mai facă un demers pe lângă bătrâna regină, dar nu se ridică totuși de pe scaun când simți că timpul sorocit pentru plecare se apropie și trece, căci renunțase de fapt la tot ce nu era noaptea și dragostea ei.

„Sufletul și dragostea mea”, gândi și Henri, spunându-i în minte vorbele pe care i le șoptea când erau numai ei doi, în clipele de neuitat. Între timp, vorbea într-un colț cu vărul său Condé despre soră-sa. Iată de ce se despărțise de regina sa, doar pentru o clipă, cum credea el. Dar clipa aceea avea să se prelungească mult. Vărul îi arătă că o sfătuise pe tânăra Catherine să nu iasă din casă:

— Parisul e nesigur. Mulțimea așteaptă întâmplări care s-o scoată din toropeala vieții de toate zilele. Din parte-mi, i-aș da o lecție, dar nu atunci când se va pune în mișcare, ci încă în timp ce mai șovăie.

— Din fericire nu te întreabă nimeni ce-i de făcut. Suntem pe cale să atacăm puterea mondială, care este Spania, și de aceea nici nu trebuie ca Parisul să doarmă liniștit. Din frământarea mulțimilor se poate face orice, chiar și lucruri bune și folositoare. Asta-i misiunea noastră, a prinților. S-ar fi cuvenit totuși ca surioara să vină la nunta mea.

Stăruia tocmai fiindcă își dădea foarte bine seama de ce nu venise. Era supărată pentru că el nu voise să treacă la fapte, cum credea dânsa că fusese cel din urmă gând al

mamei lor: nu părăsise Parisul și nu se pusese în fruntea hughenoților spre a lupta împotriva Curții. În loc să fi făcut asta, își irosea ursita și puterile de dragul prințesei de Valois: asta nu-i ierta soră-sa. O dezamăgise și ca rege, și ca frate. Prin tânăra Catherine se simțea jignită și disprețuită Jeanne cea moartă. La drept vorbind, însă, surioara era geloasă pe fratele mai mare, care săruta pe alta. O cunoștea pe Catherine cum se cunoștea pe sine, încât dânsa nu-i putea ascunde nimic; se gândi numai că nu trebuie să-i dea dreptate față de Condé, nu însă și față de el însuși. Așa încât spuse:

— Se înșală, dragă vere, și te rog să-i explici asta când voi fi plecat. Pentru că părăsesc totuși Parisul, așa cum m-a sfătuit dânsa și cum a fost dorința mamei. Dar n-am să mă înapoiez încărcat de glorie în fruntea alor noștri, ci încărcat cu aur din Anglia.

— Tu? Cu spinarea încovoiată sub povara sacilor de aur, ca un măgar? întrebă Condé îndoindu-se încă; și era bine că se îndoia, pentru că în felul ăsta nu se vedea prea limpede disprețul.

În clipa aceea li se alătură și Mornay.

— Mi s-a dat mie rolul măgarului, sire, în locul vostru, întinse gâtul și necheză. Un măgar încărcat de aur ispitește chiar și cerul; el poate face să se desfacă scândurile vasului și măgarul să se prăbușească în valuri; presimțiri negre îmi spun care va fi sfârșitul. Viața voastră, sire, este însă nemăsurat mai prețioasă și i se acordă o foarte mare valoare. Știți de către cine, sfârși Mornay în șoaptă și arătă prin zid spre locul unde se punea totul la cale.

— Atunci rămân, hotărî Henri pe dată. E chiar mai bine să rămân. Voi fi cu atât mai mult stăpân pe hotărârile mele. Eu și domnul amiral suntem mai puternici când suntem împreună.

— Și în orice caz o ai pe Margot, întregi Condé și plecă.

Dar chiar la asta se gândise și Henri; se înfricoșă și tăcu.

Philippe Mornay se înclină mai ceremonios decât o făcea de obicei față de prietenul său.

— Sire, vă rog acum să-mi dați voie să mă retrag. Dar fiindcă cine pleacă nu știe niciodată dacă se mai întoarce, ascultați-mi cele de pe urmă cuvinte! Sunteți oprit aici pentru ca ceilalți să nu devină prea neîncrezători tocmai în ultima clipă și să nu plece toți o dată din oraș. Numai așa s-ar mai putea salva, altfel nu; această conduită le-ar fi dictată de instinctul dobitocului care simte ce-l așteaptă la abator. Ascultați cu luare aminte convorbirile din jurul vostru, sire. Nu veți auzi nici una în care să nu se spună că oamenii ar dori să fie cât mai departe, dar că rămân pe loc numai fiindcă maiestatea-voastră lăsați să se împlinească destinul.

— Philippe, în numele domnului amiral ai redactat un strălucit memoriu către regele Franței, în care susțineai că, prin firea lor, supușii săi nu doresc altceva decât să ucidă și să fure și că, dacă nu pot ucide și fură de la străini, se vor gâtui între ei. La fel de exagerate sunt și vorbele tale de acum. Coligny e încredințat de prietenia regelui. El nutrește și mai puține bănuieli decât mine, pentru că, altminteri, de ce ar sta pe loc?

— Stă, fiindcă mormântul e gata pregătit pentru el. Pentru tine însă e pregătit patul nupțial.

Un grup de oaspeți beți îi despărți. Iar când Henri își căută prietenul, nu-l mai găsi.

MINUNI

În palatul d’Anjou, petrecerea era pe sfârșite; oaspeții plecau făcând larmă mare și înghesuindu-se. Întreaga

societate se muta peste drum, în palatul Luvrului; acolo urma să continue balul întrerupt de dimineață. În timpul petrecerii din palatul d'Anjou nu se întâmplaseră certuri zgomotoase; cu toate acestea, cei care se înghesuiau acum parcă nici nu se vedeau unii pe alții. Nici că băgau de seamă când dădeau peste cineva ori prindeau pe vreunul în mijlocul lor. Abia dacă arătau ceva mai mult respect față de cei din imediata apropiere a regelui Franței. Henri fu împins departe. N-o mai găsi pe Margot; se mișca printre ziduri vii, care nu-i îngăduiau să vadă nimic dincolo de ele; umbla ca în vis, aproape că nu atingea pământul cu picioarele. De aceea, strigă, aproape fără voie:

— Margot!

Cineva îi răspunse:

— A plecat în trăsură cu doamnele. Veniți aici, sire, la mine.

Henri nu-l vedea pe cel ce-i vorbea. Recunoscuse însă glasul lui Agrippa; dar îndată glasul se pierdu în mulțime.

— În lături, porunci Henri. Trebuie să mă duc la regină.

Drept răspuns, o voce afectată din spate, nu departe de urechea lui, își îngădui niște glume ciudat de obraznice. Care regină? Doar nu l-o fi chemat Elisabeta de Austria, iar cu *Madame* Catherine desigur nu se grăbește să dea ochii. Henri întoarse capul: nătărăul se ascunsese în gloată și făcea pe neștiutorul. Era Du Guast, favoritul lui d'Anjou și auzise, se vede, de la stăpânu-său ceea ce pălăvrăgea acum; în orice caz, era bine de știut ce avea de spus. Henri râse și-i făcu semn să se apropie. Du Guast făcu o săritură, peste câteva capete, descriind un uimitor arc de cerc și guițând prin aer. Căci Levis de Léran, frumosul paj al gentilomilor protestanți, îi făcuse pe neașteptate vânt cu un picior repezit în șezutul adorat. Cei aflați în primejdia de a le cădea în cap favoritul lui d'Anjou se feriră în lături și călcară peste alții. Se putea produce o învălmășeală cumplită. Atunci un senior de la Curtea Franței, îl chema

d’Elbeuf, îl apucă de braț, fără a mai ține seama de nimic, pe regele Navarrei și, ridicând o draperie, îl trase după el; deodată respirară amândoi aerul curat și se pomeniră singuri în întuneric.

Totul se petrecuse la iuțeală, fără vorbe, surprinzător, și putea să aibă mai multe înțelesuri; de aceea Henri făcu ceea ce nu făcuse când se aflase singur și fără nădejdea vreunui ajutor în fața lui de Guise: scoase pumnalul. Cu o tinerească însuflețire, însă, d’Elbeuf îi spuse:

— Dacă nu vreți să mă socotiți prietenul vostru, sire, iată pieptul meu!

Și își dezgoli pieptul.

Henri se aplecă, dar nu-și aminti să-l mai fi văzut vreodată, după cum, ceva mai înainte, în plină lumină, nu-și dăduse seama că i se întindea o mână prietenească. Continuă dar să se arate prevăzător:

— Ia-o înainte! Vreau să ajung la Luvru. Și nu încerca s-o ștergi.

Când ajunseră la Luvru, poarta de pe podeț era deschisă, dar numai pe jumătate; de altfel nu putea fi nici deschisă în întregime, nici închisă pe de-a întregul, căci unii căutau să iasă, în timp ce alții îi strângeau între cele două aripi încercând să nu lase pe nimeni să se furișeze. Înghesuiala era însoțită de o hărmălaie cumplită. Câteva făclii luminau fețele schimonosite. Henri văzu barbișoane și pieptare ponosite; erau de-ai lui, voiau să plece. Aceștia nu fuseseră poftiți la masa regească; cei mai sărmani dintre gentilomi și oamenii de rând nu se înfruptaseră din bunătățile Curții, se mulțumiseră să golească buzunarele câtorva orășeni, poate că-i și cotonogiseră, și acum nu voiau să cadă jertfă la rândul lor. Pentru el, lucrurile erau limpezi. Suduiau și își croiau drum lovind în dreapta și-n stânga, dat fiind că garda palatului nu-i lăsa să treacă.

Regele lor se răsti la dânșii. Îl recunoscură, și înghesuiala se potoli pe dată. Unul din ei vorbi:

— Vor să ne omoare, sire! Veniți cu noi!

Henri întoarse capul; însoțitorul său, d'Elbeuf, era mereu lângă dânsul.

— Au dreptate, ascultați-i, îl sfătui el din ochi.

Dindărătul porții se auzi ordinul:

— Navarra e afară, aduceți-l înăuntru!

— Lăsați-mă să intru! se adresă Henri oamenilor lui.

Nu-i dădură însă drumul.

— Nu plecăm fără tine, *noust* Henric! Ne scoatem caii din grajduri, cu tine în frunte ne croim drum și ne înapoiem de o mie de ori mai mulți!

Îl încercuiră și îndrăzniră chiar să pună mâinile pe el - și l-ar fi și târât după ei, atât de năvalnică era voința lor de a trăi; se agățau de el așa cum s-ar fi agățat de unul din dealurile pline de vii din țara lor de baștină, ce le-ar fi slujit de adăpost și pe care nu l-ar fi părăsit cu nici un chip.

Ar fi trebuit numai că el să vrea.

— Lăsați-mă să vorbesc cu căpitanul! le ceru însă Henri, văzând cine poruncea pe podeț.

Căpitanul de Nançay dăduse între timp ordin să se deschidă larg poarta; hughenoții n-aveau decât să se cărăbănească, îl interesa numai regele lor. Cei cu barbișoane și pieptare roase se repeziră afară și o luară la fugă, trecând pe lângă cei puțini care îl mai înconjurau pe Henri. Zidul de trupuri din jurul lui se subție și se topi. Unul din cei care mai rămăseseră acolo îi șopti:

— E ultima clipă!

Era glasul sfios al unui prieten care i se alăturase tocmai la timp spre a fi de față la ultima clipă, dar prea târziu pentru a avea dreptul să-l silească. Îl apucă totuși pe Henri de braț și luptară pentru fiecare pas care-l depărta de poartă. Luptară până la uitarea de sine, până când fură despărțiți: își rupseseră hainele și-și pricinuiseră vânătăi.

Glasul căpitanului strigă:

— Dă-ți seama ce faci, d'Elbeuf! Regele Navarrei nu

trebuie ucis! El trebuie condus în palat cu tot respectul.

Când se dezmetici, Henri nu mai văzu pe nici unul dintre ai lui pe lângă el; nu mai era decât căpitanul de Nançay, care luă un ton neobrăzat:

— Sire, încă la sosirea voastră am avut cinstea să vă arăt că, cu cât vor fi mai mulți hughenoți în Luvru, cu atât va fi mai bine. Din păcate, câțiva ne-au scăpat chiar acum. Dar, lăudat fie sfântul Bartolomeu, pe maiestatea-voastră vă avem printre noi!

La care Henri, cu iuțeala celor optsprezece ani ai săi, îi trase o palmă și-și văzu de drum. Mai apucă să vadă fața uluită a celui lovit. Dar când câțiva soldați înarmați se luară după el, îl auzi pe căpitan strigând:

— Stați!

De Nançay scrâșni din dinți și apoi gemu:

— Ne răfuim noi curând!

Din palat se auzea muzică de dans. Ferestrele erau deschise și la lumina nesigură se vedeau mișcându-se trupuri, când apropiindu-se, când depărtându-se. De sub ferestre, Henri căuta s-o vadă pe Margot, tânjea s-o regăsească. Întâmplări încâlcite îi depărtau mereu, și dânsa nu-i dădea nici un semn și nu-i trimitea nici o vorbă. Privi în sus, din întuneric, și i se strânse inima. „Sub lumina galbenă și nesigură, în acordurile molatice ale muzicii, gândi el, face probabil pași măsurați și grațioși, picioarele și mâinile lasă impresia că plutesc, poartă masca surâzătoare a frumuseții desăvârșite. Dar în pat, goi, nu suntem nici desăvârșiți, nici deosebiți de ceilalți, Margot!” Se agăță cu amândouă mâinile de trandafirii care se cățărau pe ziduri până spre fereastra deschisă. Împunsătura spinilor îi făcu plăcere. „Tu îmi dai durerea asta!” Și s-ar fi cățărat până la fereastră, din păcate, însă, din sala de jos se repeziră afară câțiva derbedei beți, soldați din garda elvețiană, care voiră cu tot dinadinsul să se ușureze pe trandafiri și pe îndrăgostit. Așa încât Henri

fugi în sală, în timp ce soldățoii ușurați se tăvăleau de râs afară.

Nimerise în corpul de gardă, luminat ici-colo de câteva făclii; nu era nimeni, afară de patru cariatide de piatră care susțineau o tribună. În încăperea următoare se ajungea urcând trei trepte; te împiedicai de ele și nu știai unde te duc. Un tavan boltit, o încăpere unde abia mai pătrundeau suspinele viorilor din sala de bal, și nici un fel de lumină.

— Nu-i nimeni aici?

— Ba da, suntem noi, răspunseră două glasuri deodată.

Încordându-și auzul și privirile, Henri recunoscu glasurile și deosebi pe fondul întunecat mișcările oamenilor îmbrăcați în alb.

— D'Anjou și Guise, le strigă el. Cei mai veseli băieți la nunta mea!

— Tu ești, Navarra? întrebă d'Anjou, cu glasul aspru ca totdeauna. Treaba ta ar fi să te ocupi cu dansul și cu dragostea. Noi avem alte griji. Ei, lumină! strigă el fără a ridica glasul; de altfel nici nu era cine să-l audă.

— Aș fi curios să știu ce griji aveți. Că vă știu prieteni după placul inimii mele, fără frică, fără prihană.

— Așa și suntem, îi răspunse Guise. De asta ne și dăm în chip cinstit osteneala să împiedicăm o răscoală în Paris, din cauza nunții tale.

— Ce vrei, nu le plac ereticii! Ei, lumină! adăugă d'Anjou.

Iar Henri răspunse:

— De asta aduceți mereu trupe, mai ales tu, Guise, și în același timp răspândiți vorbe cum că în oraș ar mișuna soldații domnului amiral.

— Ei, lumină! Astea-s fleacuri; Coligny și Guise s-au împăcat. Fratele meu, regele, i-a împăcat.

În clipa aceea se făcu lumină. Intră Condé, vărul lui Henri. Era urmat de o liotă de slujitori purtând sfeșnice.

— Eram neliniștit din cauza ta, vere. Îmi pare bine că te aflu în societatea unor oameni așa de pașnici.

— Ai aflat că s-au împăcat, Condé? Guise și Coligny s-au împăcat, s-au supus dorinței regelui.

Lumânările le luminau bine fețele. Henri simți o neașteptată, o ciudată poftă să le spună de la obraz ce gândea: „Tatăl tău și toți ai tăi, Guise, au vrut să-l omoare pe domnul amiral; dar, înainte de a-și putea împlini planurile, domnul amiral l-a ucis pe tatăl tău. De atunci, în familia voastră vă treceți unul altuia flacăra răzbunării; fiecare nou Guise care se naște o aprinde de la cel care moare.”

— Ei, lumină! strigă d’Anjou stingherit, deși acum era destulă lumină.

Dar Guise repetă netulburat:

— M-am împăcat cu Coligny. Cu toate că și-a adus regimentul lui personal, am încredere în el.

— Nu el a pus să fie ucis tatăl tău. E gata să jure, îl încredință Condé.

— Jurămintele mele sunt tot atât de adevărate ca și ale lui, răspunse Guise.

— Mai bine am juca cărți, se amestecă d’Anjou.

— Ai vrea să-i faci de petrecanie, o ținu morțiș Henri și nu se așeză cu ei la joc.

Ceilalți părură a nu-l fi auzit; li se aduseră cărți și le amestecară. Deodată, Condé bătu cu pumnul în masă:

— Crede tot ce i se spune, fiindcă regele îl numește părintele lui. Nevastă-sa a plecat la castelul lor, la Châtillon. De mult ar fi trebuit să se pună și el la adăpost.

— De ce nu iei loc, Navarra? îl întrebă d’Anjou cam nedeslușit, căci buzele groase îi tremurau.

Îi era frică.

— Fiindcă mă duc sus la regină.

— Du-te! Nunta ta apără pacea. Deie domnul să ție o veșnicie!

— Vreau să văd și câți or mai fi lipsind: dintre ai voștri și dintre ai mei. Acum știu ce treburi avea căpitanul tău, de Nançay. Și pe unde o fi omul pe care l-ai găsit sub pat, Guise? N-o fi fost cumva un domn de Maurevert?

— Nu-l cunosc și nu l-am văzut niciodată, strigă Guise, uitând să mai ia tonul afectat.

Iar d'Anjou rosti cu glas tremurător:

— Ori stai, ori pleacă!

Vărul îl opri pe Henri:

— Nu-ți dai seama în ce hal ești, vere? Hainele îți sunt rupte, fața ți-e plină de funingine. De unde vii?

Henri îi șopti repede:

— Ne opresc oamenii cu de-a sila.

— Să fugim, să ne facem drum cu sabia! șopti Condé.

— Nu.

Și adresându-se cu glas tare către un maestru de ceremonii:

— Vreau să fiu înștiințat imediat că regina Navarrei se retrage în odaia ei.

După care se așeză la masă și începură jocul.

Masa de joc se afla sub căminul larg; deasupra, pe o ieșitură a zidului, se puseseră sfeșnice. Flacăra lumânărilor se răsfrângea potolită asupra jucătorilor. Statuile de piatră ale lui Marte și Ceres, pe care se sprijinea căminul, cioplite de un sculptor pe nume Goujon[1], păreau și mai mândre, încremenite în umbră. Căci chipurile cioplite de dăltuitorii din alte vremi stăruie în încremenirea lor, pe când pasiunile celor vii se topesc ca lumânările și nu rămâne nici urmă din ele. Dar un tânăr de optsprezece ani nu-și poate da seama de aceste adevăruri în câteva minute. Henri îl avea în fața lui pe d'Anjou; cu buza tremurătoare, cu barba neîngrijită, cu bărbia

[1] Jean Goujon (1512-1566), sculptor și arhitect francez, renumit pentru lucrările artistice de ornamentare a Luvrului.

rezemată în gingașa coleretă încrețită, moștenitorul tronului își ațintea ochii, ca niște sfredele, în cărțile de joc. Judecând după sprâncenele ce i se zburliseră de teamă, părea să aibă cărți proaste. Urechile pleoștite, tâmplele și obrajii năpădiți de păr îi dădeau aproape o înfățișare de maimuță: laolaltă cu nasul grosolan, toate acestea vădeau pofta de a ucide și frica de moarte. Beretul îi strălucea de nestemate, dar fața nu-i iradia de nici un fel de lumină lăuntrică. Era fața unui păcătos. În jurul căreia jucau duhurile răului. „*Madame* Catherine! se gândi Navarra. Adevărat rod al pântecelui ei, căruia ar fi vrut să-i treacă geniul întunericului dintr-însa. Nereușit rod, îmi pare rău! Va izbuti poate să-și satisfacă pofta de a ucide pitindu-se după fustele bătrânei; singur însă, fără dânsa, pierde jocul, își frânge gâtul.”

— Atu! strigă deodată Navarra și-și trânti cartea peste o grămadă de cărți din fața lui.

De sus, para lumânărilor se împrăștia clătinându-se ușor. D’Anjou se plecă, atinse cartea aruncată de Henri, dar își retrase repede mâna și o privi. Condé făcu și el același lucru, dar cu mișcări mai iuți. Ceilalți doi se împotriviră ispitei, își dăduseră seama că e mai bine să nu pună mâna pe carte.

— Sânge! exclamă Guise nemulțumit. Cine sângerează?

Navarra întinse mâinile; erau zgâriate parcă de unghiile unui dușman, ori de spinii unui trandafir. Dar nu se vedea prelingându-se nici o picătură de sânge. D’Anjou se uită atunci la mâinile sale, al căror tremur nu-l putea stăpâni; dar fața nu-i păli, ci se acoperi parcă cu un strat de cenușă. Condé și Guise aruncară numai o privire fugară pe mâinile lor, și amândoi se gândiră în același timp să răscolească grămada de cărți. Deodată, degetele li se umplură de sânge. Nu o singură carte, ci toate deveniseră lipicioase, erau înecate în sânge. Masa era plină de pete de sânge! Servitorii fură interogați, masa fu ștearsă, maestrul de

ceremonii aduse un nou pachet de cărți.

De data asta sângele se ivi când de Guise trânti o carte pe masă; nu se mai uită, însă, la mâinile lui și nici ceilalți la ale lor sau la ale altora. De sub cărți, sângele se prelingea, șiroia, curgea, se întindea, încet, de neoprit. Rămaseră încremeniți, n-aveau nici un mijloc de a se împotrivi, decât doar de a se ghemui într-înșii, așteptând să treacă suflarea înghețată ce venise din ceea lume, de pe tărâmul neființei. Cel dintâi care-și înfrânse spaima fu Guise; sări în sus și înjură. Era alb ca pânza cu care maestrul de ceremonii începuse din nou să șteargă masa. Henri zări pe obrazul stâng al lui de Guise urme de degete. Ce ciudățenie! Erau parcă urmele degetelor lui și totuși erau lăsate de palma dată altuia, căpitanului de la poartă! De Guise se sătură de toată tărășenia și părăsi zgomotos încăperea.

Deodată Condé îl scutură pe maestrul de ceremonii, care se sperie:

— Tu faci asta cu cârpa ta. Lași să se prelingă sânge din cârpă, scamator blestemat, de unde ai mai răsărit și tu?

— De la mânăstirea Saint-Germain, mărturisi omul spre mirarea lor, și se sperie și mai rău, de parcă ar fi fost legat să nu facă cu nici un chip această mărturisire.

Condé nu-l mai întrebă nimic, ci, furios, îl trânti la pământ și sări pe el cu amândouă picioarele. Henri întoarse capul; d'Anjou dispăruse fără urmă. Dar tânărul Levis, viconte de Léran, frumosul paj din ceata gentilomilor protestanți, ieși radios din beznă și anunță:

— Regina Navarrei vă așteaptă, sire!

PÂNDA

Treburile tale sunt dansul și dragostea, îi spusese

cineva, dar i se părea acum că și acestea ar fi prea împovărătoare, căci dragostea singură îl preocupa în întregime și, s-ar fi putut teme: pentru totdeauna. Margot îi dădea bucurii care erau mai mult decât doar bucurii; erau și un refugiu, singurul refugiu ce-i rămânea; ele răscumpărau primejdiile, ștergeau umilințele și nimiceau chinul gândurilor. „Margot, maică-ta a ucis-o pe mama mea, iar tu mă predai dușmanilor, ca Dalila pe Samson. Margot, n-am nevoie de avertismentele tale, mai bine iubește-mă și spune-mi versuri latinești cu glasul tău cald! Margot, nimic nu mă poate opri să plec acum, pe loc, din odaia ta, înarmat, și să-i zdrobesc pe toți ai tăi. Sunt destui dintre ai mei aici în palatul Luvru, și n-așteaptă decât un semn din partea mea; am ajunge mult mai repede la apartamentele doamnei Catherine decât i-ar putea da de veste cele mai agere spioane ale ei. Sunt stăpân pe faptele și pe voința mea, dar nu vreau decât să te sărut, fiindcă dorul tău de sărutări nu poate fi ostoit! Margot, ești o făptură prea aleasă spre a fi vreodată cu adevărat a mea! Margot, față de patima care mă mistuie, sufletul tău pare de gheață! Trupul tău, Margot, acum, când e în floare! Cine știe ce se va alege mai târziu din aceste *belles amours*[1] ale mele! Te voi părăsi, o prevăd de pe acum, și tu mă vei trăda. Ești o fiară primejdioasă, o femeie rea! Dar iartă-mă, Margot, ești mai presus, cu mult mai presus decât mine, ești însuși pământul pe care mă odihnesc, pe care îl frământ sub copitele calului și de pe care zbor până la ceruri!”

Își spunea toate acestea amețit de dragoste și disperat în același timp. Căci nimic nu e mai aproape de disperare ca extazul. Mai cu seamă în tinerețe. Maturitatea se îndepărtează de izvoarele vieții și le uită. Cine nu se desparte însă de ele va trăi și va deveni un om ca Henri de

[1] Frumoase iubiri (fr.).

Navarra, mai târziu de Franța și Navarra.

Te trezești și, iată, începe o nouă zi. Dacă ar trece mai repede! Cu ce o vei umple? Ce vor să facă ceilalți, cei pentru care nu noaptea este partea cea mai de seamă a vieții? O! ei au multe de făcut, și deosebitele lor treburi și fapte se dovedesc a fi tot atât de pline de tâlc ca acelea ale dragostei, se dovedesc a avea rădăcini tot atât de adânci ca somnul. Ducele de Guise se îndreaptă, de pildă, spre mânăstirea Saint-Germain-l'Auxerrois, care se află între palatul Luvru și strada Copacului trăsnit. Pe aceeași stradă locuiește și amiralul de Coligny; are de multe ori treabă la palat și i se întâmplă să treacă pe lângă mânăstire, unde îndărătul unei ferestre zăbrelite stă ascuns cineva, de ieri încă, pândind mereu, fără istov.

Carol al nouălea îi spune „părintele meu Coligny", dar azi îl așteaptă în zadar. E a douăzecea zi a lunii. Îndărătul zăbrelelor pândește cineva. Guise bate mingea cu Carol, dar în gândul lui, sub chipu-i luminos, deschis, stăruie vorbele „la pândă". Se gândește că, de ieri încă, maestrul de ceremonii, care-i în slujba lui, a băgat pe cineva în mânăstire. Lângă omul acela se află o pușcă, iar el stă la pândă. Pândește.

Madame Catherine nu poate fi văzută, apartamentele ei sunt păzite cu strășnicie; a fost așezată strajă și în fața ușilor și în spatele lor; sprijinindu-se în baston, bătrâna se mișcă, încetișor, de la o ușă la alta. Se uită iscoditoare la fiecare soldat, iar soldații privesc peste capul ei, cu ochii ațintiți în gol. „Stă la pândă", își spune Guise. Și se gândește la fereastra cu zăbrele. Starețul, bătrânul său preceptor, i-a pus la dispoziție locuința lui pentru fapta care se pregătește. Maestrul de ceremonii i-a fost trimis de o rudă, pușca i-a fost dată de altă rudă, iar omului care pândește i s-a făgăduit că va scăpa de spânzurătoare. Și acum stă la pândă.

În această a douăzecea zi a lunii avea loc și o

reprezentație teatrală în care regele Franței făcea pe actorul în fața întregii Curți. În dreapta era paradisul, în stânga iadul, așa cum este și bine, și drept. Intrarea paradisului era păzită de trei cavaleri: Carol al nouălea și cei doi frați ai săi; nicicând nu fuseseră văzuți atât de uniți. În iad se zbenguiau prostește și obscen niște draci mai mari și mai mici. Fundalul înfățișa Câmpiile Elizee, locuite de douăsprezece nimfe. Totul ar fi fost deci foarte bine dacă ar fi rămas așa, dar spre a se obține un efect dramatic trebuia să intervină dezordinea, și de aceea o ceată de cavaleri rătăcitori porni să atace paradisul. Dar fură înfrânți de Carol și de frații săi și fugăriți până în iad. Purtau de altminteri barbișoane și pieptare ponosite.

„Margot! Ce-ar fi să plecăm de aici, e timpul să te dezbrac, frige carnea pe tine!”

Iar Guise își spune: „Stă la pândă. Blestematul de Maurevert pândește. Starețul, care-l urăște pe capul protestanților, și maestrul de ceremonii, pe care Condé l-a călcat în picioare, stau la pândă!”

„Sunt regele Franței și apăr paradisul, își spune și Carol. În iad cu voi, barbișoane și pieptare ponosite! E adevărat că și cumnatu-meu și chiar și părintele meu sunt de-ai voștri. Dar asta n-are nici o însemnătate acuma, doar joc teatru. Jupiter îmi invidiază lărgimea pieptului, și pulpele-mi nu pot fi asemuite decât cu acelea ale lui Hercule!”

Întru acestea Mercur și Cupidon pogorâră din cer, călărind pe un curcubeu ca toate curcubeiele, luminat de după niște nori. Cei doi zei se iviseră nu numai spre a demonstra curioasa artă a mașinilor, ci și pentru a da semnalul de începere a baletului. La rugămintea nimfelor, cei trei cavaleri ai paradisului le conduseră până în mijlocul sălii. Exercițiile acestor făpturi nemuritoare, care erau de fapt numai niște actrițe, durară mai bine de un ceas; în tot acest timp, oamenii cu barbișoane și cu pieptare ponosite rămaseră expuși, în iad, batjocurii

dracilor îmbrăcați în roșu.

„Margot! Hai să plecăm fără întârziere, e timpul să te dezbrac, frige carnea pe tine!”

La pândă în dosul gratiilor, la pândă în spatele străjilor.

„Margot! Hai!”

La pândă.

„Eu, regele, sunt cel mai puternic dintre toți. La sfârșit vom sălta în brațe nimfele, iar eu o voi ridica pe cea mai grea!”

La pândă. N-are decât să se mai scurgă o zi, n-au decât s-o mai petreacă în jocuri și serbări, costumându-se în fața doamnelor, care de care mai năstrușnic ori mai luxos: Navarra în turc și Guise în amazoană. Asta nu poate împiedica, însă, ca în sfârșit să vină și a douăzeci și doua zi a lunii, vineri, dar încă din ziua de nouăsprezece, în locuința starețului, între Copacul trăsnit și Luvru...

La pândă.

VINERI

Amiralul Coligny, Gaspard senior de Châtillon, era un om prea de vază, prea puternic, spre a ieși vreodată singur, neînsoțit. Toată viața și-o petrecuse în mijlocul oștilor pe care le comandase sau în consilii, fie ca favorit al regilor, fie ca răzvrătit împotrivă-le. Acum, când regele Carol al nouălea îi spunea „părintele meu”, unii îl urau de moarte, iar alții tremurau pentru viața lui, deși cu mai puțin zel. În dimineața acelei zile de vineri, plecând spre Luvru, era înconjurat de trupuri omenești ca de un meterez. Domnul amiral vorbi în taină cu regele despre afaceri bănești: și anume despre soldele pe care le datora lefegiilor nemți încă din războiul trecut, când luptaseră

unul împotriva celuilalt.

După consfătuire, domnul amiral îl însoți pe regele Franței la jocul cu mingea. Îl privi cum începe jocul chiar cu ginerele domnului amiral și cu un al treilea, care nu era altul decât Guise, până nu demult dușmanul său, iar acum, după porunca regelui, proaspăt prieten. Apoi domnul amiral ceru îngăduința să se retragă, spre a se înapoia în strada Copacului trăsnit; pe drum citi niște scrisori. Spre a nu-l tulbura, gentilomii săi rămaseră ceva mai în urmă. Așa încât domnul amiral trecu prin piața din fața mânăstirii Saint-Germain fără a fi apărat de cineva. Se auzi o împușcătură și apoi încă una. Primul glonte, un glonte de aramă, zdrobi degetul arătător al domnului amiral, al doilea îl răni la brațul stâng.

Domnul amiral nu-și pierdu cumpătul. Arătă însoțitorilor săi speriați fereastra prin ale cărei gratii mai ieșea încă o trâmbă subțire de fum. Doi gentilomi alergară într-acolo, dar din spatele casei se și auzi tropotul unui cal pornit în galop. Pe un al treilea gentilom domnul amiral îl trimise la rege să-i dea de veste despre cele întâmplate. Jocul nu se terminase încă, dar Carol se retrase imediat. Era mânios și înspăimântat. Rosti:

— Ucigașul își va ispăși fapta! și mai încercă să adauge: Oare niciodată n-am să am liniște? dar îi clănțăneau dinții în gură, cu toate că ducele de Guise și alți binevoitori îl încredințau că era vorba de fapta unui nebun.

Cei doi gentilomi care alergaseră după făptaș se înapoiară la domnul amiral; acesta îi așteptase, fără să se clintească, chiar pe locul unde îl loviseră gloanțele. Gâfâind, cei doi arătară că ticălosul le scăpase prin ulițele strâmte din jurul mânăstirii și că acum trebuia să fie departe. Izbutiseră totuși să-l recunoască: era un domn de...

— Destul! porunci domnul amiral. Nu vreau să-i știu numele. Cred că sunt grav rănit, poate voi muri. Nu vreau

să știu cine-i acela pe care, dintr-o slăbiciune prea omenească, l-aș putea urî în cea din urmă clipă.

Vreo doi inși îl sprijiniră ca să-și poată urma drumul, căci pălise și sângele îi curgea gârlă. Dar ceilalți gentilomi, care îi urmau, vorbiră în șoaptă despre împrejurările ciudate în care se petrecuse fapta:

— S-a ascuns sub patul lui Guise cu gândul să-l ucidă. Cum de a vrut să-l răpună în același timp și pe cel mai mare dușman al lui? Vai de noi dacă la mijloc e mâna lui Guise, și numai a lui poate fi!

— Facă-se voia domnului! rosti domnul amiral în casa din strada Copacului trăsnit către oamenii săi care, văzându-l venind plin de sânge, căzură în genunchi, speriați de moarte.

Ambroise Paré era un iscusit chirurg și totodată protestant, își puse dar în joc toată arta lui, după ce mai întâi invocă pentru sine însuși și pentru pacientul său îndurarea celui-de-sus. Trebui să împlânte cuțitul de trei ori până să poată tăia degetul zdrobit. Domnul amiral suferi, se înțelege, dureri cumplite. Din pricina lor, cu toată răbdarea și cu toată seninătatea sufletului său, își pierdu cunoștința. Când regele Navarrei și prințul de Condé sosiră la palatul lui, încă nu putea vorbi. De aceea îngădui ca vizitatorii să-i povestească tot ce știau și tot ce se spunea la Curte și în oraș. Căci adevărul galopa mai repede decât o putea face ucigașul pe șargul său. Ucigașul fusese năimit de Guise.

În sfârșit Coligny izbuti să rostească:

— Asta-i frumoasa împăcare pe care a chezășuit-o regele?

Se vedea că face apel la judecata domnului, căci, săltându-și ceafa peste marginea pernelor, își îndreptă pupilele în sus, tot mai sus, până când nu se mai văzu din ele, sub gene, decât o dungă subțire. Avea obrajii supți, iar gura severă se deschisese de parcă renunțase să mai dea

comenzi și aștepta ca ele să vină de sus. Tâmplele îl dureau, dar cutele adânci de pe fruntea luminată din plin păreau a voi să străpungă norii. „Mai bine sufăr martiriul decât să mă reneg pe mine și să te pierd pe tine, o, doamne!”

Așa vorbea chipul domnului amiral iar fața-i părea în același timp resemnată și mândră.

Navarra și Condé își spuseră, se înțelege, în gând, că, orice s-ar zice, domnul amiral era răspunzător pentru moartea bătrânului de Guise; cel puțin așa se credea. Și găseau foarte de înțeles că amiralul nu voia să recunoască. După cum înțelegeau de asemenea prea bine că fiul celui răpus nu renunțase niciodată cu adevărat să se răzbune. Acum, însă, gândea Henri, setea de răzbunare e potolită. E destul un deget. Eu nu pot pedepsi moartea mamei mele nici măcar zdrobind un deget. Înfățișarea bătrânului și comparația cu propriile sale dureri îl făcură să lăcrimeze.

Mai puțin simțitor și delicat, vărul Condé rosti pe șleau ceea ce gândea:

— Domnule amiral, nici măcar regele nu putea chezăși împăcarea dumneavoastră cu Guise. Trebuia să vă feriți singur de omul al cărui tată a fost ucis.

— Nu de către mine! îl încredință Coligny din toate puterile.

Îi privi, vru să se ridice; dar mișcarea ce o făcu îi pricinui o durere atât de cruntă în braț, încât fu aproape să țipe. Slujitorul și pastorul său de casă se grăbiră să-l ajute. Condé tăcu stânjenit.

— Eu, rosti solemn Coligny, n-am vrut moartea lui Lorena și n-am știut nimic dinainte. El însă a urzit planul să mă ucidă și acum și l-a adus la împlinire prin mâna fiului său. Eu nu m-am gândit însă să-l răpun. Ăsta-i adevărul. Așa să-mi ajute dumnezeu!

Îl ascultau și se părea că și dumnezeu îl ascultă. Navarra și Condé salutară și se retraseră, dar nu numai fiindcă așa

îi rugase chirurgul. Condé era intimidat și retractă categoric, față de vărul său, învinuirea ce o adusese. Henri tăcea; în sinea lui nu credea nici o iotă din spusele domnului amiral. Mai mult, era încredințat că Guise avea motive temeinice să-l urască de atâta vreme pe Coligny. Înarmase mâna unui ucigaș împotriva celui care pusese cândva la cale moartea tatălui său. Glontele ucigașului țintise în mai mică măsură sau poate chiar de loc în căpetenia protestanților. „N-au țintit să ia viața conducătorului nostru, și prin urmare nici noi cești lalți n-avem a ne teme pentru viețile noastre. Margot! tresări el, dar continuă să-și spună în gând: Nici bătrânul n-are să moară. Îi place să fie solemn și să invoce numele domnului chiar în împrejurări cam îndoielnice. Margot!" strigă în același timp, furtunoasă, inima sa, și Henri iuți pasul.

Ambroise Paré își pregăti uneltele spre a fi gata să amputeze și brațul rănit. Cornaton, credinciosul slujitor al amiralului, și pastorul său de casă, Merlin, plângeau, în timp ce tălmaciul său german, pe nume Nikolaus Müss, privea dus pe gânduri trupul mare și chinuit al omului pe care-l respecta și-l iubea.

— Și de data asta e o vineri, ca atunci când a fost răstignit domnul nostru Isus Hristos, murmură el în tăcerea care se lăsase în odaie.

Întru acestea Navarra făcu ceea ce simțământul onoarei îi poruncea să facă. Împreună cu Condé și cu tânărul La Rochefoucauld se duse la Carol al nouălea și se plânse de atacul îndreptat, prin persoana domnului amiral, asupra lui și a tuturor celor de-o credință cu el. Carol abia putea vorbi; la urma urmei, era mai greu lovit decât Henri. Bolmoji numai că rănile amiralului erau și rănile lui - degetul, brațul său! Și spre a le dovedi voința lui de a răzbuna mișelia, le purtă brațul și degetul său prin fața ochilor. Dar maică-sa nu-l lăsă să sfârșească, căci era și dânsa de față: *Madame* Catherine deschisese ușa de îndată

ce aflase de venirea seniorilor protestanți.

— Întreaga Franță e rănită! rosti dânsa. La ce ne mai putem aștepta acum? Doar să-l atace și pe rege, în patul lui!

Și arătă că e cuprinsă de o mare spaimă, înfricoșându-l și pe fiul ei. Căci acesta încă nu voia să creadă că maică-sa complota cu alții împotriva lui. Și chiar Navarra, care știa foarte bine asta, începu totuși să șovăie: *Madame* Catherine izbutise aproape să-l convingă, căci, în felul ei, era sinceră. După părerea bătrânei, încercarea de a-l ucide pe Coligny venise prea devreme; Guise lucrase de capul lui.

Navarra nu mai ceru încă o dată ca regele să-i îngăduie lui și alor săi să plece din Paris, dat fiind că în oraș erau pândiți de primejdii. Luă cunoștință bucuros de făgăduiala că însuși regele îl va vizita pe domnul amiral.

— Și eu, adăugă repede bătrâna regină.

Atâta mai lipsea, ca sărmanul ei băiat să stea de vorbă în lipsa ei cu așa-numitul lui părinte!

Rănitul suferi între timp două incizii în braț, menite a îndepărta glontele. Luându-ți privirea de la carnea torturată și aducând domnului ca jertfă durerea biruită, îți păstrezi mai bine curajul decât dacă stai cu ochii țintă la rană și nu vezi decât o parte însângerată și ciuntită din trupul tău pieritor. Domnul amiral îi mângâie dar pe cei aflători acolo, până când pastorul Merlin se dumeri, în sfârșit, asupra datoriei sale. Și îndreptă o rugă fierbinte către dumnezeu, ce veni tocmai la timp, căci rănitul pierduse, până a fi pansat, atâta sânge, încât fu cuprins de o îngrijorătoare slăbiciune. Chirurgul, posomorât, rosti și el o rugăciune în gând când își lipi urechea de pieptul pacientului.

Când domnul amiral deschise, în sfârșit, din nou ochii, mulțumi în primul rând domnului, cât putu de tare, pentru rănile cu care fusese blagoslovit. Dacă dumnezeu l-ar fi

osândit după păcatele sale, cât de mari ar fi trebuit să-i fie suferințele! Iar pastorul înțelese ceea ce bolnavul însuși nu înțelegea: anume că cel ce se adresa astfel lui dumnezeu voia de fapt să arate cât de nedrepți fuseseră ucigașii săi. Adevărata credință nu poate îngădui, însă, un asemenea lucru, și Merlin îi atrase luarea aminte lui Coligny. Drept care, amiralul declară îndată că-i iartă pe ucigași. Cu toată umilința de care era în stare în clipele acelea, înălță o rugă spre cel-de-sus, cerându-i îndurarea.

— O, doamne! Ce s-ar întâmpla cu noi dacă ai ține seama de toate păcatele noastre? Îndură-te de robul tău și nu uita că i-am alungat de la mine pe idolii născociți și nu m-am închinat decât ție, vecinicul părinte al lui Isus Hristos!

Prin idoli născociți domnul amiral înțelegea pe sfinții bisericii catolice, dar și pe Marte și Ceres, a căror nerușinată dar superbă goliciune susținea un cămin în plin palat regal, sau pe Pluto și Jupiter, întruchipați, la baluri mascate, de regele pe jumătate despuiat. Coligny nu iubea lumea adevărată în care trăia, cu toate că luptase atâta ca s-o stăpânească; nu credea în ceea ce exista aievea, adevărul stătea pentru el numai în ceea ce era de nevăzut. De aceea îi spunea și lui dumnezeu, cu care vorbea adesea: „Dacă va trebui totuși să mor, să mă primești îndată în împărăția ta, alături de preafericiți”. Amiralul Coligny fusese nevoit să lupte toată viața pentru o lume vrednică de dispreț; acum ar fi fost bucuros să afle în sfârșit liniștea și pacea.

Îl apăsa totuși ceva, voia totuși să-l convingă de ceva pe dumnezeu, care poate că vedea altfel lucrurile. Acest ceva îi însoțise neauzit vorbele rostite mai înainte către înaltul cerului: acum însă se hotărî să spună cu glas tare ce avea pe inimă:

— Nu sunt vinovat de moartea ducelui de Lorena. Dumnezeule! Nu eu l-am ucis!

Își descărcase sufletul, spusese ce avea de spus;

întrebarea era numai dacă aceste vorbe urcaseră acolo unde trebuiau să ajungă și dacă erau ascultate. Privirea plină de teamă părea că le urmărește drumul. În clipa aceea intră regele Franței.

Prânzise, căci se făcuse ora două, și plecase apoi spre casa lui Coligny însoțit de maică-sa, de fratele său d'Anjou și de mulți seniori, printre care Navarra împreună cu câțiva de aceeași credință cu el. Apropiindu-se de patul rănitului, Carol al nouălea îi spuse:

— Părintele meu, domnia-ta ești rănit, dar de durut mă doare pe mine. Jur să te răzbun atât de cumplit, încât osânda să rămână în vecii vecilor în amintirea oamenilor!

Auzind aceste vorbe, *Madame* Catherine și fiul ei d'Anjou începură a se simți cam stingheriți. Căci toate privirile se îndreptară, ca la poruncă, asupra lor. Și băgară aș ijderea de seamă că cei mai mulți din cei aflători acolo erau protestanți. Dar știau că ducele de Guise luase măsurile cuvenite în jurul casei, întru acestea, auziră cum bătrânul răzvrătit își încredința soarta singurului său prieten, regele. Câte griji își mai făcea omul ăsta care nu mai avea mult de trăit!

— Nu-i o rușine, sire, rosti Coligny, că ducele de Alba află îndată tot ce se vorbește în consiliul vostru secret?

Catherine de Medicis își spuse însă că rău ar fi fost dacă s-ar fi întâmplat cumva altminteri. Căci pentru o neînsemnată prințesă italiană puterea supremă era întruchipată numai de Casa de Habsburg. Regatul? Își dădea toate silințele să-l țină în picioare, și în aceste clipe de grea cumpănă făcuse jurământ să-l apere din toate puterile împotriva ereticilor care voiau să-l dărâme. Toate astea le făcea pentru dânsa, numai pentru făptura-i firavă și îmbătrânită, dar izvorul puterii și-l trăgea din supunerea față de împărăția care stăpânea lumea.

Când Coligny își sfârși cuvântarea, care nu fusese altceva decât o lungă plângere și un evident abuz al

situației sale privilegiate de muribund, mai ceru să i se îngăduie și o convorbire fără martori cu îndureratul și îndatoritorul Carol. Regele pofti pe maică-sa și pe fratele său să se depărteze de lângă pat. Aceștia se dădură înapoi până în mijlocul odăii. În clipa aceea nu erau în jurul lor decât protestanți; un mare număr de seniori protestanți aveau în mâna lor pe bătrâna regină și pe fiul ei favorit. „Suntem în mâna voastră, în clipa asta voi sunteți mai tari. Dar un singur lucru-i bine, că nu-mi semănați! Voi credeți în puterea legii; și de asta veți fi înfrânți. De atâtea ori mi-am călcat în picioare edictele și mi-am bătut joc de libertatea conștiinței, de care voi faceți atâta caz, și de fiecare dată m-ați crezut, iar acum aveți să vă încredeți în cuvântul nenorocitului de fiu-meu! N-am ce vă face; vă meritați soarta. Sunt sigură că nu vă veți atinge de mine, nici măcar în clipa asta când stă în puterea voastră s-o faceți; în curând, însă, veți fi pierdut și ultimul prilej!”

Așa gândea *Madame* Catherine, potolindu-și totodată și frica; din când în când arunca o privire fugară și vicleană în jur, dar obrazu-i mare și pământiu rămânea mereu grav și demn. În același timp, trăgea cu urechea și la ce se vorbea lângă pat, dar din păcate n-auzea nimic. Foarte liniștită hotărî deci să pună capăt convorbirii care o nemulțumea; se apropie din nou de pat, iar protestanții nu făcură nici o mișcare spre a o opri: era doar *Madame* Catherine; își sfătui fiul să nu-l obosească prea tare pe rănit. Carol răspunse mânios că știe el ce are de făcut și-i mai aruncă alte asemenea vorbe, la care dânsa se așteptase de altfel. Sigur, ambițiosul muribund l-a ațâțat împotrivă-i. Continuă așadar să stăruie, până când Carol îi strigă în obraz:

— E foarte adevărat ce spune amiralul; în Franța regii pot aduce supușilor lor și bine, și rău. Preluând regența, ați căpătat și această putere de a face și bine, și rău, doamnă.

Carol vorbise tare și fusese auzit de toți. Acum moartea amiralului deveni un lucru hotărât, chiar dacă mai înainte ar mai fi putut încăpea vreo îndoială. Mai bine s-ar fi îndurat dumnezeu de el și ar fi murit în clipa aceea.

Mânia regelui nu putea fi îmblânzita câtă vreme era încă în încăperea aceea, în preajma patului pe care se chinuia părintele său rănit, a chirurgului, care îi arătase glontele de aramă, a pastorului, în fața căruia îngenuncheau protestanții, spre a se ruga împreună cu el. și încă a cuiva, oricine ar fi fost, care murmură: „Și de data asta e o vineri”.

Carol oferi părintelui său adăpost la Luvru; mai mult nici nu putea face. Iar lui Navarra îi spuse, apucându-l de umăr, ca să fie mai aproape de el:

— Lângă tine, dragă frate! Odaia care a fost aranjată anume pentru sora ta, ca să poată intra de-a dreptul la voi - la tine și la Margot. Dacă vrei, i-o dau părintelui meu.

Henri îi mulțumi. Vorbele regelui îl liniștiră. Cele ce se petrecuseră lângă patul rănitului îl tulburaseră: de-abia atunci își dăduse seama de toată însemnătatea încercării de asasinat. Dar de vreme ce Carol îi dă adăpost înăuntrul Luvrului, și chiar odaia surorii, care comunică de-a dreptul cu a sa... Bătrâna e învinsă, ce mai! Iată, întoarce spatele și iese legănându-se.

După ce regele, maică-sa și suita se depărtară, în catul de jos al casei avu loc o consfătuire a prinților și gentilomilor protestanți. Mai mulți cerură ca domnul amiral să fie scos fără întârziere din Paris și dus la castelul său Châtillon. Erau cei care văzuseră, din locul unde se aflau, chipul reginei în clipa plecării; și acest chip, pe care *Madame* Catherine nu se putuse stăpâni să și-l arate până la sfârșit, îi îndemna să se încăpățineze în părerea lor. Teligny, ginerele domnului amiral, li se împotrivi însă: se temea că regele s-ar putea simți jignit de neîncrederea ce i s-ar fi arătat. Navarra hotărî:

— Domnul amiral să fie mutat în Luvru, lângă odaia mea. Nu ne va despărți decât o ușă deschisă. În jurul patului său vor veghea zi și noapte gentilomii mei.

Îi bătea inima în timp ce vorbea. Dar își rosti totuși gândul până la capăt, și cei mai mulți îl aprobară, de parcă le-ar fi așteptat răspunsul sau s-ar fi temut că nu-l va primi.

Apoi urcară din nou sus. Rănitul fu iar pansat, și toate privirile se îndreptară spre carnea sfârtecată. Cineva anunță rezultatul consfătuirii, iar Coligny, ridicând ochii spre cer și aducând jertfa chinului său, răspunse simplu:

— Da.

Într-un colț, un om murmura mereu, într-o limbă străină, câteva cuvinte, mereu aceleași.

AJUNUL

Ce vesel e un oraș agitat! La Paris tot mai continuă nunta, și atât Curții cât și mulțimii de jos sau târgoveților mai de vază li se oferă spectacole din ce în ce mai tari. Surprize, evenimente uluitoare, adevărate reprezentații de teatru fără bani! Aproape în fiecare oră se împlinește câte o dorință, căci, la drept vorbind, cine nu nutrește gânduri rele chiar dacă tremură? Acum însă răul vine de la sine și cel care l-a dorit n-are nici un amestec - se bucură doar de fiorul ce-l încearcă. Să vină tot alte și alte grozăvii!

Regele bandiților a luat-o de nevastă pe prințesa noastră, asupra celeilalte căpetenii a ereticilor s-a tras cu pușca. Una după alta. Se întoarce lumea pe dos; n-are decât! Acum i s-a pus pază puternică în jurul casei. Ia să mergem să vedem și noi dac-o fi adevărat că-l păzesc cincizeci de archebuzieri. Ei, ei! Nu împingeți, nu trageți! Suntem doar popor și oameni onorabili. Vezi, e așa cum ți-

am spus. De ieri, bătrânului eretic i s-a făcut frică și l-a rugat pe rege să-l ia sub paza lui. Da să vedem cine te-o păzi pe tine, Carol, când vor trece la atac oamenii lui Guise! Ia uite-l și pe frumosul nostru duce! Se arată poporului, mai ales femeilor. Trăiască Guise! Da ce face? Cum, tu, eroul visurilor noastre, fugi din fața hughenoților?

Căci așa stăteau lucrurile. Această a douăzeci și treia zi a lunii nu începuse tocmai bine pentru popularul de Guise. Se părea că glontele de aramă tras asupra lui Coligny îl lovise și pe el. El însuși, fratele lui și cardinalul de Lorena erau suspectați și se aflau numai în chip provizoriu în libertate. Oamenii lor din mânăstirea Saint-Germain fuseseră arestați, justiția își urma cursul și regele jurase că nu se va sfii să-i osândească și pe ei, dacă vinovăția le va fi dovedită. Până una-alta se depărtaseră de Curte, părăsiseră Parisul, apărați de o suită strălucitoare. Dar era numai o înșelătorie. Se puteau întoarce oricând i-ar fi chemat *Madame* Catherine.

Dacă ar fi să judecăm lucrurile după ceea ce se vădea la prima ochire, în ziua aceea *Madame* Catherine părea să fi pierdut partida. De fapt, însă, stăpânea situația mulțumită sângelui ei rece și încrederii în sine, iar acestea porneau din convingerea că a vieții înseamnă a face rău, din convingerea că dânsa înțelegea legile vieții, pe când ceilalți li se împotriveau. Astrologul îi arătase de altminteri cum se vor orândui întâmplările ce aveau să vină.

Până la căderea nopții, se resemnă a rămâne numai martoră măsurilor luate de feciorul ei: paza puternică din strada Copacului trăsnit și altele asemenea. După porunca sărmanului ei fiu, toate casele din împrejurimi erau înțesate de gentilomi protestanți. Carol se interesa fără încetare de starea rănitului. De altminteri și maică-sa o făcea și nu numai din fățărnicie. Dar era foarte important dacă starea lui Coligny se îmbunătățea. Veștile primite spuneau că amiralul merge spre bine, drept care *Madame*

Catherine hotărî: cu atât mai rău pentru el. Și tocmai gândurile-i ascunse o îndemnară s-o trimită pe fiica ei, tânăra regină a Navarrei, să-l viziteze pe amiral.

Margot își adunase cunoștințele nu numai din cărți; învățase să cunoască în bună măsură și oamenii, mai ales în ultima vreme. Pricepuse că hughenoții, ce voiau să pară atât de fioroși, erau la drept vorbind mai nevinovați și mai lipsiți de apărare decât niște miei. Dumnezeul lor îi făcuse așa, dându-le conștiință, iar ei, spre marea lor nenorocire, o țineau veșnic trează. Ascultătoare, Margot îndeplini dar porunca înfricoșătoarei sale mame. Mai înainte, *Madame* Catherine îi păruse a face parte din viața de toate zilele, deși sub oblăduirea bătrânei această viață de fiece zi putea să capete o înfățișare cumplită. De când iubea, însă, Margot începuse a o privi cu alți ochi pe mama ei, iar un glas, glasul dragostei, îi punea întrebarea dacă mai putea să încuviințeze faptele doamnei Catherine. Glasul nu căpăta însă nici un răspuns. „Ar însemna să fac ca hughenoții, își spunea Margot. Totuși, să ne ducem la domnul amiral acasă, să vedem cum îi merge, iar după aceea să-i spunem mamei că-i pe moarte; oricum i-ar fi, îi spunem că-i pe moarte. E mai sigur.”

Îl găsi pe bolnav mult mai bine. Coligny încercă chiar să se ridice, spre a o primi pe regina Navarrei. Ea nu-i îngădui, dar când pastorul intonă un psalm spre a mulțumi lui dumnezeu și cei câțiva oameni de rând din încăperea fără podoabe îngenuncheară, ca să cânte și ei în cor, îngenunche și dânsa și cântă laolaltă cu ceilalți. E adevărat că inima îi bătea mai repede în timp ce cântă. Dar, mai întâi și întâi, suita îi rămăsese jos iar ușile și ferestrele erau închise, și apoi, față de mieii ăștia! Ăștia n-au să se ducă s-o trădeze.

Dar și d'Anjou primi o însărcinare din partea mamei sale; și orândui în așa fel lucrurile încât paza dată lui Coligny să fie pusă sub comanda unui înverșunat dușman

al acestuia, un oarecare de Caussens. Din clipa aceea, regele Navarrei întâmpină tot felul de greutăți și trebui să se amestece mereu în toate mărunțișurile. Gentilomii amiralului erau siliți să se certe cu de Caussens pentru fiecare armă pe care o duceau în casa lui Coligny. Purtarea lui de Caussens făcu să se ceară din nou transportarea lui Coligny la Châtillon. Se împotriviră, însă, aceiași ca și la prima consfătuire: amiralul și ginerele său, Condé și Henri de Navarra. Căci se bizuiau mai departe pe Carol. Dar cu acesta se întâmplau între timp lucruri neașteptate.

La început nu se petrecu nimic deosebit; regele se culcă în pat de față cu mai mulți gentilomi, printre care și Navarra, deși acesta era frânt de oboseală din pricina alergăturilor în legătură cu paza domnului amiral. Așa încât îndată după ce se culcă regele, se retrase și el în odaia lui. Gentilomii săi îl însoțiră. Regina încă nu venise: i se spuse că se afla în odaia de studiu, unde se ruga. Era un lucru care ar fi trebuit să le dea de bănuit tuturor, și mai ales lui Henri; Margot să se roage singură, față în față cu dumnezeu! Însemna că ceva o neliniștea și îi apăsa cugetul. Petrecuse seara la mama ei, se așezase pe un sipet și încercase să citească, așa cum făcea de obicei.

Bătrâna primise vizite; mai întâi intră d'Anjou, iar mai târziu alți câțiva inși; numai unul dintre ei era francuz, un domn de Tavannes. Ceilalți trei erau de fel din Italia. Prințesa de Valois își dădu seama că venirea lor trebuie să fie semnalul unor întâmplări neobișnuite. Își aminti dintr-o dată de observații asemănătoare pe care le făcuse cu alte prilejuri și din care, atunci, nu trăsese nici o concluzie. Acum nu mai putea rămâne nepăsătoare. Stând pe sipet, în celălalt colț al odăii, ciuli urechile și, părând cufundată în infolio-urile ei, prinse din zbor câteva vorbe italienești rostite printre dinți. Nu vesteau nimic bun. Amiralul Coligny era sortit pieirii, iar toți cei ce se aflau adunați acolo, în frunte cu mama ei, erau hotărâți să smulgă

încuviințarea regelui.

Sărmana Margot se zăpăci așa de tare, încât, în loc să simuleze că nu aude și nu vede nimic, se uită întrebătoare la maică-sa. Dar întâlnindu-i privirea, *Madame* Catherine o ocărî cumplit. Ea, care nu ridica niciodată glasul, care putea să și bată fără a părea mâniată, trase câteva înjurături italienești, rosti și un cuvânt ce însemna „târâtură”, și-i porunci s-o șteargă de-acolo. De aceea sărmana își căutase un refugiu în ruga de una singură. Știa prea multe și nu le putea spune decât atoateștiutorului. Când scumpul ei soț întrebă de ce întârzie atâta, îi ascultă de îndată chemarea și-l găsi în pat, înconjurat de cel puțin patruzeci de hughenoți. Pe cei mai mulți nu-i cunoștea; era măritată de prea puțin timp cu regele lor. Vorbeau cu toții de-a valma despre nenorocirea întâmplată domnului amiral. Și erau hotărâți: cum s-o lumina de ziuă, vor cere regelui să le facă dreptate împotriva ducelui de Guise; că, de nu, își vor face singuri dreptate! Așa trecu timpul și nimeni nu închise ochii.

UNDE-I FRATELE MEU?

Se duseră în odaia de dormit a regelui. Straja nu-i opri, căci erau *Madame* Catherine cu fiul ei d’Anjou și cu cei patru sfătuitori. Carol al nouălea sări în sus, crezând că veneau să-l omoare. O recunoscu, însă, pe maică-sa, care-i spuse să se scoale. Iar când fu în stare s-o asculte, *Madame* Catherine îl sperie mai întâi spunându-i că-i pierdut. Erau în joc tronul și viața lui. După care dădu cuvântul celorlalți. Aceștia îi dovediră, citind multe amănunte, că amiralul adunase detașamente de elvețieni și de germani, față de care puterea regală era neputincioasă.

— Ei, mai zi-i și acum părintele tău! i se adresă tăioasă bătrâna.

La rândul lor, catolicii erau hotărâți să ia în sfârșit armele împotriva protestanților, dar nu mai voiau să aibă nimic de-a face cu Curtea.

— Slăbiciunea ta te-a depărtat de amândouă partidele și amândouă te socotesc acum dușman, îi spuse fratele său d'Anjou, care nu-i vorbise niciodată până atunci pe un asemenea ton.

Pe d'Anjou, încaltea, Carol îl înțelese, și-l mai înțelese și pe domnul de Tavannes. Dar vorbăria celor trei italieni îi păru cu atât mai greu de deslușit cu cât îi vorbeau mai tare și mai obraznic în franțuzește. I se adresau cu toții așa cum nu s-ar fi cuvenit față de un rege. Și chiar numai din acest singur motiv, Carol se trezi deodată într-o situație cum nu se poate mai neplăcută. Un rege este la fel de intangibil ca în efigia lui și-i ține departe pe oameni prin felul de a sta, de a păși, de a privi din colțul ochilor.

Așa încât și Carol al nouălea își îndreptă spinarea, încercând să pară mai înalt decât era, dar se încurcă în cămașa de noapte. Privi din colțul ochilor și-i luă de sus pe cei care năvăliseră peste el: justiția își urmează cursul.

— Vinovăția familiei Guise e dovedită. Îi voi pedepsi. Așa vreau și așa voi face.

Madame Catherine:

— Nu tu vrei așa. Asta-i dorința hughenoților tăi și tu ești unealta lor, sărmanul meu fiu. Iar dacă i-ai întreba pe cei din familia Guise, ți-ar spune că n-au făcut decât să împlinească ordinele mamei și ale fratelui tău; pentru că noi, și numai noi, am poruncit să se tragă asupra amiralului, ca să te salvăm pe tine.

Mărturisise și această grozăvie fără a ridica glasul, ba dăduse chiar din umeri. De aceea regele nici nu înțelese pentru moment ce însemnau la drept vorbind cuvintele ei. Aproape liniștit, o întrebă:

— Tu ai poruncit? Nu se poate, mamă!

Madame Catherine ședea în fața lui, îl privea de jos în sus și nu-l scăpa din ochi. Cei trei italieni erau gata s-o ia de la capăt. D'Anjou le făcu însă semn să tacă; numai cu mare greutate își stăpânea tremurul trupului. Era clipa cea mai primejdioasă; degeaba o sfătuise fiul preferat pe bătrâna regină să nu spună adevărul. După părerea ei, însă, adevărul putea să fie usturător ca o vargă și, deci, bun de folosit față de sărmanul Carol.

— Eu am poruncit, întări dânsa.

Ședea în fața lui, îl privea de jos în sus și urmărea tot ce se întâmpla cu el, cum mai întâi păli, cum se roși apoi, cum făcu o mișcare grăbită spre ușă, dar rămase totuși pe loc. Mai bine de o secundă păru un lucru hotărât că va chema straja și va da ordin să fie arestați toți cei de acolo, cu maică-sa cu tot.

Dar se întâmplă altfel. Sângele i se urcă la cap și se clătină pe picioare.

— Ar fi bine să stai jos, fiul meu, îl sfătui *Madame* Catherine și făcu semn celuilalt fiu, celui preferat, să nu mai tremure degeaba. „Nu îndrăznește, măcelarul! gândi dânsa despre Carol al nouălea. Dacă m-ar vedea Habsburg, ar fi mulțumit de mine; dar și stelele au vrut-o. Așa încât totu-i în regulă."

Carol se sprijini de un scaun și mârâi mânios:

— Ar trebui să vă retrageți la mânăstire, doamnă; ați făcut din mine ucigașul celui mai bun prieten al meu și ați atras asupră-mi blestemele generației de azi și ale celor viitoare.

Madame Catherine nu se pierdu, însă, cu firea; avea darul să rămână liniștită până la nesimțire, știind că în cele din urmă asta-i descumpănește pe toți. Nici nu se gândi să-și schimbe planurile:

— De vreme ce tot ești blestemat, salvează-ți măcar viața și tronul! Nu-i nevoie decât de o singură lovitură.

Carol înțelese asupra cui trebuia să cadă lovitura. Ca și cum el ar fi fost cel lovit, se prăbuși pe scaun. Săvârșise o gravă greșeală; din clipa aceea puteau să sară cu toții cu gura; fiecare în parte sau împreună, fără să țină socoteală de nimic.

— O singură lovitură, sire, un singur ordin, sire, și împiedicați o grămadă de nenorociri, măcelărirea a mii de oameni.

Carol clătină tare din cap și închise ochii.

— Mahalalele Parisului se înarmează! exclamă d'Anjou, care căpătase curaj, lovind cu pumnul în masă.

Era adevărat: mahalalele puneau mâna pe arme, dar numai din pricina vorbelor răspândite chiar de d'Anjou cum că nenumărați hughenoți se aflau în drum spre Paris. Carol îndreptă asupră-i un ochi obosit, în care se citea un nesfârșit dispreț. Deși era descurajat, zdrobit, continua să se împotrivească în felul lui: se închise în sine și-i disprețui pe ceilalți. De aceea conjurații își îndoiră eforturile îndreptate asupra unui biet om.

— Nu mai poți da înapoi... Nu mai puteți da înapoi... Sire, nu mai puteți.

Glasurile li se încălecau și se învălmășeau, unul îl întărea și-l completa pe celălalt, dar se puteau și recunoaște fiecare în parte: glasul gros al bătrânei, două glasuri sonore italiene și unul țipător, ca de papagal. D'Anjou și de Tavannes scoteau din când în când câte un strigăt războinic: „Moarte amiralului!"

Carol răbdă tortura timp de un ceas. Câteodată îngăima fără să fie auzit de ceilalți, care poate se prefăceau doar că nu-l aud:

— Nu permit să vă atingeți de amiral.

Uneori mai adăuga:

— Nu pot să-mi calc cuvântul meu de rege.

Dar și-l dăduse unui gentilom francez și uita cu cine stătea de vorbă acum. Așa încât vorbele lui se pierdeau în

gol.

Deodată gemu, se smulse din amorțeală și întinse amenințător capul și amândouă mâinile spre ieșire. „Ce, cheamă totuși garda?” se întrebă bătrâna cam neliniștită. Dar Carol făcu ceva mult mai ciudat. Întrebă:

— Unde-i fratele meu?

Se lăsă o tăcere grea: îl priviră cu toții, se priviră și între ei. Ce o fi vrut să spună și despre cine era vorba? *Madame* Catherine rosti:

— Fratele tău e aici, fiul meu.

Dar fiindcă răspunsul ei nu schimbă de fel înfățișarea lui Carol, nu mai înțelese nimic. *Madame* Catherine se pricepea foarte bine când era vorba de fapte; dar nu putea înțelege de loc simțămintele. De altfel nici nu fusese de față când, într-o seară, sărmanul ei fiu, beat, șoptise la ureche noului său cumnat: „Navarra! Răzbună-mă! De asta ți-o dau pe sora mea. Răzbună-mă pe mine și regatul meu!”

Era o simplă întâmplare că, în clipa aceea, tânărul Henri se afla în pat, înconjurat de patruzeci din protestanții lui. Ar fi putut să se scoale. Aveau doar destule de cerut regelui: de ce amânau înfățișarea cererilor pe a doua zi? Ar fi putut foarte bine să se ridice chiar acum cu toții, croindu-și drum spre apartamentul regelui, prin forța numărului lor. Ușa ar fi fost făcută țăndări: „Frate! Ai venit să mă eliberezi.”

Dar ușa nici că se clinti, fratele îl lăsa singur și sărmanul simți apropiindu-se sfârșitul. *Madame* Catherine îi ghici gândul, căci îl cunoștea prea bine. Acum se știe părăsit, pierdut. Repede, acum, lovitura de grație! Și bătrâna se ridică de pe scaun, sprijinindu-se în baston, îl apucă pe fiul ei d’Anjou de mână și rosti cu un glas mai puternic decât vorbise până atunci:

— Hai să plecăm de la Curtea asta, să ocolim pierzania și să nu vedem cu ochii noștri catastrofa. Și ce ușor ar fi putut fi oprită! Dar fratele tău n-are curaj, e un laș!

La aceste vorbe. Carol sări și el în picioare. Laș! Parcă l-ar fi plesnit cu biciul în obraz. Sub picioare i se deschidea o prăpastie: maică-sa îl părăsea. În mintea lui se ciocneau: onoarea, teama, furia, conștiința, și toate la un loc făceau din el o biată făptură cu fața schimonosită. Se putea foarte bine întâmpla să cadă în genunchi. După cum la fel de bine s-ar fi putut întâmpla să înjunghie pe vreunul dintre ei. Dar Carol alese o a treia cale: turbă. Accesul de furie îl opri, în ultima clipă, să cadă în disperare. Începu să alerge prin odaie și să zbiere, ceea ce îl ațâța și mai mult. Găsise ieșirea pe care i-o indicase atât înclinarea lui de a face pe histrionul, cât și firea-i temătoare. Își făcu drum, izbind de perete pe oricine îi stătea în cale. *Madame* Catherine aproape că o luă la fugă, se ascunse după un dulap masiv și așteptă să vadă cât de departe poate merge sminteala fiului său. Căci și în această privință se îndoia de talentele sărmanului ei fecior.

Deodată Carol se opri - în mijlocul odăii, înspăimântător și dominator, așa cum și voise. Și cu toate că domnea o tăcere adâncă, zbieră: „Liniște!” Iar spre a-și da și mai mult curaj, blestemă numele sfintei fecioare. Apoi dădu glas nebuniei:

— Vreți să-l ucideți pe amiral? Și eu o vreau. Și eu o vreau! urlă el atât de tare încât îl apucară amețelile. Dar toți ceilalți hughenoți din Franța - roti ochii fioros și urlă - să se ducă dracului după el! Să nu scape nici unul, să nu-mi vie vreunul să se plângă după aceea. Asta nu, numai asta nu. Ce mai stați? Dați ordinul! Bătând din picior, urlă: Ce stați? Sau...

Dar nu mai putea fi vorba de nici un „sau”, și nenorocitul o știa. Se năpustiră spre ușă, se împiedicară unul de altul, căci fiecare voia să iasă mai întâi. Maică-sa rămase cea din urmă; de pe pragul ușii mai întoarse capul spre el și-i făcu un semn de neobișnuită admirație. Voia adică să-i spună: ai jucat mai bine decât m-aș fi așteptat. După ce închise ușa,

mai trase puțin cu urechea vrând să afle ce făcea, dar nu se auzi nimic. „Să fi leșinat? S-ar fi auzit căderea. Cine știe ce-o fi făcând? Greu de ghicit”, își spuse *Madame* Catherine și, dusă pe gânduri, porni legănându-se în urma celorlalți. Căci erau multe de pus la cale și, apoi, multe de făcut.

Nu crezuse niciodată cu adevărat, când își aplecase, înainte vreme, spiritul deasupra prăpastiei, că va ajunge chiar de partea cealaltă. Acum trecuse însă peste prăpastie, mulțumită răbdării, îndrăznelii și prevederii ei. Așa încât pe drept i se cuvenea ei comanda supremă asupra celor ce aveau să urmeze. Fiul ei d’Anjou nu trebuie să aibă nimic de-a face cu împlinirea ordinelor. Viitorul rege nu trebuie să aibă nici un amestec într-o treabă care, deși folositoare și îndreptățită, poate lăsa, totuși, o pată nedorită asupra celor ce vor lua parte la dânsa. Miezul nopții. Ce noapte-i asta? Noaptea Sfântului Bartolomeu. Da, oricât de mult ar fi pe potriva mersului istoriei faptele noastre, ele pot fi oricând greșit judecate, iar recunoștința viitorimii este nesigură.

MĂRTURISIREA

Năvăliră în curtea casei sale. Amiralul Coligny auzi drugii de fier izbind în ușa de la intrare. Cineva dădea comenzi; glasul limpede, poruncitor îi era cunoscut: Guise. Înțelese pe dată și ceea ce îl aștepta: moartea. Coborî din pat, pentru a o aștepta în picioare.

Slujitorul său Cornaton îl ajută să îmbrace halatul de casă. Chirurgul Ambroise Paré întrebă ce se întâmplă, iar Cornaton îi răspunse, arătând spre amiral:

— E voia domnului! Ne cheamă la el. Năvălesc în casă.

Nu-i nimic de făcut.

Loviturile încetaseră; Guise vorbea soldaților săi. Erau mulți și printre ei și oamenii din garda pe care regele Navarrei o așezase, pentru paza amiralului, în prăvăliile de peste drum; nu-și închipuise că comandantul lor va trăda, împins de ură. Puseseră stăpânire pe strada Copacului trăsnit și pe toate ieșirile ei; ocupaseră și casele în care se adăpostiseră seniori protestanți. Aceștia nu mai puteau alerga să dea ajutor domnului amiral, a cărui viață le era scumpă, căci și-o pierduseră pe a lor.

Clopotele de la Saint-Germain-l'Auxerrois dăduseră semnalul. Gărzile orășenești se puseră în mișcare în tot orașul. Semnele lor de recunoaștere erau brasardele albe și crucea albă cusută pe pălărie. Totul fusese rânduit din vreme și fiecare om de rând sau de vază, știa ce are de făcut. Domnul de Montpensier avea în grija lui Luvrul, trebuia să vegheze ca nici un protestant să nu scape de acolo. Strada Copacului trăsnit fusese dată în seama ducelui de Guise, care ceruse el însuși onoarea de a sfârși cu amiralul, ce se încăpățânase să nu moară și era numai rănit și nevolnic. O dată cu dangătul înăbușit al clopotelor, soldații săi îi auziră glasul limpede:

— Nicicând, în nici un război nu v-ați putut câștiga gloria pe care o puteți dobândi azi!

La fel socoteau și ei, și izbiră cu sete în ușă.

— Ce țipăt cumplit! rosti în odaia de sus pastorul Merlin.

Le răsuna încă în urechi tuturora. Slujitorul Cornaton îi lămuri:

— E al servitoarei, pe care au călcat-o în picioare jos.

— Au ajuns pe scară, vesti căpitanul Yolet. Am ridicat o baricadă la capul scării și ne vom vinde scump viața.

După care ieși la elvețienii săi.

În odaia lui Coligny se mai aflau medicul, pastorul și servitorul său - dacă nu punem la socoteală și pe un al patrulea, un om modest, care încerca în zadar să ocolească

privirile domnului amiral. Făcliile soldaților luminau ferestrele, ca la foc. Domnul amiral avea o față liniștită, care le arăta pacea sufletului său și seninătatea lui la gândul morții; dar voia aşijderea să le și ascundă ceva, ceea ce mai rămăsese de dezbătut între dumnezeu și el. De aceea dorea ca oamenii săi să plece cât mai repede. Își luă dar rămas bun de la dânșii și îi rugă stăruitor să se pună la adăpost.

— Elveții mai țin încă piept pe scară. Urcați-vă pe acoperiș și fugiți. Din parte-mi sunt de mult pregătit să mor și de altfel nici nu-mi puteți fi de vreun ajutor. Îmi las sufletul în mila domnului, care e nemărginită.

Apoi se depărtă de ei, pentru totdeauna: n-aveau decât să plece cât mai repede. Când se crezu singur, repetă cu glas tare:

— Mila ta nemărginită, de care sunt încredințat...

Și adăstă să audă un răspuns. Între timp, elveții țineau încă piept. Coligny trase cu urechea, dar răspunsul nu venea.

Și pe măsură ce elveții trebuiră să dea înapoi, treaptă cu treaptă, fața i se schimbă până când începu să oglindească spaima. Unde sunteți, pace și seninătate sufletească în fața morții? Sufletul îngrozit și sfâșiat își puse pecetea pe fața celui sortit morții. Dumnezeul său îl respinsese. Elveții încă țineau piept. „Înainte de a fi răpuși, vreau să fiu sigur de milostivirea ta, doamne. Nu-i așa că nu sunt vinovat de moartea bătrânului Guise? Știi prea bine că nu eu am poruncit să fie ucis. Ești martor că nu i-am dorit moartea. Trebuia să opresc mâna ucigașilor, deși Guise era hotărât să mă omoare? Nu-mi poți cere asta, doamne! Mai am încă foarte puțin timp, atâta cât mai țin elveții piept!”

Odaia se umpluse de zgomotele care răzbăteau din stradă și din casă; amiralul urma, însă, să pledeze și să se apere, să-și înalțe și să-și scuture mâinile împreunate către

dumnezeul necruțător spre care își îndrepta chipul său de bătrân războinic. Deodată auzi glasul pe care îl dorise atât de mult. Și glasul îi spuse răstit: „Tu ai făcut-o”. Tresări, simțind cel dintâi fior al mântuirii - al mântuirii de trufia lumească și de încremenirea spiritului. Străfulgerat de presimțirea mântuirii, strigă către cer:

— Sunt vinovat! Iartă-mă!

Elveției nu mai țineau piept; fuseseră răpuși toți cinci. O gloată gălăgioasă se năpusti sus, peste trupurile lor, încearcă să împingă ușa, dar aceasta nu se deschise îndată. Și de abia când trecură pragul își dădură seama despre ce fel de piedică fusese vorba: un om se întinsese pe prag cu fața în jos. Izbiră în el cu drugii de fier și crezură că l-au zdrobit. Dar el murise de mai înainte, zguduit de emoție la vederea izbăvirii creștinului luptător. Nimeni nu-l cunoștea; era neînsemnatul tălmaci de limba germană, Nikolaus Müss. Admirația și dragostea ce le simțea pentru amiral îl împinseseră la suprema îndrăzneală: aceea de a voi să fie singurul care să rămână cu el, până la moarte.

Un om din gloată făcu un pas înainte; era Bême, un elvețian din slujba lui d’Anjou. În fața căminului stătea un mândru senior, unul dintre aceia de care un Bême se apropia de obicei târându-se. Acum însă se răsti amenințător:

— Tu ești amiralul?

Dar, împotriva așteptărilor lui, nu dobândi simțământul acela de intimitate de care un ucigaș are nevoie pentru a-și săvârși fapta și pentru care îi și spune deodată „tu” victimei. Mândrul senior rămase distant și lui Bême nu-i prea veni la îndemâna să facă cei din urmă doi pași.

— Eu sunt, sună răspunsul. Și nu tu ai să-mi răpui viața!

Ciudat răspuns, care putea fi înțeles numai de acela ce ar fi știut că amiralul se predase cu toată ființa dumnezeului său și că nu se mai temea de nimic din partea

vreunui om. Bême se simți încurcat; se uită prostește la arma ce o ținea în mână, fiindcă seniorul din fața lui o privea disprețuitor. Era un fel de prăjină lungă de lemn, ascuțită la vârf, dintre cele care pot sluji și la sfărâmarea ușilor. Dar el voia s-o înfigă în trupul amiralului și, cum amiralul își întoarse fața, o și repezi în el. Amiralul căzu. Unul din soldații elvețieni ai lui Guise, care umpleau acum odaia, îi cercetă fața și se minună de înfățișarea de nemăsurată superioritate pe care mai târziu, când avea să povestească cele întâmplate, o va numi pace sufletească. Cel lovit mai murmură câteva cuvinte, dar erau cu toții prea agitați ca să le poată înțelege. Spusese: „Nici măcar un bărbat, ci numai o gloată de nemernici”. Ultimele vorbe arătau că era scârbit de semenii săi.

După ce amiralul fu întins la pământ, se repeziră și ceilalți vrednici lefegii să-și câștige solda. Marton Koch îl lovi cu baltagul. A treia lovitură i-o dădu un anume Konrad, dar amiralul muri abia după a șaptea. Seniorii care așteptau în curte deveniseră nerăbdători. Ducele de Guise strigă:

— Ei, Bême, tot n-ai sfârșit?

— Gata, preamărite domn, răspunse Bême, bucuros că putea spune din nou „preamărite” în loc să dea în vreun senior cu prăjina lui ascuțită.

— Azvârle-l pe fereastră! Cavalerul d’Angoulême nu vrea să creadă că-i mort până nu-l vede cu ochii lui.

Împliniră bucuroși porunca și trupul amiralului căzu la picioarele seniorilor. Guise apucă o zdreanță și șterse sângele de pe fața mortului:

— El e, îl recunoscu. Și acum ceilalți! Călcă cu piciorul pe fața mortului și strigă: Curaj, camarazi! Ce-a fost mai greu s-a făcut.

Începeau să se reverse zorile.

URLETELE UCIGAȘILOR

De cum se lumină de ziuă, tânărul rege al Navarrei spuse soției, care se afla lângă el, și celor patruzeci de gentilomi ce-i înconjurau patul:

— Nu mai e timp de dormit. Am să bat mingea până se trezește regele; apoi mă duc să-i amintesc că trebuie să-și împlinească făgăduielile.

Regina Marguerite ascultă bucuroasă aceste vorbe, căci era nedormită și nădăjduia să se poată odihni, în sfârșit, după ce vor fi plecat bărbații.

De cum se lumină de ziuă, la drept vorbind nici nu se sfârșise bine scurta noapte de vară, într-o odaie a Luvrului, din care se vedeau piața și străzile învecinate, se aflau adunați Carol al nouălea, maică-sa, *Madame* Catherine, și fratele său, d'Anjou tăceau, căci așteptau să audă detunătura de pistol. Atunci aveau să știe ce se întâmplase și ce mai era de făcut. Iar când împușcătura se auzi, se grăbiră foarte să trimită un emisar în strada Copacului trăsnit cu ordin către ducele de Guise să se ducă acasă și să nu întreprindă nimic împotriva domnului amiral.

Știau, se înțelege, că era prea târziu, dar trimiseră totuși gentilomul spre a putea arunca mai târziu praf în ochii prinților germani și ai reginei Angliei, micșorându-și astfel vina. Și arătară atâta zel în acest gest fără rost, de parcă amiralul ar mai fi putut fi salvat. Căci *Madame* Catherine și fiul ei d'Anjou căzuseră într-o panică întârziată: dar dacă nu izbutim?! Numai Carol repeta mereu, dârdâind: nu, nu s-a întâmplat nimic, a fost numai un vis.

Când răspunsul ce era de așteptat sosi, Carol se aruncă din nou în nebunia lui voită. Scoțând urlete ce trebuiau să arate tuturor starea în care se afla, se retrase în apartamentul lui și porunci cu strășnicie ca Navarra și Condé să fie aduși de îndată în fața lui, la nevoie cu forța!

Nu era însă nevoie de forță, căci se aflau tocmai în drum spre Carol.

Înainte însă de a ajunge la el, auziră, printr-o fereastra deschisă, un clopot care suna alarma. Se opriră și nici unul dintre ei nu îndrăzni să spună ce gândește, până când Henri dădu glas gândului tuturor:

— Am căzut în cursă! După care adăugă: Dar nu ne vom lăsa!

Înaintea și în spatele lui se aflau gentilomi de ai săi; întreg coridorul era înțesat de ei. De-abia le dăduse însă curaj, că din față, din spate, de pe amândouă laturile coridorului, se deschiseră toate ușile și oameni înarmați se năpustiră asupră-le.

Cel dintâi fu răpus Teligny, ginerele amiralului Coligny, și domnul de Pardaillan. Henri nu mai apucă să vadă altceva, căci fu tras de acolo. Cineva îl apucase de braț și-l târa într-o cameră. Condé îl urmă, căci în îmbulzeală se ținuseră mereu unul lângă celălalt, spre a se apăra. Văzându-i pe amândoi la el, Carol zăvorî ușa cu mâna lui. Se aflau în apartamentul regal, în odaia de dormit a regelui.

Din spatele ușii ascultară toți trei zgomotele de afară: urletele ucigașilor, izbiturile armelor, prăbușirea celor loviți de moarte, țipetele și horcăitul lor. Când toți cei doborâți în apropiere își dădură ultima suflare, zgomotele se depărtară. Ucigașii strigau.

„Trăiască Isus!” Dar strigătul lor însemna: „Omoară! Omoară! Omoară-i pe toți!” - și urletele începură a se pierde tot mai departe. Se auzea: „Tue! Tue!”[1] - un zbieret asurzitor, care când creștea, când scădea, părând când a se încrucișa, când a se despărți prin săli și coridoare. Cine-l asculta putea foarte bine socoti că duhuri rele și nu gentilomi puseseră stăpânire pe palatul Luvrului. Căci cele

[1] Omoară! Ucide! (Fr.).

ce se întâmplau păreau un cumplit coșmar. Te simțeai îndemnat să deschizi ușa și să privești afară: să vezi că, la drept vorbind, nu se întâmpla nimic și numai zorile dimineții de august se ridicau, iar de auzit nu se auzea decât răsuflarea celor ce dormeau.

Dar nimeni nu scoase capul pe ușă. Căci cu toții, atât Carol, cât și cei doi prizonieri ai săi, erau cuprinși de spaimă, dinții le clănțăneau și-și ascundeau chipurile. Unul își îngropase fața în palme, altul o întorsese spre perete, al treilea se plecase până la pământ.

— Și vouă vi se pare că nu se poate să fie adevărat? rosti Carol pe neașteptate.

Uitase că e nebun de când cei de afară își luaseră câmpii.

— Dar e adevărat, îi încredință tot el după o clipă; și în același timp își aminti de ceea ce trebuia să spună: Tot ce se întâmplă e numai din vina voastră. A trebuit să v-o luăm înainte, de vreme ce voi ați urzit o conspirație împotriva mea și a întregii dinastii.

Repetase astfel pentru întâia oară vorbele pe care i le spusese *Madame* Catherine. Condé îi răspunse violent:

— Pe tine de mult aș fi putut să te dau gata dacă aș fi vrut, iar cei optzeci de gentilomi protestanți câți eram în Luvru nici n-aveam nevoie să conspirăm ca să vă răpunem pe toți.

Iar Henri spuse:

— Eu de obicei fac conspirație numai în pat, cu soră-ta.

Și ridică din umeri ca și cum ar fi găsit prea absurdă învinuirea. Ba strâmbă și din gură. În situația dată ar fi fost bine, ar fi însemnat chiar o ieșire dacă și Carol ar fi făcut la fel.

Dar el hotărî să-și iasă din nou din fire, având a face cumnatului său Henri și alte comunicări. Henri nici nu știa de moartea amiralului! De aceea Carol ridică glasul și arătă că Pardaillan, gentilomul din Navarra care zăcea

mort pe coridor, trădase complotul lor. Strigase sus și tare că pentru a răzbuna brațul amiralului vor fi tăiate patruzeci de mii de brațe.

Apoi Carol se înfierbântă și mai rău, vrând să pară că vorbește în bobote, și în chipul acesta aflară de sfârșitul amiralului Coligny. Se priviră, îngroziți, unul pe altul, uitând de Carol, care urmă să zbiere până când glasul i se stinse. Îl făcu pe amiral sperjur și trădător, care dorea pieirea regatului și merita osânda cea mai strașnică. Și cu cât vorbea mai mult, cu atât se încredința de cele ce spunea. Izbuti să se cufunde în ură și teamă. Iar până la urmă în mâinile-i tremurătoare luci un pumnal. Dar ceilalți doi nu-l învredniciră nici măcar cu o privire, aveau în fața ochilor altă priveliște.

Îl vedeau pe amiral ieșind din cortul lui, în mijlocul armatei, și pe ei înșiși aruncând dârlogii peste greabănul cailor. Într-o clipită aveau să se avânte asupra dușmanilor, călărind zece, douăsprezece, cincisprezece ceasuri în șir, fără să descalece, neobosiți, fără să-și simtă trupul. Zboară, vântul le șuieră pe la urechi, ochii despică zările, mai bine, mai departe ce oricând, în căutarea dușmanului. Să te năpustești asupra dușmanului, simțindu-te fără prihană, fără frică, cu sufletul curat, asupra unui dușman plin de păcate și care merită să fie pedepsit! Așa și numai așa îl văzură pe amiralul Coligny în clipa când aflară de moartea sa. Henri își aminti că maică-sa își pusese multă nădejde în domnul amiral, dar acum nu mai erau nici ea, nici el. Îl lăsă deci pe furiosul Carol să zbiere până când răguși și se așeză pe un sipet.

Carol răgușise; de afară se auzeau încă urletele ucigașe. Iar când își recăpătă, în sfârșit, glasul, le porunci să-și abjure credința; numai așa își puteau salva viața. Condé se grăbi să răspundă că nici vorbă nu putea fi de așa ceva, credința fiind mai scumpă decât viața. Henri, nerăbdător, îi făcu semn să tacă și-l potoli pe Carol: au să mai stea de

vorbă. Condé, însă, se gândi că era timpul să iasă din pasivitatea de până atunci.

Deschise fereastra, pentru ca dangătul clopotelor să pătrundă în odaie, și în sunetul lor jură că va rămâne credincios Religiei chiar dacă toată lumea s-ar prăpădi.

Henri închise fereastra; apoi se îndreptă spre Carol, care stătea cu pumnalul în mână în fața unui dulap ce semăna cu o cetate: avea grinzi așezate de-a curmezișul, ghiulele de lemn negru și ferecături. Se apropie de nebun liniștit, dar hotărât, și-i șopti la ureche:

— Nebun e ăla, cu religia lui, nu voi, sire!

Carol ridică pumnalul, dar Henri îi dădu brațul deoparte:

— Să lăsăm astea, scumpul meu frate!

Cum i se năzărise să spună tocmai această vorbă? Carol de-abia îl auzi și lepădă pumnalul, care se rostogoli pe dușumea. Cuprinzând cu amândouă brațele gâtul prietenului, vărului sau fratelui său, nefericitul izbucni în plâns:

— Nu sunt vinovat!

— Cred, îi răspunse Henri. Dar cine-i vinovatul?

Nu primi însă alt răspuns decât acela dat de urletele ucigașilor, aflați la o depărtare greu de deslușit. Urmând să plângă, Carol făcu totuși o mișcare către unul din pereți, de parcă s-ar fi temut că ar putea să aibă urechi. Și cu adevărat s-ar fi putut prea bine ca maică-sa, *Madame* Catherine, să fi făcut și acolo o gaură, prin care, după obiceiul ei, să urmărească ce se petrece. Dar mai probabil era că asculta și dânsa urletele ucigașilor; căci nimeni, nici chiar o otrăvitoare înrăită nu putea să scape de obsesia lor. Se legăna și rătăcea prin odăile ei și bastonul pipăia mai nesigur ca altădată pardoseala. Încerca tăria ușilor, arunca iute câte o privire spre străjile cu umeri largi, ce păreau niște stane de piatră, întrebându-se dacă îi vor rămâne credincioase. Căci, chiar dacă n-ar fi rămas decât foarte puțini în viață, hughenoților împinși la disperare le-ar fi

putut, poate, trece prin cap să năvălească în odăile ei și să-i răpească cei din urmă și cei mai scumpi ani ce-i mai avea de trăit. Fața latră, pământie rămânea nemișcată, ochii stinși. O clipă se opri în fața unui dulăpior și cercetă dacă prafurile și sticluțele erau la locul lor. Viclenia putea fi oricând de folos și chiar oamenii care ar fi spart ușile cu gândul de a ucide ar fi putut fi convinși să primească, înainte de a trece la fapte, o băutură răcoritoare.

Henri râse, chicoti înfundat; nu-și putea opri râsul, așa cum Carol nu-și putea opri plânsul. Groaza face să apară și mai hazlii lucrurile caraghioase. În urechi stăruie urletele ucigașe, dar în fața ochilor apar hidoșeniile și beteșugurile celor ce-au împins la crimă. Și e o mare binefacere să știi să râzi când ura e gata să te înăbușe. Căci în ceasul acela de groază, Henri învățâ să urască și de aceea îi prindea cum nu se poate mai bine că-și putea bate joc de ceea ce ura. Întunecatului său văr Condé îi strigă:

— Ia închipuie-ți-l pe d'Anjou! Urlă: „*Tue!*" și se vârâ sub masă.

Aceste vorbe nu descrețiră fruntea lui Condé, dar îl interesară pe Carol, care întrebă curios:

— E adevărat? Fratele meu d'Anjou se bagă sub masă?

Asta și urmărise Henri, bizuindu-se pe simțămintele lui Carol față de moștenitorul tronului. Îi păruse potrivit să abată gândurile lui Carol asupra fratelui atât de puțin iubit, pentru ca să uite că avea în mâna lui rubedeniile protestante și că el însuși era nebun. Comicul poate depărta chiar primejdiile cele mai cumplite; și în orice caz, amintirea unor lucruri caraghioase poate măcar micșora primejdiile. Henri, care învățase să urască în acel ceas de spaimă, înțelesese în același timp și marele preț al fățărniciei. De aceea, cu fruntea senină și glasul neșovăitor, rosti:

— Îmi dau seama, scumpul meu frate, că, la urma urmei, nu aveți gânduri rele. Vreți numai să vă alungați urâtul, să

petreceți ca la un *tournois* sau la carusel. *Tue! Tue!* se strâmbă el și urlă atât de cumplit încât oricine s-ar fi îngrozit.

— Așa crezi tu? îl întrebă Carol, răsuflând deodată ușurat. Atunci am să-ți mărturisesc: nu sunt nebun de fel. Dar n-am ce face. Știi doar că doica mea e hughenotă și că vă cunosc credința de mic copil. D'Anjou vrea să mă ucidă! țipă el, rotindu-și ochii și căzând iar în nebunia lui, adevărată sau închipuită. Dacă mor, să mă răzbuni, Navarra! Să mă răzbuni și să răzbuni și Franța!

— Suntem aliați! îl încredință Henri cu înțeles. Tu ai să fii nebun când o fi nevoie, iar eu bufon, fiindcă asta mi-e firea. Vrei să-ți arăt o scamatorie? O scamatorie interesantă? repetă el codindu-se, din pricină că nu știa dacă lucrurile se vor desfășura chiar așa cum voia.

În spatele lui Carol, dulapul ce semăna cu o cetate, cu grinzi așezate de-a curmezișul, cu ghiulele de lemn negru și ferecături, se crăpase ușurel; dar numai Henri băgase de seamă și recunoscuse îndată și cele două chipuri care se zăreau. Le făcu semn din ochi să mai aștepte. Iar întru acestea făcu hocus-pocus cu mâinile, ca șarlatanii din bâlciuri.

— Tu crezi, probabil, îl întrebă el pe Carol pe un ton de șmecher de bâlci, că cine a murit e mort de-a binelea. Cu noi, hughenoții, lucrurile stau însă altminteri; noi știm să biruim și moartea. Fii pe pace, frate! Mi-ați ucis cu totul optzeci de gentilomi, câți i-am avut în Luvru, dar primii doi au și înviat.

Își mișcă mâinile, șerpuindu-și degetele de-a lungul dulapului, de sus până jos, dar nu se apropie prea mult, de parcă ar fi vrut să se ferească de vrăjitoria ce avea să-și arate puterea.

Carol făcu și el un pas înapoi; pe față i se putea citi spaima și neîncrederea.

— Ieșiți! strigă Henri, și ușa dulapului se dădu în lături,

iar la picioarele lui Carol căzură în genunchi d'Aubigné și Du Bartas.

Totul se petrecuse atât de repede, încât Carol nu mai avu când să facă un nou acces de nebunie: de aceea tăcu și privi împrejur, încruntat. Cei doi rămaseră în genunchi, trunchiul unuia era mult mai lung decât al celuilalt, dar amândoi își țineau mâinile lipite de piept, cum se și cuvenea pentru niște bieți oameni care își îngăduiseră să se întoarcă pe pământ de pe tărâmuri de unde nu există întoarcere. Cu glasuri stinse rostiră amândoi deodată:

— Iertați-ne, sire, că am părăsit împărăția lui Pluto! Și fiți milostiv și cu vrăjitorul care ne-a întors pe pământ!

De data asta Carol renunță la intenția de a-și ieși din fire. Se așeză și spuse:

— Voi mai lipseați! Din parte-mi n-aveți decât să înviați, dar ce mă fac cu voi? E cumplit!

În clipa aceea avea mintea mai limpede ca niciodată; și îi era pur și simplu silă de tot ce se întâmplase și de cele ce aveau să se mai întâmple. Cobora dintr-o familie degenerată, era îmbrăcat în mătase albă, privirea-i piezișă era plină de ciudă și de bănuieli, dar se mișca totuși de parcă ar fi făcut pași de balet. Și întinse mâna cu palma în sus; semn că erau cu toții poftiți să plece.

N-așteptară să mai fie poftiți și a doua oară. Du Bartas se duse la ușă și trase zăvorul. D'Aubigné arătă către una din ferestre, prin care se vedea acum că se luminase bine de ziuă.

— Norocul nostru că a fost deschisă astă-noapte și că nu era nimeni aici.

Du Bartas se întoarse grăbit de la ușă: aruncase o privire afară. Ușa se crăpă încetișor.

REVEDEREA

Ușa se crăpă, se deschise și regina Navarrei, doamna Marguerite de Valois, Margot, intră în odaie.

Fratele ei Carol se minună:

— Ia te uită, durdulia noastră Margot!

Henri exclamă și el:

— Margot!

Și cea dintâi mișcare spontană a amândurora fu o mișcare de neprefăcută bucurie. Ea era, Margot; nu se prăpădise în noaptea aceea când se deschiseseră atâtea capcane, se curmase firul atâtor vieți, și aducea cu dânsa, ca totdeauna, frumusețea ei fără prihană și strălucirea pe care părea să o aibă viața până în ajun. Dar amândoi, atât Carol cât și Henri, tresăriră deodată de spaimă în mijlocul bucuriei lor: „N-am fost împreună în ceasul primejdiei! Cum se poate că nu se cunoaște nimic pe dânsa?”

Nu se cunoștea nimic căci Margot își spălase de pe față și de pe trup urmele multor lacrimi și mulți stropi de sânge înainte de a se fi putut arăta, gătită în culorile cenușii-trandafirii ale zorilor, cu șiragurile de perle lucind pe pielea fragedă. Își dăduse destulă osteneală! Căci de trupul ei se agățase, cuprins de spaimele morții, un om aproape răpus. Iar alții, văzând într-însa singura mântuire, se rugaseră, o imploraseră să-i scape, sfâșiindu-i cămașa și chiar mâinile-i frumoase, cu unghiile lor care, din cauza spaimei, deveniseră parcă mai ascuțite. Ba un nebun voise chiar s-o ucidă și anume fiindcă îl ura de moarte pe scumpul ei bărbat.

„Navarra m-a pălmuit, eu am să-i răpesc tot ce are mai scump pe lume!” îi spusese gâfâind căpitanul de Nançay, apropiindu-se amenințător de dânsa, din ce în ce mai aproape - întinzând gheara, crezând chiar că o și apucase.

Își amintea și acum, foarte bine, când nu căuta să alunge

această amintire, glasul lui aspru, suflarea lui sălbatică, și nu-și dădea încă bine seama: „Cum de i-am putut scăpa în odaia aceea arhiplină?” Căci se băgaseră până și în spatele patului ei, încăierându-se, urlând sau horcăind, loviți de moarte. Își amintea de toate și totuși înfățișarea ei era senină ca noua dimineață: căci așa cerea buna-cuviință și instinctul conservării. „Domnul și stăpânul meu să mă găsească vrednică de a fi iubită!”

Încercă să-l privească pe Henri drept în ochi, dar încercarea i se păru neobișnuit de grea. Fără să vrea, plecă ochii înainte ca privirile lor să se fi întâlnit. De altfel, nici el nu stărui, ci își îndreptă ochii în altă parte, ca și dânsa. Da ce s-a întâmplat, doamne-dumnezeule? Doar nu se poate așa ceva.

— Henri al meu! - Margot a mea! își spuseră amândoi deodată și păsiră unul către celălalt. Dar cât e de când ne-am despărțit? Să fi trecut atâta timp de atunci?

— Rămăsesem în pat și-mi ziceam să mai dorm puțin, când tu te-ai sculat.

— Mă sculasem și ieșisem cu cei patruzeci de gentilomi care vegheaseră în jurul patului. Aveam de gând să bat puțin mingea cu regele Carol.

— Eu, scumpul meu domn și stăpân, voiam să dorm. Dar s-a întâmplat că m-am trezit cu fața și cămașa acoperite de sânge și de lacrimi. Și chiar de nădușeala oamenilor înnebuniți de groază. Din păcate, erau cu toții oameni de-ai mei. Pe ai tăi i-au ucis până la unul. Dar mai bine ar fi fost să fi murit eu, care, mai mult decât oricine, sunt a ta. Eu am venit, însă, calcând peste morți, și uite, ne-am revăzut!

— Ne-am revăzut, repetă și el, plin de tristețe și fără să mai încerce, de astă dată, a face haz, deși dânsa ar fi dorit parcă să-l vadă așa: un tânăr ca el trebuie să știe să râdă chiar în clipele de restriște.

„Dar nu, nu-i cu putință, se răzgândi; pentru că eu însămi sunt o întruchipare a groazei.”

— Sunt sărmana ta regină, îi șopti.

Iar Henri clătină din cap și-i răspunse tot în șoaptă:

— Tu, sărmana mea regină, ești fiica femeii care mi-a ucis mama.

— Și tu m-ai iubit mult de tot, mult de tot.

— Acum mi i-a ucis pe toți ai mei.

— Și nu mă mai iubești de loc, de loc.

Henri se simțea îndemnat să-și desfacă larg brațele ca s-o cuprindă pe Margot, răscolit numai de glasul ei, căci, ținând ochii plecați, n-o vedea. În gândul lui și făcuse mișcarea; o suflare de a ei să-l fi atins și lucrul s-ar fi întâmplat. Dar Margot nu suflă, ci gândi: „Nu pot să-i spun nimic, nu trebuie să-i spun nimic!” sau: „Nu mai folosește la nimic. L-am pierdut oare?” Se depărtă de lângă el și după ce-și petrecu palma peste frunte rosti cu glas tare, ca să fie auzită de toți.

— Am venit la fratele meu. Sire, vin să-ți cer îndurare pentru câțiva nefericiți.

Și îngenunche în fața lui Carol al nouălea, după toate regulile ceremonialului: ruga fierbinte trebuia înfățișată cu gesturile solemne pe care regii trebuie să le vadă în orice împrejurare.

— Sire! Dăruiți-mi viața domnului de Léran, care s-a năpustit plin de răni sângerânde în odaia mea, în timp ce eu eram în pat, și care de frica ucigașilor ce-l urmăreau s-a agățat de mine, până am căzut amândoi din pat. Dăruiți-mi și viața primului vostru gentilom, a domnului de Miossens, un om atât de vrednic, și a domnului d’Armagnac, care este primul valet al regelui Navarrei!

Rostise frazele rotunjite până la sfârșit, deși Carol o oprise chiar de la început. Se bucurase oare că dânsa scăpase teafără?

Da, dar curând în sufletul lui începu să crească, fără ca el să-l poată opri, un val de nemulțumire. Încercase această nemulțumire chiar în timp ce Henri și Margot își

spuneau vorbele de bun găsit. Căci ei trăiau în lumea lor, iar el într-a lui.

Dintr-o dată băgase de seamă că cineva vine să-i ceară ceva; iar acel cineva era soră-sa, care îl iscodește, îl trage de limbă, ca apoi să se ducă să raporteze mamei tot ce a spus și cum a spus. De aceea își schimbă înfățișarea, fața-i deveni roșie stacojie, cum se pricepea el s-o facă; vinele de la tâmple i se umflară, ochii i se rostogoliră în cap. Mădularele și capul începură să-i tremure, dinții să-i scrâșnească, și abia după toate aceste pregătiri dădu drumul glasului:

— Să nu mai aud nici o vorbă despre asta atâta vreme cât mai e în viață vreun eretic! Convertiți-vă! urlă el la cei de față; căci în odaia lui se aflau patru hughenoți, care supraviețuiau numai datorită lui, ceea ce avea să afle în curând maică-sa.

Henri se repezi să-l astâmpere pe vărul Condé; dar degeaba, acesta își făcea un punct de onoare din a urla la fel de tare ca și regele Carol. Nu are de dat socoteală nimănui despre credința sa, ci doar lui dumnezeu și nici o amenințare nu-l poate face să tăgăduiască adevărul! Atunci Carol, înnebunit de-a binelea, sări cu pumnii asupra lui. Du Bartas și d'Aubigné, care stăteau în genunchi, îl țineau strâns de picioare, dar nu-l puteau împiedica să răcnească.

— Ești un răzvrătit! Ești un rebel și un fiu de rebel! Dacă nu te răzgândești până în trei zile, îți zdrobesc oasele!

Îi dădea va să zică lui Condé un răgaz de trei zile; ceea ce oricum era o dovadă de prevedere în toiul nebuniei dezlănțuite. Navarra, ale cărui vorbe și mișcări însemnau pentru protestanți mult mai mult decât ale vărului său, își păstră purtarea de la început: blând ca un miel, făgădui să se convertească, în ciuda măcelului. Dar nici nu se gândea să-și respecte cuvântul pe care i-l dădea lui Carol, iar Carol o știa prea bine. Drept care amândoi își făcură un mic semn din ochi.

— Vreau să mă desfăt cu priveliștea jertfelor mele! vesti stăpânitorul nebun al nopții de măcel, fără a-și cruța coardele vocale, pentru ca toți cei ce se aflau din întâmplare în preajmă-i, străji, gentilomi, curioși, fie ei curteni ori slujitori, să poată depune mărturie că el, Carol al nouălea, nu se lepăda de faptele sale și nu se da în lături să-și privească victimele.

Cu toate acestea, înainte de a trece pragul atinse cu mâna, ca din întâmplare, brațul cumnatului său Navarra, și acesta fu singurul care îl auzi șoptind:

— Dezgustător, dezgustător! Să nu-i lăsăm să ne despartă, frățioare!

Și abia după aceea deveni așa cum își pusese în gând să fie: cruntul Carol al nopții Sfântului Bartolomeu, și se desfătă cu priveliștea victimelor sale, a celor dintâi morți pe care-i găsi zăcând chiar în fața ușii, ca și a tuturor celorlalți, pe care-i întâlni în drum. Dădea la o parte cu piciorul membrele lor înțepenite și călca peste capetele golite de orice putință de a se împotrivi, de orice putință de a urî. Nu se arătă zgârcit nici cu înjurăturile, nici cu amenințările; nu era vina lui dacă nu-l auzeau decât cei câțiva oameni tăcuți care îl însoțeau. Altminteri nu era țipenie de om, căci treaba ucisului obosește peste măsură; după ce o faci nu-ți mai arde decât de băut ori de dormit. Morții nu erau astfel tulburați de nimeni.

Și păreau nenumărați, așa cum nu sunt niciodată cei vii, fiindcă se risipesc după orice adunare. Morții însă stau locului, căci a lor e împărăția pământului, cu toate făpturile și ursitele pe care le naște, cu întreg viitorul, atât de nemăsurat încât i se spune veșnicie. Agrippa d'Aubigné începu să rostească:

„O, moartea e aproape. Prin ea ne este dată
O viață făr' de moarte, o viață adevărată,
Căci mântuită-i viața când moartea-i biruită.

O, cine vrea să calce pe-o cale ce-i greșită,
Și cine este vesel când drumul este rău,
Și cine nu e vesel, sosit la țărmul său?”

Vorbi cu glas scăzut, așa cum se cuvine în fața morților, a căror viață de apoi e fără de sfârșit și tocmai de aceea atât de înceată și atât de tăcută. Numai blestemele unui nebun sunt gălăgioase. Henri recunoscu versurile: Agrippa le spusese pentru întâia oară în noaptea nunții sale, înainte de a se fi alcătuit lungul alai cu care Carol al nouălea și Curtea să îl însoțiseră către patul nupțial. De data asta era vorba de un altfel de alai, deși se îndreptară spre aceeași cameră. Dar Henri nici nu întoarse capul după Margot.

Iar Margot pășea printre bărbații care nici nu se sinchiseau de dânsa, și chiar rămăsese în urma lor. Nicicând în viața ei de prințesă de sânge, *Madame* Marguerite nu se simțise atât de neînsemnată ca acum, când pășea după un nebun și după câțiva învinși, printre șirurile de morți. Ce înfățișare, de neînțeles aveau unii; păreau mirați, ba chiar rușinați de norocul lor! În timp ce alții păreau cu totul lipsiți de suflet și căzuți, fără putință de scăpare, în ghearele diavolului; *Madame* Marguerite își dădea foarte bine seama de asta, iar când descoperi aceeași expresie pe fața unuia dintre foștii ei amanți, i se tăiară picioarele. Du Bartas o prinse în brațe, apoi își urmă drumul aproape purtată de el.

În fața unui cămin, doi bărbați se țineau încă în picioare: își înfipseseră pumnalele unul în pieptul celuilalt și rămăseseră îmbrățișați. Nu întotdeauna, însă, protestanții se lăsaseră surprinși fără a se apăra; mulți dintre cei care îi atacaseră îi urmaseră pe drumul fără de întoarcere. O femeie zăcea țeapănă peste trupul unui bărbat, căruia voise desigur să-i scape viața.

„Nici asta n-a putut face nimic, gândi Margot, pe jumătate purtată în brațe, abia târându-și picioarele. N-a

putut să facă nimic. Nici eu n-am putut să fac nimic”, își spuse. Un bucătar gras zăcea plecat deasupra unui parmaclâc, scufia albă îi căzuse din cap și se rostogolise pe scară. În același loc și tot așa îl mai văzuse o dată Henri pe acest om, ori poate pe un altul.

Atunci, însă, fusese beat, iar acum era mort. De vină erau două orgii ce se asemănau; mai întâi orgia din noaptea nunții și apoi orgia din noaptea ce trecuse. Le despărțea doar un răstimp de șase ori douăzeci și patru de ore. Iar ultima fusese mai temeinică și lăsase în urmă-i niște rămășițe și niște chipuri care la prima vedere păreau a se asemăna, dar de fapt aveau un tâlc cu totul deosebit.

Henri fu cât pe ce să alunece într-o baltă de sânge; întâmplarea îl trezi din visare și-l făcu să-și arunce privirea asupra chipului neînsuflețit al tânărului La Rochefoucauld, cel din urmă sol al mamei sale. De data asta nu se mai putu stăpâni; izbucni în plâns. Acoperindu-și ochii cu mâna, ca un copil, suspină: „Mamă!” Prietenii săi n-arătară în nici un fel că-l auzeau. Carol făcea pe furiosul și poate că și devenise cu adevărat în urma acestei călătorii prin infern. Aproape în șoaptă, spre a fi auzită numai de Henri, Margot rosti:

— Pe el nu l-am mai putut scăpa. Aproape că-l băgasem în odaia noastră, dar mi l-au smuls din mâini și l-au ucis.

Așteptă. Nu primi însă nici un răspuns. Henri făcuse un drum prea lung până la ușa în fața căreia ajunseseră, îl făcuse fără Margot și nici nu mai avea să facă un altul în viața lui împreună cu dânsa. În fața ușii lângă care găsiseră trupul tânărului La Rochefoucauld ajunsese un alt Henri decât cel ce ieșise prin ea cu atâta nepăsare.

Acest alt Henri știa. Ascultase o noapte întreagă urletele ucigașilor răsunând prin Luvru. Privise fețele încremenite ale prietenilor săi uciși. Își luase bun rămas de la ei și de la pașnicul trai laolaltă al oamenilor, de la viața ușoară și fără griji.

Călătoriseră, o mână de călăreți, scară la scară, cântând psalmi, de pe ogoare le ieșeau înainte grăbite fetișcane drăgălașe; iar ei le întâmpinau veseli și ușuratici, sub norii ce se fugăreau pe bolta cerului. Acum însă avea să intre în această odaie cu pasul unui învins, al unui prizonier. Avea să-și plece capul, va deveni un altul sub masca înșelătoare a celui ce fusese Henri de odinioară, cel care râdea mult, era mereu îndrăgostit, nicicând nu putea urî și de nimeni nu se ferea.

— Da ia te uită cine-i aici! Grozav mă bucur că te aflu zdravăn, de Nançay, bunul meu prieten, bine că cel puțin dumneata n-ai pățit nimic! Unii s-au apărat, știi, când s-au văzut cu moartea în față. Dar nu le-a ajutat la nimic și bine li s-a făcut ce li s-a făcut. La urma urmei, cine ar fi putut să cadă așa de prostește în cursă? Numai hughenoții erau în stare de așa ceva. Eu nu, eu am mai fost catolic și încă de mai multe ori decât dumneata, de Nançay, iar acum voi fi din nou catolic. Îți mai aduci aminte cum au vrut oamenii mei să mă tragă afară de pe puntea din fața porții? Da nu m-am lăsat, voiam să intru în palat, la regina mea și la admirabila ei mamă, cu care mă împac așa de bine. Dumitale, prietene de Nançay, a trebuit să-ți trag o palmă ca să mă lași înăuntru: da acum, uite, te îmbrățișez.

Și o și făcu, înainte ca de Nançay să se fi putut apăra de această dovadă de dragoste. Nici codelile, nici ferelile nu-i ajutară la nimic; trebui să se lase sărutat pe amândoi obrajii, deși scrâșnea din dinți. Și nici nu-și venise bine în fire când agerul ștrengar o și ștersese.

Henri se afla acum în odaia pe care Margot o deschisese. Intrarea, destul de largă, era toată barată de Carol. Regele nu lăsa pe nimeni să intre, dar răcnea să vină oamenii să facă de petrecanie protestanților ce se mai aflau acolo. De Miossens, primul-gentilom, se târa, în genunchi, în fața reginei, dar nu avea înfățișarea unui om ce se pregătește să moară, ci a unui vechi funcționar

amenințat să fie scos la pensie înainte de vreme. D'Armagnac, gentilomul-camerier, nu catadicsise să se încline. Stătea cu un picior întins înainte, cu ochii în bagdadie și-și apăsa o mână pe piept. Pe pat zăcea un morman de fese însângerate din care priveau doi ochi tineri, umezi.

— Cine-i ăsta? întrebă Carol, uitând să mai urle.

Valetul răspunse:

— Domnul Gabriel de Lévis, viconte de Léran! Mi-am luat îngăduința să-l pansez, după ce mai întâi a mânjit tot patul cu sânge. Celorlalți, sire, pansamentul nu le-ar mai fi folosit la nimic!

Cu o mișcare care exprima durerea, dar și disprețul față de moarte, arătă câteva cadavre.

Carol se holbă la ele și găsi apoi ceea ce căuta.

— Câinii ăștia necredincioși au pângărit odaia prințesei de Valois, sora mea, lăsându-se uciși aici. Afară cu ei, la groapa comună! De Nançay, afară, imediat!

Așa încât căpitanului nu-i mai rămase altceva de făcut decât să-și pună oamenii să care morții. Între timp, Carol îi acoperise cu propria-i ființă pe supraviețuitori. Și îndată ce soldații dispărură după un colț al coridorului, se răsti la de Miossens și la d'Armagnac, rostogolindu-și ochii, fioros:

— Cărăbăniți-vă la dracu!

Cei doi n-așteptară să li se spună încă o dată. Du Bartas și d'Aubigné se folosiră și ei de prilej. Carol însuși închise ușa în urma lor. După care rosti:

— Am încredere în gasconi; vor izbuti să se strecoare cumva împreună cu de Miossens, în așa fel încât să nu li se întâmple nimic rău. Iar dacă tu, Margot, ai să te apuci să spui mamei că am scăpat viața unor hughenoți, să ții minte că eu știu și mai multe despre tine. Uite, chiar pe patul tău e unul.

Și ca și când ar fi vorbit numai pentru dânsul adăugă:

— Mai e loc pe pat. De ce nu m-aș odihni? Nici eu nu

sunt mai zdravăn decât el.

Și se întinse lângă mormanul de fese albe, pe patul plin de sânge. Imediat, fața și răsuflarea lui începură să aducă cu acelea ale unui om adormit. Dar Henri și Margot văzură șiroindu-i lacrimi pe sub pleoape. De altminteri și din ochii tânărului de Léran, deși închiși, mai picurau încă lacrimi. Astfel zăceau și se odihneau, una lângă alta, două victime ale acestei nopți.

SFÂRȘITUL

Margot se apropie de fereastră și privi afară. Dar nici nu-și dădea seama de cele ce vedea; singurul lucru pe care-l dorea era ca Henri să vină la dânsa. „Are să-mi șoptească la ureche că totul n-a fost decât un vis. Are să-și bată joc de toți și de toate, ca de obicei, și n-are să se sinchisească cu adevărat decât de dragostea noastră. *Nos belles amours*, repetă Margot în gând vorbele lui. Dar trebui să urmeze cu propriile-i cuvinte: Patul nostru e plin de sânge. Am ajuns aici trecând peste cadavrele prietenilor lui. Mama ne-a învrăjbit. Acuma mă urăște. Mama a făcut din el un prizonier. Eu nu pot să-l urăsc. Totul s-a sfârșit. Dar în timp ce-și spunea că totul se sfârșise, nădejdea ce nu se lăsa înfrântă o lua totuși de la capăt. „Are să-mi șoptească la ureche că totul n-a fost decât un vis. Ba, nu! hotărî tot dânsa. Cum ar putea s-o facă, bărbat fiind, și pe deasupra cu trufia lui copilărească?! Simt că se află pe aproape, că mi-a întors spatele și își dă seama că am să-l sărut pe neașteptate. Sunt doar mult mai învățată și am mai multă experiență decât dânsul și, mai ales, sunt femeie. Mă lasă pe mine să hotărăsc mersul lucrurilor și nu-i îngăduit să nu pot convinge un băiețandru că nimic

nu-i adevărat din tot ce s-a întâmplat! Nu mai aștept!”

Înainte, însă, de a fi avut timpul să se întoarcă, își dădu seama de pricina zgomotului infernal. Toate clopotele din Paris începuseră să bată; și numai unul singur, care sunase nu demult cu un dangăt adânc și trist tăcea acum; era mulțumit că avusese întâietatea și-și putea îngădui să tacă după ce-și împlinise menirea. Dar oricât de tare ar fi sunat clopotele, tot mai puternic răsunau răcnetele ucigașilor. „Trăiască Isus! Moarte lor! *Tue! Tue!*” se auzeau de afară răcnetele ucigașe. Margot aruncă numai o privire asupra pieței și străzilor din fața palatului și se dădu înapoi năucită. „Cu toate că sunt atât de învățată și de experimentată, la asta nu m-am gândit. Ce-i de făcut, copilul meu, copilul durerii mele?”

Se întoarse cu fața spre odaie: Henri nu mai era acolo. Cei doi care dormeau pe pat gemeau prin somn: amândoi visau că sunt executați în dangătul clopotelor și în urletele ucigașilor. Deodată zgomotele părură a porni chiar din mijlocul odăii, păreau a se înfige în cap ca niște șuruburi. Te puteai crede în mijlocul unei vijelii, te clătinai pe picioare și erai cuprins de groază din pricină că în odaia de alături fusese deschisă fereastra. Henri se refugiase acolo. Numai să nu vadă și să n-audă împreună cu Margot, ci singur toate câte se petreceau în piață! Trecuse prin ușa deschisă în odaia ce fusese pregătită pentru soră-sa și în care urma să fie adăpostit amiralul de urmăritorii săi. Neputincioasă, Margot făcu un semn de descurajare: „Nu, din păcate, nu pot trece pragul. Nu mai pot merge spre el!”

Henri privea și asculta. Piața din fața palatului mișuna de oameni; se îngrămădeau venind mereu din străzile ce dădeau în piață, și nici unul nu voia să fie un simplu privitor, ci să joace un rol. Aveau cu toții un singur gând: să ucidă și să moară; și doreau a-l împlini cu cea mai mare sârguință, în tactul clopotelor și al urletelor ucigașilor. Era

o treabă care cerea precizie și totuși nu lipsită de varietate și de ciudățenii! Un lefegiu târa prin piață un bătrân legat fedeleș, cu gând să-l zvârle în fluviu. Un orășean căsăpise pe un altul, cu grijă, silindu-se a împlini fapta fără cusur, și acum îl lua în spinare și-l ducea la o grămadă de cadavre despuiate. Morții erau dezbrăcați de oamenii de rând, treabă potrivită pentru ei, nu pentru oamenii onorabili. Fiecare cu ale lui. Oamenii onorabili se grăbeau să pună la adăpost pungile cu bani; cunoșteau doar prea bine locurile unde vecinii lor de altă credință își ascunseseră lucrurile de preț. Unii dintre ei cărau sipete grele, dar n-o putură scoate la capăt fără spinarea celor mai de rând.

Un câine lingea rănile stăpânei sale înjunghiate, și ucigașul, înduioșat, îl mângâia, înainte de a trece la altă victimă. Căci și ucigașii au suflet. Ucid poate o singură dată în viața lor, dar câinii și-i mângâie în fiecare zi.

La capătul unei străzi se vedea o movilă pe care se afla o moară de vânt, ale cărei aripi se mișcau fără încetare. Podul aruncat peste fluviu ducea către libertate, dar era greu de străbătut. O ceată de fugari învălmășiți pe pod își pierduseră viața sub loviturile străjerilor. Căci straja stătea de veghe la fața locului și păzea ordinea, sub comanda câtorva ofițeri călări. Pedestrașii și călărețiii se mișcau cu ușurință prin golurile pe care fiecare ucigaș le lăsa între el și soții lui. Căci e nevoie de loc ca să poți ucide, așa cum și albinele au nevoie de spațiu ca să-și poată arăta hărnicia. Dacă n-ar fi fost bălțile de sânge și alte câteva mărunțișuri neplăcute, mai cu seamă larma infernală, de la o anume depărtare s-ar fi putut crede că toți acești oameni de omenie erau ocupați cu culesul florilor de câmp. În orice caz cerul își întindea asupră-le nemărginirea albastră și însorită.

„Nu se încurcă, gândi Henri. De ce mai stau să facă deosebire între cei ce poartă brasardă albă și ceilalți dacă tot sunt puși pe ucis? Trebuie să porți numaidecât

brasarda albă ca să ai privilegiul de a ucide? Dar nici nu ucid pentru ei, ci pentru alții, la porunca altora, în numele unei cauze: asta le ușurează conștiința. Cu toată sălbăticia lor, ce aduce grozav cu o sălbăticie poruncită, nu depășesc marginile ce li s-au hotărât și își văd de treabă conștiincios. Ia te uită, câțiva înalță o spânzurătoare. Își vor sfârși treaba după ce toți vor fi uciși și nu vor mai avea de spânzurat decât cadavre Dar asta nu-i stinghereşte de fel; dar nu lucrează de capul lor. Niciodată nu lucrează de capul lor; să țin minte asta. Ce ușor îi poți împinge la rele, la fărădelegi! Mai greu va fi să faci ceva de seamă cu ei. „Ori de câte ori se ivește un prilej prielnic, oamenii onorabili și de rând alcătuiesc la un loc o gloată ieșită din minți”, își spuse Henri și aceleași cuvinte fulgeraseră și prin mintea lui Coligny înainte de a-și da sufletul.

Pe alocuri, apărea, fără să se ascundă, și nebunia furioasă a câte unuia. Și-o plimba prin piață mândrindu-se, fără a se amesteca în treburile mulțimii; nu se putea să nu-i recunoști glasul pițigăiat.

— Luați-le sânge! Luați-le sânge! Medicii spun că e la fel de bine să iei sânge în august ca și în mai...

Cu aceste cuvinte îi încuraja pe făptași domnul de Tavannes, dar cu mâna lui nu se atingea de nimeni. În schimb luase parte la sfatul cu *Madame* Catherine când se hotărâse fapta aceasta, și fusese chiar singurul francuz de acolo.

Deodată în piață apăru un om din gărzile albe, ducându-și de unul singur victima și urlând de zor cum se cerea: „*Tue! Tue!*” Henri fu gata să țipe, dar glasul i se sugrumă. Vru să se miște, să pună mâna pe o armă, să tragă. „În zadar, pe pământ sunt numai victime și călăi. Bătrânul obez, preceptorul meu, Beauvois, n-a așteptat să fie împins ori târât; a mers cuviincios cu călăul care urla. E un filozof domnul de Beauvois; crede că viața are preț numai atâta timp cât rațiunea îi e stăpână. Domnule de Beauvois, ce

faci? Îngenunchezi în haina dumitale cu falduri, împăcat cu oamenii și cu dumnezeu. Îți împreunezi palmele și aștepți cu răbdare până când călăul și-o ascuți sabia. Domnule de Beauvois, bunul meu preceptor!”

Henri se prăbuși la pământ, își ascunse capul în brațe și nu văzu ce repede se despărți capul de trunchiul obez al bătrânului. Nu văzu nici cum o femeie ieși fuga dintr-o casă învecinată, cu un vas în mână, umplu vasul cu sângele ce țâșnea, cald încă, și-l bău.

Când Henri își reveni în simțiri, găsi închisă ușa ce dădea spre odaia conjugală. Margot o încuiase.

MORALITÉ

Trop tard, vous êtes envoûte. Les avertissements venant de toutes parts n’y font plus rien. Les confidences du roi, votre beau frère, restent sans écho et les inquiétudes de votre bienaimée n’arrivent pas à vous alarmer. Vous vous abandonnez à votre amour tandis que les assassins eux-mêmes ne voient qu’en frissonnant de peur, autant que de haine, approcher la nuit sanglante. Enfin, vous la rencontrez, cette nuit-là, comme vous auriez fait d’une belle inconnue! et pourtant déjà M l'Amiral avait succombé, presque sous vos yeux. N’est ce pas que vous saviez tout, et depuis longtemps, mais que vous n’aviez jamais voulu écouter votre conscience? Votre aveuglement ressemblait en quelque sorte à cette nouvelle démence sujette à caution de Charles IX. Il l’a choisie comme refuge. De votre côté vous vous étiez refuse à l’évidence pour établir votre alibi d’avance. A quoi bon, puisque alors vous deviez tomber de haut et qu’il vous faudra expier d’autant plus durement d’avoir voulu être heureux sans

regarder en arrière![1]

[1] Prea târziu, ai căzut pradă vrajei, îndemnurile de a te feri, venite din toate părțile, nu mai pot fi de nici un folos. Tainele pe care ți le încredințează regele rămân fără răsunet, iar neliniștea preaiubitei nu-ți deschide ochii. Te lași în voia dragostei, în timp ce chiar ucigașii așteaptă tremurând de spaimă, dar și de ură, apropierea nopții sângeroase. Până la urmă te întâlnești cu dânsa, așa cum te-ai pomeni cu o frumoasă necunoscută: domnul amiral a și căzut, însă, răpus aproape sub ochii tăi. Nu-i așa că ai știut prea bine, și de multă vreme, ce are să se întâmple, dar n-ai vrut să dai ascultare conștiinței? Orbirea ta avea o anume asemănare cu părelnicul acces de nebunie al lui Carol al nouălea. El s-a închis într-însa ca într-un adăpost. Tu ai închis ochii față de ceea ce era limpede, voind să-ți făurești dinainte un alibi. La ce bun, însă, căci dorința de a fi fericit fără a privi în juru-ți trebuie să fie urmată de o trezire cu atât mai dureroasă, de o ispășire cu atât mai cruntă.

V. ȘCOALA NEFERICIRII

NU ȘTIAM ÎNCĂ CE E INFERNUL

Când își veni în simțire, îl stăpâni întâi gândul pe care-l avusese înainte de a se prăbuși.

— Bunul meu preceptor, rosti Henri de parcă s-ar fi adresat unui om în viață, care i-ar fi putut da o mână de ajutor.

Primi totuși un răspuns, și acesta suna așa: „Locuiesc într-o casă cu ușile zăvorâte, pe care oamenii scriu porecle jignitoare!”

Aceste vorbe, spuse cândva cu adevărat, îi răsunară în urechi atât de limpede, încât se întoarse să vadă cine le rostise. Dar se afla singur, ușa care dădea spre odaia conjugală era închisă și peste tot, în jurul lui, domnea liniștea. Clopotele amuțiseră, strigătele ucigașilor se depărtaseră, piața se golise o dată cu apusul soarelui și forfota înfrigurată de mai înainte încetase.

Nimic nu mișca, numai trupurile celor atârnați în spânzurători se clătinau ușor. Grămada înaltă de cadavre despuiate zăcea nemișcată. Doar câinii se furișau până la ea și lingeau rănile.

Oamenii, câți mai rămăseseră în viață, se făcuseră nevăzuți, deși numai cu puțin timp înainte se arătau plini de râvnă și simțiseră atâta mulțumire în a dovedi ce pot. Acum trăseseră obloanele la toate ferestrele.

Al doilea gând care-i trecu prin minte lui Henri, după ce își veni în simțire, fu: „Biata mea mamă e moartă, și ea m-a prevenit”. Se retrase în colțul cel mai întunecat al odăii și o auzi și pe Jeanne vorbind, așa cum își auzise preceptorul. Îi spunea: „Curtea e desfrânată, regina e vicleană!” și după glas, după intonație se simțea că vorbea unui copil, unui

copil neștiutor, cu mult înainte de cele ce se petrecuseră. De aceea, glasul blând, amuțit pentru totdeauna, îi sfâșia inima, fiindcă acum totul se împlinise mai cumplit chiar, mai îngrozitor decât și-ar fi putut închipui vreodată sărmana Jeanne în timpul vieții ei.

„Ai murit otrăvită, dragă mamă, știi? De atunci și domnul amiral a fost răpus, ai aflat? A fost ucis și La Rochefoucauld, cel din urmă dintre trimișii tăi. Mulți sunt morți dintre cei ce te-au slujit, gentilomii noștri zac neînsuflețiți. Am căzut în cursă, cu toate că m-ai prevenit, mamă. Dar nu te-am ascultat nici pe tine, nici pe bătrânul, pe înțeleptul Beauvois, nici pe…”

— Doamne, pe câți nu i-am ascultat! rosti Henri cu glas tare, căci toate avertismentele neluate în seamă se năpustiră deodată asupra-i - multe și cu atâta putere, încât nici nu le mai putu deosebi bine și se prinse cu mâinile de cap.

„Margot, da, și Margot; și dânsa m-a prevenit cu schița de anatomie! Biata domnișoară: trupul ei firav vârât în sac! D’Elbeuf: când m-a scos din vălmășag în fața porții, se mai putea fugi încă! Până și Carol al nouălea mi-a spus: «Navarra, răzbună-mă!» Iar Mornay: «Coligny nu pleacă, fiindcă îl așteaptă mormântul, pe tine te așteaptă, însă, patul!» Și Maurevert: duhnea de departe a ucigaș! D’Anjou: înconjurat de duhuri întunecate! Guise: când a scos pumnalul, când i s-a citit pe față ura! Cât despre *Madame* Catherine, tot timpul plutea în jurul ei, se mișca în pas cu ea, mereu și peste tot, taina mocnită a acestei nopți! Iar eu îmi închipuiam că sunt fericit - fericit, sub ochii lui *Madame* Catherine. Nu știam încă ce e infernul!”

Sub lovitura acestei judecăți se clătină din nou. „Nu văzusem infernul.” Căzu, fără a scoate o vorbă, de-a curmezișul pe pat, de care își apăsă apoi pieptul și fruntea și se supuse judecății rostite în pieptul lui, sub fruntea lui. „Îmi serbam nunta și în timpul ăsta toți gemeau de pofta

abia înfrânată de a vărsa sânge. Se împărțiseră în grupuri deosebite pe lângă pereți, ca să nu sară încă unii asupra altora. Și eu mă lăsam condus spre patul nupțial. Regina, mama mea, a căzut cea dintâi jertfă. Iar noi ceilalți eram meniți s-o urmăm; toate semnele sângeroase, toate minunile o vesteau. Dar eu m-am lăsat condus la patul conjugal și am prelungit nunta până a început măcelul. Pentru că nu știam încă ce e infernul. Toți ceilalți își aminteau neîncetat de existența lui, numai eu nu, și asta-i greșeala mea. Asta-i marea mea vină. M-am purtat de parcă oamenii ar putea fi domoliți prin bună-cuviință, ironie sau ușuratică bună-voință. Dar numai eu sunt așa, și nu știam încă ce e infernul!”

În timp ce îi treceau aceste gânduri prin minte, trupul îi tresări de câteva ori, de parcă ar fi vrut să sară în sus, dar nu cuteza s-o facă. Prima oară, în clipa când își aminti de vorbele și înfățișarea surorii: „Dragă Henri! S-o știi de la mine, mama a înțeles foarte bine cum stau lucrurile. Înainte de a muri otrăvită, a lăsat vorbă: sau să nu vii de loc, sau să vii în așa fel ca tu să fii cel mai tare. Părăsește Parisul, dragul meu! Trimite soli călări în întreaga țară! Și vino la nuntă în fruntea armatelor tale!” Auzea parcă și acum glasul înduioșător al Catherinei, sperios și subțirel când zăbovea pe ultimele silabe. La drept vorbind, fusese chiar glasul lui și avertismentul acesta se deosebise de celelalte. Toate veniseră din afară, numai acesta singur adeverise ceea ce simțise și el în adâncul sufletului!

Henri fu zguduit de o căință atât de vie, că trebui să se prindă de pat, cu unghiile și cu dinții. „Nu știam încă ce e infernul. Unde mi-a fost capul? La dragostea mea pentru Margot? Nici măcar acolo. Pentru că altfel aș fi răpit-o și aș fi dus-o departe de Curte. Dar n-am vrut să părăsesc Curtea, fiindcă aici era locul primejdiilor și al îndrăznelilor, fiindcă doream să cunosc spaima, fiindcă mă zbenguiam ca un copil, în loc să-mi ațintesc privirea asupra iadului!” Și

căința îl zgudui din nou atât de puternic, încât tresăltă și patul sub el.

Cumplita lui înfrângere îl împinse să-și blesteme tinerețea. „Eu m-am găsit să-i dau lecții domnului amiral! să-l învinuiesc că poartă un război fără temei. Dar Coligny era însuflețit de credința care izbăvește, și de Spania și de patimile ucigătoare! El știa ce e infernul și lupta împotrivă-i! Pe când eu - eu m-am prăbușit în iad!" Era mai mult decât putea îndura. Îl copleși durerea. Gândurile i se învălmășiră, îl apucă un fel de amețeală, ca pe un adolescent cuprins de inspirație. Numai vânturile și valurile oceanului, care îi vestiseră o nouă lume, atunci, în La Rochelle, făcuseră să-i mai bată atât de tare inima. Acum se simți din nou în fața unei lumi noi. Dar de data asta nu mai era vorba de o lume largă și liberă, ce putea fi asemuită cu împărăția lui dumnezeu. Lumea care i se revela acum era o lume plină de dureri și de umilințe. Din ea țâșneau flăcări de pucioasă; pălălaia lor se apropia tot mai mult și în curând avea să-l înghită.

Cuprins de amețeala disperării sări în sus, alergă într-un colț al camerei și se izbi cu capul de perete. O dată, încă o dată. Nu se mai gândea la nimic, izbea doar cu capul și nu se mai oprea. Îl opri însă altcineva.

FACIUNTQUE DOLOREM

Două mâini îl așezară într-un jilț.

— Liniștiți-vă, sire! Și morala creștină, și învățăturile filozofilor antici prescriu o dreaptă cumpănire, o judecată rece și echilibru sufletesc. Cine uită de aceste precepte se răzvrătește împotriva lui însuși, lucru pe care v-am împiedicat la timp să-l faceți, tânărul meu stăpân. Dar nu

m-am așteptat la așa ceva din partea voastră, nu, din partea voastră m-aș fi așteptat mai degrabă să fi privit noaptea Sfântului Bartolomeu cu un exces de indulgență, cum să spun, cu un dispreț batjocoritor. Când am crăpat ușa prima oară, v-am văzut întins pe podea, dormeați, și răsuflarea vă era atât de liniștită, încât mi-am zis: „Nu-l tulbura, domnule d'Armagnac! E regele tău, și noaptea a fost grea. Când s-o deștepta, va fi iar stăpân pe sine și, după cum îl știi, va face o glumă."

Această lungă cuvântare, cu gradații dibace, rostită cu glas solemn dar îndrăzneț, lăsă deznădăjduitului tânăr destul timp ca să-și vină în fire și să poată semăna din nou cu Henri pe care-l cunoșteau toți.

— O glumă, repetă gentilomul-camerier; și stăpânul zise fără să mai stea mult pe gânduri:

— Curtea e tot așa de veselă ca azi-noapte? Dacă nu i-a pierit veselia, atunci avem nevoie, pentru a încheia serbările, de doi pastori și de niște cântece de înmormântare. De dragul meu ar cânta chiar și *Madame* Catherine.

Dar râsul îi rămase în gât.

— Nu-i tocmai ce-ar trebui să fie, rosti d'Armagnac cântărindu-l din ochi. Dar pentru început merge; în nici un caz, însă, nu trebuie să păreți amărât când îi veți întâlni pe ceilalți. Fiți vesel, zglobiu!

D'Armagnac își dădea prea bine seama că pentru moment cerea prea mult. De aceea, fără a mai stărui, îi puse stăpânului său o cârpă udă pe frunte, căci se vedeau urmele lăsate de izbiturile în zid. Apoi aduse, ca de obicei, puțină pentru spălat.

— Când m-am dus după apă, povesti el în timp ce umplea puțină, n-am întâlnit pe nimeni în drum. Dar o ușă a fost închisă cu grijă la auzul pașilor mei. În timp ce dormeați, am ieșit chiar și în stradă, mânat de foame, pentru că la bucătării nu se găsește nimic; în ultima vreme

acolo a curs mai mult sânge de om decât de găină, iar cei care au meseria să căsăpească au fost și ei căsăpiți. Strada era goală, dar din depărtare veneau doi oameni cu brasarde albe; i-am zărit îndată, că mi s-au deprins ochii. Tocmai mă pregăteam să caut un adăpost, când, ce să vezi, se întorc amândoi și pornesc înapoi. Pot spune chiar că au luat-o la goană, pentru că făceau pași atât de mari, de li se vedeau tălpile. Ce-o fi însemnând asta, sire?

Henri căzu pe gânduri. Dar după un răstimp rosti:

— Nu cred să le fie frică de noi acum, după ce i-au ucis mai pe toți ai noștri.

— Atunci credeți că-i mustră conștiința? întrebă d'Armagnac cu brațele întinse, așteptând nemișcat răspunsul.

Henri se uită țintă la el ca la o icoană.

— Se vede că cei doi albi te-au luat drept altcineva trase el concluzia. Apoi se băgă în putină. Se întunecă, zise mai târziu. Ce ciudat, parcă nici n-a fost zi astăzi!

— A fost o zi a umbrelor, îl îndreptă d'Armagnac. A trecut ușor și pe nesimțite, după atâta vărsare de sânge. Până seara au stat toți cu ușile zăvorâte, fără să mănânce nimic, vorbind în șoaptă. Doar într-un singur fel s-au mai folosit de simțurile omenești: din cele trei sute de domnișoare de onoare ale reginei-mame nici una n-a dormit singură.

— D'Armagnac, zise Henri, trebuie să mănânc ceva.

— Înțeleg prea bine, sire. N-o spuneți numai pentru a mulțumi o nevoie trupească. Cele mai adânci porniri ale sufletului vă trezesc dorința de a vă hrăni. Cu stomacul plin vă veți înfățișa mult mai bine în fața unor oameni lihniți și veți avea un avantaj față de cei mai mulți. Dacă sunteți bun...

Și primul-camerier întinse halatul în toată lărgimea lui; de-abia după ce se șterse bine, regele Navarrei văzu masa pe care se afla pâine și carne.

Henri se repezi asupră-le. Sfâșie, mușcă, înghiți și bău tot, până la ultima picătură; în timpul acesta, din ochii camerierului se prelinseră două lacrimi. Căci d'Armagnac se gândea că mănâncă în umbra morții, care sta neîncetat cu mâna ridicată, gata să înșface, deși n-o făcea încă. „Așa am străbătut călări întreaga țară, așa mâncăm, așa ne plimbăm pașii prin saloanele Luvrului. În afară de asta, suntem servitori, deși gentilomi, iar unul dintre noi e rege, și chiar înfulecă regește", observă d'Armagnac. Apoi, drept urmare a gândurilor lui solemne, începu să cânte vesel:

— „Ca un guzgan bătrân, încetișor, binișor, pândește *Madame* Catherine pe cei ce plâng și mor. Privește pe gaura cheii pe furiș, pe îndelete".

— Și ce face acolo? întrebă Henri fără să vrea.

De când sfârșise de mâncat, inima îi dădea ghes să întrebe de Margot. Ar fi vrut să întrebe: „Regina, soția mea, a ieșit din apartamentele ei?" Iar primul-camerier ar fi trebuit să răspundă: „Regina Navarrei a întrebat de mai multe ori de sănătatea voastră, sire!" Ba ar fi trebuit să adauge chiar: „*Madame* Marguerite așteaptă ca scumpul ei soț s-o viziteze cât mai curând", deși d'Armagnac nu obișnuia să vorbească așa. De altfel, Margot nici nu i-ar fi încredințat un astfel de mesaj. Și la rândul lui, Henri n-ar fi trebuit să primească invitația. Pentru amândoi, toate acestea țineau de trecut. Oftă. D'Armagnac înțelese de ce. Nu era omul potrivit să aducă mesaje galante, din pricină că gândul lui iute le-o luă înainte.

— Regina Navarrei se află la *Madame* Catherine, rosti el cu glasul cel mai firesc, deși destul de apăsat.

Stăpânul îl privi mirat, iar el făcu o pauză lungă. Dar când simți că Henri aștepta înfricoșat, își urmă vorba cu atât mai repede:

— Am văzut-o pe regină. A ieșit din odaie când un valet i-a șoptit la ureche că mă aflu în fața ușii. Sunt în relații bune cu valeții reginei mame. Ăsta tocmai ducea înăuntru

niște cerneală. L-am întrebat: „Pentru ce?” „Vrea să scrie”, mi-a zis. „Și *Madame* Marguerite?” l-am întrebat eu, cu toate că nu știam bine dacă e acolo ori nu. „Șade pe sipet”, mi-a suflat îndată dobitocul. Nu îndrăznește să se despartă de bătrână”. Atunci l-am ispitit: „Ia hai să punem rămășag pe o balercă de vin că iese dacă află că sunt eu aici!” Însetat cum era, s-a învoit și apoi a trebuit să deschidă chiar el ușa pentru *Madame* Marguerite: și nu m-am păcălit.

— Dă-i încolo pe valeți și vorbește mai bine cu vizitiii! îi ceru stăpânul nerăbdător.

— Și eu îmi ziceam așa, sire, îi răspunse d’Armagnac. Dar regina Navarrei mi-a încredințat o seamă de vești pe care eu le înfățișez cu sfiiciunea și slaba înțelegere a unui om neînsemnat. Regina Franței scrie scrisori autografe către Anglia, Spania și Roma. Face mai multe ciorne, căci veștile ce are de dat nu sunt ușor de ticluit; întâmplările din noaptea trecută trebuie înfățișate în chip deosebit, după cum scrisoarea e adresată reginei Elisabeta, lui Don Filip sau papii. Nemaiizbutind să se descurce singură, *Madame* Catherine a făcut apel, împotriva obiceiului, la sfaturile fiicei învățate, iar aceasta, cunoscând astfel tot ce se întâmplă, vi le comunică prin gura mea vorbăreață.

D’Armagnac se înclină, sfârșise ce avea de spus. Din clipa aceea, treaba lui era să se îndeletnicească atent cu veșmintele stăpânului: i le puse dinainte, îl ajută să se îmbrace, în tăcere, fără a mai scoate o vorbă, spre a nu-i tulbura gândurile. Iar Henri gândea: „Margot îmi destăinuie tainele temutei sale mame. Asta e ca și cum mi-ar trimite vorbă că mă așteaptă, ca altădată, în odaia noastră de dormit. Ba chiar mai mult. Vorba ce mi-o trimite înseamnă: «Scumpul meu Henricus», gândi el o clipă în latinește și o auzi îndată și pe dânsa spunându-i la fel, cu glasul ei răscolitor: «Nu veni, preaiubite Henricus; din păcate, voluptățile și durerile dragostei noastre ucise au

devenit pentru noi fructe oprite».”

Quod petiere premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis...

„Cu o patimă sălbatică strâng în brațe pe cel pe care-l doresc...” În minte i se îngrămădesc amintiri arzătoare, amintirea îmbrățișărilor nebunești și a buzelor mușcate cu voluptate. „Dar s-a sfârșit cu toate astea! Acum așa stau lucrurile, încât iubita mea îmi dăruiește știința și conștiința ei cum îmi dăruia înainte trupul - dar tot nebunește, cu mușcături. *Faciuntque dolorem animae*. Rănindu-mi sufletul. Dacă am putea fi acum împreună, am plânge amândoi, căci suntem sortiți să fim vrăjmași și să ne pricinuim dureri. Ar fi poate mai potrivit să cercetăm împreună ce au de gând ai ei și cum s-ar putea scăpa de-aici. Dar oricare ar fi gândurile lor, trebuie să pun cât mai curând cu putință o depărtare de cel puțin o sută de leghe între mine și Curte și, ca să ajung acolo, am să mă bizui pe Margot, vrăjmașa care îmi destăinuie totuși tainele mamei ei!”

Aici firul gândurilor se opri. În capul lui Henri mai stăruiau doar cuvintele: „*Faciuntque dolorem!*”

Și fără a-și da seama, rosti cu glas tare:

— Nu mă pot încrede în dânsa, nu mă pot încrede în nimeni. Numai eu singur îmi pot fi de ajutor.

AU PUS MÂNA PE MINE

Se întoarse. De față nu era decât d’Armagnac, care n-auzise, sau se făcea că nu auzise nimic. Primul-camerier ținea mâna pe clanță, dar nu deschise ușa până nu se încredință că stăpânul său s-a întors de-a binelea cu

gândurile pe pământ. Prin ușa deschisă se vedeau, în anticameră, doi gentilomi; stăteau nu departe de ușă, gata să-l conducă pe regele Navarrei nu acolo unde ar fi poruncit el, ci acolo unde li se ordonase. Cei doi gentilomi care îl așteptau erau: domnul de Nançay, pe care Henri îl pălmuise și domnul de Caussens, unul dintre ucigașii amiralului. Henri se îndreptă spre ei, foarte firesc după cât se părea, chiar fără să pară a-și da bine seama în ce situație se afla, căci izbucni într-un râs nevinovat. Dar își ceru îndată iertare, rostind cu glas spășit și încurcat:

— Mergem de-a dreptul la liturghie?

Și, fără a se mai lasă poftit, trecu singur între cei doi.

— Momentul ar fi potrivit, deoarece suntem cu toții mai nemâncați decât oricând. Sau poate că domnii au îmbucat ceva de ieri încoace? Eu n-am luat în gură nici măcar o frunză de salată și asta îmi pare mai greu de răbdat decât toate încercările la care am fost supus.

Și sporovăi mereu tot felul de nimicuri, făcând câte o pauză în așteptarea unui răspuns ce nu mai venea, până când ajunseră în marele salon al Luvrului. În gând își dădea însă silința să ghicească pricinile tăcerii lor. Tăceau oare numai fiindcă, pe drumul pe care-l străbăteau, ei erau temnicerii, iar el prizonierul lor? Nu, aveau pesemne și alte pricini, pe care trebuia să le deslușească. Mântuirea lui atârnă de cunoașterea acestor oameni.

În primul moment nu zări decât spinări. La toate ferestrele se înghesuiau oameni, în timp ce alții căutau să-și facă loc ca să privească și ei. Cerul părea a se fi întunecat deodată ca în plină noapte și oamenii erau prada unei înfrigurări care-i cuprinse de îndată și pe Henri, și pe însoțitorii săi. Aceștia îl părăsiră. Iar Henri văzu lângă el pe d’Alençon, cel mai tânăr frate al regelui. Omul cu două nasuri, cum i se spunea din pricina unui neg mare care-i crescuse lângă nas, dădu din cap cu înțeles. Vărul Navarra îl întrebă ce se vedea afară. Vărul d’Alençon îi răspunse cu

un singur cuvânt și se uită repede în altă parte.

— Corbii.

Atunci înțelese Henri de ce se întunecase pe neașteptate cerul: stoluri nesfârșite de păsări negre pogorâseră asupra Luvrului: o duhoare, ce li se părea prea plăcută, îi îmbiase de departe, încă de când se întețise din pricina arșiței; dar își așteptaseră ora lor. Omul cu două nasuri observă:

— Li s-a pregătit o masă bogată.

După ce rosti aceste cuvinte, parcă într-o doară, se depărtă, făcu un ocol, apoi se înapoie lângă Henri, întorcând capul în toate părțile spre a vedea dacă nu-i cumva pândit.

— Pentru alții nu s-a pregătit nimic, mai spuse în fugă și dispăru apoi printre oamenii care se înghesuiau.

Un bărbat frumos, Bussy, șopti ca pentru el:

— Nu merită nici o atenție. E cam nebun. Cum suntem de altminteri cu toții.

După care dispăru și el.

Încet-încet, mulți dintre cei ce se înghesuiseră pe la ușile balcoanelor se înapoiară către mijlocul salonului. Cei mai mulți erau palizi și aveau răni sau cucuie; nu numai Navarra avea o umflătură la frunte. Mulți ochi trădau un fior lăuntric, o înstrăinare a omului față de sine însuși; și anume mâini păreau a voi să se ascundă. Se uneau deasupra pântecului, încleștându-se, și apoi, fără vreo pricină vădită, o mână se despărțea de cealaltă și se repezea spre teaca pumnalului. Henri luă peste picior mai mulți inși, care păreau foarte încurcați.

— Am mai văzut eu astfel de orătănii, zise el. Nu-i câmp de bătaie să nu le întâlnești.

Cineva, care străbătea de unul singur salonul, rosti:

— Un câmp de bătaie e cu totul altceva, nu se poate asemui cu vechea Curte sau cu puțul Luvrului.

Era Du Bartas; dar nici nu întoarse capul spre vechiul său prieten și stăpân. Henri strigă după el:

— Noi doi n-am fost aruncați în puț. Ăsta-i singurul lucru de seamă: să nu fii acolo.

Și izbucni în râs, probabil dintr-o copilărească pornire de a nu vedea adevărul; ori nepăsarea poate fi împinsă atât de departe? Cei care se aflau în imediata lui apropiere se depărtară spre a nu arăta ce gândesc. Numai Du Guast, favoritul moștenitorului tronului, d'Anjou, se împăună:

— Și ce ușor vi s-ar fi putut întâmpla același lucru, sire!

Dar îndată se făcu și el nevăzut printr-o ieșire. Nici unul nu putea sta locului, se foiau cu toții, dar nu împreună. Care cum schimba un cuvânt cu cineva, întrerupea fără veste vorba, se întuneca la față și se depărta de unul singur. Cei doi ucigași, de Nançay și de Caussens, se schimbaseră între timp la față; se vedea că sunt descumpăniți; deodată se despărțiră și ei.

Ducele de Guise apăru în toată strălucirea lui, însoțit de o suită numeroasă, și înaintă prin mijlocul salonului, pe sub cele douăzeci de candelabre mari. Pe neașteptate, în calea mândrului Henri de Guise se ivi Henri Navarra, care îl privi drept în ochi și-i făcu un semn de salut cu mâna. Cu toții își ținură răsuflarea. Dar Guise răspunse la salut și se feri chiar puțin din cale. De-abia mai târziu își veni în fire și strigă triumfător:

— Salutări din partea amiralului!

La auzul acestor vorbe se împrăștiară cu toții care încotro. Lorena călca apăsat, dar pașii îi răsunau în gol.

Henri căuta, ca și ceilalți, să stea cât mai deoparte, cel puțin până când se vor fi adunat iarăși mai mulți la un loc. Căci era cu neputință să nu facă din nou cerc spre a-și satisface curiozitatea și a-și risipi teama și nesiguranța. Deocamdată, însă, se trăseseră cu toții pe lângă pereți. Condé se strecură pe furiș până lângă Henri.

— Ai aflat? întrebă el.

— Sunt prizonierul lor, dar ce are să se mai întâmple de acum încolo e greu de ghicit, deși am privit drept în ochii

lui Guise, Guise, după ce a murit domnul amiral, i-a călcat cu piciorul pe față. Asta n-ai știut-o, se cunoaște după cum ai pălit. Mă tem că nu scăpăm teferi nici noi. Nici nu merităm să scăpăm. Cine a făcut prostii așa de mari degeaba mai trăiește. Unde-i soră-mea?

— La mine acasă.

— Spune-i că a avut dreptate, dar că am să fug.

— Nu pot să-i transmit nimic, nici eu n-am voie să ies din Luvru. Straja a fost întărită, are să fie greu s-o ștergem.

— Atunci nu ne rămâne altceva de făcut decât să mergem la liturghie? întrebă Navarra.

Vărul Condé, care, în noaptea trecută, fierbea de mânie când se pomenea de așa ceva, înclină capul și oftă. Totuși îl îngrozi tonul ușuratic cu care vărul Navarra îi spuse:

— Principalul e că suntem în viață.

Și Henri păstră același ton când în jurul lor se adunară din nou mai mulți inși:

— Domnule de Miossens, trăiești! Nu-i așa că asta-i cea mai mare surpriză din vieții dumitale? După care strigă însă și: Domnule de Goyon, trăiești! dar acesta era mort de-a binelea și nu se afla în marele salon, ci pradă corbilor în puțul Luvrului.

Cei care auzeau ciudatul fel de a vorbi al lui Navarra se depărtau cu expresii diferite pe față: unele trădau îngrijorare, reprobare ori milă, altele numai dispreț. Dar Henri și când îl văzu pe d'Anjou, moștenitorul tronului, exclamă: „Trăiești!"

Atunci își dădură cu toții de-a binelea seama că, și după noaptea Sfântului Bartolomeu, Henri de Navarra rămăsese un ușuratic care, fără a sta mult pe gânduri, jertfea totul unei glume. Și o arătară prin felul cum îl priveau, prin râsete care exprimau și un simțământ de ușurare, dar și o vagă dezaprobare. Henri lua aminte la toate aceste nuanțe și își întipărea în cuget purtarea tuturor, în timp ce cu toții credeau că nu se gândește decât la glumele lui.

D’Anjou tocmai sosise și era foarte bine dispus; buna lui dispoziție înviora chiar atmosfera înăbușitoare ce domnea în palat în seara aceea de august. La urma urmei d’Anjou se purta ca un învingător; era vesel și binevoitor.

— Cum să nu trăiesc! Pot spune că abia acum trăiesc cu adevărat; căci dinastia și țara au scăpat de o cumplită primejdie. Navarra, amiralul era dușmanul nostru și te înșela și pe tine. Nu se gândea decât să distrugă pacea Franței și a restului lumii. Plănuia să ne bage în război cu Anglia și de aceea răspândea zvonul că regina Elisabeta ar vrea să ne ia Calais-ul. Hotărât, amiralul trebuia să moară. Tot ce s-a mai întâmplat a fost o urmare de neînlăturat a acestei situații, un lanț de nenorociri, rezultatul unor vechi neînțelegeri și a unor dușmănii fără rost; să le înmormântăm și să le trecem în lumea umbrelor.

Ultimele cuvinte, cam nefericit alese, îi mâhniră oarecum pe ascultătorii mai simțitori. Dar, în general, cuvintele lui d’Anjou făcură o excelentă impresie prin intenția de împăcare și pașnica dorință de a da uitării, pe care o exprimau. Tocmai spre asta năzuiau toți cu înfrigurare. Pe de altă parte, d’Anjou vorbise mult; i se făcu sete, iar ascultătorii care îl urmăriseră cu mare atenție se simțeau și ei însetați. Dar când fu să se aducă vin, se văzu că în tot Luvrul nu se afla nici o picătură.

Proviziile se cumpărau de pe o zi pe alta. Cele de ieri fuseseră consumate toate după urletele ucigașilor, iar azi… Azi nici n-a fost zi. Nimeni nu se gândise nici la vin, nici la carne. De altminteri, de teamă, nici chiar cârciumile cele mai de rând nu se deschiseseră. Așa încât moștenitorul tronului și toată Curtea trebuiră să rabde de sete.

— Dar pentru asta nu trebuie să rătăcim prin întuneric, ca niște umbre, observă d’Anjou și porunci să fie aprinse cele douăzeci de candelabre.

Ciudat, dar nici la asta nu se gândise nimeni.

Maeștrii de ceremonie trimiseră valeții după lumânări;

aceștia alergară, dar se întoarseră plouați, cei mai mulți cu mâinile goale. Găsiseră doar câteva capete de lumânări; în noaptea trecută, stăpânită de urletele ucigașilor, se arseseră toate proviziile. O bună bucată de vreme, în salon se făcu din ce în ce mai întuneric. Mișcările oamenilor deveniră mai încete, glasurile mai scăzute. Fiecare se simțea singur, își putea recunoaște vecinul numai încordându-și privirea, și aștepta să se întâmple ceva, deși nu știa bine ce anume. O doamnă dădu un țipăt ascuțit. Fu scoasă afară pe brațe, și din clipa aceea toți își dădură seama că discursul bine cântărit al fratelui regelui nu schimbase, la drept vorbind, nimic. Henri, care se strecură printre curteni, auzi șoptindu-se:

— În noaptea asta am făcut ori prea mult, ori prea puțin.

Și auzi și răspunsul:

— Ăsta e rege doar. Dacă i-am fi făcut și lui de petrecanie, ne-am fi ridicat în cap toți regii pământului!

Și regele Navarrei înțelese ceva mai mult despre, ursita sa. Înțelese mai bine decât mulți alții care șușoteau adevăratul tâlc și adevăratul izvor al vorbelor rostite mai înainte de d'Anjou. Când intrase în salon, d'Anjou venise de-a dreptul de la maică-sa, asta era dezlegarea tainei! *Madame* Catherine se afla în odaia ei, bine păzită, în fața pupitrului și scria cu mâna ei grăsană litere, care erau tot atât de împrăștiate pe cât părea dânsa de echilibrată. Și scriind reginei protestante a Angliei, nu-i putea spune altă decât: „Amiralul v-a înșelat, scumpa mea soră, numai eu sunt prietena voastră".

„Să arunci totul în spinarea mortului e cel mai bun mijloc de a scăpa de răspundere; iar lumea, căreia nu-i place să împartă răspunderea măcelurilor, se poate astfel liniști, indiferent ce crede în realitate. Toate astea îi privesc pe… morți. Dar și pe mine!" își spuse Henri. Și, la adăpostul întunericului, chipul lui își recăpătă înfățișarea cea adevărată. Gura i se crispă, în ochi îi scânteie ura.

Imediat însă, își domină nu numai înfățișarea ci și simțămintele; căci se făcuse, în sfârșit, lumină. Urcându-se pe scări, valeții aprinseseră câteva lumânări, care aruncau o lumină palidă în mijlocul salonului. Mulțimea curtenilor făcu: „A!” așa cum face orice mulțime după o îndelungată așteptare în întuneric. D’Alençon se apropie de vărul Navarra.

— Henri, începu el. Nu mai merge așa. Trebuie să avem o explicație.

— O spui acum, când s-a făcut lumină? îi răspunse Henri.

— Văd că mă înțelegi, încuviință omul cu două nasuri. Voia să arate limpede că nu e prost. Prefă-te cât poți, îl sfătui el pe Navarra. Și eu trebuie să fac pe fiul iubitor și pe bunul catolic, dar curând am să trec în secret la religia voastră. Nici nu știi câți au să o îmbrățișeze după toate câte s-au întâmplat.

— Așa încât eu am să rămân, probabil, singurul bun catolic din tot Luvrul, îi răspunse Henri.

— Fratele meu d’Anjou se împăunează de ți se face silă. E eroul zilei, și-a văzut visul cu ochii, e vesel și mărinimos.

— Și nu mai e înconjurat de duhuri întunecate, întregi Henri.

— Așadar drumu-i liber pentru favoritul bunei noastre mame. Numai nebunul de Carol mai trebuie să moară. Ai poftă, Navarra, să vezi toate astea scrâșnind din dinți de neputință? Eu nu. Hai să fugim și să răsculăm țara! Fără zăbavă!

— Am mai zăbovit o dată când să-l înjunghii pe Guise, se trădă vărul Navarra, lăsând să-i scape din frâu mânia adunată în el.

Dar își luă repede seama și se liniști. „Nu se poate avea încredere în omul cu două nasuri. Chiar dacă nu umblă să mă tragă de limbă, e totuși împrăștiat ca scrisul mamei lui, gândi Henri. Să nu pui temei pe cuvântul lui, își spuse. Și

mai ales să nu te trădezi față de el!” De aceea încheie astfel fraza privitoare la înjunghierea lui Guise:

— Dar mulțumesc lui dumnezeu pentru zăbavă!

D’Alençon nu mai ținu seamă că vărul său se ferea de el. Continuă să-și descarce sacul până în fund.

— N-ai să crezi, dar îi așteaptă în astă-seară pe ambasadorii străini. Trebuie să vină nunțiul papal și trimisul lui Don Filip de Spania, ca să dea glas prea înaltei lor mulțumiri pentru izbânda nopții Sfântului Bartolomeu. Criminalii norocoși uită totdeauna că se bucură de împlinirea unei crime respingătoare. *Madame* Catherine e gătită și-i gata de primire. Da să mergem ceva mai încolo. Pe aici zidul are un anume ecou, care poate fi auzit până în odaia respectatei mele mame. Iar conversația noastră ar putea-o pune pe gânduri.

— Eu n-am spus nimic, stabili Henri.

— Îl urăsc pe d'Anjou, sună răspunsul fratelui.

— Da ce ai cu el, François? Din parte-mi nu-i cer decât să mă lase în pace.

Într-adins, Henri nu privea către mijlocul salonului; dar nu-i scăpă totuși că sub singurul candelabru aprins se întinsese o masă de joc. D’Anjou îi și chemă:

— D’Alençon frate! Vere Navarra!

— Îndată, îndată! răspunse François d’Alençon. Avem de vorbit ceva foarte important.

Sinceritatea aceasta era menită să înlăture orice bănuială de conspirație! Cei doi veri se depărtară și mai mult de ceilalți curteni. D’Alençon își însoțea spusele cu mișcări repezite, dezordonate. Când părea că duce o pușcă la umăr, când se apleca până la pământ, de parcă ar fi dat drumul unei închipuite haite de câini. Și în acest timp rosti:

— D’Anjou e nebun. Da ce mai, au înnebunit cu toții. Îl așteaptă nu numai pe nunțiul papal și n-au de gând să se mulțumească nici cu laudele pe care le aduce trimisul lui Don Filip. Visează nici mai mult, nici mai puțin decât o

vizită din partea englezului Walsington. E ciudat, dar toți cei care nimicesc fără a sta prea mult pe gânduri o victimă mai slabă își închipuie că Anglia trebuie să-i îndrăgească numaidecât!

La care Henri îl întrebă:

— Vere d'Alençon, tu, care vezi așa de limpede totul, cum de pierzi mereu din vedere casa de Lorena, care vrea să vă răpească tronul vouă, celor din familia Valois? Eu vă sunt o rudă bună și neînsemnată care vă atrage luarea-aminte. Dacă noaptea Sfântului Bartolomeu a fost o faptă creștinească, menită să țină unit regatul prin teroare, nu trebuie să uitați că Parisul îl socotea încă dinainte pe Lorena un catolic mai bun decât voi. Și cu atât mai mult îl va socoti acum, când a călcat în picioare fața amiralului ucis!

Henri vorbise aproape în șoaptă, ca să nu-i scape cumva vreo izbucnire violentă, ori să-l podidească plânsul.

D'Alençon repetă:

— Guise a călcat cu piciorul fața amiralului ucis și asta îl stigmatizează. Nu mă tem de el. Frumosul pe care Parisul îl adoră! Dar ce repede poate deveni hâdă o față frumoasă ca a lui! Să nădăjduim că din pricina ciumei! Și-și însoți aceste vorbe de mișcări repezite, dezordonate. De altminteri, continuă d'Alençon, ne aflăm în partea neluminată a salonului și nimeni nu trage cu urechea la ce vorbesc cei pe care nu-i poate vedea, afară poate de spionii de meserie ai mamei. Dar dânsa e ocupată până peste cap astă-seară și a uitat chiar să ne trimită domnișoarele ei de onoare.

Iar Henri încheie:

— Eu mi-am îngăduit numai să previn casa de Valois. Am fost însuflețit de gânduri curate, iar respectul meu pentru regina-mamă e nemărginit.

D'Alençon izbucni în râs la aceste vorbe, așa cum faci după cel din urmă cuvânt de spirit al unei conversații

plăcute.

— Fii liniștit, dragă vere, nu te-ai trădat nici o clipă; îți stau chezaș! Tu pe mine mă ai complet la mână în schimb eu pe tine de fel. Totuși, acum ne cunoaștem și ai mai aflat încă ceva pe lângă multe altele pe care le vei fi aflat în astă-seară!

Ceea ce era cum nu se poate mai adevărat. Zăpăcitul de François se și depărtase de lângă vărul lui, pierzându-se într-o ceată de curteni care ieșeau în anticameră. Dintr-acolo se zărea lumina tremurătoare a câtorva făclii, precedate de umbre mari, iar curând se auzi și glasul puternic al maiestății-sale regele Carol al nouălea. Țipa și părea a fi nebun de-a binelea. Navarra, care rămăsese singur, își spuse: „Și pe dânsul va trebui să-l mint, cu toate că mi-a scăpat viața. Dar încă o dată n-ar mai putea s-o facă nici el. Știu ce mă paște: l-am privit pe Guise drept în ochi. Știu ce mutră are să facă și bătrâna ucigașă, care nu vrea să se arate înainte de a se înfățișa ambasadorii - iar ei nu prea se grăbesc să vină. Noaptea Sfântului Bartolomeu a fost o neizbândă, dar pe mine au pus mâna. Jocul pare să devină distractiv. Nu-i așa, *Madame* Catherine și domnule de Guise? I-am cercetat atâta pe toți în astă seară, că mi se învârte capul ca după o lectură prea îndelungată!”

Se urni din loc și intră în cercul luminat de făclii spre a-l întâmpina pe regele Franței; în același timp luă o înfățișare plăcută și ușuratică. Dar, cu inima zvâcnind de frică și de ură, își spunea: „Mântuirea mea atârnă de cunoașterea acestor oameni!”

O NEIZBÂNDĂ

Fără multă vorbă, Carol al nouălea porunci ca făcliile să fie băgate în candelabre, chiar cu riscul de a cădea picături de păcură pe umerii albi ai doamnelor. Orice era preferabil întunericului: chiar și lumina aceea roșietică de iad. Căci Carol și Curtea lui se prăbușiseră, fără îndoială, în fundul iadului. Tuturor le trecu prin minte gândul acesta și își îndreptară privirile spre ferestre să vadă: mai zboară corbii? Ar fi fost un semn că se află totuși pe pământ.

În mijlocul salonului, Carol avea ieșiri demonice. Chiar el, cu mâna lui, a tras azi din balconul palatului asupra unor hughenoți care fugeau! Dar, se înțelege, nu se fălea și că trăsese fără să țintească și că nu-i nimerise.

— Ehe, am făcut o vizită și spânzurătorii în care se legăna domnul amiral! Părintele meu! răcni el cu rânjet de satană.

Apoi își veni, însă, în fire pentru o clipă și se domoli.

— Nu prea miroase bine amiralul! zise și, uitând de toate lucrurile rău mirositoare din lume, luă poza plină de noblețe ce o avea în tablouri. Stând astfel își îndreptă ochii spre Navarra și Condé. Voi protestanții ați conspirat. Așa că nu ne-a rămas altceva de făcut decât să ne apărăm. Chiar așa am declarat astăzi parlamentului meu, arătând pricinile judecății sângeroase pe care a trebuit s-o fac; așa, și numai așa, vor înfățișa lucrurile pentru posteritate și istoricii mei, indiferent dacă au să fie crezuți ori nu.

Apoi ceru de băut, căci avusese o zi foarte grea. Când auzi, însă, că nu există vin, răsturnă de ciudă masa de joc. Iar accesul de furie dură până când din odăile servitorilor se aduse un fel de oțet. Carol îl sorbi dintr-un pocal de aur cizelat; pe pocal se vedea Diana vânând cu însoțitoarele ei, iar cele două toarte întruchipau cu rotunjimea lor trupurile ademenitoare ale unor sirene.

Cu gura pungă din pricina vinului oțețit, nebunul se uita pe sub sprâncene la verii protestanți. Acreala înviorează.

— Ia te uită, strigă de aceea Carol. Doi viitori stâlpi ai bisericii! Pe cuvântul meu, cardinali vă fac!

Această perspectivă îi provoacă o nemăsurată plăcere. De data asta, împreună cu el izbucni în râs toată Curtea, așezată într-un cerc mare în jurul singurei mese de joc, deasupra căreia pâlpâiau făcliile. Carol se tolănea pe un scaun, cu picioarele depărtate; fratele său d'Anjou, care se temea de accesele regelui, ședea doar pe marginea unui scaun. Iar cei doi eretici stăteau în picioare, cu capetele plecate, răbdând batjocura.

Al cincilea jucător ceru: „Să începem!" Era Lorena. „Așezați-vă!" porunci el celor două victime.

Apoi împărți cărțile, câte patru de fiecare. Jucau „prime". Cei cinci își priviră cărțile, iar curtenii, care făceau un cerc larg în jurul lor, încercară și ei să vadă ce cărți aveau. Curtenii purtau haine de mătase în toate culorile, dungate, cu blazoane brodate. Unii erau scunzi, cu pântece lucitoare, alții atât de lungi, încât părea că se cocoțaseră pe scaune. Picioarele, subțiri la glezne, li se umflau mai sus ca niște butoiașe; mânecile li se înfoiau în jurul umerilor, iar pe coleretele largi se odihneau capete ce aminteau de tot soiul de dobitoace: de la erete până la porc. Priveau cu toții încordați la jocul regelui.

— Navarra, unde ai lăsat-o pe grăsana de Margot? Întrebă Carol, începând jocul. Și de ce nu se arată mama, de vreme ce a izbutit să vă prindă în laț pe voi, hughenoții? Ei, dar doamnele Curții unde sunt?

Băgase deodată de seamă că erau prea puține femei în cercul privitorilor.

Fratele său d'Anjou îi șopti ceva la ureche. Dar Carol nu catadicsi să coboare glasul.

— Regina, mama mea, îi primește acum pe ambasadorii străini. S-au înfățișat în cabinetul ei, toți o dată. De, așa e!

Domnii au uitat să se anunțe la mine. De altfel nici n-am văzut alaiul lor. Se vede că au intrat pe furiș; ambasadorii marilor puteri cunosc și marele secret de a se face nevăzuți.

Zvârli nepăsător o a doua carte; purtarea lui vădea un dispreț ascuns, de parcă ar fi vrut să spună: „Știu care-i miza și iau parte la joc numai cu mare scârbă”.

Lorena împărți câte patru cărți. Jocul se numea „prime”; cel care avea câte o carte de fiecare culoare câștiga un număr de puncte. Navarra își așternu cărțile pe masă, arătând că are câteșipatru culorile.

— Henri, rosti deodată celălalt Henri, din casa de Guise. Am să-ți spun ceva care o să te intereseze. Pentru mine, ambasadorii nu sunt nevăzuți. Și și-au exprimat mirarea că tocmai pe tine te-am lăsat în viață.

Încerca doar să-l provoace, căci Guise era ultimul om în tovărășia căruia s-ar fi arătat un ambasador. Henri răspunse așternând încă o dată cărțile pe masă; avea din nou câte una din fiecare culoare.

Dar când le întinse pentru a treia oară, unul din jucători își ieși din fire: d’Anjou. Își îngădui să bată cu pumnul în masă, deși știa de frica acceselor de furie ale lui Carol, dar acum turbase și el. Veselia și bunăvoința învingătorului se duseseră pe apa sâmbetei. Ambasadorii nu veniseră de fel, iar *Madame* Catherine era cuprinsă de frigurile nerăbdării, așteptând firitisirile lor. Nu îndrăznea să scoată capul în lume înainte de a fi primit vreun semn de încurajare din partea puterilor străine și n-o lăsa nici pe Margot să iasă din odaia ei. Cât despre Guise, vădea nerușinarea unui răsfățat al gloatelor și impunea mai mult prin mărimea neobișnuită a mădularelor decât prin obrăzniciile lui. Iar Carol al nouălea, departe de a-l pune la locul său pe fratele mai mic, se bucura de enervarea acestuia. „Hughenot prefăcut”, gândea plin de ură d'Anjou. Simțea că întreaga Curte începea să-și dea seama de situație. Toate fețele

erau pline de îngrijorare - nu știau ce să creadă, pe cine să se bizuie - erau fețele unor trădători. Și când te gândești că și orașul e înfricoșat, că reneagă aproape ca și Curtea noaptea Sfântului Bartolomeu! Simțământul de triumf al fiului preferat se schimbă într-o asemenea amărăciune, încât începu să plângă. Asta era răsplata unor fapte atât de mari! Pentru asta încercase să scoată omenirea dintr-o stare de plâns, pentru asta renunțase, în scopuri atât de înălțătoare, la conștiință și la omenie! Se scutise singur de datoriile creștinului și de poruncile adevărului. Și toate acestea le făcuse el, d'Anjou, crescut de clerici și de umaniști în Colegiul Navarra, tânărul care se putea judeca foarte bine pe sine însuși. „Eu nu sunt Guise, care nu simte nimic altceva decât mândria de a fi bine clădit. Am să fiu în veci omul căruia i se datorește noaptea Sfântului Bartolomeu!" Un asemenea lucru se iartă numai în caz de succes. Dar din clipă în clipă insuccesul devenea tot mai învederat.

Făcliile arseseră, se topiseră: asaltați de întunericul crescând, numai jucătorii de la masa regelui se mai bucurau de o lumină șovăielnică. D'Anjou avea chef să izbească pentru a doua oară cu pumnul în masă, sau chiar s-o răstoarne, cum făcea fratele mai mare în accesele lui de furie. Dar Lorena împărți iar cărțile, așa încât pumnul moștenitorului rămase ridicat în aer.

Navarra avea mereu cărți de câteșipatru culorile.

— Vrăjitorie, mormăi Carol.

Curtea, însă, își arăta admirația și părerea de rău printr-un sâsâit prelung, în care se deosebea și plăcere, și necaz. Căci e pasionant să fii de față la o întâmplare neobișnuită. Dar poate fi primejdios să-i tălmăcești înțelesul.

Curtea fu scutită, însă, de o asemenea treabă. Căci partida de cărți de la masa regelui fu deodată dată uitării. O nouă întâmplare venea să șteargă amintirea celorlalte. În anticameră apărură paji purtând sfeșnice cu lumânări

aprinse, în număr din ce în ce mai mare, și în curând palatul, în care până nu demult nu se găsise nici o lumânare, fu potopit de lumina lor repetată la nesfârșit. Cuprinși de un simțământ de ușurare, curtenii se înghesuiră spre ieșire; dar acolo se pomeniră împinși înapoi de străji. Întâmplarea lua proporții. Dincolo de anticameră, în odaia de primire a regelui, se vedeau șiruri întregi de copilandri. Pletele le străluceau în lumina sfeșnicelor pe care le purtau, mătasea le sclipea pe piept. Și mai departe de odaia regelui se zăreau alte și alte lumini. După o cotitură a zidului se aflau odăile reginei, care nu se vedeau însă. Iar de acolo părea a se apropia tot mai mult o lumină orbitoare, ca aceea a paradisului, plină de făgăduieli neînțelese;

O asemenea întâmplare face ca inimile să bată mai repede, îi îndeamnă pe oameni să vorbească mai tare, mai ales într-o împrejurare ca aceea când curtenii aveau în spatele lor întunericul marelui salon, în care abia mai pâlpâiau cele de pe urmă făclii.

— Domnule cavaler, inima îmi bate să se spargă.

— Nici a mea nu-i prea liniștită, doamnă. Ce s-o fi întâmplat?

Dar tocmai asta voise *Madame* Catherine; calculase dinainte totul. E drept, *Madame* Catherine era cuprinsă de neliniște, așa cum bănuise fiul ei d'Anjou, fiindcă nu se prezentau ambasadorii. Dar d'Anjou ar fi trebuit să știe totodată că dezamăgirile n-o descumpăneau pe maică-sa și n-o făceau să se simtă neajutorată. Spre deosebire de cea mai mare parte a oamenilor, așteptarea zadarnică n-o scotea din fire și n-o făcea să-și piardă liniștea împinsă până la nesimțire, iar neizbânzile vremelnice îi sporeau numai darul de a găsi mereu alte ieșiri.

Madame Catherine, pe adevăratul ei nume Caterina de Medicis, căzuse de mai multe ori pradă spaimei în timpul nopții Sfântului Bartolomeu; lucru lesne de înțeles pentru

oricine cunoaște firea omenească. Fiindcă oricât de îndelung ar fi plănuite și de amănunțit puse la cale, asemenea lucruri pot avea oricând un alt sfârșit decât cel prevăzut. De aceea *Madame* Catherine, pe adevăratul ei nume Caterina de Medicis, în timp ce-și târa de colo până colo pașii, sprijinită în baston, trăsese adesea cu coada ochiului la străjerii ei spătoși, întrebându-se cât timp vor putea, la nevoie, acești elvețieni și nemți să-i păzească odaia și să-i apere bătrânul și scumpul ei trup împotriva hughenoților ce ar fi putut să năvălească asupră-i. Și cotrobăise prin dulăpior cu gândul nu numai la vrăjmașii ei, ci și la paznici. Nu era oare mai bine pentru dânsa ca bărbații ăștia în plină putere să se prăbușească la pământ după ce vor fi dat peste cap o băuturică dăruită din toată inima? Cu câteva scrijelituri și tăieturi dibaci făcute s-ar putea înscena apoi un măcel, și toată lumea ar crede că regină a fost răpită și ucisă. Iar între timp, ea ar putea aștepta liniștită vremea ei, care nu putea întârzia, stând la adăpost într-o ascunzătoare cunoscută numai de dânsa.

Toate erorile oamenilor, ca de altminteri și greșelile istoriei, veneau de acolo că uneori era dată uitării ursita acestei lumi și a Franței: aceea de a fi stăpânită, fără greș și fără scăpare, de Roma și de casa Habsburgilor. Florentina se pătrunsese însă de acest adevăr o dată pentru totdeauna. În clipele grele, când până și feciorii ei i se împotriviseră, amenințase că se va retrage în orașu-i de baștină. Dar în sinea ei nu se gândise niciodată cu adevărat la o asemenea retragere, socotindu-se dintotdeauna un instrument al puterii ce stăpânea lumea, cu misiunea de a supune și Franța acestei puteri, se înțelege chiar spre binele francezilor și mai cu seamă al casei domnitoare. Protestanții francezi o socoteau pe această femeie ce îmbătrânea drept o criminală înrăită. *Madame* Catherine, însă, acționase chiar și în timpul nopții Sfântului Bartolomeu cu conștiința împăcată, spre

deosebire de fiul ei d'Anjou, care trebuise mai întâi să-și pună de acord faptele cu învățătura umaniștilor de la Colegiul Navarra.

Regina-mamă era încredințată că se află pe drumul cel bun, care este și drumul succesului. Și va trebui să mai treacă multă vreme până când și dânsa să se încredințeze că noaptea Sfântului Bartolomeu a fost un eșec. Atunci fiii ei își vor fi dat de mult sfârșitul, regatul va fi pradă flăcărilor, distrugerii, sfâșierii, iar pe cale de a pune mâna pe tron se va afla mântuitorul, un prinț neînsemnat din sud. Pe care odinioară îl ținuse prizonier, după ce-l momise cu fiica ei Margot.

„Ia uitați, priviți-l! Prietenii i-au fost răpuși, soldați nu mai are, e neputincios și batjocorit! Până și coreligionarii îl vor disprețui când va renega credința lor, și asta se va întâmpla curând! Sărman de el, nici nu mai face să fie ginerele reginei Franței. Curtea trebuie să-și bată joc de dânsul, hotărî înțeleaptă bătrâna. Așa e mai bine decât să-i faci de petrecanie. Reginei Angliei îi place mai degrabă să audă că-i obiect de râs decât că nu mai există de loc. I-am trimis o scrisoare, destul de convingătoare cred; va trebui să socotească noaptea Sfântului Bartolomeu ca pe un fel de accident de circulație dacă cumva eretica asta nu poate să priceapă ce valoare purificatoare a avut! La dracu cu ambasadorii, care nu se înfățișează azi! Au să-și ceară ei iertare pentru șovăiala lor! Dar între timp nu trebuie ca îndoiala să prindă rădăcini. Marile izbânzi pot întâmpina unele greutăți trecătoare. Se cere să se ia însă imediat contramăsuri! Curtea trebuie să-și recâștige buna dispoziție, ca să spună mai departe ce strălucire a căpătat Luvrul după marea noastră izbândă!"

Și *Madame* Catherine își recapătă îndată vioiciunea și începu să dea porunci. Mai întâi trimise după nora ei, arhiducesa - o piesă decorativă, înfățișată numai arareori, și de obicei păstrată într-o aripă uitată a parterului, care,

la drept vorbind, era destinată reginei-mame, dar aceasta prefera apartamentul mai arătos de la etaj. Apoi se ocupă în persoană de găteala fiicei ei Margot. Frumusețea ei trebuia înfățișată în stil mare, ca într-un rece cimitir al dragostei, cu toate perlele, cu peruca blondă și cu diademă, cu cununa și cu crinii de briliante. Nu, nu rochia din fir de aur! Aurul simbolizează altceva. Și dat fiind că fiica stărui cerând rochia pe care o socotea cea mai frumoasă, mama o pălmui, fără șovăială și fără slăbiciune; așa încât obrazul trebui iar sulemenit. Apoi bătrâna porunci să i se aducă o cravașă - o! nu pentru prințesă, căci acum era îmblânzită. Dar mai trebuia dresată și altă făptură. Și în scurt timp, cele două șiruri de paji cu sfeșnice începură să înainteze spre marele salon. O lumină solemnă, venită parcă de la împăratul ceresc, pogorî asupra Curții din sfere ce nu pot fi cunoscute de muritori, pătrunse în sufletele curtenilor și-i înspăimântă. Gentilomi încărunțiți erau gata, ca niște copii ai naturii, să vadă înfăptuindu-se minuni. Asta era clipa. Muzica!

URA

Oh! sunete divine și atotputernice! Curtea se dădu în lături, jucătorii de cărți, cu rege cu tot, se retraseră către perete și mijlocul salonului fu împrejmuit de cei mai frumoși copii ai regatului. Cele două șiruri ale lor împrăștie lumină, alți copii care pășesc printr-aceste două șiruri împrăștie armonie. Cântul lor îmbată, se înalță și preamărește. În urma lor vin doamnele, numai cele mai gătite dintre doamnele de frunte ale Curții și cele mai fermecătoare dintre domnișoarele de onoare. Parfumuri plutesc în întreg salonul și deasupra capetelor se înalță un

baldachin purtat de patru pitici, îmbrăcați în roșu, cu bărbi de câlți. Iar sub baldachin pășește însăși Elisabeta, arhiducesa, fiica împăratului roman, piesa de ceremonial atât de rar scoasă la iveală, gajul neprețuit dat Curții Franței de puterea care stăpânește lumea.

Niciodată nu fusese văzută de atât de aproape, cu toate că și acuma lumina tremurătoare, pâlpâindă împiedica să i se deosebească prea bine trăsăturile. O puteau privi, însă, numai bărbații; sexului care are ochii mai ascuțiți, mai critici îi fusese, cu multă înțelepciune, rezervat un rol în alai. Casa de Habsburg era reprezentată printr-o fată de nouăsprezece ani, dar nimeni nu s-ar fi putut gândi să-i dea numai atâta, văzând masca aceea fără vârstă, scorțoasă ca aurul în care era îmbrăcată. De data asta nu era împinsă de călugări spanioli care să nădușească pe sub covoare. Își mișca singură picioarele mari. Iar dacă cineva ar fi fost destul de îndrăzneț spre a face o asemenea constatare, ar fi spus că are picioarele lungi și mușchiuloase. Și se prea poate că s-ar fi găsit chiar cineva care să fi îndrăznit să străpungă cuirasa numelui și menirii ce o avea și să ajungă la picioarele ei spre a cântări, nu fără ironie, greutatea unor piese atât de rare. Oricum, ea însăși părea absorbită de efortul ce-l făcea mergând pe aceste picioare. Se împleticea la fiecare pas și purta, clătinându-se, prin salonul ce părea a nu se mai sfârși și după care urma un zid de întuneric, o întreagă povară de aur - coroana grea, nestematele, colierele, paftalele și inelele, pantofii de aur - ducea, clătinându-se, spre întunecimea îndepărtată povara aurului ce-l purta pe cap, pe piept, în picioare.

Dar dorea oare cu adevărat să fie înghițită de întunericul ce se căsca în fața ei? Spinarea mai sclipi o ultimă oară, o rază reflectată în încălțămintea de aur trecu peste pardoseală. Și curând nu se mai văzu decât scânteierea nestematelor. Cea din urmă sclipire fu aceea a pietrelor coroanei. Noapte. Cortina. Totul trecuse, fără putință de

întoarcere - lucru ce se putea înțelege la figurat și despre întreaga procesiune. Aceea care trăgea, însă, sforile, nevăzută și vicleană, în odaia-i liniștită, socotise prea bine efectul sigur al pompoasei procesiuni. Căci cui i-ar fi putut trece prin minte să privească drept un semn al sfârșitului și al apusului întunericul în care se pierduse Elisabeta? Doar unui om ca Du Bartas, cu spiritul lui plin de fiere, care supraviețuise nopții Sfântului Bartolomeu și care din noaptea aceea avea și mai puțină îngăduință pentru pretenția oamenilor de a se socoti croiți după chipul și asemănarea lui dumnezeu. Și Du Bartas înfieră, din toate puterile spiritului său, alaiul arhiducesei; fără a se feri de cei din jur, începu să recite:

„Înainte de a fi timpul, materia, fiorul,
Doar dumnezeu fu singur atotcuprinzătorul.
Era cu neputință de a-l fi cunoscut,
Doar spirit, doar lumină, de nimenea văzut,
El, preacurat, preabun, și preaînțelept.”

Dar versurile acestui creștin stârniră proteste; fu chemat la ordine și înghiontit de toți. Cu toate că rămăsese aproape singurul dintre cei de credința lui, mai îndrăznea încă să facă asemuiri necugetate folosindu-se de dumnezeul său, care, ce-i drept, nu purta pantofi de aur. Dimpotrivă, Curtea Franței își vedea victoria întruchipată într-un idol, își vedea biruința slăvită prin sclipirea pietrelor prețioase, prin parfumuri și prin cântări și era deci gata să vestească această biruință oriunde și ori de câte ori ar fi dorit-o *Madame* Catherine.

Cine se mai îndoia totuși, în mod serios, de izbândă? În afară de creștini, mai există și suflete simțitoare. Iar tânărul d’Elbeuf era înclinat să acționeze fie mânat de împrejurări, fie de simțăminte. El înțelesese că cei nouăsprezece ani ai arhiducesei nu însemnau de fel

primăvară a vieții. Îl privise pe Carol al nouălea în timp ce-o urmărea din ochi pe soția sa și citise și în ochii lui supunerea pe care i-o arătau toți, dar la el amestecată cu o oarecare doză de superstiție și cu o urmă de ironie. Elisabeta fusese arătată în ultimele zile regelui și Curții de două ori: în ajunul măcelului și îndată după acesta. Iar când Elisabeta coborâse din nou scările întunecate către tristul ei apartament, d'Elbeuf se întrebă: „O îmbrățișează oare cineva?" Între timp, în salon apăreau mereu alte domnișoare de onoare. Deasupra capetelor lor se clătina un alt baldachin.

Spectacolul fastuos continua; un singur om nu vedea, nu auzea, nu mirosea nimic din tot ce era în jurul său. În nări îi stăruia iz de sânge, în urechi urlete de ucigași; iar ochii-i vedeau cadavrele prietenilor zvârlite claie peste grămadă. Luptase toată seara să se stăpânească, observase, își păstrase neîncrederea, își căutase mântuirea. Dar n-o putea ține așa, la nesfârșit; nu era nici filozof, nici ucigaș din calcul, iar sângele său nu era rece ca odaia unei anume bătrâne. Dimpotrivă, simțea o arșiță în piept și în gură, simțea că se înăbușă, nimic altceva nu mai exista pentru el. Privirea-i rătăcitoare căută mai întâi ceva de băut. Nu găsi, și atunci începu să se întrebe de ce era o asemenea înghesuială, de ce îl atingea atât de aproape suflarea oamenilor. Nu știuse până atunci că poți să te simți stingherit de apropierea trupească a semenilor tăi; dintotdeauna trăise înconjurat de mulți oameni. Și deodată își dădu seama ce se întâmpla cu el. Ura. Își dădu seama ce înseamnă ura - o ură mai sălbatică, mai neîmpăcată decât aceea din noaptea măcelului.

„Înghiți-v-ar pământul! spuse în gândul lui repezindu-și bărbia înainte și aruncă o căutătură pe sub sprâncene, o căutătură pe care n-o mai avusese nicicând. Chiar de-ar fi să pier și eu! Aș vrea să fiu lepros. Și înainte de a vedea voi primele pete albe pe pielea mea, să vă ating, ca să

putreziți de vii! Cu toții, toți să putreziți, să vă putrezească mădularele care s-au atins de morții mei! Pe mine m-ați lăsat în viață ca să fiu martorul izbânzii voastre, să vă văd alaiurile triumfale și paiața muiată în aur. În cine să-mi înfig colții?" se întrebă el și-și căută împrejur o victimă. Dar nici una din fețele ce le vedea, fețe pe care se citeau supunerea, obrăznicia, batjocura, nu-i părea că ar putea să-i potolească setea. Sânge, sângele dușmanilor!

Fața unui curios, care îl privea cu o familiaritate bătătoare la ochi, i se păru neînchipuit de obraznică. Se repezi la ea și, înainte de a apuca victima să tresară, i-o mușcă în lege. Văzuse cândva în provincia-i de baștină încăierându-se doi țărani; unul din ei își mușcase așa adversarul. Dar își aduse aminte de scena cu cei doi țărani de abia când își scoase colții din obrazul mușcat. Simți și dezgust, și ușurare. Curiosul, însă, căruia sângele începuse să i se prelingă până la guler, nu țipă de loc; de ce? Abia dacă scosese un geamăt. Dar apoi vorbi familiar, încetișor și atingându-l pe Henri cu răsuflarea sa:

— Domnule rege al Navarrei, nu-mi vezi haina neagră și obrazul pal? Ai mușcat un bufon, căci asta e meseria mea aici!

Auzind aceasta, Henri se depărtă de omul mușcat atât cât putu, înghesuit cum era din toate părțile. Bufonul nu-l slăbea, însă, de loc. Își acoperi obrazul sângerând și rosti cu glas de ventrilog:

— Să nu lăsăm să se vadă ce ispravă am făcut amândoi! Un bufon trebuie să fie trist, să cunoască nefericirea și tocmai prin asta să stârnească râsul. Nu-i așa? Și dacă-i așa, atunci îmi poți lua foarte bine locul, domnule rege al Navarrei, iar eu îl pot lua pe al domniei-tale. Nimeni n-ar băga de seamă schimbarea.

Și se făcu nevăzut. Nimeni nu observase că Henri avusese ceva de împărțit cu el. Mai mult, chiar Henri începu să se îndoiască de adevărul clipelor pe care le

trăise, clipe de cumplită rătăcire. Hotărî să se supravegheze mai de-aproape și să urmărească ce se va mai întâmpla la Curtea Franței. „O! Asta-i Margot!”

Era exclamația pe care o scotea Curtea Franței văzând noul baldachin care înainta clătinându-se. Sub el se află prințesa de Valois, *Madame* Marguerite, Margot a noastră. A fost nevoită să se mărite cu prințul hughenot; acum toată lumea își poate da seama de ce. Măritișul ei se dovedise îndreptățit, își atinsese scopul. Cine s-ar mai fi îndoit de asta n-avea decât s-o privească pe regina Navarrei cum își ținea capul și cum pășea. Nu mai era vorba de greoiul simbol aurit al unei mari puteri, în fața căruia trebuie să te închini până la pământ. Era însăși imponderabilitatea, deși e foarte greu să fii atât de frumoasă. Margot a noastră învinge, însă, cu ușurință, toate greutățile - ale ei, ca și ale noastre. „Mărire ție, doamnă! Mărire ție, doamnă! Desăvârșirea ta transfigurează și urâțenia noastră; tu ne înapoiezi simțământul nepăsării pe care l-am pierdut noaptea trecută. Căci trebuie să mărturisim că trupul nostru păcătos s-a cam bălăcit în sânge și te-am tras și pe tine după noi. Dar tu, *Madame* Marguerite, ne redai ușurința fluturelui zburând voios prin aerul pur, având o viață atât de scurtă și fiind totuși asemeni sufletului nemuritor. La două zeițe ne închinăm: Venerei și preasfintei fecioare. Așa încât toate femeile pot primi prinosul nostru de recunoștință pentru milostivirea și bunăvoința ce ne-o arată. Fii dar binecuvântată!”

Cel dintâi care exprimă ceea ce simțea întreaga Curte nu putea fi decât un curtean. Era un anume domn de Brantôme, și își îngădui să atingă cu buzele sale mâna lui Margot, mâna aceea care părea că plutește în aer. După el se îngrămădiră și alții, dând deoparte pe purtătorii sfeșnicelor, ca să atingă mâna lui Margot, care, primind să joace rolul de mântuitoare a mulțimii aceleia, surâdea ușor, nearătând mai multă trufie decât era nevoie, ba fiind

chiar mișcată. Picioarele ei mici se mișcau ușor, și nimeni nu se gândi să-i cântărească mădularele, deși unii s-ar fi putut bizui pe o cunoaștere personală. Nici nu apucai să o privești bine, și preafrumoasa-i rochie înfoiată era departe. Purta o rochie în patru colțuri, strânsă pe piept și foarte largă pe șolduri. Culorile luceau blând, făcând ape-ape, mâna albă plutea prin aer, și Margot fu cât pe-aci să fie înghițită și dânsa de întuneric. Dar ei nu i se putea întâmpla așa ceva; se întoarse, și împreună cu dânsa întreg alaiul: violoniștii, suflătorii, doamnele cele mai de frunte ale Curții, domnișoarele de onoare, alte fărpturi și chiar și o maimuță.

Tot căutând pe cineva, Margot o luase înainte, gata să iasă de sub baldachin. Nu-l găsi pe cel pe care-l căuta, dar, printre sărutările ce-i atingeau mâna, simți una atât de ciudat de arzătoare, încât se opri în loc. Întreg alaiul pe care-l târa după dânsa fu zguduit de această oprire: se călcară pe picioare, maimuța fu și ea lovită și începu să țipe. Margot sta însă nemișcată, aștepta. Omul cu buzele arzătoare nu-și ridică însă ochii, deși Margot își întinse mâna către fața lui și îndrăzni chiar să murmure o chemare îmbietoare. Dar era mântuitoarea țării și nu se cădea să zăbovească în fața unui singur om pe care îl și pândea poate nenorocul. „Înainte, Margot! Nu uita că ești înconjurată de iscoadele mamei!”

Din anticamera regelui, înainte de a dispare, mai întoarse o dată capul spre locul unde se oprise. Dar fostul ei iubit nu mai era acolo și nu se vedea nicăieri. Margot o coti pe după colț, dezamăgită; pe buze-i flutură, însă, un surâs fermecător.

După plecarea ei, alaiul se destrămă; își păstraseră locurile și umblaseră frumos numai fiindcă dânsa îi conducea. Acum, domnișoarele cu moravuri ușoare, care își aleseseră soții de o noapte încă în timpul defilării, se grăbiră să-i ia în primire. Gentilomii geloși își traseră

nevestele din mulțime și fură luați peste picior. Prin salon nu mai trecea acum un alai solemn, ci o gloată neînfrânată. Muzicanții făceau giumbușlucuri și purtătorii de sfeșnice stingeau lumânările, înainte de a le fi smulse din mâini. Nimeni nu-și putu aminti mai târziu cum s-a ajuns la dezordinea care urmă și cine rostise cuvintele fatale.

Și mai ales nu fu aflată persoana care fusese întrebată: „Pe cine-ți alegi pentru astă-noapte?” Dar se auzi numele „Berta cea mare”. Era vorba de pitica ce sta în colivia ei. Berta cea mare aparținea doamnei Catherine; avea doar optsprezece palmace și, la înghesuială, era purtat în colivie, ca un papagal. Slujitorul care ducea pe o stinghie colivia cu pitica purta și maimuța. De câte ori țipa maimuța, țipa și pitica, iar țipătul ei era mai animalic. Avea capul enorm, fruntea peste măsură de boltită, ochii bulbucați, și din gura știrbă îi curgeau bale. Dar era îmbrăcată ca o doamnă din înalta nobilime și purta perle în părul rar. „Berta cea mare, pe cine ți-ai ales pentru la noapte?”

Nefericita făptură începu să țipe cumplit auzind aceste cuvinte, maimuța se sperie și se smuci în lanț; slujitorul care o ținea fu cât pe-aci să cadă. Ușa coliviei se deschise: pitica avea calea liberă. Totul părea a fi o simplă întâmplare. Și de-abia mai târziu coincidența tuturor acestor fapte - maimuța speriată, slujitorul nedibaci, colivia deschisă, mai cu seamă țipătul îngrozit al piticei cretine când auzise cuvintele fatale - păru ciudată. Cravașa bătrânei regine băgase în cap nenorocitei ce avea de făcut, și de groaza pedepsei pitica împlini cele ce i se porunciseră. Se nimerise să fie aproape de regele Navarrei; dar și această coincidență se dovedi, pentru cei care gândiră asupră-i, a fi fost dinainte socotită. Pentru moment, însă, se putea crede că Berta cea mare îl alesese ea singură pe Navarra când sări din colivie.

Sări de gâtul lui, de sus, se strecură, țipând, în hainele

lui și nu mai putu fi dezlipită de el. Dacă izbutea să-i scoată un picior din mânecă, își încleșta cu atât mai tare mâinile de gâtul lui. Luptând s-o dea la o parte, Henri se învârtea în loc, de parcă ar fi dansat cu ea. „Ia te uită pe cine a ales pentru la noapte! Și ce bucuros e el!” De mult nu se mai râsese atâta la Curtea Franței.

Când Henri văzu că totul e pierdut, o luă, se înțelege, la fugă. În spatele lui, curtenii se prăpădeau de râs, behăiau, abia mai puteau scoate o vorbă de tare ce hohoteau, se tăvăleau pe dușumea, nu alta. El, însă, fugea pe scări și pe coridoare, cu pitica agățată de gât. Nici nu mai încerca să scape de ea. De altfel, o trecuse udul și-l udase, iar pentru a-i arăta cât îl iubește, îi lingea obrajii. Era o fugă de coșmar. Nimeni nu-i ieși în întâmpinare, și nici luminile nu ardeau în acea noapte în felinarele de pânză. Numai luna îl atingea uneori cu razele ei reci.

Gâfâia din greu când ajunse în dreptul odăii sale. D’Armagnac, care veghea ca de obicei, îi deschise îndată:

— În ce hal sunteți, sire! Și ce miros!

— Uite-o pe mititica mea, d’Armagnac. Nu sunt multe ca dânsa!

Și cum pitica nu-i mai lingea obrajii, o sărută el.

— În ce privește mirosul, d’Armagnac, din toate parfumurile și miresmele pe care le-am simțit azi, ăsta-i cel mai plăcut și cel mai ales.

Și deodată se întunecă la față, căpătând o înfățișare aspră și amenințătoare, încât chiar tovarășul său de luptă, d’Armagnac, se înspăimântă. Se apropie în vârful picioarelor ca să ia în brațe pitica. Aceasta alunecă, însă, singură pe dușumea, zdrobită de oboseală. D’Armagnac dispăru cu ea de mână. Henri intră singur în odaia lui și trase zăvorul.

UN GLAS

Se aruncă pe pat; în jurul lui nu mai vegheau acum patruzeci de gentilomi; dar gândurile îi zburau năprasnic. Nu erau însă gânduri duse până la capăt, nici nu se putea spune că erau gânduri, ci frânturi ce se fugăreau ca într-un vis. Era o goană de imagini, de frânturi de frază, ce se încălecau și se învălmășeau, iar ultima imagine era aceea a lui Margot cotind pe după colț.

„Au pus mâna pe mine! Și acum mergem de-a dreptul la liturghie? Corbii. Principalul e însă să nu fii zvârlit în puțul Luvrului. Și n-a lipsit mult, sire, să vi se întâmple asta. Salutări din partea amiralului. A călcat în picioare fața mortului. Mă tem că n-o să scăpăm nici noi teferi. Domnule de Goyon, trăiești!" „Dar acesta nu mai trăiește", își dădu seama Henri pe jumătate adormit; căci în visul lui vedea morți și aceștia îl priveau pe el, dar îndată făceau din nou loc celor vii. „Sigur că trăiesc! Elisabeta a vrut să ne răpească portul Calais. Nu, amiralul! *Tue! Tue!* În noaptea asta am făcut ori prea mult, ori prea puțin. Prefă-te cât poți! Pereții au urechi. Numai nebunul de Carol, fratele nostru, mai trebuie să moară. Îl urăsc pe d'Anjou. Și vrei tu, Navarra, să rabzi, scrâșnind din dinți neputincios?... Vrei tu asta? Hai să fugim! Vrei?"...

Cele din urmă cuvinte nu mai fuseseră rostite în neștiință, ci repetate mai răspicat decât o poate face un om ce doarme. Dându-și seama de asta, Henri deschise ochii și strânse dinții. Dar auzi în continuare:

— Vrei tu asta? Hai să fugim!

Sub icoana sfintei fecioare, aflată într-un colț, ardea o candelă. La slaba și neliniștita ei pâlpâire, icoana părea că se mișcă, ba chiar că vorbește. Oare icoana sfintei fecioare vorbea către nefericitul care nici n-ajunsese încă să cuprindă și să măsoare toată întinderea nefericirii sale și

care o constata doar prin frânturi de vise? Dar nu, nu era vorba de așa ceva! Căci de sub pat se ivi un cap, poate că era capul piticei; se vede că se strecurase în odaie. Se ridică într-o rână, ca să împingă capul la loc sub pat, cu mâna. Dar capul îi spuse:

— Deșteptați-vă, sire!

Și în clipa aceea Henri simți că într-adevăr coșmarul i se risipește. Recunoscuse glasul și deslușì trăsăturile lui Agrippa.

— Unde ai fost toată seara? îl întrebă.

— Mereu în apropierea voastră, dar nici o clipă expus vederii celorlalți.

— Din pricina mea a trebuit să te ascunzi, sărmane Agrippa!

— Cu toții am făcut tot ce ne-a stat în putință să ne croim soarta pe care o avem.

Henri cunoștea versul clasic și-l repetă cu vorbele poetului latin. Lucrul acesta îl însufleți pe Agrippa d'Aubigné, care începu o frază lungă, rostită cu un glas prea tare pentru acea oră și pentru acel loc.

— Doar nu vreți, sire, să așteptați, fără a face nimic, ca furia vrăjmașilor voștri...

— Sst! făcu Henri. Uneori pereții au pe aici urechi; și nu se știe care din ei. Așa că mai bine vorbim mâine dimineață, în parc, sub cerul liber.

— Prea târziu, șopti Agrippa, care își sprijinea acum bărbia de marginea patului. Trebuie să ieșim din palat înainte de a miji de ziuă. Acum ori niciodată! Dacă nu fugim acum, n-o vom putea face nici mai târziu. Astăzi toate sunt încă cu josul în sus în palatul Luvrului de groaza nopții trecute. Până mâine, însă, își vor da seama ce au de făcut, în primul rând cu noi.

Tăcură un timp de parcă ar fi fost înțeleși. Henri se gândea la cele ce auzise. Iar Agrippa își spunea: „Dacă nu dobândesc un «da» de bunăvoie, înainte de a-mi da pe față

toate cărțile, n-am să-l pot obține niciodată”. De-aceea își clătină capul pe marginea patului. Și într-un târziu rosti:

— La grea cumpănă mai bine-ți joci îndată capul!

De data asta, Henri nu recunoscu versul, sau n-avu chef să mai repete originalul. Dar murmură:

— Au asmuțit pitica asupră-mi. Și s-au tăvălit de râs în timp ce eu alergam cu dânsa de gât prin coridoarele goale ale Luvrului.

— Asta n-am mai apucat să văd, șopti Agrippa. Mă și băgasem sub pat. Înțeleg însă că v-a plăcut pățania cu pitica și ați vrea să mai vedeți și altele. De aceea n-aveți nici un zor să fugiți!

— Pereții au urechi! îl preveni Henri.

Înțeleptul urmă, însă, a vorbi, dar parcă acum vorbea cu alt glas. Un glas ciudat de familiar, pe care totuși Henri nu-l băgase în seamă până atunci. „Propriul meu glas!” se lămuri el deodată. Și pentru întâia oară în viață se auzi vorbind fără să deschidă gura.

— Nu vreau să aștept cu brațele încrucișate până când au să mă căsăpească și pe mine. De aceea înțeleg să mă arăt atât de supus față de dânșii, încât toți protestanții să mă disprețuiască și nimeni să nu mă mai socotească o primejdie. Am să abjur, am să mă duc la liturghie, am să scriu papii o scrisoare plină de căință...

— Cel puțin asta nu! se rugă Henri cerându-și lui însuși îndurare.

— O scrisoare plină de o abjectă umilință, pe care s-o citească toată lumea. Îi răspunse, însă, propriul său glas.

Agrippa, acest actor desăvârșit, repetase pesemne îndelung spre a izbuti să-l imite atât de bine.

— Nu! strigă, neprevăzător, Henri, căci aceste vorbe îl înspăimântau de parcă ar fi ieșit din propria-i gură.

Dar n-avea să treacă mult timp și avea să le rostească el cu adevărat, mai mult, să le și traducă în faptă.

— Pereții au urechi, îl preveni Agrippa și continuă pe

dată, cu glasul înșelător și atât de neliniștitor: Sau e mai bine ca în ceasul de grea cumpănă să-mi joc îndată capul?

Cele din urmă vorbe le rostise în latinește. După care se îndreptă, însă, îndată pe un ton de dojană:

— Dar astea sunt cel mult sfaturi de poet. Vere François, ce dorești? Eu nu vreau decât să fiu lăsat în pace.

— Și asta ai auzit? întrebă adevăratul Henri. Doar nu mă pot da pe mâna unui zăpăcit ca François.

— El, însă, s-a dat pe mâna mea, încheie glasul ce imită. Și nu e singurul care ar dori să fugă cu mine ca să răsculăm țara. Țipă în gura mare că n-a știut nimic de noaptea Sfântului Bartolomeu. Ceilalți tac, dar asta nu înseamnă că nu se tem. De ce să spun aici, unde pereții au urechi, numele tuturor celor care mi-au oferit prietenia și ajutorul lor? Am să rostesc numai două nume, numele unor oameni care nu merită nici o cruțare.

— Și aceștia sunt...

Henri îndemna nerăbdător propriul său glas să vorbească.

— Sunt domnii de Nançay și de Caussens. Se tem că regina mamă va pune să li se facă de petrecanie, căci uneltele sunt adesea înlăturate. Pe tâlharii ăștia pot să-i cumpăr când vreau, e numai o chestiune de bani.

— *Spem pretio non emo*. Nu-mi cumpăr speranța cu bani, răspunse adevăratul Henri; dar și falsul Henri avea la îndemână citate clasice: „Adevărul trebuie să vorbească simplu și fără înfloriturі”. Și lămuri: Limba cea mai lesne de înțeles pentru asemenea oameni e limba monezilor rotunde și sunătoare. N-am stat cu mâinile în sân și am suma care îmi trebuie. În faptul zilei va fi înmânată pe puntea din fața porții. Apoi poarta are să se deschidă, și au să mă lase să trec. Ba au să vină și ei cu mine și mulți alții ni se vor alătura. Voi fi tare și nimeni și nimic nu mă va putea opri!

Adevăratul Henri o ținea morțiș: „Nu-mi cumpăr

speranța cu bani”. Dar își dădea seama că pregătirile fuseseră împinse departe, și că prea mulți știau despre ele. De-aceea, când rosti „da” și „vreau”', se sili ca glasul să nu-i șovăie.

URA APROPIE

Dar aventura nocturnă sfârși jalnic și avu mai ales drept urmare că-l înstrăină o vreme pe Henri de prietenul său Agrippa. Până a nu se risipi întunericul, se strecurară către puțul Luvrului și acolo așteptară alături de alte făpturi încotoșmănate, ce voiau să rămână necunoscute, dat fiind că nici unul n-avea încredere în semenii săi. În corpul de gardă, sub bolta de la intrare, tremura o lumină roșietică, și din când în când se auzea bătând un clopot cu sunet adânc și enervant, pe care-l cunoșteau bine cu toții din noaptea măcelului. Dar poate că de data asta dangătul clopotului îi salvă pe cei câțiva hughenoți, căci se feriră să se descopere și să intre sub boltă. Căpitanul de Nançay trebui să le iasă el în întâmpinare, când în curte începu să licărească lumina zorilor. Tovarășul lui, de Caussens, îi însoțea, după ce mai întâi d'Aubigné le trecuse pe furiș punga cu bani. Cei doi îi înștiințară că în fața porții așteptau caii și îi poftiră pe seniori să păsească înaintea lor pe pod.

Henri nu voi totuși să le-o ia înainte sub bolta strâmtă; se temea de o capcană. Așa încât cei doi trădători trebuiră să treacă ei cei dintâi; deodată, însă, cineva le tăie drumul.

— Domnilor de Nançay și de Caussens, sunteți arestați. Faptele dovedesc că ați fost cumpărați și că ați vrut să-i lăsați pe hughenoți să fugă.

Se iscă o învălmășeală; la lumina slabă nu se vedeau bine între cine și cine anume - până când regele Navarrei fu tras de mânecă de cineva: era d'Elbeuf. Tânărul senior din casa de Lorena fusese cel care tocmai proclamase arestarea. Dar pe regele Navarrei îl conjură:

— Aduceți-vă aminte că odată am vrut să vă scot pe poartă - la timp!

„E adevărat, noaptea Sfântului Bartolomeu n-ar fi avut loc nicicând dacă l-aș fi urmat atunci. De data asta sunt prevenit!"

Așa gândi Henri și se încrezu în prietenia oferită, cu toate că venea din partea unei rubedenii a familiei Guise. Își trecu brațul sub cel al noului prieten. Prietenul Agrippa șchiopăta în urmă, căci în învălmășeală fusese lovit. Henri făcu un gest către el.

— Ăsta-i vulpoiul care m-a ademenit în capcană. O fi împărțit banii cu cei doi tâlhari. Îi știu eu pe hughenoți.

— Mai cu seamă prinții hughenoți sunt lipsiți de credință și nerecunoscători! confirmă sărmanul Agrippa, îndurerat până în străfundurile ființei lui de nemaipomenita bănuială.

Rămase locului, lăsându-i pe cei doi să se depărteze.

— Sire, rosti d'Elbeuf, în timp ce Henri îl ținea de braț. Nu îngăduiți ca mânia să vă abată de pe drumul pe care vi-l poruncește conștiința. Bietul Agrippa a lucrat pripit și a fost prea încrezător. E o greșeală de care trebuie să vă feriți pe viitor, atât maiestatea-voastră, cât și prietenii voștri, deci și eu. În fiecare zi va trebui să abatem nenorocirea de pe capul maiestății-voastre. De data asta s-a putut. Altminteri, cei doi trădători v-ar fi cetluit pe pod, cu larmă mare și zbierăte. Nădăjduiau să fie iertați de regina-mamă pentru serviciile aduse în noaptea măcelului și să-și scape în felul acesta pielea.

— E adevărat, încuviință Henri. În Luvru fiecare are de ales între două lucruri ca să rămână în viață: să fugă, ori

să mă vândă pe mine. Trebuie să avem asta necontenit în vedere.

— Necontenit, repetă d'Elbeuf.

În ziua aceea, Henri băgă de seamă că d'Alençon se ferea din calea lui. Omul cu două nasuri fusese cu siguranță printre cei cărora nu le izbutise fuga, printre mascații din puțul Luvrului. De aceea se și purta ca un zăpăcit, de parcă ar fi vrut să spună: „Fiecare să-și vadă de-ale lui, pe mine nu mă interesează".

Domnii de Montmorency erau rude cu amiralul Coligny, dar catolici, și de aceea cu destulă trecere la Curte spre a putea recomanda chiar și acum cruțarea protestanților, a vieții și credinței lor. Și, după împrejurări, făceau tot ce le stătea în putință. Ceea ce-l îndemna, însă, mai cu seamă pe mareșal să acționeze era părerea pe care credea că și-o va face lumea, despre noaptea Sfântului Bartolomeu. Aceste menajamente durară totuși numai atâta vreme cât nu veniră încă vești din Europa și apoi doar în timpul celei dintâi furtuni de indignare. Care cuprinse, însă, mai ales țările îndepărtate, ca Polonia, și pe cele mai slabe: principatele protestante germane. Elisabeta de Anglia dădu dovadă, dimpotrivă, de o nepărtinire ce nu părea lipsită de înțelegere. Și în curând, *Madame* Catherine nu-și mai făcu nici un fel de griji în privința ei. Pe jumătate în glumă, pe jumătate cu trufie, își sfătui chiar buna prietenă să pună la cale un măcel asemănător și în insula ei - se înțelege însă că, acolo, printre catolici.

În același timp, *Madame* Catherine începu iar să se arate în fața întregii Curți. Făptura ei își pierdu puțin din aeru-i enigmatic, deveni familiară. Mama își adună în juru-i copiii, pe toți fără osebire, așa cum dintotdeauna o dorise:

— Chiar dacă numai unul dintre voi nu-i aici, devin neliniștită, le spuse într-o zi, în felul ei domol, și-n glas nu se putu deosebi nici urmă de batjocură.

La fel de firesc, ba chiar cu blândețe, îi iscodi într-o zi pe

Navarra și Condé, pe care până atunci nici nu-i băgase în seamă. Henri îngheță și deveni prudent. *Madame* Catherine vru să afle de la cei doi cum merg lecțiile lor întru învățătura cea dreaptă.

— Bine, o lămuri Henri. Știu aproape cât știe și profesorul. Bunul pastor s-a întors către credința catolică îndată ce a simțit că se apropie noaptea Sfântului Bartolomeu. Fericit cine a învățat să socotească bine!

— Învață și tu, fu de părere *Madame* Catherine și, măsurându-l din cap până în picioare, îl apostrofă: Împărătușule!

Asta de față cu Curtea, iar Henri se înclină - mai întâi o dată înaintea ei și apoi, din nou, în fața Curții, care râdea; mulți din neghiobie. Unii își dădură însă, îngroziți, seama de situația lui Navarra și se veseliră numai spre a-și apăra pielea.

Madame Catherine se trădase. Îl urmărise pe „împărătuș" în ascuns în toate acele zile, deși aparent nu-l băgase în seamă. De data asta făcu un semn cu mâna, toți cei din jurul scaunului ei se traseră îndărăt, și Henri rămase singur înainte-i.

— Chiar a doua zi ai încercat să fugi. I-am răsplătit pe domnii de Nançay și de Caussens pentru agerimea lor.

— N-am încercat să fug, *Madame*. Dar mă bucur pentru cei doi domni.

Și le făcu semn cu capul, căci descoperise fețele lor rânjind răutăcios.

— Ai să-mi mai dai mult de furcă. În calitate de mamă și bună prietenă ce-ți sunt, te previn.

Și toți băgară de seamă că *Madame* Catherine rostise aceste vorbe într-adevăr ca o mamă. Navarra suspină însă adânc înainte de a putea răspunde:

— Niciodată, *Madame*, n-aș dori să mă depărtez de o stăpânitoare care-mi amintește de cele mai mari femei din istoria romană.

Astfel luă sfârșit frumoasa și nimerita convorbire. Ea spori într-o măsură prestigiul tânărului Navarra; pentru moment fu înconjurat de mai puțină desconsiderare. Căci felul cum cineva e privit se schimbă de la o zi la alta când el trebuie să-și afle refugiu în prea multe înfățișări diferite ale vicleniei. Față de schimbarea intervenită, Henri se arătă supus, dar stângaci. I se ceru să trimită o scrisoare La fortăreața protestantă la Rochelle, adresată primarului și sfetnicilor săi, ca să-i îndemne să deschidă larg porțile comandantului pe care li-l trimitea regele Franței. O ticlui însă peste măsură de naiv, încât aceștia, care-l cunoșteau, nu se lăsară înșelați. Așa că după câteva luni se ajunse la asedierea fortăreței protestante, și întreg regatul își dădu seama la ce anume folosise noaptea Sfântului Bartolomeu. „Să-ți dobori dușmanii e ușor; dar trebuie să știi dacă n-au să se ridice din nou, mai puternici”. Așa sau cam așa vorbi regele Carol al nouălea - sau poate că gângavi vorbele numai pentru el - când află despre veștile rele care veneau din țară.

Carol era cuprins de o tristețe de moarte. Noaptea avea vedenii, auzea iar sunetul înăbușit al clopotului din noaptea măcelului, căruia îi răspundeau gemetele dinspre râu. Doica, o protestantă, îi ștergea nădușeala, care era de culoarea sângelui, așa se zvonea în castelul Luvru. Numai vărul Navarra, cel bine dispus, îl consolă pe sărmanul rege:

— Ce te amărăști, scumpe frate? În ultima vreme s-a făcut mai mult loc la castel și trăim în mai multă intimitate. Cei care s-au lăsat înhățați au fost niște proști. Am și uitat de ei. Soră-ta îmi pune acum coarne dacă nu mă înșel; dar și eu am destule prilejuri să mă răzbun.

Și pocni din degete, izmenindu-se pe tocurile pe care le purta ceva mai înalte decât se obișnuia.

Întru acestea se puse și el la pat, sub cuvânt că se simte tare rău; și, într-adevăr, nădușea și avea fierbințeală.

Lucru pe care medicii, trimiși de *Madame* Catherine să-l caute, îl constatară clătinând din cap. Căci poți să capeți friguri numai pentru că nu vrei să te duci încă la liturghie, încă nu pentru numele lui dumnezeu! „Dacă e să fie, dă-mi cel puțin o amânare, doamne! Fă să mă îmbolnăvesc cu adevărat, trimite-mi și mie nădușeli cu sânge sau chiar vedenii. Fă ca acei patruzeci de seniori ai mei uciși să-mi stea în jurul patului. Mai bine așa decât să mă duc la liturghie!”

Dar zilele trec una după alta și, pe negândite, vine ziua cea temută. Atunci părăsim refugiul și simțim în noi pe dată puterea de a o înfrunta. Era în 29 septembrie, de Sfântul Mihail, ai cărui cavaleri îl înconjurau din toate părțile pe Navarra, colegul lor întru acest ordin, în drumul său spre biserică, iar acesta își ținea ochii plecați și nu vroia să știe de mulțimea din jur care căsca gura la el, îl disprețuia sau poate îl plângea. Hughenoți deghizați îl întovărășiră în acest drum fără seamăn de greu și împrăștiară apoi în țară vestea despre restriștea cutremurătoare a conducătorului lor. Henri însuși se gândea în tot lungul drumului la mama sa și la amiral.

Își spunea: „Dragă mamă, mă încolțesc și nu va trece multă vreme și va trebui să dau țării noastre Béarn porunca și însărcinarea să se lepede de credința ta. Va trebui să-i gonesc pe pastorii tăi și făcând asta mă simt de parcă te-aș alunga pe tine cu mâinile mele, draga mea mamă! Domnule amiral, fiii și nepoții dumneavoastră au trebuit să fugă deghizați care încotro. Soția vă e prizonieră în Savoia. Și nu mai poate dura mult până când judecata va hotărî ca averile să vi se confiște, iar amintirea să vă fie socotită nevrednică. Să nu credeți cumva, domnule amiral și dragă mamă, că vă trădez dacă mă duc acuma la liturghie. Știți doar: am câștigat câte zile s-a putut, adică șaptesprezece. Vărul Condé, care la început era mult mai îndărătnic decât mine, s-a dus la liturghie încă acum

șaptesprezece zile. Aveți, rogu-vă, în vedere, spre ușurarea mea, amânarea dibace, dragă mamă și domnule amiral!” Le vorbea astfel ca unor ființe vii, cum desigur erau și-l auzeau. Căci acolo unde se aflau asemenea gânduri pornite din suflet erau prea bine înțelese.

După săvârșirea trecerii solemne pentru a patra oară în viața lui, la religia cealaltă, Henri primi multe îmbrățișări și sărutări, la care răspunse cu voie bună. La rândul ei, regina-mamă îl cinsti și ea; îl aștepta pe tânărul care, în sfârșit, era singur de tot, căci se lepădase, credea dânsa, chiar și de spiritele morților lui și pierduse și bunul său renume, îl întâmpină cu un râs vesel, și, în timp ce-l îmbrățișă îl pipăi, cu bunăvoință, așa cum încerci o viitoare friptură. Ce simți, însă, căci bucuria îi trecu dintr-o dată? Sub haină Henri purta niște zale, pe care le pusese anume pentru împrejurarea aceea, a abjurării fostei sale comunități. Ceea ce era un semn de prost augur; sprijinindu-se în baston, *Madame* Catherine dădu să se depărteze cât mai repede. Dar Henri n-o lăsă; o prinse de mână, ca s-o alinte cu vorbe glumețe. Ce poate să facă o biată femeie neajutorată, îmbrăcată într-o rochie neagră, închisă până la gât, și cu o bonetă de văduvă, când un tânăr din cale-afară de focos îi laudă nasul, care-i totuși izbitor de gros. Buzele lui o caută, vrea să-i sărute nasul. Până la urmă *Madame* Catherine îl ajunge cu bastonul; în glumă numai, pentru privitori. Imediat, însă, Henri se preface că e un cățelandru care latră și sare împrejuru-i, în patru labe, încercând s-o apuce de picioare. *Madame* Catherine o ia la fugă. Partea de sus a trupului ar vrea să fie mai sprintenă decât picioarele. Împărțită parcă în două părți, părăsește locul, urmărită de râsul Curții.

Răzbunarea ei urmă curând. Henri trebui să scrie nu numai edictul privitor la protestanții din Béarn, ci și o scrisoare către papă, care era o culme a renegării, și de care dânsa se îngriji să ajungă cunoscută. Apoi, în timpul

uneia din râzgâielile lor reciproce, Catherinei îi trecu prin minte să-l întrebe de sănătate. Da ce, e cumva un slăbănog? Ce, nu-i un bărbat în toată puterea? Te pomenești că a moștenit de la Jeanne, măicuța lui, germenii unei morți timpurii.

Henri răspunse glumind:

— Germenii i-ai turnat domnia-ta în pahar, *Madame*.

Căci erau foarte intimi în această perioadă de început - păsărica ce se juca pe vergeaua unsă cu clei - și stăpâna coliviei. Ura apropie. Deodată o auzi spunând:

— Trebuie să o întreb pe fie-mea ce-ți poate pielea.

Și Henri înțelese îndată ce avea de gând: să-l declare neputincios și să dobândească la Roma desfacerea căsătoriei. Uciderea lui nu mai putea să-i aducă nici un folos. Cu atât mai mult voia să se descotorosească de el, ceea ce nu mai putea nici să-i strice, nici să-i aducă vreun câștig și s-o dea pe Margot după un altul, cu mai mult folos. Căci *Madame* Catherine avea întotdeauna capul plin cu planuri de căsătorie pentru copiii ei.

În seara aceea Henri dormi din nou în patul conjugal.

CE SE ALEGE DIN IUBIRE

Se îndreptase către ușa reginei de Navarra împreună cu mulți alți seniori, dintre care numai puțini l-ar fi apărat dacă ceilalți ar fi vrut să-l ucidă. Îi luase, însă, pe toți cu el pentru ca mai târziu să poată depune mărturie că fusese la regină.

Pentru orice împrejurare ținea pumnalul în mână; zgârie cu el ușor ușa și aceasta se deschise îndată

— Vă așteptam, domnul și stăpânul meu. Astăzi ați venit

mai târziu ca de obicei, i se adresă regina.

Henri închise ușa și zăvorî pe dinăuntru. Când se întoarse, o văzu culcată cu capul pe pernă și brațele întinse spre el.

Henri știa prea bine ce voia: să dejoace planul viclean al mamei; ceea ce și făcu, o dată și încă o dată și parcă nu se mai putea opri. Drăgăstoasa regină îl rugă să nu uite că se uniseră din nou după o lungă și spăimântătoare despărțire.

— Acum, că o să am un copil de la tine, iubitule, spune-mi de ce nu te-ai gândit și mai înainte la mijlocul ăsta de a-ți înfrânge dușmanii?

— Ai să-mi dăruiești un fiu?

— Simt, îi răspunse. Aș vrea, se îndreptă. Cât de mult te-am așteptat! Și ieri seară am bătut la ușa ta.

Ar fi luat-o în brațe; de data asta ca să-l cuprindă prin dânsa și pe fiul lui. Dar chiar în timp ce inima îi bătea mai tare își aminti că legea lui e viclenia. Viclenia îi conduce viața. Fiica își petrece toată ziua pe sipet, în odaia maicăsi, și e unealta ei. O dată și-a dat și dânsa seama ce plan trădător slujește. O întrebă:

— Nu-i cumva ascuns vreun ucigaș pe aici? și în același timp se ridică și apucă pumnalul.

Dacă dânsa ar fi făcut cea mai ușoară mișcare să-l oprească... Dar, dimpotrivă. Margot îngheță. Cuprinsă toată de spaimă, șopti așa de încet, încât un nepoftit n-ar fi putut să audă nimic:

— Nu m-am gândit că suntem dușmani.

— Și eu am uitat, răspunse el. Dar toate astea, plăcerea și chiar durerea, nouă ne sunt oprite.

Auzindu-l, regina îl chemă cu gura întredeschisă și dinții îi luciră. Cu răsuflarea tăiată încă de sărut, Henri adăugă:

— *Faciuntque dolorem*.

Și îndată glasul ei frumos continuă versul până la capăt. Henri își spuse: „Mi-a trădat totuși secretele înfricoșătoarei ei mame, și în astă-seară s-a purtat în așa

fel față de seniori, de parcă aș veni în fiecare zi la dânsa”. Fu mulțumit de aceste constatări și întrebă de-a dreptul:

— Frumoasa mea regină, vrei să mă ajuți să scap?

— Vă admir, sire, sunteți pe potriva primejdiei ca nimeni altul. Parcă maiestatea-voastră i-a inspirat lui Virgil versul: „Nu-i trudă și primejdie pe care eu să n-o fi stăpânit. Și cum Infernul tot a mea pieire vrea, eu sunt la toate pregătit.”

— Traducerea vă aparține? întrebă iubitul. Sunteți prea învățată și aveți multă îndemânare. Dar ce-i cu eliberarea mea?

— Mai întâi și întâi feriți-vă de prietena mea de Sauves! dădu răspuns iubita. Văd prea bine că sirena vă ademenește, dar nu-i dați ascultare! Ați fi pierdut. Stăpânul și învățătorul ei e ducele de Guise.

— Ce, îl vrei înapoi? întrebă Henri, și de gelozie uită de regulile politeței.

Dar și dânsa îi răspunse fără ocol:

— E adevărat că Charlotte vă place?

— De fel. Are nasul ascuțit și un spirit tăios. Dar, la urma urmei, care femeie nu-mi place? Chiar și mama domniei-voastre, doamnă. E adevărul adevărat, nu mint. Femeia rea e o fiară primejdioasă. Îmi place să le găsesc întrunite în una și aceeași făptură. Pentru că din natură îmi plac mai ales femeile și animalele. Și munții - se completă - ca și oceanul. Iubesc, iubesc, suspină adânc și îi întâlni trupul, care-l aștepta cald.

După atâta beție a simțurilor, sfârșită de puteri și recunoscătoare, Margot hotărî să-i mărturisească ceea ce-i era îngăduit și încă ceva pe deasupra.

— Dragul meu, nu se poate să ne scapi din mână, avem nevoie de tine și te reținem.

O clipă îl lăsă să plutească în nesiguranță în ce privește cauzele. Pentru trupul ei? Dar de fiecare dată se satură repede. Atunci? Pentru sufletul ei nesățios? Nu. De pe

pernele pe care se sprijinea, fiica cruntei regine îi desluși:

— Nu se poate să fugiți la hughenoți, sire. Dacă v-ar avea din nou în mijlocul lor, ar fi de zece ori mai puternici. Dimpotrivă, dorim să ne folosim de persoana voastră împotriva dușmanilor noștri, și urmează să faceți parte din armata fratelui meu d'Anjou, când va asedia La Rochelle. Să știi - îi mărturisi apoi în șoaptă, foarte aproape de fața lui - că nu le putem veni de hac alor tăi. Au băgat de seamă că n-ai scris de bunăvoie să se predea. Făgăduiește-mi că n-ai să faci între timp nici o încercare de fugă. Ai fi ucis. Te rog, făgăduiește! îl imploră ea vădit înspăimântată, cu fruntea sprijinită de a regelui Navarrei, amestecându-și răsuflarea cu răsuflarea lui.

Henri vru să-i vadă, însă, ochii: de aceea se trase înapoi și întrebă:

— Vrei cu adevărat să mă ajuți?

Ce neîncredere nesăbuită! Se depărtă și dânsa și mai mult, iar pe față i se putu citi o expresie de înstrăinare.

— Sunt prințesă de Valois. Nu vreau să-mi învingi dinastia și s-o detronezi.

Astfel luă sfârșit această noapte, iar cea următoare Henri o petrecu în patul Charlottei de Sauves, care deocamdată nu-i plăcea încă; asta avea să se întâmple mai târziu. Până una alta, o mai avea pe Margot în sânge, și ea o știa.

Mândră, îi spuse prietenei sale de Sauves:

— Doamnă, ne-ați făcut un mare serviciu mie și regelui Navarrei. Ați dat imediat de veste reginei, mamei mele, că l-ați avut în pat. Acum regina socotește că și-a atins ținta și că voi divorța. În felul acesta, preaiubitul meu soț va rămâne deocamdată în viață.

CONVORBIREA DE PE ȚĂRMUL MĂRII

Carol al nouălea se vindecă pentru un timp de tristețea-i fără margini. Regina de Navarra fu întrebată de mama ei dacă „împărătușul” îi dovedise că-i bărbat. Pentru că erau martori de față, Margot se înroși, nu încuviință și nici nu tăgădui, ci se referi la o femeie din antichitate.

— Oricum, dat fiind că doamna mama mea m-a măritat, așa să rămână.

Scăpă doar cu răspunsul acesta, numai pentru că *Madame* Catherine era atunci ocupată până peste cap să dobândească proclamarea fiului ei d’Anjou ca rege al Poloniei. Și făcea aceasta împotriva voinței împăratului, atât de mare îi era ambiția sau nevoia de a unelti. În același timp trata cu Anglia, pentru ca fiul ei d’Alençon să o ia de nevastă pe regina Elisabeta; în anume împrejurări aceasta ar fi putut apoi să ridice pretenții la tronul Franței. Dar Elisabeta era mai înțeleaptă decât Catherine de Medicis, despre care Jeanne d’Albret spusese că, la drept vorbind, e o proastă. Așa încât regina cu părul roșu nu se aruncă în îndoielnica aventură, ci o purtă numai cu vorba pe buna-i prietenă. Armata ducelui d'Anjou luă poziție în fața fortăreței protestante La Rochelle; regele Navarrei și vărul său Condé o întovărășeau fără voia lor.

Dar se purtară de parcă s-ar fi aflat bucuroși acolo. Henri era mereu bine dispus, totdeauna gata să-și ducă trupele la atac împotriva îndărătnicului oraș. Numai că atacurile dădură greș de fiecare dată, din februarie până în vară. Și se mai întâmplă apoi ca atacanții să strige prea tare din pricina zelului lor, așa încât orice garnizoană se putea alarma. Într-un rând, regele Navarrei trase chiar el cu o archebuză. Cu acest prilej fu văzut dinăuntru de un soldat gascon, care strigă pe mai mulți alții să-l admire. „*Lou noust Hernic!*” strigară apoi arcașii de pe ziduri,

bucuroși. Bucuros și el din cale-afară, Henri mai dădu foc încă o dată fitilului sub ochii lor. Se auzi o detunătură puternică și asediații își zvârliră pălăriile în aer. Nu același lucru se întâmplă însă și ducelui d'Anjou, pe care era cât pe-aci să-l ucidă o asemenea lovitură de archebuză; se alese însă numai cu cămașa ruptă. Navarra era tocmai pe aproape și-și auzi vărul strigând:

— Aș vrea să mă văd odată în Polonia!

Era de altfel un simțământ pe care-l încerca mai de mult și nu numai din pricina propriilor necazuri, nu, ci mai ales pentru că în fața cetății La Rochelle se vădise cât de proastă era situația regatului. În fiecare clipă se dovedea că noaptea Sfântului Bartolomeu fusese o gravă greșeală; de atunci izbucnise iar războiul religios. Amiralul Coligny voise ca protestanții și catolicii să lupte împreună împotriva Spaniei. Dar din pricina blestematului măcel țara era din nou sfâșiată, și până în cele mai îndepărtate colțuri ale ei zbura vestea despre hughenoții care rezistau în La Rochelle, fiind aprovizionați pe mare. Dimpotrivă, armata regelui Franței pustiise tot ținutul înconjurător și începea să se destrame. Și încă nici ăsta nu era lucrul cel mai rău. Gândul e și mai de temut decât foamea. Căci se aflau nemulțumiți și printre cei sus-puși, care nu duceau lipsă de carne; aceștia își ziceau „politici" și voiau pace.

Când cineva spune că vrea pace se mai pune și întrebarea: de ce? Pe timp de pace i se coc grânele, dar e bine de știut dacă ar avea intenții pașnice în orice împrejurări sau numai din cauza grânelor. Rodul care-i atrăgea pe moderații și „politicii" din fața fortăreței La Rochelle se numea libertatea conștiinței. Ei cereau să poată mărturisi, în sfârșit, ceea ce credeau și să spună și altora ceea ce știau și voiau. De aceea nu treceau cu vederea pustiirea țării, urmare vădită a intoleranței. Dar pe vrăjmașul libertății de conștiință nici chiar nimicirea țării nu-i face să dea înapoi. Dimpotrivă! Ei nu iau în seamă

pustiirile și distrugerile dacă pot să-i pună cu forța la respect pe oameni. Conștiințele siluite sunt pentru ei o priveliște mai îmbucurătoare decât ogoarele bine lucrate și pacea. Și apoi mai au avantajul că-și pot arăta disprețul pentru pace la fel de deschis ca *Madame* Catherine sau d'Anjou ori Guise. Pe când ingrata misiune de a predica pacea cade asupra celor ce vor pur și simplu să fie liberi.

Acestea erau gândurile unui prizonier care, cu toate că trecea drept unul dintre conducătorii armatei catolice, rămânea totuși un prizonier. La drept vorbind, asemenea gânduri îi veneau spontan, mai cu seamă în timpul tainicelor întâlniri cu conspiratorii. Dar nu erau încă prea bine curățate și prelucrate, dacă se poate spune așa. Lucrul acesta se întâmpla abia în anumite convorbiri pe malul mării cu un singur om, un senior fără prea mare însemnătate, care slujea în armată.

La adunările politicilor luau parte printre alții: d'Alençon, sau omul cu două nasuri, și un viconte de Turenne. Acesta avea de la Curte știri precise despre un nou măcel ce trebuia pus la cale chiar acolo în tabără, împotriva suspecților; iar suspecți erau politicii. De data asta regele Navarrei nu mai putea fi, desigur, cruțat. De altfel, chiar din pricina lui se mai întârzia; trebuia ca mai întâi soția să-i nască un fiu, apoi imediat avea să urmeze masacrul. Gentilomii lui și începuseră să primească avertismente prietenești de la cartierul ducelui de Guise cum că ar fi bine să dispară cât mai degrabă din corturile lui Navarra; iar Du Guast, favoritul lui d'Anjou, îndrăzni să amenințe pe față. Atunci cum să nu se declare pentru moderație un prizonier, a cărui viață este în primejdie?

Partida politicilor asigura: „Noi suntem moderați. Ne apucă scârba și mânia când ne uităm împrejur; și prin asta înțelegem administrația, tribunalele și finanțele regatului. Cuțitul a ajuns la os. Numai hotărârile cele mai îndrăznețe mai pot ajuta. D'Alençon, Navarra și Condé trebuie să se

răscoale pe față. Trebuie să ia ființă o armată a celor nemulțumiți. Vom pune mâna pe flota regală. Vasele englezești ne vor aduce trupe de întărire.”

La toate acestea, Navarra glumea numai, deși îi era teamă. Spunea:

— Ce vreți? Bună cuviință cere ca protestanții să fie alungați din cetățile lor întărite. Apoi se va trata, li se vor da cetățile îndărăt, pentru ca după un timp să fie iar alungați. Așa se cuvine.

Și vorbea așa de teamă că nu vor întreprinde nimic serios, și într-adevăr nici nu făcură decât încercări, care dădură îndată greș, fiindcă toate se desfășurau în cea mai cumplită zăpăceală. Așa acționa zăpăucul d’Alençon. La urma urmei ce urmărește? Singura lui dorință e să facă greutăți fratelui său d’Anjou, altminteri n-are nici un fel de convingeri. Iar dacă Navarra ar voi să-l înlăture de la conducere, s-ar ridica imediat împotrivă-i: „Eu sunt cel mai amenințat! își spunea Henri în sinea lui. Oricare poate să mă trădeze și să mă vândă.”

Așa se face că în fața cetății La Rochelle pierdu încrederea în acțiune și se dedică filozofării. Și făcu aceasta în societatea și, în anume privințe, sub îndrumarea unui nobil de mică însemnătate, de fel din sud. Nu demult acesta renunțase la o demnitate judecătorească spre a-și încerca norocul în tagma ostășească, unde nu izbuti să se bucure însă de vreo prețuire deosebită. Recunoștea singur că nu era înzestrat nici pentru dans, pentru jocul cu mingea ori turnire și nici pentru înot, scrimă, călărie de înaltă școală ori sărituri, în general pentru nimic. Chiar și mâinile îi erau neîndemânatice; mărturisea singur că nu putea să scrie citeț și adăuga, tot neîntrebat, că nu-i în stare să închidă nici măcar o scrisoare, să ascută o pană sau, în altă ordine de idei, să pună frâul unui cal.

Aceste cusururi îl minunau, însă, pe Henri de parcă ar fi fost tot atâtea mărturii de superioritate. Căci erau legate

de un spirit pe care Henri, de bunăvoie ori nu, îl recunoștea ca aducând cu al lui. Ba chiar și trupul seniorului din Périgord îi amintea de-al lui; o statură măruntă, îndesată, sugerând forță, cu toate că acest om de numai patruzeci de ani avea obrajii congestionați și un cucui pe chelie. Expresia feței îi era de bună seamă prietenoasă, dar întrucâtva umbrită de mâhnirea de a fi trăit și gândit. Noul prieten al tânărului Henri se numea Michel de Montaigne.

Și zicea:

— Sire, împrejurarea în care vă aflați vă pune în aceeași situație cu un om trecut peste pragul bătrâneții. Amândoi suntem înfrânți; eu de trecerea anilor, maiestatea-voastră de vrăjmași, ceea ce nu înseamnă însă înfrângere definitivă, ca cea pricinuită de scurgerea vremii, ținu să amintească omul de patruzeci de ani. E destul însă pentru ca în clipa de față să ne putem înțelege unul pe altul și pentru ca maiestatea-voastră să pricepeți tâlcul acțiunilor omenești. Vă plângeți că sunt confuze și zadarnice. Totuși dați vina pe ducele d'Alençon.

— Nu e bun de nimic. Eu în locul lui aș ști cum să ajut libertății să înfrângă samavolnicia.

— E vorba în primul rând de libertatea voastră, sire, observă domnul de Montaigne, și Henri încuviință râzând. V-ați redobândi libertatea. Pe de altă parte, însă, răscoala voastră și venirea englezilor ar produce o și mai funestă confuzie. Cele mai multe acțiuni se fac anapoda. Cine spune acțiune, spune confuzie.

Își întrerupseră convorbirea, căci se aflau încă între corturi și s-ar fi putut să fie auziți. Apoi tabăra rămase în urmă. Un tun împotmolit în nisip zăcea stingher pe plajă. Din când în când, sentinelele cu pelerinele întoarse spre partea din care sufla briza mării le cereau parola, iar ei răspundeau tare în pustietatea din jur: „Sfântul Bartolomeu".

Mai tăcură o vreme, să se deprindă cu urletele sălbatice ale vântului și valurilor. La Rochelle, cetatea asediată, se înălța cenușie pe fundalul cerului sfâșiat și al mării care venea, vuind, din genunile fără sfârșit. Ce armată se putea încumeta să ia cu asalt această fortăreață, înălțată acolo ca un avanpost al nemărginirii?! Tocmai la asta se și gândeau Henri și însoțitorul lui, privind-o. Pentru Henri nevoia de a gândi era un simțământ lăuntric; lua naștere undeva în adâncurile ființei lui, dar ajungea cu o repeziciune de necrezut până în gâtlej, care i se contractă, și până la ochi, care i se umezeau. În timp ce acest simțământ creștea în el, tânărul Henri înțelese nemărginirea și totodată zădărnicia tuturor lucrurilor sortite pieirii.

Însoțitorul lui vorbea despre confuzia din mințile celor care acționează.

— Un Om mare a vătămat prestigiul religiei sale vrând să mărturisească mai multă râvnă pentru credința lui decât s-ar fi cuvenit.

— Cine era acesta?

— *Insani sapiens*[1] rosti el împotriva vântului.

Horațiu a arătat în versuri că până și înțelepciunea și dreptatea pot merge prea departe. Deci, „omul mare” nu putea fi d’Anjou. Omul nopții Sfântului Bartolomeu nu putea să aibă nici o legătură cu înțelepciunea și dreptatea; și totuși, însoțitorul la el se gândea, dar, după obiceiul filozofilor, nu ținu să-și deslușească mai bine gândul. Enumeră apoi și alte pilde de acțiuni necugetate și, pentru că de data asta erau luate din antichitate, rosti și nume. Henri ar fi dorit mai degrabă să afle părerea lui despre oamenii care viețuiau în același timp cu ei. Însoțitorul nu putea fi, însă, înduplecat să treacă dincolo de adevăruri generale. Totuși, acestea devin uimitor de limpezi când lucrul la care se referă e atât de aproape omului cum îi e

[1] Înțeleptul cel nebun (lat.).

viața. Însoțitorul socotea că nimic nu e mai străin religiei decât războaiele religioase; și o spuse, oricât de ciudat ar fi sunat vorbele sale. Războaiele religioase iau naștere tot atât de puțin din pricina credinței, pe cât de puțin îi fac pe oameni mai credincioși. Ele slujesc unora ca paravan pentru ambiția lor, iar altora ca prilej de îmbogățire. Sfinții nu se arată de fel în războaiele religioase. Acestea pot numai slăbi un popor și un regat, care ajunge astfel pradă unor pofte străine.

Nici un nume nu fu pomenit, nici al doamnei Catherine, nici al fiului ei d'Anjou și nici acelea ale protestanților. Dar vorbele erau dintre cele mai îndrăznețe pe care cineva ar fi putut cuteza să le rostească. Și nu numai vuietul valurilor izbindu-se de stânci ori furtuna li se împotriveau, dar probabil că și cei mai mulți dintre oameni le-ar fi blestemat. Henri se minună peste măsură de împrejurarea că un senior oarecare putea să exprime ceea ce nici un rege n-ar fi recunoscut deschis. Și el se îndoise uneori de războaiele religioase; pentru ca să li se împotrivească, însă, din tot sufletul ar fi trebuit să-i condamne tocmai pe oamenii pe care îi venera: pe mama și pe amiral. E adevărat, politicii din fața cetății La Rochelle se uniseră pentru că voiau să lupte pentru moderație. Aceasta era însă tot un paravan pentru ambiția, pentru poftele lor. Nici ei, care voiau să atace Franța împreună cu englezii, nu l-ar fi întâmpinat prea prietenește pe seniorul din Périgord. Iar d'Alençon l-ar fi aruncat, probabil, în ciuda oricărei moderații, în cea mai adâncă temniță și l-ar fi uitat pentru vecie acolo. De aceea, Henri căpătă pentru curajul acestui om un respect atât de mare, încât orice urmă de neîncredere îi dispăru.

— Care-i cea mai dreaptă religie? îl întrebă el.

— Ce știu eu? îi dădu răspuns seniorul.

Prin aceasta însă se descoperise și i se dăduse pe mână, ceea ce nu îndrăznește nimeni decât dacă știe cu cine are

de-a face și se încrede fără șovăială. Așa se și întâmplase; amândoi se cunoșteau bine și aveau încredere unul în altul. De aceea, Henri luă mâna seniorului și i-o strânse.

— Să intrăm în casa aceea părăsită, zise el. Gazdele au fugit, dar vinul trebuie să-l fi lăsat cu siguranță aici.

Casa se afla chiar lângă țărm și fusese bombardată de pe mare. De ce? De cine? La această întrebare n-ar fi putut răspunde nimeni, nici făptașii, nici cei care fugiseră. Henri și seniorul din Périgord se strecurară prin intrarea plină de moloz. Înăuntru se năruiseră niște grinzi din tavan, și printr-o gaură a acoperișului se zărea cerul. Dar din gura pivniței mai ieșea capătul scării, iar jos se afla vinul. Cei doi oaspeți se așezară în fosta bucătărie, pe o grindă prăbușită și ciocniră.

— Suntem oaspeți, rosti seniorul, pe un pământ în care bunurile n-au nici o statornicie. De aceea ne luptăm zadarnic pentru ele. Întrucât mă privește, niciodată n-am încercat să dobândesc mai mult decât mi-a hărăzit norocul și posed, acum, când vasta înțelepciunii și-a deschis porțile în fața-mi, tot numai micul castel pe care l-am moștenit.

— E război și poți să-l pierzi, observă Henri. Să bem!

— Beau; și mi-ar prii și mai bine dacă n-aș mai avea nici ceea ce posed și aș fi scutit astfel de orice griji. Obișnuiesc să mă aștept la ceea ce-i mai rău și, dacă temerile mele se adeveresc, mă acomodez cu răbdare. În schimb, îndur cu mare greutate nesiguranța, îndoiala. Nu sunt de fel un sceptic, îl asigură seniorul.

— Ce știu eu? repetă Henri.

Aceleași vorbe fuseseră rostite mai înainte de senior, care acum, însă, nu-și mai dădea seama de asta.

— Să bem! zise el. În pragul bătrâneții trebuie să fii prevăzător în orice împrejurare; uneori, totuși, îl înțeleg pe un cunoscut al unor cunoscuți ai mei, care, deși mai bătrân, și-a luat nevastă dintr-un loc unde oricine o poate dobândi cu bani. Astfel a ajuns la treapta cea mai de jos, și

asta-i cea mai sigură.

— Să bem! strigă Henri și izbucni în râs. Ești un om curajos! mai strigă el devenind dintr-o dată grav.

Se gândea la profesiunea de credință a seniorului în legătură cu religia. Seniorul o înțelese însă într-altfel.

— Da, am devenit și eu soldat. Am vrut să-mi încerc bărbăția. Cunoaște-te pe tine însuți! Numai cunoașterea de sine merită să ne preocupe. Dar cine își înțelege fie chiar numai și trupul? Eu sunt trândav, leneș și am mâini greoaie, dar îmi cunosc organele și prin asta și sufletul, care e liber și nu ascultă de nimeni. Să bem!

Ceea ce și făcură o bună bucată de vreme. Iar Henri încuviință când însoțitorul său, ridicând paharul. Începu să recite o strofă din Horațiu:

„În forță, chip și duh,
În virtute, origine și-avut:
Cei dintâi să mă numească printre cei din urmă pot
Dacă cei din urmă printre cei de frunte mă socot!”

După care se ridicară, se ajutară unul pe altul să iasă de-a bușilea dintre dărâmături și chiar ajunși afară se ținură de braț. Aburul vinului se risipi încet-încet. Din nou în mijlocul furtunii dezlănțuite, Henri rosti:

— Dar sunt și rămân prizonier!

— Forța e puternică, îl lămuri însoțitorul lui. Dar bunătatea e și mai puternică. *Nihil est tam populare quam bonitas*.

Și acest lucru Henri nu-l mai uită niciodată, căci îl auzise într-o clipă când însemna toată mângâierea lui. Bunătatea este populară, nimic nu e mai popular ca bunătatea. Plin de încredere își întrebă însoțitorul:

— Chiar toate acțiunile sunt făcute anapoda, și cine

spune acțiune spune confuzie?

La auzul cuvintelor rostite de el însuși la începutul convorbirii, care luase atâtea întorsături neașteptate, la auzul acestor cuvinte, domnul Michel de Montaigne se reculese. Își aduse aminte pe cine ținea de braț și își retrase mâna. Îndreptându-se cu pieptul și fața către ocean, rosti răspicat:

— Stăpânul nostru din cer ne învrednicește arareori să acționăm cu credință.

— Ce înseamnă a acționa cu credință? întrebă Henri, întors și el cu fața către mare.

De Montaigne se ridică în vârful picioarelor pentru a exprima ceea ce în mod cu totul excepțional înțelesese fără a se cufunda în el însuși. Un suflu puternic îl înfioră și-l făcu să vorbească:

— Să presupunem că o armată, o armată întreagă îngenunchează și, în loc să pornească la atac, se roagă. Atât e de încredințată că îi e dat să învingă.

Și cuvintele acestea le păstră Henri în inima lui până într-o anumită zi.

Convorbirea se sfârși. Veniră câteva sentinele, în frunte cu un ofițer, și îi conduseră înapoi în tabără. Fuseseră, căutați. Se și iscaseră temeri că regele Navarrei ar fi fugit.

ANAPODA

Între timp, Parisul se umpluse de domni cu o ținută strălucitoare cam ciudată, îmbrăcați în blănuri rare. Erau poloni care veniseră să-și ia regele, căci d'Anjou fusese într-adevăr ales; în uralele de neînchipuită bucurie ale poporului polonez, adunat anume pe o câmpie. Noul rege ar fi trebuit să se grăbească: la ce se mai putea aștepta din

partea ingratei fortărețe care nu se lăsa cucerită? Adevărul, dacă ar fi putut fi spus, era, însă, că aștepta moartea fratelui său, Carol, care știa bine acest lucru, trimitea emisar după emisar spre La Rochelle să-l hotărască. Pentru că e mai ușor să te însănătoșești când n-ai pe nimeni lângă tine care să aștepte, zi de zi, clipă de clipă, să-ți răzbată sângele prin pori.

Madame Catherine făcea dreptate amânduror fiilor. Pe cel favorit îl grăbea să plece pentru ca bolnavul să se liniștească, în același timp se îngrijea ca, la nevoie, drepturile fiului preferat să fie asigurate. Succesul din Polonia, grija pentru succesiunea lui Carol și, pe deasupra, planurile ei în legătură cu Elisabeta a Angliei, căreia îi trimitea tablouri înfrumusețate ale omului cu două nasuri, toate acestea o preocupau peste măsură. Prin urmare nu mai putea ști în orice clipă unde se afla și ce făcea fiecare. Dar își dădea seama, mai bine decât oricine că acest lucru este foarte important pentru a putea domni și a ține pe alții în frâu. Așadar, dacă *Madame* Catherine n-ar fi avut atâtea pe cap, numai cu greu s-ar fi putut întâmpla cele ce urmează.

Chiar și drumul până la hotar pricinui oarecare dezordine. Regele Poloniei trebuia să fie neapărat condus până la ieșirea din țară de întreaga Curte; prea ușor nu e nici în împrejurări obișnuite să pornească o Curte la drum, dar când se cere să călătorească cu fast, mai ales că polonezii ce o însoțeau vor povesti totul la Varșovia! Sumedenie de trăsuri, călăreți, pedestrași, animale de povară, căruțe pentru bagaje și provizii, înconjurate de soldați, urmate de curioși și cerșetori, trebuie să străbată țara, să se hurduce sau să gonească pe drumuri cu hârtoape adânci. Dar drumurile de lut se moaie pe vreme de ploaie. Când plouă, trăsurile sunt acoperite, călăreții dispar sub pelerinele lor. Toți se grăbesc, blestemă, se refugiază în ei înșiși. Poporul nu mai aleargă în

întâmpinarea alaiului să caște gura sau să cadă în genunchi. Se văd numai întinderi nesfârșite potopite de ploaie și din când în când câte un țăran ieșit la câmp, care se uită chiorâș la alai apoi se apleacă din nou și, cu sacul în cap, trudește mai departe. Oamenii cumsecade stau pe la casele lor, sau muncesc pe afară acoperindu-se cu un sac. Doar Curtea rătăcește prin ploaie ca o șatră de țigani.

Dar iată că se arată soarele și în depărtare se zărește un oraș; dintr-o dată, Curtea ia din nou o înfățișare măreață. Burdufurile sunt luate de pe calești; aurăria lucește din nou, coroanele scânteiază, iar împrejuru-le penele fâlfâie. Catifele și mătăsuri, fericire și strălucire; oamenii au devenit îndrăzneți, râd semeți ori binevoitori. Curtea intră în oraș, privește de sus ceea ce i se oferă cu venerație: spinări îndoite. Zvon de clopote. Magistrații târgului înfățișează pâine și sare și plătesc dările în suferință sub privirile oamenilor înarmați. Spre a răspunde urărilor de bun venit, Carol al nouălea trebuie să golească o cupă mare.

Dar vinul nu i-a priit; sărmanul rege nu mai putea să îndure în această călătorie nici pocalele pântecoase, nici zdruncinul roților și cu atât mai puțin larma și atingerea mulțimii. Dar, mai ales, ceea ce nu putea să rabde erau amintirile lui, care nu-l părăsiseră, ci-l întovărășeau oricât se depărta de Luvru. Din pricina aceasta și tăcea când i se adresau cuvântările sărbătorești. Privea neîncrezător cu coada ochiului la toți cei ce mai căutau să se apropie de el, căci din clipa aceea ținu să fie mereu singur, până la sfârșit. Îl târâră totuși după ei, pe drumuri și poteci, prin diferite îmbulzeli, deși nu putea să sufere nimic. Și nici el nu era suferit. Slăbit și din nou gălbejit la față, privea tot ce se întâmpla cu aceeași indiferență ca odinioară copilul palid și trufaș sau ca portretele lui.

Nu izbuti să mai ajungă până la hotarele regatului. Într-un loc, numit Vitry trebuiră să-l lase în urmă. Abuzaseră de

el spre a pune la cale noaptea Sfântului Bartolomeu. Îl părăsiră așadar bolnav la Vitry, și-l conduseră mai departe pe fratele lui, d'Anjou. Numai vărul Navarra rămase pe lângă el, fiindcă avea anumite gânduri. Carol le ghici. Voia, se înțelege, să dispară. Își dădea seama că în jurul acestui pat de bolnav nu mai forfoteau iscoade. Trăsurile cu domnișoarele de onoare plecaseră, iar bătrâna regină nu mai era cu ochii pe el. De ce nu a fugit atunci spre sud? Pentru că avea planuri mai mari, nesăbuite chiar. Se lăsase convins să plece cu vărul François în Germania. Nu îi așteptau oare prinții protestanți? Plănuiau să năvălească împreună cu ei în Franța, iar vărul François să se urce pe tron mai înainte ca fratele său d'Anjou să aibă timp să se întoarcă din depărtata Polonie. Carol nu mai intra în socoteală. Ceea ce urmă se întâmplă între Soissons și Compiegne; vrând să fugă, Navarra și d'Alençon fură prinși.

Madame Catherine înțelese dintr-o dată că o absorbiseră treburile de stat din cale afară și nu-și mai supraveghease cum trebuia casa. Fiului bolnav îi spuse:

— Ai fost tot timpul cu împărătușul cât călătoream eu spre hotar și n-ai băgat de seamă nimic. N-ai să fii niciodată stăpân!

Căci nu mai avea nici un rost să-l cruțe; zilele îi erau numărate.

Carol stătea sprijinit cu capul într-o mână. O privi doar cu coada ochiului pe mamă-sa, dar nu răspunse. Ar fi putut să spună: „Am știut". Dar el ajunsese la un alt hotar decât acela spre care se dusese alaiul, de aceea tăcu.

Madame Catherine nu i se mai adresă, ci își vorbi sieși: „I-am prins în ultima clipă; dacă nu se hotăra în sfârșit cineva să-și descarce sufletul, îmi scăpau fugarii". Cine era acest cineva nu spuse însă. Se auzi o bătaie în ușă. Navarra, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, cerea să fie lăsat să intre la rege. În loc să i se deschidă, auzi glasul

reginei-mame poruncind să i se comunice că regele doarme. Vorbise tare, cum nu se vorbește în odaia cuiva care doarme. Un mare număr de seniori fusese de față la această umilire. Și-l văzură pe Navarra îndreptându-se, cu fruntea plecată, aproape fugind, spre odaia lui. Dar lacătul și zăvoarele de acolo fuseseră scoase; ofițerii puteau să intre oricând și să privească pe sub paturi. De altfel așa și făceau, atât la regele Navarrei, cât și la ducele d'Alengon; iar acești supraveghetori fuseseră principalii executanți din noaptea Sfântului Bartolomeu. Așa stăteau lucrurile la Soissons.

D'Armagnac, care dormea în odaia stăpânului său, trebuia să se lase percheziționat de câte ori intra. Chiar reginei de Navarra nu i se îngădui să intre la soțul ei. Până la urmă dobândi totuși încuviințarea de a vorbi cu el, dar fără să închidă ușa. Așa încât din pricina celor ce trăgeau cu urechea, vorbi în șoaptă și, pe deasupra, latinește.

— Stăpânul și dragul meu, spuse ea liniștită și tristă, m-ai mâhnit adânc. Pe mine, care am făcut atât de mult ca să te scap! Până și doctorii au crezut că sunt însărcinată! Dar vai, nu eram și mi se pare că nici n-am să fiu vreodată. Când am socotit că s-a împlinit sorocul, am purtat o burtă mare. Mama nu poate fi însă, atât de ușor înșelată ca medicii și prefer să nu-mi mai amintesc ce am pătimit. Și în timp ce eu mă gândeam numai și numai la binele tău, tu ce puneai la cale?

— Nimic, o încredință Henri ușuratic. Ce să pun la cale? Nu vezi că scumpa ta mamă caută numai un pretext ca să mă ucidă?

— Și pe drept cuvânt, spuse Margot - o altă Margot, prințesa de Valois. Pentru că ești dușmanul dinastiei noastre, pe care vrei s-o răstorni.

Cealaltă Margot era mânioasă din pricina nesincerității lui și avea o voce aspră.

Cu atât mai liniștit era, însă, Henri.

— A, care va să zică crezi în conspirația asta? Că aș fi vrut să-l aduc în țară pe burduhănosul de Nassau?

Își umflă fălcile și mimă cu mare meșteșug un burtos. Dar Margot nu izbucni în râs; ochii ei frumoși lăcrimau.

— Și pe mine mă minți, și chiar acuma! răbufni dânsa.

Dar Henri continuă să tăgăduiască, să glumească cu nerușinare, până când Margot își ieși cu totul din răbdări. Furioasă, îi strigă de astă dată pe limba poporului:

— Ești prost, nu ești decât un prost! Te înhăitezi cu frate-meu d'Alençon și crezi că el o să-ți păstreze secretele.

— Le-a păstrat cu sfințenie! spuse Henri ca s-o tragă de limbă.

Și într-adevăr, Margot își pierdu de tot cumpătul, își umflă pieptul și țipă:

— Te-a trădat, află că te-a trădat!

El o îmboldi și mai tare:

— Cel mult unei singure persoane, pe care o cunosc.

Și Margot, repede și fără să se gândească, zise:

— Nătărăule, eu o cunosc mai bine decât tine. Află că n-a stat mult pe gânduri și a povestit totul mamei ei.

Mărturisise deci. Ea fusese denunțătoarea. După ce recunoscu acest lucru, i se făcu frică. O cuprinse neliniștea și se trase înapoi spre ușă. El însă nici că se gândea s-o lovească. Dimpotrivă, îi răspunse bine dispus:

— Acum am înțeles. La Mole ți-a spus.

Acest La Mole era un bărbat frumos, mândru de statura lui impunătoare, ca și Guise. Margot avea o anumită slăbiciune pentru el, fiindcă o atrăgea acest soi de bărbați. Henri știa aceasta și de aceea îl și pomenise pe La Mole, de parcă Margot ar fi avut legături destul de strânse cu el ca să-i poată destăinui taina complicelui său d'Alençon, pe care dânsa s-o aducă apoi repede la cunoștință mamei sale. Toate acestea i le aruncase râzând în față când îi strigase: „La Mole ți-a spus!"

Margot își mușcă buzele și prin minte îi fulgeră: „Dacă

ții cu tot dinadinsul să fii încornorat, apoi ai să fii!” Și deodată, hotărât, își recăpăta iar liniștea. Făcu un pas, îndoi genunchiul și rosti:

— Scumpul meu domn, aș dori ca această neînțelegere fără însemnătate dintre noi să nu lase nici o urmă.

Și plecă. Henri privi în urma ei, gândindu-se de asemenea la răzbunare.

Grabă, neastâmpăr! Conspirațiile nu mai conteneau, se țineau lanț, una după alta, ca zilele în castelul Luvru, ca lunile și, pe nesimțite, trecură ani. O mare lovitură e pregătită acum pentru o dimineață de februarie, când Curtea se află la Saint-Germain; Henri și vărul Condé pleacă la vânătoare și pe aici ți-e drumul. Regatul se răscoală, toți „moderații”, catolici și protestanți deopotrivă, abia așteaptă. Au intrat în complot guvernatori de provincii, a fost atrasă și o garnizoană. E destul să ajungă acolo prinții cu cei cincizeci de cai pregătiți din vreme și sunt în siguranță. În loc să se întâmple așa, urmează însă arestarea, prăbușirea. Navarra e silit să condamne în mod rușinos orice acțiune de acest fel și să jure că nu se va mai alătura în viitor altor răzvrătiți ce ar voi să tulbure liniștea, că, dimpotrivă, se va ridica asupra lor cu credință. Henri iscălește toate aceste declarații în care nu crede nici cât ține pană în mână. La fel de puțin se încrede în el *Madame* Catherine. Împărătușul e un zurbagiu, mai tot așa de zănatic ca feciorul ei d’Alençon, care în ziua hotărâtă nu mai plecă la vânătoare, ci se culcă în pat. Ea nu-și poate pune nădejdea decât în dihonia dintre conspiratori și în vreun trădător, care se ivește întotdeauna. De fiecare dată se găsește câte unul care dă pe față totul. La Saint-Germain e La Mole, omul cu statura impunătoare, datorită căruia regele Navarrei e acum încornorat. Iar ceea ce La Mole trece sub tăcere dezvăluie omul cu două nasuri, pentru ca în felul ăsta să iasă basma curată.

Și *Madame* Catherine îl iartă într-adevăr; căci e fiul ei și apoi nici nu merită să fie luat în serios. Din dispreț s-a purtat cu indulgență și față de prințul de Condé; l-a lăsat să se retragă în provincia Picardia, ca guvernator regal. În loc să se îndrepte, însă, spre reședința sa, prințul a fugit în Germania. Dar întâmplarea a lăsat-o nepăsătoare. *Madame* Catherine nu suspecta cu adevărat decât pe unul dintre ei, pe cel pe care cu aparentă desconsiderare îl numea împărătușul. Împărătușul e o pasăre mică, dar ea socotea că-i totuși mai mare decât s-ar cuveni. Renunțase la desfacerea căsătoriei de când fiica ei îl înșela. Căci era bine ca lucrul să ajungă la urechile hughenoților bigoți - ce-are să mai crească în ochii lor! Și la urma urmei ce așteaptă, ce nădăjduiesc de la el? Ca să-și scape viața s-a făcut din nou catolic. Și-a risipit ce-i mai rămăsese din bunul renume în întreprinderi ușuratice, de care s-a lepădat, una după alta, de îndată ce-au dat greș. Dar ultima treaptă a coborât-o când, spre a-l trăda pe rege, s-a însoțit cu amantul propriei sale soții.

Curtea se afla atunci la Vincennes. Acolo era și mai puțin loc de mișcare pentru cei pe care *Madame* Catherine îi pândea. Cu toate acestea, puseră la cale alte planuri, mai mult încă, le reluară pe cele vechi: fugă, răscoală, ajutor armat german. De data aceasta veni cu ideea chiar trădătorul. Și se dădură pe mâna aceluiași La Mole care cu puțin timp mai înainte îi trădase. La Saint-Germain văzuseră cine e, dar la Vincennes uitaseră. Ce înseamnă toate acestea? Să zicem că d'Alençon a înnebunit, iar Henri a ajuns la exasperare fiindcă a trebuit să facă declarații umilitoare. Oricum, așa nu acționează nici un om cu mintea sănătoasă, aflat la o Curte unde fiecare se știe supravegheat, și mai ales Navarra și vărul François, fără să mai spunem că nici ei n-au încredere unul într-altul. Dar există un fel de imbold gratuit la acțiune, care aduce cu coșmarul. Amândoi tinerii știu prea bine cine-i La Mole: un

trădător prin vocație și, ca și cum asta n-ar fi fost de ajuns, și prietenul prințesei, care trăiește mai departe în umbra cumplitei ei mame și-i aduce fără întârziere totul la cunoștință. Să-l fi pus la cale chiar Margot pe amantul ei, din ordinul mamei? *Madame* Catherine vrea, în sfârșit, să știe cine-i gata să trădeze totul, cine-s dușmanii care s-ar coaliza împotriva ei și ce ar făptui dacă le-ar îngădui să ajungă până la un sfârșit sângeros și la judecată.

Din coaliție făceau însă parte doi prinți tineri care, din motive osebite, umblau anapoda, cu picioarele în sus și capul în jos, așa încât le venea sângele în ochi și nu mai vedeau nimic. Așadar li se alăturaseră câțiva mari seniori din speța celor care se socotesc peste măsură de rezonabili, foarte cumpătați și devotați. Fiind convinși că înțeleg mai multe decât o bătrână și vicleană regină, își dovedeau perspicacitatea asociindu-se cu niște aventurieri, cu un alchimist, un astrolog și un spion. Cel din urmă o ținea la curent cu tot ceea ce se petrecea pe *Madame* Catherine, care avu parte de zile cum îi plăceau ei: pline de încordare a minții și de fericită chibzuială, asemănătoare cu aceea a pisicii care, nevăzută, pândește păsărica. Într-un târziu, pasărea socoate că a zburdat destul și vrea să-și ia zborul; atunci se năpustește pisica.

Ducele de Montmorency, o rubedenie a răposatului amiral, și mareșalul Cossé dispărură înghițiți de zidurile Bastiliei. În Piața Grève fură executați în public cei doi capi ai răzvrătirii, un conspirator italian și, lucru foarte înveselitor pentru o cunoscătoare ca *Madame* Catherine, chiar La Mole, unealta ei, fără s-o știe. Ce-i drept, fusese și prietenul iubitei ei fiice, care recunoscu acest lucru când îi văzu capul căzând. Căci Margot procedă ca o văduvă orientală. Ceru să-i fie adus capul tăiat, îmbălsămă ca să se păstreze în toată frumusețea lui bărbătească, îl împodobi cu pietre prețioase și îl purtă pretutindeni cu dânsa, până când un alt bărbat o înduioșă și o fermecă. Nu uită, însă,

să îngroape cu grijă capul într-o ladă de plumb.

În ce-i privește pe ceilalți conspiratori, astrologii sunt meniți a cerceta firmamentul spre a afla ursita mărimilor acestei lumi, iar alchimiștii să ghicească viitorul din aburii metalelor. *Madame* Catherine nu putea să-și calce pe inimă și să ucidă doi oameni cu atâta har. Își spuse, dar, că acești înțelepți își înșelaseră, e drept, tovarășii de conspirație dar că ei îi vor ghici cu credință.

Cu ginerele Navarra procedă însă altminteri. Nimic de spus, și nepricopsitul ei fecior d'Alençon trebui să rabde interogatorii rușinoase și să facă figură de arestat. Pe împărătuș, însă, bătrâna îl luă chiar în trăsura ei. Gustând plăcerea de a-l avea sub paza ei, în ceasuri de senină bucurie, îl aduse înapoi la Paris, în castelul Luvru. Henri nu-și închipuise că i-ar putea călca pragul atât de curând. Acum, la fereastra odăii sale află gratii - și cui, cui anume fu încredințată persoana sa? Chiar bunului său prieten căpitanul de Nançay. Prizonierul era dat pe mâini bune.

Henri înțelegea prea bine și se împăcă cu gândul. Era urmarea zmuciturii produse de o oprire bruscă după prea multă mișcare dezordonată. După o asemenea încercare, picioarele sunt cuprinse de un tremur al deznădejdii, iar capul e greu cum n-a fost nicicând.

— Sire! îl rugă d'Armagnac. Nu stați prea mult în pat! Dansați, și mai presus de toate arătați-vă! Cine se izolează devine suspect, și ați suferit destul din pricina asta.

— Cu mine s-a sfârșit, răspunse Henri.

— Nici măcar începutul nu l-ați văzut, îl îndreptă primul camerier.

— E cu neputință să cazi mai jos, se plânse prințul căzut în nenorocire. Am ajuns pe ultima treaptă, dar asta-i cea mai sigură, adăugă el în chip surprinzător.

Lui d'Armagnac i se păru că vorbele sale n-au nici o noimă. Căci Henri îl întrebă într-adevăr:

— Am fost nebun? De ce-am făcut toate astea? Știam

doar cum o să se sfârșească.

— Dinainte nu poate să știe nimeni, întâmpină d'Armagnac. Întâmplarea hotărăște!

— Trebuia, însă, ca rațiunea mea să hotărască, dădu răspuns Henri. Unde mi-a fost capul? Uneltirile noastre ne zăpăcesc mințile cu cât ne afundăm mai mult în ele. Asta din cauză că sunt amestecați și alții, oameni nesiguri. Și apoi nici eu nu mai sunt, sigur de ele. Crede-mă, d'Armagnac, cele mai multe acțiuni sunt făcute anapoda.

Uimit din cale-afară, d'Armagnac observă:

— Da ăsta nu-i felul vostru de a vorbi, sire!

— L-am învățat de la un senior pe care l-am cunoscut în fața cetății La Rochelle. Vorbele lui m-au mișcat adânc, dar lucrul cel mai de neînțeles e că, abia auzite, le-am și uitat și m-am avântat în acțiuni care tulbură conștiința.

— Nu vă mai gândiți la asta, îl sfătui primul-camerier.

— Dimpotrivă, vreau să-mi amintesc neîncetat.

Se sculă din pat, se propti în picioare și rosti răspicat:

— Nici un fel de alți comandanți egali cu mine! De-acum înainte am să-mi fiu propriul meu general!

Trase astfel o concluzie cât se poate de ciudată din fraza care zicea că cele mai multe acțiuni sunt făcute anapoda. Seniorul din fața cetății La Rochelle n-ar fi judecat așa. Totuși, tocmai el știa prea bine că toate adevărurile au două fețe, și exemple din antichitate îl ajutară să înțeleagă felul de a gândi al unui tânăr care n-are mâinile țepene. Un astfel de tânăr prinde gândurile ca pe o minge, se agită, se pricepe să înșeueze un cal.

„Eu sunt în pragul bătrâneții, el e simbolul tinereții pe care eu o las în urmă și pe care n-am cunoscut-o", așa gândea domnul Michel de Montaigne, în fundul provinciei sale, căci nici el nu uitase nimic din convorbirea de pe țărmul mării.

MOARTEA ȘI DOICA

În luna ce urma Carol al nouălea ar fi trebuit să împlinească douăzeci și patru de ani; dar la 31 mai 1574 zăcea în pat, pe moarte. Asta se întâmpla la Vincennes.

Știau cu toții ce se petrece, așa încât castelul se cutremură de o neliniște care adesea se schimba în larmă. Partizanii regelui Poloniei socoteau că acesta va ajunge destul de repede în țară spre a-i pedepsi pe trădători; așa-i numeau pe cei care-l sprijineau pe omul cu două nasuri. De aici glasurile ridicate și zăngănitul de arme; dar asta încă nu era totul. Sub bolți comenzile răsunau puternic, ieșirile erau păzite, iar pașii grei ai gărzilor se opreau mai des în fața celor două uși pe care *Madame* Catherine le supraveghea cu cea mai mare strășnicie. Îndărătul lor se aflau fiul ei d'Alençon și împărătușul, care bine făceau că rămâneau înăuntru și se lăsau păziți. O dată ieșit afară, nici unul dintre ei n-ar fi ajuns departe. Orice exclamație necugetată a prietenilor i-ar fi pus în primejdie. Pentru că acum domnea moartea, căci regele murea. *Madame* Catherine îl mai târâse totuși până la Vincennes. Castelul acesta era mai ușor de supravegheat decât Luvrul. Nici mulțimea lipsită de judecată, nici vrăjmașii fiului ei preferat, d'Anjou, n-ar putea să ajungă aici când îl va proclama Rege! Cel de al treilea fiu. Azi murea al doilea, al treilea venea la rând și mai avea și un al patrulea, la păstrare. Dacă vreunul și-ar arăta cumva cea mai mică nemulțumire, *Madame* Catherine putea să-i scutească și mai departe de grija domniei și să rămână ceea ce era - pentru totdeauna, socotea dânsa. Căci pentru oamenii energici numai prezentul contează; viitorul, ca și trecutul nu au nici o însemnătate. Carol al nouălea, de pildă, n-a trăit niciodată, pentru că trebuie să moară. Iar mama lui era cea din urmă care să se mai sinchisească de el. De

aceea zăcea singuratic.

Doctorul plecase, după ce-l înfășurase pe muribund în fețe pe care le unsese cu balsam, ca să oprească sângerarea. Carol înțelesese, însă, că medicul nu mai nădăjduia de fel că scurgerea s-ar putea opri. Voise numai să-l cruțe pe bolnav de a vedea petele de sânge care-i apăreau pe toată pielea și de a simți mirosul pe care-l răspândeau. Mireasma balsamului acoperea mirosul sângelui; câtva timp, își spuse Carol și, cu toate că bandajul era încă proaspăt, adulmeca mirosul din ceasul său de pe urmă, la care se gândea neîncetat. Fusese un tânăr voinic și pe patul de moarte îi rămăsese toată puterea pe care viața nu voia s-o primească de la el: puterea de a înțelege, puterea de a avea o ținută.

Își spuse: „Doctorul meu, Ambroise Paré, l-a pansat odinioară pe amiral. Și o dată cu amiralul s-ar fi prăpădit și doctorul dacă n-ar fi fugit pe acoperiș. Cine ar mai putea fugi pe acoperiș! Știu, știu, dar n-aș fi știut dacă amiralul n-ar fi fost ucis din pricina mea. Știu de ce e larmă afară, de ce am fost adus aici, cu toate că aveam dureri mari, de ce sunt lăsat singur și nimeni nu mai întreabă de mine.”

— Trebuie să mor, rosti ca să se poată auzi.

— E adevărat, sire, îi dădu răspuns doica.

Ședea pe un sipet și împletea. Când bolnavul deschise ochii și vorbi, se sculă și-i șterse obrazul. Dar nu-i arătă batista.

— E bine, doică dragă, că nu vorbești ca doctorul și nu vrei să mă amăgești. Știu și sunt de aceeași părere; așa încât nu mai am de ce să mă voinicesc. Nu vreau să fac ca alții care, la sfârșit, mai sar din pat, țipă și încearcă să scape. Încotro, și de ce? Cu toate că aș avea cu siguranță destulă putere ca să mă scol și să uluiesc Curtea și pe mama apărând în pânzele astea albe, cu fruntea însângerată, punându-i pe fugă pe toți.

— Tu ești regele! îi aminti doica bucuroasă, cu o

nechibzuită nădejde.

Pentru că numai dânsa nu se depărtase de el. Prin el, timp de douăzeci și patru de ani fără o lună fusese cineva. Izbutise să-și cumpere și destul pământ, ca să fie ferită de nevoi toată viața, și avea numai patruzeci de ani, era încă o femeie frumoasă și în deplinătatea puterilor. Dar nu se poate ca regele să-ți moară fără ca tu, doică, să-l petreci o bucată de drum în întunecime. Ia uite cum cele de pe urmă mișcări ale lui și vorbele de la sfârșit amintesc de cele dintâi dibuieli și scâncete. Atunci îl țineai în brațele tale, care se încordau fudule, aproape de pieptul plin. Și ai vrea, doică, să-l mai vezi tot așa și acuma, la sfârșit.

A hotărât să nu țipe și să nu încerce a fugi, dar oftează, geme și se vede că-i e frică. Are și acuma, în plină zi, vedenii și aude glasuri sălbatice, care nu vin de la oamenii vii.

— Of, doică! Și cât sânge a curs, câți au fost răpuși! Răi sfetnici am avut. Dumnezeu să aibă milă și să mă ierte!

— Rege! Ce, parcă ne-ai urât pe noi, protestanții? Nu, că doar ai supt credința noastră împreună cu laptele meu. Tot sângele celor uciși să cadă peste cei care i-au urât. Tu ai fost un copil nevinovat și domnul ți-o va trece cu vederea.

— Ce-au făcut din copilul tău nevinovat! se tângui el. E de neînchipuit! Eu - nimic din ceea ce am făptuit nu-mi aparține la drept vorbind, nu mă pot înfățișa cu nici o faptă înaintea domnului. Când m-o întreba despre noaptea Sfântului Bartolomeu, am să-i răspund neputincios: Stăpâne! Am dormit.

Glasul îi scăzu până aproape de șoaptă, bolnavul ațipi. Doica îl șterse cu o pânză curată, pe care o despături apoi. Trăsăturile feței i se întipăriseră pe ea cu dâre de sânge.

Și pentru că răsufla adânc și tare, doica îi trase de sub cap perna, așa încât trupul rămase întins în toată lungimea, apoi făcu un lucru care, ca și pânza însângerată, nu se cuvenea să-l vadă bolnavul: îl măsură. Luă măsura

trupului regesc cu cea mai mare grijă, căci prin slujba și dreptul ce-l avea, ea trebuia să-l așeze în sicriu, ca la început în leagăn. Și amândouă aceste treburi nu-i cereau nici un fel de efort, căci era o femeie voinică. El, însă, devenise din nou ușor. Multă vreme îl văzuse crescând în mărime și greutate. Un timp avusese obrajii roșii, mișcări hotărâte și un glas care tuna. Dar acum, când îl privi, îl văzu iar firav și palid și gata să amuțească. Între început și sfârșit a vărsat sângele multor oameni, al lui, însă, s-a scurs picătură cu picătură. Și doica simți că amândouă aceste lucruri se petrecuseră fără ca cineva să le fi putut opri și pentru țeluri ce nu puteau fi înțelese. Până la urmă un singur lucru era sigur: „Eu, doica, am să-l așez în sicriu”. Toate i se păreau așa cum trebuie să fie; și nu vărsă o lacrimă.

Amurgise, se lăsase seara din ajunul Rusaliilor. Carol se trezi. Doica își dădu seama numai după răsuflarea lui. Făcu lumină și văzu că scurgerea sângelui se oprise. Dar bolnavul era acum foarte slăbit și abia ridică mâna să-i arate ce vrea. Dânsa nu pricepu, însă, deși îl ridicase și-și apropiase urechea de buzele lui. Până la urmă bolnavul articula totuși: „Navarra” și doica mai mult ghici ce bolborosește.

Strigă porunca regelui din pragul ușii, sentinelele o repetară: și cineva fugi s-o transmită. Se înțelege, însă, că nu dădu fuga la Henri, ci la *Madame* Catherine. Care și ajunse cea dintâi la căpătâiul fiului muribund. Doica îi spălase obrazul; era alb ca varul și extrem de distant la apropierea nedorită a celor vii. *Madame* Catherine, cu temperamentul ei sangvin de ucigașă, găsea situația stranie, neliniștitoare. Nu se moare așa. E prea distins! Nu-l recunosc. Nu-mi seamănă de loc! Bine că mai trebuie să vină cineva.

Între timp, Henri Navarra pășea pe un drum de spaime, prin coridoare strâmte și boltite, înțesate de oameni

înarmați. Îl treceau fiori reci când sclipeau fiarele acelea, archebuzele, halebardele, sulițele. Vedea înainte-i moartea - ca și Carol - dar avea tot sângele într-însul și picioare bune de fugă. Se opri chiar și voi să se înapoieze din drum. Dar ajunse totuși cu bine, intră înăuntru, îngenunche. De la ușă până la căpătâiul patului se târî în genunchi. Și auzi ce murmura Carol:

— Frate, eu mă duc, dar nici tu n-ai mai fi fost de mult în viață. Numai eu i-am oprit pe ceilalți de la ceea ce aveau de gând. Pentru asta să ai grijă pe viitor de soția și copilul meu. Pe viitor, repetă el și cu toate că abia șoptea, cuvântul acesta răsună puternic.

„Știe că am să fiu regele Franței! Cel care moare vede departe."

E un lucru cunoscut, de aceea *Madame* Catherine se cutremură. Totuși horoscoapele și aburii metalelor grăiesc altfel decât muribundul. Orișicum, peste asemenea vorbe nu se poate trece ușor, așa încât - multă băgare de seamă! Carol se străduiește să-i mai șoptească ceva lui Henri. Un avertisment, după cât se pare.

— Nu te încrede în... începe el.

Dar *Madame* Catherine se și grăbi să intervină:

— Taci!

Și pentru că acum Carol era complet sleit de puteri și se prăbuși pe pernă, rămase nelămurit de cine anume trebuie să se teamă Henri, de d'Anjou, care-l ura, sau de d'Alençon, tovarășul lui nesigur. Drept care hotărî să se ferească de amândoi.

Când se încredință că fiul ei Carol nu va mai vorbi, *Madame* Catherine părăsi încăperea. Henri rămase în genunchi, lângă el până când se iviră semnele sfârșitului.

Cu muribundul stătu până la urmă numai doica. Aplecată asupra lui, îi urmărea fiece suspin, nu fiindcă ar fi suferit o dată cu cel care nici el nu mai suferea, ci numai ca să stabilească exact când își va da ultima suflare. Căci o

știa prea bine! În sufletul pe cale de a se stinge sălășluia doar o umbră a celui ce fusese odinioară, a celui de mult uitat și de nimeni mai bine cunoscut decât de ei doi. Se lăsă dar din nou pradă nepăsării și, stând lângă muribund, se duse înapoi cu gândul la alte vremuri. Numai câte un suspin îi mai mișca din când în când buzele: doica înțelese totuși „pădure”, înțelese „noapte” și „obosit”. Copilul s-a rătăcit în pădurea Fontainebleau și se teme de întuneric. Asta s-a întâmplat demult și se repetă și acuma, la sfârșit. Și doica îngâna cuvintele în locul lui. Cuvintele repetate monoton se legară fără voie între ele, și dânsa cântă:

„Puiule, s-a lăsat răcoarea
Și e noapte, dragul meu,
E întuneric în pădure
Și e frig când bate vântul.”

Și îngână atâta până când se adormi singură.

„Micuțul nu găsește drumul”...

Deodată băgă de seamă că s-a întâmplat ceva

„Trudit și fără odihnă”...

Doamne, ultimul, cel din urmă suspin. Se sculă îndată și în timp ce-i închise ochii, rosti tare:

„Eu, doica, te așez, însă,
În sipetul de veci.”

MORALITÉ

Le malheur peut apporter une chance inespérée d'apprendre la vie. Un prince si bien né ne semblait pas destiné à être comblé par l'adversité. Intrépide, dédaignant les avertissements, il est tombé dans la misère comme dans un traquenard. Impossible de s'en tirer; alors il va profiter de sa nouvelle situation. Désormais la vie lui offre d'autres aspects que les seuls aspects accessibles aux heureux de ce monde. Les leçons qu'elle lui octroie sont sévères, mais combien plus émouvantes aussi que tout ce qui l'occupait du temps de sa joyeuse ignorance. Il apprend à craindre et à dissimuler. Cela peut toujours servir comme, d'autre part, on ne perd jamais rien à essuyer des humiliations, et à ressentir la haine, et à voir l'amour se mourir à force d'être maltraité. Avec du talent, on approfondit tout cela jusqu'à en faire des connaissances morales bien acquises. Un peu plus, ce sera le chemin du doute; et d'avoir, pratiqué la condition des opprimés un jeune seigneur qui, autrefois, ne doutait de rien, se trouvera changé en un homme averti, sceptique, indulgent autant par bonté que par mépris et qui saura se juger tout en agissant.

Ayant beaucoup remué sans rime ni raison il n'agira plus, à l'avenir, qu'à bon escient et en se méfiant des impulsions trop promptes. Si alors on peut dire de lui que, par son intelligence, il est au dessus de ses passions ce sera grâce à cette ancienne captivité ou il les avait pénétrées. C'est vrai qu'il fallait être merveilleusement équilibre pour ne pas déchoir pendant cette longue épreuve. Seule une nature tempérée et moyenne pouvait impunément s'adonner aux mœurs relâchées de cette cour. Seule aussi elle pouvait se risquer au fond d'une pensée tourmentée tout en restant apte à reprendre cette sérénité

d’âme dans laquelle s’accomplissent les grandes actions généreuses, et même les simples réalisations commandées par le bon sens.[1]

[1] Nefericirea poate da nesperatul prilej de a cunoaște viața. Un prinț dintr-o atât de vestită stirpe nu părea hărăzit a fi copleșit de nenorociri. Cutezător, disprețuind îndemnurile la cumpătare, a căzut în nefericire ca într-o capcană. Cu neputință să mai scape: drept care, hotărî să scoată un cât mai mare folos din noua-i stare. De aci înainte, viața îl face să vadă și alte înfățișări ale lucrurilor decât acelea pe care le văd numai răsfățații ei. Îi dă o aspră învățătură de minte, dar și una mult mai mișcătoare decât îndeletnicirile cu care-și omora timpul în zilele fericitei sale neștiințe. Învață să se teamă și să se prefacă. Ceea ce poate fi oricând de folos, după cum nimeni n-are nimic de pierdut suferind umilințe, urând din toată inima ori simțind cum moare o dragoste mereu călcată în picioare. Iar cine-i înzestrat cu talent poate adânci toate acestea, prefăcându-le în principii morale bine întemeiate. Încă un pas și iată se deschide înainte calea îndoielii. Trecând prin suferințele celor obijduiți, un tânăr senior, care altădată nu se îndoia de nimic, se va preschimba într-un om trecut prin multe, sceptic, îngăduitor și din bunătate, și din dispreț, știind să se judece fără a înceta nici o clipă să lupte.
După ce s-a cheltuit destulă vreme fără istov și fără rost, de aici înainte n-are să mai lucreze decât cu chibzuială și ferindu-se de pornirile prea iuți. Și dacă cândva se va putea spune că prin înțelepciunea lui s-a ridicat deasupra patimilor, aceasta se va datora îndelungului prizonierat care i-a dat timpul să și le cunoască. E adevărat că trebuia să fi fost foarte chibzuit, pentru că acea lungă încercare să nu-l fi doborât. Căci numai o fire plină de măsură, ce n-o lua razna, se putea deda, fără pedeapsă, moravurilor neînfrânate ale acelei Curți. Numai o asemenea fire se putea avânta până în străfundul unui cuget chinuit, rămânând totuși mereu în stare să se întoarcă la acea seninătate a sufletului care îngăduie înfăptuirea marilor acțiuni generoase și chiar și obișnuitele lucrări poruncite de bunul-simț.

VI. GÂNDURI DEȘARTE

O ALIANȚA NEAȘTEPTATĂ

Ce se întâmplase cu Margot? Dintr-o dată se arătă gata să-i ajute pe amândoi, pe regele Navarrei și pe fratele ei d'Alençon să fugă. Unul dintre ei, deghizat în femeie, putea să se așeze alături de dânsa în trăsură când va ieși pe porțile Luvrului.

Avea dreptul să aibă o însoțitoare și pe aceasta n-o împiedica nimeni să umble mascată. Cum erau, însă, doi fugari și nici unul nu voia să cedeze în favoarea celuilalt, dădu greș și acest plan, ca atâtea altele. De altfel Henri nu-și pusese câtuși de puțin nădejdea în el; prea fusese înșelat de multe ori. O găsise, însă, fermecătoare pe Margot, care se arăta plină de zel și nu voise să se împotrivească. Văzându-l atât de nefericit, dânsa îi spuse cât îi părea de rău că într-o anume zi îl trădase mamei ei. Mărturisirea îl mișcă, deși își dădea seama ce o îndemna să se poarte așa. Margot voia să se răzbune pe Catherine pentru moartea lui La Mole.

Henri se mai gândise la fugă în timpul înmormântării solemne a lui Carol al nouălea, la patruzeci de zile de la moartea lui, și apoi mai târziu, când trebuia să-l scoată o barcă din Luvru și să-l treacă peste râu. Neizbânda de atunci îl făcuse să clocotească de mânie și să strige cele mai nesăbuite amenințări, dar cu asta se sfârșise! Nu-l mai ispitea nici o propunere. Toate se izbeau de un Navarra cumințit. Nu mai putea fi vorba de hotărâri pripite. Dar când cercetezi totul îndelung începi să te îndoiești nu numai de putința de a înfăptui, ci și de dorința de a porni la acțiune. Și asta-i adevărat nu numai pentru planurile de evadare, ci și pentru orice împrejurare din viață. Navarra

se sfătuia mult, cu toată lumea. Peste noapte cu femeile, ziua cu bărbații. Oricine își putea închipui că s-a amuzat cu Navarra, că a fost luat peste picior ori că a fost ascultat cu respect. De aceea, unii socoteau că Henri e cel mai vestit senior de la Curte; alții aveau impresia că au descoperit la dânsul simțăminte alese, tocmai când îi ducea de nas. De altfel și mărturisirile sincere pe care le făcea uneori erau menite a fi cunoscute de cât mai mulți și a-i aduce foloase. Ori de câte ori avea prilejul își arăta admirația pentru *Madame* Catherine. Cine sta să-l asculte afla că noaptea Sfântului Bartolomeu fusese o lovitură de maestru. Discutabilă rămânea numai împrejurarea când s-a arătat mai bine geniul reginei: în clipa când Jeanne și Coligny au fost sortiți morții, sau când Henri a fost lăsat în viață?

— La o cercetare mai adâncă, adăuga el, voi înțelege limpede și acest lucru. Până acum nu știu încă de ce trăiesc. Mama și amiralul au fost jertfiți, însă, pentru țeluri bine cântărite. Un prost s-ar gândi, desigur, la răzbunare. Eu sunt însă doar un tânăr dornic de a învăța.

Toate acestea ajunseră la urechea bătrânei, care își dădea seama că în cel mai bun caz poate să-l creadă pe jumătate, dar, tocmai pentru că nu se putea bizui pe el, îl îndrăgi. Iar el se simțea atras de dânsa tocmai pentru că îl avea în puterea ei. Ședeau amândoi de vorbă cu un interes pe care nu-l poate întreține decât primejdia. Uneori Catherine lăsa să-i scape mărturisiri dintre cele mai tainice. Într-o seară îi spuse, de pildă, că nu-i de fel singurul ei prizonier. Liber nu era nici regele, fiul ei preaiubit. Îl ținea în puterea ei cu băuturi fermecate, adăugase apoi clipind din ochi cu înțeles.

Regele Henri, al treilea cu acest nume, venise din Polonia deghizat. S-ar fi putut doar prea bine să fie prins în Germania. Lucrul nu se întâmplase, dar aici, în chiar castelul lui, la Luvru, era prizonierul mamei sale și al italienilor ei, deveniți acum cancelar și mareșal. „Numai

străini - mărturisi Catherine prietenului ei Navarra în noaptea de treizeci ianuarie, în timp ce un vânt puternic făcea să zăngăne ferestrele - numai străini trebuie să conducă națiunile. Aventurierul pripășit de pe alte meleaguri nu se dă niciodată în lături să le verse sângele. Iar dacă nu știe să le conducă, n-au decât să crape. Asta-i ursita națiunilor, altfel ar deveni prea ușuratice din pricina huzurului. Și mai ales francezii, care scriu așa de ușor pamflete. E mai bine ca oamenii să se teamă decât să râdă!”

— Aveți dreptate. *Madame*! îi răspunse Henri însuflețit. Mă întreb chiar cum ați fi putut să-i răsplătiți cu moșii pe compatrioții veniți încoace dacă n-ați fi găsit mijlocul potrivit de a trece lațul pe după gât, prin niscai temnițe, proprietarilor francezi.

Madame Catherine clipi șiret din ochi, în semn că încuviința.

— Unul dintre cei sugrumați, pe a cărui avere ați pus mâna, a fost chiar secretarul fiului domniei-voastre, regele.

— Da ia încearcă să i-o spui! Nimeni n-a avut încă atâta curaj.

În clipele destăinuirilor bătrâna regină îl tutuia pe împărătuș. Apoi îl lovi cu palma peste picior, schimbând fără veste tonul, care suna acum în același timp glumeț și tainic.

— Împărătușule, îi spuse, ești un băiat cumsecade. Te-am urmărit de multă vreme și am băgat de seamă că nițică trădare nu te prea înspăimântă. Prejudecățile sunt o povară pentru oameni. Și, la urma urmei, ce-i trădarea? Priceperea de a merge în pas cu întâmplările. Ceea ce tocmai faci și tu, lucru pentru care te și urăsc protestanții tăi, atât cei din țară, cât și cei aflați între zidurile Luvrului, câți au mai rămas.

Auzind aceste vorbe, Henri se înspăimântă. „Ce trebuie să creadă despre mine domnul amiral și scumpa-mi mamă

dacă stau aici și o ascult pe bătrâna în loc s-o sugrum. Dar răzbunarea mea se coace pe îndelete și va fi cu atât mai temeinică.”

Pe chipul lui nu se puteau însă citi asemenea gânduri, ci numai supunere și cea mai nevinovată încuviințare.

— E prea adevărat, doamnă, că m-am stricat de tot cu vechii prieteni. De aceea cu atât mai mult aș vrea să vă fiu pe plac.

— Mai ales, tinere, dacă în schimb ai căpăta îngăduința de a te putea mișca puțin. Bați acum cu plăcere mingea în tovărășia lui Guise, și asta-i bine, dacă ținem seama că el a călcat în picioare fața lui Coligny după ce a murit. Să și ieși cu el din Luvru, ori de câte ori pleacă.

— El iese des. Și mai ales călare.

— Să te duci și să călărești cu el, ca să știu totdeauna unde a fost. Vrei să faci asta pentru mine?

— Am voie să ies din Luvru? În fiece zi? Pe poartă? Peste pod? Cum porunciți, *Madame*, așa va fi!

— Nu că m-aș teme de Guise, îl încredință regina.

Noul aliat o aprobă convins.

— Da cine mai e așa de fudul ca Lorena! Are o barbă blondă și poporul îl iubește.

— E un măgar, adăugă ea apoi la fel de apăsat. Îi ațâță pe catolici. Habar n-are pentru cine lucrează. Pentru mine. Fiindcă o să am nevoie curând de un alt măcel; protestanții nu se astâmpără nici după noaptea Sfântului Bartolomeu. Așa că trebuie puși la respect. Guise trebuie să-i ațâțe pe catolici, iar ție îți îngădui să-i asmuți pe hughenoți. Spune celor din Paris că armatele lor le bat peste tot pe ale noastre. Din păcate nici nu-i o minciună prea mare. În provincii să dai însă zvon că aici se pregătește o răscoală, pe care o dorim! Vrei să faci toate așa cum e bine, împărătușule?

— Pot să ies călare și peste punte? Și la vânătoare? La vânătoare? repetă Henri și râse; prizonierul se bucura ca

un copil.

Madame Catherine surâse binevoitoare și puțin disprețuitor. Nici chiar dânsa nu putea alege din această bucurie adevărată câtimea de viclenie ce o ascundea. Un prizonier face totdeauna bine să se arate mai plecat chiar decât e nevoie, iar cine așteaptă să-i sune ceasul nu trebuie să se arate prea hotărât.

Când Henri o părăsi pe nobila-i prietenă, se lovi chiar în fața ușii ei de d'Aubigné și Du Bartas. Cei doi erau văzuți numai arareori împreună, ca să nu dea de bănuit. De data asta, însă, își pierduseră răbdarea, căci stăpânul prelungise peste măsură sfatul cu ucigașa blestemată. Henri începuse să devină pentru ei o taină. Îl iubeau la fel de mult ca înainte, dar nu știau cât de mult se mai pot încrede în el.

Henri li se adresă supărat:

— În fața acestei uși nu m-aș fi așteptat să vă văd.

— Și noi am fi dorit să vă întâlnim în altă parte, sire.

— Dar d'Armagnac nu ne lasă să intrăm, adăugă celălalt.

Și se plânseră, unul după altul, cu glasuri aspre:

— Pe noi ne dați deoparte și vă alegeți alți prieteni. Dintre vechii dușmani. Ați uitat oare totul? Ați uitat cui trebuie să-i fiți recunoscător și pe cine să vă răzbunați?

Pe Henri îl podidiră lacrimile când auzi de răzbunarea sa. Dar se uită într-o parte, ca ei să nu bage de seamă. Și le spuse:

— Curtea nouă e veselă, numai voi vreți să fiți mereu triști. Și eu am fost un răzvrătit sub Carol al nouălea și la ce mi-a ajutat? Răzbunare! Ce știți voi despre răzbunare? Dacă te tot agăți de ea, se adâncește, se adâncește până nu-i mai dai de fund.

Toate acestea fuseseră spuse de față cu străjerii elvețieni, care priveau nepăsători drept înainte, de parcă n-ar fi înțeles nimic.

Cei doi prieteni de odinioară protestară:

— Dacă maiestatea-voastră nu întreprinde nimic, ceilalți în schimb acționează: cei care au luat parte la noaptea Sfântului Bartolomeu. Ei nu se arată de fel mulțumiți nici aici, la Curtea asta veselă, și cu atât mai puțin în biserici. Ar trebui să auziți ce se predică.

— Convertiți-vă; altminteri veți fi și voi uciși! Convertiți-vă! Și eu am făcut-o.

Din pricina uluirii celor doi, răspunsul întârzie. Și Henri urmă:

— Dacă nu vreți, însă, să vă dați bătuți, atunci loviți voi cei dintâi. Sunteți puternici. La Paris se mai află în viață câteva sute de drept-credincioși. S-ar putea să nu aibă arme, dar îl au de partea lor pe dumnezeu.

Și plecă. Ceilalți doi nu-l urmară, ci rămaseră pironiți locului de uimire.

— Râde de noi, își șoptiră apoi la ureche unul celuilalt, în așa fel ca nici elvețienii să nu audă aceste vorbe. Căci ar fi vrut să-i găsească o scuză chiar față de ei înșiși. Dar s-ar putea să fie și un avertisment, ca să ne ferim de vreo răscoală. Prin neadevăr vrea să ne facă să înțelegem adevărul; ăsta-i felul lui de a fi. Și la început a plâns, cu toate că s-a ferit să nu-l vedem. Da nu-i vorbă că și plânge ușor. Plânge la gândul răzbunării lui și iese pe ușa asta. Din aceeași odaie unde maică-sa a primit otrava.

Căzură amândoi de acord că nu-și mai înțeleg stăpânul și că sunt nefericiți.

A DOUA MISIUNE

Henri se duse la rege, care purta același nume cu el și era al treilea Henri pe tron. Se jucaseră de multe ori împreună, un Henri cu celălalt. În copilărie, la Saint-

Germain, intraseră o dată - îmbrăcați în sutane de cardinali și călărind niște măgăruși - în sala unde Catherine primea un cardinal adevărat. Acest joc îl repetară și acum, când erau bărbați în toată firea, regele Franței și vărul său, prizonierul, a cărui mamă și prieteni își aflaseră moartea chiar acolo. După aceea regele Franței se duse a doua zi dimineața la mânăstire spre a se spăla de păcate. Căci avea un timp anume când se ruga pentru iertarea păcatelor, un altul pentru a ispăși rătăcirile trupului și în sfârșit altul spre a cere iertarea slăbiciunilor sale în îndeplinirea datoriilor de stăpânitor. Era o bătaie de joc cum abuzau de el; intriganți, escroci, proxeneți și printre ei o femeie: maică-sa. Risipea, își irosea vremea, pierdea totul. În anume clipe, însă, își dădea foarte bine seama ce se întâmpla cu el, că era jefuit, dezonorat, și se cufunda în tăcere.

Cei din preajmă-i luau tăcerea drept o amenințare și umblau în vârful picioarelor când regele tăcea. Dar amuțirea era numai o tragică recunoaștere a neputinței sale. Din când în când îi fulgera prin minte gândul că o dinastie în agonie nu mai poate înfăptui și opri nimic, nici în lume, nici în țară.

— Ar trebui să domnească buna înțelegere, îi spunea tocmai atunci cumnatului și vărului său. Deznădejdea îi smulsese vorbe ca acestea: Pacea ar fi lucrul cel mai bun. Ce am eu cu hughenoții? La nouă ani am fost și eu hughenot și am zvârlit în foc cartea de rugăciuni a surorii mele, Marguerite. Îmi aduc și acum aminte cum m-a bătut mama și cum eu m-am bucurat de fapta mea. Și mi-e rușine încă și azi de dânsa pentru simțămintele mele de atunci. Dar dânsa a uitat de mult toată istoria asta. Care-i drumul meu? Ar trebui să mă străduiesc să fac pace între religii. Când m-am suit, însă, pe tron am jurat să nu recunosc altă religie în regatul meu decât pe cea catolică. Ce-i de făcut? De persecutat nu-i persecut pe eretici, cum

ar trebui; doar mă rog pentru convertirea lor. Atâta pot face, să mă rog.

— Dar ați putea face mai mult, îl încredință Henri de Navarra, ascultându-l cu respect pe Henri, care acum era rege. Aveți un scris minunat. Nu aveți decât să alcătuiți cu râvnă, circulare și edicte. Râvna voastră, sire, este cea mai frumoasă pildă pentru noi.

În cele mai tragice clipe, și la fel și în ziua aceea de 30 ianuarie, regele se deda scrisului, de parcă ar fi vrut să împlinească tot ce nu făcuse la timp, stricând cu mâna lui cât mai multă cerneală. Aceasta se colora însă totdeauna și cu picături de sânge, iar bunele intenții ale regelui rămâneau fără rezultat.

— Secretarul meu Loménie e bolnav de multă vreme, observă el. Am să mă duc să-i fac o vizită.

— Renunțați, sire! A murit, dacă îmi dați voie să v-o spun. Ați fost cruțat de această veste, deoarece vă aflați tocmai la mânăstire. Se spune că ar fi avut ciumă.

Acesta era nobilul sugrumat, pe care-l moștenise un italian, și regele nu se gândise în ziua aceea pentru prima oară la cel dispărut. Din obrazul lui prost bărbierit, care avea fără doar și poate trăsături de maimuță, doi ochi sfredelitori și temători cercetară expresia feței vărului. Și imediat privirea i se ațintи din nou asupra hârtiei de scris.

— Pentru viața asta frumoasă, murmură, n-am mai avut răbdare să aștept ca fratele meu Carol să moară.

— De ce, n-a meritat osteneala?! întrebă uluit preabunul văr.

Regele se afundă cu totul în blana ce-o purta și se apucă de scris. Vărul se plimba de colo până colo prin odaie, vorbi câtăva vreme de unul singur, renunță, apoi începu din nou.

— Noua Curte se deosebește mult de cea veche. E un lucru care mai mult se simte decât se vede. Sub Carol al nouălea eram cu toții mai nebunatici. Și acum nu-i vorbă,

ne mai culcăm cu femeile iar câte unii mai cu seamă cu băieții. Ba unii învață asta abia acum, poftind să fie la înălțime. Eu mă abțin, și o regret, căci astfel un anume aspect al naturii omenești îmi rămâne necunoscut

— Mulțumește celui-de-sus, aruncă din fuga scrisului regele. Băieții sunt și mai lacomi de bani decât femeile. Și apoi se ucid unul pe altul. Cel pe care l-am iubit mai mult a fost înjunghiat.

— Așa ceva nu s-ar fi putut întâmpla sub Carol, observă Navarra categoric. Cu toate că domnia lui a fost încununată de noaptea Sfântului Bartolomeu. Dar e adevărat, mirosul de cadavru e mai stăruitor la noua Curte decât înainte. Altminteri trăim cu toții în prietenie! Nimeni nu se gândește la fugă, răscoală sau la invazia armată a germanilor. În ce mă privește, m-am învățat minte, nu mișc un deget.

Așteptă, ascultă o clipă scârțâitul penei pe hârtie, apoi trecu la altă ordine de idei.

— Am devenit bun prieten cu Guise; cine și-ar fi închipuit asta înainte? Dacă maiestatea-voastră mi-ați îngădui, aș încăleca și aș pleca la vânătoare. Regina-mamă mi-a dat voie. De altfel voi fi urmărit pas cu pas de cei care ar dori să fie mai degrabă ucigașii decât păzitorii mei.

Se auzi numai scârțâitul penei.

— Mă duc, vesti Navarra. Plouă și nu-mi prea place să călăresc cu ucigașii mei după mine. Am să mă distrez în odaie cu bufonul. Ăsta barem e și mai trist decât regele.

De la ușă, însă, prizonierul se auzi rechemat.

— Vere Navarra, îi strigă regele. Mult timp te-am urât. Acum însă ești nefericit, ca și mine. Amândoi avem a-i mulțumi aceluiași vinovat: împrejurărilor… și mamelor noastre, adăugă el cu o gravitate ciudată.

Henri se înspăimântă; niciodată până acum lucrurile nu-i apăruseră în această lumină. Mama sa să-i fi pricinuit nenorocirea! Faptul că Jeanne, cea atât de curată în cuget,

fusese pusă alături de *Madame* Catherine îl scoase din sărite și-l făcu să uite că trebuie să-și controleze expresia feței. Tristu-i tovarăș nu băgă, însă, de seamă nimic, căci nici el nu era în apele lui.

— Ce faptă cumplită mai pune iar la cale? întrebă și se întunecă la chip din pricina neîncrederii care-l stăpânea.

— Nimic, sire. Regina e bine dispusă. De ce n-ar fi și maiestatea-voastră?

— Pentru că eu mai am un frate, se auzi neașteptatul răspuns.

Henri nu găsi îndată cuvintele potrivite. Moartea fratelui mai mare n-a adus nici o fericire și uite, acum e dorită aceea a celui mai tânăr! Toate acestea îi aduceau aminte de un rege oriental închis în seraiul lui și de lumea de afară îngrozită de primejdia ce-l paște din partea celor ce-l înconjoară. Henri începu să presimtă ce avea să urmeze. Regele își disprețuiește mama din pricina crimelor ei; pe de altă parte, însă, fratele mai mic, năbădăiosul d'Alençon, îl neliniștește. Până la urmă pe cine va dispreț mai mult: pe *Madame* Catherine ori pe el însuși? Se putea vedea cum regele lupta împotriva impulsurilor sale. Dar acestea fură mai puternice decât el și trebui să le dea glas, rămânând totuși neîncrezător în ciuda izbucnirii sale.

— Vere Navarra! Scapă-mă de fratele meu d'Alençon!

— Sunt adânc mișcat, sire, de încrederea pe care mi-o arătați, îl încredință Henri cu glas măsurat, înclinându-se.

În felul acesta se ferise de a primi ori de a refuza. Regele o luă, însă, se pare, drept o aprobare.

— Atunci, continuă el apăsat, am să pot avea încredere în tine.

Și spuse asta temător, deși ar fi vrut ca vorbele să-i sune ca o glumă.

— Am să pot atunci călări, și Henri apăsă de asemenea pe fiecare din vorbele sale, fără asasinii mei?

— Mai mult decât atât. Cine mă scapă de fratele meu îmi

va fi locțiitor peste întreg regatul.

Făgăduiala, se vedea, nu fusese făcută, însă, din tot sufletul. „Ehei, prietene Valois, își spuse Henri, vei învăța să mă cunoști!” Și sări în sus, cuprins de o bucurie copilărească.

— Nici n-aș fi îndrăznit să visez așa ceva! strigă el și se bucură. Locotenent al întregului regat!

— Să sărbătorim chiar acum viitorul eveniment! hotărî regele.

NOUA CURTE

Maeștrii de ceremonie ai Curții începură să forfotească, iar castelul Luvru, care părea adormit câtă vreme regele era trist, se înviora deodată, însuflețit de bucuria celor doi tineri. Seara, apartamentele regale fură transformate în corturi persane. Lumânările ardeau îndărătul unor văluri brodate care închipuiau, cu strălucirea lor mată, pereții și tavanul. Băieți țepeni și palizi, cu buze roșii și genele vopsite, îmbrăcați în veșminte străvezii, stăteau drepți, purtând în mâini săbii scoase din teci; fără a clipi, făceau de strajă unei estrade ridicate deasupra dușumelei. Pe această estradă se urcară privitorii, puțini la număr: câțiva italieni și seniorii de Lorena. Ducele de Guise, mândru de făptura-i arătoasă, părea a fi pretutindeni stăpân! Fratele lui, Mayenne, își ascunsese burta proeminentă sub mătase lucitoare și-și atârnase într-o parte un pumnal de aur; tot din această familie se trăgea și d’Elbeuf, ciudatul prieten care apărea în preajma regelui Navarrei numai la momentul potrivit.

Navarra însuși îmbrăcase cele mai scumpe haine, peste

care înnodase panglici în culorile casei sale, pentru ca toți să vadă cât de bucuros era că se afla acolo. Petrecerea fusese pusă la cale pentru bărbați și băieți. Aceștia din urmă trebuiau să-i bucure pe cei dintâi și să fie răsplătiți de ei. Se și vedeau dansând câteva trupuri frumoase. Formele și îmbrăcămintea nu trădau nicidecum sexul, iar farmecul lor echivoc îi impresiona plăcut îndeosebi pe italieni și pe pântecosul Mayenne. Navarra le dădea dreptate, adăugând că el nu avusese nicicând astfel de ființe în ceata grosolană a oamenilor lui, care stăteau în șa câte cincisprezece ceasuri în șir și se odihneau cântând psalmi.

— Dacă prietenii mei ar mai trăi, exclamă el ușuratic, aș face din ei niște băiețandri la fel de dulci ca ăștia.

— Așteaptă să vezi ce are să mai urmeze, îl sfătui Guise. O seamă dintre ei mai sunt încă în viață.

— Nu vreau să știu de dânșii, răspunse prizonierul. Nu-mi place să fiu de partea celor învinși. Eu sunt totdeauna acolo unde...

Ar fi vrut să spună: „te poți veseli”, dar dintr-o dată băgă de seamă că avea în preajmă un vrăjmaș foarte primejdios.

Cancelarul Birague, un italian, fusese înscăunat de *Madame* Catherine în slujba ce o ocupa. Împreună cu dânsa și cu mai mulți compatrioți de-ai lui, dăduse năvală într-o noapte în odaia de dormit a lui Carol al nouălea. Acest venetic victorios vedea în prizonierul Navarra un conspirator împotriva puterii sale. Fără nici un fel de rușine, începu să-i ia un adevărat interogator:

— N-aveți cumva nici o legătură cu un anume d’Aubigné și cu complicele lui, Du Bartas? Acești indivizi atâță tineretul studios împotriva unei așa-numite domnii a străinilor, de parcă în cele mai înalte slujbe ale regatului s-ar afla numai străini.

— *Sono bugie*. Sunt minciuni, domnule cancelar! îi strigă Henri cu o indignare bine prefăcută, dar în limba

pripășitului, care de altfel nu-i dădu de loc crezare, căci membrii casei de Lorena puteau fi înșelați, dar italianul nu.

— Prietenii voștri, ripostă Biragues, pe care mânia aproape că-l înăbușea, sunt mai aproape de spânzurătoare decât...

— Decât mine, întregi Henri. Pe mine nu mă puteți prinde.

— Eu spânzur repede și cu dragă inimă.

— Dar numai oameni mărunți, signore. Ați spânzurat un biet căpitan care spusese că ar trebui sucite gâturile tuturor mișeilor de italieni. Vinovăția mea ar trebui, însă, s-o dovediți în mod public, să mă judecați și să-mi tăiați capul cu mare alai. Dar asta n-o veți apuca! Pe ce puneți prinsoare?

— Fac rămășag și drept zălog pun cel mai bun giuvaer al meu.

Amândoi erau teatrali, și scena se potrivea de minune cu muzica dulceagă și cu dansurile, de parcă ar fi fost într-adins pregătită ca un soi de intermezzo grosolan.

— Sire! exclamă Henri și ieși în întâmpinarea regelui Franței.

Regele intrase printr-o deschizătură a cortului persan și se oprise strălucitor ca un adevărat sultan al serbării. Henri se lăsă într-un genunchi și declamă:

— Sire! crudul tău vizir nu se gândește decât la tras pe roată și la sfârtecat. Pentru asta am scăpat, oare, nevătămat în noaptea Sfântului Bartolomeu?

— Dacă preafericitul rege m-ar fi ascultat! strigă cancelarul Biragues.

De furie, începu să vorbească ca un tâlhar de drumul mare, iar glasu-i aducea cu acela al unui papagal răgușit. Cu același glas îl încolțise ceasuri în șir pe Carol al nouălea, până când acesta, înnebunind, poruncise dezlănțuirea măcelului.

— Auziți, sire! se mărgini Henri să răspundă, simțind că

d’Anjou era de partea lui.

D’Anjou cel dinainte, care pusese la cale noaptea Sfântului Bartolomeu, era acum rege, și ajunsese rege numai pentru că fratele său murise de pe urma mustrărilor de conștiință; oare conștiința lui era împăcată? În orice caz nu-i plăcea să-i aibă în față pe cei care-l ajutaseră în ceasuri foarte întunecate să-l înnebunească pe Carol. Chiar prezența mamei sale îi era nesuferită, cu atât mai mult a italienilor ei. Trebuia, însă, să-i rabde și, din păcate, să le îngăduie chiar a lua parte la cele mai intime petreceri ale sale, căci știau să prețuiască farmecul băieților.

— Ridică-te! porunci sultanul persan, fulgerând din giuvaericalele turbanului.

Vărul Navarra sări în picioare, ușor ca o minge. Și din nou sultanul porunci:

— Ești prizonierul meu personal și nimeni nu are voie să se atingă de tine. Împacă-te cu vizirul!

Ceea ce Henri și făcu, descriind un adevărat dans al împăcării în jurul cancelarului. Spre a-și respecta rolul său oriental, acesta trebui să privească plin de gravitate la cele ce se întâmplau în juru-i, deși ochii stăteau să-i iasă din orbite.

— Preaputernice vizir! i se adresă Henri, și-și duse o mână la piept, după care o îndreptă spre pieptul cancelarului, atingând ca din întâmplare o giuvaerica uriașă. În Persia se fură mult, rosti el.

Din fericire muzica atacase un nou motiv, acoperind ceea ce ar mai fi putut urma. Baletul își făcu intrarea. Cu zgomot ușor de pași mărunți și iuți, fluturând din văluri, îndoind genunchi frumoși. Erau numai băieți, dintre care unii însă îmbrăcați ca fete. Aceștia din urmă străfulgerau dindărătul vălurilor cu niște ochi mai ispititori ca aceia de femeie, după câte se părea, iar în afară de anume semne nedorite ale virilității, trupurile se mișcau și ele cu o grație feminină. Ceilalți, care rămăseseră băieți, întindeau la fel

de afectat către presupusele fete vârfurile degetelor sau le înlănțuiau cu brațele tandre ale unei chemări drăgăstoase. Mușchii nu se vedeau de fel când unii îi învârteau pe ceilalți ca pe niște titirezi sau îi purtau prin aer; privitorii erau mai degrabă ispitiți să creadă că nu forța îi punea în mișcare, ci că se săvârșește o minune a grației.

Acum se putea vedea cât prețuiește Du Guast. Altminteri neplăcut la vedere, având un fel urât de a vorbi, prost, nerușinat și corupt, aici era la locul lui. Și pe bună dreptate la fiecare figură a dansului revenea mereu în față. Cei de pe estradă îl sorbeau din ochi și el se pricepea a-l face pe fiecare să creadă că e singurul către care își îndreaptă privirea galeșă. Se înclină în fața partenerei sale, cum făceau toți băieții în fața dansatoarelor lor, și o imploră mut să-și lepede vălul. Omagiul era adresat de fapt regelui, adică sultanului și, fără știrea acestuia, și cancelarului, adică vizirului, și pântecosului Mayenne, care asuda tot, cuprins de călduri. Toți acești seniori se simțiră înălțați și parcă răsplătiți cu cine știe ce, deși un golănaș fără rușine își făcea mendrele pe socoteala lor. În alte împrejurări i-ar fi dat un picior în spate sau l-ar fi spânzurat. De unde se vede că arta e o forță, chiar dacă-i trecătoare.

Pentru moment se dovedea însă plină de atracție. Se trecu la înlăturarea vălurilor. Cine și-ar fi putut închipui că fețele omenești pot rămâne atât de pure și frumoase, dezvelite în sfârșit, după obositoarele încercări ale dansului! Bărbații cu sufletele călite simțiră că inimile încetează să le mai bată: și mai ales regele de Navarra. Trase în gura mare o înjurătură, înjurătura lui obișnuită. Vedea și nu credea. Se frecă la ochi.

— Gabriel? întrebă Henri.

— Da, chiar el, îl înștiință batjocoritor namila de Guise. Fiecare băiat își descoperă partenerul, și Du Guast pe Léran al tău.

— Hai afară să ne batem!

— Cu plăcere, dar nu pentru tinerel. E frumușel și i-a fost hărăzit să facă o frumoasă carieră pe lângă noua Curte.

Ochii lui Henri înotau în lacrimi. Ar fi vrut să se adreseze tânărului Léran, dar acesta nu-și ridică privirile. Vărsase și el lacrimi, de-i răzbătuseră prin pânza albă care-i acoperea obrazul atunci, în noaptea Sfântului Bartolomeu. Două dintre victimele acelei nopți, Gabriel de Lévis de Léran și Carol al nouălea, zăceau unul lângă altul în patul reginei de Navarra. Ce se va alege de noi?

Guise îl maimuțări batjocoritor pe Henri:

— Ai avut și tu făpturi de astea în ceata grosolană a oamenilor tăi, care stăteau în șa câte cincisprezece ceasuri în șir și se odihneau cântând psalmi.

Era adevărul adevărat; ce s-ar mai fi putut adăuga?

— Léran a făcut foarte bine că s-a dat după vremuri și a devenit chiar fată.

Ușuratic, Henri se împăcă lesne cu situația, înghiți și această umilire pe lângă atâtea altele, și nimeni nu-și dădea seama ce se petrece cu schimbătorul Navarra. Căci Henri râdea tot atât de ușor de el ca și de un altul. Nu se putea găsi nici un cusur purtării lui; și nici chiar un observator atent n-ar fi putut să-l socotească molâu sau nerod. Unul singur dintre privitori, d'Elbeuf, se întreba, însă, ce era la drept vorbind Henri: un copil, un caraghios sau un om care știe foarte bine ce urmărește? Și d'Elbeuf își răspunse: „Un neștiutor - care învață".

D'Elbeuf e un observator, și tocmai de aceea nu mult mai mult decât atât. Membru colateral al unei case mari, fără prea multe perspective și drepturi, e sortit a rămâne veșnic în urma altora, care nu se bucură de prețuire din parte-i. Știind aceasta, își creează singur o rațiune de a fi, întemeiată pe o seamă de daruri deosebite. Prin statura lui ar putea să fie la fel de impunător ca Guise, eroul

poporului, dar nu calcă atât de țanțoș, are părul ceva mai închis și nu-i strălucește fața de trufie. Ochii umezi, sinceri și foarte frumoși ai lui d'Elbeuf au ghicit ascensiunea pe care o va face Henri și forța lui, folosită deocamdată doar în scopul elementar al supraviețuirii. E prietenul din zilele tulburi, care nu sunt încă glorioase, ci mai degrabă dimpotrivă. Iar când norocul se va hotărî, d'Elbeuf nu va mai fi.

Fetele, care de fapt sunt băieți, țin acum în mâini cupe de aur. Le ridică, le sucesc pe vârfurile degetelor și se învârtesc ele însele, fără că vreun strop să se verse peste marginea cupei. După cât se poate înțelege, cupele conțin, chipurile, o băutură de dragoste, iar băieții care, în dans, întruchipează băieți tânjesc după dânsa. Trupurile lor expresive iau atitudini care exprimă dorința. Aceste atitudini devin tot mai ațâțătoare, buze pofticioase se întredeschid și, când pofta nu mai poate fi stăpânită, în gură le picură lichid. Cel puțin așa se întâmplă cu favoritul regelui, Du Guast; d'Elbeuf o vede foarte bine căci atenția lui e ațintită în întregime asupra acestei întâmplări, care-l privește pe Henri. Du Guast îngenunchează și dă capul pe spate; tânărul Léran, costumat în fată, întinde vasul, și d'Elbeuf poate să numere picăturile. Cu aceeași privire cuprinde mai multe fețe, aceea uimitor de atentă a cancelarului Birague și cea de-a dreptul extaziată a regelui Franței. Regele pare ca lovit de trăsnet când zâmbește spre tânărul Léran. Căci nu mai aruncă nici o privire favoritului de până acum, de unde se poate înțelege că în scurt timp se va petrece un lucru neobișnuit. Iată însă că Du Guast, după ce-a primit băutura de dragoste, își pleacă trunchiul pe spate, și-l îndoaie surprinzător de tare, scoate un strigăt și dă ochii peste cap. Pe scurt, e otrăvit. Ceea ce și era în firea lucrurilor să se întâmple. D'Elbeuf ar fi putut s-o prevadă.

Imediat, ca la poruncă, se auzi alt țipăt, strident ca al

unui papagal bătrân.

— Sire! Favoritul vostru a fost otrăvit. Fata lui e o unealtă a lui Navarra. Dați acest prinț pe mâna mea și a justiției, altfel va fi în primejdie și viața maiestății-voastre!

După asemenea vorbe înfricoșătoare era firesc ca toți să-și țină răsuflarea și să nu mai facă nici o mișcare. Muzica încetă, baletul încremeni, privitorii de pe estradă așteptară nemișcați o tresărire a regelui, dar nici acesta nu se clinti. Numai cortul persan se clătină puțin. Și anume la mișcarea femeilor, a doamnelor de la Curtea Franței care, înlăturate de la tainica petrecere, se strecuraseră în spatele draperiilor ce închipuiau cortul și priveau pe furiș. Se ascunseseră acolo doamne nobile și domnișoare de onoare, până și ființe de joasă obârșie, din servitorime, îndrăzniseră să privească printr-o crăpătură nu departe de aceea prin care trăgea cu ochiul regina Navarrei. „Ce se va întâmpla?” se întrebă Margot în liniștea și încremenirea generală.

Și-și spuse: „Nici nu se poate altfel dacă bărbații sunt lăsați de capul lor. Mai întâi se gătesc cum facem noi și nu mai pot după gingășie. Și apoi totul se sfârșește cu crime și omoruri. Regescul meu frate va dori desigur să-l răzbune pe favoritul otrăvit și are să-l dea pe bietul meu Henricus pe mâna ticălosului de Birague, care face bale la gură de poftă. Nici unul dintre grobianii ăștia nu-i destul de rafinat ca să înțeleagă ce-i în joc! Și ăștia cred că pot să se lipsească de noi.”

Totuși era acolo cineva destul de rafinat. D’Elbeuf din casa Lorena sări de pe estradă, îl ridică de la pământ pe Du Guast, care se chircise de tot, îl așeză pe picioare și-l pălmui atâta până când desfrânatul se proțăpi singur în ele.

— S-a sfârșit comedia, mormăi d’Elbeuf, apoi adăugă îndată: Și bagă de seamă să n-o mai iei de la capăt.

Sucind brațul tânărului, îl sili să-l urmeze pe estradă, îl

aruncă în genunchi la picioarele regelui și-i porunci:

— Mărturisește maiestății-sale cine te-a îndemnat la ticăloșia asta și poate că n-ai să fii spânzurat.

Du Guast, prin toată înfățișarea sa, întruchipa spaima cea mai cumplită. Era mai reușit decât în toate ipostazele pe care le luase în seara aceea. Autenticul e totuși preferabil.

Gâtul i se lungise, cum se întâmplă de obicei cu un gât care a rămas fără cap, căci se știe că în asemenea împrejurări se petrece o alungire bruscă; și sucea acest gât țeapăn de la stânga la dreapta, de la rege la cancelar, de la cancelar la rege. Cancelarului i se dezumflaseră pungile din obraji, regelui i se umflase o vână. Du Guast simțea mâna vrăjmașului său d'Elbeuf încleștându-i tot mai tare gâtul alungit și, înainte de a i se tăia răsuflarea, rosti:

— Domnul cancelar m-a îndemnat. Dar când mâna slăbi strânsoarea, vru să-și renege mărturisirea. Nu domnul cancelar! M-am prefăcut otrăvit, din invidie față de domnul de Léran, către care maiestatea-sa a binevoit a zâmbi.

Dar nimeni nu-l crezu, cu toate că și acest lucru era adevărat. Regele se uita la cancelar mai necruțător decât un sultan la vizirul lui, căci așa erau costumați. Cel dintâi se reculese Navarra.

— Signor Birague, ați pierdut giuvaerul. Sire, a pus prinsoare că mă va executa în public. Și ar fi izbutit, dacă maiestatea-voastră nu i-ar fi descoperit uneltirea.

Dar regele nu putea să-l întemnițeze pe cancelar în Bastilia și nici să-l înlăture din slujbă, căci *Madame* Catherine își proteguia compatriotul. De aceea făcu ceea ce-i stă în putință și era așteptat de toți; smulse cancelarului marele giuvaer de la piept. După care privi nesigur împrejur, ca și cum n-ar fi știut ce ar mai fi trebuit să urmeze. Dar o știa foarte bine. Făcu un semn, tânărul Léran urcă treptele și primi în genunchi gajul regalei bunăvoințe. Din direcția lui lucea acum o luminiță

albăstruie. După ce lepădase vălurile, capul vicontelui de Léran părea al unui tânăr războinic abia ajuns la vârsta bărbăției, care pășește dârz, gata să pună piciorul pe grumazul învinsului. Du Guast îl și invita parcă să o facă, îngropându-și obrazul în pulbere, iar Léran nu șovăi.

Când văzură că totul se sfârșise cu bine, cei ce se aflau în cortul persan își veniră în fire. Bătură din palme, dansul porni din nou și, legănat de muzică, baletul înfățișă privitorilor Dragostea și Fericirea, în care privitorii credeau numai atunci când erau simulate. Așa încât cortul persan, prin ale cărui draperii brodate răzbătea cu mare meșteșug lumina, străluci încă până târziu în noapte și totul părea mai frumos ca de obicei: oamenii, sultanul, băieții, bătrânii desfrânați și chiar și lucrurile, dintre care cel mai prețios era un licăr albăstrui.

Doi dintre cei ce fuseseră acolo nu mai erau însă de față. Henri și d'Elbeuf tocmai se despărțeau într-un ungher depărtat al castelului.

— N-am să uit asta niciodată, d'Elbeuf.

— Sire, zăboviți mult aici, așa e bine, să zăboviți.

— Am destul timp. De altfel nici n-am altceva, decât răbdare și timp.

CE ÎNSEAMNĂ: A URÎ?

Cel care așteaptă însă multă vreme vede cum i se schimbă cele mai trainice simțăminte, cum se fărâmițează și se știrbesc. Iată de pildă prietenia cu Guise. Henri se apropiase de el din ură; voise să știe cât mai multe despre dânsul, pentru că așa te îndeamnă ura. Dar, cunoscând mai bine vrăjmașul, se naște și primejdia de a-l găsi destul de suportabil. Mai mult: vrăjmașul te atrage mai degrabă

decât cineva pe care îl iei așa cum este.

Băteau mingea, „mingea lungă”, care-i cea mai grea, și întotdeauna împreună, Navarra și Guise; ceilalți trebuiau să stea pe de lături și să privească, iar impresiile lor erau adesea neplăcute. Căci îl vedeau pe Navarra, care era mult mai mărunt, sărind sprinten și pe Guise, cu picioarele răscrăcărate ca un Goliat, așteptând loviturile lui; dar asta încă nu era nimic. Într-un rând, mingea căzu după gardul de mărăcini.

— Navarra, îi strigă Guise, tu ești mai mic. Strecoară-te de-a bușilea și ad-o încoa.

Dar în loc să se târască, Henri sări gardul, fără nici o caznă, lucru pe care privitorii trebuiră să-l admire. Înapoi se târî, e drept, dar lovi mingea fără veste, în așa fel încât proiectilul de piele îl izbi pe Lorena în piept. Acesta se clătină de-a binelea, dar îi și strigă celuilalt:

— Ai vrut să mă nimerești în frunte ca să cad. Da nu ajungi tu până acolo, mititelule. Ia adu niște vin, ca să înecăm spaima.

Se înțelege că altcineva se grăbi să împlinească porunca, dar întâmplarea aceasta avu drept urmare că în ziua aceea Guise fu luat deoparte de către d’Alençon și d’Elbeuf. Cei doi îi arătară că dacă regele Navarrei era prizonier și nu avea pentru moment nici o însemnătate, toți cei ce fuseseră de față, printre care și oameni din popor, socotiseră că în persoana lui fusese umilită însăși casa regală. Dar Guise răspunse:

— La urma urmei ce vreți? Băiatul nu mi-o ia în nume de rău, dimpotrivă, se ține scai după mine. Mă însoțește pe la toate bisericile și în curând are să fie mai catolic chiar decât mine.

Aceste vorbe ajunseră la urechea lui Henri, care nu împărtăși însă nimănui ceea ce gândea. „Goliatul ăsta plin de fumuri, își spuse, nu bănuiește nimic despre înțelegerea mea cu *Madame* Catherine. Își închipuie că toți trebuie să

vadă numai cu ochi buni intrigăriile lui cu popimea și spaniolii. Nu mă cunoaște cum îl cunosc eu. Îi sunt prieten, și nimeni nu-și poate îngădui atâtea câte își îngăduie un prieten.”

La partida următoare izbuti să-l nimerească pe Guise drept în frunte; ducelui, căruia îi crescu un cucui, îi veni rău. Henri se prefăcu că se căiește din tot sufletul.

— Zău, n-am vrut să-ți crească coarne. Numai ducesa are dreptul să ți le pună.

La care toți cei de față izbucniră în râs și amintiră, cu glas mai tare decât s-ar fi cuvenit, numele amanților ducesei de Guise. Căci tânăra doamnă învățase repede și bine obiceiurile Curții. Întins pe pământ, unde își răcorea fruntea, Lorena auzi totul. Gemu mai mult de furie decât de durere și hotărî s-o pedepsească pe necredincioasă.

Iar lui Navarra îi spuse mai târziu:

— De fapt n-ai făcut decât să mă silești să fiu cu băgare de seamă, lucru pe care nimeni altcineva n-ar fi îndrăznit să-l facă. Văd că pot să am încredere în tine. Însoțește-mă la predica preotului Boucher.

Și în aceeași zi călăriră într-acolo, ducele de Guise urmat ca de obicei de o suită numeroasă, iar Navarra singur. Încă nu cunoștea destul de bine Parisul și căută în zadar să afle numele bisericii. Peste tot, pe unde treceau, prin norod flutura din gură în gură o vorbă: „Regele Parisului! Ura!” Și toți îl salutau cu mâna dreaptă ridicată pe acest rege. Femeile urmau și ele pilda bărbaților, ba de multe ori se întreceau cu firea și ridicau amândouă mâinile către blondul crai al viselor lor. Iar el radia, de sus lumină către credincioși și necredincioși, asemeni unui soare, plin de fală și încrezător în steaua lui. Întru acestea ajunseră la biserică și după ce zgomotul iscat de fiarele războinicilor amuți, preotul se urcă în amvon.

Era un orator de modă nouă. Începu să spumege de la cel dintâi cuvânt, și glasu-i aspru deveni ascuțit ca un țipăt

de femeie. Predica urla împotriva moderaților. Urgia trebuie să se abată până la nimicire, striga oratorul, nu numai asupra protestanților. Într-o noapte a cuțitelor lungi și a capetelor rostogolite, Boucher voia să se răfuiască mai ales cu cei care predicau toleranța, fără a ține seama dacă unii dintre ei își spuneau catolici. Căci pentru el cei mai răi erau, în amândouă religiile, cei înclinați către concesii, cei care doreau să se ajungă la o înțelegere, ca să domnească pacea în țară. Dar țara nu avea nevoie de pace și, strigă Boucher spumegând, nici n-ar suferi-o, căci ar fi împotriva onoarei sale. Pacea rușinoasă și tratatul încheiat prin constrângere cu ereticii s-ar rupe de la sine. Căci pământul și sângele cer cu însetare forță, forță, forță, o curățire necruțătoare de tot ceea ce e străin de ele, de putreda bună-cuviință și de libertatea care descompune.

Mulțimea îngrămădită până la altar și în cele mai depărtate firide, încuviință prin gemete sălbatice că, într-adevăr, nu înțelege să rabde buna-cuviință și mai cu seamă libertatea. Oamenii se îndesau unul într-altul, și se striveau ca să ajungă cât mai aproape de amvon și să-l zărească pe vorbitor. Dar nu vedeau decât o gură căscată, căci Boucher era pipernicit și abia dacă trecea de balustrada amvonului. În schimb scuipa departe. Pe nesimțite, predica lui se preschimbă în lătrat, și în măsura în care mai era ceva omenesc în ea nu mai avea nici o legătură cu graiul vorbit prin părțile acelea; suna a străin și a lucru învățat. De câteva ori Boucher păru că-i gata să fie apucat de ducă-se pe pustii, și unii se uitară chiar împrejur după paznici. Dar tocmai atunci închidea fălcile și pornea a râde grațios privind de jur împrejur, câștigând astfel toate inimile. Apoi respira adânc și începea din nou să latre, clănțănind din gură de parcă ar fi vrut să scoată din mulțime pe cineva care era de altă părere și să-l înghită.

Libertatea de conștiință, ferească sfântul! Dar nici dări, nici chirii, pe scurt, nici un fel de angarale, poporul și mai

ales clerul, să nu mai plătească nimic nimănuia. Iată pe ce se întemeia alianța lor. Clerul putea să păstreze pentru el darea pe care o datora, iar poporului îi era îngăduit să prade casele și palatele hughenoților ca și pe ale moderaților care trebuiau uciși cu precădere. Și Boucher își îndemnă ascultătorii să nu dea cumva înapoi din fața marilor seniori și nici din fața mai marilor lor - ridicându-se aproape pe față împotriva regelui, a protestantului ascuns, a moderatului și trădătorului. Le descrise, fără a le fi văzut, bogățiile castelului Luvru, și, dimpreună cu ele, baia de sânge atât de mult râvnită. Dar dintr-o dată, fără nici o trecere, îi aruncă din beția acestor plăceri într-o spaimă înfricoșată, spunându-le că sunt urmăriți. Poporul cu tot ce-i aparținea era în cumplită primejdie de a fi lăsată pradă unor puteri tainice, care îi juraseră pieirea. Și rosti o rugăciune scurtă, cum se rostește în clipele de mare restriște, îndemnat - cine s-ar mai fi putut îndoi - de o primejdie iminentă. Iar mulțimea îl asculta și se ruga la rându-i, cu glas tare. În atmosferă plutea toată lăcomia, teama, fanatismul și ura pe care le încercaseră rând pe rând.

Henri respira această duhoare. Și mai degrabă simțurile decât judecata îi arătară că se petrece un lucru necurat. La urma urmei și el ar fi putut urî o dată cu ei. Să dărâme Luvrul, să-l jefuiască, să-i ucidă pe toți, seniori, doamne, străji și slugi; căci și el se gândise la așa ceva pe vremea când voia numai să fugă și să se întoarcă acolo cu pedestrași străini. Dar de atunci au trecut câțiva ani și aproape a uitat de asta. Acum, în biserică, toate i se împrospătară în minte ca odinioară. Și înțelese din nou că omul umilit, batjocorit se răzbună până la ultima suflare. „Eu aș avea mai multe motive decât toți laolaltă. Mi-au ucis mama, apoi pe domnul amiral, pe toți prietenii mei, optzeci de seniori, pe preceptorul meu, pe cel din urmă sol al mamei mele, regina. Cei rămași în viață sunt acoperiți de

rușine, eu sunt mereu prizonier și mereu în primejdie de a fi batjocorit. Știu prea bine toate astea. Răzbunarea fusese de altfel hotărâtă; dar am amânat-o provizoriu și am cugetat mai bine. Și așa trece timpul și o dată cu el și ura.

Ba nu, nu trece, dar începi să te îndoiești. Trăiesc alături de dânșii, batem mingea, ne culcăm cu aceleași femei. *Madame* Catherine mi-a propus o înțelegere; s-o fi otrăvit cu adevărat pe mama? D'Anjou m-ar fi ucis și pe mine în noaptea Sfântului Bartolomeu, dar acum când e rege mă ocrotește; Guise mi-a devenit bun prieten; îți vine parcă greu să crezi că a călcat în picioare fața domnului amiral, care era mort. Și totuși au făcut toate astea, e adevărul adevărat. Eu îi cunosc pe ei, ei nu mă cunosc pe mine. Și nu pot să ascund că de asta îi și iubesc, într-o oarecare măsură. Dușmanii pot fi la fel de plăcuți ca amantele. Dar trebuie să mă feresc de ei și tocmai de aceea să mă bucur de încrederea lor."

Așa se dezvinovățea Henri față de el însuși pentru șovăiala, pentru îngăduința lui și se depărta de mulțimea pe care Boucher o îndemna să-și dea frâu liber poftelor. Boucher încă nu-și sfârșise rugăciunea pentru alungarea primejdiei, când lui Henri îi trecură toate acestea prin minte. Viața-i scurtă, arta-i lungă[1]. Gândurile zboară, dar când va veni, în sfârșit, vremea faptei?

Boucher le arătă că întreg sistemul statului e criminal, dar că din fericire dumnezeu le trimisese un conducător! Iată-l! Și cu toții îngenunchează în direcția arătată, mai ales cei bănuiți a fi moderați. În armura-i de argint, Guise se uita îndrăzneț peste capetele lor, îndreptându-și privirile, cu obrăznicie, până la dumnezeu - de parcă asaltul puterii era gata gata să înceapă, iar ostașii săi își zăngăniră armele. Se înțelege că regina-mamă își are spionii ei și aici, și aceștia au să alerge îndată să-i

[1] *Ars longa, vita brevis* – aforism atribuit medicului grec Hopocrate.

povestească, exagerând, ce înspăimântător e Lorena. De aproape poți, însă, să-ți dai seama că nu-i decât un bătăuș înfumurat, un Goliat și, pe deasupra, și încornorat. E bine să-i fii prieten, pentru că așa poți să vezi câte parale face cu adevărat și să-ți ține o tovărășie plăcută. Îl urăsc? Mi se pare că da. Dar ce înseamnă asta: a urî?

O dată predica terminată, halebardierii începură a goni mulțimea; înăuntru rămaseră numai oamenii de vază, cu trecere; jurați ai orașului Paris, cei mai bogați cetățeni, preoți de mir, împreună cu episcopul lor. Acesta chezășuia că prin gura lui Boucher vorbise însăși mânia cerului. Moravurile Curții întreceau orice închipuire, și episcopul descrise un spectacol nerușinat și public, organizat de rege în castelul Luvru, cu băieții lui de plăceri; femei creștine fuseseră silite să privească la cele petrecute. Această știre stârni un murmur de indignare. La adăpostul zgomotului, cineva de lângă Henri, care se afla undeva în fund, șopti însă: „Da episcopul se culcă cu soră-sa”, ceea ce îl făcu pe Henri să râdă, nu din pricina întâmplării în sine, cât a înscenării, în întregimea ei.

Curând, însă, lucrurile luară o întorsătură gravă, deoarece unul dintre cetățenii cei mai de seamă, președintele Camerei de conturi, dezvălui situația finanțelor regatului, care era disperată; dar pentru că nimeni nu și-o închipuise altfel, mâhnirea arătată era cu atât mai mare. Căci cu adevărat mâhniți suntem numai când ne găsim mai mulți laolaltă, și numai pentru întâmplări pe care le cunoaștem dinainte. Noutățile ațâță spiritele mai greu decât exprimarea unor adevăruri multă vreme nemărturisite. Numai câinii, maimuțele și papagalii îl costau pe rege o sută de mii de taleri în fiecare an, și asta încă era un fleac pe lângă sumele enorme pe care le înghițea droaia favoriților. Chiar unul dintre ei era însărcinat, de altfel, cu conducerea finanțelor! Vorbitorul spusese asta cu glas tare, adăugând.

— Orice e îngăduit în aceste vremuri, numai să le spui adevărul, nu.

Dar pentru că el îndrăznise să facă tocmai acest lucru, adunarea căpătă dintr-o dată o foarte bună părere despre sine, ca și cum în clipa aceea s-ar fi petrecut o schimbare, în centru căreia se afla chiar ea.

Președintele Camerei de conturi mai enumeră și alte multe milioane risipite, deplânse mărimea dărilor, împărțirea lor nedreaptă, corupția celor care le strângeau, în frunte cu favoritul regelui, domnul de O, de fapt O pur și simplu. În același timp, însă, trecu sub tăcere numele altor câtorva arendași ai strângerii birurilor, care și ei apăsau poporul. Printre aceștia se aflau, de pildă, membri ai casei Guise, dar amintirea numelui lor ar fi fost din cale-afară de nepotrivită, având în vedere cele ce trebuiau să urmeze. Căci se aduseră niște pungi mari, din care începu să curgă potop aur de proveniență spaniolă. Ascultând porunca ducelui de Guise, casierul le împărți magistraților, preoților, cetățenilor influenți, slujbașilor și oamenilor de arme. Drept urmare, fiecare își înscrise numele pe o listă în fruntea căreia se afla Lorena, și striga când îi venea rândul: „Libertate!”

Acesta fu începutul Ligii. Prin golirea pungii cu pistoli spaniolești se întemeie coaliția care avea drept scop să dea pe mâna unei partide cârma țării și puterea. Și aceasta le și stăpâni destulă vreme ca, în ani lungi de groază și înfrângeri, să arunce țara în pragul destrămării, pe rege într-un colț îndepărtat al țării și tot ce era omenesc înapoi cu multe generații. Ceea ce se petrecea acum era, însă, numai începutul, și în timp ce aurul străin fu ascuns în grabă, fără ca acei ce-l primiseră să se uite măcar de unde vine, din stradă răzbăteau înăuntru strigătele „Trăiască!” și „Libertate!”

Mulțimea înșelată slăvea pe vrednicu-i conducător; iar acesta avea tot atâta drept să fie luat în serios ca și

partizanii lui de rând. Căci cu ce îi înșelase? Mulțimea nu-i niciodată atât de înșelată cum se crede după aceea. Aurul spaniol nu-l văzuseră decât conducătorii; mulțimea vedea doar barba blondă care o însufleția. În schimb știa prea bine că nu de salvarea religiei îi arde și că nu era vorba de nici o înviere miraculoasă, ci voia numai să-i jefuiască pe alții, să-i alunge din slujbe și să se îmbogățească. Să-și întărâte simțurile, să-și dea importanță și să ucidă. Așa stau lucrurile când o adunătură de inși din popor și de oameni onorabili întemeiază o ligă pentru înăbușirea libertății de conștiință. Și cu toții strigă cu atât mai puternic „Libertate”, cei înșelați, de afară, și cei dinăuntru, care înșală, dovedind astfel că și ei vor să înșele dacă sunt înșelați.

Printre înșelătorii dinăuntru, cu buzunarele proaspăt umplute și cu dor de libertate, se aflau și moderați care socoteau că vremea le cerea să meargă în pas cu ceilalți. Și erau chiar și hughenoți convertiți; iar prezența lui Navarra le slujea tocmai bine drept justificare. Căci Guise îl adusese într-adins pentru ca, văzându-l, mulți alții să se simtă cu conștiința împăcată. Henri o înțelesese și singur, dar fu lămurit și pe șleau. Tocmai atunci se petrecu ceva asemănător cu ceea ce se întâmplase mai înainte când, sub adăpostul strigătelor de indignare la adresa Curții, cineva îndrăznise a șușoti că nici episcopul nu-i mai breaz. Strigătele de libertate înăbușiseră convingerile oamenilor cumsecade. Dar aceștia se exprimară totuși destul de tare ca să se audă: „Din Spania sunt, cumetre! Din Spania!”

Henri nu avea destul timp să-și scruteze simțămintele; se întâmplau prea multe. În primul rând Guise apărea sub un nou aspect: acela de seducător și de ațâțător al mulțimii. Nimeni n-ar fi crezut că acest popândău fudul putea dovedi atâta viclenie și repeziciune. Dar ce nu face perspectiva unui folos? Și apoi îi erau de mare ajutor și cei care se simțeau măguliți că se află în aceeași societate cu

marele senior. Guise le împărți misiunile pe care le aveau de îndeplinit; oamenilor de arme aceea de a face recrutări cu forța pentru trupele partidei, clericilor aceea de a ridica poporul de rând, burghezilor, misiunea de a opune rezistență statului la plata oricăror contribuții. Le împărți și titluri, o dată cu dreptul de a revendica și slujba ce ținea de aceste titluri, îndată ce ar deveni liberă prin părăsirea ei de către posesor. Și fiecare înțelese că acest lucru se putea întâmpla printr-un asasinat.

Dar orice s-ar săvârși în viitor, nimeni nu va fi tras la răspundere, căci cu toții jurau ascultare oarbă conducătorului. O dată acestea săvârșite, Guise încheie înălțătoarea adunare. Și în timp ce se împrăștiau, rosti:

— Navarra, ai văzut ce puternici suntem?

— Norocul meu, răspunse Henri. Și strigă: Rege al Parisului, ura! împreună cu poporul care așteptase afară în tot acest timp.

Înainte de a se pierde în mulțime, se mai lovi o dată de prietenul Lorena și imită glasul gros al acelui părinte al orașului care rostise: „Din Spania sunt, cumetre! Din Spania!” Și plecă.

Porni repede, din ce în ce mai grăbit, încât păzitorii trebuiră să alerge în urmă-i. Intră în strada Austria, trecu podul castelului, pe sub bolta porții, traversă curtea Luvrului, fără să vadă nimic împrejur. Nu băgă de seamă pe unde trecea, cine i se uita pe urmă și își recunoscu odaia abia după ce, de o bună bucată de vreme, alerga printr-însa încoace și încolo. Atunci înțelese că urăște. „Da, asta-i ura! Bani din Spania; vin pe catâri peste munți; pungile cu pistoli sosesc fără contenire. Sunt descărcate la Paris, aurul curge, curge fără să se oprească, buzunarele se umplu de aur, inimile de ură, pumnii de violență, gurile de minciuni scelerate. Și acum dați-i drumul și deveniți fiare sălbatice, alungați mila și rațiunea! Purtați război pentru o religie și împotriva tuturora! Știu toate astea de o

viață întreagă. Dar nu cunoșteam până acum izvorul și originea nelegiuirilor. Din Spania, peste Pirinei, peste munții mei de baștină, pot să și arăt drumul cu degetul prin aer; pe aici curge pârâul la vale, dincoace-i casa mea Coarraze. Și ei vor să mi-o fure. Don Filip de Spania a vrut dintotdeauna să-mi răpească povârnișul Pirineilor mei, dar eu îl vreau și pe al lui.

Pentru ziua aceea, însă, era de ajuns. Tânărul de douăzeci și trei de ani gândește arareori mai departe, iar ura îi este mărginită în primul rând de întinderile natale. Dacă îl urăște pe stăpânitorul lumii e din dragoste pentru micu-i Béarn, dar și pentru că Franța suferă. Căci țara suferă la fel ca dânsul și din pricina aceluiași vinovat. „Ce, Guise și Catherine! Se întrec unul pe altul în a se ploconi în fața stăpânitorului lumii. Ăsta-i dușmanul pe care-l urăsc! El mă ține prizonier, el plătește războiul dintre partide aici, în țara mea, peste care am să cârmuiesc într-o bună zi.”

Iar când o va cârmui într-adevăr, hotărârea și ura lui vor fi crescut nemăsurat. Încât va voi nu numai să elibereze Franța și să fie cel mai de seamă prinț din Europa, ci să și aducă amândurora pacea, iar casei de Austria pieirea. Va porni, în sfârșit, să alunge de pe tot restul globului această dinastie dușmănită și să o închidă, o dată pentru totdeauna, îndărătul stâncilor înalte ale Pirineilor. Acesta va fi marele plan al bătrâneții lui Henri și deznodământul vieții lui.

În temnița sa, tânărul care îl urăște pe Don Filip scoate dintr-un sipet un tablou pe care se văd niște bucle blonde decolorate și un chip șters. Fruntea e înaltă și îngustă; tânărul o împunge. Apoi zvârle cuțitul, aruncă tabloul și-și frânge mâinile. Ce înseamnă: a urî? Urâm fără margini numai ceea ce nu putem vedea. Și pe Filip de Spania nu-l va zări niciodată.

SCENA CELOR TREI HENRI

Bunei sale prietene, *Madame* Catherine, îi povesti că Lorena pune la cale niște năzbâtii foarte ciudate. Între timp, se gândise mai bine și nu dădu veștilor sale mai multă însemnătate decât socotea că e înțelept, ținând seama de propria lui situație. Descrise ca pe un spectacol caraghios complotul lui Lorena cu cetățenii onorabili. Despre legătura dintre blondul erou și gloată pomeni în treacăt; regina-mamă putea s-o ia și drept o glumă sau, dacă îi făcea plăcere, drept un avertisment. Regina nu acordă însă însemnătate faptului. De aceea Henri se dădu foarte aproape de dânsa și rosti fără veste:

— Doamnă, sunteți pierdută!

Dar *Madame* Catherine râse matern:

— N-ai tu grijă! La urma urmei, Guise lucrează pentru mine, Don Filip mi-e prieten.

Aceasta era, însă, numai o părere a ei, căci nu pricepea că regele Filip căuta în Franța un locțiitor al lui, pentru vremea când avea să devină unicul stăpân al țării, după ce va fi destrămat regatul cu ajutorul aurului spaniol. Dar o dată cu el mai era cineva care începea să înțeleagă. *Madame* Catherine îi răspunse, însă, viclean:

— Du-te pe la vreo femeiușcă frumoasă, împărătușule. E bine ca și tu, și Guise să petreceți sub ochii mei, așa nu mă tem de voi.

Încotoșmănat în blana lui, regele Franței scria; tocmai o astfel de clipă de liniște și întristare așteptase Henri spre a-i mărturisi ceva. Lucrul cel mai neplăcut, însă, și ajunsese la urechile lui d’Anjou: unul dintre favoriții lui fusese ucis în duel. Maugion, un băiat atât de grațios, să fie străpuns de un ofițer al lui Lorena! Asta întrecea măsura. Guise nu se mai mulțumea să tulbure strada, ci împrăștia spaima în chiar castelul regelui.

— Vere Navarra, l-am subestimat.

— Recunosc, încuviință Henri. Un Goliat și un erou de teapa lui nu-i numai o brută. Să nu uităm perfidia.

— Am să-i dau un răspuns prea onorabil și în același timp bine cântărit, observă regele. Am să-mi înscriu numele regal pe lista Ligii.

Ceea ce și făcu în scurtă vreme, cu mare fast, de față cu mulți martori din toate stările. În așa fel ca poporul și oamenii onorabili să se convingă că regele nu așteaptă ca vreo asociație oarecare să-i amintească făgăduiala de a apăra dreapta credință. Își trecu numele în frunte, chiar înaintea lui Lorena, arătând astfel că se va împotrivi pe toate căile la răspândirea învățăturii hughenote. Dar nici el nu o credea și nimeni nu se încrezu în regele neputincios. Punându-și semnătura, nu făcu decât să întărească convingerea că pe tot cuprinsul țării călugării rătăcitori pot să aţâțe împotrivă-i; listele Ligii se acoperiră de nume și cruci în toate satele, fiecare flăcău având înaintea ochilor pe viteazul Guise și fiecare fată pe frumosul Guise eroul viselor ei, în locul unui trist Valois, când posomorât, când dezmățat, jucându-se cu o Curte de băieți.

Henri, al treilea rege cu acest nume, uita de situația lui numai când se costuma, devenind fie un sultan străin, fie un biet penitent. Ca rege al Franței, însă, deplângea fără să se sfiască starea în care se găsea, și într-o zi își luă drept confident pe cumnatul Navarra, care mai târziu va fi al patrulea Henri pe tronul Franței. Trimise după el, într-o dimineață; era înainte de crăciun, ninsese, și o tăcere neobișnuită înconjura castelul Luvru, de parcă rămăsese singur cu el însuși. Regele se rugă:

— Henri, spune-mi ce crezi despre mine.

— Că sunteți, sire, stăpânul și regele meu.

— Asta nu o afli acuma. Dar când te gândești mai adânc?

— În locul vostru, sire, n-aș încerca să aflu adevărul. O singură dată ați trecut la fapte și asta a fost în noaptea

Sfântului Bartolomeu. Acum Guise e mult mai puternic decât a fost atunci amiralul. Sunteți rege și desigur că e numai o întârziere bine chibzuită dacă îl lăsați să devină mai puternic.

— Nu, e altceva.

Și regele rosti posomorât ca pentru el însuși:

— Aștept lovitura.

— Luați-i-o înainte!

— N-auzi că sunt cu ochii în patru? șopti regele și răsuflă adânc. Am aflat că Guise vrea să mă răpească. Ce are să fie atunci? Eu am să devin prizonierul lui, el stăpânul regatului meu și are să vină la mine cu un bici de gonaci.

— E adevărat că-i mai lung cu un cap decât mine, observă Navarra. Da ce-i cu asta? Un lungan are față de mine numai avantajul că poate să apuce cârnații atârnați de grindă, altceva nimic.

În sinea lui, însă, își spune: „Și voia să-i ucid fratele, pe smintit. Pentru că nu-i mai mare decât mine? Cine mai înțelege ceva?!”

Întru acestea se auzi tropăit de picioare și zăngănit de arme, ușa fu dată în lături și apăru un ofițer al ducelui de Guise care îi anunță sosirea. Nici pomeneală să roage pe maiestatea-sa să-i primească stăpânul. Ducele poruncea. De altfel Guise îl și lăsă pe regele Franței să aștepte, și acesta folosi răgazul ca să-l ascundă pe Navarra după o perdea.

— Să asculți și tu ce are să-și îngăduie să spună regelui. Și dacă mă atacă...

— S-ar putea să străpungă și perdeaua. Mai degrabă mă arăt dinainte și mai pun și eu o vorbă.

Dar tocmai atunci intră cel de-al treilea Henri, din casa Guise. Comenzi, onorul, o intrare falnică. Regele Henri ședea în fața pupitrului, zgribulit în blana lui. Henri Navarra privea prin perdea.

Ducele rămase cu pălăria pe cap și nu schiță nici măcar

un început de plecăciune. Spuse numai:

— Vremea-i potrivită pentru vânătoare. Veniți cu mine, sire?

Regele tuși, era un semn pentru văr și însemna: „Vezi, o răpire!” Drept răspuns rosti însă:

— Sigur, dragă prietene, dar se vede că n-ai nici un parlament și că nu trebuie să compui nici un fel de edicte către parlamentul tău, care refuză să înscrie în registre dovezile-ți de bunăvoință.

Ducele luă un ton tăios:

— Parlamentul are dreptate. Hatârurile voastre îi îmbogățesc pe curteni, dar poporul se ruinează.

— Asta s-a mai spus și pe timpul fratelui meu Carol. Parcă poporul mai face vreodată și altceva decât să se ruineze?

În timp ce vorbea, regele pândea să vadă ce are să urmeze, și ducele se comportă întocmai cum se puteau aștepta din parte-i. Se dezlănțui ca un adevărat tribun și înșiră o grămadă de cifre și de vorbe mari. Când, în sfârșit, nu mai știu ce să spună, întunecat la față și abia mișcându-și buzele groase, regele rosti:

— Vezi, Guise, de asta te primesc singur, fără martori: mă tem că altfel n-ai vorbi așa de deschis.

— Da ce, mi-e frică de cineva? întrebă ducele și-și răscrăcără picioarele, dând în lături scaunul oferit. La urma urmei, care dintre noi doi conduce cu adevărat Liga?

— Tu, recunoscu regele cu ciudă.

Și ducele simți în glasul lui o amenințare. De aceea izbucni:

— Rege sunteți, e adevărat, dar nu și un om de onoare; și din cauza asta nici nu veți rămâne rege. Eu…

Se opri, mai repetă o dată: ,.Eu” și renunță la ceea ce mai avea de gând să spună - că el va deveni rege.

În loc să-l pună la locul lui, regele îl încurajă pe neobrăzat. Dar, în ascunzătoarea sa, vărul abia mai putea

răbda să audă cum era luat în deșert sângele regal. Căci același sânge, deși abia în al douăzeci și unulea grad, curgea și în vinele lui. Scuturâ faldurile perdelei ca să atragă luarea-aminte a lui Guise. Dar Guise era ocupat să-l umilească pe rege:

— Sunteți regele favoriților voștri, rosti el răspicat. Dar și ăștia se vor împuțina o dată cu banii. Până la urmă vă veți retrage într-un ultim colț al regatului - fără favoriți, fără bani și chiar fără sânge.

Pe rege îl trecu un fior de spaimă. Își trase blana peste ceafă; în spatele perdelei vărul se temu că regele să nu lunece sub pupitru. Dar regele se rugă cu glas stins:

— Vorbește mai departe!

Era prea mult, însă, chiar și pentru un om nesimțitor, ca Guise. Îi tăie vorba, se întoarse și se îndreptă către scaunul pe care-l zvârlise deoparte. După care repetă cuvintele: „Vorbește mai departe!” și ridică din umeri. Dindărătul perdelei se auzea totul foarte bine, căci scaunul și ducele erau aproape. Și pe martorul ascuns după perdea îl podidiră lacrimile. Un om fără rușine și plesnind de sănătate, cu o grămadă de golani după el, poate să înfrunte fără drept și fără nici un merit pe un rege, ca un mare erou, și să-l amenințe că sângele i se va scurge prin pori picătură cu picătură ca și fratelui său. Ce lume mai e și asta! Henri Navarra dădu în lături faldurile perdelei și ieși afară, cu sabia scoasă din teacă.

— Aș fi putut să ți-o înfig în spate și ai fi meritat-o.

— Oho! strigă Guise. Era o capcană. De aceea și îndemnul: „Vorbește mai departe!”, deși nu prea i se cântau osanale lui Valois. Eu mi-am dat osteneala - mai spuse bărbatul înalt și falnic, dar dintr-o dată se trase către ușă - mi-am dat osteneala să vin aici ca un slujitor credincios al regelui, în dorința de a-l salva pe el și regatul cu vorbele mele fără ocol. Nu mi-am adus sabia și nu vreau să-mi trag pumnalul.

Se vede, însă, că-și uitase și pumnalul, căci ținea palmele gata-gata să se lovească una de alta. Încă o clipă și în odaie ar fi năvălit oamenii lui înarmați. Henri Navarra îl împiedică s-o facă.

— Henri Guise, rosti el. Hai, să ne jucăm de-a moartea lui Cezar. Îți mai aduci aminte cum s-a întâmplat asta? Eu și cu tine suntem conspiratorii.

— Lasă-te de șotii, replică Guise.

La drept vorbind, însă, era bucuros să scape în felul ăsta. Căci spusese și făcuse destul de multe ca să poată, fi învinuit de complot. Chipul regelui luase dintr-o dată o înfățișare înspăimântătoare; sări mai întâi în picioare și apoi își lungi mădularele, ca un judecător suprem.

— Vezi, aici e Cezar, strigă Henri Navarra, absorbit cu totul de jocul lui. Pe el!

Guise dădu să se și repeadă, dar căzu, căci complicele său întru conspirație îi pusese piedică. Fără a pierde o clipă, Henri Navarra i se așeză pe grumaz, îl ținu lipit de podea și întrebă pătimaș, în spiritul rolului:

— Sire, ce să fac cu cel care a insultat pe maiestatea voastră?

— Taie-i capul! ceru Cezar sălbatic.

O dorea, poate, cu adevărat sau poate că își aducea numai aminte de Colegiul Navarra și de curtea fără soare a mânăstirii unde, odinioară, trei copii - toți trei Henri - jucaseră același joc?

— S-a făcut, vesti vărul Henri, și își lăsă victima să se ridice, băgând spada înapoi în teacă, nu fără a o curăța mai întâi de sângele închipuit.

Apoi interveni o pauză; în aceste câteva clipe de tăcere și de stinghereală cei trei Henri trebuiră să se întoarcă din curtea mânăstirii și din joaca lor la zilele anilor mai vârstnici în care dușmăniile au devenit adevăruri de neînlăturat, căci nu se desfășoară în mijlocul unei tragedii, ci al vieții. Urmă o clipă de șovăială. Să se comporte până

la urmă ca într-o presupusă tragedie? Viața devine foarte suspectă când repetă situații făurite de mult în închipuire. Ți se pare că nu-i verosimil, și dai repede înapoi. Henri Valois răsuflă adânc și se așează. Henri Guise se înclină, așa cum nu făcuse la început. Numai Henri Navarra păstră în înfățișare ceva ce aducea a îndoială sau a părere de rău. Lucru pe care ceilalți doi îl băgară de seamă, se înțeleseră din priviri și râseră în gând pe socoteala lui. La fel ca odinioară, în școala de pe lângă mânăstire.

În aceeași zi, după-masă, la jocul cu mingea, Henri cedă voit bunului său prieten Henri Guise și se lăsă învins de el. În același timp un senior foarte tânăr, în vârstă numai de șaptesprezece ani, care-i aparținea regelui de Navarra de când i-l trimisese părintele său, un anume Rosny, rămas în viață după noaptea Sfântului Bartolomeu, datorită faptului că îl adăpostise directorul său de școală, Rosny deci, care va fi cunoscut mai târziu sub numele de Sully, provocă la duel pe un senior al ducelui de Guise și-l ucise. Ducele câștiga, însă, la jocul cu mingea.

Când regele își revăzu vărul, spuse:

— Mai degrabă trebuie să mă păzesc de tine decât de preaputernicul Lorena. Tu ai să mă moștenești. Ești prinț de sânge și pe deasupra și foarte îndemânatic. Și dacă ar fi vorba numai de dibăcie! Dar neîncrederea mea îmi spune că la mijloc e ceva mai mult.

PĂȚANIA UNUI BURGHEZ

Regele, care n-avea încredere în prietenii săi, trebui să fie lămurit de mama sa, *Madame* Catherine, ce anume era absolut necesar: încetarea zvonurilor răutăcioase despre

năravurile maiestății-sale. Într-o dimineață, devreme, prăvălioara unui negustor de pânzeturi din Paris, pe nume Heurtebise, răsună de clinchetul clopoțelului. Soții îl auziră din odaia lor de dormit, cu toate că aceasta dădea spre curte. Mai întâi nu îndrăzniră să iasă din culcuș și se agățară unul de altul de teamă că nu cumva vreunul dintre ei să se arunce în primejdie. Dar când sunetul deveni poruncitor, nu le mai rămase altceva de făcut decât să se ducă să vadă cine era. Bărbatul își trase halatul, femeia aduse cartea de rugăciuni:

— Pune-le-o înainte, Heurtebise, și neagă orice ai fi putut spune vreodată despre Ligă. Spune că ai fost beat și că ieri te-ai spovedit.

I se strecură pe urme și trase cu ochiul de după tejghea, în timp ce el descuia anevoie lacătele, dând la o parte lanțurile și drugii puși de-a curmezișul ușii. Clopotul țiuia și zornăia asurzitor; cu toate acestea, prin blănile groase de stejar se auzea bine larma de afară. Negustorul de pânzeturi se ruga cu glas tare. Deodată ușa se deschise și în deschizătura ei se arătă chiar cumnatul său, Archambault, care slujea în garda castelului Luvru. Acesta lovi archebuza de podea și porunci aspru:

— Domnule Heurtebise, mergeți cu noi!

Apoi, zărind-o pe soră-sa ieșind de sub tejghea, zise cu glas înăbușit:

— Nu știu ce avem cu tine, cumnate, dar suntem patru. Așa că, vino!

Îndată se arătară și ceilalți trei, iar Heurtebise, în loc să-și continue rugăciunea, îi potopi cu gura. Îi amenință cu Liga, unde făcea slujbă și primea soldă. Acolo ești altfel prețuit decât de garda unui rege care-și face de cap cu băieți. Chiar și de la amvon se predică împotriva acestor năravuri.

— Toate bune și frumoase, amice Heurtebise, îi răspunseră soldații, dar tu ai putea să ne faci voia; poate

că nu va trebui să te spânzurăm.

Femeia obiectă:

— Au fost unii care v-au dat crezare și nu s-au mai întors. Pe tine, frățioare, află că te țin aici în locul lui și vai de tine dacă i se întâmplă ceva bătrânului.

Archebuzierul Archambault rămase dar ostatic în prăvălie, iar negustorul fu dus de trei soldați la castelul Luvru. Burghezul cunoștea bine poarta, podul și bolta de la intrare, căci nu de puține ori bătuse drumul până la puțul Luvrului, la slujbașii vistieriei care-i pândeau bănișorii. Mai departe, însă, nu fusese, așa că putea să fie cu ușurință înspăimântat și înșelat de oricine de pe acolo dacă, bineînțeles, ar fi vrut să-l înșele. De aceea chiar de la început trecerea lui Heurtebise nu rămase neobservată, ca de obicei. Înainte era amenințat cel mult că va fi dat pe mâna comandantului de gardă dacă n-o ia din loc, dar atunci se refereau la calitatea lui de burghez onorabil și cumnatul său îi întărea spusele. De data aceasta, însă, auzi peste tot strigându-se: „Heurtebise”; mai întâi în fața corpului de gardă, apoi pe la diferitele dregătorii și la urmă în preajma bucătăriilor. Pe oriunde trecea cu suita lui de ostași înarmați se deschideau ușile; oamenii își șușoteau unul altuia la ureche „Heurtebise” și cu toții aveau un aer neobișnuit. Multă vreme nu-și putu da seama ce-i aminteau aceste fețe, până când un înfricoșat glas lăuntric îi șopti: „Așa arăți și tu, Heurtebise, când te descoperi în fața unui sicriu ce-ți trece pe dinainte”.

Ajunși la scara de onoare, păzitorii îl predară pe mâinile a doi elvețieni. Unul o luă înainte, celălalt după el, și alaiul porni pe sub bolțile încă întunecate, căci era devreme și se aflau în aripa dinspre apus. Coborau, urcau scări, coteau, și negustorului de pânzeturi i se părea că drumul nu se mai sfârșește; începuseră să-i tremure genunchii.

— Cumetre, unde mă duceți? se încumetă să-l întrebe pe elvețianul din față, dar ori ar fi întrebat peretele, ori pe el,

era totuna.

Lefegiul străin nici nu clinti capul; păși mai departe cu încălțările lui de uriaș, ținând capul întins și strângând halebarda în laba-i păroasă. Heurtebise oftă și se împăcă apoi cu gândul că până la urmă vor ajunge într-un loc de unde nu se vor zări nici luna, nici stelele. Dar dintr-o dată ochii îi fură izbiți de o lucire - de aur, argint, rubine și marmură, damascuri, brocarturi, fildeșuri și alabastruri. Cele mai prețioase denumiri îi fură trezite în amintire de lumina răsăritului, care scălda o sală cu ușile deschise. Toate ferestrele din partea opusă se aprinseseră de incendiul zorilor și, în împrejurări atât de copleșitoare, un burghez se pomeni intrat cu adevărat în castelul regal. Mai târziu ar fi putut să jure că în sala pe lângă care trecuse se aflau o mulțime de doamne și de seniori trufași. Nu se gândi o clipă măcar că lumina pâlpâitoare a zorilor putea să amăgească ochiul, făcându-l să vadă în mișcare chipuri din tablourile pictate și țesute. Ba, mai mult, după ce trecu de sală începu să deosebească și vocile domniilor-lor; auzi chiar și harfe, și condamnă acest lucru, în gând. De dimineață se destrăbălează!

Astfel pregătit, fu luat în primire, pentru a treia oară, de alți păzitori; de data asta, însă, în loc de soldați erau niște tineri nobili politicoși - șambelani, paji ori ce-or mai fi fost. În orice caz, aveau obrajii vopsiți și părul pieptănat frumos peste urechi, ca femeile, de bună seamă pentru a fi, ca și ele, dezmierdați și alintați. Pe burghez îl cuprinse amețeala când cei doi tineri de neam îi zâmbiră și-și înclinară puțin gâturile subțirele în fața lui, a lui Heurtebise. În prăvălia sa de rând nici n-ar fi călcat niște nobili ca aceia. El nu ținea colerete încrețite, fine ca o boare și țesute cu aur. Și totuși, îl luară între dânșii, ca pe un egal, intrară împreună într-o încăpere și-i spuseră ceva, fornăind. Dar încăperea strălucea într-atâta de aur, încât Heurtebise își pierdu nu numai vederea, ci și auzul. Extaziat, își pironi privirile

asupra frumoșilor tineri, care îi mulțumiră încurajându-l prietenos.

— Domnule Heurtebise, ziseră ei vorbind pe nas, vă vom conduce prin încă două uși, dar în fața celei de a treia noi ne vom opri. Veți intra singur, nimeni nu are voie să vă urmeze.

La auzul acestor vorbe, spaima îl cuprinse din nou. Ce are să se mai întâmple! Se obișnuise cu societatea celor doi tineri politicoși, care aveau darul să zdruncine anume prejudecăți ale burghezului asupra stării nobilimii și chiar asupra moravurilor ei. Ceea ce ducea la o atitudine binevoitoare și față de castelul Luvru, împotriva căruia popii predică atât de aprig, dar, cine știe, poate fără dreptate. Curtea are părțile ei bune, trebuie să-l înțelegi pe rege. El, Heurtebise, nu găsise nimic care să nu fie așa cum se cuvine. În cele două odăi următoare păși mai sigur de el. O statuie despuiată îl îndemnă chiar să-i dea cu cotul unuia din noii săi prieteni. Dar s-au și oprit înaintea celei de-a treia uși.

— Domnule, i se recomandă, sunteți rugat să intrați și să deschideți bine ochii.

Și încă o dată i se mai aminti stăruitor:

— Să priviți, dacă vă face plăcere, și să luați totul în seamă.

După care tinerii deschiseră fiecare câte un canat al ușii. Heurtebise face un pas și în spatele lui ușa se închide. Îl întâmpină o odaie semi întunecoasă; ziua se împiedică în draperiile ferestrei, alături arde mocnit lumina de peste noapte. Și cu încetul începe să vadă contururile lucrurilor, îndeosebi cele ale unui pat. Perdeaua e dată în lături; cine doarme aici? Mai face un pas, reținut, dar iscodind cu privirile, cum a fost îndemnat. Deodată ochii îi stau, parcă, să sară din cap. Părul i se face măciucă, un fior îi trece prin tot trupul, cade în genunchi.

Regele! Nu încape îndoială. L-ai putea recunoaște chiar

și numai după buze; dar maiestatea-sa își întoarce către el un ochi întunecat, fără să miște și obrazul. Așa își lipește un ochi și de cei care-l salută, când privește afară din adâncurile trăsurii. Aici nu-i, însă, nici o trăsură, Heurtebise, trezește-te! Ai în față patul regal. Ochiul regelui îți face semn, să bagi de seamă cine-i lângă el. Regina e. Poți să te ciupești de pulpă cât poftești, e regina, cu părul ei albicios și nasul ascuțit. Te bucuri de mare cinste, ești un ales. Regina își întoarce capul pe pernă, ca să-i poți vedea și cealaltă jumătate a feței. Odihnește lângă rege la fel ca *Madame* Heurtebise, pe care toată lumea o cunoaște, lângă bunul ei soț, în dormitorul conjugal din spatele prăvăliei. Ce simplu e totul, deși neobișnuit, ca o minune! Nici unul dintr-o mie nu vede așa ceva. Numai tu.

Își încrucișează cu evlavie mâinile pe piept și-și pleacă fruntea, ca să nu abuzeze cumva de cinstea cu care a fost învrednicit. Simte o atingere pe umăr. În extazul lui nu văzuse că ușa s-a deschis. Se retrage din odaie în genunchi, cu spatele către ușă. Cei doi tineri îi întind fiecare câte o mână ajutându-l să se ridice. Îi înțeleg emoția și îl anunță că-l așteaptă o gustare întăritoare. Masa-i pregătită într-o sală aflată între o galerie și scară, într-un loc public dacă se poate spune așa. Trebuie să ia loc în fața unicului tacâm; un majordom face semn cu bastonul și bucătarii intră, fiecare cu câte un platou ce cântărește pe puțin opt livre de argint, iar pe ele sunt nenumărate feluri de pește, carne și prăjituri. Vinul i se toarnă în pahar din sticle rubinii cu ciocuri de aur și alături de el a luat loc o fată frumoasă. Știe prea bine asta, deși nu ridică ochii din farfuria plină. „Heurtebise”, rostesc cei care trec pe acolo, venind dinspre scară; păstrând o distanță respectuoasă de masa lui, își lungesc numai gâturile, spun „Heurtebise” și ies în vârful picioarelor.

— Domnule Heurtebise, sunteți un om cunoscut, răsună glasul alintător al fetei. V-aș ruga să-mi faceți o favoare,

domnule Heurtebise. Când veți povesti ce ați văzut aici în castelul Luvru nu mă uitați nici pe mine. Sunt domnișoara de Lusignan.

La auzul acestui nume mare, legendar, negustorul de pânzeturi oftă; era prea mult pentru el. Se simțea atât de copleșit, încât până la urmă se întristă în loc să se simtă mândru. Privi întunecat spre cei care-l înconjurau, și aceștia se retraseră, unii dintre ei cu închinăciuni. Nici nu-i trecu prin minte că s-ar putea să joace un rol ce i se încredințase. După cum n-ar fi crezut în ruptul capului că peștele cu care-l ospăta regele Franței era din ajun, iar prăjitura și mai veche. Vinul fusese adus de la cârciumă; acasă la el bea vin mai bun, de altfel lucrul acesta nu-i scăpă chiar de tot. Nu voi să-l creadă și bău mai multe pahare unul după altul, dar găsi vinul și mai prost. Mai rămânea domnișoara de Lusignan, care nici ea nu era, însă, veritabilă. *Madame* Catherine trimisese o fată nobilă, dar săracă, din „trupa ei zburătoare”, să se ocupe de bărbatul plebeu. Ceea ce trebuia să-l înșele era în primul rând un nume mare. După paharele de vin acru prinsese, însă, curaj; clipi șiret din ochi către femeia pe jumătate despuiată și vru să întindă mâna spre dânsa. Dar, nu înțelese de ce, tocmai atunci alunecă de pe scaun.

Era mic de stat și rotofei, un bărbat rumen la față și cu părul cărunt. Așa se văzu când ieși târâș de sub masă: oglinzile i-o arătară. Și domnișoara dispăruse, lucru care însă nu-l miră. Totuși, încercă în clipa aceea simțământul de neînvins că a fost înșelat, cumplit de înșelat. Și se hotărî să povestească totul vecinilor, ca de pe urma întâmplării lui să tragă foloase Liga și conducătorii ei! Ce-i drept, încă nu știa cum va ieși de acolo. Fusese părăsit de toți, de privitori, de domnișoară, de bucătari, de semețul majordom și chiar de distinșii tineri nobili, care se arătaseră a-i fi prieteni. Trebuia să-și caute singur drumul; trecu prin niște încăperi pustii și ajunse în sfârșit sub o

boltă unde se aflau niște soldați, care-l înșfăcară de guler. Nu mai auzi nici un „domnule Heurtebise”; fu împins de la spate până în puțul Luvrului, până pe pod. Nici la corpul de gardă nu-l mai cunoscu nimeni; îl descusură grosolan, îi întoarseră pe dos buzunarele și îi făcură vânt pe poartă și din castelul Luvru cu un picior în spate.

Se ferise să sufle vreo vorbă soldaților despre ceea ce văzuse acolo. De altfel, începuse să fie muncit de îndoieli. Iar cu cât umbla mai mult prin oraș, întâmplarea i se păru mai de necrezut și mai suspectă. Nu se simțea în largul lui; rațiunea-i sănătoasă îl încredința că necuratul își băgase coada în jocul ăsta. Și simți nevoia de a se spovedi pe dată. Între timp ajunse în strada lui; vecinii ieșiră în prag, dar el intră grăbit în casă și se băgă în pat. Doamna Heurtebise îi aduse vin fiert.

Abia după vreo două ceasuri, când își veni în fire, află și nevasta povestea. Seara, istoria era cunoscută de toată strada, iar a doua zi de tot Parisul. Din alte părți ale orașului veniră oameni care doreau să audă din gura lui că regele se culcă cu regina. Lucrul acesta era de un folos vederat pentru regalitate și dăuna Ligii, din care pricină preotul Boucher predică împotriva lui Heurtebise, numindu-l în același timp vândut și unealtă a diavolului. Măruntul negustor de pânzeturi își apăra, însă, istoria lui, căci cu cât trecea timpul, îl făcea tot mai mult să aibă un simțământ de mândrie și-i apărea mai adevărată decât în ziua când se întâmplase.

— Heurtebise, spune: ce-ai văzut la drept vorbind?

— Regele era în patul lui de aur, cu coroana de aur pe cap și lângă el se afla regina, frumoasă ca lumina zorilor. Ăsta-i adevărul adevărat, pe care am să-l spun până în clipa morții.

Și povesti istoria asta timp de treisprezece ani. Apoi regatul ajunse în asemenea hal încât regele fu ucis, iar urmașul lui, Henri, al patrulea rege cu acest nume, trebui

să dobândească în bătălii izbânzi asupra francezilor săi pentru ca aceștia să nu cadă în mâinile Habsburgilor. Pentru înviorarea procesiunilor, Liga punea pe atunci femeile să danseze goale pe străzi. Dezmățul ei era cumplit, setea-i de sânge aproape ridicolă. Măruntul negustor de pânzeturi, cunoscut în tot orașul pentru basmul lui, fu socotit ca atâția alții, vrăjmaș al sfintei biserici, și furia femeilor sălbăticite se abătu asupra lui:

— Asta-i Heurtebise, care l-a văzut pe Valois culcat lângă târfa lui!

Și Heurtebise fu frământat de o mulțime de picioare desculțe, până își dădu sufletul.

PLĂCEREA

Regina Navarrei își avea Curtea ei, câteva odăițe, în care-și poftea seara prietenele, poeții, muzicanții, umaniștii și amorezii. Acolo Margot era o divinitate adorată, nu trebuia să pândească de după perdea ca la serbările fratelui ei, regele Franței. Scumpu-i soț Henri o află dar într-o seară cântând la harfă, în timp ce un poet recita versuri armonioase compuse în cinstea ei; în lumea poeziei, Margot se numea Lais și era o curtezană care, prin puterea frumuseții și a înțelepciunii, îi stăpânea pe oameni. Margot-Lais, întruchipând perfecțiunea către care năzuise întotdeauna, ședea într-un jeț înălțat pe o estradă. În fața acestui jeț, la dreapta și la stânga, mai erau două, în care odihneau doamnele Mayenne și Guise. La picioarele ființei divine, ca de altfel și lângă jețurile celorlalte două muze, se aflau niște ființe mai puțin însemnate, dar necesare pentru întregirea tabloului. De o parte și de alta se înălțau două coloane, pe care se încolăceau trandafiri, iar între ele se

întindea un covor mare în culori deschise, cu motive înfățișând imagini luminoase ale primăverii. Totul era foarte clar și senin; poetul, care se afla în semicercul din față, nu trebuia decât să cânte ceea ce vedea, lucru pe care-l făcea, aplecat ușor într-o parte și întinzând o mână înainte, de parcă trecea peste o prăpastie pe o punte prea îngustă.

„În castelul Luvru nu prea poți fi sigur de nimic, îi trecu lui Henri prin minte, văzând Curtea reginei de Navarra. Mai ales când mă gândesc la biserica unde predică Boucher! Să-i imit și să dau ăstora de aici o probă de elocvență în genul lui? S-o fac?" Dar n-o făcu, ci luă locul poetului și rosti ceva care-i trecuse chiar atunci prin minte: „*Adjudat me a d'aqueste hore*" - ajută-mă în acest ceas - rugăciunea pe care mama lui o rostise în timp ce-l năștea. Cuvintele sunară maiestuos și, adresate fiind deopotrivă sfintei fecioare și reginei de Navarra, depășiră toate omagiile pe care *Madame* Marguerite le primise la Curtea ei. De altfel le și răsplăti din plin: îi însoți vorbele cu cele mai strălucite acorduri de harfă și îi întinse apoi minunata-i mână, spre a fi sărutată. După aceea Henri o încredință, de față cu toți admiratorii, că ar dori mai mult decât oricând să-i fie pe plac și s-o slujească. Regina înțelese și-i întinse din nou mâna - de data asta spre a fi ajutată să coboare treptele estradei și a fi condusă afară din odaie.

Îndată ce socoti că nu mai poate fi auzit, Henri izbucni în râs și rosti:

— Duceți-vă la regina, mama domniei-voastre. Sunt curios să știu cum veți arăta când vă veți înapoia.

— Ce vreți să spuneți? întrebă Margot și se vedea că-i jignită. Nimeni nu-și mai îngăduie să mă trateze atât de necuviincios ca pe vremea regelui Carol.

— Să nădăjduim, deși fratele domniei-voastre, regele, e la fel de pornit ca și mama domniei-voastre.

— Dar ce s-a întâmplat, pentru numele lui Dumnezeu?

— Mi-e greu să vă spun. Țin să vă asigur însă că eu nu dau crezare învinuirilor ce vi se aduc. Au fost scornite doar, ca să ne îndepărteze pe unul de celălalt.

Și își întovărăși soția către *Madame* Catherine. Dar, abia rămas singur, fu oprit de o altă doamnă, ducesa de Guise, care avea de asemenea un mare necaz. De altfel dăduse semne de neliniște și mai înainte. Pe când ședea în jețul ei ridicat pe estradă, printre ceilalți care priveau senini. Își tot sucea capul tulburată. Părea cuprinsă de o spaimă cumplită.

— Sire, rosti ducesa întinzând amândouă mâinile într-un gest de neputință. Sunt o femeie prea nefericită, persecutată pe nedrept și s-ar cuveni să-mi aduceți o mângâiere.

Ar fi vrut să-i răspundă: „De ce nu, la urma urmei, s-o fac și eu după atâția alții”, dar ducesa nu-i dădu răgaz.

— Sunteți cel mai bun prieten al ducelui, încredințați-l de nevinovăția mea, ca să nu fie și mai aspru cu mine!

Rostise totul dintr-o răsuflare, așa încât trebui să facă o pauză. Henri izbuti deci să-i spună.

— Pot să depun mărturie pentru nevinovăția domniei-voastre, doamnă, întrucât, din păcate, mie nu mi-ați dovedit încă contrariul.

— Imaginați-vă ce mi s-a întâmplat cu nebunul. Azi-dimineață nu m-am simțit prea bine; el era cu toane, îl necăjea grozav ceva, dar nu voia să spună ce anume. Eu cam bănuiam ce poate să fie: bărbaților nu le stă capul decât la gelozie.

Deodată i se năzare să beau numaidecât o zeamă de carne: da cu ce glas mi-a spus-o! După felul cum vorbea puteam să mă aștept la tot ce-i mai rău. „N-am nevoie, zic, de zeamă de carne!” Dar oricât căutam să-l conving, el nu se dădea bătut: „Vă rog să mă iertați, doamnă, dar trebuie să beți neapărat o zeamă de carne”, și chiar trimise la bucătărie să mi se aducă.

— Voia să vă otrăvească? întrebă Henri în șoaptă, temător, căci îi fulgerase prin minte gândul că el îl numise pe duce încornorat și, cine știe, poate că până atunci nu-i spusese încă nimeni. Adevărul era, însă, că ducele primise confirmări de peste tot și urmările se dovedeau înfricoșătoare pentru sărmana femeie.

— Sper că i-ați zvârlit zeama în obraz.

— Nu se cuvenea. L-am rugat să-mi acorde jumătate de ceas ca să beau ceașca și în timpul ăsta m-am pregătit să mor.

Henri n-o mai vedea pe această victimă vrednică de milă decât prin pânza de lacrimi care-i împăienjenea ochii.

— Apoi mi s-a adus zeama. Ducele ieșise între timp. Am băut-o.

Soția îi dăduse ascultare chiar în lipsa lui, sorbind puteri din nădejdea că rugile cele de pe urmă îi vor fi șters toate păcatele lumești.

— Și, ce credeți! izbucni deodată îndârjită. Era o zeamă obișnuită.

Supărarea ducesei îl molipsi și pe dânsul. Auzi, de ce era în stare acest Goliat, acest maimuțoi! Așa înfricoșa el femeile! Asta îi era răzbunarea când îi puneau coarne, cum și merita de altfel!

— Doamnă, rosti Henri din toată inima, sunteți persecutată fără nici o vină după câte văd. Aveți tot dreptul să vă consolez și să repar ceea ce toți bărbații, și eu printre ei, v-am greșit.

Și îi prinse vârful degetelor, mâinile li se împreunară. Făcură amândoi un pas înainte și, cu fețele radiind de o aleasă bucurie, privind unul către altul, pășiră, nu fără grație, pe drumul ce ducea către plăcerea lor.

Când o reîntâlni, Margot se înapoia de la o scenă furtunoasă cu mama și cu regescul ei frate, de față fiind și alți martori; nu era cea dintâi ceartă pricinuită de purtările ei. Încă nu își regăsise liniștea.

— Am avut dreptate, nu? o întrebă Henri compătimitor.

Ochii ei mari se umplură de lacrimi, dar trebui să aibă grijă să nu i se prelingă vopseaua de pe gene. Motiv pentru care nici nu putu să dea îndată frâu liber simțămintelor ce-o apăsau, în schimb scumpul ei domn și stăpân o îmbrățișă și o încredință că, oricum ar sta lucrurile, el o va apăra, căci îi era soție. Chiar în seara asta, când regele se va duce la culcare, doi prieteni ai lui îi vor arăta cât de nedrept a fost cu dânsa.

— Poate că el o să creadă, dar pe mama n-au s-o impresioneze, rosti Margot puțin prea grăbită, ceea ce o cam înspăimântă.

De aceea încercă să tragă cu coada ochiului la scumpul ei stăpân, ca să-și dea seama în ce măsură știe. Căci încălcase cu adevărat în chip grav uzanțele, făcând o vizită amantului de moment, care era bolnav. Dar cum Henri nu lăsa de fel să se vadă că ar fi observat ceva, își reluă și dânsa rolul de nevinovată.

— Dacă măcar nu mi s-ar fi zvârlit bârfeala așa, în față! Asta n-am s-o iert niciodată! Nu mai lipsea decât ca scumpul meu stăpân să-și facă și el o părere proastă despre mine și să fie supărat.

— Dar cum ar putea să-mi treacă prin gând așa ceva, când vă cunosc mai bine ca oricine! răspunse Henri cu înțeles, dar și binevoitor, ba chiar cu o undă de afecțiune.

Toate la un loc mișcară inima bietei femei. Nici nu putea să-și dorească un prieten mai bun.

— Mulțumită bunăvoinței voastre, reluă Margot, de data asta lucrurile s-au sfârșit destul de bine. Dar acum suntem preveniți. Să vedeți: regele are să scornească și alte povești, ca să tulbure prietenia noastră.

— N-are să izbutească! o încredință el. Vom lua de îndată măsuri.

Și mai rămaseră o bună bucată de vreme împreună. Dimineața, însă, după ce Henri plecă de la dânsa, Margot

primi vizita unor doamne care-i aduseră la cunoștință că scumpul ei soț o înșelase chiar în ziua aceea cu ducesa de Guise. O clipă rămase ca trăsnită, apoi observă:

— Scumpul meu stăpân nu poate sta nepăsător când o femeie e nefericită.

Se gândi mult la toate acestea. Căci, deși avea un fel de viață ușuratic, avea preocupări spirituale foarte serioase. Compuse, dar, spre propria-i amintire, două portrete paralele: unul inspirat de ducele de Guise, în opera ei numit Cleonte, care se răzbuna ținându-și nevasta ceasuri întregi într-o spaimă de moarte cu o zeamă de carne; altul înfățișându-l pe regele de Navarra, prezentat sub numele de Achile, care era atât de îngăduitor, dar și atât de nestatornic. „Totuși simțămintele sale sunt fidele lor înșile, notă ea. Achile nu uită niciodată marea, frumoasa pasiune care l-a unit cu Lais. Nici Lais, nici Achile n-au trădat-o vreodată, ci au preschimbat-o doar, amândoi cu cele mai bune intenții, și din pasiunea care adesea aduce a ură, s-a născut o prietenie aproape asemănătoare cu dragostea”,

Margot puse pana jos, bucuroasă de felul cum înfățișase lucrurile. Multe nu le spusese prea lămurit; din fericire, însă, mergea și așa: nu amintise despre morții care se adunaseră între dânsa și scumpul ei stăpân și peste care totuși nu se putea trece. Apoi îl trădase înfricoșătoarei ei mame, ceea ce îl adusese în prizonierat; în sfârșit, hotărâse să-i pună coarne. Drumul lor fusese semănat cu ură, înșelăciune, căință și compătimire, dar până la urmă Achile și Lais deveniră buni prieteni și vor rămâne astfel pe vecie, socotea Margot. Dar viața-i lungă.

Cei doi soți își îngăduiau unul altuia o seamă de lucruri, ba se și preveneau asupra primejdiilor ce-i pândeau, deși întotdeauna cu anume rezerve. Într-un rând, Margot deschise vorba

— Sire, vă arătați prea des cu fratele meu d’Alençon. Să nu conspirați cu el. Ați văzut doar de atâtea ori care e

sfârșitul. El rămâne moștenitorul tronului, iar vouă vi se făgăduiește, e drept, locotenența regatului, dar toată Curtea râde de asta.

— Doamnă, nu e totdeauna nefolositor ca lumea să râdă de tine.

— În cazul când ați avea cumva planuri tainice, firește! Vreți într-adevăr să deveniți regele Franței? Dar n-ați găsi pe nimeni care ar dori să vă slujească, pentru că toți cei de aici vă cunosc în acest rol. Slujiți mai bine fratelui meu d'Alençon, care mi-e tare drag, și care cu siguranță se va urca pe tron. Vă sfătuiesc spre binele vostru.

— Doamnă, răspunse el serios, aflați că și eu vă sunt prieten. La fratele vostru d'Alençon mă duc adesea deoarece știu că viața îi este în primejdie.

Privirea-i era atât de elocventă, încât Margot ghici îndată: chiar el primise misiunea; regele dorea să se folosească de el spre a se descotorosi de fratele său. Și Margot hotărî pe dată: „Am să-l păzesc chiar eu pe bunul meu frate François. Prietenul lui, viteazul Bussy, se va bucura de favoarea mea". Hotărârea o dată luată, schimbă făgașul convorbirii spre Sauves, buna-i prietenă.

— Sauves e o distracție plăcută pentru domnia-voastră, zise Margot. Mai mult nici nu trebuie să fie, pentru propria voastră siguranță, scumpul meu domn și soț. Să nu-i destăinuiți niciodată ce gânduri aveți! Chiar și în clipele cele mai intime, trebuie să țineți mereu minte că Sauves raportează totul, absolut totul, mamei mele, regina.

— N-aș crede-o, ripostă Henri, deși o știa prea bine.

— Nu veți crede, poate, nici altceva. Sauves nu-l iubește decât pe Guise și îi e devotată cu trup și suflet. Margot începu să se aprindă. Mai aveți nevoie și de vreo altă dovadă decât lacrimile pe care le varsă de când Guise are fața pocită? Din partea mea poate să plângă cât o pofti, sirena! strigă în culmea mâniei. Nu mă sfiesc să recunosc că eu însămi am pus totul la cale. În vara asta ar fi trebuit

să plece la război, în loc să-și otrăvească nevasta și să se culce cu Sauves. Dar acum l-a desfigurat o tăietură adâncă de sabie și nu mai e frumosul Guise. Acum i se spune Guise cel pocit.

— Guise cel pocit, repetă și scumpul ei soț, și amândoi se veseliră.

Dar, pe neașteptate, Margot se întoarse la mânia ei dinainte.

— De altfel și Sauves ar face bine să se păzească, să nu i se întâmple vreo nenorocire. Pentru că și-a pus în gând, sire, să vă înstrăineze de mine. Ce spun, vrea să vă căsătoriți cu ea! Femeiușca asta vă reține toată ziua la dânsa și vă poruncește chiar să intrați de cum pleacă regina, ca să nu puteți fi cu mine. Aveți mai puțină încredere în mine decât în dânsa? După neîncredere, sire, vine ura! țipă Margot, uitând ce prietenie frumoasă era între Lais și Achile.

Henri, dădu s-o îmbrățișeze, iar când dânsa se împotrivi, zâmbi în taină pe seama mâniei ei, fără a bănui, însă, că în curând avea să fie și el gelos pe Margot din pricina dragostei pe care o va arăta pentru viteazul Bussy. Plăcerea nu rămâne întotdeauna plăcere. Ea are capcane și prăpăstii, în care te poți ascunde spre a nu fi văzut, dar în care te poți și rătăci, pierzând din vedere ceea ce-i mai de seamă. Și chiar așa i se întâmplă cu Charlotte de Sauves fiului Jeannei d’Albret. răzbunătorul amiralului. E adevărat că și multe alte doamne de la Curte îndeplineau același rol, dar de Sauves era preferata.

Sauves întâmpina plăcerile vieții cu un farmec propriu. Avea un temperament egal - spre deosebire de acela impulsiv sau furtunos al reginei de Navarra. Slabă din fire era ducesa de Guise, Sauves știa însă prea bine până unde vrea să meargă în orice împrejurare. Henri se înțelegea cu dânsa; de altfel se înțelegea și cu Margot, și cu doamna de Guise, și cu Charlotte de Sauves, și cu toate celelalte pe

care le iubea și le fericea. Și erau multe, după obiceiul de la această Curte, unde domnea dezmățul și risipa, așa că se punea întrebarea cât putea să o mai ducă un trup atât de tânăr. Mai liniștit ca oriunde se simțea la Charlotte, de aceea o și prefera.

Avea sentimentul acesta, fiindcă își îngăduiau unul altuia să se lase în voia gândurilor când ședeau peste noapte treji alături. El știa încotro o purtau gândurile pe Charlotte: către Guise și acțiunile lui dictate de ambiție. Guise era singurul stăpân al inimii ei, chiar așa, cu obrazul pocit... Da ce mă privește pe mine asta; are o guriță dulce, care se întredeschide când e dusă pe gânduri, și niște ochi cum n-am mai văzut, codați, de sub care fulgeră inteligența. Neliniștitor ar fi doar dacă nici dânsa nu s-ar mira niciodată de ce tac eu atâta. Poate că a și ghicit la ce mă gândesc. Genele ei lungi îmi ascund ceva, acum când ne privim deodată, și zâmbește cu milă. Dar o merit, pentru că la urma urmei ce am făptuit în mai bine de trei ani din toate planurile mele mărețe de ură și răzbunare? Nimic. Regele, Guise, regina trăiesc cu toții, pe când eu sunt prizonierul și prietenul lor, mă gândesc la ei mai mult decât se cuvine și îi înșel. Femeia de lângă mine are toată dreptatea să-l socotească pe Guise un bărbat mai demn de luat în seamă. Cu toate acestea, chipul îi e desfigurat, desigur pentru că s-a încumetat să calce peste fața domnului amiral când era mort.

— Gândul mă poartă adesea la munți, rosti Henri către prietena lui, în tăcerea nopții. Mă simt bine în castelul Luvru, înconjurat de atâția prieteni buni și doamne frumoase. Dar îmi lipsesc munții, pe care nu i-am văzut de atâta vreme. Cine nu i-a călcat, copil fiind, nu poate să știe ce înseamnă să le porți în inimă numele: Pirineii.

Sauves îl privi cum visează. Și lăsă să-i cadă, ca momeală, un cuvințel:

— E departe până acolo?

— Călare aș putea să ajung în zece zile. Am pus rămășag cu vărul d'Alençon, răspunse Henri grăbit, trădând propriile sale intenții și ale tovarășilor săi față de un ascultător cu un auz atât de ascuțit ca al lui Sauves.

Dar, spre a face uitată mărturisirea, începu pe dată a povesti despre cascada care cade din înălțimile cerului. Și, furat de subiect, minți că într-un rând se lăsase purtat de valurile ei până jos, la picioarele mamei sale, Jeanne.

— Deși au trecut mai bine de trei ani, tot nu se știe cum a fost cu moartea ei, interveni Sauves.

„Și încă nu-i răzbunată!" Asta n-o mai spuse, dar el o auzi totuși. Îi simțea prea bine curiozitatea, care-l atingea aproape tot atât de material ca și pielea ei. Căci Sauves încerca cea mai mare plăcere nu în actul dragostei, ci în acela al cunoașterii, al iscodirii. Până a prinde de veste, te și trădai față de dânsa. Trupul ei firav obosea ușor și în această privință Henri o înspăimânta; pe de altă parte, însă, și ea îi inspira lui frică prin privirea-i ascuțită.

Și totuși nu-l trădă bătrânei regine, cum i-ar fi cerut slujba. Dar avea scuzele ei, căci ce mare scofală făcea sărmanul prinț în afară de câteva convorbiri tainice, care nu duceau la nimic. *Madame* Catherine ar fi râs auzind că voia să conspire cu fiul ei d'Alençon, care-l înșelase de atâtea ori. Planurile lui aduc mai mult a mânie, se mulțumește doar cu ele. Asta nu mai face nimic! își zicea Sauves. Se duce la vânătoare și se întoarce la timp, fudul de prada lui. Zăbovește, însă, prea mult la femei. Și când îl preveni, i-o spuse din toată inima și sincer. Nu era furioasă.

Totuși voia să-l despartă și de Margot. Cât timp un prinț de sânge e căsătorit cu sora regelui, mai poate să nutrească, în ciuda oricăror împrejurări, oarecare nădejdi. Dar nu el trebuie să se urce pe tron; numai domnul și stăpânul ei trebuie să ajungă rege! De aceea Sauves încercă să-și convingă trecătorul amant că-l iubise

dintotdeauna, chiar de la cea dintâi întâlnire în grădină, când cele două prietene, Charlotte și Margot, îi ieșiseră înainte braț la braț, iar în fața lor pășeau niște păuni. „Va fi al meu și eu sunt toată a lui”, așa hotărâse, chipurile, imediat. „Eu sunt pricepută, deșteaptă, și dacă se însoară cu mine devine rege!” Ar fi vrut ca el să creadă toate astea. Dar râsul lui amuzat îi arătă că izbutea tot atât de puțin să-l mintă, ca și el pe dânsa. De supărare, îi făcu vânt mai devreme în dimineața aceea, cu toate că din brațele ei ar fi putut nimeri în acelea ale bunei prietene Margot.

Așa arăta plăcerea. Pe deasupra se întâmplă că într-o noapte Henri leșină; din fericire asta se petrecu în patul conjugal. Zăcu în nesimțire timp de un ceas spre marea neliniște a lui Margot. Îl ogoi și îl sluji cum îi era datoria; își chemă femeile și oamenii de serviciu, nu-l lăsă o clipă singur, căci altfel ar fi murit. Acest atac trebuia să-l pună pe gânduri, și Margot i-o spuse:

— Nu vi s-a mai întâmplat niciodată așa ceva. E desigur o urmare a prea numeroaselor plăceri cu femeile.

Iar el se arătă foarte mulțumit de dânsa, o lăudă după aceea pretutindeni și o alese chiar spre a fi cea dintâi cu care gustă din nou plăcerile iubirii.

ÎNTORSĂTURA

A tot amânat, a chibzuit îndelung și a șovăit. Până la urmă hotărârea o luă un altul. În ziua de 15 septembrie a acelui an 1575, lucrurile luară o nouă înfățișare: ducele d’Alençon dispăru. Regina-mamă porunci să fie căutat, la ora mesei, prin tot palatul, îngrijată foarte de starea sănătății lui. Știa din proprie experiență cât de ușor poate fi ucis cineva. Dar nu se găsi nici un cadavru. Să fi fugit,

deci, fără a se destăinui nici măcar surorii lui? Aceasta își ținea, ca de obicei, cenaclul ei poetic. Dar împărătușul?! *Madame* Catherine se și împăcase cu gândul să nu-l mai vadă - când Henri apăru foarte liniștit, venind de la jocul cu mingea, după ce se îmbăiase mai întâi.

— Ce știi, Împărătușule? Ia spune, că, de nu, o să-ți pară rău.

Henri izbucni în râs:

— Adineauri mi-a povestit și mie d'Armagnac că vărul a șters-o - se zice că într-o trăsură care părea goală. Să vă spun ce are să urmeze de-acum încolo? O chemare la răscoală a omului cu două nasuri către țară și popor. Iar maiestatea voastră îl veți împăca și-i veți da tot ce cere.

„E supărat, gândi dânsa, din pricina bănuielii de complicitate." Dar las' că nici nu e în afară de orice bănuială. Totuși, nu-i înăspri prizonieratul. Iar prezicerea lui se împlini întocmai; chemarea către țară și popor apăru. Prințul regal se referea, în cuprinsul ei, la nemulțumirea generală care domnea în țară și la năzuința spre pace a moderaților din ambele religii, dar cerea dreptate și pentru el însuși. Căci în palatul fratelui său întâmpina tot soiul de neajunsuri și nu i se dădeau de loc bani. În formularea acestei doleanțe, bătrâna regină întrevăzu imediat putința de a-și recâștiga preaiubitul copil, din care pricină luă mai puțin în serios chemarea decât fiul ei, regele, pe care întâmplarea îl tulburase adânc. Dar și orașul Paris căzu din nou într-o stare de spirit prevestitoare de nenorociri, într-o încordare prielnică aventurilor. Păi cum! Fratele regelui, „*Monsieur*", cum i se spune, l-a urmat pe domnia-sa prințul de Condé în Germania. Se aude, vecino, că se întorc cu o armată de francezi și de germani, o sută de mii de oameni, nici mai mult, nici mai puțin! Și la început doar câțiva parizieni, apoi toți descoperiră pe cerul învăpăiat al amurgului chipurile unor oameni înarmați.

Numai *Madame* Catherine nu-și pierdu cumpătul, în

ciuda acestor apariții și zvonuri. După părerea ei, Henri Navarra se purta mai enigmatic decât fiul ei d'Alençon, pe care-l cunoștea și de care nu se temea. Pe neașteptate, scoase declarația complicelui său și i-o dădu s-o citească. Dar după trei ani de încercări, Henri știa să-și controleze expresia feței în orice situație. Și nici un singur mușchi nu-i tresări, când își spuse părerea fără nici o șovăială:

— Știu. La fel am scris și eu când eram cu amiralul și cu hughenoții. N-are să treacă mult și *Monsieur* o să vorbească altfel. Mai întâi îți dai aere și apoi trebuie să joci cum ți se cântă. Nu mă interesează.

Disprețul lui putea să fie și adevărat, și prefăcut, așa încât buna prietenă nu renunță la neîncrederea ei. Porunci să fie supravegheat mai de aproape și însărcină cu această treabă noi spioni, pe care el nu-i bănuia. Aceștia aveau misiunea să-l îndemne la acte necugetate, oricând li se ivea prilejul. Fu deci înconjurat de urzeli întunecate, în timp ce el, mai mult ca niciodată, distra toată Curtea cu buna lui dispoziție și părelnica-i ușurătate. În adâncul sufletului său era muncit, însă, de gânduri grele, atât de chinuitoare cum numai o singură dată îl încercaseră.

„Zăpăucul a trecut la fapte, în vreme ce eu șovăiam! Acuma totul e în zadar, îndelunga mea prefăcătorie, toate gândurile și toată experiența pe care am căpătat-o în ce privește oamenii. Nenorocirea m-a învățat multe, dar cu toate acestea azi mă aflu tot acolo unde eram și în dimineața de după noaptea Sfântului Bartolomeu."

Trecură însă numai paisprezece zile și zăpăucul o cârmi iar și începu să trateze cu *Madame* Catherine despre despăgubirea pe care o cerea ca să-și părăsească iar partizanii. Cu atât mai rău pentru Henri! „Un om ca ăsta a încercat să pună mâna hotărât pe conducere. În timp ce eu am zăcut în nesimțire din pricina exceselor amoroase. Cum s-au putut întâmpla toate astea? Dar destul, nu mai vreau să mă întreb atâta! S-a sfârșit cu ucenicia nefericirii și cu

gândurile deșarte. Am să dau de știre protestanților mei din sud să mă aștepte în curând. Nu-mi pasă dacă până atunci mă disprețuiesc pentru că de mai bine de trei ani fac pe bufonul la Curte. Am să le dovedesc că sunt fiul reginei lor Jeanne. Un alt soi de om decât zăpăucul! Și decât Goliatul acela înfumurat! Pentru că știu bine: școala nenorocirii n-a fost zadarnică. Și mai știu că eu am să unesc regatul ăsta!”

Mândria lui aprigă îl încredința în cuvinte aprinse că nimic nu-i putea sta în cale, nici rușinea în care trăise și avea să mai trăiască un timp, de altfel destul de scurt, nici umilirea suferită din partea zăpăucului, care se ridicase în locul lui, nutrind totodată gândul să-i curme orice nădejde. Era absolut sigur de el. Și se simțea cu atât mai tare cu cât totul părea pierdut. Națiunea își așteaptă conducătorul, și pe măsură ce un număr tot mai mare de falși conducători sunt demascați și înlăturați, își face loc, ca o forță a destinului, cel adevărat.

În această situație, înainte de a lua sfârșit răstimpul care-i rămăsese de așteptat, mai căpătă o ultimă, o foarte puternică lovitură, dar rezistă. Scumpa lui soră fu aceea care-l pedepsi acum la urmă. Tânăra Catherine așteptase multă vreme și zadarnic să vadă dacă iubitul ei frate își va aminti de mama ei Jeanne, de domnul amiral și de toți morții lui. În palatul Condé fiind, spusese în taină bătrânei prințese:

— Îl cunosc, în vinele noastre curge același sânge. Am fost și aici, în odaia asta, cu el și cu domnul amiral, pe vremea când mai trăia încă. Dintr-o dată s-a stârnit o furtună puternică, ușa s-a deschis, și eram sigură că are să intre mama și are să-i strige să o răzbune. Dar a fost prințesa de Valois, care l-a chemat la nuntă. Mereu mă gândesc la asta și nici scumpul meu frate n-a uitat. Aș putea să jur că de atunci se preface față de toată Curtea și chiar și față de mine, sora lui. Dar când va veni ziua, are să

se ridice și are să arate cine este.

După care se sculase de la locul ei și, pentru că era nervoasă, șchiopătase puțin. Era palidă și nedezvoltată, iar din cauza plămânilor atacați trăise tot timpul închisă în această casă, având o adevărată repulsie față de Curte, unde „femeile îi rugau pe bărbați”, cum se exprimase maică-sa. Prințesa Catherine de Bourbon rămăsese protestantă. Nu putea să aibă nici un pic de înțelegere pentru convertirea fratelui, indiferent în ce situație s-ar fi aflat el. Dar vorbea frumos despre fratele lui, pentru că îi era frate și capul familiei din care făcea parte. Ba lua chiar și apărarea moravurilor sale, a tărăgănelilor, față de seniorii protestanți din provincii care o vizitau în taină, așa încât aceștia se întorceau pe la casele lor cu ceva mai multe nădejdi. Era neputincioasă, era singură, ar fi putut inspira numai milă. Dar mulți din cei care o cunoscuseră pe regina Jeanne erau impresionați de dârzenia fiicei, prin gura căreia cuvânta parcă însăși răposata regină, și se închinau și mai mult sufletului ei nepieritor.

Totuși, nimeni nu poate lua, timp de trei ani de zile, apărarea unui om care stă cu brațele încrucișate, mai ales când e chinuit și de îndoieli proprii. N-a uitat nimic, știu bine. Dar acolo unde e el prizonier, poți ușor pierde credința. Cu ajutorul domnului trebuie, însă, s-o regăsească. De aceea am să-i dau o lovitură mântuitoare. Și trebuie s-o fac, pentru că orice întorsătură ar fi luat lucrurile, sunt totuși Catherine a lui, aceea dintotdeauna. El are nevoie de mine pentru că am copilărit împreună, și pe cine altul s-ar putea sprijini la mare nevoie? Pe nimeni altcineva decât pe sora lui. Am să mă prefac că-l părăsesc și am să-l sperii că mă dau pe mine și cauza mea pe mâna unui bărbat străin.

Aceasta era nevinovata socoteală a unui copil cu un suflet mare. Se destăinui numai unui singur om, domnului Thèodore de Bèze, pastor din Geneva, care alcătuise

stihurile *Arată-te numai, doamne!* Îl întrebă dacă poate să împlinească, fără a păcătui, ceea ce-și pusese în gând, iar el îi spuse că se poate preface că-și încredințează cauza unui străin, dar nu și trupul. Tocmai atunci Catherine îl întâlni pe vărul ei Charles de Bourbon, conte de Soissons, pe care avea să-l iubească până la moartea-i timpurie.

Ei, toate sunt altfel decât le-ai crezut tu, Catherine. Ți-ai închipuit că prin moravurile tale severe te-ai deosebi de fratele tău, care aleargă după plăceri. Dar vei păși și tu pe calea dragostei, vei sui toate treptele ei, îi vei cunoaște până la urmă toate durerile, toată înălțarea și prăbușirea celor ce iubesc puternic. Iar el va continua să dorească toate femeile, și chiar dacă va fi credincios numai uneia singure, aceasta se va număra printre multe altele. Pe când tu vei primi din belșug ceea ce ți-e scris numai prin Charles de Bourbon, rubedenia ta, care de altfel e catolic, lucru ce nu te va reține totuși de fel pe tine, riguroasă protestantă; altminteri, însă, el te va înșela în chipul cel mai obișnuit. Dar o vei uita, ori de câte ori ți se va întâmpla, și după fiecare nouă supărare dintre voi, dragostea îți va fi mai puternică. Și lucrurile vor merge tot așa până când vei împlini patruzeci și unu de ani, timp în care se vor ivi și o seamă de necazuri cunoscute de toată lumea și pe care nu vei ști să le tăgăduiești, cu toate că la mare nevoie te pricepi să faci pe mironosița. Numai mândrul nume al regescului tău frate te va mai acoperi. Așa se va face că, la un moment dat, el se va folosi de puterea lui regească spre a te mărita cu un altul. Îl vei asculta fiindcă nu vei mai avea putere să lupți, dar asta nu va mai schimba nimic. În spaima pe care o vei încerca față de îmbătrânire te vei agăța și mai strâns de iubitul tău, căci mai degrabă vei voi să mori decât să îmbătrânești - și vei muri! Așa se va întâmpla, Catherine, și nu cum gândeai tu când ai cerut sfatul pastorului din Geneva.

Tânăra Catherine apăru pe neașteptate la o serbare a

Curții întâmplarea fu adusă la cunoștința fratelui ei, care o căută zadarnic în salonul mare, prin mulțimea de oaspeți. Crezând că a fost păcălit, își mai aruncă o privire în anticamera regelui, care era goală; dar un soldat din garda palatului se uita țintă înspre un colț al încăperii, unde cel care băga capul pe ușă nu putea vedea. Fratele se îndreptă dar în direcția aceea și-și află sora cu un bărbat, care-i pricinui o spaimă superstițioasă. Fu gata să se întoarcă și să fugă - din pricina sosiei sale. Căci străinul avea ca și el părul tare creț, trăsăturile feței ascuțite, gura, ochii, nasul semănau cu ale lui, iar între staturile lor nu era nici o deosebire; ceea ce îl uimi, însă, mai ales pe Henri fu împrejurarea că omul purta aceeași îmbrăcăminte ca și el!

Catherine își sprijinea un braț pe umărul bărbatului aceluia, așa cum altădată se rezema de fratele ei. Și vorbea aproape de chipul necunoscutului, cum respirase de atâtea ori lângă al lui. Dar mai cumplit era că pe el, pe el nu-l văzu și nu-l auzi de fel, deși se afla numai la șase pași, și într-adins lovise tare podeaua. Își pipăi șoldurile, ca să se convingă dacă era chiar el, cu trupul lui, acolo! Ori poate că printr-o vrajă fusese pus în fața unei vedenii?

„Bietul meu frate, își spunea în acest timp Catherine. Sigur că există spirite și se prea poate întâmpla să ai de-a face cu ele, și poate că există și vrăji. De data asta, însă, te înșel eu, și mă doare inima, dar trebuie s-o fac. L-am deghizat așa pe bunul meu văr, am făcut repetiții cu el și acum mă prefac că tu nu exiști. La drept vorbind, însă, n-ai fi avut nici un motiv să te zăpăcești așa. Ia compară-te cu vărul nostru! Dacă lași deoparte aerul de familie, vezi că fața lui n-are trecut, n-are urme. A vânat sălbăticiuni în pădurile lui. Pe când tu? O, frate, cât ești de tânăr și totuși ce semne ți-au lăsat suferințele, luptele, gândurile! Cum încetezi a face pe măscăriciul, ochii îți devin triști - vicleni și triști, dragul meu frate. Nasul ți s-a lăsat și mai mult spre gură; încă nu prea mult, dar destul de vizibil. În clipa

asta te socotești nevăzut și gura ți-e puțin strâmbă, fiindcă a trebuit să te prefaci atâta. Dar ce înduioșătoare îți sunt, dimpotrivă, adânciturile tâmplelor, pe care le ai așa din născare! De n-ar fi decât pentru ele și tot te-aș îndrăgi, frate dragă. Și vărul nostru le are la fel. Nu pot să cred că am să-l iubesc, dar, dacă s-o întâmpla, apoi are să fie numai din pricina tâmplelor tale.”

Fata se ridică, îl întâmpină, în sfârșit, severă și senină, așa cum l-ar fi privit desigur și Jeanne. Ochii ei deschiși înotau în lacrimi, iar ai lui se umeziră de asemenea. Și Catherine rosti:

— Henri, nu l-ai mai văzut de mult pe scumpul nostru văr. La mine vine deseori și vorbim despre tine, dat fiind că nu putem nădăjdui că ți-ai părăsi societatea de dragul nostru.

Iar Henri răspunse:

— Ar părea ciudat. Știi prea bine, scumpă surioară, că eu n-am nici un fel de legături cu hughenoții, pe care tu îi primești în număr atât de mare. De altfel, nu e cuminte nici ca trei membri ai casei noastre să se întrețină mai departe în taină în anticamera regelui.

Și se uită țintă la văr, pe care-l trecură nădușelile. Henri îl apucă pur și simplu de braț și-l duse la ușă.

— Acuma spune, Catherine, o îndemnă el, când se înapoie.

Sora se uită mai întâi către soldatul de gardă, căruia i se năzărise să se așeze cu picioarele răscrăcărate în fața ușii, de parcă nimeni n-ar mai fi trebuit să intre acolo; i se vedea deci numai spatele. Și apoi vorbi:

— Cei de acasă te așteaptă să vii.

— Știu. Dar sunt prizonier. Posturile de pază au fost dublate, mă pândesc tot mai mulți spioni. Mai trebuie să aibă răbdare.

— Dar nu mai au. Te socotesc pierdut. D’Alençon îți ia locul în inima lor, să știi! Și e vorba de ai noștri, din sud, îți

dai seama? Guvernatorul și catolicii moderați merg acolo mână în mână cu protestanții; vor să-l întâmpine împreună pe Condé când are să năvălească în regat cu trupele lui nemțești de ajutor. Provinciile care se află între ei au fost de asemenea câștigate. Toți se pregătesc, toți se mișcă, numai tu nu. Mama s-a jertfit pentru ca altul să culeagă roadele, nu tu.

— Sunt foarte nefericit, oftă el, coborând ochii, apăsat de gândul că trebuia să-și înșele până și soră.

Îl tulburase glasul ei neliniștit, nesigur, și apoi accentul de spaimă al silabelor finale.

„Surioară! Surioară! Dar sunt hotărât și am să pornesc mai devreme decât o crezi tu. Dintre cei care trebuie să-mi dea ajutor nici unul nu-l știe pe celălalt. Am învățat câte ceva în acești trei ani. Preabuna-mi prietenă, bătrâna ucigașă, mi-a destăinuit că d'Alençon nu mai prezintă nici o primejdie. La noapte are să plece pe ascuns ca să-l aducă înapoi pe fiul rătăcitor. Un singur cuvânt numai dacă ți-aș spune, însă, despre toate astea, ai fi și tu amestecată. Și tu nu trebuie să fii în primejdie, Catherine!" îi răspunse el în gând.

Când înălță însă ochii, privirea-i era blândă, răbdătoare și nu trăda nimic.

— Nu vrei? întrebă dânsa.

— Nu pot, oftă el.

Atunci Catherine ridică mâna; avea degete lungi, mlădioase ca și mama ei și, la fel ca în copilărie când mama se mânia, simți deodată pe obraz o palmă puternică. Atunci se porni și el să-i răspundă, de parcă ar mai fi fost copii și în țara lor, unde țăranii și chiar prinții sunt mai iuți în exprimarea simțămintelor. Își ridică sora, o purtă pe brațe și, fără a ține seama de zvârcolirile ei și de soldatul de gardă, care mai stătea încă în fața pragului, o aruncă fără multă vorbă pe spate. Pentru ca să nu cadă, micuța Catherine trebui să se țină strâns de vânjosul flăcău. Când

se văzu din nou jos, Henri nu mai era de mult acolo! Acum, însă, ea știa, și de bucurie râse din toată inima. Soldatul de pază râdea și el.

SPIRITUL

Cei care trebuiau să-i dea ajutor nu se cunoșteau deocamdată unul pe celălalt; dar spionii știau, desigur, totul despre fiecare. Printre aceștia se numărau mai ales domnii de Saint-Martin d'Anglure și d'Espalungue, doi seniori cu maniere alese, glumeți și ademenitori, știind să păstreze buna-cuviință și să se oprească totdeauna la timpul potrivit. Societatea lor era plină de farmec, și pentru că Henri nu se îndoia câtuși de puțin asupra intențiilor lor față de el, îi cultiva cu și mai mare asiduitate. Omul lui de încredere era un anume domn de Fervaques: un soldat care trecuse de pragul primei tinereți, om sincer și drept. Nu se pricepea la glume și palavrageli, se mulțumea să facă o comunicare pe care d'Armagnac o găsea în veșmintele stăpânului său, fără a se putea bănui când fusese pusă acolo și, la nevoie, Gramont, Caumont, l'Espine, Frontenac. Până la urmă, șapte seniori de aici, din castel, făceau parte din conspirație și fiecare din ei își găsise singur calea; erau cu toții oameni de nădejde, lucru care se vădise atunci când Fervaques dăduse pe neașteptate o alarmă falsă, vestind că ar fi fost descoperiți, așa ca să-și scape fiecare pielea. Nici unul nu se clintise, însă, căci priveau mai presus de persoana lor onoarea de a porni alături de regele Navarrei spre a aduce țării pace și libertate. Henri îi recunoștea pe cei mai buni prin aceea că nici nu-și dădeau seama că, în fond, urmăreau un folos

personal sau doreau, poate, numai o mare aventură.

Întâlnirile tainice aveau loc pe terasa de deasupra fluviului. Henric al treilea lărgise grădinile într-acolo; se săturase să tot vadă cum bunul său popor se căţăra pe mal şi, spânzurat de balustradă, admira în gura mare preafrumoasă societate a Curţii. Acum, o lungă terasă se înălţa deasupra râului, pe care nu se putea pătrunde din afară, şi nimeni nu ştia că era prevăzută şi cu o trapă. La capătul cel mai îndepărtat al terasei, mascată de câteva coloane, se afla o lespede de piatră, care se putea ridica; cine se pricepea s-o deschidă ajungea, printr-o hrubă, până jos, la malul apei. Valois putea astfel să fugă oricând, dacă Liga - prin partizanii ei din Luvru - ar fi vrut să pună mâna pe el. Aici îşi făcu apariţia spiritul amiralului Coligny.

Cel dintâi care-l zări, într-o noapte de ianuarie, fu un senior catolic. Dar cu toate că, îndemnat de motive de raţiune practică, era devotat regelui de Navarra, n-ar fi vrut de loc să întâlnească spiritul protestantului ucis. Şi-şi exprimă chiar nemulţumirea faţă de domnul de Fervaques pentru amestecul mortului în lucruri care nu mai ţineau de vremea lui şi pe care nu le mai putea înţelege bine. De altminteri şi spiritul se exprimase într-un chip pe care seniorul nici nu voia să-l repete. Mărturia aceasta nu era de lepădat. Şi, în orice caz, mai demnă de crezut decât aceea a hughenoţilor, a imaginativului d'Aubigné şi a posomorâtului Du Bartas. Ca şi mai înainte, Henri îi ţinea la oarecare depărtare pe cei doi vechi prieteni ai lui. Căci acum era nevoie de o înţelegere ce nu simţea trebuinţa nici unei explicaţii şi o supunere de neclintit. Iar stăpânul lor putea foarte bine să le facă o nedreptate; prietenii nu aşteptau nici o favoare din parte-i, aveau ceva mai bun, ceva mai mult. Înţeleseseră anume că un stăpân e silit să-şi câştige vrăjmaşii de partea lui, să-i cumpere, să-i încânte sau chiar să-i convingă. Dar pentru nişte prieteni ca noi asemenea menajamente ar însemna o risipă, doar ne ştim,

nu? Ar însemna răsfăț, apoi un stăpân trebuie să se priceapă să fie nerecunoscător.

De aceea, când, într-o seară timpurie de iarnă, Henri îi găsi ascunși în odaia lui întunecată, îi certă aspru. Drept scuză, cei doi prieteni răspunseră simplu că veniseră cu o misiune din partea domnului amiral, care se întorsese. Și istorisiră când și unde îl văzuseră, iar Henri trebui până în cele din urmă să-i asculte; doar îi precedase declarația catolicului. Cu toate acestea, le arătă că ei erau cei dintâi care-i aduceau la cunoștință întâmplarea și își făcuseră o socoteală greșită dacă-și închipuiseră că ar putea cumva să-l înșele. Cei doi răspunseră, însă:

— Sire! Preaiubite stăpâne! Dat fiind că în clipa de față sufletele nepieritoare sunt la fel de bune ca noi, cei vii, nu avem de ce ne mira dacă se arată câteodată.

— Dar nu de asta mă îndoiesc eu, le dădu răspuns Henri. Totuși, spiritele știu că ne înspăimântă, așadar n-au gânduri bune când ni se arată. Ce i-am făcut eu domnului amiral că să mă caute?

Auzind aceste vorbe, cei doi tăcură. Fie că nu știau, fie că prin muțenia lor voiau să-l lase să se dumirească singur. Și Henri rosti:

— E o mare cinste ce mi se face dacă pe lumea cealaltă se vorbește de mine.

— Nu mai mult decât aici, se grăbiră ei a-l încredința. Toate, regatele Apusului știu despre prințul care de ani îndelungați duce o viață de prizonier la Curtea vrăjmașilor lui. Și-a pierdut mama, părintescul prieten și conducător de oști i-a fost ucis, toți ai lui i-au fost răpiți prin samavolnicie. El pare, însă, că nici nu se sinchisește, se ține de ghidușii și amână atâta fapta pe care toți o așteaptă din partea lui de parcă ar fi uitat-o de tot!

— Cine așteaptă? Ce așteaptă?

Și ei îi arătară cine.

— Ca să nu amintim decât o singură persoană: regina

Angliei, sire, găsește foarte interesant cazul vostru. O știm de la Mornay, care a stat mult pe acolo și mai are și astăzi cele mai bune legături cu insula britanică. Regina se interesează la Mornay despre maiestatea-voastră ca despre o figură foarte romantică. Nu vreți să vă hotărâți, în sfârșit, să o răpuneți pe *Madame* Catherine înainte ca dânsa să vă ucidă? Mișcarea al cărei conducător sunteți prin naștere se întinde tot mai mult în țară; maiestatea-voastră visați însă. Cum ar putea să rămână nepăsătoare inima feciorelnică a Elisabetei, care a împlinit patruzeci de ani? Un prinț cu un suflet adânc, de nepătruns! Cu totul altfel decât ușuraticul d'Alençon, care încă mai trage nădejde că ar putea dobândi mâna ei. De altfel regina știe acum că are două nasuri.

Henri plecă fruntea; nu-i scăpase ceea ce dânșii îi dăduseră a înțelege sub cuvânt că îi istorisesc povești.

— Și vrea el să mă înfățișez? întrebă pe neașteptate.

Iar prietenii pricepură pe dată ceea ce voise să spună.

— În noaptea asta, la ceasurile unsprezece, mai șușotiră grăbit cei doi și se uitară împrejur ca să se încredințeze cum ar putea dispare fără a fi văzuți.

Henri rămase singur și stingher: îi era frică. Să dai ochi cu o stafie e un lucru ciudat și înfricoșător, dar încă să-i mergi tu în întâmpinare! Apoi e și un pas nelegiuit. Preoții amânduror religiilor ar statornici pedepse pentru o asemenea faptă. Pe de altă parte, nu poți nici să fii destul de stăpân pe tine ca să găsești o dezlegare lumească acestei întrebări. Numai d'Elbeuf ar putea să o facă! Fiindcă acesta era numele care îi trecu prin minte; numele unui bărbat din tabăra vrăjmașă, al unui Guise. Henri nu-l inițiase în planul său de a fugi. Totuși d'Elbeuf îi și atrăsese atenția asupra noilor spioni, care altminteri l-ar fi înșelat cu vorbele lor mieroase. D'Elbeuf era discret și se pricepea să dea un sfat bun. Culcat în pat, Henri se adresă către primul său camerier:

— D’Armagnac, aș vrea să-l văd pe domnul d’Elbeuf.

Gentilomul-servitor trimise la acesta pe cale ocolită o cameristă a reginei de Navarra, pe cea mai neînsemnată, pentru ca să nu se poată bănui cumva din partea cui venea solia. Când, în sfârșit, prietenul se află în fața patului lui Henri, după ce fu pus la curent cu delicata împrejurare, declară:

— Apariția amiralului este foarte firească - mai ales dacă luăm în considerare faptele care i-au însoțit moartea. Mai degrabă ar trebui să ne mire că a zăbovit atât de mult. După părerea mea, sire, nu trebuie să fiți de fel îngrijorat din pricina lui. Dimpotrivă, s-ar putea ca el să dorească a vă da un sfat folositor.

— Spiritul meu bun, care mă pune mereu în gardă, ești dumneata, d’Elbeuf.

— Eu sunt în viață și nu știu totul.

Și în aceste vorbe era cuprinsă o mustrare binevoitoare; voiau să spună: Eu sunt folosit, dar nu inițiat. Pentru un observator ca el nu era, însă, o prea mare deosebire între cele două stări; d’Elbeuf își dăduse seama de schimbarea care se petrecuse cu Navarra și ghicise ce avea să se întâmple. Dat fiind, însă, că făcea parte din tabăra vrăjmașă, putea să vadă, deopotrivă, și primejdiile care scăpau celui în cauză. Cu toate acestea se mulțumi să-și exprime temerile prin perifraze.

— Sire, un lucru e sigur: nu trebuie să lăsați spiritul să adaste zadarnic. Să vă purtați, însă, față de el la fel ca față de oricare alt spirit; niciodată nu e bine să te apropii prea mult de ele, căci chiar cele mai binevoitoare ar putea să cadă în ispită... În ce fel de ispită anume, nu desluși. Așa încât, sire, duceți-vă liniștit acolo. După câte se știe despre spirite, e sigur că și acesta se va menține la o oarecare depărtare, tocmai din pricina ispitei. Voi fi și eu prin apropiere, dar nici maiestatea voastră, nici spiritul nu mă vor zări, în afară doar dacă se va ivi vreun motiv puternic

pentru ca un muritor să se arate acolo.

Cele din urmă cuvinte d'Elbeuf le rostise așa ca într-o doară și zâmbi chiar puțin, de parcă vorbele lui n-ar fi avut nici o însemnătate.

Totuși Henri nu se hotărî încă; oftă și spuse:

— Se vede că sunt fricos. Pe câmpul de luptă n-am băgat de seamă, sau cel mult la începutul bătăliei, când de fiecare dată m-apucă neputința; dar ce sunt zece mii de vrăjmași față de un spirit!

În ziua aceea, la masă, lumea păru parcă mai înclinată spre tăcere. Era atâta liniște, încât regele porunci să vină muzica. Avea privirea întunecată, iar Henri se uita țintă la farfuria din fața lui, care nu se mai golea. Numai *Madame* Catherine vorbea cu glasul ei potolit, înăbușit, iar pe cel care, din neatenție, nu-i răspundea îl măsura și-l cântărea, meșterind liniștită mai departe. Împărătușului i se adresă astfel:

— Nu prea mănânci, ginere. Servește-te cât mai e vreme: vânat, pește, prăjituri. Nu se găsesc totdeauna și pretutindeni.

Henri se prefăcu a nu fi auzit, căci muzica începuse să cânte, cu toate acestea, *Madame* Catherine îi dăduse a înțelege: știa prea bine că se gândea din nou la fugă. Drept care și clătină din cap. Ei, de câte ori n-a vrut împărătușul să umble brambura, da să încerce numai! Și pe fiul ei, pe rege, îl măsura și-l dojenea aspru.

— E o prostie ce ai de gând să faci, îi șopti, aplecată peste masă. Iar după o pauză: Nu mai aveți încredere în mama maiestății-voastre, sire!

Seara aceea parcă nu mai avea sfârșit pentru Henri. Cum să te aprinzi pentru femei sau să dai răspunsuri tăioase bărbaților, când ai întâlnire cu un spirit. Către ceasurile unsprezece, ca de obicei, străjile vestiră pe coridoare și în săli închiderea porților: seniorii care locuiau în afara palatului plecară. Henri voi să se amestece

neobservat printre ei, dar fu întors din drum chiar de maiestatea-sa, care avea o înfățișare de plâns. Dacă Henri n-ar fi fost tot atât de tulburat, și-ar fi dat seama că are în fața lui o conștiință încărcată. Regele izbuti să-i spună:

— E o noapte friguroasă, cu furtună, scumpul meu văr! Nu-i nici o plăcere să orbecăiești prin întuneric. Rămâi mai bine la foc!

— Mă așteaptă cineva, răspunse Henri și, ca și cum ar fi fost vorba de o femeie, râse; un râs care-i sună și lui străin.

Îndată ce zidul clădirii nu-l mai ocroti, vântul puternic îl împinse îndărăt. Făcând sforțări, ajunse totuși la terasa aflată cu totul în întuneric. Aștea ptă, timpul trecea, dar spiritul tot nu găsise încă mijlocul să se arate. Abia când furtuna sfâșie norii și o rază de lună fulgeră și dispăru într-o clipită, îl văzu Henri pe domnul amiral. Armura neagră, barba sură și ținuta atât de caracteristică a capului, care nu numai că se distingea printre oameni, dar cunoștea și voința domnului. Acum Henri știa că el era cu adevărat și îndoi un genunchi. Spiritul se afla departe, la cealaltă margine a terasei, unde se găseau niște coloane; vara se întindea acolo un umbrar de viță. Tânărul Henri se închină.

Și iată că luna lucește din nou, și de data asta lumina ei zăbovește asupra arătării din față. Chipul îi e palid ca al unei arătări, are găuri în loc de ochi; doar nu sunt ochi vii. Nici piciorul nu face vreun pas înainte pe lespezile de piatră ale lumii acesteia. Spiritul îl trage după el fără vlagă când încearcă să pășească. Și în larma furtunii, Henri înțelege tot mai greu glasul care nu e emis de un organ. Cu atât mai înspăimântătoare e de aceea înfățișarea spiritului! Henri se roagă și dinții îi clănțăne. Întru acestea aude un geamăt. Nelămurit, cu vorbe pe care vântul le sfâșie, domnul amiral arată că, vrea să fie răzbunat. Tocmai acum luna intră iar în nori. Asta-i bine, căci numai în întuneric găsește Henri puterea să dea un răspuns care-i un neadevăr. Față în față cu spiritul n-ar fi îndrăznit nici să se

gândească la așa ceva. Acum, însă, se hotărăște și strigă în vuietul vântului și în întuneric:

— Nu mă gândesc să te răzbun, domnule amiral. Ucigașii domniei-tale sunt acum cei mai buni prieteni ai mei, eu sunt un băiat vesel, bun dansator și vreau să rămân mai departe în castelul Luvru.

O spune destul de tare pentru ca orice muritor care s-ar afla ascuns prin apropiere să-l poată auzi. Pentru el, însă, în gândul în lui, tânărul Henri șoptește cu toată convingerea: „Domnule amiral, sunt așa cum am fost întotdeauna!”

Căci un spirit înțelege, desigur, ceea ce crezi cu adevărat, știe să facă o deosebire între adevărul ascuns și minciuna pe care o spui pentru orice eventualitate, din obișnuința prevederii, pentru că prefăcătoria a devenit de mult cel dintâi impuls. „Pe domnia-ta nu pot să te mint, domnule amiral!”

Deodată, acolo, în față, se aude cazând o greutate pe piatră, ca un trup care se prăbușește. Iar ceea ce urmează e, după cât poate să-și dea seama un om, o larmă neplăcută, strigăte și zgomote de pași care aleargă. Nici un spirit nu se exprimă așa, și mai ales nu un asemenea spirit. Henri dă să fugă. Norii însă tocmai se despică și luna îi arată un muritor care aleargă spre el și nu poate fi confundat cu nimeni altcineva.

— D’Elbeuf!

— Era cât pe-aci să pun mâna pe el! Stăteam cocoțat pe viță, printre coloane, și ticălosul nu mă vedea, dar eu l-am recunoscut. Era bufonul; nimeni altcineva decât bufonul regelui, ființa aceea jalnică, comedianul acela prost. Când m-am încredințat bine că el era, am sărit jos - voiam să-i cad în spinare, dar din nefericire am căzut alături. Când m-am sculat, nu mai era.

— Un om nu se face nevăzut.

— Un spirit nu zbiară ca un bufon și nici nu bâjbâie pe

scări care duc undeva în jos, nu știu unde. S-a folosit de o ieșire secretă.

Terasa era acum scăldată de lumina lunii și puteau să cerceteze fiecare lespede, dar nici una nu trăda vreo taină. Henri se bătu cu palma peste frunte.

— Asta-i! rosti.

Îi venise în minte chipul regelui atunci când se despărțiseră, o întruchipare a vinovăției și a uneltirilor infame. „Și acestea ar fi putut foarte bine să-i izbutească, deoarece credeam cu adevărat că vorbesc cu amiralul. Dacă, în loc să mint, aș fi spus: „«Încă zece zile și plec»?! Sau dacă aș fi mărturisit domnului amiral: «M-am gândit de multe ori la răzbunarea mea, domnule amiral; viața ucigașilor domniei-tale a stat nu o dată în mâna celui-de-sus! Dar am tăcut și ăsta a fost norocul meu. Altfel, mâine aș fi fost găsit străpuns aici, pe pietrele astea."

Nu suflă nici o vorbă tovarășului său despre toate acestea, dar d'Elbeuf, cu spiritul lui de observație, înțelese mai totul fără să aibă nevoie de lămuriri. Se înapoiară în castel, cu gândul să-l scoată pe bufon din pat. Așa cum își închipuiseră, bufonul se și află în pat; îi dăduseră doar destul timp să ajungă acolo, atunci când cercetaseră lespezile. Se prefăcea că doarme dus, dar mai degrabă gâfâia decât sforăia, și cuvertura se simțea rece la pipăit. Îl traseră fără multă vorbă din pat și-l legară de un scaun. De mirare era că nu deschidea ochii. D'Armagnac fu trimis să-i aducă pe d'Aubigné și Du Bartas. În prezența lor începu interogatoriul.

D'Elbeuf îl întrebă pe bufonul legat dacă recunoaște că abia s-a întors de pe terasă. Henri îl întrebă dacă recunoaște că a făcut pe spiritul. Ca să scape, bufonul se prefăcea că și-a pierdut glasul. Dădea ochii peste cap de parcă ar fi fost pe moarte; fața-i rânjea însă. Un tremur pe care nu și-l putea stăpâni, din pricina fricii, îi alungase expresia de jale cu care-și juca de obicei rolul. Îmbrăcat

într-o cămașă de pânză în loc de haina neagră de ceremonie, cu fața prelungă, având paloarea morții, cu părul răvășit și rânjetul acela pe care nu și-l putea stăpâni, bufonul era pentru prima oară în viața lui comic. Cei cinci privitori râdeau din toată inima. D'Elbeuf reaminti cel dintâi celorlalți domni că era vorba de o înșelătorie plină de răutate, încercată asupra unui muritor, fără a mai vorbi despre batjocorirea unui spirit, care va ști singur să se răzbune. Auzind asta, bufonului începură să-i clănțănească dinții de spaimă.

Henri îl mai întrebă o dată dacă recunoaște că s-a prefăcut în noaptea aceea a fi domnul amiral Coligny și-l amenință cu spânzurătoarea, poruncind lui d'Armagnac să lumineze zidul spre a găsi un piron. Bufonul se pricepea însă la comedii.

Și interogatoriul nu decurse așa cum doriseră seniorii. Întrebare: Îi e frică? Răspuns: Se înțelege că îi e frică. Întrebare: Se căiește? Răspuns: Se înțelege că-i pare rău. Întrebare: E gata să ispășească? Răspuns: E pregătit să ispășească. Întrebare: Atunci recunoaște că el a fost spiritul? Răspuns: Nu face nici o taină din asta. S-a îngrozit destul de el însuși, dar mai mult de adevăratul spirit, căci în orice clipă acesta ar fi putut să-i sucească gâtul din pricina mâniei pentru neîngăduita contrafacere. Știa de asemeni prea bine că va avea de ispășit cutezanța sa, în ciuda căinței sincere, căci spiritele sunt stăpânite de o neclintită dorință de răzbunare. Întrebare: De altceva nu se mai teme? Răspuns: De ce anume să se teamă? De pironul sau de frânghia lor? Ei nu pot să-i facă nimic. Dacă-l ucid, regele va ști numaidecât că nu s-a înșelat în privința complotului, pe care el, bufonul, a avut însărcinarea să-l dovedească. D'Elbeuf șopti la urechea lui Henri:

— Să-l lăsăm în pace.

Între timp, Henri mai întrebă dacă bufonul acționase împins de ură. Căci Henri învățase în castelul Luvru să

cerceteze cu luare-aminte ura fiecărei ființe. Răspunsul bufonului sună însă:

— Să te urăsc pe tine, Navarra? Pentru că ai făcut aici pe bufonul în locul meu? Ți-am spus doar că poți să intri cât vrei în rolul meu. E un lucru mai puțin vrednic de pedeapsă decât ceea ce am făcut eu: să maimuțăresc un spirit.

Întrebare: își amintește bufonul de o anume jignire care i s-a adus cu ocazia unui alai sărbătoresc, în timp ce cânta muzica și era luminăție mare? Răspuns: Își amintește. Era vorba de o mușcătură în obraz pe care i-o făcuse Henri bufonului. Nici unul, nici celălalt nu-și îngăduiau să spună pe nume unui lucru atât de tainic. Întrebare: În urma acelei jigniri, bufonul nu îndeplinise cu plăcere ceea ce i se poruncise? Răspunse cu glasul dogit și hârâind din adâncuri: N-a făcut încă niciodată vreun lucru cu plăcere, ci totdeauna cu tristețea cuvenită, care vede sfârșitul lucrurilor. Iar propriul lui sfârșit e de asemenea aproape și va fi înfricoșător. După aceea îl dezlegară și-l lăsară în pace

Celor doi prieteni vechi, Henri le mai spuse:

— Ăsta a fost spiritul din partea căruia mi-ați adus invitația și asta mi-e răsplata dacă vă urmez sfatul.

După care cei doi plecară rușinați.

Într-a treia noapte după aceste întâmplări, se auziră din odaia bufonului niște strigăte înspăimântătoare, iar când ușa fu deschisă, fu găsit chircit pe podea, cu gâtul răsucit. Dedesubturile întâmplării fură înțelese de toți cei ce avuseseră de-a face, de aproape ori de departe, cu falsa arătare, și printre ei se numărau atât regele, care știa poate prea mult despre acel caz mortal, cât și conspiratorii, inclusiv d'Elbeuf. Numai Henri află ceva mai târziu că negrele presimțiri ale bufonului se împliniseră.

În seara aceea Henri stătea în pat; așa cum i se întâmpla adesea în ultima vreme, suferea de friguri cumplite, dar

trecătoare, a căror cauză nici un doctor nu putea s-o descopere; erau pesemne de natură spirituală. Se aflau la el d'Armagnac și Agrippa d'Aubigné pe care-l chemase primul-camerier. Căci, aplecat aproape de căpătâiul stăpânului său, d'Armagnac auzise niște vorbe de mirare. Acum ascultau amândoi. Auzeau, slab dar lămurit, un cântec: „Doamne-dumnezeul mântuirii mele, ziua strig către tine și noaptea stau de veghe înaintea ta".

Scuturat de friguri, Henri cânta mai departe; nu înțelegeau totul, dar era psalmul 88. Urmă fraza:

„Depărtat-ai de la mine pe toți prietenii mei și m-ai făcut să le fiu urât. Sunt ca într-o temniță de unde nu pot să scap."

Auzind acestea, îl apucară de mână și-l ținură așa cât timp cânta psalmul copiilor lui Core, despre slăbiciunea celor sărmani. Ca scumpul lor prieten, care se ruga să nu-și închipuie cumva că domnul îi alungă sufletul și-și întoarce fața de la el. Ci în ceasurile lui de slăbiciune să știe, dimpotrivă, că prietenii și cei care îi sunt apropiați și rubedeniile nu l-au părăsit la grea cumpănă.

Astfel, Henri se împăcă și se înțelese din nou cu vechii lui prieteni. Din clipa aceea începe de fapt plecarea lui.

PLECAREA

Într-o bună zi dispăru; deocamdată lăsă numai această impresie, ca să vadă ce se va întâmplă. Se produse mare frământare. Regina-mamă îl întrebă pe d'Aubigné unde îi e stăpânul. Henri se afla în odaia lui, lucru pe care d'Aubigné nu i-l mărturisi însă. Un senior care avea misiunea să-l păzească fu trimis să-l caute. Cercetările rămaseră, firește, fără rezultat, fiindcă Henri fusese între

timp prevenit. Săptămâna următoare căută să întârzie la vânătoare și se întoarse abia când îngrijorarea ajunsese la culme. Iar cu două zile înainte de a pleca într-adevăr, îl pierdură din vedere o noapte întreagă; în dimineața următoare apăru însă la sfânta liturghie, cu cizme și pinteni, și spuse râzând că s-a întors fugarul; după aceea declară că voise numai să-i rușineze pentru neîncrederea cu totul lipsită de temei dovedită față de el, un om care n-ar părăsi pe maiestățile-lor nici alungat, fiindcă mai bine moare la picioarele lor! Fu foarte admirat pentru acest gest, dar și îndurase destul de mult ca să și-l poată îngădui.

Prietenii erau tare nerăbdători. Acum puteau să vorbească deschis. Stăpânul le dăduse îngăduința, pentru a le face plăcere și a-și pune la încercare propria răbdare. Înșirară așadar o grămadă de vorbe extraordinare, fiindcă atât Agrippa cât și Du Bartas credeau în puterea și trăinicia cuvintelor, care pentru oamenii hotărâți sunt totuna cu acțiunea, căci o dată rostite ele se și transformă în biruințe. Îi spuseră pe șleau stăpânului lor că păcătuiește împotriva măreției sale și că el singur e vinovat de umilințele suferite. Iar cine e vinovat, chiar dacă ar vrea, se știe că nu poate uita nimic. Și n-or să-i mai dea niciodată crezare, oricât ar spune că a uitat de noaptea Sfântului Bartolomeu!

— Noi doi, stăpâne, tocmai voiam să trecem la fapte fără maiestatea-voastră, când ați cântat psalmul. Și după ce plecam noi, ați fi înțeles singur, sire, că alte mâini de slujitori n-ar fi îndrăznit să respingă otrava și pumnalul, ci s-ar fi slujit de ele.

— Prin urmare m-ați fi părăsit, v-ați fi lepădat de mine? întrebă Henri numai ca să le ofere doritul prilej de a-și arăta mai departe virtutea și a spune vorbe mari. Ați fi procedat ca Mornay. Căci voi, prietenii vechi, sunteți toți la fel. Mornay și-a găsit un cuibușor călduț în Englitera,

tocmai înainte de noaptea Sfântului Bartolomeu.

— Nu-i așa, sire! N-a mai avut timp; dar n-ați aflat nimic pentru că vreme îndelungată nu ați mai ascultat rapoartele vechilor prieteni și n-ați vrut să vă plecați urechea când cutezam să cârtim.

— Aveți dreptate, vă cer iertare, le răspunse Henri mișcat, drept care cei doi îi putură istorisi pătimirile tovarășului lor Du Plessis-Mornay, deși Henri le cunoștea mai bine decât ei.

„Dar prietenii mei - își spuse - vor să audă din parte-mi că aflu de la ei o seamă de lucruri care mi-au rămas necunoscute: mai întâi despre mine însumi și apoi despre ceilalți prieteni.” De aceea Henri se minună cu glas tare cum de a izbutit curajosul și înțeleptul Philippe să-și croiască drum în noaptea Sfântului Bartolomeu, printre ucigașii care tocmai devastaseră o librărie, căutând scrieri ale liber-cugetătorilor și-l omorâseră pe librar. Din mândrie, Philippe plecase fără pașaport, dar a ajuns totuși în Anglia, țara emigranților, și a așteptat, numai el știe cum, să se facă pace și să vină o amnistie. Apoi a făcut mai multe drumuri pe la prinții germani pentru a-i convinge să năvălească în Franța; pe scurt, s-ar putea spune că a dus o viață agitată de diplomat, dacă n-ar fi fost un conspirator fără patrie. Henri, deși nu afla nimic nou, deveni tot mai gânditor. „Cât zbucium, Mornay! Câtă credință! Ce virtute! Eu am fost prizonier și până la urmă era cât pe aci să mă împac cu acest gând.”

În sfârșit, ajunseră pe nesimțite la ce era mai important. Până și domnii de Saint-Martin-d’Anglure și d’Espalungue îndemnau la o plecare cât mai grabnică! Prietenii lui Henri nu știau încă cine erau acești gentilomi fermecători: cei mai vicleni spioni. Iar el nu le-o spuse nici acum; i-ar fi provocat, probabil, pe trădători la duel și astfel totul s-ar fi dus de râpă pentru o bucată de vreme. Dar se sfătui cu confidentul său, Henri de Fervaques: un soldat și un om

între două vârste, drept și cu mintea sănătoasă. Acesta îl îndemnă cu toată sinceritatea să nu mai piardă timp și să plece. Ce vorbă-i asta, spioni! Chiar el poate să-i inducă în eroare pe drum, în așa fel ca să piardă orice urmă a fugarului. Încrederea acestui bărbat leal îi păru de bun augur. La 3 februarie porni.

Mai înainte avu loc însă o despărțire și o ultimă comedie, amândouă cu seniori din casa de Lorena. Henri așteptă ca d'Elbeuf să treacă singur pe dinaintea lui; îi ieși înainte, îl privi drept în ochi și d'Elbeuf înțelese. Întotdeauna descoperise și înțelesese ceea ce era esențial fără să fie nevoie de cuvinte sau semne. La primejdie sărise în ajutor din proprie inițiativă, lămurise situații echivoce, ghicise gândurile oamenilor și dusese aventurile la bun sfârșit. Pe de altă parte nu pretindea să i se arate încredere, nici să fie pus în cunoștință de cauză sau să i se propună pompos o alianță. Toate acestea se înțelegeau de la sine. D'Elbeuf era pur și simplu prezent, nu părea a da ceva și nu cerea nimic. Apoi îl apărase pe stăpânul gândurilor lui, fără a trăda pe cineva, cu atât mai puțin casa din care făcea parte. Căci un Guise nu poate străbate țara călare alături de Navarra și nu se poate bate pentru el până când acesta nu devine rege. Amândoi o știau la fel de bine, atât Henri, cât și d'Elbeuf. Dar când Henri îi ieși fără veste înainte, ochii amândurora se umeziră și buzele le tremurară, așa încât în clipa aceea supremă nu schimbară decât puține vorbe și încă prefăcute. Apoi se despărțiră îndată.

Comedia o jucă pe socoteala ducelui de Guise, cel cu cicatricea. Goliatul și eroul parizienilor trebuia batjocorit mai întâi o dimineață întreagă. De ce oare? În zori Henri se repezi la patul ducelui și-i spuse plin de exaltare că acum va fi fără îndoială locotenent-general al regatului, deoarece îi făgăduise chiar *Madame* Catherine. Ce au mai râs toți cei aflați în odaia ducelui când s-a sculat Guise! Iar poznașul s-a învârtit pe lângă marele bărbat, până când

acesta i-a propus:

— Să mergem la bâlci unde sunt tot soiul de ghiduși, să vedem care se ia la întrecere cu tine!

Și se duseră. Henri purta însă și de astă dată cizme și pinteni și dorea cu tot dinadinsul să-l ia pe celălalt la vânătoare, așa că îl măguli, îl mângâie, îl îmbrățișă îndelung, timp de opt minute, față de toată lumea. Dar ducele avea în ziua aceea treburi cu Liga, nu putea merge la vânătoare, și Henri se liniști dinspre partea asta. Așa încât plecă singur.

Hăituirea cerbului e o plăcere aleasă, ce nu poate fi de-ajuns lăudată. Dar pădurea din Senlis e întinsă, va trebui să înnoptăm acolo înainte de a porni vânătoarea, așa încât ne vom întuma abia mâine și cam târziu. Să nu se neliniștească nimeni în privința regelui de Navarra! Toate acestea le spunea domnul de Fervaques.

— Îl știm doar, se bucură ca un copil când poate să doarmă într-o colibă de cărbunar. Eu am să rămân aici să-i pregătesc păsările.

În realitate Fervaques fusese lăsat în urmă spre a vedea ce se va întâmpla când fuga va deveni cunoscută. Trebuia să trimită ștafete spre a vesti pe ce drum apucă urmăritorii. Și se achită cu credință de însărcinare trimițând un călăreț, imediat ce în castelul Luvru se vădiră primele semne de neliniște. Regele Franței fu cel dintâi care căzu la bănuială și-și arătă temerile, dar regina-mamă i le alungă. Dânsa și împărătușul se necăjesc numai unul pe altul! Ei, da mici întârzieri pot fi trecute cu vederea. Ce îndrăgostit de Sauves s-a arătat abia cu o seară în urmă, și nu numai de Sauves! Multe lucruri îl țin legat de noi!

A doua zi spre seară, într-o sâmbătă, își ieși și *Madame* Catherine din fire. Trimise după Margot, pentru ca în prezența fratelui ei, regele, să dea lămuriri unde i se află soțul. Dar Margot mărturisi că nu știa, deși o trecură nădușelile. Situația începea să miroasă a tribunal de

familie, cum i se mai întâmplase de câteva ori sub domnia fratelui ei Carol. Cum se poate să nu știe, i se replică imediat; înainte de a dispărea, bărbatul ei și-a petrecut doar noaptea la dânsa! Asta-i adevărat, dar n-a observat nimic. Chiar nimic? Nici convorbiri tainice sau ordine, și în așternut nu i-a făcut nici cea mai mică mărturisire? Cum în ochii fără luciu ai mamei dădea să se aprindă un licăr prevestitor de rele, sărmana repezi înainte brațele-i frumoase și strigă deznădăjduită: „Nu!” ceea ce în accepția strictă a cuvântului nu era o minciună. Căci Margot nu avusese de fel nevoie ca scumpul ei stăpân să i-o spună răspicat; simțise singură că venise vremea lui.

Într-un rând îl trădase mamei fără a sta pe gânduri, spre a preîntâmpina o nenorocire, cum crezuse. Acum însă nimeni nu mai putea să împiedice un lucru care era de neînlăturat, și atunci de ce s-o încerce Margot? *Madame* Catherine nu ridică mâna asupra-i, ar fi făcut-o însă cu siguranță dacă ar mai fi avut ce pedepsi. Dar faptul era împlinit și trebuia să-l recunoască, ceea ce se petrecuse în taină devenea acum de notorietate publică. Așa se face că ceva mai târziu, la culcare, regele, deși tulburat, nu-și ieși din fire, când Fervaques se spovedi. Fu o spovedanie la ureche. Mai bine de un ceas și jumătate, Fervaques nu se dezlipi de urechile lui. Regele uită că trebuie să ia măsuri, nu dădu nici un ordin, sta numai și asculta și nici nu băgă de seamă că în tot acest timp cineva îl scărpina la tălpi.

Fervaques fusese cinstit, atât cât putea, față de Henri. Nu era personal îndatorat regelui Franței, căci acesta nu-l suferea și nu-i dăduse nici o slujbă mai însemnată. Dar era legat de maiestatea-sa printr-o veche disciplină și credință, de la care nu se abătuse nicicând. Din întâmplare îl surprinsese într-o zi pe Henri cu d’Elbeuf și se văzu pus dintr-o dată în situația de a aresta tot grupul de înnoitori sau de-a li se alătura, cum de altminteri făcuse, după câte se părea, și un senior din casa de Lorena. Își dădu seama

că au multe părți bune, în primul rând moderația binevoitoare, care nu putea să însemne o primejdie pentru nimeni și deci nici pentru el. Cauza lor merita să fie sprijinită prin alăturarea unui om dintr-o bucată, cum era el, Fervaques; așa încât din clipa aceea deveni confidentul, mijlocitorul, inițiat ca nimeni altul, și de altfel foarte conștient de curajul lui, lucru pentru care și gândea uneori: „Ăștia nu sunt buni de nimic, eu cu oamenii mei le-aș veni repede de hac, i-aș ucide într-o pădure, sau i-aș îneca într-o mlaștină.” Soldat, om în toată firea, sincer și cu mintea sănătoasă, Fervaques nu-și putea închipui altfel sfârșitul „politicilor” sau al „moderaților”. Dar în loc să se întâmple așa, uite că au trecut la fapte.

Atunci Fervaques socoti că, fără el, ceilalți vor face tot soiul de nebunii, dăunând țării. Principala dovadă era nerecunoștința lui Navarra față de dânsul, pe care-l lăsase pur și simplu pe loc. Se luptă în toată sinceritatea cu el însuși, până când vechea-i disciplină și credință își făcu drum și-l înduplecă să se spovedească. Și îndată ce luă hotărârea, răzbătu, ajutat de statura lui uriașă, până la rege, tocmai în clipa când se pregătea de culcare, solicită bunăvoința urechii regale pentru o comunicare importantă și începu pe dată:

— Sire, fiind în slujba maiestății-voastre, am devenit părtaș la o acțiune care contrazice tot devotamentul meu din trecut față de rege; totuși, datorită acestei împrejurări, sunt acum în fericita situație de a vi-i putea preda pe făptași. Nu cer nici o răsplată pentru mine. Dar fiul meu are o moșie ipotecată, care prin adausuri ar putea fi mărită.

Ăsta era Fervaques. Mai târziu, ca mareșal și guvernator, se va pune în slujba casei de Guise, se înțelege câtă vreme îl vor plăti, dar până la urmă va sfârși prin a vinde ținutul său regelui Henri. Iar înainte de a muri va alcătui o diată plină de cucernicie, menită a fi citită de

toată lumea, și se va despărți de cele pământești cu conștiința că în decursul întregii lui vieți aspre și cinstite făcuse numai ceea ce la vremea respectivă se potrivise cel mai bine cu interesele generale.

Cineva ghici fără greș ceea ce Fervaques șopti la urechea regelui. Și anume Agrippa d'Aubigné, căci și el rămăsese pe loc, pentru ca să nu se creadă că, fără hughenoții lui, Navarra nu se poate mișca! La închiderea porții îl așteptă pe trădător afară, îi smulse masca de pe obraz și îl lăsă pradă rușinii sale. Sau cel puțin așa își închipuie un Agrippa că stau lucrurile când un Fervaques nu știe ce să-i răspundă și tace năucit. Până la urmă, ostașul cel drept și leal mormăi totuși o vorbă la adresa lui Agrippa, care se depărtase și nu-l mai putea auzi.

— Scriitorașule, mormăi Fervaques.

Nu încăpea îndoială că se pierdea timp. Și fiecare clipă era prețioasă, căci nu se poate ca, în ciuda uimirii mute a regelui, urmăritorii să nu fi pus șeile pe cai. De aceea Agrippa se duse degrabă la Roquelaure, un senior catolic în care avea încredere, și pe bună dreptate. Fără o clipă de zăbavă, amândoi încălecară și porniră ca vântul prin noaptea înstelată. Înainte de a ajunge la Senlis, îl întâlniră pe prinț; din zori gonise din urmă cerbul și acum era noapte.

— Ce-i cu dumneavoastră, domnilor?

— Sire, regele a aflat totul. Fervaques! Drumul către Paris e o cale a morții și a rușinii; în orice altă direcție el duce, însă, către viață, către glorie!

— Nu mai e nevoie să mi se spună, dădu răspuns Henri elocventului poet.

Dar era foarte bine că i se spunea pe șleau, iar trădarea se dovedi o întâmplare fericită, fiindcă îi făcea întoarcerea cu neputință. Altfel, cine știe? După douăzeci de ceasuri de alergătură istovitoare uiți multe. Drumul obișnuit ar fi cel spre Paris, cât despre lanțurile de-acolo, îți sunt cel puțin

cunoscute. Poate că cele noi vor atârna mai greu. Vechii tovarăși de arme, către care se îndrepta din nou călare, se așteptau să vadă la Henri aceeași oarbă îndârjire care pe ei nu-i părăsise o clipă. În castelul Luvru el a învățat însă multe. N-ar fi mai bine să lase hotărârea pe seama destinului, care ar putea să-i închidă drumul întoarcerii? Și uite, acum drumul era închis! Așadar, înainte!

Mica trupă - zece seniori cu Roquelaure, d'Aubigné și d'Armagnac - tocmai ieșea dintr-o cârciumă, pe care o luminau argații. Și cum se apropiau pe rând, Henri șopti tainic fiecăruia:

— Printre voi se află doi trădători. Fii atent cui am să-i pun mâna pe umăr!

O apăsă mai întâi pe umărul domnului d'Espalungue și rosti:

— Am uitat să-mi iau rămas bun de la regina de Navarra. Întoarce-te și spune-i că nimeni din cei ce-mi sunt credincioși nu va avea a se căi.

Făcu același lucru cu al doilea spion, pe care-l trimise la regele Franței.

— Îi pot sluji mai bine în libertate - acestea erau vorbele pe care trebuia să le transmită cei de al doilea,

Văzând descoperită felonia lor, amândoi se aruncară pe cai. Ceilalți seniori nu-și putură stăpâni însă neliniștea.

— Gândiți-vă, sire! Acești oameni primejdioși îi vor ațâța pe țărani împotrivă-ne. Nu putem fi siguri, câtă vreme vor bate drumurile. Trebuie să moară!

Ținându-și calul de căpăstru, Henri le răspunse, însă, așa de voios de parcă ar fi fost la vânătoare ori la jocul cu mingea.

— Nu se mai ucide, rosti el, trântind sudalma-i preferată, niște vorbe sfinte întoarse în derâdere, apoi strigă: Am văzut destui morți în castelul Luvru!

Și se așeză în fruntea alor săi, în timp ce umbrele spionilor se pierdeau departe, în lumina lunii, și numai

tropotul cailor și sunetul pământului frământat mai răsunau încă puternic.

Judecând situația, hotărâră fără multă vorbă unde să se pună la adăpost; nu îndreptându-se către răsărit, spre hotar, unde cu greu ar fi putut ajunge, ci spre apus, către credincioasele și puternicele orașe ale hughenoților. Drumurile către acestea erau libere pentru toți; și-l aleseră dar nestingheriți pe cel pe care-l doreau, străbătură pădurea de-a curmezișul și trimiseră înspre cerul albastru, înstelat, fiindcă erau bucuroși, niște râsete și chiuituri de parcă zăvozii le-ar fi mânat încă din urmă cerbul.

Când dădeau de un câmp deschis, îi întrebau chiar pe țărani care, la auzul larmei, săreau din paturi, dacă cerbul nu ieșise cumva din pădure, încât nimeni nu și-ar fi putut închipui că veselii vânători goneau cu moartea în spate. De altfel, și ei abia se mai gândeau la primejdia ce-i pândea din partea spionilor. Mai curând le trecea prin minte când unuia, când altuia că fapta lor nu făcuse până atunci să curgă nici un strop de sânge, măcar că de obicei se vărsa cu dărnicie chiar și în împrejurări în care erau în joc lucruri mult mai neînsemnate. Iar unul, desigur Agrippa, văzu în asta o faptă mare:

— Sire! Nu se mai ucide! Începe o eră nouă!

Și se înțelege că n-o spusese spre a linguși. Dar exagera lesne impresiile sale, și cele înălțătoare, și cele din situații asemănătoare cu a lui Iov.

Toată noaptea aceea friguroasă călăriră neîncetat spre Pontoise, iar în zorii zilei de 5 februarie, într-o duminică, trecură cu caii prin vadul râului - Henri era în frunte însoțit de scutierul său, d’Aubigné. Ceilalți rămaseră înapoi, spre a-l lăsa pe el să fie cel dintâi și a întări astfel însemnătatea întâmplării. Același lucru îl dorea și Agrippa. Cu dârlogii cailor petrecuți peste braț, pășiră amândoi o vreme de-a lungul malului Senei și se încălziră, iar Agrippa își rugă stăpânul să recite cu el, în semn de mulțumire,

psalmul 21: „Doamne! Regele se bucură și cât de mult se veselește el de biruința ce i-ai dat.” Și amândoi îl spuseră într-un glas, învăluiți de ceața acelei dimineți.

Dar iată că acum se îndreaptă către ei nu numai cei câțiva însoțitori ai lor, ci, pe negândite, se apropie în galop și o ceată de alți douăzeci de seniori, care fuseseră înștiințați în ascuns, la Paris; o dată cu sosirea lor, ceata fugarilor se preschimbă într-un detașament călare, ce nu mai trebuia să înșele vigilența urmăritorilor, ci avea să bată puternic la porțile orașelor, în numele stăpânului său. Printre acești întâi douăzeci se afla un tânăr de șaisprezece ani, care descălecă și căzu în genunchi în fața lui Henri. Dar Henri îl ridică și-l sărută, ca răsplată pentru gândul limpede și cinstea care i se citeau pe față, o față de băștinaș din nord, de la hotarul cu Normandia. „Ăsta știe că, venind la mine, intră pe mâini bune!”

— Sărută-mă și tu, Rosny!

Și Rosny, mai târziu de Sully, atinse pentru prima oară, cu buzele țuguiate, fața prințului său.

Astfel, aceste destine în devenire s-au adunat pe malul Senei, într-o regiune păduroasă, sub lumina schimbătoare a norilor care nu vor să zăbovească în loc - ca și destinele. Cei de față se mai poartă ca niște egali unul față de celălalt, căci nici chiar regele n-are până acum vreun lucru care să le lipsească lor, n-are mai mult decât tinerețea și nou câștigata libertate. Umbrele cerului se îngrămădesc întunecând o vreme priveliștea din față, ca și cea din spate. Iar la mijloc, în șuvoiul de lumină, Henri face fiecăruia, pe rând, semn să se apropie. Rămâne un timp singur cu fiecare dintre ei, îi îmbrățișează, îi bate pe amândoi umerii sau le strânge brațul. Sunt cei dintâi. Dacă ar fi ghicitor, ar putea citi în fiecare din aceste fețe viitoarea ei însemnătate, ar putea întrevedea dinainte ultima lor căutătură și ar fi tot de atâtea ori zguduit și înspăimântat. O seamă îl vor părăsi, dar cei mai mulți îl vor întovărăși

până în ultimul lui ceas. Pe unul va trebui să-l țină cu bani, altul îi va sluji mereu din dragoste, în vreme ce aproape toți ceilalți vor obosi. Căci dușmănia, prietenia, credința și trădarea, toate vor conlucra la opera comună a celor ce-și vor trăi timpul lor împreună.

„Bine-ai venit, domnule de Roquelaure, viitor mareșal al Franței! Dar tu, prietene Du Bartas, vrei să mori atât de curând, după una din frumoasele mele bătălii? Rosny, băiete, dacă noi doi am fi numai soldați, țara asta ar rămâne mică. Sully se pricepe însă de minune la cifre, iar eu simt în inima mea o mare dragoste pentru oameni; amândouă aceste lucruri vor face din țara asta cel dintâi dintre regate. Agrippa, dragul meu, eu am să mor înaintea ta, iar tu vei pleca în surghiun, la bătrânețe, din pricina credinței care va fi iar persecutată după ce voi închide ochii.” Lumina se revărsa din belșug peste locul unde stăteau, dar nimic din toate acestea nu se vedea.

Se vedeau numai chipuri tinere și netede, strălucind deopotrivă de bucuria de a se afla acolo și de a călări împreună către același țel. Lucru pe care ceata îl și făcu îndată. Iar la prima oprire se burdușiră cu mâncare și-și umplură burțile cu vin, devenind, totuși, mai ușori, mai dornici de a se trece la fapte; se ținură de pozne, răpiră un senior. La apropierea cetei lor, stăpânul unei moșii, de teamă să nu-i ajungă satul în primejdie, îi ieși degrabă în întâmpinare pentru a-i îndupleca să-l ocolească. Drept căpetenie îl luă pe Roquelaure, care avea mai mult metal lucitor pe el.

— De acord, domnule, satului dumneavoastră nu i se va întâmpla nimic, dar arătați-ne drumul spre Chateauneuf!

Luându-l cu dânșii, îl împiedicau să răspândească tot soiul de zvonuri despre ei. Pe drum, seniorul vorbi numai despre Curte, ca să se arate om de lume; îi știa pe toți amanții doamnelor, mai ales pe acei ai reginei de Navarra, și-i înșiră pe rând soțului ei. Ajungând la căderea nopții, în

fața orașului Chateauneuf, Frontenac strigă în sus, spre ziduri, către ofițerul comandant:

— Deschideți stăpânului vostru!

Orașul ținea de un domeniu al regelui Navarrei. Auzind porunca, seniorul din partea locului încremeni de spaimă, și d'Aubigné izbuti numai cu mare greutate să-l convingă să se pună la adăpost, apucând pe o potecă ce nu ducea nicăieri.

— Iar timp de trei zile binevoiți a nu vă arăta pe acasă!

La Chateauneuf înnoptară numai, apoi porniră iar, într-o întinsoare, până la Alençon, care se afla la mai bine de jumătatea drumului dintre Paris și ocean. Dar aveau pulpe puternice. Iar caii rezistă atâta timp cât simt tăria pulpelor bărbătești - de altfel și Achile și Carol cel Mare, cu toți vestiții lor tovarăși, tot așa și-au străbătut regatele.

PRINȚ DE SÂNGE

La Alençon se pomeniră că încep să sosească seniori după seniori, și trei zile în șir afluența lor uimitoare nu mai conteni; până la urmă se strânseră două sute cincizeci. Fugarii deveniseră între timp niște cuceritori, cărora orașele li se închinau și care erau așteptați cu mult înainte de a ajunge la ele. Zvonul se împrăștie ca fulgerul și nu mai folosea la nimic dacă închideau gura unui nobil; chiar și la Paris se știa tot. Cei care li se alăturau nu erau numai din speța joasă a celor dornici să tragă foloase din orice izbândă; veneau și cei binevoitori, și cei zeloși, ca să nu mai vorbim de cei îndemnați de mânie, și mai numeroși decât ceilalți. Zvonul îi chema din mai multe provincii, căci Alençon se află între Normandia și Maine. Ba îi atrăgea

chiar și de mai departe; o seamă dintre noii aderenți veneau de la Curte. Dar de oriunde ar fi venit și orice i-ar fi îndemnat, Henri îi primea pe toți.

Faptul acesta îi revolta însă pe cei dintâi, care voiau să fie numai ei primii, și mai cu seamă pe vechii prieteni.

— Sire! Nu mai merge așa. Printre noii-veniți sunt ucigași din noaptea Sfântului Bartolomeu. Nu vedeți, sire, că pe fruntea lor e înscrisă trădarea? Numai Iuda mai lipsește!

Dar și el veni. Ia te uită, Fervaques!

Moșia fiului nu mai era acum zălogită, ci, prin adaosuri, mărită, așa încât Fervaques își spusese: „A venit vremea să încasez prețul pentru vechea făgăduință de credință către Navarra. Cu regele Franței sunt chit; iar cel al Navarrei mi-e dator o grămadă de bani și trece drept o stea ce se ridică.” Zis și făcut; Fervaques cel înalt de stat și atât de țeapăn căzu în genunchi în fața lui Henri, de trosniră toate scândurile din sală.

Henri nu-și refuză plăcerea de a face cu ochiul alor săi.

— E un om de aur, i se știe prețul! rosti el.

Omul cel integru nu auzi, însă, aceste vorbe, și lăsă pe seama partenerului său mai tânăr să aranjeze lucrurile. Iar Henri se hotărî și depuse o sărutare pe ciocul cărunt.

De aici încolo, ceata nu mai înainta cu atâta grabă. Și creștea neîncetat, atât pe drum, cât și în locurile unde poposeau câte o zi, două. După al patrulea popas însă, regele Navarrei și Curtea lui zăboviră mai multă vreme în orașul Saumur, dat fiind că acum se simțeau în siguranță, atât pentru prezent, cât și pentru viitor. Orașul Saumur se află în Anjou. Încă o zi de drum și ar fi ajuns în Santonge, unde se înalță fortăreața La Rochelle, care se dovedise de necucerit, fiind așezată între pământ și ocean. Henri nu se îndrepta însă deocamdată într-acolo, deoarece se temea de judecata vitejilor și neînduplecaților protestanți. Abia se regăsise pe el însuși după o șovăială de neînțeles, apoi

peste jumătate din însoțitorii săi erau catolici! Mai mult, chiar și el era catolic, și rămase astfel timp de trei luni, cât zăbovi la Saumur, cu toate că pastorii îl așteptau la predică. Nu se duse, însă, nici la predică, nici la liturghie. Și pilda lui fu urmată de nobili, așa încât de pești numai doi dintre ei se spovediră. Curtea din Saumur „nu avea religie”; era o ciudățenie, la drept vorbind, înfricoșătoare.

„Dar n-are a face, sosesc totuși mereu! își spunea Henri. Dau năvală la mine din ce în ce mai mulți, umplu orașul și fac tabără în fața porților. Le e totuna dacă-s hughenot ori catolic. Sunt prinț de sânge și chemat să restabilesc pacea și unitatea acestui regat. Iar mie îmi pasă prea puțin ce gândesc dânșii; numai să mă recunoască. Și asta nu-i de fel ușor, trebuie s-o admit. Eu vin la urmă de tot, după ce *Monsieur* și vărul meu Condé, fiecare pe socoteala lui, au răscolit țara și au semănat mare neliniște. Cu atât mai rău, înseamnă că nu trebuie să fac nazuri, și nimeni n-are să plece de la mine fără să fi tras vreun folos, chiar de-ar fi atârnat mai înainte într-o spânzurătoare!” Așa gândea Henri și aduna partizani, pentru a nu fi singur și silit să stea deoparte dacă cumva Curtea Franței ar trata cu răsculații. „Așa ceva nu sunt! Alții pot să fie ce vor, eu nu sunt un răsculat”, spunea Henri tuturora și - considerând lucrurile într-un anume fel - o și credea cu adevărat. Căci se socotea mai degrabă a fi un stâlp al regatului, care nici n-avea poate un altul.

Monsieur, fratele regelui, voia pentru el provincii ca zestre personală. Condé ar fi vrut să le dăruiască unui prinț german de aceeași credință. Henri îi lămuri printr-un trimis: ca prinț de sânge, tot gândul lui e la gloria coroanei franceze, nu dorește nimic pentru el însuși și se împotrivește la ceea ce cere *Monsieur*. Iar decât să dea pe mâna lui Johann Kasimir de Bavaria cele trei episcopate și să dezmembreze astfel regatul, Henri ar fi mai degrabă în stare... Ce anume? Domnul de Ségur primise ordin s-o

spună pe șleau, căci altfel de bună seamă ar fi trecut-o sub tăcere. Condé avu un acces de mânie oarbă - mânia lui din noaptea Sfântului Bartolomeu, când jurase că mai bine moare decât să-și schimbe religia; ceea ce nu-l împiedicase, totuși, să devină catolic cu șaptesprezece zile înaintea lui Henri.

— Stăpânul meu, zise trimisul, ar fi mai degrabă în stare să renunțe la urmărirea și pedepsirea celor ce-au pus la cale noaptea Sfântului Bartolomeu decât să rabde ca regatul să fie dezmembrat.

Condé nu putu decât să scoată un răcnet, atât de noi erau aceste vorbe.

Desigur că și cei din La Rochelle trebuie să se fi mâniat, prin urmare Henri mai rămase, spre binele lui, la o depărtare de cei puțin o zi de drum. Cel dintâi răspuns la asemenea vorbe îndrăznețe este, firește: „Uitucul! Nerecunoscătorul! Pentru cine au căzut atunci jertfele nopții Sfântului Bartolomeu? Maiestatea-voastră v-ați dus la nuntă, iar pe ai noștri i-ați târât la măcel! Și acum morții noștri să rămână nerăzbunați, pentru ca stăpânul să se poată târgui pentru țară, de pe o poziție mai bună, cu ucigașii noștri? Declarați-vă de partea dreptei credințe! Pentru că altfel și noi vom uita cine v-a fost mamă!” Așa vorbeau vitejii și neînduplecații protestanți, și glasul lor străbătu destul de departe. Henri îl auzi la Curtea lui improvizată, cea „fără religie”. Trebuia să fie conducătorul protestanților; acum era însă altcineva, vărul său Condé, care i-a luat-o înainte. Zelos, pripit, Condé nu vede mai departe de războiul dintre partide. „În el aveți voi încredere, oameni buni ai dreptei credințe? Păi ăsta trăiește încă în vremea domnului amiral. El nu înțelege că împărțirea regatului din pricina religiei înseamnă, la urma urmei, același lucru cu sfâșierea lui în folos propriu, cum face zăbăucul; ce mult aduc unul cu altul, vărul Condé și omul cu două nasuri, nici unul dintre ei nu va înfăptui ceva

și amândoi vin în clipe nepotrivite. Ar fi trebuit să rămână unde erau. Dar cel mai grăbit e tocmai cel ce n-are nici o misiune.”

Așa vedea Henri lucrurile, în timp ce continua de zor să primească noi aderenți, pentru ca prin numărul lor să înspăimânte Curtea Franței, până când îi vor veni propuneri de acolo; iar dacă cu vărul Condé, fostul lui prieten, nu putea ajunge la înțelegere, întreținea în schimb legături cu fortăreața La Rochelle. Fiindcă era nevoie ca oamenii de acolo să afle cine-i el: prietenul lor, ca odinioară, dar și prinț de sânge! Ei îi cerură însă din nou să meargă la predică, altfel nu se va bucura de sprijinul hughenoților. Căci vărul Condé îl înfățișase pe Henri ca pe o oaie rătăcită. Alungat din comunitatea protestanților, el n-ar mai fi reprezentat nici o primejdie pentru vărul său; așadar Condé se arătă a fi și răutăcios, după ce că era prost.

Dar nici de cealaltă parte lucrurile nu stăteau mai bine; Curtea Franței încheie pace cu *Monsieur*, drept care omul cu două nasuri umflă câteva provincii, prebende și pensiuni. Regelui Navarrei nu i se oferi altceva decât a fi, în numele maiestății-sale, guvernator în Guyenne, ceea ce nu însemna de altfel decât recunoașterea vechiului său titlu. Și încă trebuia să fie mulțumit, pentru că altminteri n-ar fi avut nimic. Nici partidă, nici ținuturi și mai cu seamă bani. Astfel recunoștea, însă, împărțirea regatului - provizorie, cum se încredință singur. Dar ce-l putea mângâia asta, când trebuia să plece către sud, ca un împărătuș, și să stea departe de treburile importante de stat fără să știe măcar pentru cât timp. Cui i-ar fi trecut prin minte că pentru zece ani? Atâta vreme i-ar fi părut o veșnicie unui tânăr de douăzeci și trei de ani.

„Se cere răbdare, și cu asta m-am deprins în castelul Luvru. Amânare, cedare, renunțare aparentă, dar în adâncul sufletului păstrând neîncetat un singur gând -

școala asta am făcut-o, nimeni nu mă întrece. Domnilor din La Rochelle, vă trebuie neapărat un cap al partidei care să meargă la predică? Ei bine, mă duc, mă duc. Cine împarte regatul poate tot așa de bine despărți între ele și religiile; amândouă aceste lucruri mi-s la fel de nesuferite, dar îndărătnicia voastră mă silește să le fac. Uitați-vă la seniorii mei catolici, sunt mult mai cumpătați. De altminteri nici n-ar putea să mă părăsească, se au prea rău cu Curtea. Și vor rămâne pe lângă mine chiar dacă n-am să mă mai duc la liturghie. La predică mă duc însă doar ca să vă am de partea mea, pentru că sunteți îndărătnici. Dar mai târziu n-are să vă meargă prea bine cu mine. Nu-mi plac căpățânoșii, cu toate că printre dânșii se află oamenii cei mai virtuoși, și pe cine oare aș putea iubi mai din adâncul sufletului? Se întâmpla însă ca unii să se arate virtuoși, și când colo să fie proști și răi, din care pricină mă și am acum în mare dușmănie cu vărul meu Condé. Și-a rânduit piesele gata de luptă, dar am să-l fac mat dintr-o mutare. Mă duc la predică!”

„Dacă ați ști, oameni buni, își spunea Henri în vreme ce se gândea îndelung și temeinic la întoarcerea lui în sânul bisericii reformate, dacă ați ști că în fond nu contează decât o anumită realitate, voința și norocul.” În sinea lui se gândea la faptul că e prinț de sânge, dar asta nu o mărturisi nimănui: căci și mândria poate lua uneori forma unei viclenii ascunse.

Pe sora sa Catherine o pofti să vină la Niort, un oraș aflat la hotarul dintre provinciile Poitou și Saintonge, foarte aproape de Meca hughenoților, unde avea să intre abia după ce va fi reprimit, pentru ca reîntoarcerea să nu fie însoțită de un simțământ de rușine. Așadar, la 13 iunie, în orașul Niort, renegă solemn credința catolică. Drept mărturie vie o avea lângă dânsul pe prințesa de Bourbon, sora sa, o protestantă credincioasă în cele mai grele timpuri. Iar la 28 ale lunii intră în La Rochelle. Acum nu

mai avea de ce să plece fruntea, iar clopotele bătură și pentru dânsul, ca odinioară pentru preaiubita-i mamă, regina Jeanne, căreia La Rochelle îi fusese totdeauna fortăreață și loc de refugiu. E adevărat că el însuși asediase orașul cu o armată catolică; unii își aduceau aminte de asta și, când trecea prin dreptul lor, tăceau și își făceau semn cu pumnii strânși. Lui Henri nu-i scăpa nimic. Dar se cere răbdare. La zece ani însă nimeni nu s-ar fi putut gândi; ar fi părut o veșnicie.

Îl întovărășiră și seniori catolici - îi luase într-adins cu el între acele ziduri. Mai am în țară și pe alții, nu numai pe voi. Ei nu sunt legați de nici o religie, ci numai de mine și de regat, care odată și odată vom fi una.

N-o spuse însă nimănui, doar o singură dată îndreptă în această direcție discuția, și anume cu un senior din Périgord, care îl însoțise de altfel într-o zi demult pe țărmul mării și îi fusese tovarăș de băutură, într-o casă dărăpănată. Când domnul Michel de Montaigne se înfățișă împreună cu o ceată întreagă de curteni, Henri se purtă în prezența celorlalți de parcă nu l-ar fi cunoscut prea bine; nu i se adresă, ci zâmbi doar ciudat privind pe lângă el, iar domnul Michel zâmbi de asemenea, la fel de discret. Dar îndată ce-i stătu în putință, Henri îi concedie pe curteni; la un semn al lui rămase numai domnul Michel de Montaigne.

În sala răcoroasă, singur cu seniorul acela, Henri îl îmbrățișă, îl luă de mână și-l duse la masă, pe care puse o cană și două pahare. Sărmanul senior îi ținu curajos hangul, deși nu-i putea aștepta nimic bun de pe urma băuturii. Căci, de când nu se mai văzuseră, suferea de pietre la rinichi. Pe atunci bătrânețea numai presimțită îl mâhnise ca o realitate; acum o cunoștea de-a binelea. Începuse să meargă pe la băi - și va continua să se ducă până aproape de sfârșit. De aceea i-ar fi plăcut să discute despre diferitele izvoare tămăduitoare, despre locurile unde se află și felul cum obișnuiesc să le folosească unele

națiuni, căci italienii preferă să bea apele, iar germanii să se scalde în ele. Cu acest prilej făcuse și două descoperiri însemnate, amândouă cunoscute antichității, dar uitate cu vremea. Prima, că omul care nu se spală trăiește sub o crustă de murdărie, cu porii astupați. Și a doua, că încălcarea legilor naturii este exploatată de o clasă de oameni în folosul ei. Bolnavul de rinichi ar fi putut vorbi ceasuri întregi despre tagma doctorilor, luându-i ca martori pe împăratul Adrian, pe filozoful Diogene și pe mulți alții. Renunță însă la toate acestea și izbuti ca în tot timpul convorbirii să uite cu adevărat de necazurile sale.

Henri îl întrebă cu ce gând venise, și seniorul uită cu totul de băile lui. Răspunse că voise să vadă ciudata noutate a unei Curți fără religie. Henri făcu observația că mai degrabă s-ar putea vorbi de o Curte cu două religii, la care domnul Michel de Montaigne îi răspunse zâmbind ușor că e același lucru. Din două religii numai una poate fi adevărată, și prin urmare numai aceea trebuie urmată. Cine mai îngăduie și o alta, falsă, înseamnă că nu face nici o deosebire între ele și că se poate lipsi de amândouă.

— Ce știu eu? murmură Henri.

Căci aceste vorbe îi rămăseseră mereu proaspete în minte de la prima lor convorbire, și acum i se părură foarte potrivite. Tovarășul său nu-l contrazise; clătină doar din cap și sublinie că ele trebuie spuse în fața celui-de-sus. Noi nu putem ști ceea ce știe dumnezeu. Și cu atât mai puțin este menirea noastră, aci pe pământ, să știm totul, cu siguranță; cele mai multe lucruri le putem înțelege aici prin cumpătare și îndoială.

— Mie îmi plac naturile egale, mijlocii. Lipsa de măsură, chiar în bine, îmi face aproape scârbă, în orice caz îmi ia graiul, nici nu o pot califica.

Ar fi vrut să citeze pe Platon, dar Henri, înflăcărat, își arătă bucuria că seniorul se înțelege cel puțin cu dânsul. Îi propuse apoi să golească paharele pentru buna lor

vecinătate, acasă, în sud. Ceea ce seniorul și făcu, fără a lua în seamă pietrele de la rinichi. Cu cugetul mai liber, mulțumită vinului, și cu obrajii învăpăiați, se lăsă în voia unei depline sincerități. Vedea limpede ceea ce îl îndemna la acțiune pe tânărul din fața lui și i-o spuse: dușmăniile lui, înfrângerile, deznădăjduita lui șovăială între cele două religii, primejdia de a nu se alege cu nimic, de a rămâne singur și chiar dezrădăcinat. Numai un destin deosebit poate aduce cu el asemenea încercări, și tocmai de aceea și venise Montaigne într-acolo, după cum se vădi.

Voia să vadă dacă un spirit cumpătat, înclinat spre îndoială se poate apăra cu sorți de izbândă de orgia lipsei de rațiune care-l asaltează din toate părțile. Căci în aceasta se risipește fără contenire natura omenească, după cum ne învață istoria și o adeveresc vechii scriitori. Orbi care se pricep numai să facă zarvă și nu știu nimic, așa se înfățișează de regulă neamul omenesc. De aceea prearărul muritor căruia stăpânul cerurilor i-a dăruit un suflet sănătos trebuie să și-l ferească, în primul rând, cu viclenie de bolnavii violenți; altfel nu ajunge departe. Cea mai mare parte a timpului omenirea a fost ocupată cu răbufnirile bolilor ei sufletești și așa se va întâmpla și de aici înainte. Și ăsta-i încă un noroc, căci suferințele sufletești care se descarcă în asemenea prilejuri sunt totuși cele mai ușoare, „*omnia vitia in aperto leviora sunt*[1]”.

După aceea rosti și el un toast. Fusese la Paris și văzuse acolo Liga. Îl rugă așadar pe Henri să golească un pahar în cinstea acestei răbufniri fericite a unei grave boli sufletești. Apoi vorbi cu atâta tărie și liniște de parcă el ar fi fost luptătorul împotriva Ligii și aurului ei spaniol, cel care cu răbdare aduna aderenți, moștenitorul regatului.

— Liga va atinge un punct culminant, va intra în declin, iar după aceea va veni vremea maiestății-voastre, sire. Să

[1] Toate viciile sunt mai ușoare când se află la vedere (lat.).

nu ne întrebăm însă cât veți mai avea de așteptat și dacă obișnuita nebunie nu se va năpusti din nou asupră-vă. Să nu ne pese de așa ceva. Nu încape îndoială că voi apuca să-mi văd încoronat regele.

Dar în clipa aceea începură să-l încerce suferințele sale trupești. Apoi, după anumite semne pe care le observă la cel căruia i se adresa, înțelese că vorbise destul, așa că se ridică.

Henri era însă puternic tulburat de propria lui conștiință, în care vorbele seniorului loviseră ca într-un metal sunător. Și rosti:

— Așa e, prietene! Sunt prinț de sânge.

După care străbătu sala cu pași mari și rosti iar:

— Și pentru că sunt prinț de sânge, am s-o iau înaintea tuturora. E dreptul și datoria mea.

Montaigne îl urmări cu privirea. Ar fi vrut poate să cuteze a aminti despre sufletul bolnav și sufletul sănătos al oamenilor și timpurilor. Dar se mulțumi să clatine din cap și să spună:

— Asta e și părerea mea.

Căci avu impresia, care deveni din ce în ce mai puternică, de altfel, că vorbiseră în cor; alte note, dar o armonie. Se înclină spre a se retrage și adăugă ca încheiere:

— Ca dovadă e destul să te gândești la un nume care explică ceea ce niciodată n-ar putea fi explicat. Un artist florentin, a cărui operă am lăudat-o, a socotit că trebuie să se dezvinovățească față de mine pentru că a făurit-o, și a spus că n-ar fi putut face nimic dacă nu s-ar fi bucurat de privilegiul de a se trage din contele de Canossa. I se spune Michelangelo.

Grăbindu-se către prietenul care se îndepărta, Henri îl îmbrățișă și-i șopti la ureche:

— Eu n-am făurit încă opere. Dar pot să le făuresc.

MORALITÉ

Le grand danger du penseur est d’en savoir trop et du prisonnier d'hésiter trop longtemps. Voilà ce captif de luxe, qui a des loisirs et des femmes, retenu par ses plaisirs en même temps que par les amusements désabusés de son esprit. Cependant il voit des fanatiques cupides entamer la moelle même d’un royaume que plus tard il devra redresser. Heureusement qu’il lui reste des amis pour l’admonester, une sœur pour le gifler à temps, et que même un spectre de relance afin de lui rappeler son devoir. Au fond il n’en faut pas tant, et son jour venu de lui même il prendra son essor. C’est sa belle santé morale qui lui donne l’avantage sur tous les immodérés de son époque. Comme un certain gentilhomme de ses amis, *l’immodération dans la poursuite du bien même, si elle ne l’offense, elle l’étonne et le met en peine de la baptiser*. Par contre, il possède le mot propre par quoi il signale et ses qualités et ses droits. En appuyant sur son titre de prince du sang c’est en réalité sur les prérogatives de sa personnalité morale qu’il insiste.[1]

[1] Marea primejdie care-l pândește pe un gânditor este să știe prea multe, iar pentru un prizonier, să șovăie prea îndelung. Priviți pe acest captiv de neam mare, bucurându-se de femei și de răgaz, oprit în loc de plăcerile și în același timp de jocurile nerodnice ale cugetului său. Vede însă și cum nesățioasa lăcomie a unor fanatici suge măduva unui regat, pe care mai târziu el va trebui să-l pună în picioare. Și din fericire, mai are prieteni care să-l certe, o soră care să-l pălmuiască la vreme și chiar o stafie îl scuturǎ bine ca să-i bage mințile în cap și să-i amintească de datoria lui. La drept vorbind nici nu era nevoie de atâtea sforțări, căci, când va veni vremea, singur își va lua avânt. Deplina-i sănătate morală îl ridică deasupra deșucheaților timpului său. Ca și pe un anume gentilom ce se număra printre prietenii săi, *„necumpătarea în urmărirea chiar a binelui, dacă nu-l supără, îl face totuși să se mire și să nu-i poată găsi un nume potrivit*". Dimpotrivă, a găsit cuvântul potrivit ca să definească rangul și drepturile sale.

Sprijinindu-se pe titlul de „prinț de sânge“, la drept vorbind se reazemă pe prerogativele personalității lui morale.

VII. OSTENELILE VIEȚII

„MICA MEA LUPTĂ”

Nérac e un oraș de câmpie, deasupra lui fâlfâie în zbor păsări, pe dinaintea porților trec tropăind berbeci, iar de jur împrejur se întind ogoare netede, foarte roditoare; nimic nu s-a schimbat de o mie de ani. Oamenii ciocănesc lemnul și pielea, taie piatră sau carnea, ori pescuiesc în Basia cea verzuie. Ori de câte ori, însă, călăreți înarmați răscolesc pulberea drumului, avutul mișcător e pus repede la adăpost, iar oamenii îi întâmpină cu mâinile goale, în nădejdea că vor fi cruțați. Căci nu se pot bizui pe ziduri ori pe șanțuri și nici pe seniori, fie că, după împrejurări, au puterea catolicii sau hughenoții. Cei dintâi călăreți care se apropie îi pot tăia ori alunga. Orășeanul n-are scăpare decât dacă se supune oricui, și așa și face. În Nérac unii merg la liturghie, alții la predică și, după cum e religia noului cuceritor, mărturisesc și ei că țin de o biserică sau de cealaltă.

Când își dobândi în sfârșit libertatea, tânărul rege al Navarrei se feri să intre în capitală, fiindcă la Pau, datorită zelului drept-credincios al mamei sale, regina Jeanne, protestantismul devenise intolerant. Socoti nimerit să se așeze împreună cu Curtea sa la Nérac. Orașul acesta rustic se afla în comitatul Albret, veche posesiune a strămoșilor din partea mamei, aproape în mijlocul provinciei pe care o avea de administrat. Din provincie făceau parte regatul său și regiunea Guyenne, a cărei capitală era Bordeaux. Regatul său cuprindea ca și odinioară ținuturile Albret, Armagnac, Béarn, Bigorre și Navarra. În timp ce Henri se afla la Luvru, gentilomii săi și hughenoții biruiseră atât pe bătrânul Montluc, care năvălise asupra lor din ordinul

regelui Franței, cât și cetele spaniole venite de peste munți. Căci țara noului guvernator, care e și rege, se întinde de-a lungul Pirineilor și coastei oceanului, până acolo unde Gironde se varsă în Atlantic. Așadar se află în sud-vest.

Aerul libertății amețește ca vinul băut în bătaia vântului și a soarelui. Pâinea libertății e dulce chiar când e uscată. Să poți călări prin țară după ce ai fost multă vreme prizonier! Să te întorci doar când și când acasă și să fii pretutindeni la tine! Fără paznici și spioni, doar cu prieteni. Numai așa simți că trăiești, de aceea prizonierului orice rândășoaică îi pare mai frumoasă decât i-a părut vreodată prințesa. Ce-i drept, însă, nu arătați prea bine, cinstiți compatrioți. Ați decăzut mult cât am lipsit dintre voi. Știm, de vină sunt Montluc, spaniolii și cele două religii. Cine poate răbda zelul bigoților și necontenita primejduire a vieții? Am avea și noi câte ceva de spus despre asta. Nu de puține ori vă părăseați ogoarele pustiite și casele arse, cum sunt se pare vreo patru mii pe întinsul provinciei. Și până la urmă ați devenit la rândul vostru tâlhari și vă înțeleg. Dar acum vreau să se sfârșească o dată cu toate astea și să domnească pacea.

Era încredințat că, de vreme ce pornește pe un drum nou, toate se vor înnoi. E atât de ușor să fii senin și răbdător! Dar orășelele au devenit îndărătnice și nesimțitoare din pricina încercărilor prin care au trecut și ridică punțile când se apropie de ele. „Turenne, ai glas puternic, strigă-le că guvernatorul iartă toate cele întâmplate și că plătim tot ce luăm. Nu vor? Spune-le să fie înțelegători. Dacă intrăm cu forța, începe jaful. Rosny abia așteaptă. Că așa-i obiceiul, întotdeauna s-a făcut la fel.”

Și se întâmplau cu adevărat niscai jafuri, niscai violuri și spânzurări, după bunul și vechiul obicei. Micul și răutăciosul oraș trebuia doar să vadă că nu e de glumit cu noul stăpân. Apoi era lăsat acolo un căpitan și câțiva

soldați, iar puterea regală se mai întindea pe câteva leghe. Prințul de sânge o apăra călărind de colo până colo. O dată spuse ca într-o doară unui prieten, lui d'Aubigné, altă dată chiar tinerelului Rosny: „Te iau în sfatul meu de taină". Iar când, într-o bună zi, sosi și Mornay, acesta voi ca sfatul cel de taină al prințului să se întrunească cu adevărat în castelul din Nérac: căci du Plessis-Mornay era bărbat de stat și diplomat. Dar la început nu se adunau decât rareori. Odată, când se întorcea spre casă, prințul auzi că niște negustători fuseseră jefuiți la drumul mare. La galop într-acolo! Cel ce-și recapătă avutul plătește bucuros darea - spre deosebire de țăran, care nu-și dezgroapă bănuții nici dacă i-ar aprinde hoții casa. Totuși îi rămâne credincios guvernatorului, care i-a scăpat viața, iar fiicelor sale cinstea. Iar acestea primeau cu drag pe câte unul dintre tinerii seniori; de cele mai multe ori venea chiar guvernatorul. Tatăl n-avea decât s-o știe ori nu. În acest fel, Henri făptui pe plan mic ceea ce era începutul unui lucru mare, străduindu-se, înainte de toate să asigure liniștea, hrana și grabnica repopulare a provinciei.

Cerul era luminos, aerul străveziu și serile nespus de blânde când guvernatorul și sfetnicii săi, mai bine-zis ostașii săi, porneau călări, după ce-și sfârșeau treburile, spre zările trandafirii, încotro vedeau cu ochii. Aceasta e adevărata fericire; să nu știi dinainte unde ai să mănânci și cu cine ai să dormi. La Luvru totul se petrecea sub priviri bănuitoare și în anticamere nu mai conteneau șușotelile. Cu atât mai mult îi plăcea acum tovărășia oamenilor sărmani care de multe ori nici nu-l cunoșteau; căci pieptarul ripsat, din catifea roasă nu-i dădea o înfățișare falnică; începuse a lăsa să-i crească barba și purta o pălărie de pâslă. Nu avea bani la dânsul, și ei nu-i cereau nimic pentru ciorba de varză cu carne de gâscă, pe care o numeau „garbure", nici pentru vinul roșu, pe care-l scoteau din butoi; mai apoi le trimitea însă bani prin

Camera de conturi din Pau. Oamenii sărmani îi erau mai apropiați chiar prin firea lui decât bogații; dar nu căuta să afle de ce anume, de altfel doar cu greu și-ar fi putut da seama. Să fi fost oare pentru că miroseau a oameni sănătoși, nu ca regele Franței și favoriții lui? Când ședeau laolaltă, straiele îi erau tot atât de pătrunse de nădușeală ca și ale lor. Sau poate din pricina felului lor de a vorbi fără ocol, a poreclelor pe care le dădeau tuturora? Căci și lui îi veneau pe buze tot soiul de porecle în locul numelor, chiar atunci când era vorba de cei mai onorabili slujitori ai săi. Oamenii sărmani se veselesc ușor, ca și el.

Și apoi își dădea seama că nici nu-i era îngăduit să se poarte altfel. Într-o țară cu patru mii de case arse și o populație sălbăticită nu poți să faci pe stăpânul care ține toată lumea la distanță. Fusese unul așa pe acolo; se pare că nu era de felul lui aspru, crud ori zgârcit, ci numai înfumurat, neîngăduit de fudul cu oamenii de rând, de aceea l-au și ucis. Henri știa acest lucru, nu degeaba purta pantaloni ponosiți. Destul că i se vedeau mușchii puternici! În afară de asta răspândi singur zvonul că de două lucruri nu era în stare: să fie serios și să citească. Seriozitatea este pentru omul de rând aproape un semn de îngâmfare; iar cine citește se arată a fi străin de acele meleaguri și poate să-și ia tălpășița, ceea ce și făceau nobilii de cele mai multe ori. Dar nu și Henri. El locuia la țară și nu avea numai castele, ci și o moară, pe care o gospodărea ca oricare morar; de altfel i se și spunea „morarul din Barbaste”, deși nimeni nu se întreba cât de des dădea pe la moară, și ce anume făcea acolo. Poporul nu iscodește prea mult măcar că nu se încrede în cărturari, adesea îi e de-ajuns o vorbă, nu caută să vadă ce se ascunde sub ea.

Un rege, un rege adevărat e plin de taine, dar n-ar mai fi așa dacă ar purta straie scumpe: căci cu adevărat rege e atunci când nu-l recunoști, când are o înfățișare de om sărman. Și, de îndată ce prinzi de veste că e el, îți stă

inima în loc. O dată, la vânătoare, rătăcindu-se de suită, zări la umbra unui pom un țăran:

— Ce faci aici?

— Ce să fac, vreau să-l văd pe rege.

— Atunci scoală-te și suie la spatele meu! Călărim într-acolo și te uiți la el cât poftești.

Țăranul se sui într-adevăr pe cal și pe drum întrebă cum îl va recunoaște pe rege.

— Păi ia seama la cel care va rămâne cu pălăria pe cap când s-or descoperi ceilalți.

Și-i ajunse din urmă pe tovarășii de vânătoare, care își scoaseră pălăria.

— Ei, îl întrebă atunci Henri pe țăran, care-i regele?

Omul îi răspunse cu șiretenie țărănească:

— Ori domnia-ta, ori eu, stăpâne, că numai noi doi am rămas cu pălăriile pe cap!

Îndărătul acestor vorbe se ascundea deopotrivă teamă și admirație. De vreme ce regele îl păcălise, țăranul își îngăduise la rândul lui, păstrând măsura cuvenită, să glumească cu regele. De unde regele trase o învățătură. Omul de rând a rămas, din întâmplare, cu pălăria pe cap, o dată cu el; stă pe cal în spatele lui, dar nu trebuie să uite nici de admirație, nici de teamă. Și așa, de fiecare dată întâmplările încep cu o zburdălnicie și se sfârșesc cu o învățătură.

Într-un rând plecase bucuros foarte către orașul Bayonne, unde fusese poftit la masă. Când ajunse acolo, masa era pusă în aer liber și trebui să mănânce înconjurat de norod, să-i vorbească și să-i răspundă, dar, oricât de aproape s-ar fi grămădit oamenii să-i miroasă supa sau chiar pieptarul de piele, el trebuia ca, râzând și vorbind în dialect, să rămână totuși rege și învăluit în taină. Izbuti de altfel fără greutate, fiindcă, spre deosebire de minte, inima îi era simplă. Când ieșea cu bine dintr-o asemenea întâmplare, se simțea ușor ca după o luptă câștigată. Iar

cât dura riscul uita de primejdie; vorbea și se dăruia cu toată ființa lui.

Față de oamenii sărmani, când se poftea singur la dânșii, se plângea până și de necazurile pe care le avea, cuprins de mânie, dar făcând și haz, întocmai ca ei. Dacă oamenii îi blestemau slujbașii, care nu le îngăduiau să vâneze în voie, Henri îi lua la vânătoare cu dânsul. În asemenea prilejuri aflau ce zile amare îi făcea locțiitorul său, domnul de Villars, pe care Curtea Franței i-l trimisese pe cap în locul bătrânului Montluc. Acest Villars îl spiona de parcă s-ar mai fi aflat încă la Luvru. Orașul Bordeaux nu deschisese porțile guvernatorului hughenot, și Henri, cum n-avea ce să-i facă, se arăta nepăsător. Numai în casa oamenilor sărmani, la masă, când fețele se înfierbântau, nu-și mai putea înfrâna mânia, și cei din jur vedeau în el un răzvrătit, deopotrivă cu toți câți se aflau de partea dreptei credințe. Protestantismul, care era arma lor, deveni și a lui. Căci împărtășea credința oamenilor sărmani.

Bande hughenote cutreierau ținutul, dădeau foc, la fel ca și celelalte, de fiecare dată mai întâi bisericilor; apoi se retrăgeau, iar după trei zile, dacă până atunci banii de răscumpărare nu erau adunați și depuși la locul cuvenit, venea rândul conacului din sat. Seniorul aflat în primejdie dădea fuga la Nérac, dar guvernatorul lipsea câte o dată de la castel. „Se plimbă prin grădinile sale, de-a lungul Baisei”, i se spunea solicitantului. Asta înseamnă patru mii de pași, și încă pași mari de ai lui. Uită-te bine împrejur, domnule, poate-l vezi! Un pârâiaș și arbori înalți, totul de un verde-șters; coroanele copacilor se apleacă unele către altele peste aleea dreaptă ca o ață, numită Garenne. Un podeț duce din parcul care ți se întinde în față către straturile cu flori și către sere. Dar nu te grăbi așa, domnule, încă nu-ți arde conacul! Ai putea să treci pe lângă el, caută-l pe la fântânile de piatră și sub fiece umbrar. Poate că regele Navarrei se află într-unul din

aceste locuri și-l citește pe Plutarh. Dar pavilionul regesc, ceva mai sus, e păzit. Îl recunoști după acoperișul roșu, de șindrilă. Se oglindește în apă, totul numai roșu și alb lucitor. Nu încerca să pătrunzi înăuntru, domnule, ferește-te s-o faci! Dacă guvernatorul e acolo, nimeni nu trebuie să cuteze a întreba cu ce se îndeletnicește și cu cine!

În asemenea împrejurări, seniorul înfricoșat părăsea fără zăbavă castelul din Nérac. Și sufletul lui era cuprins de mânie împotriva guvernatorului hughenot. A treia zi, însă, când tâlharii se întorceau, după cum amenințaseră, cine se năpustea asupră-le, măcar că nu se arătase până atunci? Henri dădea poruncă să fie spânzurat conducătorul tâlharilor, ca și cum n-ar fi fost protestant, iar pe ceilalți din bandă îi făcea ostași de-ai săi.

Seara lua masa la conac; seniorul cu toți ai lui erau prea bucuroși și fără întârziere dădea de veste în împrejurimi, pe la rude și prieteni, despre salvarea lui de către guvernatorul hughenot. Care, la urma urmei, e cel dintâi printre prinții de sânge! Și într-o bună zi va trebui să ținem seama de dânsul dacă tronul nu va mai avea alt moștenitor; dar până atunci mai va. Până una alta, să fie așa de bun să ne apere satele de propriii lui coreligionari. Pentru că mai întâi de toate e soldat, se pricepe grozav la disciplină și-i vrăjmașul bandelor sălbăticite și al vagabonzilor înarmați. Cine nu se înscrie în registrele căpitanilor săi e pedepsit; cine a depus jurământ și fuge, poate chiar după ce și-a luat solda, e osândit la moarte. În sfârșit, acum avem iar o pază a iarmaroacelor.

„Merge, merge”, își spune Henri, care are grijă ca astfel de scrisori și de vorbe să se răspândească mereu mai mult. E de mare însemnătate să te bucuri de încredere din partea celor pe care nu-i cunoști; asta poate schimba mersul lucrurilor. Multe s-ar întâmpla, spre pildă, dacă s-ar statornici părerea că aici, în partea asta a țării, nu mai există doar o singură și unică religie! Armata e alcătuită

din oameni de amândouă credințele, și Henri se îngrijește ca noutatea asta să bată la ochi și să fie lăudată. La Curtea din Nérac sunt tot atâția catolici cât și protestanți; cei mai mulți seniori slujesc fără plată, pentru ființa și cauza lui, și toți sunt îndatorați a păstra între dânșii o pace cinstită - care nu e, însă, respectată chiar totdeauna. Cât privește pe rege, un Roquelaure sau un Lavardin îi sunt deopotrivă de apropiați ca un Montgomery sau un Lusignan, încât pare a nici nu mai știi că cei doi din urmă sunt de aceeași credință cu dânsul, iar ceilalți nu.

Henri o știa prea bine, dar avea și curajul, în ciuda convenienței și a părerii unanim admise, să spună cu glas tare: „Cel care își face datoria este de aceeași credință cu mine, iar eu sunt de credința celor viteji și buni”. Rostea și scria și în scrisori aceste cuvinte, deși ar fi putut deveni pentru el un laț. Trecuse însă prin multe: Luvrul, lungul prizonierat, minciuna, teama de moarte; se întorcea cu gândul la măcelul iscat din pricina credinței. Ar fi putut așadar să urască tot ce-i omenesc. Dar, dimpotrivă, el se bizuia numai pe ceea ce-i putea uni pe oameni, adică pe vitejie și bunătate. Căci, se înțelege, Henri își avea părerile lui. Viteji sunt fără îndoială. Chiar în Luvru, cei mai mulți dintre noi au fost viteji. Bunătatea, ce-i drept, se feresc încă destul de mulți să și-o arate. Pentru așa ceva trebuie să fie nu numai viteji, ci și cutezători. Și îi ademenea, fără ca el însuși să-și dea seama cu ce: dregându-și bunătatea cu oarecare șiretenie. Căci blândețea și toleranța nu mai sunt nesuferite oamenilor atunci când se simt păcăliți.

În regat se așezase din nou pacea, dar nici de data aceasta cum trebuie. Era pacea lui *Monsieur*, fratele regelui Franței. De când cu pacea aceasta, care-i purta numele, *Monsieur* nu mai avea titlul d’Alençon, ci d’Anjou și se înavuțise cu o rentă de o sută de mii de taleri. Până și trupele germane i le plătea regele. *Monsieur*, în ceea ce-l

privea, ar fi putut să se liniștească, dar niciodată în viața lui, destul de scurtă de altfel, n-a fost în stare de așa ceva. Plecă deci în Flandra cu gândul să devină rege al Țărilor-de-Jos și, întinzând mâna de la tron la tron, să o dobândească pe aceea a Elisabetei, regina Angliei: o femeie de patruzeci și cinci de ani. Regina cu picioare lungi și italianul ei pirpiriu, cum îi zicea ea omului cu două nasuri, erau o pereche pe seama căreia se râdea, nu glumă, în toate serile, la Nérac, când, sorbind din vin, guvernatorul și „sfatul lui de taină" deslușeau înțelesul veștilor primite. Altminteri, pacea care purta numele lui *Monsieur* nu era bună de nimic. Parizienii mei nu ieșiseră din casă când regele oferise un joc de artificii. Liga neobrăzatului de Guise se agita și prea rare erau acum în regat mesele la care cei așezați împrejurul lor să nu fie întrebați ce gândesc. Întru acestea, regele Franței convocă Statele Generale la castelul său din Blois. Deputații protestanți nici nu se duseră, fiindcă știau prea bine cum poți fi înșelat. Dar regele Navarrei porunci diplomatului său, domnul du Plessis-Mornay, să se pronunțe în scris în favoarea păcii, mai mult chiar, scrise și el personal.

Toți ceilalți aveau o singură grijă, să-și facă rău unii altora, protestanții ca și catolicii. Aceștia din urmă, mai tari, se sprijineau pe forță, cei dintâi pe garantarea imunității lor. Cel mai slab nu trebuie, însă, să ceară cu trufie dreptul lui, ci să propovăduiască îngăduință și bunătate; sub scutul acestor virtuți va putea apoi ușor spori puterea. Iar virtutea îmbinată cu puterea cucerește mai mulți aderenți decât fiecare dintre ele în parte. Henri se înțelegea cu ambasadorul său în ceea ce privea țelurile lor și urmau același drum. Scrisoarea către Statele Generale Mornay o trimise ca din partea unui catolic bine intenționat, de parcă ar fi fost scrisă de acesta, nu ticluită de bigotul și vicleanul ambasador. La rândul lui, Henri, în scrisoarea sa, scrise că se ruga lui dumnezeu să-i arate

care-i adevărata religie, ca să o slujească pe aceea, iar pe cea netrebnică să o alunge din regat și, dacă s-ar putea, și din lumea întreagă. Din fericire, cel de sus nu-i dădea nici un semn în privința asta, așa încât nu se afla în primejdia de a trebui să predea cetățile sale întărite.

Ceea ce putea să facă, însă, pentru ca războiul civil să nu izbucnească din nou își dădu silința să facă: ieși chiar în întâmpinarea solilor trimiși la dânsul de regele Franței. Aceștia aveau misiunea să-l aducă din nou la religia catolică, lucru ce urma să se săvârșească între zidurile credinciosului oraș Agen. Unul dintre soli era Villars, cel care nu-l lăsase să intre în Bordeaux, al doilea un episcop din chiar stirpea lui, iar al treilea, și cel mai însemnat, însuși vistiernicul Franței. Henri îi primi mai întâi pe toți odată și apoi pe fiecare în parte. Căci niciodată nu poți ști ce va zice un om fără martori de față, mai ales când la mijloc e vorba și de bani. De față cu toți ceilalți, episcopul jeli suferințele prin care trecea poporul, și Henri plânse, spunându-și că suferințele poporului erau ale lui, dar nu și ale episcopului; și că tocmai de aceea regatul îi era menit lui și numai lui. Vestea aceasta îi venise chiar de la dumnezeu. Și în aceeași clipă porunci ca oamenii săi să ia cu asalt un oraș. Preabunul Villars își retrăsese de acolo trupele spre a se putea înfățișa în fața guvernatorului cu o puternică escortă. „Mica mea luptă!” se bucură Henri în sinea lui și plânse și cu acest prilej; dar cine poate deosebi lacrimile de bucurie de celelalte! „Mica mea luptă!”

Dar nu trecu mult timp și marchizul de Villars se răzbună. Henri juca tocmai „mingea lungă” în curtea castelului său, care era înconjurată din patru laturi de clădiri. Ferestrele ornate, colonadele frumoase de-a lungul fațadelor, larga, impunătoarea scară dublă ce ducea jos spre râu și grădini, toate acestea fuseseră construite de strămoșii săi cu două sute de ani în urmă. La fiecare din cele patru colțuri, aceste minunății erau străjuite de un

turn. Dar și paznicii turnurilor pot câteodată să-și mai petreacă vremea cu câte o fetișcană, și atunci dușmanul se furișează, de la un tufiș la altul, se ferește pe lângă o casă până ajunge la alta. Henri bate mingea lungă de piele în curtea înconjurată de ziduri. Dacă s-ar afla la masă, e în zidul sălii de mâncare o firidă strâmtă unde stă pitulat pândarul și scrutează împrejurimile spre a vesti orice ar putea da de bănuit. Căci măsurile de prevedere nu trebuie nicicând uitate; de data asta e prea târziu însă. Se aud țipete, dușmanul a țâșnit de după cea de a patra latură a zidului, a și apucat pe cineva de beregată. Jucătorii n-au armele la ei. În timp ce prietenii săi o iau la fugă pe treptele terasei, Henri se face nevăzut în casă, și oricât îl va căuta vrăjmașul nu va putea da de dânsul.

CASTELUL DE LA GRANGE

Se depărta pe sub picioarele celor ce-l căutau, pe sub oraș și apoi pe sub ogoare. Drumul subpământean, prin care bâjbâi, era vechi, și dintre toți muritorii numai de el cunoscut. Găsi scăpărătoarea, lampa, și la lumina ei slabă ocoli gropile și surpăturile. De data asta drumul îi păru mai puțin lung ca altădată, căci se gândea la dezamăgirea vrăjmașului. Oricum, aerul devenea tot mai înăbușitor; în schimb, la capătul tunelului, îl așteptau niște brațe iubitoare - și când te gândești în ce mâini era cât pe-aci să cadă! În sfârșit, din nou scări. Stinse flăcăruia și ridică chepengul gropii.

— Bagă de seamă! se auzi strigând un glas de femeie. Bagă de seamă! Porumbeii mei!

Căci femeia tocmai sucise gâtul la câțiva porumbei și-i

aruncase chiar acolo, pe podea, de unde ieșea bărbatul nădușit și murdar din cap până-n picioare. Lumina zilei îl orbi, și Henri nu văzu cine era acolo: Fleurette, o fată pe care o iubise când el avusese optsprezece ani, iar dânsa șaptesprezece.

Fata nu se înfricoșă când îl zări ieșind din pământ, dar nici nu-l recunoscu, din pricina halului în care era, a obrazului schimbat în urma încercărilor înfruntate și a bărbii ce și-o lăsase. Totuși, ochii blânzi și calzi i l-ar fi trădat cu siguranță, dar el îi ținea închiși ori clipea des din ei, așa încât Fleurette nu-l recunoscu. De altminteri și înfățișarea ei se schimbase, se lăbărțase ca întreaga-i făptură. Supărată din cauza porumbeilor dați la o parte, își proptise pumnii în șolduri și ocăra. Henri râse, răspunse vesel și se îndreptă spre puț să se curețe. O altă fântâna oglindise odinioară chipurile lor alăturate; își cufundaseră atunci într-însa ultima lor privire și cea din urmă lacrimă: „Când vom fi bătrâni de tot, fântâna asta încă își va mai aduce aminte de noi, și chiar și după moartea noastră”. E adevărat: mult mai târziu oamenii își vor arăta unii altora o apă și-și vor spune: „Aici s-a înecat Fleurette. L-a iubit atât de mult!” Dar și acum cei mai mulți o socotesc ca și moartă, pentru că o iubire atât de frumoasă trebuie să dăinuiască veșnic, în ciuda firii schimbătoare a oamenilor.

Schimbare de decor. Henri s-a spălat pe obraz și acum își scutură murdăria de pe umeri, dar tot fără s-o privească. Fleurette așteaptă ca de sub învelișul neîngrijit să iasă un gentilom, care va intra în casă și pe scara micului castel, va urca la doamna, în buduarul ei care are pereții zugrăviți cu ființe ce-s jumătate femei și jumătate pești și unde din colțuri privesc două capete de îngeri, unul drăgălaș, altul aspru. De pe tavanul odăiței strălucește soarele, căci Hristos este soarele dreptății, cum scrie acolo și cum a citit Fleurette. Fata își strânge porumbeii, Henri întoarce capul, dar, aplecată cum e, Fleurette nu-l vede.

Deasupră-le, aerul răsună de vorbele uitate. Cerul e luminos, aerul străveziu, amurgurile nespus de blânde. Mai sunt încă o dată în viață, singuri, acolo, printre acareturi. Henri ar putea s-o tragă către el pe fata aceea necunoscută și s-o ducă sub șopron. Se și gândește la asta, dar te pomenești că se vede de sus. Urcă grăbit scările. Fleurette intră cu porumbeii în bucătărie. Și locul rămâne gol, iar aerul răsună mai departe de vorbe uitate. Ești fericit cu mine? Niciodată n-am fost atât de fericit. Atunci să nu mă uiți, oricât de departe ai călări, nici odăița în care pătrundea mireasma grădinii în timp ce noi ne drăgosteam. Tu ai șaptesprezece ani, Fleurette. Și tu optsprezece, dragul meu. Când o să fim bătrâni tare...

Dar se apropie glasurile oamenilor ce vin de la câmp. Și aerul nu mai răsună.

ÎN GRĂDINA

Lucru de mirare, atacul împotriva reședinței guvernatorului nu avu urmări bune pentru locțiitor. Regele Franței nu i-o iertă, după cum aflară cei din Nérac. Sau poate că tocmai neizbânda atacului îl costă pe bietul Villars, până la sfârșit, chiar slujba. Nobilimea se declară împotrivă-i, nu numai aceea de prin părțile locului, ci și din provincia învecinată, Languedoc, al cărei guvernator, Damville, încheie o alianță cu Henri. Damville era un moderat, se număra printre „politici" și făcea bucuros câte ceva pentru statornicirea păcii între cele două credințe. În afară de cazul când dorința-i de pace se dovedea cumva nepotrivită cu împrejurările și îi putea primejdui situația! Villars, de altfel, era pe cale să și-o piardă pe a lui pentru că mersese prea departe cu tendința contrară. Îl urmărea

mai cu seamă și îl făcea de nesuferit unul dintre cei mai influenți oameni ai provinciei, mareșalul Biron. Acesta uneltea împotriva lui Villars mai mult chiar decât o știa Henri, care era totuși informat.

Întru acestea, Henri avea și alte griji. Voia să obțină de la Curte nu numai înlăturarea locțiitorului său, dar ardea de dorința ca preaiubita-i soră să vină la dânsul și apoi socotea că nu se mai poate lipsi nici de buna-i prietenă, regina Navarrei. Uneori îi era cu adevărat dor de Margot, căci vechile iubiri nu părăsesc niciodată în întregime trupurile care le-au adăpostit. Dar mai ales își spunea că supușii săi catolici ar trebui să vadă alături de dânsul pe sora regelui Franței - chiar și porțile orașului Bordeaux s-ar da atunci în lături. Iar cât privește pe micuța Catherine - o, Catherine, dacă ai fi aici! Să-mi admiri sera, să-i înveți a vorbi pe papagalii mei și să auzi păsărelele - nici nu știi, Catherine, ce frumos cântă canarii! Și apoi micuța e o protestantă atât de riguroasă, că ar face îndată să mă bucur de o faimă mai bună în rândurile coreligionarilor, căci, din păcate, nu prea mă pot lăuda cu așa ceva.

Aceasta se datora firește faptului că avea de-a face cu nenumărate femei. Dar, în primul rând, sunt și multe care merită dragostea noastră - fiecare în felul ei, una răspândește un parfum puternic, alta e neprihănită ca o floare. Câte o nobilă domnișoară are o mamă bănuitoare. Și Henri călătorește nopți întregi spre a se întâlni în zori cu ea. La fetișcana unui ins oarecare ajungea, se înțelege, mai ușor. Dar mai era și nevasta unui cărbunar din pădure, la care poposeau vânătorii de la Curte. Femeia îl iubea peste măsură pe regele ei, iar lui îi era destul de dragă pentru a lăsa să aștepte în ploaie tot alaiul, seniori și slujitori, în timp ce zăbovea în patul ei. Cine n-a auzit de aceste focuri iuți, care nu lasă nici o urmă! Și totuși, după douăzeci de ani regele îl înnobilă pe cărbunar. Căci n-avea să uite niciodată coliba din pădure și bucuria fără seamăn.

Femeia este cea mai apropiată legătură a lui cu poporul. Prin ea îl recunoaște, îl stăpânește și-i mulțumește.

Spre a-i aduce sora de la Paris îl trimise pe credinciosul său Fervaques. Omul acesta dintr-o bucată îl trădase, dar îl părăsise și pe regele Franței; și cine-i mai sigur decât cel în care nimeni nu se mai încrede? Și Fervaques o aduse într-adevăr pe prințesă înfruntând toate primejdiile, dar surioara nu rămase multă vreme la Nérac; chiar fratele ei o întovărăși până la Pau, unde credința și moravurile erau severe; până și ale lui, când se afla acolo. Încât la Pau, unde fuseseră crescuți de preaiubita lor mamă, fu văzut numai alături de sora sa, plimbându-se pe sub copacii verzi ai copilăriei lor. În afara orașului se afla un castel drăgălaș, înconjurat de pomi înalți; acolo îi plăcuse adesea și Jeannei să se retragă când, împreună cu cei doi copii, voia să se bucure de răcoarea umbrarelor frumoase și să audă, parcă, în foșnetul copacilor, însăși răsuflarea domnului. Natura era o taină a veșniciei, una din tainele ei. Iar grădinarii îl slujeau și ei pe dumnezeu, numai că în alt fel decât preoții. Grădinarul de acolo se numea Chantelle, și Henri, care simțea aceeași încântare când ședea de vorbă cu el, ca atunci când conversa cu un înțelept, i-a reparat casa de i-a făcut-o ca nouă. Aleea principală a parcului se numea „*Madame*” ceea ce voia să însemne „Jeanne”. Acolo se plimbau acum copiii ei, fratele aplecat spre surioară. Iar aceasta își spunea:

„Ia uite! Am întârziat și se lasă seara. Grădina mi se pare astăzi mai întinsă, amurgul o poartă ușor în afara spațiului și a rânduielilor lumești. Chiar și femeia de piatră, care varsă apă din butoi, a luat culoarea tufișului în amurg, și-a pierdut darul de a fi albă și strălucitoare. Suntem cu toții egali între noi ca creștini, și lucrul ăsta e cu deosebire adevărat în acest ceas. Dar eu, sora lui, trebuie totuși să-l socotesc stăpânul meu; numai că aici e într-o mai mică măsură. Să vorbesc? Lucrurile îmi sunt

străine și mă tem de ele. Cu toate acestea mă simt ispitită să-i vorbesc despre faima rea a balului din Agen.”

— Frate!

— Ce-i, surioară?

— Umblă vorbe atât de urâte.

— Te gândești la balul din Agen.

Catherine se sperie atât de rău de cuvintele rostite, că se opri în loc. De obicei nu se observa meteahna pe care o avea la picior, putea să și danseze. În clipa aceea, șchiopătase însă. Fratele ei Henri adăugă repede:

— Cunosc zvonul, cum să nu-l cunosc, l-au scornit ca să părăsesc cu seniorii mei protestanți orașul Agen. La început, după fuga din Luvru, m-am gândit să locuiesc acolo. Dar îndată preoții au început să atâțe de pe amvon împotriva noastră. Domnul de Villars s-a pornit și el cu calomniile. Doamnele catolice au scornit însă lucrul cel mai rău, ca să se veselească. Pentru că trebuie să știi, surioară, o seamă de făpturi de sexul tău petrec pe socoteala unor lucruri care, la drept vorbind, nici nu s-au întâmplat.

— Lasă asta, frate, și spune-mi dacă la balul din Agen, când sala era plină de doamne din oraș, tu și seniorii tăi ați stins fără veste lumânările și lămpile.

— Nu. Nu se poate spune așa ceva. Am băgat de seamă că la un moment dat s-a făcut ceva mai întuneric în salonul mare. S-ar putea ca mai multe lumânări să se fi terminat în același timp. Și apoi unii suflă câteodată asupra flăcărilor, așa, ca să glumească; cine știe dacă n-au făcut-o chiar doamnele!?

Aici se aprinse Catherine.

— Tăgăduiești prea multe. Dacă n-ai fi tăgăduit atâtea, te-aș fi putut crede.

Nu mai erau vorbele unei fete neștiutoare, nici glasul de copil, cu ascuțitele, sfielnicele silabe finale. De data aceasta se sperie Henri, căci auzea glasul severei sale mame. Și nici de văzut nu vedea vreo deosebire, căci se

lăsase noaptea. Ca un copil, mărturisi:

— Se spune că gentilomii mei au sărutat doamnele pe întuneric. Nici unul nu se fălește, însă, că le-ar fi dezonorat. Prilejul exista, totuși, și chiar dispoziția. Acum, se înțelege, nimeni nu mai vrea să recunoască cele întâmplate, din pricina scandalului care a izbucnit.

— Va să zică așa v-ați purtat, rostiră Jeanne și Catherine. Astea sunt moravurile severe pe care trebuie să le aperi în țara noastră? Nu, dragul meu, în acest chip nu arăți decât ce-ai deprins în castelul Luvru, la dușmanii Religiei.

Lui Henri i se tăie răsuflarea. Ceea ce urma avea să-l privească anume pe el.

— Nu numai că o seamă din doamnele dezonorate atunci au murit de spaimă și de rușine, dar mai ai pe cuget și alte nenorociri, pretutindeni în țară pe unde călărești și seduci femei. Nu vreau să ți le numesc și să ți le înșir, le știi singur mai bine decât mine. Doresc doar să-ți amintesc că trebuie să-l iubești pe dumnezeu, nu femeile.

Henri tăcea. Predica astfel începută era de neînlăturat.

— În primul rând trebuie să învățăm a ne deprinde inimile cu ascultarea domnului. Trebuie să începem așadar cu sfârșitul; dar pentru ca să întregim totul e nevoie ca și ochii, mâinile, picioarele, brațele, toate mădularele să ia parte la această lucrare. Căci mâinile haine arată o inimă plină de răutate, iar ochii nerușinați o inimă coruptă.

Și continuă astfel să vorbească, bine și frumos. Pentru că prințesa Catherine primea scrisori de la Geneva și le păstra în gândul ei - cu toate că nici dânsa n-avea să se mai poarte multă vreme în spiritul lor. Fratele ei Henri plângea în întuneric. Căci lacrimile îi veneau ușor, chiar și pentru lucruri ce nu mai puteau fi schimbate și pe care de altfel nici nu dorea să le schimbe. Acum îl făcea să plângă, însă, nu numai propria-i fire, ci și aceea, atât de înrudită, a iubitei sale surori. Cu zelul ei bigot, sărmana încerca să lupte împotriva dragostei pentru vărul Henri Bourbon, care

acum mai vâna încă mistreți. Dar când se va înfățișa, totul se va fi întâmplat înainte chiar ca însăși Catherine să-și dea seama! Sfârșitul copilăriei ei nevinovate, asta plîngea acum Henri. Pe de altă parte, socotea ca un lucru foarte potrivit ca odată și odată să se sfârșească și cu nevinovăția surorii sale. Cu sufletul împărțit între milă și încuviințare o îmbrățișă plin de dragoste și-i întrerupse cu o sărutare cea mai frumoasă frază. După care o conduse în casă.

Dat fiind, însă, că orice iubire, chiar și aceea pentru propria carne și propriul sânge, orice fior sentimental are și un preț ce poate fi măsurat în bani, a doua zi dimineața prințesa Catherine primi în dar de la scumpul ei frate un orășel, care în clipa aceea nu-i aparținea încă nici lui. Era un târgușor uricios, care-i refuzase până atunci intrarea și pe care trebuia abia să-l cucerească pentru draga-i surioară. Aceasta va mai primi de altminteri și alte daruri drăgălașe, dar mai târziu, când fratele ei, ajuns rege, va avea putința s-o facă. O dată va căpăta, de pildă, șapte sute de perle și o inimă bătută toată numai în diamante; prețul îl va cunoaște vistieria. De altfel, ceasurile petrecute la Pau erau întotdeauna numărate. Frumoasele mobile din marele castel al orașului se acoperă din nou cu huse, și Henri nu va socoti niciodată că altele sunt mai frumoase. Iar de bijuteriile coroanei de Navarra nu se va atinge nicicând, chiar în vremuri când nu va avea decât o singură cămașă. Încălecarea! Spre alte tărâmuri mai neliniștite! Și Margot numai necazuri ne face! I-a dat drumul pe fereastră, cu o frânghie, fratelui său François, care voia să fugă în Flandra, și a ars frânghia în cămin, de era gata-gata să aprindă Luvrul. Apoi a plecat și dânsa în Flandra, și s-a ținut doar de boroboațe! Doamne, ce de boroboațe! Așa se exprimă Henri în sfatul lui de taină.

SFATUL DE TAINĂ

Sfetnicii se îndreptară către castel, doi câte doi. Scara dublă îngăduie seniorilor care nu se au prea bine între dânșii să suie pe drumuri deosebite. Între cele două brațe ale scării țâșnește din zid un șuvoi de apă, revărsându-se într-un havuz semicircular. Balustrada de marmură dintre stâlpi se încovoaie într-un arc molatic, pe care orice mână e ispitită să-l mângâie. Ochiul e îmbiat de ornamentele discrete cu care o daltă drăgăstoasă a dat viață pietrei. La jumătatea drumului, cele două brațe se unesc, scara se lărgește, oferă loc pentru toți și duce către castelul prințului. Pași tineri, glasuri răsunătoare; cei mai mulți dintre sfetnici trec în grabă prin curtea de sus și apucă spre dreapta. Suie câteva trepte și traversează galeria de coloane care se întinde de-a lungul întregii fațade; la capătul de sus al fiecărei coloane e înfățișată câte o întâmplare legendară. Ușile încăperilor sunt deschise, lumina zilei pătrunde nestingherită. Sfetnicii intră repede în încăperea cea mai mare, se așază pe sipete ori pe taburete de lemn, se strâng laolaltă vorbind cu însuflețire, se îmbrățișează râzând, se despart sfădiți, în așteptarea prințului, care trebuie să vină.

În zidul gros, pe care nici o ghiulea nu l-ar putea străpunge și care nu are nici o fereastră, se află o adâncitură anume lăsată pentru străjer. Printre gratii, ostașul privește în jos, spre curtea exterioară, iar de acolo peste șanțul înconjurător, către câmpie, dincolo de poarta orașului, se întinde drumul mare, pe care ar putea să se arate vrăjmașul. Acum, însă, pe amândouă malurile Baisei celei verzui, de o parte și de alta a podurilor, domnește pacea și liniștea. Așa-numitul Pod Nou duce către liniștitul parc La Garenne, iar Podul Vechi leagă cele două părți ale orașului. Târgoveții trăiesc în bună pace la poalele

castelului. Seniorii de la Curte încep și ei a se muta printre dânșii, de când Curtea s-a statornicit aici. Meșteșugarii, mămularii și slugile se înghesuie împrejurul caselor întărite ale celor mari; în chipul acesta iau naștere ulițe întortocheate, înguste, o părticică de oraș, prin care se scurg gârlișoare și se joacă copiii. Puștii se năpustesc cu zarvă mare pe podul înalt și vechi, bătrânii se cațără pe el cu multă fereală, și imaginea arcului deschis al podului care se oglindește în adâncul apei se întregește rând pe rând cu umbrele tuturor celor ce viețuiesc aici.

La capătul de sus al scării castelului, pe banca de piatră rotunjită, se țin doi seniori care-l adastă pe Henri. Domnul cu pelerină e Philippe Mornay, care socoate că Henri e nechibzuit: auzi, să umble singur, acum, în amurg și pe timp de război. Căci războiul a izbucnit din nou. Pacea care purtase numele lui *Monsieur* n-a ținut mult. Regele Navarrei își trimisese diplomatul să-i caute aliați, dar cei mai mulți făceau tot ce le stătea în putință ca să se sustragă chemării. Bunăoară un văr al răposatului Coligny, acel Montmorency, care a fost el însuși la un pas de moarte cât a zăcut în Bastilia. Dar burtosul e prea lenevos ca să se ridice în numele răzbunării, al dreptății, spuse Mornay. Al credinței, adaugă tot dânsul.

— Dar pe mișei domnul îi va alunga de la el, zise hotărât hughenotul, apoi arătă lămurit de ce se vor prăbuși cu toții, cei care trag numai foloase de pe urma Religiei și nu sunt destul de mari la suflet ca s-o slujească. Pe ducele d'Anjou, Mornay îl părăsise fiindcă văzuse că aleargă orbește să pună mâna pe regate numai în folosul lui. După peripeții și primejdii ajunsese acum la un prinț, alături de care dorea să-și încerce puterile, măcar că prințul duce încă o viață ușuratică. Dar nu hotărăște firea omului, ci menirea lui. Dumnezeu este mai puternic decât patimile aleșilor săi. De aceea, în adâncul ființei sale, bigotul Mornay nu era îngrijorat că Henri întârzie pe drum. Căci

se afla sub o înaltă oblăduire.

— Ați fost luat prizonier pe drum, în timp ce veneați încoace? întrebă domnul care ședea alături de el pe bancă.

— Dar nu m-au recunoscut, răspunse Mornay și ridică din umeri, încredințat că în clipa potrivită vrăjmașii fuseseră cuprinși de orbire. Dar să vedeți cum s-a întâmplat, domnule de Lusignan. Admiram tocmai ruinele casei strămoșești a domniei-tale; lumina lunii făcea din acel loc un ținut de vrajă, așa încât ne era prea lesne să credem în basme. În vremi de mult trecute, acolo a întâlnit-o străbunul domniei-tale pe zâna Melusine, prin care a cunoscut fericirea și suferințele pricinuite bărbaților în toate timpurile de femei. Din vina zânei Melusine n-am fost cu destulă luare-aminte și ne-am pomenit deodată cu douăzeci de inși înarmați, care au sărit asupra noastră, mai înainte ca noi să fi putut sări șanțul. În asemenea împrejurări se cere, mai cu seamă, să știi să te dai drept un altul și să nu arăți ca un hughenot.

Cel de al doilea domn izbucni în râs. Căci de altul te-ai mai fi putut îndoi la prima vedere că e hughenot, nu însă și de Philippe Mornay. Îl trăda nu numai gulerul alb răsfrânt peste haina de culoare închisă, ci întreaga lui înfățișare și ținută. Privirea lui Mornay nu era semeață, dar nici întoarsă către ființa lui lăuntrică. Ea cerceta conștiința celor asupra cărora se oprea - înțelept și fără grabă, izvorând de sub fruntea totdeauna netedă. Și fruntea îi va rămâne astfel până la adânci bătrânețe, căci Mornay e împăcat cu dumnezeul său; i se va înălța ca o culme neatinsă deasupra chipului țesit, care se va acoperi de pete și va fi pustiit de adânciturile făcute de necazuri. Dar toate acestea se vor petrece în viitor. Până una alta, Mornay șade pe o bancă de piatră rotunjită, tânăr, cu inima dârză, și-l așteaptă pe prințul a cărui înălțare o va întovărăși. N-are nici cea mai ușoară bănuială despre vorbele pe care este menit a le rosti - într-o vreme încă îndepărtată -

despre prințul său: „Trebuie să aducem la cunoștință o tristă și spăimântătoare veste. Regele nostru, cel mai mare rege pe care creștinătatea l-a dat de cinci sute de ani încoace...”

Cerul era senin, lumina strălucitoare, și înserarea se lăsa blândă. Henri veni dinspre grădinile lui, trecând peste Podul Nou; brațele îi erau încărcate de flori. Văzându-i pe cei doi domni care stăteau sus în capul scării, începu să alerge și ceru de departe raportul ambasadorului său; îl ascultă și, cu toate că nu află lucruri îmbucurătoare, îi dărui o floare.

— Cineva i-a smuls petalele, lămuri el și, fără să vrea, făcu un semn cu umărul către cuibul de dragoste de pe malul râului; cei doi înțeleseră foarte bine cine o jumulise.

În același timp castelul se umplu de o larmă puternică.

— Hughenoții mei îmi ucid catolicii! strigă Henri și se și repezi spre curtea castelului.

Într-adevăr, domnul de Lavardin se repezise la domnul de Rosny; acesta, un cocoșel tânăr, își scosese din sărite căpitanul încălcind disciplina. Ceilalți gentilomi strigau și ei, vuietul cuprinsese toată încăperea și pricina pentru care cei doi se luaseră la harță n-ar fi putut fi aflată cu nici un chip. Din fericire, Henri o cunoștea foarte bine. Căpitanul Lavardin îl trimisese pe stegarul Rosny spre orășelul Marmande ca să recucerească o poziție pierdută. Chiar Henri îi scosese de acolo pe Rosny și pe cei câțiva archebuzieri ai lui, care se retrăseseră într-o stare de plâns, cu un singur tun și două culevrine fără muniții. Dar Lavardin nu îngăduia de fel să i se amintească de atacul neizbutit asupra orășelului Marmande, pe care-l pusese la cale în ciuda părerii contrarii a regelui. Și uite că mucosul de stegar s-a apucat să-i aducă aminte de tărășenia asta!

— Mă, țâncule! s-a stropșit la el superiorul mâniat. Când ți-oi suci nasul, îți iese tot laptele.

Rosny l-a provocat la duel; o parte din gentilomi au

aplaudat însuflețiți această idee, ceilalți au încercat să-i despartă pe adversari. N-ai crede că într-o singură încăpere, în care se aflau șase sau opt inși, se pot întâmpla atâtea, dar de vină erau numai setea de viață care clocotea într-înșii și buna dispoziție.

Henri își făcu intrarea cu brațul plin de flori, le aruncă printre gentilomi, iar pe Rosny îl pedepsi cum se cuvenea. Îi arătă că s-a sfârșit cu slujba lui în cea mai bună companie, sub cel mai bun comandant, și că el, regele, având în vedere vârsta-i fragedă, îl ia de acum înainte sub ascultarea sa. Tânărul primi cu plăcere, la drept vorbind chiar asta și dorise. Așadar își recapătă îndată înfățișarea liniștită și cuminte. Lavardin se calmă și el, mai ales că regele îl și îmbrățișă.

Întru acestea, alții vorbeau cu aprindere despre cutare sau cutare orășel unde se făptuiseră cruzimi. Oastea regelui Navarrei umbla de colo până colo și nu mai izbutea să așeze definitiv pacea, să răzbune și să facă ordine. În sfatul de taină fiecare putea să-i spună prințului părerea sa; mai mulți îi arătară, dar, că nu poartă războiul cu destulă strășnicie. Vărul său Condé conducea operațiile mai activ și se plângea de nepăsarea sa.

— Țara-i a mea, nu a lui, rosti Henri, mai mult pentru el decât pentru ceilalți; dar Mornay îl auzi.

Sfatul de taină cuvânta de obicei fără nici o rânduială. Dar când Henri începu să povestească despre regina de Navarra, toți îl ascultară cu atenție. Stătea pe marginea mesei cu un picior adus sub el, iar cu celălalt atârnând în jos, ronțăia tulpina unui trandafir și sughița din când în când de parcă ar fi râs în sinea lui - cu toate că nu era de fel încercat de simțământul unei bucurii prea puternice.

Regina Navarrei îl ajutase mai întâi pe multiubitul ei frate, *Monsieur*, să fugă, după care alergase înaintea lui în Flandra ca să-i pregătească izbânda. Ceea ce era un lucru cu deosebire primejdios, într-o țară pe care spaniolii o

țineau sub apăsarea cizmei lor, iar cizma cea mai mare aparținea lui Don Juan de Austria.

— Regina, soția mea, i-a dus pe toți de nas sub cuvânt că vrea să-și îngrijească sănătatea cu apa de la Spa. Înainte ca spaniolii, care, trebuie s-o știți, n-au pic de spirit - umblă ca pe picioroange și țin capul țeapăn ca și coleretele lor, de nu mai văd ce se petrece pe pământ - înainte ca spaniolii să fi băgat ceva de seamă, maiestatea-sa a răscolit toată țara. După care, ce-i drept, Don Juan de Austria a poruncit să fie condusă peste hotar în cea mai mare grabă. Numai cu o seară înainte dăduse un bal în cinstea ei. Dar ce să-i faci, dacă însuși fratele ei, regele Franței, a denunțat-o spaniolilor de frica lui Don Filip!

În încăpere răsunară râsete amare și sudalme. Dus pe gânduri și cu dinții încleștați, Henri își spuse: „Atâta pagubă! Cel puțin în această călătorie, sărmana mea Margot s-a simțit ca o doamnă foarte, foarte însemnată, până a nu fi gonită. Calești aurite, litiere de catifea purtând pe grațioasa regină, și pretutindeni, în jur, un popor blond, fermecat. De altfel și ea trebuie să fi fost fermecată. Căci, altminteri, nu e prea fericită, sărmana mea Margot, în mijlocul familiei. Ar trebui să vină la mine. Am nevoie de dânsa aici.”

— Din păcate fratele ei, regele, nu-i îngăduie să trăiască alături de un hughenot.

Aceste din urmă cuvinte le rostise cu glas tare; și băgă de seamă că în larma care domnea în încăpere numai un singur om îl urmărea atent: diplomatul său.

— Domnule de Mornay, rosti el, e trist, dar regele Franței își urăște sora și nu-i îngăduie să ne vadă.

Mornay răspunse că fără îndoială, după nenorocoasa călătorie în Flandra, maiestatea-sa regina Navarrei dorește din tot sufletul să vină. Apoi adăugă:

— Regescul ei frate e atât, însă, împotriva surorii sale de către Ligă. Ducele de Guise...

— Hai afară, hotărî Henri și părăsi încăperea înaintea lui Mornay.

Făcură câțiva pași în galerie, repede-repede, cum îi plăcea lui Henri, și se întoarseră iar înapoi. Ambasadorul, care se înapoiase din regiunea Parisului, era informat asupra ultimelor asasinate de la Luvru. Regele tremura de frica lui Guise. Se închidea din ce în ce mai des în mânăstire, și nu numai spaima judecății de apoi îl mâna din urmă. Se temea deopotrivă pentru viața lui și pentru aceea a dinastiei, căci regina nu-i dăruia nici un fiu.

— Și nici nu-i va dărui vreodată, observă Henri grăbit. Casa Valois n-are să mai aibă fii.

Nu destăinui însă cine-i spusese și-l încredințase de acest lucru: regina Jeanne. Mornay se uită la el și-și zise în gând că domnul-dumnezeu îl îndreptase bine către acest prinț. În clipa aceea înțelesese cât se poate de limpede cine era Henri.

Nu era nici morarul din Barbaste, nici un vânător de fuste sau un simplu comandant peste două sute de oameni înarmați, ci chiar viitorul rege al Franței, având din plin conștiința chemării sale. Și-a făurit o falsă înfățișare din înțelepciune și fiindcă avea timp să aștepte, căci tinerețea e lungă. Dar îl stăpânea neîncetat un singur gând. Acum, când prințul, cu un singur cuvânt, își deschisese inima față de el, Mornay se înclină. De aici încolo nu mai era nevoie de nici o vorbă, înțelegerea era încheiată. Cu o simplă mișcare a mâinii, Henri îi atrase luarea aminte asupra parcului La Garenne, unde se vor putea întâlni fără martori.

Tocmai atunci fură întrerupți. Vechii prieteni, d'Aubigné și Du Bartas, se foloseau de privilegiul ce-l aveau de a se putea adresa oricând regelui. Alergaseră de-a lungul curții, suiseră în grabă treptele și se porniseră să vorbească, întrerupându-se unul pe altul. Căci vestea pe care o aduceau le îndreptățea în totul tulburarea. Marchizul de

Villars fusese demis. Atacul neizbutit asupra castelului guvernatorului atrăsese asupra locțiitorului său dizgrația regelui Franței. În locul celui înlăturat fusese numit mareșalul Biron, care făcuse, ce-i drept, tot ce-i stătuse în putință spre a merita slujba. Asta era, mai cu seamă, părerea lui Agrippa. Însuflețit de o fericită nădejde, îl lăuda peste poate pe noul locțiitor, căci numai din noblețe de caracter își folosise trecerea de care se bucură la Curte împotriva sinistrului său înaintaș. Având o fire cu totul deosebită, Du Bartas se aștepta, dimpotrivă, din partea noului locțiitor la și mai multe intrigi decât din partea celui vechi. Și amândouă aceste opinii găsiră curând partizani în sfatul de taină când cei de față aflară cele întâmplate.

Cei mai cumpătați, ca Rosny și La Force, care era catolic, vedeau în Biron mai ales un bolnav de gălbinare cu ochii gălbejiți; într-un acces de mânie tăiase cu sabia botul unui cal, ceea ce nu prea vorbea în favoarea lui. Lavardin și Turenne, și ei de credințe diferite, erau totuși uniți în părerea că mareșalul Biron merită o oarecare încredere. Se trăgea dintr-o familie fruntașă a provinciei Guyenne și, ca atare, avea tot interesul să apere pacea acestor locuri. Așa ar fi fost firesc. Dar în timp ce sfatul de taină se frământa astfel, Henri citea decretul regal pe care i-l înmânaseră cei doi vechi prieteni. Și vedea acolo că mareșalul Biron căpătase puterea și dreptul de a comanda, fără nici o restrângere, pretutindeni în provincia și țara Guyenne, în lipsa regelui Navarrei. „Dacă aș lipsi, adică dacă aș fi prizonier în Luvru!” Astfel înțelese Henri decretul. Și mai întâi îl luă cu frig, apoi i se făcu cald. Înfășură sul înscrisul, fără a lăsa pe cineva să-și arunce ochii asupră-i.

MORNAY SAU VIRTUTEA

Mornay se îndreptă dis-de-dimineață spre parcul La Garenne. Străjile nu erau încă puse. Dacă venea regele, nu i-ar fi văzut nimeni împreună și ar fi putut sta de vorbă în taină. Mornay nădăjduia că regele își va da seama de însemnătatea împrejurării și va veni singur. Căci avea o foarte bună părere despre intervențiile sale în orice împrejurări, fie că le-ar fi făcut în Anglia, sau în Flandra, în chestiuni de război sau de restabilire a păcii. Acum, cât aștepta în parcul La Garenne, se gândea, ascultând ciripitul și trilurile păsărelelor dimineții, la măreția celui de sus, care rabdă ca natura nevinovată să vină în atingere cu lumea această ticăloasă; mai mult, domnul le-a unit chiar prin fiul său, căci, asemeni nouă, Isus s-a petrecut din viață în sudoare și sânge și la fel cu noi, ba și mai impresionant, a dus cu el cântarea pământului. Și Mornay scrise aceste gânduri pe niște tăblițe, pentru soția sa, Charlotte Arbaleste. Erau căsătoriți de trei ani, dar prea adesea se despărțeau pentru îndelungă vreme, fiindcă el pleca la drum din porunca prinților ca să le facă rost de bani, de tot mai mulți bani. Din pricina aceasta era silit să scrie mai degrabă dări de seamă asupra datoriilor și dobânzilor decât dizertații despre viață și moarte. Scrisese, însă, și de acestea, la rugămintea logodnicei sale, când se cunoscuseră la Sedan, în ducatul Bouillon, loc de refugiu pentru fugari.

Se întâlniseră într-o clipă de grea cumpănă, la doi ani după noaptea Sfântului Bartolomeu, din care atât unul cât și celălalt scăpaseră numai pentru ca, sărmani și prigoniți, să trăiască mai departe întru cinstirea domnului-dumnezeu. Averea Charlottei era sechestrată, dat fiind că atât tatăl cât și primul ei bărbat fuseseră hughenoți. Prietenii îl sfătuiseră atunci pe tânărul Mornay să caute o

legătură care să-i aducă mai multe foloase; el le răspunsese, însă, că banul și averea sunt cele de pe urmă lucruri la care trebuie să te gândești când te însori; de mai mare însemnătate sunt purtarea cuviincioasă, teama de dumnezeu: și o faimă bună. Charlotte se bucura de toate aceste daruri, avea mintea limpede, înclinată spre matematici, și ochiul sigur, cum o dovedea în pictură. Îi ajuta pe cei sărmani și era temută de cei puternici pentru necruțarea ce o arăta față de faptele rele. Dar mai mult decât orice îi plăcea să-și arate râvna fierbinte pentru domnul-dumnezeu și biserica sa. Toate acestea, iar nu bani și avere, adusese Charlotte în căsnicie. Mornay se socotea însă bogat când dânsa îi istorisea cum tatăl ei îl văzuse odinioară pe Luther, discutând la Strassburg cu alți doctori. Acum, e drept, Luther nu pusese niciodată piciorul la Strassburg; Mornay aflase asta. Dar dacă o relatare a tatălui se transfigurase astfel în amintirea fiicei, apoi era bine ca Charlotte să-și păstreze însuflețirea, și Mornay tăcea. Asta era căsnicia lui cu hughenota.

— M-ai înțeles și te-ai sculat devreme, se auzi deodată glasul lui Henri, care intrase neobservat în umbrar și se așezase lângă Mornay, apoi întrebă îndată: Cum găsești sfatul meu de taină?

— Nu prea știe ce-i taina și e prea zgomotos, dădu răspuns Mornay, fără a clipi din ochi.

— S-au spus multe nerozii despre mareșalul Biron, nu e un prieten sincer. Sunt convins că asta-i și părerea domniei tale.

— Sire! Dacă v-ar fi prieten, regele Franței nu i-ar fi încredințat această slujbă. Dar, ca locțiitor al maiestății-voastre, și-ar uita curând de prietenie chiar și un prieten sincer.

— După cum văd, pe drept ți s-a dus faima de om înțelept, îi răspunse Henri. Noi doi am învățat multe, nu, Mornay? N-ai dus-o prea bine în surghiun.

— După cum nici maiestatea-voastră la Luvru.

Și ochii amândurora priviră deodată țintă, drept înainte: dar numai o clipă, după care Henri continuă:

— Trebuie să mă feresc. Curtea vrea să pună din nou mâna pe mine. Ia citește!

Și scoase la iveală decretul ce-i fusese înfățișat cu o zi înainte: *Drepturile și împuternicirile mareșalului Biron*.

— În lipsa regelui Navarrei, rosti Mornay cu glas tare, repetând ceea ce citise.

— În lipsa mea, reluă Henri, scuturat de un fior. Dar încă o dată nu se mai prinde, zise cu convingere. Nici cu doisprezece cai n-ar putea să mă tragă la Paris.

— Veți intra acolo ca rege al Franței, îl încredință Mornay și salută rotind mâna desăvârșit, mai bine decât orice curtean.

Dar Henri înălță din umeri.

— Guise, cu Liga lui, e prea puternic. Și, să-ți destăinuiesc ceva, a devenit prea puternic chiar pentru regele Spaniei, așa încât Don Filip a început să-mi facă mie oferte în ascuns, ca să se asigure împotriva lui Guise. Ar vrea să se însoare cu sora mea Catherine; nici mai mult, nici mai puțin. Iar eu să iau de nevastă o infantă. De regina Navarrei mă desparte el, la Roma, unde toate ușile îi sunt deschise.

Mornay se uită la Henri de parcă i-ar fi cercetat conștiința.

— Ce pot să fac? rosti Henri cu năduf. Va trebui să primesc. Sau știi cumva vreo ieșire?

— Ceea ce știu, zise Mornay țeapăn, e că nu trebuie să uitați niciodată cine sunteți: un prinț francez și un apărător al Religiei.

— Atunci să resping pur și simplu frumoasa propunere a puternicului stăpânitor?

— Nu, să n-o respingeți pur și simplu, ci să faceți ca ea să fie cunoscută de regele Franței.

— Păi chiar așa am făcut! strigă Henri, râzând și sărind de la locul lui.

Chipul hughenotului se lumină; după o clipă erau unul în brațele celuilalt.

— Mornay! Ai rămas neschimbat. Ca odinioară în ceata de călăreți. Îți plăceau faptele îndrăznețe, răzvrătirea, țineai cuvântări despre glodul și prundișul din purpura regilor. Dar nu erai lipsit de chibzuință nici atunci și n-ai dat cu tifla norocului când ai putut să scapi de noaptea Sfântului Bartolomeu.

Și-l bătu pe burtă, în semn de încuviințare și bucurie:

— Ocolirea morții este începutul oricărei diplomații - și chiar al științei de a duce războiul.

Îl luă apoi de braț și porni cu el, făcând ca de obicei pași mari ca aceia din care trebuiau patru mii ca să măsori parcul.

Henri și diplomatul lui se mai întâlniră deseori în zorii zilei, feriți de ochii străini. Pricina pentru care regele nu se mai sătura să asculte sfatul ambasadorului n-ar fi putut fi aflată de nimeni, nici chiar dacă ar fi fost urmăriți într-ascuns. Mornay îl socotea pe Henri viitorul rege al Franței, acesta era adevărul; dar încredințarea lui se întemeia nu numai pe mărturia unui glas lăuntric, singura care era limpede pentru Henri. Însăși situația în care se afla lumea arăta că acest regat - tocmai acest regat din întreg Apusul - trebuia să fie strâns puternic în mâna unui prinț de sânge. Nu numai Franța, ci toată creștinătatea „oftează după un prinț”. Iar acesta nu poate să fie putregăitul Filip cu imperiul lui mondial înjghebat din bucăți, aflat în plină descompunere ca și dânsul. Asemenea împărății nu pot dăinui fără a pune la cale necontenit alte atacuri împotriva libertății puținelor națiuni ce au mai rămas libere. Prin aceasta, însă, ele își grăbesc singure sfârșitul. Și Mornay îi prezicea înfricoșătorului Filip, înaintea morții sale - care avea să fie fără îndoială rușinoasă - cea mai aspră osânda

din partea celui de sus. Nu dădu însă glas acestui gând. Făcu doar constatarea că întinderea peste măsură a unei puteri și pofta ei de întâietate nu dovedesc înțelepciune. Iar dorința de a menține un astfel de regat, mâncat de vrajbă lăuntrică, Mornay nu o numi nici păgână, nici vrednică de pedeapsă, cu toate că așa o socotea. Vorbi numai despre logica lucrurilor și despre adevăr, care e de ajuns să iasă la lumină ca să și învingă.

În general, Mornay voia ca Henri să înțeleagă nu numai cu ajutorul instinctului, ci limpede și rațional, că i se deschide înainte un mare viitor. Să știe că are un aliat în adevăr, în adevărul faptelor și în cel moral; nici unul dintre acestea nu se impune fără celălalt. Căci omul a fost făurit ca măsură a lucrurilor, și nu poate să fie decât ceea ce recunoaște el ca potrivit legilor firii. O astfel de judecată înaltă, înaltă și profundă ca o mistică, nu putea să nu farmece și să seducă mai cu seamă pe prințul pe care-l privea îndeosebi. Prezicerea viitorului e întotdeauna îmbietoare; chiar la șase dimineața, într-un parc răcoros; altminteri, Henri ar mai fi dormit încă patru ceasuri bune, căci aventurile sale ușuratice se sfârșeau de obicei noaptea târziu. Venise, însă, spre a auzi lucruri bine chibzuite despre sine însuși și despre vrăjmașii săi.

Drumul spre tron, auzi el, va trebui să-l facă, oricât de ciudat i-ar părea acest lucru, ca aliat sau chiar ca salvator al ultimului Valois, cu toate că acesta deocamdată îl ura. Mornay urma în acest caz porunca „Iubiți pe vrăjmașii voștri”, care nu poate fi, însă, respectată în toate împrejurările, căci ar însemna să te împotrivești ursitei tale omenești. Trebuie să știi, însă, când se poate s-o respecți și când nu. Prin firea lui, Henri era cum nu se poate mai pregătit să-și iubească dușmanii, să-i câștige de partea lui și chiar să-i prefere prietenilor. Și poate că alianța aceasta cu cel din urmă Valois exista chiar ca un fel de presentiment în el, iar mai târziu, când va deveni fapt

împlinit, i se va părea doar că Mornay spusese lucrurilor pe nume mai devreme. Tot în acest fel află Henri, cu zece ani mai înainte, și de nimicirea armadei spaniole în fața coastei engleze. Și când întâmplarea se petrecu cu adevărat, crezu cu tot dinadinsul că Mornay i-o anunțase întocmai în parcul La Garenne. Ambasadorul folosise, probabil, cuvântul nimicire, chiar dacă nu se referise anume la imperiul mondial sau la flotă. Dar strălucirea vorbelor lui mai dăinuia încă în mintea lui Henri. Căci cunoașterea e ca o lumină ale cărei raze sunt răspândite de virtute. Ticăloșii nu știu nimic.

Prin Mornay, Henri auzea însuși glasul virtuții. Și acesta-i plăcut auzului când spune: Ești tânăr și predestinat de Natură. Prilejurile fericite se îmbină cu însușirile tale frumoase, sunt făcute pentru tine. Până când va bate ceasul marilor fapte, fii stăpânul de netăgăduit al acestei provincii și al partidei tale. Ai tot timpul, aici cerul e senin, zece ani trec ca o zi. Până la cuvintele acestea glasul virtuții a fost plăcut.

Dar îl mai îndemnă pe Mornay să spună, în timp ce înmâna un memoriu, și că regele Navarrei ar putea să se scoale cel mai târziu la orele opt și să ia parte la rugăciunea preotului său. După care ar trebui să se îndrepte spre odaia sa de lucru și să cheme acolo, unul după altul, pe cei cărora le-a încredințat treburile sale. Să renunțe la sfatul de taină, unde prea se râde mult, se povestesc tot felul de istorii și se iscă zâzanii. Mornay voia ca Henri să păstreze pe lângă dânsul numai pe cei mai virtuoși sfetnici; în felul acesta cine ar mai fi rămas în afară de el? Henri însuși, arătă Mornay, ar trebui să fie o pildă pentru Curtea sa și nu numai pentru Curte, ci pentru întreg regatul Navarrei, și nu numai pentru acesta, ci pentru toată creștinătatea. Hughenotul nu răbda la prințul pe care și-l alesese nimic din ceea ce ar fi meritat o dojană. Fiecare să găsească la dânsul ceea ce dorește ca un ideal,

dar nu găsește în juru-i: prinții - frăție, tribunalele - simțul dreptății, poporul - grijă de a-i ușura povara. Prințul este menit a se înfățișa în lume cu toată cinstea ce i se cuvine, chiar cu strălucire, și, mai ales, nu trebuie să dea nimănui prilejul să-l vorbească de rău. Nici chiar conștiința sa curată nu trebuie să-l mulțumească. Iar vorbele care urmară fură și mai uluitoare.

Sfetnicul acesta, ce-și lua în serios rolul, începu să cerceteze chiar năravurile prințului.

— Și vă rog să iertați slujitorului maiestății-voastre încă o vorbă. Iubirile cunoscute de toată lumea și care vă răpesc atâta timp nu mai sunt potrivite acuma. Vremea de astăzi, sire, cere să vă închinați dragostea creștinătății și mai ales Franței.

„Parcă ar fi Catherine”, gândi Henri. „Aș vrea să-ți aduc aminte că trebuie să-l iubești pe dumnezeu, nu femeile”, îi spusese soră-sa. Și acum îi împuia urechile și hughenotul ăstălalt. Nu, glasul virtuții nu mai suna plăcut auzului. E drept, însă, că venea și prea devreme, cerând din partea prințului o purtare cuviincioasă, ce nu se potrivea în clipele acelea nici cu firea lui, nici cu starea în care se afla țărișoara-i sălbăticită. Dar și mai târziu, în această privință, aproape numai în această privință, Henri va rămâne mereu vulnerabil. Când va deveni moștenitor recunoscut al coroanei franceze, îndărătnica virtute a domnului de Mornay se va apropia iar de el cu aceleași recomandări, care se vor dovedi din nou nepotrivite, pricinuind mânie, îndemnând la batjocură; încât până la urmă ele vor amuți. Și viața se va scurge înainte, neprevenită; virtutea va da îndărăt, iar cel ce va îmbătrâni se va înjosi prin patimi ce-l vor face să-și mai aducă aminte de tinerețe. Așa se va întâmpla. Henri! Într-o bună zi, tinerețea și dragostea vor deveni greșelile unei inimi ce nu se va fi liniștit încă; și chiar Mornay al tău va prefera atunci să tacă. Așa încât fii bucuros dacă acum vorbește!

Dar Henri se răzbună. În sfatul de taină, pe care de altminteri îl păstră la fel cum fusese mai înainte, de față fiind ambasadorul Mornay, arătă că se simte mai îndatorat față de catolici decât față de hughenoți. Aceștia din urmă îl slujesc spre folosul lor personal, sau din râvnă pentru credință. Pe când ceilalți nu trag nici un folos, și pentru mărirea lui pricinuiesc pagube propriei religii. Comparația era atât de nedreaptă, încât chiar seniorii catolici n-o răbdară liniștiți. Henri uită, însă, că oamenii trebuie menajați, uită de orice îndurare; de față cu ambasadorul său imită croncănitul corbului. Hughenoții sunt îndeobște porecliți corbi, arătă el, fiindcă se îmbracă în culori închise, croncănesc mulți psalmi și se dovedesc, pare-se, foarte dornici de pradă. Când regele trecu la această batjocură fățișă - la care se mai dedase pe ascuns în câte un ungher - gentilomii se prefăcură a nu auzi și mai cu osebire seniorii catolici acoperiră întâmplarea cu larma glasurilor lor. Iar Henri dispăru îndată din încăpere.

Afară izbucni în plâns - de rușine și de amărăciune pentru felul cum se purtase cu virtutea, întruchipată de hughenotul Mornay. Deveni bățos, nu-l mai primi pe ambasador fără martori și mai ales nu în parcul La Garenne, la șase dimineața, căci se scula abia la zece. Asta nu-l împiedica, însă, să se gândească la Philippe Mornay când nu-l vedea și să-l țină la Curte alături de toți ceilalți, de cele mai multe ori fără nici un folos pentru ea. Își spunea: „D'Aubigné e cu totul altfel de prieten, mi-a dat ghes să fug din Luvru. Altfel de prieten e și Du Bartas, mi-a scăpat viața în hanul acela ticălos, ca să nu mai pomenesc de dureroasă lipsă a lui d'Elbeuf, care m-a ocrotit pas cu pas. Dar, la drept vorbind, ce sunt ei? Ostași, și vitejia lor era un lucru de la sine înțeles, de care nimeni nu făcea caz și care nu avea nici o legătură cu virtutea. Sau dacă-i iau pe cei ce-mi sunt cei mai apropiați aici, pe cei mai buni sfetnici: ce rămâne din dânșii dacă-i pui față în față cu

Mornay? Cu toții sunt încărcați de păcate, unii chiar de păcate rușinoase”, pe care Henri le ierta cu atât mai ușor. Căci prietenia și regele au puterea de a le acoperi. Nici unul din ei nu stăpânește, însă, știința, înalta și adânca știință a hughenotului. Iar neștiința nu poate fi acoperită.

Agrippa, vechiul prieten, se folosea ca nimeni altul de dărnicia prințului, iar numele lui era prea bine cunoscut Camerei de conturi din Pau. Într-un rând, vorbind despre rege cu un gentilom, se exprimă destul de tare ca Henri să-l poată auzi.

Seniorul nu fusese atent și însuși Henri îi repetă:

— Zice că sunt un zgârie-brânză și că nici un om pe lumea asta nu plesnește de atâta nerecunoștință ca mine.

Într-o altă zi, regelui i se aduse un câine pe jumătate mort de foame; Henri îndrăgise câtva timp câinele și apoi uitase de el. Pe zgardă era gravat un sonet de Agrippa, care începea așa:

„În zilele-i mai bune, Citron se odihnea
Chiar în culcușu-ți sacru; azi doarme jos la poartă.
Și astfel bietul câine, ca și alții-a aflat
Cum un ingrat prieten de obicei se poartă.

Intenția se vădea la sfârșit:

Curteni, voi ce străpungeți cu ochi semeți și goi
Pe câinele acesta gonit de toți pe uliți,
Să n-așteptați o altă răsplată pentru voi!”

Henri făcu fețe-fețe când citi sonetul. Orice nedreptate ar fi făptuit o recunoștea totdeauna foarte repede și cu însuflețire, cu toate că apoi o uita iar. Mai ușor ierta vina altora. Dar dacă prețuia meritele bietului Agrippa, nu aprecia și susceptibilitatea naturii sale poetice.

Tânărului Rosny îi plăcea și mai mult banul; nu-l cheltuia, îl aduna. Îl moștenise între timp și pe taică-său, devenise baron și era proprietarul moșiilor de la hotarul Normandiei. Când Henri trebui să-și plătească lefegiii, baronul Rosny vându o pădure, hotărându-se la această faptă pentru că războaiele câștigate de regele Navarrei să-i poată înzeci banii împrumutați. Își clădise la Nérac, dincolo de Podul Vechi, o casă, căci afacerile bune cer să ai răbdare. De altă parte nu îngăduia prințului să-l mustre nici măcar după grele abateri; în asemenea împrejurări, Rosny se făcea foc și pară. Și-i arăta lui Henri de la obraz că nu-i nici vasalul, nici supusul lui și poate să și plece, lucru la care, la drept vorbind, nici nu se gândea, fie chiar și numai din pricina casei. Henri îi răspundea atunci scurt că drumul îi e deschis și că el poate găsi slujitori mai buni - ceea ce de asemenea nu era gândul lui adevărat. Căci, oricum ar fi fost, Rosny se număra printre cei mai buni, chiar dacă plecase pentru o vreme în Flandra, la o mătușă din partea căreia aștepta o moștenire și față de care, de dragul banilor, se dăduse drept catolic.

Între două domnișoare o alese pe cea mai puțin frumoasă, dar mai bogată, și se însură cu dânsa. În timpul unei ciume, baronul își scoase nevestica din castelul său aflat în nord. Femeia, care se retrăsese în pădure, stătea închisă într-o trăsură și, de teama molipsirii, nu-i îngădui bărbatului său să se apropie. Rosny nu se sinchisea însă de astfel de fleacuri. Trecu peste ciumă ca peste toate celelalte primejdii, fudul și vijelios. Când primejdia înceta, lepăda zalele și începea să se ocupe de socoteli. Luptă alături de rege în toate bătăliile, iar când regatul fu întregit, Henri dobândi un mare ministru de finanțe.

Acum însă sunt încă tineri amândoi și la începuturile lor, cuceresc împreună orășele îndărătnice, își primejduiesc viața pentru un steag sau o tranșee mlăștinoasă, dar norocosul Rosny iese totdeauna în câștig. Căci atunci când,

în sfârșit, începe jaful, cine s-alege cu patru mii de taleri dintr-o dată și-l mai scapă pe deasupra și pe fostul lor posesor, un om bătrân, de cruzimea soldaților? Henri îl cunoaște prea bine; Rosny e însetat de glorie, de onoare și aproape tot atât de mult de bani. Într-un rând, Henri căută să-l mângâie chiar și pe Mornay cu gândul că odată și odată vor fi bogați. O făcu dinadins, ca să-l ducă în ispită. Dar Mornay îi răspunse:

— Slujesc și sunt bogat de pe acum.

Cu o asprime voită, Henri îi replică:

— Nu am în vedere jertfele domniei-tale, domnule Mornay. Vorbesc de ale mele.

— Cu toții le facem pentru cel de sus, nu pentru oameni.

Răspunsul era plin de umilință, dar în același timp și o mustrare. Și Henri roși.

Scurt timp după asta, mica lor trupă fu atacată, dintr-o dumbravă, de călăreți ai mareșalului Biron, care erau mult mai numeroși. Regelui Navarrei și celor câțiva însoțitori ai săi nu le rămânea altă ieșire decât să facă de îndată cale întoarsă și, urmăriți de focuri de armă, să caute scăparea în fugă. Când se încumetară a se opri, văzură că un glonte îi smulsese regelui o pingea. Henri întinse piciorul nevătămat, pentru ca să fie încălțat cu altă cizmă. Mornay se grăbi să îndeplinească acest serviciu. Henri nu-i vedea chipul; curteanul stătea aplecat, iar din gât îi curgea sângele gârlă.

— Mornay! Ești rănit?

— O împunsătură de ac, față de primejdia prin care a trecut maiestatea-voastră. Aș vrea o răsplată, sire. Nu vă mai puneți viața în joc cu atâta ușurătate!

Pe Henri îl trecu un fior. Era cea dintâi răsplată pe care o cerea Mornay. Acum se ridicase; sângele îi șiroia pe obraz și îngălbenise.

— Am fost de aceeași părere în ce privește intențiile rele ale mareșalului Biron, sire.

Atât rosti, dar Henri auzi și ceea ce rămăsese nespus: când mă primeați singur și în ascuns, în parcul La Garenne. Inima începu să-i bată mai tare. Și rosti în șoaptă:

— Mâine, în același loc, la aceeași oră.

O TAINĂ MARE

Philippe Mornay dormi puțin în noaptea aceea, iar conștiința nu-i adormi nici o clipă. De multă vreme se lupta cu el însuși dacă să dezvăluie sau nu ceea ce știa. Acum se ivise prilejul, iar datoria i-o impunea. Când, din timp în timp, îl scuturau frigurile pricinuite de răni, se vedea stând în fața regelui și se auzea vorbind mai repede decât îi era obiceiul și cu mult mai mare putere de convingere. Regele încuviința tot ce spunea, chiar și atunci când îi pomenea de zvonurile ce umblau în legătură cu nevasta morarului - o treabă de rușine și pe deasupra plină de primejdii. Își plecă fruntea în semn de căință, apoi și-o ridică, însă, pentru că Mornay o dorea din tot sufletul în visul lui biciuit de friguri. Căci nu voia să-l rușineze pe rege. Și cu atât mai puțin să-i tulbure amintirea ființei pe care o iubea cel mai mult. Din păcate, lucrul trebuia, însă, neapărat făcut, spre a-l întoarce pe rege, o dată pentru totdeauna, de pe drumurile prăpăstioase ale patimilor lui. Trebuia să i se arate încotro duc aceste drumuri, iar asta n-o putea face decât un singur om: cel ce cunoștea taina cea mare.

„Doamne! Dezleagă-mă de datorie”, se ruga Mornay zgâlțâit de friguri, și în mintea lui înfierbântată își și vedea îndeplinită rugăciunea. Nu mai trebuia să rostească ceea ce îl chinuise atât de crunt, căci regele aflase. Minunea se întâmplase, și acum regele, iar nu Mornay, era acela care

avea înscrisurile pârâtoare. Le scoase la iveală, le dădu lui Mornay spre a le citi și îl încredință că aflarea tainei îl făcuse să se stăpânească și îl scăpase de prăbușire. „Acuma văd, spunea regele, că și o viață preacuvioasă poate fi pătată de neastâmpărul firii în așa fel, încât unii din cei ce au aflat de acest lucru să-și aducă aminte numai cu groază și milă de cel mort. Ce însemnătate mai are atunci că un întreg popor o cinstește pe regina răposată ca drept-credincioasă și fără prihană? Am să iau aminte - vorbi regele în visul lui Mornay, scuturat de friguri - și am să mă îndrept. Îi iert pe toți cei ce au dat ascultare naturii lor omenești. Eu însumi am făcut-o fără măsură. Dar acum s-a sfârșit; o făgăduiesc ca rege."

După ce primi făgăduiala regelui, Mornay adormi mai liniștit, dar se trezi la timp spre a se duce în parcul La Garenne. Mintea i se limpezi cu totul, totuși crezu mai întâi că cele două înscrisuri și, o dată cu ele, taina se afla cu adevărat în mâna regelui, și nu în a lui. Ca să se încredințeze, trebui să deschidă portofoliul; dar văzu că se aflau acolo. Nimic nu se schimbase, regele nu știa nimic, datoria apăsa mai departe asupra lui.

Ca niciodată, ajunse în parc după sosirea regelui. Henri, nerăbdător, se plimba de colo-colo pe alee. Când îl văzu pe ambasador, îl duse de mână până la bancă, se uită neliniștit la capul lui bandajat și-l întrebă cum se simte. Mornay răspunse că glontele i-a sfâșiat doar o bucată din pielea capului, și rana e atât de neînsemnată, încât nici nu merită ca regele să-i poarte de grijă.

— Dacă maiestatea-voastră nu are nimic împotrivă, să vorbim de afaceri.

— Într-adevăr, nu cred că mai pot fi amânate, rosti Henri dar mai zăbovi puțin, înainte de a-i împărtăși încurcăturile lui bănești.

Băgase de seamă la Mornay ceva neobișnuit, parcă un fel de teamă. A avut desigur o noapte proastă, își zise în

cele din urmă Henri, și îi vorbi despre țărani, cărora trebuia să le scadă neapărat birul. Cum să înlocuiască, însă, paguba? Părând a glumi, cu toate că inima nu-i era de loc înclinată spre asemenea lucru, întrebă:

— Pot eu să fac la fel că răposata regină, mama mea?

Dânsa se osândea singură pentru cea mai mică greșeală. Plătea câte o sută de livre Camerei de conturi dacă uita cumva să se roage. Păcatele mele cântăresc însă ceva mai greu decât ale iubitei mele mame!

În clipa aceea Mornay își învinse teama; fusese o teamă omenească, pe care o alungă încrederea în cel de sus. Când se sculă în picioare, Henri se uită la el mirat.

— Răposata regină, rosti Mornay, limpede și liniștit ca întotdeauna, a fost în toate aspră cu dânsa, numai într-o împrejurare nu. Maiestatea-sa a încheiat în ascuns o căsătorie neîngăduită cu contele Goyon, care a fost ucis în noaptea Sfântului Bartolomeu. Regina a făcut aceasta fără binecuvântarea bisericii, pe care n-a dobândit-o nici mai târziu, dat fiind că nu voia să recunoască în public greșeala săvârșită. Avea vârsta de patruzeci și trei de ani; regele, tatăl maiestății-voastre, murise de nouă ani. A avut un fiu din legătura cu domnul de Goyon.

— Un fiu? sări Henri. Ce basme mai sunt și astea?

— În registrele Camerei de conturi, sire, nu se înșiră basme. Acolo sunt însemnați șaptezeci și cinci de livre pentru îngrijirea unui prunc, pe nume François Goyon, pe care regina l-a dat de suflet la 23 ale lunii mai 1572.

— Atunci a plecat la Paris... voia să mă însoare... și a murit.

Henri se bâlbâia. Ochii îi erau înecați în lacrimi. O clipă, Jeanne crescu în ochii lui, fiindcă îi mai descoperise o latură a vieții - cu totul nebănuită, chiar de neconceput. Gândul acesta îl amețea. Dar se risipi îndată. Pe neașteptate, mândria fiului se schimbă în umilință:

— E o minciună! strigă el și glasul i se frânse. E un fals!

Defăimarea unei femei care nu se poate apăra!

Drept răspuns, Mornay îi întinse două înscrisuri.

— Ce mai sunt și astea?! se mânie Henri. Cine îndrăznește să ridice o acuzare scrisă?

Se uită la semnături, la aceea a genevezului de Bèze, citi câteva rânduri și până la urmă se lăsă învins de adevărul copleșitor. Cei mai de seamă membri ai consistoriului adevereau, în numele bisericii reformate, cum că numita căsătorie fusese săvârșită prin încălcarea canoanelor legiuite. Cele două părți se legaseră în fața a doi-trei martori; o căsătorie pe conștiință, cum i se zicea, dar la drept vorbind o căsătorie împotriva conștiinței. Fuseseră încălcate datinile, căsătoria se făcuse fără știrea și binecuvântarea bisericii, ba chiar se trecuse cu bună știință peste stăruitoarea dorință și sfatul Bisericii. În numele domnului-dumnezeu pastorii ceruseră ca, până la orânduirea oficială a lucrurilor, soții să nu dea ochi unul cu altul sau, dacă nu se putea altfel, numai când și când și pentru cel mult două-trei zile; dar chiar și așa iscau un scandal, ce trebuia neapărat curmat dacă nu voiau să se abată asupră-le mânia celui de sus. În caz că părțile nu vor ține seama de cele de mai sus, ele meritau de drept să fie îndepărtate fără zăbavă de la cuminecătură.

Toate acestea erau scrise negru pe alb. Regina Jeanne fusese amenințată cu cea mai aspră osândă de către religia căreia îi jertfise totul: liniștea, fericirea, puterile și chiar viața. De ce? „Văzând astfel întinderea răului, de care să ne ferească cel de sus, Biserica a trebuit să ia cele mai aspre măsuri. Căci un asemenea scandal fără margini nu poate fi răbdat de Biserica domnului.” După care urmau iscăliturile, fără îndoială autentice. O simplă întrebare ar fi fost de ajuns spre a stabili acest lucru. Dar fiul reginei osândite nu era de fel zorit să facă pastorilor cinstea unei întrebări. Pentru că pastorii procedaseră așa din îndemnuri lumești, și nu din împuternicirea domnului; asta

era convingerea lui din prima clipă, și o păstră pentru totdeauna. Vorbele acestor clerici: datini, scandal, orânduirea oficială a lucrurilor, nu aveau nici o legătură cu sfântul spirit. Ele apărau numai privilegiul celor ce vieţuiau împreună de a se supraveghea și spiona unii pe alţii, de a se condamna unii pe alţii, de a se dezlega de păcate și, în orice caz, dorința de a încredința unei mulțimi cu pofte de stăpânire puterea asupra persoanei noastre. „Auzi! Să n-avem voie a iubi fără supraveghere! își spuse mânios fiul reginei osândite. Singura mângâiere este că nici să murim nu putem decât cu mare solemnitate și față de nenumărați martori!” Nici nu clipi, însă; învățase să-și ascundă simțămintele. La Luvru, unde se închipuia și acum. Căci boarea libertății încetase să mai adie de când aflase că preaiubita-i mamă fusese osândită acolo, în chiar țara ei, pentru că iubise. Înapoie brusc înscrisurile.

— Păstrează-le! Sau du-le acolo de unde le-ai luat!

Mornay răspunse:

— Înscrisurile s-au aflat în mâinile pastorului Merlin, care a stat la căpătâiul veneratei regine în cel mai greu ceas al ei. I-a poruncit cu limbă de moarte să mi le înmâneze mie, pentru ca în acest fel copiii ei să nu le citească.

— Acum le-am citit, se mulțumi să rostească regele.

Mornay răsuflă greu, apoi, străduindu-se să se învingă pe el însuși, spuse cu glas ciudat:

— Regina a mărturisit duhovnicului său că nu-și mai poate înfrâna patimile, drept care acesta a unit-o în ascuns cu domnul de Goyon. Știa că nu putea fi vorba de o căsătorie, dar îi era milă.

— Mornay! strigă Henri, peste măsură de încordat și el.

Apoi i se ridică din adâncul pieptului sfâșiat un murmur surd.

— Ești un corb, o scufie albă! Numai bandajul și rana te apără de mânia mea. O știi prea bine. Eu sunt lipsit de

apărare față de cineva care cu o zi înainte era să fie ucis pentru mine și te folosești de prilej. Mă silești să aud că mama mea s-a lăsat pradă desfrâului, ca și mine, care voi avea aceeași soartă. Așa ai hotărât, dacă cumva n-am să-ți dau ascultare. Corb vestitor de nenorociri! strigă fără veste, se întoarse și se depărtă cu pași mari.

Grumazul îi era încovoiat și din ochi îi picurau lacrimi.

În zilele următoare nu dădură ochi unul cu celălalt. Regele porni împotriva unui orășel îndărătnic, fără a-l lua cu el pe ambasador. Dar și în mijlocul luptelor și al trudei, care trebuiau să-l facă a uita chinul lăuntric, Henri era năpădit de gânduri. „Auzi, avea patruzeci și trei de ani și n-a putut să îndure castitatea! Un glonte!” imploră feciorul reginei Jeanne. În focul luptei, veselul ei fecior ceru un glonte să-i scurteze vremea în care va trebui să se mai umilească la fel ca maică-sa. Dar mai apoi, când ieși teafăr din luptă, se veseli, râse și glumi în sinea lui pe seama cuvioasei sale mame, care se pricepuse totuși să-și facă parte cât de cât din ceea ce-i prea plăcut.

Simțea mereu nevoie de mișcare, căci de fiecare dată acolo unde se afla descoperea tot ce-i mai rău - și era de mirare cum până atunci nu băgase de seamă aceste semne. Poporul povestea despre chipul cum se purtase regina Jeanne cu cei ce nu i se supuneau. Dacă nu deveneai protestant, dispăreai în castelul ei din Pau cu ocnițe subpământene, pe care Henri le cunoștea. În imediata lor vecinătate aveau loc ospățurile. Mama sa săvârșise cruzimi pentru credință; și întrucât era hotărâtă la orice ca să-și țină ascunsă căsătoria, se folosise, probabil, de ocnițe și pentru a închide gura celor ce știau ceva despre ea. Toate acestea îi dădeau o nouă înfățișare în ochii feciorului său, în care continua să trăiască. Își aminti cum întrevăzuse odinioară chipul ei umbrit de moarte, în ziua când cel din urmă sol pe care i-l trimisese îi înmânase ultimul răvaș. E adevărat că morții trăiesc mai departe, dar se schimbă. Ne

întovărășesc oricât de iute am călări, și deodată ne arată o față cu totul nouă: mă recunoști? Da, mamă!

Își dădea seama că Jeanne crescuse în ochii lui. Gândul acesta îl stăpânise în prima clipă când aflase de căsătoria ei tainică. Iar acum se contura precis. Jeanne se dovedea într-adevăr mai mare datorită și ultimului aspect al vieții ei - dar rămânea ca totdeauna, cucernică, pură și curajoasă. De altfel și murise pentru toate acestea, inclusiv dragostea ei târzie. Și moartea care ne confirmă e bună. „Domnule de Goyon, trăiești!” Așa strigase odinioară Henri în marea sală a Luvrului, după noaptea Sfântului Bartolomeu, când se revăzuse pentru prima oară cu ucigașii. Mânat de o mânie neputincioasă îi chemase atunci pe morți de parcă ar fi fost de față acolo. „Domnule de Goyon, trăiești!”, dar acesta nu mai trăia, nu se afla în salonul cel mare, ci în puț, pradă corbilor. Înviase abia acum, în preajma unei femei pe care o iubise.

Întru acestea, nici lui Mornay nu-i mergeau toate bine. Se căia că îi pricinuise o durere regelui său; și nici nu mai nădăjduia să fie de vreun folos. Aflase că povestea aceea rușinoasă și plină de primejdii de la moară nu luase sfârșit; și doar din pricina ei se hotărâse în cele din urmă să dezvăluie taina cea mare. Apoi mai era îngrijat și că regele știa acum despre existența unui frate, pe care nu avea, însă, dreptul să-l recunoască; ar fi fost împotriva datinilor Religiei și ar fi însemnat o neorânduială. Așa stând lucrurile, era nemulțumit de sine că-l înviase pe contele de Goyon. Henri, dimpotrivă, se simțea înclinat să-i mulțumească. Și mișcați, cu toate că de simțăminte deosebite, se aruncară din nou într-o bună zi unul în brațele celuilalt - pe neașteptate și fără a rosti vreun cuvânt, care n-ar fi fost de nici un folos.

MOARA

Henri se îndreptă călare spre moara lui. Face adesea, neînsoțit, drumul acesta de-a lungul râului La Garonne, până dincolo de un orășel vechi, unde cotește. Atinge în trecere ramurile copacilor, potcoavele se înfundă în frunzișul veșted. La marginea crângului se oprește și privește către moara lui, colo sus, pe colina bătută de vânturi, să vadă dacă nu-i cumva morarul acasă. Mai bine ar fi plecat cu căruța. De altfel are tot dreptul să vină când îi place. Oricine știe doar că e morarul din Barbaste. La prima vedere, arendașul nu prea arată a fi pișicher; cu toate acestea, țopârlanul a venit cu o femeiușcă tânără și drăguță. Cum își cunoaște stăpânul, îi rămâne dator cu arenda. Desigur, în socotelile lui intră femeiușcă tânără și drăguță, de care stăpânul n-are însă voie să se apropie. Hojmalăul e zuliar ca un turc.

Morarul din Barbaste există numai în vorbele poporului. Oamenii bătrâni și blajini cred cu adevărat că el, cu mâinile lui, mișcă aripile și adună făina care cade dintre pietrele ce se învârtesc. Dar Henri n-a legat încă nici un singur sac; treaba asta o face arendașul, care îi poartă de grijă și femeii. Stăpânul și omul lui de încredere se înțeleg de minune; fiecare știe ce vrea celălalt, se ferește și e grijuliu nevoie mare. În felul acesta s-au împrietenit. Ori de câte ori stăpânul se arată pe acolo, arendașul nu-l slăbește până nu rămâne la masă. Nu femeia îndrăznește, ci bărbatul. Acesta, un bărbat vânjos, își cunoaște avantajul. E posesorul femeii dorite, dar încă nu i se pare a fi arătat destul de lămurit că el e mai tare. Să cadă numai stăpânul în cursă!

În ziua aceasta Henri așteaptă îndelung la marginea crângului, unde-l ascunde umbra; cei de la moară nu pot să-l vadă. Moara își mișcă vânjos aripile, dar obrazul

lătăreț și alb al bărbatului, care de obicei cercetează împrejurimile, nu se zărește de fel în rama ferestruicii. Femeia își scoate capul afară, cată către partea dimpotrivă, mijește ochii, nu zărește nimic, și totuși căutătura ei pare nu numai temătoare, ci și vicleană. Ce-o fi însemnând asta? Oricum, făina de pe piele se potrivește bine cu ochii ei negri, și are trup mlădiu.

— Madelon!

Poate să strige, însă, cât o vrea: depărtarea care-i desparte e mare, aripile morii huruie, așa încât nu-l aude. Dar deodată femeia se sperie, calul lui a nechezat; și înainte de a se trage înăuntru, face un semn către marginea pădurii, un semn care poate să însemneze: Vino! Sunt singură.

Henri își leagă calul și se îndreaptă spre colină, făcând un înconjur, ca să vadă dacă nu cumva se arată de undeva morarul. În sfârșit intră. Încăperea cea mare în care se macină poate fi cuprinsă toată dintr-o privire; de-a lungul a doi pereți sunt stivuiți saci, lângă al treilea își varsă faina în lădoi teascurile, cel de-al patrulea dă afară. Morărița se întoarnă iute când vântul trântește ușa; a vărsat grâu în teascuri ori s-a prefăcut numai a turna. Basmaua de pe piept i-a lunecat, delușoarele de carne albă saltă și coboară grăbite sub răsuflarea surprinderii.

— Preaînălțate stăpâne! rostește ea în timp ce îndoaie un genunchi și-și îndreaptă cuviincios rochia.

Nu-i o femeiușcă de la țară, știe ce-i ironia, și când vine Henri se exprimă în limba care se scrie; nici nu poate fi înduplecată să vorbească mai simplu. E unul din vicleșugurile cu care-l amăgește.

— Madelon, i se adresează Henri, bucuros și nerăbdător. Paznicul ți-o fi adormit în vreo cârciumă. Avem vreme. Dă-mi voie să-ți leg basmaua.

În loc de asta îi desface îndemânatic rochia. Morărița nu se apără, ci repetă numai:

— Avem vreme. De ce atâta grabă, preaînălțate stăpâne? Îndată ce vei fi avut ce-ai dorit, te vei ridica și vei pleca, iar eu voi rămâne și voi plânge pe urmă-ți. Și doar îmi place mult când ești aici, pentru că vorbești frumos, adăugă ea, și în ochii-i alungiți deși păstra o înfățișare plină de supunere, se adunase atâta batjocură, cum nici chiar la o mareșăleasă nu s-a mai văzut.

În clipa aceea Henri se simți pătruns de admirație față de întreg sexul frumos; din care pricină nu băgă de seamă ce făcea femeia. Morărița sprijinise doi saci de făină lângă una din stive, închipuind un loc de odihnă sau, la nevoie, un culcuș. Se așeză, îi făcu semn să se apropie, și în felul acesta deveni stăpână pe situație.

— Dragul meu, îi spuse, am putea începe fără zăbavă să ne iubim, dar e o îndeletnicire din care nu-mi place să fiu întreruptă. Și se prea poate ca la acest ceas al zilei să se ivească mușterii. Iar întrucât privește cârciuma, se poate foarte bine ca cineva să fi adormit cu adevărat pe acolo; dar cârciuma e la mai puțin de o mie de pași de aici și câte unul se trezește fără veste.

Frumoasa morăriță spusese toate acestea cu glas tare și măsurat, fără umbră de tulburare, cu toate că Henri se îndeletnicea nu fără izbândă să-i suflece fusta. Dar se părea că treaba asta nici n-o privea. Își ațintea toată atenția asupra cugetărilor ei prevăzătoare; își îndoi brațul rotund în jurul umărului lui, ca s-o audă mai bine, și ajunse la lucrul cel mai de seamă.

— Aș vrea ca în curând să putem fi singuri de dimineață până seara și să ne putem dărui unul altuia toată dragostea și fericirea, fără să dea peste noi niscai străini, ori vreun nechemat să ne strice clipele cele mai plăcute. Nu ești de aceeași părere, dragul meu?

— În măsura în care ți-am înțeles predica, îngăimă el, încercând s-o răstoarne, fără a băga de seamă că femeia se sprijinea în același timp în brațul cu care-l înconjura

drăgăstos.

Văzând că nu izbutește, izbucni în râs și dădu să-i răspundă.

— Să-i facem vânt bărbatului tău pe o zi. Nu-i așa, drăguțo? Dacă asta ți-e voia, împlinește-o! Numai tu poți s-o faci.

— Ba tocmai că nu, stăpâne. Mai degrabă tu poți s-o faci.

După care trebui să-l lămurească în ce fel.

— Numai slujbașii tăi, sire, ar putea să rețină o zi întreagă un morar.

— Cum adică, să-l închid?

— Nu, nu la asta se gândise. Să se întocmească acte, care să fie dezbătute pe toate fețele, diecii să le tot scrie și să le prefacă și abia către seară să fie iscălite de amândouă părțile. De amândouă părțile? Păi sigur, una din ele e Michaud, arendașul morii.

— Și cealaltă?

Femeia lăsă să treacă o bucată de vreme, în care timp îl măsură pe tânărul rege cu ochii abia deschiși, ca să vadă dacă poate ghici. „Proști mai sunt bărbații când au altceva în cap”, își spuse Madelon.

— Păi chiar maiestatea-voastră sunteți cealaltă parte, îi mărturisi apoi, coborând glasul și clătinând blând din cap, din milă pentru starea în care se află regele. Notarul maiestății-voastre se va ocupa cu hârtiile de cuviință, iar noi vom fi aici peste măsură de fericiți.

La ultimele vorbe ridică din nou glasul, dându-i o intonație de așteptare fericită, dar fericirea aceasta ascundea și o batjocură tăcută. Dintr-o dată, Henri înțelese totul; își puseseră în gând să-l jefuiască. Actele plănuite nu puteau cuprinde altceva decât renunțarea la dreptul de proprietate asupra morii în favoarea bărbățelului. Ăsta trebuia să fie prețul, apoi femeia l-ar fi iubit cu adevărat. În zadar nădăjduia Michaud să scape fără coarne din asemenea târg. „Pentru că astea vor totul, își spuse Henri,

și moara, și dragostea și mai ales biruința asupra amânduror bărbaților.”

— Am înțeles, rosti numai, și în clipa aceea nu mai ceru de la Madelon decât ceea ce dânsa îi și dăruise: șiretenia atât de spirituală a femeilor, arta lor de a făgădui, mlădierea și neînduplecarea dulcii lor inimioare.

Iar după o clipă, gândi: „Pungășoaico, n-ai să izbutești!” și o răsturnă de-a binelea. Imediat, însă, femeia țipă: „Michaud!” Și de pe stivă de saci se auzi căzând cineva, iar prin spărtură se ivi arendașul, care se azvârli sălbatic asupra lui Henri. Pentru a se dezbăra de povară, Henri trebui să arate multă mlădiere, nu mai puțină decât a femeii când voise să pună mâna pe dânsul. Ca o cunoscătoare ce era, Madelon îl admiră și-l lăsă pe bărbatu-său să se descurce cum o ști.

Dat fiind că preaînaltul stăpân se afla acum în picioare și se depărtase, țopârlanul se ghemui și voi să se năpustească cu capul în golul pântecului. Dar Henri îl îmbrânci și strigă cu glas de stăpân: „Michaud!”, lucru care nu-i fu totuși de nici un folos. Căci congestionat de sângele care i se urcase la cap, dobitocul era aproape să fie lovit de dambla. Se ridică sprijinit de brațul stăpânului, căruia nu-i dădu drumul nici mai apoi; Henri nu-i opuse nici o rezistență. Voia ca omul să se liniștească, să nu se iște scandal. Așa încât se lăsă târât încotro voia Michaud. Morarul se repezea de colo-colo, mânat de o mânie oarbă sau poate că mânia era mai puțin oarbă decât o socotea Henri, căci deodată se apropiară de lădoiul adânc, în care se roteau pietrele de măcinat. Înainte de a face cel din urmă pas, Henri înțelese gândul și îl lovi cu piciorul pe arendaș, trântindu-l jos, căci altminteri planul acestuia s-ar fi împlinit fără doar și poate. Arendașul l-ar fi zvârlit înăuntru, mâna și brațul i-ar fi fost prinse de dinții de fier.

Spaima e plină de fantezie, se manifestă în fel și chip. Arendașul Michaud se zvârcolește pe dușumea și scoate

niște vaiete surde, de parcă ar zbiera niște măgari în depărtare. Și între timp mai sucește când și când capul, ca să se încredințeze încă o dată că regelui nu i s-a întâmplat nimic, după care continuă cu zvârcolirile și zbieretele. Madelon, mai albă decât făina, clătinând din cap ca o babă, a îngenuncheat; vrea să-și împreune mâinile ridicate, dar nu poate, îi tremură prea tare.

Cuprins de fiori reci și totuși râzând în hohote, Henri îi părăsește pe cei doi, se depărtează, fuge, râde, se scutură de făină și de toată întâmplarea. Există întâmplări sortite a rămâne în amintire la fel de încâlcite și de vijelioase cum s-au petrecut; mai ales atacurile vrăjmașilor, în război și în dragoste. Scapi fără prea mare cinste, ci numai cu frica, încaleci și lași calul s-alerge. În țară sunt nenumărate mori, și morărițe câte vrei. Moara asta nu mă mai vede așa de repede. Sau, cine știe, poate că tot am să mă înapoiez odată?

Schimbare de decor. Morarul Michaud îl primește la masă pe rege, un rege îmbătrânit, cu barbă sură și pălărie cu pene. I-a premers legenda despre multele bătălii pe care le-a dat pentru acest regat. Iar o dată cu el au intrat în amintirea poporului și toate iubirile lui legendare. Împrejurul mesei se află cinci oameni, care mănâncă toți dintr-o singură strachină mare, dinaintea fiecăruia se află câte un dărab de pâine și câte o cană cu vin. E seară, prin moară suflă vântul și cele patru flăcări care țâșnesc din ciocurile lămpilor pâlpâie deasupra capetelor. În spatele oamenilor e întuneric, lumina le cade în față, pe piept; blând și stăruitor le smulge nopții făptura.

Sprijinindu-se ușor de masă, regele ține paharul în mână. Patru persoane din cele de față țin paharele pregătite, numai morărița nu. Stă aplecată înainte, îmbătrânită, cu ochii țintă la regele ei, care e dus pe gânduri. Se simte însă doar singur cu ea, fiecare la câte un capăt al mesei. Mai încolo, într-o lume a lor, doi tineri: fata

gazdei și argatul își ating paharele și ochii li se pierd unul într-altul cu evlavie. Morarul înalță cel din urmă cana; își vântură pălăria și cântă cântecul despre regele galant. Michaud are acum părul coliliu, privește cu credință către rege și-i cântă voios, căci știe prea bine că regele își iubește poporul și toate fiicele acestuia.

Celor tineri cântecul le aduce încă o dată aminte de dragostea lor, dar celor doi care au trecut de pragul bătrâneții le răscolește dureros amintirile. Ascultând într-o doară, regele râde ca un om pentru care ce a fost mai frumos a trecut. Madelon de odinioară, numai tu o înțelegi. A fost foarte frumos și plăcut, în ciuda vicleniei și a atacului neașteptat? Voi știți. În orice caz Fleurette, lumina curată a zorilor, floarea înrourată nu și-a recunoscut mai târziu scumpa-i inimioară, și apoi s-a prăpădit de mult.

VRĂJMAȘUL

Pătărania[1] cu moara cutreieră toată țara, ca mai înainte povestea cu balul din Agen. Atunci, guvernatorul socotise că locțiitorul său a răspândit vorbele și așa crede și acum. Biron îl întrecuse însă pe înaintașul său. Era de presupus că morărița își ținuse gura, dar bărbatul ei băuse și se trădase; de mirare era numai cu câtă grijă îi fu folosită mărturia. Se văzu chemat în fața unui tribunal, la Agen, același oraș unde se petrecuse și scandalul celălalt. Guvernatorul ar fi împiedicat cu plăcere ascultarea arendașului de către judecători; dar porțile orașului se închiseseră în fața oamenilor lui și pe ziduri apărătorii luaseră poziție.

[1] Pățanie, întâmplare neplăcută.

Mareșalul Biron nu era în ziua aceea la Agen; nu-și îngăduia să lucreze atât de fățiș. De fiecare dată ocolea orașul ce-și închidea porțile în fața guvernatorului și asemenea orașe se înmulțeau mereu. Nu dădea ordine care ar fi putut fi dovedite. Henri n-ar fi putut să-l acuze nici pentru atacul armat, când un glonte îi sfâșiase lui pingeaua, și domnului de Mornay o bucată din pielea capului. Mareșalul Biron se pricepea la uneltiri, dar știa să și rămână în umbră, ceea ce nu-i puțin lucru pentru un bărbat ce se mânie repede. Citea mult; învățase poate viclenia din cărți, deși altora lectura nu le răpește inocența. Oricum, creă guvernatorului o faimă proastă și asta nu numai în ce privește femeile. Se spunea că Henri se mulțumea să ademenească femeile, dar că bărbaților le lua viața. O seamă de gentilomi își pierdură încrederea într-însul, printre care și unii din cei cărora Henri le scăpase averea și viața de incendiatori. Căci e prea ușor să tăgăduiești simțământul de dreptate unui om care nu-și pune frâu năravurilor, oricât ar fi binemeritat guvernatorul de la țară tocmai din pricina acestui simțământ.

Henri își dădu seama cum scădea cinstirea de care se bucură; iar acest lucru îl privea nu numai pe eroul aventurilor galante, ci și pe diriguitor și pe omul de arme. Încă puțin, și ar fi putut fi socotit un prinț fără autoritate, care nu știe să-și ție rangul, un nume gol, un titlu. Biron ar fi avut astfel singur toată puterea, în provincia Guyenne o și avea de altfel. Henri încă nu apucase să intre în Bordeaux. Mai mult, sprijinindu-se pe superioritatea lui în călăreți și pedestrași, locțiitorul își îngăduise chiar anume năvăliri în regatul Navarrei. Așa încât Henri se ținea în castelul lui din Nérac ca o jivină hăituită. Nu mai convoca nici sfatul de taină, de teamă să nu se mânie prea rău și în felul acesta să-și arate slăbiciunea. Cu toate acestea, vechii prieteni își făceau slujba cum nu se poate mai bine: lor putea să li se arate și să le destăinuie furia neputincioasă

și zadarnicele-i planuri de răzbunare. Ba își îngăduia față de dânșii chiar să și verse lacrimi de deznădejde.

Într-o asemenea seară, fiecare din ei se purtă după firea lui. Du Bartas bufni posomorât și nehotărât, Agrippa d'Aubigné ceru, pur și simplu, reînceperea războiului împotriva Curții de la Paris. Nu încăpea doar nici o îndoială că Biron făcea ce făcea numai fiindcă afla sprijin la Curte. Nu degeaba a trimis regele Franței soli ca Henri să se întoarcă la catolicism. Iar și mai grăitoare a fost cererea ca însuși Henri să vină ia Curte s-o ia pe regina Navarrei.

— Sire, degetul cel mic îmi spune că nu v-am mai vedea așa curând aici.

Aceste vorbe ale lui Agrippa avură mare răsunet; ele amintiră toate vechile primejdii de la Luvru: *Madame* Catherine, aplecată peste bastonul ei, prevestea numai nenorociri. Amintirile acestea îngrămădiră spaimă peste mânie și, până la urmă, Henri ar fi înclinat să poruncească începerea marșului. Ar fi pornit în fruntea trupelor sale împotriva locțiitorului. Dar n-ar fi mers până la capăt, fiindcă între timp și-ar fi recăpătat judecata sănătoasă. Pasul greșit nu fu însă făcut, cu toate că Du Bartas îl recomandă din toată inima, având în vedere orbirea și răutatea omenească. Fiindcă începu să vorbească Philippe Mornay:

— Sire! Aveți un vrăjmaș: el se numește mareșalul Biron. Nu întrebați de a cui poruncă ascultă, ori se preface numai că ascultă. De ce să-l întărâte pe regele Franței împotriva voastră în alt fel decât pe micii gentilomi de țară? Vă calomniază. Vă vorbește de rău față de țărani și regi, pentru că dorește să vă alunge dintr-o provincie al cărei unic stăpânitor poftește să fie. Sire, maiestatea-voastră are însă înaintea privirilor ei tot regatul. Un Biron nu poate vedea mai departe decât provincia lui. Aici trebuie să puneți mâna pe el, să-l bateți chiar cu armele lui!

— Vreau să-l fac de râs! izbucni Henri. Cum am putut măcar să mă gândesc a porni război împotrivă-i!

Și-l apucă pe Mornay de braț, îl duse afară, în galeria deschisă, unde, plimbându-se de colo-colo cu pași mari, repetă: „Am din nou un vrăjmaș”, gândindu-se la *Madame* Catherine, vrăjmașul lui de odinioară. Mornay explică:

— Întâlnim negreșit dușmanul pe care ni-l trimite cerul și acesta e fără greș cel de care avem nevoie.

Prietenii vorbesc întotdeauna așa, dar asta nu ajută la nimic.

— Auzi, ce dușman! strigă Henri. Taie botul calului pe care călărește! Și mai și șchioapătă.

Dar Mornay urmă:

— Nu-i numai viclean, ci și dornic de a afla toate, nu se desparte nicicum de tăblița de scris și înseamnă ce aude.

— Șchiopătează, rosti Henri, și bea. Apoi e bolnav de ficat, are fața scofâlcită, numai piele și os. Copiii o iau la fugă când se întâmplă să-și îndrepte spre ei privirile tăioase. O sperietoare de copii și un bătrân de cel puțin cincizeci de ani. Mornay, cu ce vrăjmaș m-a năpăstuit cerul! Aș fi meritat unul mai bun!

— Să-i fim recunoscători, răspunse Mornay.

Și se despărțiră.

Imediat, guvernatorul porni un război ciudat împotriva locțiitorului său. Pe unde trecea i se numărau sticlele golite la masă și mai ales cele pe care le golea între mese. Iar guvernatorul se îngrijea, ba își dădea chiar osteneală să se răspândească în tot ținutul vești despre vinul băut de mareșalul Biron. Curând, oamenii adăugară de la ei că mareșalul rămăsese să înnopteze într-o cârciumă la drumul mare, din pricină că nu mai putea ajunge în oraș în halul în care se afla. Drept urmare a lățirii acestei faime rușinoase, Biron își ridică mai întâi tinerimea nobilă împotrivă-i; tinerii nu mai băură peste măsură, socotind că e un obicei al generațiilor mai vechi. Începură a-l imita pe Henri, bând

la cele două mese, și mai vârtos la cea din urmă. Apoi, când Henri intra în vreo casă țărănească, își umplea cupa cu mâna lui, de-a dreptul de la butoi - nu numai de sete, ci pentru a cinsti un obicei al poporului. Oamenii sărmani nu-l vedeau nicicând amețit și înțeleseră de aici că ține la băutură mai mult decât dânșii, care toată ziua numai la vin se gândeau. De aceea nu-l țineau de rău nici mai târziu când vreuna dintre fiicele lor era blagoslovită cu un prunc.

De când renunțase la chefuri, tinerimea de neam începu să încline mai mult către desfrâu, socotind că se dedă astfel unor plăceri mai nobile decât atunci când se îmbăta. Cu toate că amândouă îndeletnicirile erau numite vicii, tinerii își ziceau că la una din ele participă și spiritul, căci cere istețime și impune curaj. Beția e cel mai nedemn dintre obiceiurile rele, ține numai și numai de trup, de cele lumești. Întunecă rațiunea și strică și altor însușiri. Biron îl osândește pe guvernator numai pentru ceea ce el însuși nu mai e în stare a împlini. Iar cu treburile în care el e mai destoinic cel mult călăreții lui germani ar putea să se fălească!

Biron, care nu se despărțea de tăblița de scris, luă aminte la aceste vorbe și declară prin castele că veacul său fusese cast ca și dânsul, că el intrase neîntinat în căsătorie - și, deși era după masa de prânz, își întări spusele umblând în mâini în jurul mesei. Iar cei care priveau de aproape băgară de seamă că nici nu se folosea de toată palma, ci numai de cele două degete mari. Cu toate acestea, nu aduse ca dovadă numai puterea-i rămasă întreagă, ci în mai mare măsură vorbele lui Platon. Căci înțeleptul grec spunea că până la optsprezece ani n-ai voie să bei vin, iar până la patruzeci de ani nu îți e îngăduit să te îmbeți. Dar după aceea o poți face, deoarece zeul Dionysos înapoiază bărbaților trecuți de pragul bătrâneții veselia și blândețea de odinioară, așa încât să se încumete chiar a dansa. Și mareșalul Biron o luă într-adevăr la dans

pe stăpâna casei, ceea ce nu-l împiedică totuși ca puțin mai târziu să părăsească castelul spumegând de mânie.

Henri, care află de cele întâmplate, simți o oarecare compătimire pentru acest om ciudat. Căci era în firea lui să se gândească la vrăjmaș cu simțăminte ce mergeau până aproape de iubire. Vrăjmașul nu-i semăna însă. La încercările guvernatorului de a se arăta binevoitor, mareșalul nu răspunse cu grosolănie, dar cu vorbe în doi peri. Spre a-l îmbuna, pe cât se putea, pe bătrân, Henri îi trimise cărți frumoase, tipărite după poruncă. Tipograful său, Louis Rabier, cunoștea cele mai noi descoperiri în arta aceasta. Trecând peste dorința orașului Montauban, căruia Rabier îi era îndatorat, guvernatorul îl luase în slujba lui, îi dăduse o casă și cinci sute de livre; în schimb meșterul îi tipări opera lui Plutarh, vechea carte de învățătură a caracterelor călite. Mareșalului, Henri îi trimise cuvântările lui Cicero; o carte mare, luxoasă, având gravată pe scoarța de piele pajura Navarrei.

Mareșalul nu crezu că un lucru atât de rar și de costisitor îi poate fi trimis în dar; ori se prefăcu a nu crede. Și porunci să fie înturnată cartea, mulțumind politicos. Când Henri o răsfoi, găsi, însă, subliniat un pasaj, numai unul. Era un citat din Platon în traducere: „*Difficillimum autem est, in omni conquisitione rationis, exordium*”, ceea ce, cu alte cuvinte, însemna: „Orice început este greu”. Din partea unui vrăjmaș care nu era prea tânăr putea să însemneze, însă, și: Mucos afurisit!

Fără zăbavă, Henri dădu poruncă să se împacheteze o altă carte frumoasă, un tratat de chirurgie, în care de asemeni era subliniat ceva, un citat din poetul Lucrețiu. În versuri latinești se spunea:

„Puterile ne scad fără să știm,
Ni se sleiește vlaga zi de zi,
Și necurmat, îmbătrânim.”

Citind acestea, Biron pierdu pe dată măsura și cumpătul. Cu cel dintâi prilej trimise guvernatorului niște versuri ale poetului Marțial despre trupurile păroase. Mareșalul avea pielea spânatică, de culoarea unui bolnav de gălbinare; în cine voia atunci să lovească, amintind de mădulare păroase? Henri își dădu seama că nu era nimic de făcut cu vrăjmașul; trebuia să lupte împotrivă-i. Printr-o altă carte îi mai trimise și această solie, folosindu-se de versurile poetului Juvenal: „*Nec facilis victoria de madidis...*”

„Chiar dacă-n vin s-ar scufunda,
S-ar bâlbâi, ori clătina,
Nu socoti că i-ai înfrânt!”

Era încă un omagiu și o ultimă încercare de a ajunge la o înțelegere cu locțiitorul. Dacă amândoi, atât unul cât și celălalt, sunt de bună-credință, îi trimise guvernatorul vorbă, apoi s-o arate slujind în unire, aici, în provincia Guyenne, pe regele Franței. Drept răspuns, mareșalul Biron se închise în orașul Bordeaux și se întări acolo. Ba și dădu de veste că la cel dintâi prilej îl va prinde pe regele Navarrei și-l va expedia la Paris, unde era mult așteptat, căci *Madame* Catherine, mai cu seamă, se prăpădea de dorul preaiubitului ei ginere! Mai cuminte ar fi fost din partea lui Biron să-și fi ținut aceste vorbe pentru dânsul. Henri își numi vrăjmașul fanfaron și nimic altceva, totuși îi urmări curierii în toată țara; nici chiar pe drumul cel mai lăturalnic n-ar mai fi putut să străbată vreunul.

Câțiva dintre dânșii fură prinși la scurt interval. Unul ducea doar un raport despre întrecerea care avusese loc cu ajutorul poeților latini, înfățișată de altfel ca un complot dat din fericire în vileag. Versurile - arăta Biron - aveau ascuțișul îndreptat împotriva lui, a mareșalului, din pricina credinței ce o poartă regelui Franței; pe de altă parte lăsă,

însă, a se înțelege că aveau o îndoită țintă. Versul „Și necurmat, îmbătrânim” privea tot atât de mult și Curtea! Pe rege și Casa lui!

Trimisul care trebuia să ducă acest comentariu critic fu urmat, la câteva ceasuri, de un al doilea; misiunea acestuia era mai deslușită. De data asta nu mai era vorba de flori de stil, ci de jafuri la drumul mare, de violuri, incendieri și omoruri ce trebuiau puse, după slova raportului, pe seama regelui Navarrei, care ducea de râpă o întreagă provincie a regatului, pentru ca să poată pune mai ușor mâna pe dânsa. Așa scria Biron, care făptuise el însuși toate nelegiuirile, și când Henri citi cele de mai sus, începu să vadă cu alți ochi decât înainte planurile locțiitorului cu privire la Guyenne. Ba se grăbi chiar să-l privească și pe el însuși cu mai multă luare aminte. Nu mai era timp de glumit. Trebuia să treacă la fapte și să lovească în așa fel, încât locțiitorul să se aleagă cu o spaimă binefăcătoare. Poate că pentru o bucată de vreme se va liniști.

— La urmă, vom râde din nou.

La aceste vorbe ale stăpânului său, Agrippa d’Aubigné răspunse:

— De ce nu chiar mai curând? Mi-a venit un gând care nu poate fi încă rostit, adăugă el pentru sine.

Henri socoti, pe de altă parte, că vrăjmașul nu era prea caraghios atâta vreme cât se gândea la atacuri, adăpostit într-o fortăreață puternică. Și chiar în ziua aceea mai găbji un curier al mareșalului, cel hotărâtor. Solia dusă de acesta făgăduia reginei mame prinderea regelui Navarrei. În schimbul predării acestuia, Biron cerea să i se dea drept răsplată și în deplină proprietate un mare număr de orașe, atât în provincia Guyenne, cât și în Béarn.

Henri se înfricoșă. Ședea pe marginea unui șanț, cerul se întunecase, ținutul și locul său de baștină nu mai chezășuiau nici o siguranță, vrăjmașul îi voia cu tot dinadinsul pieirea.

Nu-i rău să ai un vrăjmaș și să-l cunoști; îi ieși înainte, îl bați și prima spaimă trece ușor. E rău, însă, când îi descoperi tainele și dintr-o dată te lovește în obraz suflul unui abis, pe care nu-l bănuiești. Acum prăpastia exală aburii ei vătămători, îi înghiți și-ți vine să verși.

— Biron îmi fură orașele, repeta tânărul rege pe marginea șanțului.

Iar când își înălță capul, întâlni privirea solului prins: acesta stătea înaintea lui cu picioarele legate.

— Ești doar hughenot, îi spuse Henri.

Iar omul îi răspunse:

— Mareșalul Biron nu știe că sunt.

Henri îl privi țintă și, după o vreme, întoarse mâna cu palma în sus, cum faci când n-ai de ales.

— Ești gata și dornic să-ți trădezi stăpânul pentru mine, spre binele Religiei? Să-i duci un răvaș, și el să creadă că te întorci de la Paris. Până în ziua când ar trebui să fii înapoi, vei rămâne în temnița castelului meu din Nérac, unde nu-ți va fi prea moale.

Aceste vorbe nu-l înfricoșară, însă, de fel pe tânăr, care ținu piept și sudălmilor ce urmară. Guvernatorul hotărî cât prețuia trădarea lui în bani și Camera de conturi din Pau fu datoare să plătească mai târziu suma. După care Henri plecă; uitase de temniță, tânărul era liber. Dar din clipa aceea fu pus sub supraveghere: unde se ducea și cu cine vorbea. Tânărul se ascunse și tăcu, așa încât până la urmă se văzu că era demn de încredere. Cu mâinile goale și cu o singură frază, pe care trebui s-o rostească prin viu grai, solul se înfățișă înaintea stăpânului care-l trimisese.

Drept urmare, mareșalul Biron se înființă cu adevărat la o casă singuratică, numită Casteras, după ce-și lăsă mica suită în crângul cel mai apropiat și călări neînsoțit de-a curmezișul câmpiei. Aceasta se întindea cenușie sub o pânză de nori negri, în mișcare. De dragul vântului, care-i plăcea, mareșalul nu purta pălărie și nici pelerină, căci

vântul îi ținea de cald. Se bălăbănea pe gloaba lui, ciolănoasă ca și el, dar nu cădea. Toți știau asta. Iar cine se uita recunoștea îndată țeasta gălbejită, privirea tăioasă: un sac de oase care clămpăneau. Furtună, pustiu și moartea călare; nimeni din poporenii pe care guvernatorul i-a ascuns pretutindeni în jurul casei nu râde însă. Mareșalul a căzut într-o cursă, cum prea bine a meritat. Nu i-ar mai ajuta la nimic să-și întoarcă gloaba și să fugă. E numai la o sută de pași de casa singuratică și sărăcăcioasă, cu un balcon strâmt sub acoperiș.

Pe balcon se zărește ceva. Mareșalul Biron oprește îndată, căci împrejurarea e suspectă. Presimțirile lui se dovedesc deci a fi totuși adevărate. Făptura de colo sus n-a ieșit din casă, ci a apărut dintr-o dată. Parcă a ieșit din pământ, ceea ce e cam greu de crezut despre o persoană ca *Madame* Catherine. Acum, Biron vede limpede de tot; aburii vinului nu-i tulbură nicicând vederea. O cunoaște prea bine pe bătrâna regină, cu obrazul mare și gros, sub bonetul ei de văduană. Și-i aude și glasul, ce nu poate fi luat drept al altcuiva. Căci nu degeaba i-a urmărit Agrippa patru ani încheiați sunetul potolit și prevestitor de rele, pe care îl redă, cum nu se poate mai bine.

— Secătură! țipă el peste câmpie către călărețul singuratic. Ei, secătură, rămâi unde ești. Te-ai apucat de blestemății; bei și trimiți de colo până colo versuri latinești. Și pentru asta ai vrea să înghiți orașe întregi și să jefuiești regatul. Să aștept să mi-l aduci tu pe regele Navarrei, iubitul meu ginere? Mai bine vin eu și mă împac cu el, lucru care se împlinește cât ai bate din palme dacă aduc cu mine femei frumoase. Și cu moara cum a fost? Tu pe unde erai atunci? În loc să fi pus mâna pe el, zăceai beat la cârciumă!

Mareșalul ascultă până la capăt ciudata cuvântare. Când se sfârși, înțelesese totul: scoase un pistol de la brâu și trase. Falsa *Madame* Catherine sărise, însă, la timp într-o

parte, numai în zid, sus, se făcu o gaură. Biron dădu pinteni gloabei, dar de după colțul casei se arătă un alt călăreț, guvernatorul sau așa-numitul rege, un flușturatic care vrea să-și râdă de mareșalii plini de vrednicie. Bătrânul are o căutătură scăpărătoare ca oțelul, își ține dinții încleștați și ridică, fără să-și dea seama, pistolul.

— Bine că-i descărcat, îi strigă Henri aţâţându-l. Altminteri ai nimici dinastia. Va trebui s-o vestesc pe regina-mamă că ai țintit într-însa, domnule de Biron.

De mânie, acesta nu poate scoate o vorbă. Cu mare greutate izbutește în cele din urmă să rostească:

— Mi-ați pus înainte o momâie de cârpe, cu obrajii căzuți și nas de ceară. Dar chiar *Madame* Catherine cea adevărată să fi fost, pe sufletul meu că nu mi-ar fi părut rău de glonte.

— Erou fără prihană! îl ispitește Henri. Zeul Marte în persoană.

— Orașele sunt ale mele! răcnește mareșalul. Toată provincia trebuie să fie a mea! Regele Navarrei ori regele Franței - pentru mine tot atâta sunt, am streanguri pentru toți!

Așa răcnește mareșalul. Căci dacă se ține pe cal și privește, sigur de el, drept înainte, stăpânirea de sine și limpezimea cugetului l-au părăsit.

— Ticălosule, te-ai trădat, te-ai trădat! îi strigă de deasupra vocea moale, cunoscută; *Madame* Catherine e iar pe balcon și-l arată cu degetul.

Biron se cutremură deodată din cap până în picioare, își întoarce calul, o ia din loc. Dar oameni înarmați îi ațin calea, îl opresc și-i împiedică pe puținii săi însoțitori să se apropie, încăierarea e oprită însă la porunca guvernatorului:

— Lăsați-l s-o șteargă! Acum știm ce-i poate pielea.

Biron se depărtează. Agrippa, îmbrăcat în văduvă, țopăie pe balcon, cei de jos aplaudă, iar poporul, care a ieșit din

ascunzătoare, dansează cu el. Întreaga țară își va povesti mâine întâmplarea și va râde cum râdem noi acum. Și râsul e bun împotriva unui vrăjmaș. Biron se va ascunde, mai multă vreme, iar între timp la Curte se va afla atâta cât trebuie; nu mai mult.

Balconul îl vom trece sub tăcere.

EAUZE SAU OMENIA

Mareșalul Biron, doborât de boala sa, nici nu putu să trimită curieri la Paris. Scuipa fiere din pricina umilinței pe care o suferise în fața provinciei și a întregului regat, căci până și în pat i se părea că aude hohotele de râs. Deși Henri nu aminti în rapoartele sale că mareșalul Biron slobozise pistolul asupra chipului simulat al reginei-mame, la Curte tot se află. Regele Franței, pe care zicea că ar vrea să-l spânzure, era de părere să-l cheme în fața parlamentului și să-l supună judecății. *Madame* Catherine își încredință însă fiul că doi vrăjmași de-ai săi, care se dușmănesc între dânșii, trebuie lăsați acolo unde se află. Așa încât nu se luă nici o măsură împotriva locțiitorului. Iar Henri se alese numai cu vorbe frumoase.

Dar răzbună o seamă de nelegiuiri ale lui Biron, cât timp acesta fu descumpănit și bolnav. Din nefericire, trebui să îngăduie, însă, și unele înfricoșătoare samavolnicii, ținând seama de furia soldaților săi, stârnită de cruzimile făptuite de ceilalți. Și la rându-le, atât el cât și oamenii săi, fură socotiți la fel de cruzi de către orașele devotate locțiitorului. De amândouă părțile, un zvon fără temei pricinuia cea mai aspră represiune, iar aceasta atrăgea după sine pedepse cu atât mai strașnice. Oamenii deveniră

la fel cum credeau că sunt ceilalți, ba chiar mai răi, și nu mai știură cum să se cufunde mai adânc în neomenie.

Într-un rând, pe drumul dintre Montauban și Lectoure, Henri primi vestea unui iminent atac prin surprindere; imediat îi trimise pe domnii de Rosny și de Meilles, cu douăzeci și cinci de cai, spre a curăți strunga primejdioasă. Văzând aceasta, trei sute de vrăjmași se închiseră într-o biserică cu ziduri tari, care trebuiră mai întâi minate, ceea ce dură două zile și două nopți. Iar când, în sfârșit, asediații se predară, regele Navarrei se gândi să spânzure șase dintre ei, iar pe ceilalți să-i lase slobozi. Dar se vădi că nu se cădea a fi mărinimos, dat fiind că aceiași catolici se purtaseră cum nu se poate mai nelegiuit în orașul Montauban. Nu numai că batjocoriseră șase protestante, dar o seamă dintre acești scelerați „umpluseră cu pulbere natura nefericitelor", dăduseră foc, și șase fețe frumoase și cu frica lui dumnezeu fuseseră sfâșiate în bucăți. Pentru această faptă, cei trei sute de prizonieri fură uciși fără milă.

În timpul măcelului Henri plecă, vrând parcă să fugă de el însuși. Era cuprins de deznădejde pentru buna lui faimă, pe care se vedea nevoit a o păta cu vărsări de sânge, numai fiindcă locțiitorul său nu se dădea înapoi de la ele. Biron voia ca orașele, înspăimântate, să-și închidă porțile în fața guvernatorului. Simțământul de dreptate și disciplina severă, cu care se făcuse cunoscut dintru început guvernatorul, trebuiau întoarse, după părerea locțiitorului, către cruzime; și cu adevărat, el era acum pe cale de a face ca numele lui Henri să fie la fel de urât ca și al lui. Henri înțelese asta și, fugind de la locul masacrului celor trei sute, hotărî ca pe viitor să procedeze în alt chip decât voia să-l silească locțiitorul.

Eauze se numără printre orășelele îndărătnice care nu voiau să-l rabde între zidurile lor și nici să știe de supunere. La drept vorbind, așa gândeau numai pârgarii și

o seamă de burghezi care aveau mai mult pământ; locuitorii sărmani slugăreau la dânșii. Poporul de rând îl privea cu ochi buni pe regele Navarrei, care mergea prin casele celor sărmani și se drăgostea cu fetele lor. De aceea, era și el iubit. Săracii i-ar fi deschis fără doar și poate porțile, dar nu puteau s-o facă din pricina garnizoanei care era în slujba celor bogați. Văzând împotrivirea sărmanilor, cei avuți începură să se teamă unii de alții. Fiecare căuta dinainte o portiță de ieșire pentru cazul că s-ar ajunge la capitulare. Un spițer, stând de vorbă cu megieșul său, șelarul, îi spuse:

— Să rămână între noi, vecine! Știi cine vinde dulciuri regelui Navarrei? Spițerul lui din Nérac, pe nume Lalanne; dar rețeta a cumpărat-o de la mine.

— Vecine, îi dădu răspuns șelarul, păi asta-i ca și cu tocul de piele pentru cupa regelui. Tocul se cerea reparat, dar nimeni nu trebuia să afle, pentru că o cupă care nu-i închisă poate să fie foarte ușor otrăvită. Cei de la Curte mi-au adus mie tocul, șușoti șelarul.

În același timp, fiecare căuta să țină minte mărturisirile neprevăzătoare făcute de celălalt, pentru cazul când mareșalul Biron i-ar lua-o înainte regelui Navarrei. Fiecare își zicea că atunci toți, afară de el, bineînțeles, își vor primi pedeapsa. O femeie visă un înger care-i vesti venirea mareșalului și-și povesti visul în piață, strigând cât o ținea gura. Nu-i vorbă, bărbatul ei era cu deosebire primejduit, dacă guvernatorul venea cel dintâi. Era cărăuș și primise ca plată, de la un hangiu de țară, un înscris de datorie al domnului d'Aubigné. Noroc că regele Navarrei mâncase și el acolo; era o împrejurare pe care cărăușul o socotea ca ultimul său reazim la nevoie.

Poarta orașului li se deschidea străinilor puțini la număr, așa că Henri află atât despre dezbinarea burghezilor, cât și despre spaima lor. Garnizoana era neînsemnată și prea puțin sigură, în urma neizbânzilor lui Biron. Guvernatorul

luă cu sine cincisprezece gentilomi, aleși pe sprânceană, purtând peste zale haine de vânătoare; în acest chip urmau să intre în oraș nebăgați în seamă. De cum intră însă Henri, un soldat strigă: „Regele Navarrei!” și tăie funia grilajului, care se lăsă peste deschizătura porții. Căzuseră astfel în capcană cinci dintre ei: Henri, Mornay, precum și domnii de Batz, de Rosny și de Béthune. Imediat se sună alarma, populația puse mâna pe arme, amenințând pe cei cinci îndrăzneți.

Detașamentul din frunte al burghezilor număra cincizeci de oameni, și regele Navarrei porni de-a dreptul către ei, cu pistolul în mână; în același timp, le strigă celor patru gentilomi: „Înainte, pe ei, prieteni și tovarăși!” Dar nu vorbea atât pentru ai lui, cât pentru oamenii cumsecade din Eauze, pe care voia să-i oprească și să-i înfricoșeze.

— Înainte, pe ei! Acum să vă arătați curajul și bărbăția, că de asta atârnă scăparea noastră. Urmați-mă și faceți ca mine. Nu trageți! strigă cu glas tare de tot. Lăsați pistoalele! mai strigă de parcă ar fi vorbit cu cei patru oameni ai lui.

Burghezii ascultau cu gurile căscate vorbele atât de frumos ticluite ale regelui aflat într-o asemenea primejdie și nu se clinteau. Vreo trei strigară totuși:

— Trageți în straiele roșii! E regele Navarrei!

Înainte, însă, ca vreunul să se miște, Henri se năpusti cu toată puterea în grămadă. De spaimă, aceasta se împrăștie și se trase îndărăt.

Pe neașteptate, din grămadă fură slobozite mai multe gloanțe de pistol și muschetă. Imediat, însă, se iscă în stradă o învălmășeală; poporul de rând, care-l iubea pe rege, tăbărâse asupra pușcașilor. Aceștia o cam băgaseră pe mânecă; încă în timpul luptei se încăieraseră între dânșii, nici unul nu voia să recunoască, de fel, că-și descărcase arma. Așa încât Henri nu mai avu decât să adaste, și nu după mult timp, aruncându-i-se la picioare,

pârgarii sau consulii i se adresară intonând parcă o liturghie:

— Sire! Suntem supușii tăi și preaplecate slugi! Sire! Suntem...

— Ați țintit, însă, asupra hainei mele stacojii, le răspunse Henri.

— Sire! Suntem...

— Cine a tras asupra mea?

— Sire! se închină un burghez cu șorț de piele. Eu am primit să repar tocul pentru cupa maiestății-voastre. Cum să trag asupra unui mușteriu?

— Dacă nu se poate altfel, dacă trebuie să fie spânzurați câțiva - îl sfătui unul, în taină, tremurând de frică - atunci, sire, spânzurați numai sărăntoci, că și așa sunt prea mulți.

Dar Henri hotărî cu glas tare:

— Nu voi îngădui ca orașul să fie jefuit, cu toate că așa-i obiceiul și năravul, iar de meritat ați merita-o. Dar fiecare să dea câte zece livre pentru săraci. Chemați îndată un preot și numărați-i banii.

Aduseră un preot bătrân și încercară să arunce asupră-i toată vina. El fusese acela care-i vârâse în cap nevestei cărăușului cum că un înger din cer vestise venirea mareșalului Biron, iar nu a regelui de Navarra, și numai din pricina asta închiseseră poarta. Și cerură stăruitor ca bătrânul să ispășească pentru oraș. Dacă nu ei și nici săracii, careva trebuie totuși spânzurat; de gândul ăsta nimeni nu se putea lepăda la Eauze.

De aceea Henri trebui să poruncească ritos:

— Nimeni nu va fi spânzurat. Și nici nu se va jefui. Dar vreau să mănânc și să beau.

Un hangiu se folosi îndată de împrejurare și așeză mese, chiar în piață, pentru rege, seniorii săi, consuli și bogătași. Henri ceru scaune și pentru cei sărmani.

— Au bani destui, căci va trebui doar să le dați.

Săracii nu se lăsară poftiți a doua oară. Dar Henri nu

izbuti să răzbească până la locul lui, din pricina celor ce îngenuncheaseră, voind să fie încredințați fiecare în parte că nu le e în primejdie nici viața, nici avutul. Alții sunt cruțați, da eu? Da eu? Era o deznădăjduită tânguire a unor făpturi care nu puteau înțelege ce se întâmpla, care refuzau să creadă că au scăpat. În mințile lor uluite precumpăneau cele ce se petreceau de obicei în asemenea clipe. Nu era, dar, de mirare ca vreunul să-și piardă cumpănirea sufletească de care avea nevoie spre a trăi.

Cărăușul a cărui nevastă văzuse îngerul se foia uluit de colo până colo și întreba pe toată lumea: „Ce-i asta?" Cu tot mai multă stăruință și văitându-se cât îl ținea gura, dar cu ochii închiși, de parcă ar fi dat năvală o întreagă armată de îngeri și l-ar fi orbit, cărăușul întreba: „Ce-i asta, ce se întâmplă?" Până când, într-un târziu, îi răspunse un domn mărunt în straie verzi de vânător.

— Asta-i omenie. Marea noutate la care suntem martori este omenia.

Cărăușul căscă ochii și deodată îl recunoscu pe seniorul cu înscrisul de datorie pe care-l cumpărase de la un hangiu. Scoase înscrisul și se informă:

— Domnul îl plătește?

Neplăcut surprins de întâmplare, Agrippa întoarse spatele creditorului. Atunci cărăușul se depărtă în direcția opusă agitând mâinile deasupra capului și rostind de mai multe ori cuvântul cel nou pe care-l auzise și pe care nu-l putea înțelege. Cuvântul acesta îl făcu să se îndoiască de lumea cunoscută a înscrisurilor de datorie și a soroacelor și îl împinse într-o tristețe de moarte. Așa încât se spânzură de o grindă a podului unde-și ținea fânul.

În piață era, însă, ospăț. Fete drăguțe cu brațele și umerii goi aduceau mâncăruri, vin și primeau mii de mulțumiri de la mesenii care nu și-ar fi închipuit în ruptul capului că lucrurile vor avea un astfel de sfârșit. În tăifăsuiala lor, noul cuvânt ce le ajunsese la urechi era

pomenit cu jumătate de gură, ca o taină. Din toată inima închinau, însă, în cinstea tânărului rege, care le lăsa viața fără ca ei s-o fi meritat, le ocrotea avutul, ba ospăta chiar cu dânșii la masă. Așa încât hotărâră să-i rămână pururea credincioși și o făgăduiră cu tărie.

Henri băgă de seamă că împlinise bine cele ce avusese de făcut. Se uită și la oameni. Dat fiind că nu trebuia să-i mai câștige, să-i mintă, să-i lovească, putea să ia mai bine aminte la sărmanele lor chipuri - mai înainte mistuite de mânie și spaimă, acum vesele și fericite. Făcu un semn cu mâna către Agrippa, căci știa că acesta-și avea cântecul pregătit. Agrippa se sculă.

— Liniște! se strigă, până când îl auziră cu toții.

Și Agrippa cântă, fiecare vers de câte două ori, iar când îl repeta, îl întovărășeau toți, cu glas zglobiu și în tact repejor de psalmi:

Ci frânge-ți mâinile, o, Hrist,
Acoperă-ți obrazul trist,
Azi sfântu-ți nume e hulit,
Căci prea curând ai îndrăznit
Să vezi în veacul învrăjbirii
Domnia păcii și-nfrățirii!

Lovesc și-njunghie cumplit,
De frate, fratele-i bănuit.
De-nalță vreo spânzurătoare,
Se căinează-n gura mare:
Vecinul doar s-atârne sus!
Uitați de mine, rog nespus!

Mărire ție, prințule slăvit,
Ce plin de-nțelepciune ai unit
Pe buni cu răi de-a valma să trăiască
Și slobozi viața să și-o prăznuiască.

Osana! Să triumfe omenia,
Puterea care mântuie vecia!

OASPEȚI DE SEAMĂ

Întâmplarea din Eauze avu o ciudată urmare, făcându-l pe mareșalul Biron să turbeze mai rău chiar decât din pricina înfrângerii de lângă casa cea singuratică numită Casteras. Regele Navarrei se folosea de mijloace neîngăduite spre a-și spori popularitatea, mijloace pe care locțiitorul le dezaprobase din capul locului - ca să nu mai vorbim de faptul că, după socotința bătrânului, intrusul nici nu avea de ce să se bucure de popularitate. Mareșalul fu cuprins de o amară invidie. În scrisorile pe care le trimitea la Paris se jeluia de multă vreme că tânărul se poartă ca un om de rând și n-are moravuri bune. Dar de la întâmplarea din Eauze se plângea cu atât mai vârtos. Arăta că Henri încălca legile războiului, căci nu spânzura și nu jefuia; ba mai mult, nimicea regulile de conviețuire a oamenilor, mâncând la aceeași masă cu săraci și bogați!

Câtă vreme în provincie domnise numai neorânduială, regina mamă nu se sinchisise. Acum însă aflase pe diferite căi, nu numai de la Biron, că orașele se închinau guvernatorului unul după altul. Lucrurile nu se mai petreceau cum ar fi vrut. Hotărî așadar să plece în persoana într-acolo, ca să preîntâmpine o nenorocire și mai mare.

Madame Catherine își zise că trebuie să-i ducă ginerelui cel puțin nevasta. Cele două regine călătoriră dar de la 2 până la 18 august, când intrară în Bordeaux, sub oblăduirea mareșalului Biron. Aveau cu ele o armată de gentilomi, secretari, soldați, fără a mai vorbi de obișnuitele

domnișoare de neam și de frumoasele doamne de la Curte, printre care se afla și Charlotte de Sauves. Aceasta fusese poftită împotriva voinței reginei de Navarra din porunca reginei-mame.

Pestrița expediție înainta de la un loc la altul cu obișnuita fală, dar zbuciumată de tot felul de spaime. În sud, în apropierea oceanului, erau de temut atacuri ale hughenoților; de câteva ori se opriseră în plin câmp: trăsuri, călăreți și pedestrași. Soldații înconjuraseră caleștile reginelor. O dată falsa alarmă trecută, coloana se punea însă iar în mișcare, cu icneli și opinteli. În schimb, la opririle mai îndelungate, curtenii se oglindeau în propria lor strălucire. În orașul Cognac, Margot avu unul din marile succese ale vieții ei; preacinstitele doamne se minunară de splendoarea rochiilor reginei, încremenite, buimăcite. Asupra acestei provincii îndepărtate se înălța un astru, în dauna Curții din Paris, văduvită de frumusețe și lipsită de soarele ei, cum își exprimă însuflețirea unul dintre călători, un anume domn de Brantôme. Pentru el însuși ar fi fost, însă, mai de folos să aibă mădulare mari, bine făcute, ca domnii de Guise, Bussy, La Mole. Căci Margot le prețuia mai mult decât prețuia însuflețirea. La vorbit se pricepea și ea; la intrarea în Bordeaux, care se transformă într-un triumf, răspunse maiestuos și cu grație tuturor celor care o salutară. Iar printre aceștia se număra mai ales Biron.

În afară de celelalte slujbe ale sale, mareșalul o mai avea și pe aceea de primar al orașului Bordeaux, capitala provinciei, și tocmai acest oraș nu-l primise până acum pe guvernator. Henri refuză deci să le întâmpine pe regine acolo. Așa încât începură târguieli, care durară aproape șapte săptămâni. Până la urmă, Henri dobândi ca cei interesați să se adune în casa singuratică numită Casteras, acolo unde fusese învins mareșalul Biron, de altfel lucru despre care toată provincia mai vorbea încă. Mareșalul nu

se încumetă să se arate acolo. Henri se înfățișă cu o sută cincizeci de gentilomi călări; la vederea lor, *Madame* Catherine simți că-i zvâcnește inima de îngrijorare dar și de admirație. Cu atât mai drăgăstos îl încredință deci pe ginerele ei de simțămintele cum nu se poate mai pașnice care o stăpânesc. Ba merse chiar atât de departe, încât îl numi moștenitorul tronului - după fiul ei d'Alençon, se înțelege; atât dânsa cât și el știau, însă, cât prețuiau aceste vorbe.

Apoi se urcară în aceeași trăsură, prizonierul evadat și ucigașa mamei și a prietenilor lui. Și nu încetară a se topi de dragoste până la sosirea în localitatea La Réole, unde, în sfârșit, tăcură și se despărțiră. Henri trecu în altă casă cu Margot. Dar nu începu iar a vorbi, ci privi țintă la flăcăruile lumânărilor și scoase niște sunete nelămurite, uitând de tot că la spatele lui se dezbrăca una dintre cele mai frumoase femei. Deodată auzi un plâns înăbușit, întoarse capul și văzu că perdelele de la pat erau trase. Făcu un pas într-acolo, dar se dădu îndată înapoi și înnopta într-un jilț. Se simți ceva mai bine abia după ciocnirea cu Biron.

Mareșalul nu se lăsă așteptat. De cum se îndepărtară destul cele două regine de lăcașul nenorocirii, numit Casteras, la cea dintâi oprire se și înființă. Dar Henri nu-i îngădui nici măcar să sfârșească urările, ci-l luă în primire. În odaie se aflau reginele și cardinalul de Bourbon, unchiul lui Henri, anume adus spre a-l apropia și a-l face mai încrezător. Încremeniră cu toții văzând purtarea tânărului și nici unul nu se reculese destul de iute spre a-i opri izbucnirea. Chiar de la cele dintâi vorbe, Henri îl numi pe mareșalul Biron un trădător ce merită să fie descăpățânat în Piața Grève. Apoi urmară acuzațiile sale, pe care le înfățișă nu ca un ins invidios, hotărât, nu, ci în numele regatului pe care-l apăra, vorbind parcă de pe acum de la înălțimea tronului; drept, care bătrâna regină îngălbeni și

mai tare.

Când Biron voi să răspundă limba i se împletici. Vinele de la tâmple păreau gata să-i plesnească. Își trosni degetele, privirea-i holbată zăbovi din întâmplare asupra cardinalului. Imediat, Henri îi strigă:

— Se știe că sunteți arțăgos, domnule mareșal. Arțagul e o scuză bună. Dar dacă vă trece cumva prin minte să-l aruncați pe fereastră pe unchiul meu, cardinalul, apoi să știți că n-are să vă fie moale. Nu, mai bine ați umbla în jurul mesei pe degetul mare: asta v-ar răcori.

Nu mai era glasul tronului, ci acela al ștrengarului care glumea după pofta inimii. Și, de cum sfârși de vorbit, Henri se îndreptă spre Margot, îi luă mâna, i-o ridică până în dreptul ochilor, apoi, cu pași grațioși, ieșiră amândoi din încăpere.

Se sărutară ca niște copii, după o ușă. Margot îi spuse:

— Acum știu ce-ai vrut, scumpul meu stăpân, și sunt din nou o femeie fericită.

Iar în zilele ce urmară se vădi că simțise mult nevoia reunirii lor.

— Ce-i o femeie singură, dragul meu Henricus? O dată cu tine mi-a fugit din castelul Luvru și jumătate din judecata mea. M-am aruncat în întreprinderi necugetate și am fost crunt umilită.

Henri știa la ce se gândea: nefericita ei călătorie în Flandra, mânia regelui, prizonieratul.

— Da, am fost lovită în mândria mea. De aceea, când orașele din sudul tău frumos m-au primit ca pe o persoană de seamă, mi-a fost greu să nu mă socotesc eu însămi o comediantă rătăcitoare.

Mersese prea departe. Durerea îi era atât de mare, încât de data asta lacrimile începură să-i curgă peste obrajii sulemeniți; și Henri trebui să le culeagă grijuliu, cu buzele sale.

Explicațiile, dragostea și îndoielile lor se petrecură

într-un șir întreg de orașe. Căci pestrița expediție a reginelor mai trecu prin multe locuri. Henri n-o întovărășea, ci i se alătura numai între două vânători. În felul acesta ocoli o seamă de convorbiri delicate cu soacra, privind adunarea deputaților reformați. Libertatea credinței îi stătea la inimă, spunea *Madame* Catherine. Și venise într-acolo tocmai spre a se sfătui cu hughenoții cei mai de frunte în legătură cu aplicarea ultimului edict regal despre libertatea credinței. Henri știa, însă, că asemenea edicte nu intrau niciodată cu adevărat în vigoare și chiar înainte de sfârșitul consfătuirii ar începe un nou război religios. Mai mulți din prietenii săi gândeau totuși altminteri, mai cu seamă Mornay. De aceea Henri primi să caute locul potrivit pentru consfătuire. Dar de fiecare dată alegerea lui se deosebea de aceea făcută de preaiubita-i soacră. Se alătura călătoarelor abia pe înserate, când opreau pe undeva, și se retrăgea îndată cu regina de Navarra, care, pentru că o fericea, îi povestea multe. Margot își simțea în acest chip inima mai ușoară, iar lui îi prindea bine să afle noutăți.

Pe Margot o îngrozea violența care domnea în regat. În sud putea spune că e liniște, când se gândea ce se întâmpla prin părțile de unde venise! Regatul se ducea de râpă din pricina violenței, care săpa autoritatea suveranului. Acum Liga poruncea în locul regelui.

— Regele, fratele meu, mă urăște, dar e totuși fratele meu, sunt doar prințesă de Valois, și n-o uit, cu atât mai mult cu cât el ține mai puțin seama că-i rege. Familia Guise are să ne împingă la prăbușire! izbucni dânsa cu dinții încleștați, palidă, semănând la înfățișare cu Medeea.

Soțul ei ar fi putut să jure că n-are să se mai culce niciodată cu ducele de Guise, sau poate numai pentru ca să-i taie barba bălaie, cum i-a tăiat-o Dalila lui Samson.

Își juca degetele în perii din bărbia scumpului ei stăpân. Îi lăuda chipul devenit mai grav. Și-l privi îndelung,

nehotărâtă, chibzuind bine, înainte de a vorbi:

— Tu duci în provincia asta o viață măruntă. Am s-o împart cu tine, stăpânul și iubitul meu, și am să fiu fericită. Dar într-o bună zi să-ți aduci aminte că ești chemat pentru fapte mai mari și să-mi salvezi dinastia, încheie Margot spre marea lui uimire.

Mama și frații ei îl socoteau vrăjmașul lor, pe care voiau să-l înlăture de la putere, înainte chiar de a o moșteni. Unirea trupurilor o făcuse, însă, pe prințesa de Valois să înțeleagă mai bine decât ar fi putut-o ajuta orice alt mijloc de a cântări un om; avea încredere în el atâta vreme cât îi era aproape; mai mult nu. Și cum ar fi putut să aibă? Îi era sortit să răzbune stingerea dinastiei ei, ridicându-se împotriva moștenitorului prezumtiv, și să-l mai trădeze o dată pe Henri, înainte de a rămâne singura din stirpea Valois. Căci, asemenea fraților ei, nu-i era dat să aibă copii. Cea din urmă prințesă de Valois se va trudi toată viața să-și păstreze liniștea celor fericiți, a celor ce se simt în siguranță. La drept vorbind, n-o interesa ce avea să urmeze după ce va muri; dar tocmai de asta și era atât de neliniștită. Căci, atunci când va muri, nu se va stinge doar viața ei; de aceea în zadar alerga după liniște.

În orașul Auch, idila conjugală fu întreruptă furtunos. Știa *Madame* Catherine de ce își purta domnișoarele de neam după dânsa. Un hughenot bătrân plin de răni, încât avea și în gură câteva, de abia mai putea cuvânta, se îndrăgosti de una din ele, și de dragul unei fetișcane predă catolicilor o cetate întărită. Henri se adresă iubitei sale soacre, mai întâi cu vorbele cele mai pline de supunere, aducându-i la cunoștință ceea ce gândea despre micile ei răutăți. El socotea că îl slujește pe rege, câtă vreme bătrâna făcătoare de rele mai mult îi dăuna. Era o adevărată plăcere să poată spune toate acestea cu glas tare. Cum, însă, bătrâna se prefăcu a afla abia atunci despre trădarea comandantului, Henri se retrase politicos,

porni călare și-și luă un alt orășel drept zălog. Cei doi se tachinară astfel până când, în sfârșit, se înțeleseră ca sfatul reformaților să se întrunească la Nérac.

Întru acestea venise luna decembrie, frunzele cădeau bătute de vânt; nu mai era o vreme potrivită pentru falnice intrări. Cu toate acestea, Marguerite de Navarra încălecase un buiestraș alb, calul tradițional al prințeselor din basme. De-a dreapta și de-a stânga ei săltau un șarg și un roib, cu tânăra Catherine de Bourbon și fratele ei Henri, care-și pusese straiele cele mai frumoase în cinstea soției sale. Bătrâna *Madame* Catherine nu prea avea o înfățișare potrivită pentru a se arăta de aproape poporului, mai ales într-o zi cu cer senin; așa încât ședea după un geam. Strălucitoare în calmul și siguranța ei, incomparabila Margot binevoi să asculte trei tinere copile care recitau ceva. Fetițele închipuiau niște muze și purtau, în cinstea reginei, o discuție pe care o ticluise poetul Du Bartas. Cea dintâi se exprimă în dialectul ținutului, a doua în limba literară, iar cea de a treia în graiul antichității. Margot știa latinește și franțuzește, dar gascona n-o pricepea prea bine. Își dădu însă seama ce aștepta de la dânsa poporul adunat acolo; își scoase dar de la gât vălul frumos brodat și-l dărui muzei locale. Câștigă astfel inimile și din pricina asta bătu și a ei mai tare.

Madame Catherine privea, însă, cu ochi severi la cele ce vedea în acea capitală de provincie. Împărătușul ei de odinioară făcea tot ce-i sta în putință. Îi primea, pe dânsa și suita ei, pe măsura mijloacelor lui, le aducea la masă tot ce era mai bun. Oricum, se prefăcea că se bucură. Cu și mai puțină considerație îi judecă, însă, pe deputații din adunare, când aceasta se întruni în sfârșit. *Madame* Catherine găsi că toți semănau cu niște pastori ori cu anume păsări, pe care nu voi, însă, a le numi. De ochii lumii se purtau dezbateri despre înființarea unor curți de judecată mixte, cu asesori reformați, și despre iertarea

neorânduielilor făptuite. Ceea ce interesa însă cu adevărat erau, ca întotdeauna, cetățile întărite ale hughenoților. Aceștia cereau peste măsură de multe, iar regina ar fi poftit mai degrabă să le ia pe toate. În fața doamnelor ei exersa o cuvântare cu multe pasaje din Biblie și se gândi să-i înșele pe oamenii aceia vrednici în limba pe care o stăpânea așa de bine. Înfățișarea și faima de care se bucura contraziceau, însă, vorbele ei și era de mirare cum nu-și dădea singură seama.

Deputații nu crezură nici un cuvânt din cele pe care le rosti de-a lungul ședințelor și rămaseră nepăsători până când îi amenință cu spânzurătoarea. Regina Marguerite izbucni în plâns; dorința ei fierbinte de a fi iubită era primejduită de spăimântătoarea ei mamă, pe care mulți, o socoteau și caraghioasă, mai ales când ieșea pe ușă afară. În sala de ședințe, *Madame* Catherine ședea pe un tron înălțat pe o estradă, ceea ce încă mai mergea. Afară, însă, arăta ca o mică pată pe împrejurimile luminoase, șchiopăta sprijinindu-se în baston, și obrajii gălbejiți îi tremurau; de aceea, cine își aducea aminte de noaptea Sfântului Bartolomeu - și poate că nici nu mai râsese de atunci - râdea acum din pricina contrastului. La drept vorbind, până și domnișoarele de onoare dovedeau cât e de caraghioasă. Aici nu-i castelul Luvru, soarele strălucește aproape întotdeauna din plin, scăldând în lumină amândouă malurile râului Baise și parcul La Garenne. Aici războiul și dragostea se fac pe față, cinstit. Bătrâna își întemeiase însă socotelile pe tainicele abisuri ale sexului. Bătrânețea încheiase o alianță greșită cu viciul și se făcea de râs.

Nici hughenoții cu cele mai aspre moravuri nu-i luară atunci în nume de rău lui Henri că se încurcase cu o seamă dintre cele mai darnice domnișoare. Margot nu suferi nici dânsa prea mult în clipele acelea; era prea ocupată cu noul ei rol de matroană a țării și de ființă superioară. Oricum,

Henri luă numai ceea ce i se oferi și dădu cu tifla frumoaselor ce voiau să-l ispitească, chemându-l la Curtea Franței. Căci pentru asta fusese întreprinsă, la drept vorbind, călătoria, consfătuirea și vizita înalților oaspeți; numai pentru asta; și el o simțise îndată. Până la urmă, însăși soacra se văzu nevoită a-i arăta motivele ei. Îi explică dar că regele e acum singur în Luvru. Fratele său d'Alençon s-a răzvrătit împotrivă-i, familia Guise și Liga îi sapă tronul. Dar nu mai puțin este de temut și un prinț de sânge, care a plecat de la Curte și devine tot mai puternic în provincia sa. Oare Henri nu se gândește de fel că ar putea fi ucis? Acesta fu ultimul atu al scumpei sale soacre; *Madame* Catherine îl amenință cu ucigașii tocmiți.

Totuși Henri nu se aruncă în brațele ei de mamă, ci răspunse că nici una din făgăduielile ce i se făcuseră la Curte nu fusese ținută. Fiind guvernator, se gândea că pornind de aici să întindă mai departe pacea în regat, neavând altă dorință decât slujirea acestuia. După care, în scurt timp, își luară rămas bun, cu aceeași revărsare a simțămintelor lor de dragoste ca și la începutul vizitei. Și vizita durase toată iarna, până în frumoasă lună mai. Cei doi copii o întovărășiră o bucată de drum pe scumpa lor mamă, până când aceasta își urmă singură calea, pe șleauri desfundate, prin ținuturi muntoase, în mijlocul unei populații nesigure. Într-un loc, bătrâna regină fu întâmpinată de fete care-i presărară înainte trandafiri, din altul trebui, însă, să plece grabnic din pricina răcelii generale. Își trase numai pălăria neagră de pâslă peste obraz, căci și dânsa era vitează, toți erau viteji; fără să se sinchisească, trecu de pe cal în trăsura ei, și, în zdruncinături și poticneli, predică peste tot pacea; cine știe, însă la care anume pace se gândea mama feciorilor muribunzi?

Când de mult nu-l mai aștepta, scumpu-i ginere se arătă din nou la o cotitură. Voia s-o mai vadă o dată și să-i

dăruiască o buclă de păr. O buclă groasă, din acelea pe care protestanții și le răsucesc în jurul urechilor. Pe cea din dreapta o lăsase de la început iubitei sale soacre; acum la sfârșit, dânsa trebui să i-o taie și pe cea din stânga. Asta se întâmplă lângă un cimitir de țară și plină de bunăvoință *Madame* Catherine își arătă dorința de a-l vizita.

— Sunt puține cimitire pe la voi, observă, și clătină din cap. Oamenii trăiesc așa de mult?

După care se opri în fața câtorva morminte. Și murmură:

— Ăștia sunt în pază bună…

Sub pământ oamenii îi erau mai dragi. Când îi vedea așa, era pace și în sufletul ei.

Mai târziu, ca rege al Franței, Henri va coborî o dată în cavoul Catherinei de Medicis, care în viață se numise *Madame* Catherine; îi va privi sicriul și, întorcându-se către suită, cu un zâmbet ciudat pe buze, neînțeles întru totul de nimeni, va spune:

— E în pază bună!

MORALITÉ

Il a choisi de combattre: s’est-il bien demandé ce que combattre veut dire? C’est surtout endurer, sans les mépriser, des peines multiples, très souvent perdues ou d’une portée infime. On ne commence pas dans la vie par livrer de grandes batailles décisives. On est déjà heureux de se maintenir, à la sueur de son front, tout au long d’une lutte obscure et qui chaque jour est à recommencer. En prenant pierre à pierre des petites villes récalcitrantes et une province qui se refuse, ce futur roi fait tout à fait figure de travailleur, bien que son travail soit d’un genre spécial. Il lui faut vivre d’abord, et pauvre il paie en travail.

C’est dire qu’il apprend à connaître la réalité en homme moyen. Voilà une nouveauté considérable: le chef d’un grand royaume et qui sans lui irait en se dissociant, débute en essuyant les rasières communes. Il a des ennemis et des amours pas toujours dignes de lui, ni les uns ni les autres, et qu’il n’aurait certainement pas en faisant le fier.

Cela pourrait très bien le rendre dur et cruel, comme c’est généralement le cas pour ceux qui arrivent d’en bas. Mais justement, lui ne vient pas d’en bas. Il ne fait que passer par la condition des humbles. C’est ce qui lui permet d’être généreux et de se réclamer de tout ce que dans l’homme il peut y avoir d’humain. D’ailleurs l'éducation reçue pendant ses années de captivité l’avait préparé à être humaniste. La connaissance de l’intérieur de l’homme est bien la connaissance la plus chèrement acquise d’une époque dont il sera le prince. Attention, c’est un moment unique dans l’histoire de cette partie du monde, qui va s’orienter moralement, et même pour plusieurs siècles. Ce prince des Pyrénées, en passe de conquérir le royaume de France, pourrait écouter les conseils d’un Machiavel: alors, rien de fait, il ne réussira pas. Mais c’est le vertueux Mornay qui le dirige et même qui le soumet à des épreuves qu’un autre ne tolérerait pas. Les secrets honteux de la personne la plus vénérée, voyez Henri y être initié et en souffrir en silence: vous aurez la mesure de ce qu’il pourra faire pour les hommes.[1]

[1] A ales calea luptei, dar își dă oare seama ce înseamnă a lupta? A lupta înseamnă în primul rând a îndura suferințe nenumărate, fără a socoti vreuna mai prejos de ființa ta, chiar dacă de multe ori sunt zadarnice ori n-au urmări deosebite. Căci viața nu începe niciodată cu marile bătălii hotărâtoare. Te poți socoti fericit dacă izbutești să faci față, cu sudoarea frunții, unei lupte prea puțin cunoscute și care în fiece zi trebuie luată de la capăt. Cucerind piatră cu piatră niște orășele răzvrătite și o provincie ce nu i se închină, acest viitor rege pare mai degrabă un truditor, deși truda îi este de un fel deosebit. În primul rând trebuie să trăiască și, sărman fiind, plătește cu truda lui.

Cu alte cuvinte, învață să cunoască viața ca un om la rând cu toți oamenii. Iată o noutate puțin obișnuită: căpetenia unui mare regat, care, fără el, s-ar duce de râpă, își începe drumul cunoscând suferințele oamenilor de rând. Are vrăjmași și iubiri nu totdeauna vrednice de el și nu i-ar avea nici pe cei dintâi, nici pe cele din urmă, dacă ar face pe fudulul. Toate acestea l-ar putea face hain și crud, cum se întâmplă de obicei cu cei veniți de jos. El n-a pornit, însă, de jos. Împărtășește numai pentru o bucată de vreme viața celor obijduiți. Asta îl ajută să fie mărinimos și să nu facă apel decât la ceea ce este omenesc în oameni. De altfel, educația primită în timpul anilor de prizonierat i-a dat pregătirea unui umanist. Cunoașterea vieții lăuntrice a omului este tocmai cucerirea scump plătită a vremii al cărei prinț va fi el. Să luăm aminte: avem de-a face cu un moment unic din istoria acestei părți a lumii, care-și găsește un făgaș moral, și anume pentru câteva veacuri. Acest prinț din Pirinei, pe cale să cucerească regatul Franței, ar putea da ascultare sfaturilor unui Machiavel: în care caz n-ar mai fi nimic de făcut, neizbânda ar fi sigură. Dar nu, e îndrumat de virtuosul Mornay, ce-l supune la niște încercări pe care un altul nu le-ar îngădui. Priviți-l pe Henri aflând rușinoasele taine ale unei mame venerate și suferind în tăcere: veți cunoaște astfel măsura celor ce poate face pentru semenii săi.

VIII. CALEA SPRE TRON

AȘA NU MAI POATE SĂ MEARGĂ

La început nu erau însă toate în bună regulă. Perechea regală, Henri și Marguerite, intrase cu fast în capitală, la Pau, dar lucrul se vădi îndată a fi fost o greșeală. Margot avu de suferit grele jigniri din partea hughenoților, pe care-i mâniau slujbele ei papistașe. Așa încât hotărî, o dată pentru totdeauna, să nu mai calce în Pau. Apoi regele Navarrei se îndrăgosti acolo de una din slujitoarele ei, ceea ce o necăji mult mai rău decât dacă ar fi fost vorba de vreo domnișoară de onoare a mamei sale. Dar toate acestea fură uitate când Henri fu lovit de vechea lui boală, un fel de slăbiciune și o fierbințeală a cărei pricină nu putea fi lămurită. Îl durea capul neîncetat, zi și noapte, așternutul îi trebuia schimbat mereu și simțea într-una nevoia de răcoreală și de vorbe de mângâiere.

Poți să fii viteaz, toți sunt viteji. Mulți rabdă să li se taie picioarele fără măcar să clintească. Un ofițer căruia nu-i mai e de nici un folos un picior cere să-i fie desprins de trup, pentru ca, înlocuindu-l cu un ciot de lemn, să-l poată sluji mai departe pe regele Navarrei. Toate acestea-s bune. Chinuitor este însă zbuciumul lăuntric, pierderea încrederii în sine, teama, da, teama.

Henri se afla la Eauze, în același oraș în care, luând la repezeală o hotărâre, scăpase dintr-o primejdie de moarte și unde avusese curajul să înfăptuiască ceva cu totul nou, de mare îndrăzneală, și anume să se poarte omenește. Acum zăcu acolo șaptesprezece zile, socotindu-se un om sfârșit, un nemernic, un decăzut, nedemn de a săvârși faptele pe care odinioară le crezuse a fi pe potriva lui. Crezuse atât de mult că nu-i depășesc puterile, încât le

adăugase un prisos de plăceri și nu se ferise de patimile istovitoare. De aceea, deși avea o fire robustă, părea câteodată abătut, învins, și o altă ființă trebuia să dovedească încredere în el, dacă se putea. Această ființă fu acum Margot, o nevastă cu adevărat credincioasă, oricâți amanți va mai avea. În tot timpul bolii sale nu se dezbrăcă, îl veghe, îl ogoi și-i alungă spaimele. Mai târziu, după ce se înzdrăveni, Henri rosti o vorbă cum nu se mai auzise din partea lui: „Așa e scris”. Ce anume? Asta o știau numai el și soția lui; o știau cum nu se poate mai limpede din timpul nopților de la Eauze.

În urma acestei întâmplări, care s-a dovedit plină de tâlc, au devenit cei mai buni prieteni. Înapoindu-se la Nérac, regina Navarrei își alcătui Curtea după pofta inimii și-și prefăcu stăpânul într-un domn cu obiceiuri alese, cum se arătă a fi Henri de mai multe ori în viață, ori de câte ori era nevoie. De data aceasta rămase astfel nouă luni încheiate, purtă haine scumpe, numai din Olanda și Spania, numai catifea și mătăsuri, purpură și aur. Iar pentru regina lui cumpără zece evantaie, care mai de care mai scânteietor. Se îngriji să aibă parfumuri, rochii scumpe și chiar mănuși din flori. Îi aduse pitici, paji negri și păsări „din insule”. Margot avea în parcul La Garenne capela ei unde asculta liturghia; apoi, sub coroanele foșnitoare ale copacilor, se dădeau serbări, se asculta muzică, se citeau versuri, se dansa, se făcea curte femeilor, și toate acestea se petreceau cât se poate de simplu, fiind transfigurate de atmosfera parcului. Astfel încât, o bucată de vreme, sub coroanele foșnitoare ale copacilor, la curtea din Nérac se lâncezi cu mult spirit și se visară visuri nesăbuite. Cerul era senin, lumina străvezie, iar serile blânde.

Spiritele deveniră mai docile, armele n-aveau decât să ruginească. Și cu propria-i mână, Henri așternu pe hârtie o traducere integrală a comentariilor lui Cezar asupra campaniei din Gallia ca și asupra războiului civil. Penele de

scris le primise din Olanda, cerneala de la Paris, iar hârtia i-o poleia camerierul său. Îi plăceau cărțile cu legături frumoase; pusese să se împodobească o mulțime de cărți chiar și pe vremea când el umbla cu pieptare ponosite. Când era vorba de spirit, ținea totdeauna la forma în care se prezenta, în scrisorile, edictele și chiar în cântecele sale - intonate mai târziu, după cum va porunci. În timpul bătăliilor - s-a dovedit un scriitor cu atât mai bun cu cât se deprindea a săvârși fapte mai mari; fiindcă o activitate era determinată de cealaltă, iar exprimarea limpede izvora din același suflet cu fapta curată.

În cele câteva luni se simți la largul lui, părea împăcat cu sine însuși, un om ajuns, moștenitorul unei averi sigure, care se bucură de pace și fericire - așa cum nu era de fapt, căci seninul vis de fericire se sfârșea acolo unde parcul La Garenne se pierdea în câmpie. Îl bucura însă mai ales faptul că îi putea îngădui iubitei lui Margot să domnească un timp peste o Curte și peste un rege galant, cum devenise de curând, căci în cinstea ei mirosea frumos și-și îmbrăcase dinții în aur. Tot pentru dânsa poruncise să fie aduse cele mai frumoase mobile și tacâmurile de argint de la castelul din Pau. Când fusese acolo, Margot dăduse și peste niște harfe vechi; pesemne că doamne de odinioară își înseninaseră sufletul cu ele, așa cum făcea acum Marguerite de Valois, care în toată viața ei, atât de frământată, nu știuse ce-i liniștea și o aflase abia pe aceste meleaguri.

Uneori își ducea mâna la frunte. „Nici o moarte prin otrăvire până acum? Nici un înjunghiat îndărătul unei uși? Nimeni nu mă bate și chiar simțurile mele îmi dau pace. Nu trebuie să-i dau drumul cu frânghia pe fereastră fratelui meu d’Alençon și nici să pornesc în aventuri. Umilințele, prefăcătoria, groaza pentru soarta mea, pornirile mistuitoare din mine - toate să fi trecut? Așa e, sunt aici”. Regina își trecea peste frunte mâna frumoasă,

se însenina și pornea să danseze alături de gentilomi politicoși și de domnișoare care știau cum trebuie să se poarte. O muzică în surdină, flăcăruile lumânărilor abia dacă tremură la adierea vântului intrat pe fereastra deschisă; blânde ca sunetele, ca lumina și ca adierea sunt și chipurile și inimile. Dansuri și grație, o noapte întreagă petrecută într-un ușor abur de iubire, ce nu-i adresată nimănui anume. Margot ar fi gata să-și întindă către oricine gura, dar de sărutat nu sărută pe nimeni, în afară de stăpânul ei.

Așa sunt toți cei de la Curtea regelui de Navarra, chiar și sora regelui, o protestantă atât de neînduplecată. Cu toate că o supără puțin beteșugul de la picior, tânăra Catherine îl învață un nou dans pe tânărul Rosny și toți îl invidiază pentru cinstea ce i se arată. Pentru o clipă Catherine uită chiar de marea patimă a vieții ei, de vărul acela care colindă pădurile, lasă deoparte chinurile conștiinței și-i îngăduie ușuraticului Turenne să-i facă curte, ca și cum asta n-ar însemna nimic. La rândul lui, și fratele Henri trăiește și iubește, de parcă toate acestea n-ar avea nici o însemnătate. Dar nu se poate să meargă mereu așa.

CEL DINTÂI

După ce îi trecu criza de ficat, mareșalul Biron deveni mai răutăcios ca oricând; credea că guvernatorul se culcase pe o ureche.

Îl ponegri așadar cât putu la Curtea Franței. Cancelaria Navarrei și Mornay nu-și mai vedeau capul de treburi pentru a contracara răvașele lui. După cât se părea, cearta nu mai putea să dăinuie multă vreme pe tărâmul scrisului.

Regina Navarrei se îngriji și de alte necazuri. O femeie care se simte pentru prima dată în viață fericită și vede că scumpul ei stăpân are dușmani neîmpăcați se întreabă: cum să-i vin în ajutor? Și îi aduce, spre pildă, la cunoștință ceea ce află, se face de neînlocuit. Margot știa de vorbele disprețuitoare pe care regele Franței le rostise cică în liniștea odăii sale despre cumnatul Navarra; iar când nu avea vești, născocea câte ceva. Căci îl ura pe rege, pe fratele ei, care o maltratase de atâtea ori; prin urmare Henri trebuia ațâțat împotrivă-i. Căci și pe dânsa o ajungeau jignirile aduse domnului și stăpânului ei. Ducele de Guise își bătuse joc de el și chiar și iubitul ei frate d'Alençon îl luase peste picior - și asta față de doamna de Sauves, prietena ei de odinioară. Margot vedea în gând zâmbetul batjocoritor al femeii, și nu voia să repete cu gura ei vorbele rostite, mai ales în fața soțului.

Printre domnișoarele ei se afla însă una foarte tânără, aproape o fetiță, care-i era foarte devotată: Françoise, din casa Montmorency-Fosseux. I se zicea Fosseuse. Henri îi spunea: copiliță, și de dragul lui îi spunea și Margot așa, deși știa că regele Navarrei nu avea numai simțăminte părintești pentru Fosseuse. Tânăra domnișoară povestea totul preacinstitei ei stăpâne și chiar dacă mai trecea sub tăcere unele ispite, cu atât mai vârtos vorbea despre împotrivirea ei. Pe această făptură sfioasă o trimitea dar Margot la Henri cu cele mai crunte solii; pentru ca rostite de buze copilărești, ele să-l întărâte și mai tare. În castelul Luvru se râdea de el, fiindcă nu intrase încă în stăpânirea zestrei soției sale, printre care mai multe orașe din propria-i provincie Guyenne. Biron le ținea zăvorâte.

— Iubitul meu stăpân, i se adresă sfioasa copilă, îngenunchind și ridicând mâinile ca pentru rugăciune, luați în stăpânire zestrea reginei de Navarra! Pedepsiți-l, vă rog, pe mareșalul cel rău!

Și Henri avea aceeași dorință, dar se ferea s-o

mărturisească femeilor. Nici când armata fu adunată și gata de plecare nu se trădă prin vreun cuvânt, ci petrecu ultima noapte în dormitorul reginei. Iar apoi plecă, purtând un trandafir între dinți, de parcă s-ar fi dus la joc sau la vreo veselă întrecere de arme. Dacă planul ar fi dat greș, Margot n-ar fi putut fi trasă la răspundere, n-ar fi pătimit. Toți gentilomii lui aveau de asemenea inima voioasă, venise din nou luna mai, întreaga ceată era îndrăgostită; așa încât numiră și campania în care plecau: războiul îndrăgostiților. D'Aubigné și chiar cumpătatul Rosny credeau cu adevărat că orașul Cahors trebuia luat cu asalt numai din cavalerism față de doamne. Henri nu se destăinuia celor care nu-l ghiceau; și numai Mornay îl ghici. Important e să te stăpânească neîncetat, în toate împrejurările, același gând, în ciuda nestatorniciei lucrurilor și a oamenilor să rămâi credincios legii tale lăuntrice; și nu trufia te îndeamnă la asta, ci ceva care vine de departe și țintește spre depărtări. Dumnezeu vede peste veacuri, când își aruncă privirea asupră-le. De aceea e Henri de neabătut și de nepătruns, căci nimic nu-l face pe un om mai puțin cunoscut, mai plin de taine decât o adâncă statornicie.

Era cald tare; ajungând în fața orașului pe care trebuia să-l ia cu asalt, oastea bău mai întâi apă de izvor la umbra unor nuci. Apoi se puse pe treabă, nu glumă. Din trei laturi, orașul Cahors era apărat de apa râului Lot, iar garnizoana tot aici își adunase majoritatea forțelor, căci cea de-a patra latură părea oricum sigură, atâtea piedici se ridicau de-a lungul drumului până la poarta orașului. Dar calea aceasta fusese cercetată într-ascuns de către doi ofițeri ai regelui Navarrei care se pricepeau în meșteșugul exploziilor. Câteva mortiere mici de tuci, umplute cu pulbere, fuseseră rezemate de un obstacol și aprinse cu un fitil. Către ceasurile unsprezece din noapte pe o vreme întunecată și prevestitoare de furtună, armata pași pe

podul întărit, care rămăsese fără pază; în frunte se aflau cei doi ofițeri cu materiile lor explozive. Cu ajutorul acestora, curățară de pe pod capcanele și îngrăditurile, fără ca străjile din oraș să audă zgomotul, căci tocmai tuna. La oarecare depărtare, din pricina sfărâmăturilor care zburau prin aer, urmară cincizeci de archebuzieri, apoi Roquelaure cu patruzeci de gentilomi și șaizeci de ostași din gardă și, în sfârșit, regele Navarrei conducând grosul armatei, două sute de gentilomi și o mie două sute de pușcași.

Din pricina noutății mijloacelor, aruncarea în aer a porții nu izbuti decât în parte. Cei din primele rânduri se strecurară, dar pe dedesubt înăuntru și lărgiră deschiderea cu lovituri de secure, care treziră până la urmă populația și îi făcură pe apărători să alerge într-acolo. Întreg orașul puse mâna pe arme, se sună alarma și pe deasupra năvălitorilor, prin întuneric, șuieră tot soiul de obiecte aruncate, cărămizi, pietre, torțe arzânde și cioturi de lemn. Apoi începu să se audă pocnet de arme, răpăit și zgomot de sfărâmături; de peste tot se strigă: „Omoară-i! Ucide-i!”, dar cu glasuri înăbușite ori gâfâinde. În învălmășeală, vrăjmașii se încleștară cu înverșunare. Și după un sfert de ceas de încăierare, cei care atacau ar fi fost înfrânți, dar atunci intră Turenne în lupte, cu alți cincizeci de gentilomi și trei sute de pușcași; cu ajutorul lor, regele Navarrei își croi drum până în inima orașului.

Mai departe nu putu însă să răzbată. Apărătorii se închiseseră într-o zidire mare și de acolo țineau armata la respect, întru acestea se luminase de zi și, la rândul ei, armata se întări în case. Soldaților nu le era îngăduit să jefuiască; regele Navarrei îi amenințase cu împușcarea pentru asemenea faptă și, cu adevărat, câțiva fură chiar împușcați. Nici după căderea nopții nu putură să îmbuce mai nimic, iar de dormit trebuiră să doarmă de-a-n picioarele; armele și cuirasele le țineau pe lângă dânșii, în

galantarele prăvăliilor. Și veni o nouă dimineață, în care pe soldați îi aștepta o treabă tot atât de grea: să-și croiască un drum prin case până la o depărtare de zece pași de fortăreață. Mai departe nu izbutiră a păși nici de data asta și iar se lăsă întunericul. Cea de a treia zi se vesti a fi cea mai cumplită; apărătorii primeau întăriri, și detașamentul trebui oprit și nimicit afară. După aceea mai trecu o zi cu pregătirea asaltului, iar într-a cincea, când fortăreața căzu, în sfârșit, în vuiet de detunături și fum, se văzu că în oraș mai erau paisprezece baricade, ce trebuiau luate una după alta.

Asaltul Cahorsului n-a fost de loc o treabă ușoară. Dârjii locuitori ai orașului au agravat situația, împotrivindu-se fără rost, cu totul inutil, numai fiindcă urau partida adversă și nu voiau ca regele Navarrei să devină mai puternic. Dar, tocmai de aceea, fapta sa îi aduse mai multă glorie decât merita pe drept. Se socotea că izbânda fusese dobândită nu asupra garnizoanei unui oraș, ci asupra mareșalului Biron și a tuturor celorlalți vrăjmași, în ciuda înfrângerilor care urmară curând.

Căci atunci când Henri îl atacă chiar pe mareșal, se dovedi prea slab și trebui să fugă înapoi până la Nérac, unde prin șuierul gloanțelor se năpusti călare pe frumoasa scară a castelului său și se făcu nevăzut scăpând astfel din mijlocul soldaților care voiau să-l prindă.

Avea picioarele numai răni, sângerânde. Și Margot trebui să schimbe așternutul numai după un sfert de ceas petrecut împreună cu el în pat la Nérac; așa i se înfățișa trupul. Spiritul, însă, nu simțea nici o osteneală, era ușor și înaripat ca întotdeauna. De aceea Henri își îndreptă din provinciile sale armata, mai bine zis bandele, spre nord, unde protestanții sărbătoreau noua sa faimă și-l așteptau ca să se ridice. Vestea ajunse la Curtea din Paris, care îl rechemă fără zăbavă pe Biron.

Lovitura izbutise. D'Alençon, acum d'Anjou, se anunță

imediat la victoriosul său cumnat; veni grăbit în sud și încheie pace și prietenie cu Henri. Condé, vărul cel bun de odinioară, rămase însă neînduplecat. Căci e greu de îndurat să fii mereu al doilea, cu toate că ai făcut tot ce se cuvenea, ai luptat tot așa de bine ca și celălalt, și încă în deplină înțelegere cu partida ta, care nutrește o îndreptățită neîncredere în zelul religios al celuilalt. E într-adevăr mare lucru să nu știi ce-i invidia; dar pentru asta se cere să înțelegi multe, și în primul rând tainele predestinării. La nevoie îți poate ajuta și mândria de propria-ți soartă, caracteristică anticilor. Mornay, desigur, se pricepe să le deslușească și pe una, și pe cealaltă; el știe ce e virtutea și îi e dată și cunoașterea.

Condé e un biet om - bine intenționat, cu porniri lăudabile, dar care nu țin mult. La drept vorbind, ura ce-o nutrește împotriva lui Henri l-a cuprins încă în timpul unei bătălii de demult purtată la Jarnac, în care părintele său a căzut jertfă; în urma morții lui, tânărul Navarra a devenit cel dintâi prinț de sânge. Mai târziu, când au fost împreună prizonieri la Luvru, au avut parte de aceleași suferințe, dar el tot pe al doilea plan a rămas. Apoi a fugit, dar în toate împrejurările a dovedit că nu se pricepe îndestul să fie popular și să știe ce se cuvine și ce nu să vadă în viitor. S-a înhăitat cu prinți străini, în timp ce vărul Navarra a devenit mai puternic și a înțeles să câștige teren pe pământul patriei sale, chiar dacă, să admitem, cu sprijinul multor papistași.

Cu atât mai mult se îndârjește de aceea vărul în apărarea purității religiei, și cine o are, ori se preface numai a o avea e prietenul său, Condé pune mai mare preț pe Johann Kasimir de Bavaria decât pe Henri de Navarra, căci prințul pitic din Germania urăște păcatul. Iar viața de huzur de la Curtea din Navarra îi e atât de nesuferită, încât numai la amintirea ei scuipă, dar prințul de Condé i-o trece cu vederea. Ba a luat parte chiar și la o conspirație

împotriva vărului său. Au trimis pe cineva ca să-l îndemne pe Henri să sară cu trupele sale în ajutorul arhiepiscopului de Colonia. Preasfinția-sa devenise protestant, așa încât se ivise cel mai bun prilej de a lovi în Casa de Austria. Aceasta era fără îndoială un dușman, dar un dușman pentru mai târziu, cel mai mare, care trebuia lăsat la urmă. A porni în clipa aceea în Germania însemna a renunța la cele câștigate, a întrerupe mersul înainte, și, cine știe, dacă nu chiar a pierde regatul. Dar tocmai într-acolo țintea și planul celor ce-l poftiseră a-și împlini datoria, părăsindu-și țara pentru Religie. Desigur, Henri nu putea să le dea ascultare, și ei o știau prea bine. În chipul acesta se ivea însă prilejul de a-l face urât protestanților, care n-aveau cu toții încredere într-însul; apoi cu vestea că ar porni totuși, provocau temeri la Curtea din Paris și o cumplită hotărâre în cugetul lui Filip de Spania.

Don Filip stă și urzește planuri pentru imperiul lui mondial. Ce legătură are asta cu cauza unor eretici răzvrătiți, cu Kasimir cel caraghios, cu un arhiepiscop nebun și un văr invidios? Peste munți, Don Filip a ghicit însă: împotriva lui și a imperiului său mondial se ridică un dușman, cu toate că-i slab încă. Luptă din greu împotriva unor piedici neînsemnate, dar ceea ce are însemnătate nu-i bucățica de pământ pe care o răsluiește, ci renumele ce și-l face. Așa încât nu se poate aștepta până când Fama[1] va suna din trompetă și va începe să zboare. Peste Franța nu trebuie să domnească decât un singur stăpân: Filip. Casa de Valois se va stinge, dar chiar mai înainte de asta liga lui Guise cel plin de fumuri va sfâșia regatul cu ajutorul pistolilor de aur, ce coboară, zornăind, pe măgărușii, de cealaltă parte a munților. Navarra se așază de-a curmezișul: trebuie înlăturat. Asta-i concluzia la care ajunge Filip și la fel gândește și vărul cel invidios.

[1] În mitologia romană, zeița care întruchipa faima.

Henri o știe. A trecut doar pe la Luvru, cunoaște iadul. De la Montaigne a învățat însă că poporul iubește mai mult decât orice bunătatea. Iar Mornay îi arată ce putere are virtutea. Așadar ființa lui rămâne senină și cumpătată în ciuda propriilor abisuri. Dar Henri mai știe și că un soi de oameni nu vor să domnească bunătatea și virtutea și tocmai peste ei va da în tot locul, până la cel din urmă ceas. Nu e vorba de protestanți, catolici, spanioli ori francezi. Ci de un soi de oameni care năzuiesc către neagra, apăsătoarea violență, cărora le place desfrâul însoțit de spaime și de un extaz josnic. Aceștia îi vor fi mereu vrăjmașii; el e, însă, o dată pentru totdeauna, un sol al rațiunii și al fericirii omului. Acum încearcă să orânduiască o provincie după cerințele bunului simț, mai târziu o va face cu un regat, iar până la urmă cu tot continentul, printr-o alianță pașnică a prinților și a țărilor în vederea dărâmării Casei de Austria. Apoi va veni însă vremea acelui soi de oameni care urăsc viața, după treizeci de ani de neizbândă a planurilor lor de ucidere, va veni și vremea când vor nimeri bine cu pumnalul. Dar până atunci, șapte sau poate șaptezeci de lovituri și gloanțe vor da greș de-a lungul deceniilor; Henri va preîntâmpina toate primejdiile ca acum pe cea dintâi.

Regele Navarrei aștepta întărituri. După cum hotărâse, ofițerul care le aducea urma să facă tabără într-un loc numit Gontaud. A doua zi avea să pornească și el călare într-acolo și o spunea în gura mare, de față cu oricine. Era însă prevenit că printre soldați se ascundea un ucigaș; tocmai de aceea și vorbea despre planul lui fără să se ferească și, s-ar fi părut, în chip nesăbuit. La răsăritul soarelui plecă întovărășit de trei dintre gentilomii săi, d'Harambure, Frontenac, d'Aubigné. Pe la jumătatea drumului le ieși înainte un călăreț singuratic, pe care-l cunoscură a fi un senior din împrejurimile orașului Bordeaux. În timp ce însoțitorii săi înconjurară calul

străinului, regele Navarrei simți o furnicare de spaimă, mai neplăcută decât în orice luptă deschisă, când un plan îndrăzneț alungă teama. Regele Navarrei ar fi preferat să o ia la fugă, dar întrebă vesel dacă-i un cal bun, și, când i se răspunse afirmativ, se apropie, îl pipăi, se arătă chiar gata să-l cumpere. Gavarret, așa se numea omul, se făcu alb ca varul și nu mai știu ce să creadă; de voie, de nevoie, coborî de pe cal. Regele Navarrei încălecă îndată în locul lui și scotoci după pistoale; unul dintre ele avea piedica ridicată.

— Gavarret, i se adresă Henri. Știu că vrei să mă omori. Acum aș putea să te ucid eu dacă aș vrea.

Și trase în aer.

— Sire! răspunse ucigașul. Mărinimia maiestății-voastre e bine cunoscută; nu-mi luați calul, face șase sute de taleri.

Regele Navarrei aflase de asta și mai știa și că asasinul îl primise în dar ca să-l ucidă. De aceea întoarse calul și alergă în galop spre Gontaud, unde îl înapoie. Dar porunci ofițerului său să se descotorosească într-un chip potrivit de tovarășul acela de arme, ceea ce ofițerul și făcu. Nu peste mult timp, omul trecu din nou la religia catolică. Atunci când, pentru un cal de soi, voise să-l ucidă pe regele Navarrei, ținea de cea reformată, dar nu credea nici în una, nici în cealaltă. Ci făcea parte din acel soi de oameni care pur și simplu îl urau pe Henri; regele Navarrei simte asta și va socoti cu timpul că răzbunarea nu poate fi de nici un folos. Căci ucigași se vor găsi întotdeauna.

Gavarret fusese numai cel dintâi.

FAMA

Al doilea nu se lăsă nici el așteptat; era spaniol, așa

încât nu fu prea greu de ghicit de unde venea. Se uita chiorâș, avea nările umflate, fruntea bulbucată și în general o înfățișare nu prea plăcută. Acest Loro, cum își spunea, voia să vândă regelui Navarrei o fortăreață spaniolă de la hotar, sau cel puțin așa pretindea, ca să poată ajunge în apropierea lui, lucru care nu-i izbuti însă. Aceiași gentilomi care-l apăraseră pe rege de Gavarret îl aduseră pe spaniol într-o galerie deschisă care înconjura castelul din Nérac. Acolo rezemară fiecare câte un picior de perete, și Loro trebui să se adreseze regelui peste această îngrăditură vie. Dat fiind că trăncănea fără noimă și din vorbele lui înșelătoare, nu se putu alege nimic nici în ziua aceea, nici în cea următoare, fu împușcat. Nu-i ușor să sfârșești cu cineva pe care soarta îl păstrează, ceea ce i se deslușește uneori fugitiv chiar pe față. Cele două încercări de a-l ucide dovedeau mai bine decât oricine că Henri începea să devină o putere.

Se mulțumi totuși cu ce avea și rămase pe pământul lui, pe care îl ară, însă, cu copita calului, până când fiece brazdă îi aparținu cu adevărat și dădu rod pentru dânsul. Câștigă orașele și le deschise unul după altul, iar pe oameni îi cuceri definitiv, dar nu cu forța: cu asalt trebuie luate numai zidurile. Oamenii sunt simțitori la dovezile de bunăvoință, mai ales când știu că s-ar fi putut să fie uciși. În asemenea împrejurări le merge la inimă chemarea de a fi drepți și omenoși, ceea ce, de altminteri, este și dorința Religiei. La început își puneau mai degrabă singuri ștreangul de gât, apoi, însă, mulți au înțeles ce era într-adevăr spre binele lor, măcar că numai o vreme și doar câteva generații.

Noul locțiitor al guvernatorului din Guyenne nu-i era dușman și nici n-ar fi putut să și-o îngăduie. Damville, guvernatorul provinciei învecinate Languedoc, îi era prieten. La jumătatea țărmului atât de întins, în fața oceanului, veghea de nezdruncinat fortăreața La Rochelle.

Pornind de la ea, cobora pieziș spre miazăzi o linie dincolo de care regele Navarrei avea de partea sa majoritatea oamenilor; așteptau din parte-i, e adevărat, lucruri cât se poate de diferite, totuși numărul celor care nădăjduiau era mare.

Oamenii de rând îl numeau pur și simplu: *lou noust Henric* și înțelegeau multe prin aceste vorbe: truda lui de fiece zi și faptele săvârșite sub ochii lor ani de-a rândul, banii pe care-i cheltuia, armele pe care se purta și făptura lui - călărețul cu pieptar de piele de drac, cu obrajii arși de soare ca și ai lor, cu privirea blândă, hotărâtă, și barba scurtă, de om tânăr. Când se arăta, viața lor plină de primejdii devenea mai sigură; pacea țării, mereu clătinată, era acum ținută bine în cumpănă. Ceilalți, învățații ori numai oamenii cu judecată, vorbeau între dânșii mai ales despre ceea ce se putea aștepta pe plan spiritual din partea regelui Navarrei. Începeau să spună că are o minte ageră, că purtarea lui nu suferă nici o comparație și că arată mult curaj în felul cum își croiește drum. Din același aluat au fost plămădiți toți marii principi - se încredințau unul pe altul, după ce se convinseseră că într-adevăr așa e - chiar dacă nu fără ajutorul cancelariei de Navarra.

Mornay avea în grijă sa treburile cancelariei, și în rapoartele, pe care se străduia să le facă tot mai cunoscute, arăta în legătură cu situația prințului că toți bunii francezi încep a-și îndrepta privirile către el. Mulți o făceau, însă, cu adevărat abia după ce le citeau - până și străinii, căci Mornay își trimitea prospectele și în Anglia. Regina Elisabeta și Curtea ei aflară astfel destule lucruri bune despre Henri. După Mornay, prea puține nădejdi se mai puteau lega de regele Franței și chiar de fratele său, care ca și mai înainte o pețea pe regină și tocmai îi era oaspete. De altfel, Mornay plecă și el acolo și lucrând mai bine de unul singur decât întreagă partida sa, împiedică încheierea unei căsătorii între regina Angliei și omul cu

două nasuri; și aceasta numai punând în adevărata lumină purtările zăpăucului. Diplomația e datoare să împiedice ivirea încurcăturilor. Iar când e bine condusă, nu se îndepărtează de adevăr.

Astfel începu să-și facă drum o convingere nouă; mai întâi în locurile unde își avea izvorul, apoi tot mai departe, purtată din gură în gură. Se zice că fusese exprimată de noul primar al orașului Bordeaux, în timpul unei convorbiri cu un alt umanist: „Se vede din ce în ce mai limpede că toate aceste războaie religioase nu sunt menite decât să sfâșie Franța”.

Apuseseră vremurile când domnul Michel de Montaigne discuta în taină asupra acestei chestiuni cu Henri. Acum își spunea părerea sus și tare, și nu numai în biblioteca micului său castel - sau la primăria orașului Bordeaux, care-l alesese în fruntea ei, cu sprijinul activ al guvernatorului. O și scrisese. Din biblioteca aflată în turnul micului său castel ieșise o carte pe care toți ceilalți umaniști din întreg regatul o citeau, devenind și mai mult adepții moderației și ai îndoielii. Le găseau pe amândouă foarte potrivite, cu toate că ar fi putut fi cum nu se poate mai primejdioase dacă, să presupunem, umaniștii ar fi învățat numai să gândească, nu să și călărească și să lupte.

Dar lucrurile nu stăteau așa. Însuși Montaigne fusese soldat și, în ciuda mâinilor sale neîndemânatice, făcuse acest meșteșug necesar - necesar, pentru că altminteri ar fi rămas numai pe seama descreierașilor. Căci e bine de știut: numai cel care gândește trebuie să acționeze. Altfel se ajunge la o prăbușire a moralității dincolo de hotarele rațiunii. Fiindcă așa se petrec lucrările cu ignoranții, care devin turbați din pricina desfrâului prostiei lor. Violența este ispită și prilejul lor de a se manifesta. Priviți ce se petrece cu regatul! Se transformă într-o paraginǎ, într-o mlaștină de sânge și minciuni, și nici o generație dreaptă, sănătoasă, nu s-ar mai putea naște pe o asemenea temelie

dacă noi, umaniștii, nu ne-am pricepe și să călărim, și să luptăm. Dar o să avem noi grijă de asta. Bizuiți-vă pe faptul că o să călărim și o să luptăm! Deasupra capetelor noastre, pe cei mai de jos nori, ne întovărășesc de-a lungul și de-a latul țării Isus din Nazaret și câteva zeități ale Greciei.

Conștient de valoarea ei, domnul Michel de Montaigne trimise regelui Navarrei, prin curier, cartea sa - legată în piele și având gravate, în aur, armele sale de gentilom, chiar dacă numai pe scoarța din spate. Căci pe cea din față strălucea stema Navarrei; și această orânduială era plină de înțelesuri; voia să spună: o clipă faima ne-a făcut egali, sire, dar vă las întâietatea.

Și mai spunea și altceva mândrul dar. Cartea a fost tipărită la Bordeaux, de unde, pe furtună sau vreme bună, corăbiile pleacă înspre insulele îndepărtate. Dar se prea poate ca această carte să călătorească chiar mai departe, să călătorească prin veacuri, în nemurire. Nu încape însă nici o îndoială, sire, că numele maiestății-voastre i-o va lua înainte. Doresc cu tot atâta sinceritate să se împlinească și una, și alta, fiindcă am parcurs același drum și, deopotrivă cu maiestatea-voastră, m-am afirmat singur prin luptă și am binemeritat dreptul cu care m-am născut. Sire, și maiestatea-voastră și eu, cum nu lesne se întâmplă cuiva, putem să ajungem vestiți. Dar nici celui ce dorește să scrie opere durabile, nici celui ce își propune ca prin faptele lui să fie pe gustul oamenilor nu-i este îngăduit să privească celebritatea cu ușurință.

O frază din carte era în mod deosebit subliniată de mână:

„Toate faptele care ies din sfera celor obișnuite sunt pasibile de cele mai îngrozitoare răstălmăciri, căci gustul nostru se revoltă împotriva a tot ceea ce e prea mult, după cum respinge și ceea ce e prea puțin.”

DESPĂRȚIREA DE MARGOT

Pentru Margot începuse perioada cea mai dureroasă din viața ei și totuși, când văzuse că se apropie nenorocirea, nu făcuse nimic ca să o înlăture. Mult timp nici nu o băgase de seamă; se obișnuise la Nérac cu fericirea și nu credea că s-ar mai putea ivi vreo schimbare. Mai întâi nu voi să creadă când Rebours îi aduse la cunoștință că între Henri și Fosseuse existau anumite legături. Fosseuse era doar „copilița" ei și a lui Henri, o făptură plăpândă și sfioasă, întruchiparea devotamentului. Rebours în schimb ar fi sfâșiat de invidie orice femeie pe care o lua în seamă Henri; căci și dânsa îi plăcuse la început, dar, pentru că se îmbolnăvise, scăpase prilejul.

Acum se răzbună furând condica de socoteli a spițerului Lalanne spre a o înfățișa stăpânei sale. În condică se afla însemnat: „Pentru rege, în timp ce se afla în odaia slujitoarelor reginei, două cutii de marțipan. După bal, pahare cu sirop și cutii cu marțipan pentru slujitoarele reginei." Cele de mai înainte le priveau pe toate, ceea ce urma, însă, o privea numai pe Fosseuse. „Pentru domnișoara Fosseuse o livră de zaharicale, patruzeci de groși. Pentru aceeași: bomboane și dulceață de trandafiri, compot, sucuri de fructe, marțipan" - totul numai pentru Fosseuse.

— Are să-și strice stomacul, observă Margot cu îngrijorare în glas, pentru ca invidioasa Rebours să nu poată spune că a văzut-o geloasă pe regină.

Dar Rebours lăsase pentru la urmă ceea ce era mai rău. Ultima însemnare arăta: „Pentru rege, în odaia domnișoarei Fosseuse, o livră și trei sferturi de marțipan și patru uncii de suc de fructe, doi taleri și trei livre".

Din aceste însemnări precise ale spițerului, biata Margot înțelese ce se petrecuse cu adevărat. Chipul ei exersat nu

trăda însă invidioasei Rebours teama pe care o încerca, iar față de vinovata Fosseuse regina se purtă chiar mai prietenos, apelând mai departe la mijlocirea pe lângă rege.

— Fosseuse, drăguțo, cheamă-l pe scumpul meu stăpân! Vestește-l că am a-i împărtăși noutăți despre fratele meu, regele Franței. Ție pot să-ți spun. Fratele meu a avut un vis urât, mi l-a istorisit mama. A visat fiare sălbatice. Se făcea că-l sfâșiau lei și tigri și s-a trezit leoarcă de nădușeală. A poruncit să fie ucise toate fiarele din cuștile lui. Du-te și dă-i de știre stăpânului nostru și spune-i că am mai aflat și multe altele.

Într-adins spusese Margot: „stăpânului nostru”, ca Fosseuse să nu-și închipuie că bănuiește ceva, să nu fie îngrijorată și să se bucure mai departe de rolul de „copiliță”, ce-i era îngăduit. Dar Fosseuse nu se înapoie, ci zăbovi cu Henri; și pentru că nu-i vorbi de misiunea ei, acesta nu se duse la Margot în tot cursul zilei. Era mărturisirea fetei, și din clipa aceea se feri de regină, deveni fudulă, obraznică și-l ațâța pe rege împotriva ei. Margot, însă, cu gândul la anii fericiți pe care nu voia să-i vadă luând sfârșit, nu făcu nici un gest irevocabil. Nădăjduia că scumpul ei stăpân se va sătura până la urmă și de Fosseuse, ca de oricare alta. Iar între timp îl ținea încordat, împărtășindu-i veștile ei de la Luvru. Primea și el câte unele, prin Rosny, care avea doi frați la Curtea Franței. Și cei doi soți se întâlneau spre a face schimb de noutăți și a le confrunta; asta era acum cea mai sigură legătură dintre dânșii.

— Regele Franței pune mereu alte dări în folosul favoriților lui, începea unul dintre ei.

— Poporul îl numește acum numai tiranul, adeverea celălalt.

După care vorbeau amândoi deodată:

— Nu poate să mai meargă multă vreme așa. Favoritului de acum, Joyeuse, i s-a dat de soție o soră a reginei și un

ducat; nobilimea n-are să-i ierte asta regelui. Așa cum poporul n-are să uite niciodată că un om de soiul și cu originea ăstuia a putut să îmbrace la nunta lui, făcută cu banii adunați din dările plătite de toți, niște straie ca ale regelui. Nicicând nu s-a mai văzut în Franța atâta lux. Șaptesprezece ospețe, toate din dări; mascarade, turniruri, iar pe Sena pluteau vase aurite cu păgâni în pielea goală - nu era o priveliște potrivită pentru popor, căruia trebuie să-i aducem aminte cât se poate mai puțin de povara lui.

— Pe care trebuie să i-o ușurăm, rosti Henri. Și nici nu-i așa de greu. E mai ușor să scoți vinul din butoi decât sângele din oameni.

Răsfățata prințesă de Valois, renumită și cântată odinioară pentru ținuta ei aproape semeață la procesiuni, înclină modest fruntea. Toată ambiția ei era acum să rămână o prințesă de țară. Pentru scumpul ei stăpân voia, însă, mai mult, era de multă vreme de aceeași părere cu el asupra chemării lui, deși cu plăcere ar fi amânat-o pentru mai târziu. Căci s-ar fi putut, cine știe, ca fratele ei, regele, pe care nu-l iubea, să capete un moștenitor, și atunci dinastia Valois nu s-ar mai fi stins. De multe ori Margot era de partea fratelui, nu a lui Henri: de aceea și înțelegea de ce se arăta regele atât de mărinimos față de favoriți, niște mici aventurieri păgubitori, de parcă ar fi fost copiii săi. Îi ținea și se folosea de ei ca să nu rămână singur printre fiarele sălbatice din visele lui. Din când în când Margot îl înțelegea, mai ales când era singură și cădea pe gânduri. Acum l-a făcut duce și pe fratele lui Joyeuse și i-a dat-o de nevastă pe cea de-a doua soră a reginei. Nici pe soldați nu-i mai plătește, ci zice că „abia când toți copiii mei vor fi căsătoriți, m-oi liniști și eu”. Margot gândi: „Copiii lui!” Și oftă din greu, își aplecă fruntea peste lumina gălbuie a lumânării și nu băgă de seamă că filele cărții se întorceau din pricina curentului de aer.

Într-o zi, foarte agitată în urma veștilor primite, trimise

degrabă după Henri, dar află că plecase călare. În locul lui veni Fosseuse, care arăta rău, era palidă, trasă la față și morocănoasă. „În scurtă vreme se sfârșește totul între dânșii”, își spuse Margot în treacăt; dar mai copleșitoare era nevoia pe care o simțea de a se destăinui, fie chiar și fetei care se lipise de pieptul lui, ca și dânsa.

— Fosseuse! izbucni biata Margot și o îmbrățișă emoționată; nu mai era femeia învățată, nici prințesa, ci o făptură care avea nevoie de sprijin. Fosseuse, e un lucru de râs, dar și de plâns: vor să-l închidă pe fratele meu, regele, la mânăstire din pricină că nu are copii. Din propria lui voință a și început să poarte straie călugărești, a lepădat iarăși fundele și penele, i-a alungat pe favoriți și s-a dus în pelerinaj cu regina, ca să prindă rod și să-i dăruiască un moștenitor. Dar s-a ales cu picioarele pline de bășici, și regina tot stearpă a rămas. Nu-i așa că-i de râs? Sigur că-i de râs, să nu poți face atâta lucru, să naști. Se dau în spectacol în fața întregii Curți, care măsoară batjocoritor burta reginei. Iar pe rege îl văd căscând din cauza zadarnicelor lui încercări de a deveni tată și toți cască o dată cu el. Veselă Curte, ha, ha!

Și în timp ce se căznea să râdă, mâinile îi alunecară de-a lungul feței și deodată descoperi, printr-o atingere întâmplătoare, ceea ce ar fi putut afla mai demult dacă ar fi dorit s-o știe. „Ea, străina, are să aibă un copil de la Henri. Pe când eu nu, eu nu m-am priceput la un lucru așa de simplu ca acela de a face un copil. În loc de rege și de regină îmi băteam joc chiar de soarta mea.” Și pipăi trupul străin până când fata se supără.

— Ce vi s-a năzărit, doamnă! bâzâi Fosseuse. Am să-i spun regelui că mă persecutați fără vină.

— Stai binișor, fetițo, cum aș putea să fac vreun rău copilului său?

— Și mă și insultați, doamnă!

Fosseuse, atât de blândă odinioară, se înăbușea de

mânie, gâtul i se învinețise.

— Dacă n-ar fi plecat, mi-ar fi stat martor că sunt bănuită pe degeaba, doamnă. Nu-i nimic adevărat, doamnă. Nu mă puteți suferi și vreți să mă pierdeți, țipă Fosseuse, când își recăpătă răsuflarea.

Dar Margot vorbi cu atât mai încet:

— Nu trebuie să ne audă toată lumea, copiliță, ai încredere în mine. Îți vreau binele ca o mamă. Putem să plecăm împreună, vreau să te asist și să te ajut chiar eu.

— Doamnă, vreți să mă ucideți. Nu-i nimic adevărat din ceea ce credeți.

— Ascultă-mă, te rog. Spunem că plecăm din pricina ciumei, căci a apărut cu adevărat într-o casă care aparține regelui, aproape de aici.

— Regele! țipă Fosseuse, care auzise tropot de copite, apoi fugi din odaie, se poticni și fu gata să cadă.

Dar Margot o sprijini, de dragul copilului. Puțin după aceea intră în odaie Henri și se arătă furios pe biata Margot. N-o crezu nici o clipă când voi să-i explice totul. Ci dădu mai degrabă crezare micuței mincinoase și prostuțe. Așa încât, pentru întâia oară, Margot văzu limpede că fericirea ei luase sfârșit. Pierdu încrederea de sine, care fusese atât de puternică în tot timpul petrecut la Curtea din Navarra. Iar o dată cu viitorul asigurat, pierdu și ținuta, lăsându-se pradă firii ei, ca altădată la Luvru.

Preaiubitul ei frate d'Anjou, odinioară d'Alençon, veni după o bucată de vreme pentru tratative și-l aduse cu sine pe frumosul său scutier. Cum îl văzu, biata Margot fu subjugată de acest gentilom, care îi deveni îndată stăpânul gândurilor. Nu se ascunse de fratele ei. Dacă ar fi fost bărbat și urâtă ca el, ar fi devenit ca și dânsul un om de nimic și și-ar fi irosit toată viața, nu numai o parte din ea.

— Champvallon e cel mai frumos bărbat din antichitate și până astăzi! afirmă solemn Margot.

— Taie-i capul, îi propuse fratele, îmbălsămează-l,

împodobește-l cu pietre prețioase și poartă-l cu tine peste munți și văi; e procedeul cel mai sigur, cum o știi și tu, surioară dragă.

— E soarele sufletului meu! E inimioara mea frumoasă, e totul pentru mine, e Narcisul meu!

— Am să-i repet cuvânt cu cuvânt, îi făgădui fratele, și o făcu cu dragă inimă. Are să fie o lecție pentru încornoratul tău Navarra. A dezgustat-o de mine pe englezoaică, și doar îmi aducea în fiecare dimineață șocolata. Îmi zicea „italienașul ei” și voia să se convingă mereu că n-am vreo cocoașă ascunsă. Ha, ha!

Avea același râs ca preafrumoasa-i surioară, ușor ca o atingere a arcușului pe strunele cele mai grave. Din nefericire frumosul sunet devenea însă, la el neplăcut din cauză că ieșea dintr-un trup firav.

— Mi se pare că am să revăd curând la Paris o anume regină care s-a săturat până peste cap de Curtea ei, îi spuse el mai târziu, la despărțire, și plecă o dată cu neasemuita comoară ce-i slujea de scutier.

Margot plecă la băi, însoțită de slujitoarele și de gentilomii ei, nu însă și de Henri. Acesta o dusese pe Fosseuse în altă localitate balneară. Mai înainte încercase însă stăruitor să le convingă pe cele două femei să plece în același loc. Nădăjduia că dragostea pentru el le va împăca - greșeală pe care amândouă i-o luară în nume de rău, cu toate că e o greșeală dintre cele mai obișnuite. Iar Henri o făcu numai din pricina inimii lui simțitoare, căci o vedea plângând adesea pe biata Margot. Plângea, desigur, pentru că Fosseuse avea să dea naștere unui copil și dânsa nu, își plângea de milă pentru că își pierduse fericirea din cauză că era stearpă, plângea din pricina neliniștii, care iar o cotropise, și a aventurilor, care începeau din nou. Dar vărsă lacrimi și de dragul aventurierului, a frumosului din antichitate; și se mângâie cu gândul că măcar această mâhnire și-o datora numai ei, și nu vreunei umilințe

suferite din partea altcuiva.

„Dacă ai ști! își spunea în adâncul inimii ei chinuite, când Henri o tot zorea să vină în același loc cu Fosseuse și cu dânsul. Te urăsc și-l iubesc numai pe Narcisul meu!” Dar nu era așa; Margot nu-l ura încă pe Henri; prin sforțări, pe care la început nici noi nu le luăm în serios, se poate, însă, ajunge și acolo. Iar pentru Henri trebui să aleagă, se hotărî nu pentru cea mai bună prietenă a sa, ci pentru iubita lui, pe care o duse de la Pau în sus, către munți, la Eaux-Chaudes. Era un loc singuratic, unde se ajungea anevoie. Înainte de sfârșitul drumului, călătorii trebuiau să treacă printr-una dintre cele mai primejdioase văi ale Pirineilor, numită Gaură, ceea ce nu era ușor cu o femeie în starea în care se afla Fosseuse.

Acolo descoperi și invidioasa Rebours cum stăteau lucrurile; până atunci crezuse că era vorba de o boală de stomac pricinuită de prea multe dulciuri. Păstră însă taină pentru dânsa și se folosi de ea numai spre a o înspăimânta pe iubita cea dușmănită când erau singure. Biata Margot nici nu-și putea dori ceva mai bun. De altfel de aceea și hotărâse să plece și Rebours; spiritul ei se desfăta măcar cu această răzbunare, în timp ce se îmbăia singură și părăsită la Bagnères. Orășelul acesta e așezat pe niște coline domoale, în ținutul Bigorre, nu în Béarnul hughenot, pe care Margot jurase să nu-l mai calce de când fusese ofensată la Pau, din pricina liturghiei.

Biata Margot se depărtă de suită, rătăci prin păduri, și, cum purta la dânsa un pumnal spre a se apăra, scrijeli tot soiul de nume în stâncă. Mai întâi și întâi pe acela al pierdutului Narcis, cu înfățișare de statuie antică, alături de care făcu o schiță a însușirilor lui trupești. Între timp plânse cu lacrimi amare, până când i se puse o pânză pe ochi. Iar când ochii i se uscară, citi ultimele slove așternute, care întruchipau un nume: Henri. Biata Margot se mânie și puse dedesubt o cruce. După care plânse și mai

amarnic.

Întru acestea, la Eaux-Chaudes se bucurau cu toții de frumusețile naturii și de minunatele ei ape. Căci o femeie care face baie în izvoarele calde e sigură că va avea o naștere ușoară. Dar și altminteri, aceste ape sunt bune pentru tot soiul de răni, pentru durerile pricinuite de desele înnoptări afară pe pământul rece, precum și pentru cele pricinuite de toate celelalte cazne ale războiului. Amândoi, Fosseuse și Henri, rămâneau ceasuri întregi în baia ascunsă privirilor prin niște umbrare de frunze, anume construite în acest scop, pentru care lucrătorii primiseră câte șase livre. Sub fiecare umbrar se scălda câte un ofițer bolnav ori câte un oaspete, pe care Henri îl despăgubea de toate cheltuielile, ca să se lățească în lume vestea despre izvoarele din Pirinei. Poeți ca Du Bartas ticluiau versuri despre ele și își primeau la rândul lor răsplata. Mulți oameni urcau de aceea drumul, plin de primejdii, până acolo sus; regele Navarrei nu era niciodată singur. Sora sa, care administra provincia în timpul lipsei regelui din Pau, îi trimitea oameni cu rapoarte, călărind catâri. Și tot pe catâri se clătinau, urcând potecile abrupte, burdufurile pline cu vin. Așa încât, pentru treburi ori pentru plăceri, munții fremătau de viață.

Jos în vale, Margot se așezase la Bagnères, orășel cu multe înlesniri, cu terme bine întreținute; încă domnii și doamnele din antichitate se îmbăiaseră acolo și băuseră apa izvoarelor țâșnitoare. Acum, cele mai bune case fuseseră ocupate de suita reginei de Navarra, care se foia în jurul ei, răspândea mirosuri plăcute și îi aducea laude. Dar Margot se gândea numai la risipa de trudă, grijă și răbdare făcută de iubitul ei stăpân pentru Fosseuse, care-i purta feciorul în pântece. Pentru că dânsa era stearpă, fusese lăsată singură. „Bagă de seamă că până la urmă apa asta să te facă și pe tine să dai rod! Pentru că până atunci iubitul și nesuferitul tău stăpân va rămâne la cealaltă,

care-i și dăruiește un copil.”

Dar când bea apă din izvorul fierbinte și intră în baie, i se părea că bea însăși nimicnicia și zace într-o criptă de piatră, ca o moartă. Și imediat cerea să audă glasuri răsunătoare, vesele, prin ușile deschise ale cabinelor de baie, de-a lungul coridorului văruit în alb. Voia să asculte versuri și să-și audă glasul armonios. În fiece zi asculta însă și sorbea, cu mai multă ardoare decât apa de leac, sfânta liturghie, cuvintele de îmbărbătare ale preotului, rugăciunea pentru copil. „Are să se întâmple, o simt, mi-e scris. Am să port la sân pe fiul lui și atunci n-are să mă mai alunge și s-o ia pe Fosseuse. Nu trebuie să-l urăsc. El va fi regele Franței, eu regina, prințul moștenitor se va naște din pântecul meu. Vom fi fericiți, ne vom liniști. Marea noastră dragoste, crima, frământările noastre nu vor fi fost în zadar. Liniște, liniște și fericire!”

Întorcându-se la Nérac, biata Margot crezu cu tot dinadinsul că era pregătită. Dar într-o bună dimineață, scumpul stăpân dădu deoparte perdeaua de la patul ei; temător și stingherit, o rugă s-o ajute pe Fosseuse. Să fie așa de bună și să-l ierte că până atunci i-a ascuns ce s-a întâmplat. La care dânsa răspunse că orice i-ar face el... dar nu mai putu să-și sfârșească vorba. Se duse totuși în odaia suferindei și, după ce-i îndepărtă pe toți cei de față, căci Fosseuse înșelase toată lumea până în ultimele clipe, o ajută, cuprinsă de smerenie, să aducă pe lume o fetiță. Nu era fiu, primejdia fusese înlăturată; Fosseuse nu-i putea sta în cale. Și Henri încuviință chiar ca Margot, când plecă la Curtea Franței, s-o ia cu dânsa pe favorita căzută în dizgrație. Pentru Henri era o ieșire lesnicioasă și o ușurare.

Pentru Margot era ceva mai mult. Mai întâi pleca pentru a-și păstra demnitatea; căci, chiar dacă n-ar fi fost sora regelui Franței - care coborâse până la Henri înainte de a se fi învățat de dragul lui până și cu smerenia - era totuși

femeie. Măcar că stearpă și fără nădejde de a mai avea un fiu și a-și afla liniștea. La drept vorbind nu dorea ca sfada dintre dânsa și iubitul ei stăpân să izbucnească în timp ce se mai aflau încă împreună, să nu ajungă a se urî cât mai dormeau încă în paturi alăturate. Acestea fuseseră singurele motive care o îndemnaseră să plece; dar se înțelege că mai târziu s-a recurs la ajutorul ei pentru, obișnuitele planuri de a-l ademeni pe regele Navarrei la Curtea Franței, de parcă dânsa ar fi cunoscut mai puțin decât el primejdiile acestei Curți. Totuși le tăgădui, și în scrisori vorbind de dușmanii lui Henri, îi înfățișă în plină decădere: pe Guise îmbătrânit, pe fratele său Mayenne înspăimântător de gras. De ce făcea asta biata Margot?

Scria de pildă: „Dacă ați fi aici, vi s-ar pune cu toții la dispoziție. În opt zile ați dobândi mai mulți prieteni decât într-o viață întreagă, acolo, în sud." O scria pentru că și dorea acest lucru, mândră cum era de stăpânul ei. Și apoi poate că exprima adevărul, sau poate numai în parte, fiindcă era dușmănit ca și înainte de Guise și nu prea iubit de fratele ei. Dacă regele Carol al nouălea nu putuse opri noaptea Sfântului Bartolomeu, ce-ar fi putut împiedica urmașul său? Acesta era cum nu se poate mai slab; nici un rege nu fusese încă atât de plin de toane, atât de dezorientat, de hăituit și de părăsit. Iar domnii de Lorena arătau la drept vorbind altfel decât îi înfățișase Margot. Orașul mișuna de călărimea lor; ei și nu regele făceau numirile, încasau dările și dădeau porunci. Dacă Henri ar fi riscat să plece acolo, în bârlogul ucigașilor, regele Franței l-ar fi primit, poate, ca pe salvatorul lui. Dar cei din casa Guise? Navarra era singurul care le mai stătea în cale, cum îl înștiințau pe regele Spaniei. Ce s-ar fi ales atunci de el? Cel care se află aproape pe tron nu mai ucide, se înțelege, cu mâinile lui. Așa ceva se putea întâmpla pe vremea amiralului Coligny. Acum, Guise și Liga lui puneau la cale, oricând voiau, o ridicare a gloatelor; iar cu un astfel de

prilej putea prea bine să fie ucis și Navarra.

La Nérac nu dăinuia de altfel nici o îndoială în privința asta; sfatul de taină își arătă părerea, și Mornay o așternu pe hârtie. Citind acum scrisorile bietei Margot, Henri le socotea o dovadă a trădării; nici nu se putea altfel, și într-o măsură așa și erau. Dar, trecând peste asta, ele mărturiseau totuși o anume dorință sinceră de înălțare pentru stăpânul ei. Dat fiind, însă, că îl chema alături de dânsa, Margot încurca singură lucrurile și-și anula meritul, așa încât Henri nu-l mai vedea.

La invitațiile cu două înțelesuri, el răspunse cu o jignire fățișă. Îi ceru să n-o îndepărteze pe Fosseuse, ci s-o țină mereu pe lângă dânsa; în chipul acesta puse capăt cu bună-știință legăturilor lor prietenești. De altfel nici nu se mai gândea la Fosseuse. Căci între timp fusese fericit și atras de o altă femeie. De data aceasta nu era vorba, însă, de o dragoste ușuratică și cu atât mai puțin de o patimă, întunecată ca soarta ori ca sângele. Când o cunoscuse mai de-aproape pe această doamnă din Bordeaux, Henri fusese fermecat de numele Corisande pe care și-l luase singură și îi dădea o aură de făptură aleasă, coborâtă din poezii cu iz romantic. Îl impresionase suita ei fantastică, un bufon pitic, un maur înalt, papagali, maimuțe și câte altele, de care se înconjura când se ducea la liturghie. Contesa de Gramont era înțeleaptă, vorbea frumos și era mai cu seamă bogată. Spre deosebire de alte frumuseți, avea pielea foarte albă. Întrucât era o prietenă din copilărie a surorii sale, Henri o văzuse și mai înainte. Acum, însă, dintr-o dată se îndrăgosti de dânsa sau cel puțin așa crezu.

Nu încape nici o îndoială, din prima zi femeia îl iubi mai mult decât o iubea el. Se gândise și mai înainte la dânsul, și fastul ei avea tocmai menirea de a-i atrage luarea-aminte. Iar de când faima îi făcuse numele cunoscut, îl visase în toate nopțile și-și pusese în gând să devină muza lui. Muza unui mare prinț și soldat, căruia să-i ridice

regimente cu banii ei, iar după bătălii și izbânzi să-i deschidă brațele-i albe. Și mai cu seamă să-l facă să-i trimită scrisori, scrisori nenumărate; pentru dânsa Henri va fi un scriitor fără pereche. Toate astea vor dura ani îndelungați, până când ambițiosul se va potoli. Și vor lua sfârșit și pentru că obrazul muzei nu va mai ademeni, ci va fi acoperit cu pete roșii. Iar ca oricare alta, va fi și dânsa dezamăgită, va deveni acră, fără să țină seama că și-a împlinit menirea, pe care singură și-a ales-o, ca și numele de Corisande.

Cu totul altfel stau lucrurile în ceea ce o privește pe Margot. Henri nu-i trimite scrisori frumoase, meșteșugit ticluite. O simte lângă dânsul numai atât timp cât îi e trupește alături; nu-i de neînlocuit, după cum de altminteri nu-i nici una. Dar i-a modelat tinerețea de la un capăt la altul cu farmecul și blestemul ei; și amândouă aceste lucruri vin din viața adevărată, nu ca la muzele alese. Margot nu va ridica regimente pentru singurul și iubitul ei stăpân, ci mai degrabă va trimite oști împotrivă-i. Căci, stearpă, ea e cea din urmă piedică ce zădarnic încearcă să-l oprească pe calea-i spre tron. Până la urmă se va uni chiar și cu Liga casei de Guise și a necuratului, împotriva propriei dinastii, din ură față de iubitul ei stăpân. Iar când nesocotitu-i frate va muri, va alerga năucită de colo până colo în locul lui, așa cum te frământi la prăbușirea unei case; și minată din urmă de ura fratelui ei, regele, va dispare până la sfârșit ca o femeie părăsită - nici măcar rău nu va mai putea face, atât de singură va dispare Margot!

Deocamdată, însă, e încă la Luvru și încearcă să-l atragă pe Henri cu descrierea serbărilor de acolo. Știe, se înțelege, că are o nouă prietenă; nu suflă totuși o vorbă despre asta, dar se răzbună. Din nefericire, Narcisul fără seamăn s-a însurat; îl înlocuiește, însă, curând și din belșug. Fratele ei, regele, îi aruncă în față, în plin bal, toate numele amanților. Așa încât a doua zi e nevoită să

plece, dezonorată, părăsită, ba pe drumul de înapoiere către sud mai e și oprită de ofițeri ai regelui și percheziționată ca o hoață. Cine îi iese, însă, în întâmpinare, o ia cu dânsul în castelul lui și se arată cu ea la fereastră? Cine-i bun cu Margot, o îmbrățișează în tăcere, îi dă a înțelege că cineva suferă alături de dânsa și încearcă împreună cu dânsa simțământul rușinii?

Seara se ține lângă Henri, care se preface a asculta foarte atent ceea ce-i spun gentilomii săi, numai pentru a nu fi nevoit să vorbească el însuși prea mult și mai cu seamă nu cu dânsa. Lui Margot i se ridică un nod în gât, plânge în ascuns. Sunt lacrimi de bucurie, pentru că el e atât de bun. Și se mai amestecă printre ele și lacrimi de ciudă pentru neputința ei. „Iubește, și de data asta cu adevărat! Eu stau în calea tuturora, a iubitei lui cu numele acela caraghios, care are să mă otrăvească într-o zi, și, din pricina asta, și pe el. Ce folos de bunătate? Eu nici nu mai exist.”

Tocmai în clipa aceea Henri caută pe sub masă mâna ei și i-o strânse. La început, Margot înlemni de spaimă. Zăpăcită de temeri, prin minte îi fulgeră gândul: „Își ia rămas bun!” Apoi se înfioră din nou, de data asta însă de bucurie, pentru că lucrurile nu ajunseseră încă acolo și pentru că răul cel mai mare va mai cunoaște o amânare. Sângele i se adună la inimă; ferindu-se să nu fie văzută, se aplecă repede deasupra mâinii lui și i-o sărută. După care încetă să plângă, se ținu dreaptă și privi țintă înainte, căci începea să se depărteze de acele locuri, o simțea, voia să se recheme, dar nu găsea nici o cale de întoarcere. Cum, Margot? Niciodată? Întoarce-te dacă poți! Nu poți? Trebuie să pieri, să te stingi? Margot!

ÎNMORMÂNTAREA

Ultimului rege din casa Valois îi plăcea să danseze numai pentru el, ca un copil, dar tot cu fața întunecată, așa cum era întotdeauna. Deodată îi veni chef să pună deoparte actul trecut cu multă grijă pe curat și să-și lepede blana. Într-un pieptar de mătase albă, cu statura lui de băiețandru, cu coapse subțiri, începu să se miște de colo până colo prin fața unei oglinzi, pe care slujitorii i-o așezaseră anume. O muzică depărtată îi cânta, și în odaia liniștită regele făcea pași de dans, lua poziții și descria figuri de o grație nespusă. Cu pleoapele plecate, își privea în oglindă făptura, de parcă se uita la un străin. Nu, nu era el. Și, din păcate, nici nu se simțea ca un dansator înaripat, înzestrat din belșug de cel de sus, ușor, neurmărit de amintiri. Pe el, dimpotrivă, îl urmăreau pas cu pas, numai făptura pe care o vedea în oglindă nu avea amintiri, după cum n-avea nici cap, căci i-l tăia rama. Înconjurat de spirite întunecate, capul se gândea la moarte.

Fratele său François era bolnav, fără scăpare; sângele i se scurgea din trup, ca odinioară celuilalt frate, lui Carol. Fără nici un folos își irosise în Flandra ultimele puteri, și acum trăgea să moară. Regele nu avea copii și nici nu mai nădăjduia să capete vreun moștenitor, căci nimic nu ajutase, nici băile reginei, nici marele pelerinaj de unde se alesese cu bășici la picioare, nici rugăciunea stăruitoare pe care întreaga Curte o făcuse ocolind, pe dinăuntru, biserica Notre-Dame. Se încercase totul; spaima, neliniștea și chinurile nesiguranței s-ar fi domolit oarecum dacă cel în care s-ar mai fi putut pune nădejde nu ar fi fost pe moarte. Desigur, nu e ușor să te împaci cu gândul sterilității, să te supui voinței de sus și să pieri, în orice caz un Valois nu poate să se împace cu acest gând. De două sute de ani domnește dinastia sa și, iată, el îi va pune capăt. Numai

când și când i se pare că pieirea a și venit; dar nu se lasă înșelat și mințit, își ține mintea trează și caută ca în fiecare zi să încerce fiorul morții, până când se va obișnui și sfârșitul nu-l va mai înspăimânta. Căci în perspectiva unor epoci întregi și a unei dinastii care se stinge, moartea nu e la fel de cumplită ca pentru un singur om cuprins de slăbiciune.

Spre a se îmbărbăta cât de cât, regele dansa de unul singur, prindea ceasuri întregi o minge mică într-o cupă ori își punea pe după gât o legătură albastră de care atârna un coș cu niște cățelandri. Aceștia se gudurau și scheunau, adică trăiau în locul lui, așa încât el nu mai avea nevoie să facă nici o mișcare. Când i se vesti moartea ultimului său frate, parcă se scurse și din el viața; nu tresări și nu spuse nimic. Cei ce intraseră la el încremeniră; le venea să-l împungă cu degetele ca să vadă dacă mai trăiește.

Curtea se aștepta ca acum să facă iar pe călugărul, să cânte în cor alături de frații întru tagmă, printre sfeșnice de aur și cădelnițe, concepute chiar de dânsul, din dorința de a lucra câte ceva. Dar nu, pregăti niște funeralii frumoase ca o nuntă. Și trebui să ia parte la ele și poporul, care de altfel suporta și cheltuielile deopotrivă de mari cu cele cerute de nunțile favoriților regelui. Pentru a întregi apoi cortegiul funerar, fusese chemată întreaga preoțime, chiar și popii care predicau de la amvon împotriva regelui. Mergeau înaintea sicriului, purtat de gentilomi ai mortului, după care venea regele - singurul supraviețuitor al dinastiei lui, ce odihnea în cripte. Lumea se minuna foarte; ultimul Valois aranjase totul parcă spre a arăta cât mai limpede ce singur era, în clipa aceea și de-a pururea. Pășea singur în mijlocul alaiului, care înainta de-a lungul străzilor cernite, fără regina cea stearpă și la bună depărtare de toți ceilalți, numai străini. În fața lui, sicriul celui din urmă frate era îmbrăcat în pânzele steagurilor din campaniile pe care le purtase mortul, e drept fără prea

multă cinste și unele chiar împotriva regelui, fratele său. Regele îi dorise moartea și acum, când dorința i se împlinise, pășea de unul singur în mijlocul alaiului, între sicriu și străini.

În primele rânduri ale suitei sale se aflau favoriții Joyeuse și Épernon, pe care îi dăruise cu ducate și cu cele două surori ale reginei. Apoi veneau vrăjmașii săi, cei din casa Guise, care țineau să-l moștenească împotriva voinței regale.

Se înfățișau cu mai multă fală decât regele însuși; suita lor, mai numeroasă, strălucea, caii, purtați de frâie, erau mai de soi. Iar ei înșiși pășeau plini de măreție. Ducele de Guise căpătase între timp trăsături aspre. Nu mai radia senin ca odinioară deasupra gloatei și a oamenilor onorabili, erou din visurile nevestelor lor. Căci nu mai avea nevoie să seducă ori să facă daruri. Acum poruncea. Nici orășenii, nici țăranii nu erau rugați să-și dea încuviințarea; cine nu intra în Ligă, ascultând orbește de conducătorul ei, era pierdut. Muncește-i și fă-ți slujba de ostaș! Plătește-i contribuția, stai zile întregi în picioare, neluând în seamă varicele, la toate adunările partidei, ori de câte ori Liga își adună aderenții! Dacă nu, rămâi pe drumuri și, fără putința de a vinde, devii un proscris, nu te ia în seamă decât spionul și trădătorul, care te denunță. Iar dacă cineva dă mai apoi de hoitul tău, îl ocolește de departe.

O coaliție tainică de ucigași crește necontenit, se întinde peste țară și îi suge vlaga, în timp ce legile se dovedesc neputincioase, ca și regele de sub baldachin la înmormântarea ultimului său frate. Jumătate din convoi - clerul, armata și Curtea, oamenii onorabili și poporul - vorbește despre succesiunea lui, de parcă pe el l-ar înmormânta. Iar mâine, chiar favoriții regelui vor trece la Guise, Liga îl va înlătura, încă în viață fiind, și îl va alunga într-un colț, până când cineva îl va ucide. Regele cunoaște bine multe din cele ce vor urma, se străduiește însă să

umble drept sub baldachinul țesut cu aur, și aude ce vorbesc ceilalți, cum îi împart provinciile și își dezvăluie pretențiile la slujbe, finanțe și armată. Sigur, nu aude cu adevărat, depărtarea dintre el și ceilalți e prea mare, dar simte. Sufletul îi e bântuit de presimțiri care parcă aduc cu niște șoapte. Închide ochii și i se pare că rătăcește în noapte, printr-o pădure plină de primejdii. Cine să-l apere? Deodată tresare: se aude un vuiet. De pe treptele unei biserici un grup strigă: „Crapă odată, Valois!”, lucru pe care de altfel nu-l aude pentru prima oară, de când sunt puse la cale și plătite asemenea treburi. Gărzile se avântă, cei care strigă o iau la fugă. Se produce învălmășeală, alaiul șovăie. Baldachinul se pleacă, se lasă ușor deasupra regelui, care se încovoaie, îndoaie un genunchi, apoi pe al doilea, și până la urmă ajunge să-și rezeme chiar fruntea de pietre.

Când se ridică din nou și-și vine în fire, bagă de seamă că cei din familia Guise l-au înconjurat ca să-l apere. Îl acoperă cu totul, poporul îi vede și-i aclamă numai pe ei. Cardinalul de Lorena își arată fără rușine chipul de lotru. Cel de-al doilea, Mayenne, înfățișează privirilor rotunjimi mai proeminente decât au de obicei oamenii vicleni; asta se știe și se cunoaște prea bine. Ducelui, corul plătit îi strigă: „Marele om!” iar tainica alianță de ucigași, pe care el ar vrea s-o vadă una cu țara, zbiară: „Trăiască!” Ar vrea ca tot acest popor să devină o coaliție secretă de ucigași și socoate că prea puține mai sunt piedicile ce-i stau în cale. Ducele - „Marele om! Trăiască!” - nu mai face acum pe binevoitorul, ci vrea să se știe că-i aspru. Sub pielea feței se ghicesc mușchii puternici, care dovedesc hotărârea lui. După ce-l va înghesui pe rege într-un colț, va împărți regatul între doisprezece dintre cei mai de frunte ticăloși ai săi iar toți ticăloșii subalterni vor avea dreptul să jefuiască și să ucidă. Bineînțeles, cu condiția să dovedească la rându-le o supunere oarbă, căci altfel ar fi

puși și ei cu botul pe labe și s-ar întinde pentru vecie în loc să stea drepți. Lucrurile sunt hotărâte, n-aveți decât să vă uitați la grămada de mușchi dimprejurul gurii conducătorului. A ucide și a fi ucis, o noapte a Sfântului Bartolomeu fără sfârșit, așa trebuie să fie împărăția conducătorului, ura!

Dat fiind că îl țineau strâns între dânșii și desființaseră depărtarea pe care o păstrase, regele cel uitat nu mai știa pe ce lume e, oricât îi simțea și îi auzea pe cei din jur. Îl trase lângă dânsul pe unul dintre tinerii din casa Guise - căci ducele avea feciori, nu era sterp, nu, nu era sterp - îl trase lângă dânsul și-l ținu strâns ca pe un fiu. Astfel asistă la slujba religioasă, iar drumul de întoarcere la castel îl făcu tot în mijlocul ucigașilor săi și ai țării sale, care pentru moment încă îl mai apărau. Gentilomii și lefegiii lor se alăturau din toate părțile cortegiului, care se îngroșa mereu și nu mai vorbea ochilor de doliul după un Valois, ci de puterea născândă a casei Guise. Cel din urmă Valois îl ținea de braț pe unul dintre copiii acestora și mergea în pas cu sunetul tobei pe care o bătea armata lor - se înțelege pentru ei, nu pentru dânsul. Sub cerul nesfârșit și aspru al acestei împărății, pentru el suna doar un biet clopoțel de înmormântare strident, care se auzea de departe, tot mai de departe.

MUZA

În zelul ei pentru biserica romană, pentru Guise și, cu mai multă ori mai puțină bună-știință, pentru sfâșierea regatului și pentru Spania, sfânta Ligă mai avea un necaz, chiar dacă nu prea însemnat. O neliniștea regele Navarrei, care nu i se putea împotrivi însă prea serios. Căci atunci

când o mișcare atât de măreață a cuprins un popor ce s-a trezit, ea trebuie să-și atingă neapărat ținta. Totul vorbește în favoarea ei, și mai cu seamă onoarea națiunii, care nu mai vrea să rabde o asemenea rușine ca erezia. Cu astfel de prilejuri se vădește și că „rușinea” are puțini bani, iar „onoarea” mulți. Drept urmare, la fel stau lucrurile și cu soldații. Mai toți sunt de partea „onoarei”; altminteri, nici n-ar voi să știe de dânsa.

Nimic nu trebuie neglijat, iar regele Navarrei prea face să se vorbească mult despre el. Așadar, Liga hotărî ca acest lucru să ia sfârșit. Fu pus deci sub supraveghere și în curând se află că se duce mereu la contesa Diana de Gramont, într-unul din castelele acestei doamne bogate, care se află tocmai în Guyenne, unde regele Navarrei putea fi mai ușor prins. Liga presără atunci cu călărime toate locurile pe unde ar fi putut trece. Din păcate, însă, regele nu se arătă de loc pe acolo, căci știa că vor să pună mâna pe dânsul și se ferea de capcane. Era mai bine informat decât Liga, și anume chiar de către contesa de Gramont. Având în vedere că prietenului îi venea acum greu s-o viziteze, castelul ei deveni centrul serviciului lui de cercetași. Când dânsa îl sfătuia să nu vină, el îi scria, și pe vremea aceea începuse să aibă un stil mai viguros, fiindcă pornise către un țel mai înalt. Într-o zi, în timp ce Diana se afla la Bordeaux, Henri se adresă astfel muzei sale:

„Suflete! îi scrise. Slujitorul pe care l-au prins la moară, căutându-mă pe mine, a fost ieri din nou pe la mine. L-au întrebat dacă n-are cumva o scrisoare și el le-a răspuns: «Ba da, am una». Le-a dat-o, au deschis-o și i-au înapoiat-o. Era o scrisoare de la tine, draga mea.”

Ajuns aici, Henri zâmbi în sinea lui. Se gândea ce plăcut e să scrii răvașe de dragoste, căci în ele bate pulsul naturii. „Le-a fost rușine de bănuiala lor grosolană și au dat înapoi slujitorului hârtia, lăsându-l să plece. Din pricina

asta încă n-au aflat că sufletelul meu îmi înarmează cu banii ei soldați gasconi; până acuma douăsprezece mii, și vor urma și alții. Căci îmi datorează de două ori pe atâția și am să-i dobândesc. E o femeie ambițioasă. Iubește un rege fără bani, fără țară și fără soldați. E cea dintâi iubită care nu mă costă nimic, ba mai și plătește. Dar nu se va căi. Și la gândul acesta sângele începu să-i clocotească, uită de soldați, de bani și adăugă repede: Plecarea-i mâine la amiază; plec și eu și vreau să-ți acopăr mâinile cu sărutări. La revedere, cu bine, comoara mea cea mai de preț! Nu-l uita pe micuțul tău!"

Căci așa ședeau lucrurile. „Micuțul" se adresa protectoarei și muzei sale. Și nu își îngăduia să amintească din tot trupul ei decât de mâini, cu toate că sângele îi clocotea. Muza îl învățase ce înseamnă respectul și o exprimare aleasă cum nu avusese mai înainte, a simțămintelor - păstrându-și-le, totuși, la fel de puternice. A doua zi la prânz plecă spre Bordeaux, cum fusese prevăzut, curios să știe ce-i va spune muza despre caraghioasa luptă pe care o dăduse împotriva câtorva oameni și a regelui Franței. Lupta se sfârșise cu doi morți, iar prada era de cinci cai; îl va mustra, desigur, socotind că nu era o faptă vrednică de el. Dar și de data asta îi fusese viața în primejdie. Iubește-l și de aci înainte pe micuțul tău!

Deodată smucește frâul, căci se văd niște păduri ce bat în siniliu, îndărătul unei lunci udate de apele Garonnei. La marginea crângului s-a ivit o femeie călare. Șade de-a curmezișul pe spinarea lată a calului, rochia albă îi atârna mult în jos, sclipind în soare. Se pleacă puțin înainte și-și înclină fruntea, să-l recunoască pe Henri. Mișcarea îi e plină de grație; pare o făptură nepământească, coborâtă din ceruri cu făgăduieli de slavă și mărire.

— O zână! strigă Henri, sărind din șa și punând un genunchi la pământ.

Dar zâna îi face un semn cu mâna, și nestematele fulgeră în lumină. Henri se ridică îndată și aleargă către dânsa. Îl întâmpină cu mâna abia întinsă, se apleacă ușor, apoi își înalță fericită privirea spre cer. Henri îi acoperă mâna cu sărutări, ea își apasă buzele pe creștetul capului său.

Scena era pe măsura ei și amândoi încearcă o aleasă desfătare - mai ales Henri, cu devotată lui curtenie pentru femeie și pentru numele ei Corisande. Un astfel de nume îți stârnește simțăminte înalte. Se așezară pe malul râului, printre plopi. Henri era cam îngrijorat din pricina cailor, dar aceștia pășteau liniștiți.

— Neasemuita mea prietenă! rosti el plin de foc.

— Sire! îi răspunse dânsa rugătoare și în același timp cu mărinimie.

Ochii ei mari, plini de o fericire de negrăit, lunecau peste priveliștea odihnitoare, peste pomii ce abia foșneau, peste apa care șoptea.

— Numai noi doi! Nu știm nimic despre război, spaimele ciumei nu ne-au ajuns nicicând la urechi. Toate acestea or fi existând pe lume, dar nu ajung până la noi. Zadarnic ne caută loviturile vrăjmașe, suntem așa de departe de oameni!

Henri mișcă puțin din umăr, către tufișul sub care îi lăsase pe însoțitorii lui. Ai ei așteptau în pădurice, îi și zărea pe câțiva; dar trebuiau să iasă cu toții la iveală când idila se va fi consumat. Se însufleți, descriind iubitei insula pe care voia să trăiască amândoi. O descoperise de curând. Un canal împrejmuia fermecătorul ostrov plin de grădini, printre care treceai cu barca, ascultând cântecul a fel și fel de păsări.

— Uite, sufletelule, penele lor. Deși cu mai mare plăcere ți-aș fi adus niște pești. E de speriat câți pești sunt acolo și pe degeaba, un crap mare e trei groși, o știucă cinci.

Fără voia lui părăsise tărâmul simțămintelor pentru

acela al faptelor. Atunci îi răspunse și dânsa că plăcinta pe care i-o trimisese el fusese cum nu se poate mai bună. Cât despre mistreții îmblânziți, se aflau acum în parcul castelului ei Hagetmau și nu-și putea închipui un lucru mai drăguț decât o fiară cu atâția țepi.

— Sire, ghiciți de minune gustul slujitoarei voastre. Am să vă fiu recunoscătoare până la sfârșitul vieții.

În vorbele ei era desigur și ironie, dar maternă. Nici nu se putea altfel. De aceeași vârstă cu el, dar mai matură, femeia aceasta de treizeci și doi de ani privea cu superioară îngăduință cum îi rătăceau mâinile pe trupul ei. Cu totul străină parcă de ce se întâmpla, chipul îi rămase alb, iar ochii îi exprimau o afecțiune senină. Știa ce voia și credea că-l cârmuiește cum îi place. În clipa aceea îi menaja susceptibilitatea de rege, amintindu-i de darurile ce i le făcuse și de recunoștința ei, chiar dacă vorbea cu o ironică îngăduință. Abia apoi trecu la propriile ei binefaceri, care erau mult mai mari și-l îndatorau - pentru totdeauna, cum nădăjduia.

Bătu din palme, și din crâng zbucniră doi călăreți: niște ofițeri străini. Numai când descălecară băgă de seamă Henri că purtau la eșarfă culorile lui. Măturară pământul cu penele de la pălării și o rugară pe contesa de Gramont să le îngăduie a înfățișa regelui Navarrei noul ei regiment. Contesa făcu un semn de încuviințare. Drept care ofițerii își mai fluturară o dată pălăriile și se depărtară în galop; Henri abia își venise în fire. Nimeni nu putea să-l uimească și să-l transporte în împărăția minunilor cum o făcea Corisande.

— Sire! Sunt egoistă, i-o luă dânsa înainte pentru a preîntâmpina orice mulțumiri din parte-i. Vreau să vă văd ajuns la mărire!

Și el îi răspunse:

— Dar s-ar putea să vă pierdeți banii cu mine. Nici măcar ca rege al Franței n-aș avea de ajuns spre a vă

răsplăti cum trebuie pentru ceea ce faceți acum.

Înflăcărarea pentru „marea-i prietenă” îl copleși. Ochii i se umplură de lacrimi; vrând-nevrând trebuia să-i jure credință. Femeile sunt măsura: fie că îl înflăcărează sau că le disprețuiește. Ele sunt însăși viața și-și schimbă valoarea o dată cu ea. Contesa Diana dobândise în ziua aceea lucrul cel mai de preț, după cum își dădu singură seama. Dar, ceea ce era mai demn de laudă, nu voi să-l lase a rosti o vorbă de care s-ar fi putut căi mai târziu, ci cu multă înțelepciune îl opri:

— Nu spuneți nimic, sire! Când odată și odată veți intra în capitala regatului vostru, veți arunca o privire spre un balcon. Asta-i tot și prea de ajuns.

— Veți intra împreună cu mine, doamnă!

— Cum s-ar putea așa ceva? întrebă dânsa, cu o înfrigurată așteptare, căci din păcate înțelepciunea tace când inima zvâcnește.

— Veți fi regina mea!

Spunând asta, se sculă solemn și cătă împrejur ca după martori; erau doar atâția primprejur. Și, într-adevăr, oamenii săi ieșiră din tufiș, iar ai ei se arătară de unde se aflau. Fără veste, însă, Henri se întunecă la față, bătu din picior și cu o voce tăioasă rosti:

— Cine m-a trădat pentru ca dușmanii să mă prindă, deși n-au pus mâna decât pe un slujitor? O știu prea bine. Răposata regină de Navarra!

O ura așa de tare pe Margot, încât o socotea ca și moartă. Căci, după ce-l părăsise, Margot se întărise în orașul Agen și uneltea împotriva lui, dorindu-i pieirea. Nu mai puțin o dorea și Henri pe a ei. Femeia din fața lui se înfricoșă; înaintea ochilor se învolburase o forță a naturii. „Și eu ce sunt? O străină. Ce are să se aleagă de mine? Scrisorile lui, numai vorbe goale, pe care le scrie pentru el. Căci numai cine-i singur se adresează unei muze.” În clipa aceea înțelese limpede. Întrevăzu nenumăratele

amărăciuni din anii îndelungați când avea să fie mereu înșelată, niciodată luată în căsătorie; și pe deasupra el se va mai și rușina, căci trupul ei se va fleșcăi și pielea nu-i va mai rămâne fără pete. Dar clipa trecu și Corisande nu mai știu nimic. În răpăit de tobe, regimentul se puse în mișcare.

În pas alergător, ușor și vioi, înconjură crângul din amândouă laturile și se adună în lunca largă, aliniindu-se. Cei doi ofițeri raportară contesei de Gramont că regimentul era gata să primească ordinele ei. Contesa îl pofti pe regele Navarrei îndoind ușor un genunchi și rochia lungă i se sumese. Henri o apucă de vârful degetelor, o ridică și o conduse în fața trupei. Aici contesa se înclină din nou, de data asta mai adânc, apoi strigă tare și avântat către cele două mii de capete:

— Sunteți ai regelui Navarrei!

Regele Navarrei sărută mâna contesei de Gramont. Apoi porunci stegarului să iasă înainte și o rugă să binecuvânteze steagul, ceea ce dânsa și făcu, apropiind de obraz pânza brodată și grea. După aceea, regele Navarrei trecu singur în revistă trupa, apucă de pieptar când un soldat pe care îl cunoștea, când altul, ba îl și îmbrățișă pe unul care mai slujise în oastea lui. Toți ar fi dorit să audă ce spunea fiecăruia, dar în curând Henri se adresă tuturora.

— Și eu, și voi, le vorbi el, sclipim din cap până-n picioare și suntem ca nou-născuți, dar nu vom rămâne multă vreme așa. Tagma noastră cere să fim plini de sânge și de pulbere. Cine-mi slujește cu credință și nu se depărtează de mine nici măcar la o lungime de halebardă scapă teafăr. Întotdeauna le-am venit de hac puturoșilor care m-au lovit. Calea spre mântuire e strâmtă, dar dumnezeu ne îndreaptă pașii.

Așa vorbi regele Navarrei celor două mii de noi ostași ai săi și ei îl crezură până la ultimul cuvânt. Îndată răpăiră

iar tobele, steagul fâlfâi și regele Navarrei încălecă. Nici nu mai avu timp să sprijine piciorul contesei Gramont, ca să se poată sui în șa. Ea se avântă singură pe cal și, în fruntea doamnelor și gentilomilor ei, se depărtă în galop.

Henri nici nu o petrecu cu privirea; era cu regimentul lui.

ÎN GOANA MARE

Abia ieși cu regimentul la drumul mare, când văzu învolburându-se în depărtare un nor uriaș de praf, care nu putea să vestească decât apropierea vrăjmașului. Începu să se deslușească și tropot de copite. Henri își ascunse trupa în șanțuri și în pădure până când avea să se lămurească pe cine va trebui să atace. Și iată, cei dintâi călăreți și începură să se arate din norii gălbui; încă puțin și aveau să fie acolo. Pe ei! Henri însuși și seniorii lui își așezară caii de-a curmezișul și-i izbiră dintr-o latură pe cei ce veneau în fugă. Unul din ei se rostogoli, dar și de sub copite mai strigă, îngrozit și ca mânat de o mare grabă:

— Regele Franței!

În clipa aceea, din norul de praf se ivi trăsura cu șase cai, slujitorii călări, însoțitorii și escorta, alergând toți în goana mare. Henri nu mai avu când să se dea la o parte; deodată, trăsura se clătină și se opri. Struniți scurt, caii fremătară, surugiul blestemă, călărețiii se ridicară în scări, câțiva își vânturară armele.

— Oameni buni, domnilor! le strigă Henri și, arătând către șanțuri și pădure, adăugă: Am luat cu mine un regiment de soldați ca să-l apăr pe rege.

— Împielițatul, ne așteaptă!

Uitându-se mirați unul la altul, seniorii îi făcură loc.

— Călărim într-o întinsoare de la Paris și nimeni n-a putut să ne întreacă, doar dacă o fi venit prin văzduh.

Henri descălecă, se îndreptă către fereastra trăsurii și se descoperi. Geamul era negru de praf și nu se clinti. Iar nici unuia dintre slujitorii ce se aflau împrejur nu-i trecu prin minte să deschidă regelui Navarrei portiera. Din pricina uimirii care-i cuprinsese pe toți, se așternuse o tăcere adâncă. Chiar și Henri își ținu răsuflarea. Și, singur, în tăcerea generală, auzi ce se petrecea îndărătul geamului negru de praf. Auzi hohotele de plâns ale regelui.

Și hohotele îi aduseră aminte de multe, foarte multe lucruri. Dar nu lăsă să se vadă nimic, se urcă pe cal și ridică mâna. Și totul se puse în mișcare: trăsura cu șase cai, slujitorii călări, însoțitorii, ariergarda, și chiar regimentul lui Navarra, în pas alergător, ușor și vioi. Venea pe jos, căci alaiul regelui nu mai gonea. Părea că-i vorba de o evadare, de parcă regele Franței fugise din capitala sa, fără oprire, până în cea mai depărtată provincie. Și chiar așa se și întâmplase, iar Henri înțelese în ciuda uimirii sale. „Să fi venit la mine? Așa departe să fi ajuns lucrurile, încât caută scăpare la mine? Voi încerca să fac în așa fel încât să nu te căiești, Henri Valois”, își spuse în gând Henri Navarra, căci pornise la drum cu inima nobilă și simțitoare.

Se înserase când intrară în oraș. Paza porții nu află cine era în trăsură, iar locuitorii care se uitau de la ferestre nu văzură mare lucru. Alaiul și trupa înaintau fără lumini, iar când dădeau peste vreun felinar în stradă, regele Navarrei trimitea pe cineva înainte să-l stingă. Făcu semn de oprire abia la primărie. Când coborî de pe cal, se deschise și portiera trăsurii. În deschizătura ei se arătă regele, care își îmbrățișă vărul și cumnatul fără a scoate o vorbă și nici după aceea nu spuse nimic. Dorise, mai mult decât ar fi bănuit chiar el însuși, să îmbrățișeze, să cuprindă în brațe un om din aceeași stirpe, chiar dacă de gradul al douăzeci

și unulea.

Nu se simți totuși la largul lui când privi în jur, când văzu clădirea și trupa ce împânzise piața și strada. Dinăuntru se aduse o lampă, și la lumina ei Henri deslușì pe fața regelui un început de spaimă și de neîncredere.

— Conduceți-mă la mareșalul de Matignon, ceru regele.

Își adusese din nou aminte că trebuia să se folosească de locțiitor împotriva guvernatorului. Nici o abatere de la obicei!

— Sire! Mareșalul nu se află în Bordeaux, iar garnizoana fortăreței sale fără doar și poate că nu ne va lăsa prea ușor să intrăm înăuntru, ne va opune rezistență. În schimb, sunt în raporturi bune cu primăria. Maiestatea-voastră va fi bine primită și se va putea simți în siguranță.

La auzul acestor vorbe ușuratice ale vărului și cumnatului său, chipul regelui se întunecă și mai mult. Bănui că are anumite intenții, că pusese ceva la cale și nici nu se înșelă prea mult; căci inima-i nobilă și simțitoare nu-l împiedicase pe Henri să se gândească pe drum cum și unde ar putea să-l țină mai bine sub puterea sa pe ultimul Valois. Până la urmă socoti că locul cel mai potrivit ar fi la primărie, unde stăpânea prietenul său Montaigne. Urmărind privirea regelui, îl încredință:

— Regimentul meu n-are altă dorință decât s-o apere pe maiestatea-voastră!

Dar regele îi răspunse trufaș:

— Și eu am regimente.

— Călăreții voștri, sire, au plecat cu mareșalul Matignon peste munți și văi, să lupte împotriva alor mei.

Pe rege îl trecu un fior. În clipa aceea era limpede pentru el: căzuse într-o capcană. Privindu-l, Henri fu cuprins de milă; se aplecă dar repede la urechea regelui și-i șopti apăsat:

— Henri Valois de ce ai venit? Ai încredere în mine!

Și cu adevărat, pe chipul chinuit se vădi o oarecare

ușurare.

— Retrage-ți trupele! îi ceru regele tot în șoaptă.

Fără zăbavă, Henri dădu cuvenita poruncă; dar pentru ofițerii săi mai adăugă ca trupele să rămână înlăuntrul zidurilor, să izoleze fortăreața și să fie gata a răspunde oricărui atac.

„Ehei, Valois, nu suntem siguri unul de altul!” Din fericire putu să anunțe:

— Sire! Primarul și mai mulți demni din consiliu!

În clipa aceea patru bărbați înveșmântați în negru îngenuncheară în fața regelui. Cel cu lanț de aur la gât îl salută mai întâi într-o latinească a cărei puritate regele știu s-o prețuiască, apoi în franțuzește; și mai ales asta păru a fi un lucru plin de merit, căci e greu a avea o exprimare clasică într-o limbă vulgară, mai cu seamă pentru cineva din sud. Regele fu plăcut impresionat și aproape că uită de primejdie. Îi pofti pe domni să se ridice și, în sfârșit, păși în primărie. Mai târziu unii socotiră că numai arta domnului Michel de Montaigne îl hotărâse să facă acest pas.

MOȘTENITOR AL TRONULUI

La început, primarul îl conduse pe rege în cea mai mare sală. Nu era încă luminată în întregime, fiindcă trecuse destul de puțin timp de la sosirea lui neașteptată. Neliniștindu-l umbrele de pe unghere, regele ceru o cameră mai mică și luminoasă, așa că i se deschise biblioteca primarului. Regele Navarrei porunci oamenilor săi să se amestece pentru strajă cu cei ai regelui Franței. Din pragul ușii Valois se întoarse însă și ceru cu glas tare:

— Aici, în fața ușii, să fie numai de-ai mei!

Atunci cu glas la fel de puternic, Henri hotărî:

— Ai mei ocupă ieșirea!

Liniștiți astfel în privința pazei, trecură amândoi pragul. Montaigne voi să se retragă o dată cu toți ceilalți; dar regele îl chemă și pe el înăuntru. Și cu un zâmbet trist pe buze îi spuse:

— Domnule de Montaigne, sunteți un gentilom al Camerei mele. Aici e foarte strâmt. Dacă ar pătrunde niște ucigași, am cădea victime câteșitrei în învălmășeală. Vrei să mă previi din timp dacă ne paște vreo primejdie?

Montaigne se schimbă și el la față; s-ar putea ca trăsăturile lui să fi exprimat și oarecare ironie, dar în orice caz mult mai evidentă era supunerea. În același timp spuse:

— *Omnium rerum voluptas*... Toate lucrurile ne produc plăcere tocmai fiindcă ne fac primejdia nesuferită.

— Aveți multe cărți, răspunse la aceste vorbe regele, privind de-a lungul pereților, și oftă.

Se gândea la conțopeala lui, la haina de blană atât de plăcută, la rasa călugărească, pe care crezuse că le-a părăsit pentru totdeauna. Dar aici trebuia să lupte.

— Ei, vom făptui lucruri bune prin părțile acestea? întrebă, și în vorbele lui nu se ghicea prea multă nădejde.

Vărul și cumnatul său îndoi însă un genunchi și îl încredință:

— Eu unul am să-mi dau toată osteneala.

Dar regele se repezi, îl ridică și rosti:

— Să lăsăm fandoselile, vreau să zic ceremoniile. Spune ce vrei.

— Sire, nu aștept decât ordinele voastre.

— Lasă, lasă, dă-i drumul.

Regele cercetase din priviri pereții, spre a se încredința dacă vreunul din stelajele cu cărți nu putea fi cumva răsucit în țâțâni. Dat fiind, însă, că nu găsi ușa secretă de

care se temea, își așează singur un scaun în mijlocul încăperii. Nimeni n-ar fi putut sări de ajuns de repede până la el, căci avea unele mișcări de băiețandru.

— Sire, nu așteaptă mai degrabă maiestatea-voastră ceva din partea mea? întrebă Henri. Sunt gata să stau de vorbă despre orice cu prietenii mei.

— De vorbit s-a vorbit destul despre problema asta. Rămâne doar ca domnia-ta să te hotărăști, replică regele, devenind dintr-o dată ceremonios, solemn chiar.

Henri știa prea bine la ce se gândea: la convertirea lui la catolicism. Trecu, însă, peste asta și se prefăcu furios, pentru a se putea plânge amarnic împotriva locțiitorului său în Guyenne. După cum spunea, mareșalul Matignon nu era de fel mai bun ca odinioară Biron. Ba Henri îl învinui chiar și pe rege:

— Iar maiestatea-voastră, care ar trebui să se poarte față de mine ca un părinte, mă urmărește cu război ca un lup.

Regele îi aminti că nu era supus. Dar Henri răspunse:

— Dinspre partea mea puteți dormi în liniște. Din pricina persecuțiilor voastre, însă, eu de optsprezece luni nu mai pot dormi în patul meu.

— Ce vorbă ai trimis în Anglia prin diplomații domnieitale? vru să știe regele, și Henri trebui să cate într-o parte.

Căci Mornay scrisese într-adevăr că privirile tuturor bunilor francezi sunt ațintite către dânsul, dat fiind că de actuala cârmuire erau nemulțumiți, iar din partea ducelui d'Anjou nu puteau aștepta nimic, după cum prea îndestulător o dovedise chiar el. Așa e, iar acum ducele murise, și fusese cel din urmă frate al sărmanului rege.

— Rog pe maiestatea-voastră să mă ierte, rosti Henri și încercă din nou să îndoaie un genunchi. Cum, însă, nimeni nu-l opri, renunță singur.

După avantajul dobândit, regele socoti că trebuie să rămână sever.

— Vreți cu adevărat să fiți și de acum încolo cauza tuturor calamităților și să ruinați regatul?

— Aici unde cârmuiesc eu nu-i nimic ruinat, răspunse simplu Henri.

Regele se întoarse la problema principală:

— Cunoașteți care-i condiția mea și datoria voastră. Nu vă temeți de mânia mea?

Convertirea și iar convertirea! Henri înțelegea prea bine ce voia să spună regele. Regatul putea să se întoarcă și cu dosul în sus, numai moștenitorul coroanei să fie catolic.

— Sire! răspunse Henri hotărât. Cele ce mi-ați spus nu exprimă gândul maiestății-voastre. Sunteți mai înțelept decât vorbele pe care le-ați rostit.

— Dar potoliți-vă odată! se enervă regele. Acum stați pe marginea mesei și în clipa următoare scoateți o carte din raft la celălalt capăt al odăii. Urăsc mișcarea, tulbură liniile.

Henri se apără cu un vers din Horațiu:

— *Vitam que subdio*... să nu aibă alt acoperiș decât cerul și să viețuiască în veșnică neliniște!

Și privi către domnul de Montaigne, iar acesta se înclină în fața amânduror regilor, fără deosebire. După care rămase mai departe în fața ușii, ca o strajă.

Regele Franței trecu din nou la atac:

— Și de dragul unei astfel de vieți frumoase sunteți atât de neînduplecat?

— Vă simțiți mai fericit, sire, în Luvrul vostru? întrebă la rândul lui Henri. Sire! rosti el apăsat. Aș vrea să dau glas unui adevăr care trebuie să vă fie oricum cunoscut și anume că, în ciuda tuturor nedreptăților suferite, eu nu vă urăsc, căci ați fost aseară în mâinile altora. Pe ceilalți, da, îi urăsc. Maiestatea voastră este, însă, stăpânul și suveranul meu. Tronul vostru a avut întotdeauna un moștenitor legitim, nici un nelegiuit nu s-a suit pe el, și asta de șapte sute cincizeci de ani, de la Carol cel Mare.

Henri vorbise cu bună-știință așa, spre a da regelui prilejul de a mărturisi ceea ce îl îndemnase să vină într-o întinsoare până acolo. Ca să-i facă în ciudă lui Guise, s-a gândit să mă numească moștenitor al tronului pe mine, vărul lui. Dar, la urma urmei, nici nu se poate altfel, după moartea fratelui său și după înfricoșătoarea înmormântare, dacă s-a desfășurat într-adevăr așa cum i-a povestit călărețul. „Trebuie s-o faci, Valois, fără a ține seama dacă-s catolic ori mahomedan!” Acestea erau gândurile vărului Henri, în timp ce îl vedea pe rege schimbându-se la față și lua aminte la asprimea lui prefăcută, la tresăririle involuntare și, în sfârșit, la izbucnirea pe care nu și-o mai putu stăpâni. Iar aceasta fu vădit pricinuită de pomenirea lui Carol cel Mare. De unde până atunci fusese pământiu, regele deveni deodată vânăt, asemeni lui Carol al nouălea pe vremea când se îngrășase și se moleșise de îmbuibare. Se ridică brusc de pe scaun și se luptă cu glasul, până când îi dădu în sfârșit ascultare.

— Ticăloșii! strigă deodată.

Apoi izbucni din nou, vorbind mai lămurit:

— Ticălosul de Guise! Acum pretinde că se trage din Carol cel Mare. Nu mai asta n-o făcuse, numai asta mai lipsea. Pune oamenii săi să scrie și să răspândească în popor zvonul cum că el ar fi singurul urmaș legitim, iar toți descendenții lui Capet[1] care au domnit pe acest tron, niște impostori. Dar asta nu se mai poate răbda, Navarra! Un venetic mincinos, de naștere prea măruntă față de a noastră, îndrăznește să ne numească pe noi bastarzi, în timp ce el își zice adevăratul moștenitor al tronului Franței!

— Pentru că ați fost prea îngăduitor, sire, spuse Henri pe un ton menit a-l face să-și vină în fire.

Dar regele își pierduse de tot cumpătul. Limba i se

[1] Hugo Capet (940-996), fondatorul dinastiei franceze a Capețienilor.

împleticea din pricina mâniei și înghițea cuvinte.

— M-am smuls din mâna lui și am fugit încoace în goana mare. Dar i-am lăsat acolo pe mareșalii Joyeuse și Épernon.

„Mareșali de douăzeci și cinci de ani, gândi Henri. Și în ce fel au devenit mareșali!”

— Ei vor face tot ce vor crede de cuviință spre a mă scăpa de Guise. S-ar putea ca atunci când mă voi înapoia Guise să nu mai fie pe lumea asta!

Ajuns aici, nefericitul Valois băgă de seamă că spusese totuși prea multe vărului Navarra și încă în prezența cuiva, cu ochi prea înțelepți: un trădător. „Unde mi-e pumnalul?” Și gândul i se putu citi nefericitului rege pe față, care-i deveni urâtă, neagră. Spaima și, o dată cu dânsa, graba de a ucide, spre a înlătura pe cineva, sângele mamei lui, îndelungata educație primită la Luvru, toate la un loc schimbară chipul ultimului Valois, coborându-l de data aceasta până pe ultima treaptă. Deși nu rămânea neînfricat în fața unui pumnal, domnul Michel de Montaigne îl compătimi totuși pe rege din toată inima, căci nimic nu-l face pe om mai lipsit de apărare decât pierderea judecății. Cu toate că nu era decât un mărunt gentilom al Camerei regelui, el se vădea a fi superior acestuia, dat fiind că nu-și pierdea niciodată obișnuința de a gândi, nici chiar în somn. De aceea își îngădui a face un pas înainte și a spune:

— Sire! Să nu ridicăm niciodată mâna asupra slujitorilor noștri câtă vreme suntem mânioși. Era un principiu al lui Platon. După spusele lui, un lacedemonian, pe nume Charillos, s-a adresat astfel unui rob care se obrăznicise: „Pe zei, dacă n-aș fi furios, te-aș ucide!”

Domnul Michel de Montaigne știa foarte bine de ce pomenise tocmai de acest exemplu. Căci el amintea regelui de depărtarea peste măsură de mare care-l despărțea de ceilalți oameni, orice-ar fi fost ei: simpli gentilomi, sau ducele de Guise. Stăpân și slugă; cel dintâi nu are dreptul

de a-l batjocori pe cel din urmă, iar acesta de a se răzbuna. Cu toate că exemplul era măgulitor, nu se depărta totuși de adevăr și venea în sprijinul moderației; tocmai de asta îl și pomenise. De altfel umanistul și dobândi cu el o izbândă, mai mare chiar decât o dorise. Regele se întoarse, își sprijini fruntea de speteaza înaltă a scaunului și, după mișcarea umerilor, se vedea că plânge. Acum mâhnirea îi era tăcută - nu era numai durere, ci și urmările ei, era supunere și ușurare. Asta îl și făcuse să se întoarcă cu spatele - măcar că cei doi l-ar fi putut ucide - și să-și verse în tihnă lacrimile. Căci nu-i mai era frică de nimeni.

Iar când reveni din însingurarea lui, avea ochii roșii și o înfățișare de copil plin de râvnă.

— Știi, vere Navarra, au trecut zece ani de când nu ne-am văzut.

— De când v-am scăpat printre degete? Chiar zece ani să fie? întrebă Henri grăbit, luând și el, asemeni vărului, o înfățișare de copil nevinovat.

— Zece ani bătuți pe muche, răspunse vărul Valois. Nici nu știu cu ce mi i-am petrecut. Dar tu?

— Cu greutățile vieții! zise Henri cu oarecare îndoială în glas parcă și clătină din cap.

Vărul Valois îi luă mâna, i-o strânse tare și-i șopti:

— A fost o greșeală. Înțelegi? O greșeală, orbire, împrejurări nefericite!

Căci așa e explicată întotdeauna o viață ratată, așa vorbești când te cuprinde uimirea.

— Vere Navarra! Trebuia oare neapărat să se întâmple așa? Gândește-te: dacă ei, dacă ei nu i-ar fi dat prin minte să pună la cale noaptea Sfântului Bartolomeu!

Uimit și el, Henri își aminti:

— A știut doar și ea că familia Guise are să devină primejdioasă abia după noaptea Sfântului Bartolomeu. Că are să vândă Spaniei regatul: a prezis-o chiar de față cu mine. Dar a lucrat împotriva convingerii ei. „Ceea ce

dovedește o și mai mare prostie”, adăugă în gând. Îți mărturisesc, rosti el la urechea vărului, că am urât-o peste măsură pentru nenorocirea adusă mie și pentru marile și zadarnicele piedici ridicate în calea fericirii țării.

— Ce-a făcut din mine! șușoti la rându-i vărul Valois. Am disprețuit-o mult din pricina asta.

Deodată se opriră, căci își dădură seama amândoi că vorbesc despre *Madame* Catherine ca despre o moartă. Dar nenorocirea iscată de această făptură doar aparent vie se întindea ca un pârjol. Și verii se loviră din nou de faptul că erau vrăjmași și fuseseră îndrumați pe căi potrivnice. Nu trecuse nici o clipă de când șușotiseră în bună înțelegere și începură a-și face iar reproșuri.

— Nu vreau nimic altceva decât convertirea ta, Navarra, ca să te pot proclama moștenitor al tronului.

— Iar eu, din partea mea, ți-aș propune o alianță, dacă aș ști că rămâi statornic, Henri Valois.

— Dar ce îți dă ție putere să rămâi atât de statornic, Henri Navarra? Doar nu credința! atunci ce? Tare aș vrea să știu, îl încolți Valois, care ardea de dorința să afle prin ce minune poate cineva să se împotrivească și să meargă pe un drum drept.

— Sire! începu Henri cu glas schimbat. Vreau să lupt pentru a vi se da ascultarea ce vi se cuvine; vreau să lovesc în toți cei care uneltesc împotriva voastră; din tot sufletul și cu tot ce-mi stă în putință voi împlini poruncile voastre. Nimic nu mi-e atât de scump ca păstrarea coroanei. Căci după maiestatea-voastră eu îi sunt cel mai aproape.

Numai adevărul poate vorbi așa. De aceea, când Henri îndoi genunchiul, nimeni nu-l împiedică și nici el nu se răzgândi. Se sculă abia când se ridică și regele de pe scaun. Presimțea că a venit clipa când va fi rostit cuvântul hotărâtor și pe acesta trebuia să-l asculte în picioare. Iar regele vorbi ca în fața unei adunări:

— Îl recunosc astăzi pe regele Navarrei ca pe unicul și

singurul meu moștenitor!

Când sfârși de rostit aceste vorbe, își duse mâna la inimă și se dădu un pas înapoi, cuprins parcă de amețeală. Numise un protestant ca moștenitor al său peste regatul catolic. Ațâțase împotriva persoanei sale ura Ligii, care va merge până la crimă. Făcuse lucrul cel mai curajos din viața lui.

După aceea regele se adresă primarului din Bordeaux și îi ceru să aducă la cunoștință cele ce auzise, dacă lui i s-ar întâmpla vreo nenorocire înainte de a-și putea repeta hotărârea în fața Curții și a parlamentului.

Domnul Michel de Montaigne rosti numai:

— Da. Făgăduiesc!

Și de data asta nu se mai referi la antici. Îi uitase de tot în fața celor învățate în ceasul petrecut împreună cu regele și moștenitorul său. Mai mult, chiar cele știute înainte îi fuseseră adeverite în așa fel, încât păreau noi.

O ISPITĂ

Câteva zile mai târziu, la Paris, regele sta în fața căminului, privea cum arde focul și părea că n-aude ce vorbesc seniorii săi. Favoriții Joyeuse și Épernon nu erau acolo. În loc să-l ucidă pe Guise, căzuseră la înțelegere cu el, în timp ce regele călătorea. Se afla de față, însă, burtosul Mayenne, numit și ducele Du Maine, fratele ducelui de Guise. Încă de dimineață regele își tot aduna puterile spre a rosti cu glas tare în fața celor din familia Guise ceea ce hotărâse și vestise la Bordeaux. Ultimul soroc trecuse: încă un ceas și propriii lor curieri puteau să le aducă vestea. Gentilomii din odaie vorbeau de fratele regelui, îi descriau boala și chipul ciudat de a muri, care se

vădise acum pentru a treia oară, căci nu se deosebise de al celorlalți doi frați răposați mai înainte. Vorbeau fără sfială, deși era de bănuit că și pe rege îl aștepta același sfârșit. Dar pentru unii el nici nu se mai afla pe lumea asta, în ciuda prezenței sale. Alții atacau însă cu bună-știință acest subiect, dorind să se facă plăcuți ducelui Du Maine. Deodată regele își luă ochii de la para focului și întoarse capul. Îndrăzni să facă una din mișcările lui de băiețandru, izvorâte din spaima care-l stăpânea, și, cu o ușurință menită să facă a i se ierta cele ce urma să spună, rosti:

— Vă ocupați de morți.

Îi măsură pe toți cu privirea, afară de grăsun, cu toate că burtă acestuia sărea în ochi, și urmă:

— Eu mă gândesc la cei vii. Și îl numesc astăzi pe regele Navarrei drept unicul și singurul meu moștenitor. E un prinț foarte înzestrat, pe care de fapt...

Vorbise dintr-o răsuflare, fără nici o oprire, pentru că efectul frazei despre moștenitor să fie pe cât cu putință slăbit sau chiar trecut cu vederea. Dar nu se întâmplă așa. Seniorii începură să murmure. O burtă de mătase lucitoare se trase mai aproape de rege. Acesta flecărea însă cu atât mai nepăsător.

— De fapt l-am iubit dintotdeauna și știu că și el ține la mine. E puțin cam aiurit. Glumește cu plăcere, dar în general e un om pe care te poți bizui. M-am convins că avem firi asemănătoare și că ne vom putea înțelege unul cu altul.

— E protestant! se auzi, răsunător, glasul lui Mayenne.

— Doresc să mă duc în cancelaria mea, rosti regele și se ridică.

Îi făcură loc. Ușa prin care ieșise rămăsese deschisă, așa încât i se mai vedea încă spatele; dar Mayenne nu se mai putu stăpâni.

— Un moștenitor hughenot! Asta o să-ți iasă pe nas, Valois! Nu mai are nimic, și îi mai arde să împartă

coroana!

Regele auzi totul, căci umbla cu pași rari prin încăperea alăturată, spre a nu cădea pradă ispitei de a fugi. Tocmai de aceea nici nu închiseseră ușa. Unii întinseră gâturile spre a afla înaintea celorlalți ce lucru cumplit punea la cale. Cei mai prevăzători se luară după el. Mayenne spumega:

— Papa trebuie să intervină! Îl excomunicăm pe Valois! șuieră cu glasu-i pițigăiat, dar imediat se contrazise și șuieră: Îl tonsurăm și-l închidem într-o mânăstire.

Cei de față se înclinară și mai adânc ca de obicei în fața burtosului și-l numiră „domn al credinței”, titlu pe care și-l luase spre a avea ceva în plus, în ochii poporului și ai oamenilor onorabili, față de fratele său Guise. Cu toate acestea, domnii de Lorena erau încă uniți între dânșii atâta vreme cât nu biruiseră. După aceea, fiecare din ei nădăjduia că va putea smulge celuilalt roadele izbânzii. Mayenne nu se sfătui cu fratele său, care de altfel nici nu se afla în oraș, ci cu ducesa de Montpensier, sora lor, și în scurt timp Liga scoase poporul în stradă. Oamenii fură aţâțați de vorbitori, citiră afișe și își scriseră propriile gânduri pe zidurile caselor. „Valois a pierdut, orice ar face. Dacă nu cere ajutor lui Navarra, s-a zis cu el. Dacă cere, cu atât mai mult: o să spunem că e și el hughenot. Să se călugărească, nici n-a fost vreodată bun de altceva.” Așa scriau pe ziduri și-și strigau unul altuia.

Toate acestea se petreceau în timp ce ducele de Guise se afla la vânătoare. Primi cele dintâi vești pe drumul de întoarcere, dar nu se putu înapoia destul de repede, spre a-și împiedica sora sa țină discursuri de la balconul palatului ei și să-i aţâțe pe studenți. Când ajunse, în sfârșit, dânsa și sfârșise o scenă patetică și era pe cale de-a juca o a doua, de data asta cu regele.

Întinsă în litieră, cu picioarele ei lungi și groase, ducesa de Montpensier intră în Luvru de parcă și venise vremea

ei. Străjile se dădură deoparte fugind cât colo când o văzură, căci avea părul revărsat până peste nasul poruncitor, ochi crunți și un bici în mână - altminteri, însă, peste tot mărgăritare, chiar și pe bici. Cum striga să vină regele, iar slujitorii acestuia fugiseră din fața ei, Valois ieși până la urmă singur din odaia lui.

— Doamnă, aș putea să vă închid în Bastilia.

Și înainte ca ea să prindă de veste, îi smulse biciul și-l aruncă într-un ungher.

— Mai am foarfeca! zbieră Furia și i-o arătă: foarfeca era de aur și-i atârna de cordon. Are rostul ei, adăugă apoi, aruncându-i priviri ucigătoare.

Valois știa ce rost anume avea foarfeca: să-l tundă ca pe călugări. Și i se adresă iar:

— Doamna Ligă e o femeie și mai rea decât dumneavoastră. Dar nici dânsa n-are să mă tundă.

Ducesa izbucni într-un hohot de râs dement:

— Sire! Nu puteți mulțumi nici o femeie. Franța nu v-a aparținut niciodată, Doamna Ligă la fel, și eu cu atât mai puțin!

Și pentru că îl tot amenința, învârtindu-i foarfeca pe la nas, regele se repezi fulgerător asupră-i și la fel de iute îi tăie o buclă din părul sălbatic și frumos. Văzând-o amuțită de spaimă, îi spuse:

— Doamnă, am să păstrez bucla drept amintire a vizitei ce mi-ați făcut.

— Cum ați îndrăznit? întrebă ducesă, începând să-și recapete cumpătul și să bage de seamă că se află în fața regelui: până atunci, în ciuda prezenței lui trupești, mai mult îl visase parcă. Ce vi s-a întâmplat? întrebă.

Regele nu-i răspunse. Ridică doar din umeri, pregătindu-se să se întoarcă în odaia lui. Cum, însă, ușile rămăseseră toate deschise, prin cele mai îndepărtate îl zări venind în mare grabă pe ducele de Guise. Se posomorî, dar nu fugi, ci bătu din picior chemând străjile cu un glas cât mai

bărbătesc. Din toate părțile alergară oameni și într-un sfârșit se arătă și mareșalul Joyeuse. Guise abia mai răsufla și nu mai prididea să-l încredințeze pe rege de devotamentul lui. Susținu chiar că poruncise soldaților săi să lovească în popor. Se dădu drept cel mai credincios slujitor. Regele observă însă:

— Ciudat de multe butoaie mai vin pe fluviu! Poporul trebuie înveselit mereu, ca astăzi? Și apoi, cu butoaiele goale se clădesc baricade!

Valois vorbea cu un glas în care se ghiceau amenințări, nimeni n-ar mai fi recunoscut în el pe slăbănogul de odinioară. Butoaiele puteau cu adevărat sluji spre a se ridica baricade; Guise o știa mai bine decât oricine, dar, văzându-l pe rege, împrejurările nu i se părură favorabile. Era și din fire mai stăpânit decât soră-sa și mai înțelept decât cardinalul de Lorena, care ceruse pentru dânsul, în calitate de prinț al bisericii, privilegiul de a-l tunde pe rege. Ducele o certă aspru pe soră-sa, care, auzind de butoaie, începuse a-și vântura din nou foarfeca. De altfel gestul ei prea des repetat începuse să devină caraghios, mai ales în comparație cu ținuta regelui, care era, în sfârșit, maiestuoasă.

— Doamnă, o apostrofă ducele, zelul pentru sfânta biserică vă face să vă pierdeți capul. Suntem cu toții slujitori ai regelui, care va pleca la luptă împotriva protestanților; a și pornit să ridice dările, și ăsta-i numai începutul. Suntem amenințați de năvălirea germanilor în regat, hughenoții i-au chemat din nou.

Și, întorcându-se către rege, continuă:

— Sire! Vă pun la dispoziție spada mea și vă garantez nimicirea tuturor dușmanilor voștri!

Ultimele vorbe le rostise mai apăsat și repetă cuvântul: tuturor. „Tuturor dușmanilor voștri, sire!” în felul acesta, Guise îl sili pe Valois să audă o dată pentru totdeauna a cui pieire o jura.

— A regelui Navarrei! rosti el fără ocol și urmări efectul acestor cuvinte pe chipul care-i era atât de nesuferit.

Observă că fruntea se descrețește și gura se descleștează. Acum era lămurit. Ceru îngăduința de a se retrage, și o târî pe soră-sa de mână.

— Nu mai face pe Furia! îi șuieră el furios în ceafă.

Henri Valois se uită visător în urma lor. „Ei, Henri Guise, cum mă ispiteai odinioară. Eram prizonierul tău și tu intrai la mine cu biciul. O ispită cam nesănătoasă, recunosc, dar de mult nu mă mai încearcă. Ferește-te de mine, Henri Guise! Am un prieten!” Privi spinarea vrăjmașului care se depărta și se gândi cu admirație la prietenul său, chemându-l în gând, ca o femeie. „Am fost destul de tare în seara asta, Navarra? Am avut tăria ta?”

Spinarea vrăjmașului încă se mai vedea când bietul rege intră din nou în pielea lui, după ce încercase să imite felul de a fi al noului prieten.

— Joyeuse! șuieră el. Scapă-mă de ăsta!

Mareșalul se făcu alb ca varul și se întoarse cu fața la perete. Până atunci regele nu avusese nici o dovadă despre trădarea favoritului: trădarea pe jumătate, mai uricioasă decât cea întreagă, i se dezvălui astfel. Se depărtă, și în odaia lui se prăbuși, căci încercase simțăminte prea multe și prea furtunoase, prea furtunoase pentru firea lui și prea multe pentru o singură seară.

Auzind că tiranul e bolnav, mulțimea îl socoti pierdut și porni a juca în stradă de bucurie. În scurt timp se va sfârși și cu cometele, cu ciuma și cu celelalte năpaste de care e vinovat un stăpânitor rău, și mai ales cu dările. Poporul de rând și oamenii onorabili se speteau plătind pentru ca sfânta Ligă să-i nimicească o dată pentru totdeauna pe hughenoți. Dar ura stârnită din pricina cheltuielilor de război era trecută asupra lui Valois. Sărmanul se apăra cum putea. Mai întâi se târgui încă o dată cu Navarra pentru convertirea lui, arătându-i că împreună ar sfârși cu

Furia aceea numită Ligă. Târgul i-ar fi dăunat într-o oarecare măsură și lui Henri, și în felul acesta regele ar fi devenit singurul stăpân în regat.

Căci Valois nu înțelegea, la drept vorbind, de ce nu voia prietenul lui să se arate cât de cât îndatoritor și să-și schimbe credința. Dorind acest lucru din tot sufletul, nu mai vedea ce ar fi putut să însemneze pentru celălalt: pierderea respectului de sine și a încrederii celor mai apropiați partizani. Trădând o partidă, n-ar fi fost privit cu ochi buni nici de aceea la care s-ar fi alăturat și ar fi fost slujit fără tragere de inimă; apoi chiar Valois l-ar fi tratat ca pe un ins decăzut. Căci și acum îi oferea pentru convertirea lui mai ales bani, ceea ce nu-i, la urma urmei, un lucru care să iasă din comun, dat fiind că și convingerile își au prețul lor. Ce nu se poate cumpăra, însă, e virtutea, care își are sălașul în cunoaștere. Iar aceasta precumpăni în sfatul din Nérac.

— Dacă ne înarmăm, regele ne va respecta. Dacă ne va respecta, ne va chema. Împreună cu dânsul vom zdrobi capetele vrăjmașilor noștri.

— Sunt de acord! strigă Henri.

Pentru ultima oară, Valois îl trimise pe cel de-al doilea favorit, din partea căruia mai aștepta să fie slujit și chiar iubit. Pe Joyeuse, pe care-l numise copilul lui, căruia îi dăduse un ducat, odată cu sora reginei, nu-l mai putea suferi. Sunt firi slabe care nu se încleștează; dimpotrivă, se retrag foarte repede și pentru totdeauna. Așa încât chiar dacă ar fi vrut, păcătosul n-ar mai fi putut dobândi iertarea. De altminteri și fusese sacrificat, deși nu bănuia încă nimic. Umbla senin și strălucitor de colo până colo, fudul cum nu se mai poate de impunătoarea armată care sporea zi de zi; atâtea nume nobile, steme vestite, cai scumpi și armuri de argint curat n-au fost nicicând într-o armată a regelui, și peste toate va cârmui el, care n-are decât douăzeci și cinci de ani, dar e alesul sorții.

Regele îi zâmbește și-și spune în gând: „Umflă-te în pene cât mai poți s-o faci. Navarra e mai puternic decât voi; o știu din izvor sigur, căci buna-i soață, sora mea, îl trădează cu plăcere față de mine. Trebuie s-o ajut cu bani și soldați împotriva iubitului ei stăpân, pe care-l urăște cu o ură cum numai eu pot înțelege. Căci suntem de același sânge. Fac bine că-l țin în șah pe Navarra, și în același timp și Liga. Îmi trimit trupele, pe rând, împotriva amândurora, ba chiar pe aceiași mareșali, o dată pe Matignon, altă dată pe Mayenne. Cu mai mare plăcere l-aș trimite pe Guise, ca să fie bătut de Navarra, dar din păcate Guise e viclean. Preferă să se ducă să-i alunge pe germani, lua-l-ar dracu! Nu-i rău, însă, căci în felul ăsta îl lasă pe Navarra în pace; n-aș vrea să i se întâmple ceva prietenului meu Navarra. Dar la fel de puțin doresc și să-mi nimicească oastea. Ei, lucrurile se încurcă - din vina lor, nu a mea!” Așa gândea sărmanul rege și-și trimitea mareșalii pe rând, când împotriva Ligii, când a vărului Navarra. Pe acesta din urmă mai degrabă l-ar fi ajutat decât să-l înfrunte, dar tocmai în situația aceea încurcată trebui să rabde ca Navarra să fie excomunicat. Ceea ce era o întâmplare prea ciudată pentru un protestant; Henri răspunse prin niște afișe lipite la Roma, orașul papilor, care-l admiră pentru asta, iar creștinătatea vorbi despre el. Pe de altă parte, sărmanul rege ar fi vrut mai degrabă să slăbească Liga decât s-o întărească, dar încheie cu dânsa, nici el nu știu cum, o alianță. Când află de ea, la Nérac, Henri veghe singur o noapte întreagă.

Se gândi mult la ce avea să urmeze fără doar și poate. Avea să fie război, un război adevărat, pe viață și pe moarte, nu hărțuieli ușurele și întâmplătoare ca până acum. Sprijinindu-și capul în mâini, la flacăra lumânărilor aproape arse, retrăi încă o dată, în minte, totul, i se perindară pe dinaintea ochilor micile și surâzătoarele izbânzi, înfrângerile curând uitate, lungile cavalcade,

orășelele îndărătnice, oamenii ce-i stătuseră împotrivă, cei zece ani de munci și trude.

Toate acestea au fost și s-au dus; Henri văzu deznodământul întruchipat într-o nesfârșită coloană de soldați care, ca un vierme uriaș, acoperea întreg pământul. Ucide-l sau crede și tu în el! Numai tu le stai în cale, numai tu îi împiedici să-și facă afacerile între dânșii. Nu vor să te lase să moștenești coroana în liniște și pace, mai întâi vor trebui să cadă zece mii de oameni; chiar eu voi ridica peste propriul meu regat movile de leșuri!

„Vărul Valois nu s-a ținut de cuvânt, ar fi trebuit să mă aștept la asta. Se supune Ligii ca să nu-l ucidă. Dar Liga o va face cu atât mai ușor după izbândă. Vere Valois, te bizui că eu am să te înfrâng și pe tine, și Liga. Ar fi scăparea ta și a mea. Necredința ta întărește alianța noastră. Cumplită necredință, disperată alianță! Aș fi vrut să-l pot ruga pe domnul dumnezeul meu să nu mă pună la asemenea încercare sau ca ea să fi trecut acum, iar eu să acopăr cu trupul meu pământul regatului.”

Această ispită o avu Henri la vârsta de treizeci și patru de ani, către sfârșitul verii, într-un ceas de mare istovire după o noapte de veghe. Lumânările erau stinse toate. În curând se crăpă de ziuă și atunci văzu că jumătate din mustață îi albise.

ZIUA BUCURIEI

Când nu ești un personaj de tragedie, nu toată lumea își poate da seama că te afli în mijlocul evenimentelor. Alții se agită și se consideră cel puțin tot atât de importanți. Guise de pildă vrea să fie învingătorul unei armate germane ce

vine din Elveția în ajutorul hughenoților; pentru a ajunge vestit nu-i lipsesc decât niscai bătălii câștigate. La fel și Joyeuse, tânărul mareșal, se bucură ca un copil la gândul că-l va bate pe regele Navarrei cu nobilimea lui aleasă pe sprânceană. Până una-alta, mai zăbovește însă puțin într-unul din orașele pe care le-a cucerit în drum, și după viața de huzur de la Curte face o cură spre a-și mai spăla măruntaiele. Comandantul de oști va putea intra astfel în luptă curat și ușor.

Dar nu numai acest nou potrivnic îl aștepta pe Henri; și Biron, fostul vrăjmaș necruțător din vremea când purta o luptă măruntă în ținutul de baștină, se înființase fără întârziere și pe noile câmpuri de bătaie. Căci Henri trecuse din Guyenne în provincia Saintonge, dat fiind că scăparea lui stă în atac; trebuia să strămute războiul cât mai departe, să-l împingă către nord și să amenințe Parisul - precedat în zbor de zeița Fama sunând din trâmbiță. Bătrânului Biron îi trăsni prin minte să atace un anume ostrov, numit Marans, nu departe de ocean; Henri îl descrisese prietenei sale Corisande în culorile cele mai atrăgătoare. Panglica de apă ce înconjura această încântătoare insulă cu grădini se dovedi însă a fi doar o mlaștină, și armata dușmanului se cufundă într-însa. Biron fu silit să ridice asediul; era rănit și nici bani de la Curte nu mai primea. Firește, cum ar putea un rege care irosește mereu cu favoriții săi dările adunate de la popor, când ele nu ajungeau în buzunarele unor jefuitori ori ale sfintei Ligi, cum ar putea un astfel de rege să plătească în același timp trei-patru armate? Așadar, deocamdată banii pentru Biron nu mai veniră. Pe o parte din ei puse mâna Henri: e adevărat, nu erau decât vreo câteva mii de taleri, dar ei hotărâră înfrângerea mareșalului, căci trupele i se risipiră.

În felul acesta Henri se descotorosi nu numai de Biron, ci și de vărul său Condé, căci, prin contrast, pierderea luptelor purtate de concurentul lui devenea și mai

bătătoare la ochi. Prin victoria dobândită în ostrov, Henri îi câștigă pe riguroșii protestanți din La Rochelle, care altminteri l-ar fi preferat de bună seamă pe bunul coreligionar, dar slabul comandant Condé. Acum se vădiseră însă din plin nenumăratele stângacii ale tovarășului întru credință. În casele celor mai severi hughenoți se vorbea despre el clătinând din cap. Dar mai întâi a fost luat peste picior în castelul din Nérac; vărul nu-l cruța de loc.

Veni apoi rândul lui Joyeuse, când, în sfârșit, se simți ușurat și porni la luptă. Cu acest prilej Henri deveni totuși un personaj de tragedie, în încleștarea cu cea mai mare și mai bogată oaste a regelui, în câmp deschis, în ziua hotărâtoare. Ba mai mult, începu să fie socotit chiar un apărător al credinței, ca cei din Biblie. Îndoielile asupra lui se risipiră. Căci iată, regele Navarrei nu luptă pentru bani și bunuri și nici pentru coroană, ci pentru slava celui-de-sus. Fără clintire ia parte celor năpăstuiți, celor obidiți, și e binecuvântat de domnul-dumnezeu. Are privirea limpede ca un adevărat luptător pentru credință. Nu-i nimic adevărat din ce s-a zvonit atâta vreme despre iubirile, despre poznele lui năzdrăvane, despre moleșeala lui. Henri Navarra, eroul și luptătorul nostru binecuvântat de cel-de-sus, venim cu toții către tine!

Alergară astfel spre dânsul oameni din toate părțile - veneau atrași de faima lui și toți se simțeau apoi fericiți când îl vedeau cu ochii lor cum era: simplu și bun. Săpa șanțuri, mânca de-a-n picioarele, dormea înarmat - și râdea. Și datorită râsului său oamenii rămâneau la el fără a ține seama dacă erau plătiți ori nu, dacă mâncau ori ajunau. Ba Henri îi bucură până și pe pastori, noaptea însă îi trezea pe căpitanul Turenne, pe căpitanul Roquelaure și vegheau cu fitilurile gata pregătite.

— Sire! Care-i folosul că stăm de strajă ca să nu fim luați prin surprindere de vrăjmaș? Peste zi stați în mijlocul

primejdiei, de parcă n-ar atârna soarta tuturor de viața maiestății voastre; umblați prin smârcuri la loc deschis, unde cad gloanțele ca grindina și din toate părțile vă împroașcă apa bălților stârnită de ele.

— Iar mâine s-ar putea să fiu chiar ucis, le răspunse Henri. Dar cauza mea va rămâne în picioare, căci este cauza lui dumnezeu.

Așa vorbise sub cerul înstelat și așa și credea - cu tărie, cum e bine să crezi, fiindcă altfel credința lui era cu totul neîndreptățită; în realitate o dată cu el s-ar fi prăbușit și cauza lui. Dacă dumnezeu avea de gând să scape regatul, atunci trebuia, de voie ori de nevoie, să-l țină în viață pe Henri.

Dar pe oricine îl ajunge câteodată oboseala. Nici nu se poate altfel, după paisprezece zile de nesomn, după atâtea griji în legătură cu oastea proprie și cu cea a vrăjmașului, care trebuie ademenită la loc potrivit. Așa se face că atunci când, în sfârșit, se năpustiră unul asupra altuia, ducele de Joyeuse și regele Navarrei, acesta din urmă se afla închis între două râuri și despărțit de artileria lui. A ieșit însă din impas mulțumită iuțelii, agilității și norocului său. Apoi i-a fost de ajutor și faptul că vrăjmașul era mult mai greoi și mai zăbavnic. Hughenoții își și cântaseră psalmii în fața corturilor, când noaptea se îngemăna cu zorile, câtă vreme vrăjmașul abia făcea ochi pe îndelete. Îndată se apucară dar cu toții a-l batjocori și ocări; ia priviți domnișorii gingași de la Curte, ghiftuiții, jefuitorii banilor de pe dări și ai nădușelii celor sărmani!

— Te-ai ușurat destul, domnule duce? Că altminteri suntem noi aici, și spaima-i mai bună decât orice leac! Nu puteți mistui, domnilor, prebendele, pensiile pe care le-ați înghițit, de asta nu vă puteți mișca. Tot câmpul de luptă pute de apele voastre mirositoare! Dar după bătălie o să mirosiți altminteri!

Amenințări vestitoare de nenorociri, strigăte de glasuri

răsunătoare, ajunseră până departe, dincolo, unde sclipea și strălucea în lumina zorilor o armată îmbrăcată în argint. Era armata bogaților: o mulțime de metal nobil, pumnale de aur, coifuri poleite, arme încrustate cu nestemate, buzunare pline de bani, capete pline de socoteli și de patima posesiunii; iar îndărătul fiecărei armuri de argint bătea nu numai inima, ci puterea, puterea vameșilor și a zapciilor care se îmbogățeau pe seama văduvelor și orfanilor.

— Porc de câine! se auzi glasul unui bătrân grosolan, care avea, însă, ochii ageri și striga până hăt departe. Ia întoarce-te încoace, că te-am recunoscut, tu mi-ai dat foc castelului, tu cu lăncierii tăi! Ești din Ligă.

Acest cuvânt spori mânia armatei protestante. Nu regaliștii erau vrăjmașii cei mai urâți, ci bandele de ucigași ale sfintei Ligi, care se aflau și ele de partea cealaltă. Ele au distrus case de rugăciuni, au ars pe rug pastori, au umplut pântece de femei cu praf de pușcă. Ăștia sunteți voi, cei care ne alungați din țară și ne prigoniți credința, ca să nu mai existăm și să nu ne putem gândi de ce ne-a făcut creatorul. Dar el vrea ca astăzi să pieriți! Căci așa îi încredința pe hughenoți pastorii care forfoteau printre șirurile lor, purtând și ei pieptare și colerete, pentru ca glasul adevărului să se facă auzit până în cea din urmă clipă. Și mai înainte ca pastorul să sfârșească ce avea de spus, căpitanul își și așeza compania în ordine de bătaie.

Regele Navarrei era văzut pretutindeni, îmbrăcat în piele netăbăcită și armură; la rândul lui, nu pierdea nimic din vedere și mai cu seamă nici o mișcare a ducelui de Joyeuse. Amândoi se pregăteau, înainte de a începe lupta hotărâtoare. Căci la sfârșitul acesteia unul dintre ei trebuia să urce sus în ceruri, iar celălalt să rămână stăpân pe câmpul de bătălie. Amândoi sunt dibaci; de aceea se cercetează unul pe altul și măsoară avantajele pe care le-ar mai putea dobândi, înainte de a porni lupta. Joyeuse

întreprinde manevre complicate cu călărimea lui prea strălucitoare, fără ca cineva să-l stinghereaască. Între timp, Navarra poate să-și aducă, în grabă, peste râu, cele din urmă culevrine. Și în același timp se adresează celor doi veri ai săi, spre a le aduce aminte că sunt din același sânge. E vorba de Condé și de Bourbon Soissons, iubitul surorii sale Catherine.

Când Henri socoti că era, în sfârșit, gata, se înfățișă la el Philippe Mornay însoțit de doi pastori. Fără ocoluri, dat fiind că se aflau înainte de luptă și, poate, de sacrificiul vieții, Mornay reproșă stăpânului că avusese din nou o dragoste în La Rochelle și că aceasta apăsa în cea din urmă clipă asupra virtuții hughenoților. Henri își recunoscu greșeala în fața pastorilor. Și le spuse:

— Niciodată nu ne putem umili de ajuns în fața lui dumnezeu și nu-i putem înfrunta de ajuns pe oameni.

După care privi fără veste peste câmp, căci zări un dezertor, un comandant care se mișca nehotărât cu trupa lui printre coline, la oarecare depărtare de cele două armate.

— Fervaques! îi strigă Henri de la mare depărtare. Dacă învingem, vino la noi!

Și se înturnă pe dată, fără a căuta să vadă ce se întâmplă după chemarea lui. Oamenii ostașului drept și integru îl siliră, însă, pe acesta să se hotărască, căci îl urmară pe regele Navarrei. După soare, Henri își dădu seama că erau ceasurile nouă; cele două armate manevrau de două ore una în fața celeilalte. În octombrie, asta nu-i o oră prea timpurie; lumina se strecura pieziș printre norii joși ce se târau alene peste câmpie, așa încât se vedea bine că și niște oști mari, împreună cu comandanții lor, devin mici, par mărunte sub niște nori foarte întinși, iar îndărătul acestora este cerul, care se prea poate să nici nu vrea să știe de noi.

Henri, cum stă călare, se ridică în scări, privi până

departe rândurile ostașilor săi și cu o clipă înainte de a porni împotriva vrăjmașului le strigă:

— Fraților, e în joc slava celui de sus! Le vorbea așa tocmai din pricina norilor joși. Onoarea noastră ne cere să învingem sau să ne dobândim viața veșnică. Drumul nostru e drept, înainte, în numele domnului, pentru care luptăm!

Și în timp ce striga acestea către șirurile de ostași, își aduse aminte de poruncile ce trebuiau să urmeze îndată. Dar se întâmplă altminteri; fără un cuvânt de ordine sau vreo înțelegere anume, oastea protestantă îngenunche și se rugă: toată oastea. Ca un vuiet puternic, ca bubuitul tunetului sau ca un zvon de clopote dezlănțuite, răsună psalmul 118: „Lăudați pe domnul că este bun, că în veac ține mila lui!”

Și inima lui Henri fu cuprinsă de un fior de bucurie, căci cunoscu în această întâmplare ceea ce i se vestise odinioară pe țărmul mării: o armată întreagă îngenunche și în loc să atace se roagă, într-atâta e de încredințată de menirea ei de a dobândi izbândă. Înălțându-și fruntea și împreunându-și mâinile pe piept, rosti și el:

— „Toți păgânii m-au împresurat, dar îi voi zdrobi întru numele domnului. Aceasta este ziua pe care a lăsat-o domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa!”

Și cu adevărat, Henri era bucuros, mai bucuros ca niciodată. Căci ziua „pe care a lăsat-o domnul” e aceea când ne repezim călare și izbim fără nici o grijă și îndoială. Jumătate de mustață n-ar putea albi într-o asemenea zi din pricina trădării, a neliniștii și a mâhnirii. Asta-i, negreșit, ziua „pe care a lăsat-o domnul”, căci iată, colo, în față, e vrăjmașul. Iar noi suntem neînduplecați în credința noastră, căci nu avem de ales, trebuie să învingem. Așadar aceasta e ziua bucuriei.

Ducele de Joyeuse văzu ce lucru ciudat se petrecea dincolo și strigă:

— Regele Navarrei se teme!

Dar Jean de Montalembert îi răspunse:

— Stăpâne, domnia-ta și curtenii domniei-tale n-ați mai dat piept cu hughenoții. Când cei de dincolo au asemenea chipuri, înseamnă că are să urmeze ceva de seamă.

Dar, auzind aceste vorbe, o parte dintre oamenii avuți în armuri de argint, se veseliră cu atât mai vârtos. Căci nu cercetaseră și nu înțeleseseră nimic.

Acolo în față e armata celor sărmani. E oastea celor obidiți pentru că vor să li se facă dreptate. E o oaste în care câteodată precumpănește virtutea, iar uneori cunoașterea. Regele ei are obrajii supți de când a început războiul, poartă coif cenușiu și zale ca toți ceilalți, iar singura-i cămașă se află pe trupul lui încă jilavă de la spălat. A băgat tot ce au avut, el și țărișoara lui, în această oaste; de aceea oamenii au venit spre el cu ceea ce le mai rămăsese și plini de fericire. Dacă ar pierde această luptă, totul s-ar sfârși pentru ei, ar trebui să plece în pribegie printre străini. În clipa asta, însă, mai stau încă în genunchi pe pământul lor de baștină, strigă, trag de funiile clopotelor, care atârna de nori: „Întru numele domnului voi zdrobi păgânii. Azi e ziua bucuriei!”

Dar la prima ciocnire, cavalerii intrară adânc în rândurile archebuzierilor hughenoți. Ba chiar fugăriră o parte din călărimea lui Navarra, până în orașul Coutras, și începură a prăda bagajele. Țipau cu glas tare: „Victorie!” și Joyeuse socoti că nu era prea devreme spre a-și trimite și pedestrașii. Atunci se petrecu, însă, un lucru neașteptat. Din poziții acoperite, protestanții secerară pe întrecute cu armele de foc laturile oastei regale, care nu putea ținti bine din pricină că tunurile ei se aflau prea jos. Așa încât pedestrașii o luară la fugă, iar călărimea fu înghesuită într-un loc strâmt. Se produse învălmășeală, și în mijlocul ei regele Navarrei prinse în brațe un gentilom vrăjmaș.

— Dă-te prins, filistene[1]!

Aducea aproape cu Samson, deși mai cuminte ar fi fost să-l fi împușcat pe filistean de pe cal, căci era cât pe-aci să-și piardă viața din pricina mărinimiei sale.

Când ducele de Joyeuse văzu că fusese înfrânt, se repezi împreună cu tânăru-i frate, domnul de Saint-Sauveur, în mijlocul învălmășelii și pieri, așa cum își dorise. Fusese doar un simplu favorit și nu-și începuse nici cariera în chip prea onorabil. Devenind, însă, puternic, mândria îl învățase să moară cu cinste.

Abia își dădu duhul, că armata i se și împrăștie în cele patru vânturi. Hughenoții o urmăriră două-trei zile, căci voiau să golească buzunarele frumoșilor cavaleri, să-i prindă și să nu le dea drumul decât pe preț bun de răscumpărare. Pe câmpul de bătaie rămaseră două mii de morți, aproape numai catolici; altminteri era pustiu. Morții zăceau printre armele și caii lor, în movilițe alcătuite de la sine, fără amestecul voinței omenești, la fel cu celelalte ridicături din nisip și iarbă. Și numai o singură ființă trecea aplecată printre nisipuri, iarbă și morți; cercetă fețele îndurerate, o cuprindea amețeala când dădea peste vreuna cunoscută, cerceta fără istov, îndoită de spate, în faptul serii, sub norii joși.

În catul de sus al hanului „Calul bălan” din Coutras se încinsese un chiolhan, în timp ce pe masa din sala de jos se aflau întinse trupul ducelui de Joyeuse și al fratelui său. Regele Navarrei se întoarse, dar nu se știa de unde; în zăpăceala izbânzii nimeni nu se sinchisise încă de el. Cum își găsise casa plină de prinși răniți, porni către han; câțiva din cei aflați acolo băgară de seamă că avea ochii roșii. Îndoi mai întâi un genunchi în fața celor doi învinși, dar deodată se schimbă la față cu bună-știință și alergă sus

[1] Conform legendei biblice filistenii au năvălit în Iudeea de unde au fost izgoniți de oștile comandate de Samson.

spre a sărbători marea izbândă cu cei ce râdeau și se ospătau. O izbândă atât de mare nu mai dobândiseră nicicând protestanții, nici chiar în vremea domnului amiral, cum își mărturiseau între dânșii vechii tovarăși de luptă. De aceea, când intră regele Navarrei, săriră toți de pe bănci, tropăiră o dată tare și apoi își ținură răsuflarea, ca să se facă liniște deplină.

Henri se amestecă vesel printre ei, strigând:

— Ei, n-am câștigat încă viața veșnică, ci numai pe asta pământească!

Și apucând cea mai mare cupă, o ciocni de toate celelalte întinse de vitezele sale căpetenii. După care înfulecară tot ce se afla în străchinile uriașe, iar Henri nu mai puțin decât alții.

Apoi își povestiră cu glas tare întâmplările din timpul luptei, și Henri le istorisi și el pe ale lui, răsunător ca o trompetă. În sala mare aerul se îngroșase din pricina fumului scos de torțe, a mirosului frigării din vatră și a nădușelii fierbinți a soldaților. Îmbrăcămintea lor de piele avea pete întunecate; și cine mai putea ști care erau datorate sângelui lor și care sângelui vrăjmașilor uciși? „Eu vă văd, dar voi nu băgați de seamă că am plâns. Dar destul i-am jelit pe compatrioții mei, pe care a trebuit să-i jertfesc, deși mai târziu mi-ar fi slujit cu credință. Steagurile de care acum nu mai au nevoie atârnă în tavan. Așa e bine și drept, dar steagul regelui Franței n-aș vrea să-mi cadă în mână, nici ca el să zacă colo jos pe masă în timp ce eu chefuiesc aici. Asta nu, o jur!” se încredință în gând, dar în același timp ciocnea vesel cu comesenii.

Valois se ține de-a lungul Loirei cu ultima-i oaste și apără regatul. „Nu-ți fac nimic, Valois, iar luptele mele tot pentru regat le port. Trebuie s-o sfârșim, însă, cu Guise, amândoi o știm prea bine. Până una-alta n-are decât să alunge înapoi în Elveția pedestrimea nemțească, dar tu ai să fii cel care are să intre în capitală victorios, și nu el,

dragul meu Valois. Pentru că nu-ți fac nimic, noi ne înțelegem!”

Zis și făcut; a doua zi Henri încălecă, spre a străbate toată provincia Guyenne până în Béarn; avea cu el călărime și douăzeci și două de steaguri cucerite, pe care le duse contesei de Gramont. Acționa romantic, cum se puteau cu toții încredința. În loc să-și continue izbânda și să-l înfrângă și pe rege, se lăsa furat de simțăminte și ducea steagurile cucerite, în felurimi de culori, la picioarele prietenei. Ceea ce pricinui o mare dezamăgire învingătorilor din ajun; ba Henri fu învinuit chiar de trădare de către protestanții străini, cărora le venea cu atât mai ușor să vorbească cu cât erau mai departe de regat.

Când, în sfârșit, sosi zâna Corisande îl întâmpină pe treptele castelului ei, îmbrăcată în alb și acoperită de nestemate, sublimă, cum o visase. Steagurile fură mai întâi fluturate, apoi închinate înaintea ei; și, devenind parcă abia în felul acesta de ajuns de demn, Henri păși către dânsa și o conduse înăuntru, ținând-o de mână cu brațul ridicat. Iar Corisande nici nu putea spune cât era de fericită. Atât de fericită era muza, încât uită de orice nu era izbândă și marele drum ce i se deschidea lui în față. Uită de amărăciuni și de orice dorință a ei; avea în Henri o încredere plină de blândețe. Îl căina ca o mamă pentru cât se ostenise și se bucura că truda îi fusese răsplătită, deși ar fi trebuit mai degrabă să-și dorească să nu ajungă prea repede la izbândă, cum s-a și întâmplat de altfel. Căci numai atâta vreme cât norocul e în cumpănă își are rostul muza; pentru dânsa era însă ziua bucuriei.

MORALITÉ

Imperceptiblement il avance. Tout le sert, et ses efforts, et les efforts des autres pour le refouler, ou le tuer. Un jour on s'aperçoit qu'il est fameux et que la chance le désigne. Or, sa vraie chance c'est sa fermeté naturelle. Il sait ce qu'il veut: par cela il se distingue des indécis. Il sait surtout ce qui est bien et sera admis par la conscience des hommes ses pareils. Cela le met franchement à part. Personne, parmi ceux qui s'agitent dans cette ambiance trouble, n'est aussi sûr que lui des lois morales. Qu'on ne cherche pas plus loin les origines de sa renommée, qui ne sera plus jamais obscurcie. Les contemporains, d'alors et de quelques autres époques, ont pour habitude de s'incliner devant tout succès, même infâme, quitte à se récuser aussitôt traverse ce passage ou soufflait un vent de folie. Par contre, les succès d'Henri n'étaient pas pour humilier les hommes, ce que n'évitent guère la plupart des chefs heureux. Ils devaient plutôt les rehausser dans leur propre estime. On ne voit pas d'habitude l'héritier d'une couronne, que le parti dominant répudie violemment, gagner à sa cause, par des procèdes d'une honnêteté pathétique, le roi même que force lui est de combattre. Combien il voudrait aider ce roi, au lieu de devoir le diminuer, lui et son royaume. Il a eu ses heures de faiblesse et la tentation d'en finir ne lui est pas restée inconnue. Cela le regarde. A mesure qu'il approchait du trône il a fait comprendre au monde qu'on peut être fort tout en restant humain, et qu'on défend les royaumes tout en défendant la saine raison.[1]

[1] Pe nesimțite, câștigă teren. Totu-i netezește drumul, și propria-i strădanie, și încercările celor ce vor să-l împingă înapoi ori să-l ucidă. Într-o bună zi, lumea bagă de seamă că a ajuns vestit și că norocul îi surâde. Dar adevăratul lui noroc stă în tăria-i înnăscută. Știe ce vrea:

IX. MORȚII DIN DRUM

și asta îl deosebește de cei nehotărâți. Știe mai cu seamă să deslușească binele și ceea ce poate găsi încuviințarea conștiinței oamenilor, semenii săi. E un dar care îi hărăzește un loc deosebit. Nimeni dintre cei care se frământă în aceste împrejurări tulburi nu e atât de sigur ca dânsul că de partea sa sunt legile moralei. Încât nici nu mai trebuie căutate în altă parte pricinile renumelui său, care-și va păstra de-a pururi strălucirea. Contemporanii săi, sau ai altor epoci, obișnuiesc să se încline în fața oricărei izbânzi, chiar a uneia nelegiuite, chiar dacă mai târziu, după ce trece vântul de nebunie, se dezic. Dimpotrivă, izbânzile lui Henri nu aduc cu ele înjosirea oamenilor, cum se întâmplă cu acelea ale mai tuturor căpeteniilor norocoase. Ci oamenii se simt mai degrabă înălțați în înșiși ochii lor. Numai arareori se întâmplă ca moștenitorul unei coroane, hulit cu furie de facțiunea la putere, să câștige de partea sa, prin purtări de o cinste mișcătoare, chiar pe regele împotriva căruia se vede nevoit să se ridice. Cât de mult ar vrea să-l ajute pe acest rege, în loc să-l împuținеze pe el și regatul său. A avut și ceasurile lui de slăbiciune, și ispita de a sfârși o dată pentru totdeauna nu i-a rămas străină. Îl privește. Pe măsură însă ce se apropia de tron a arătat lumii că poți fi puternic păstrându-ți omenia, că poți sta de strajă regatului apărând în același timp cauza sfintei rațiuni.

CARE VA ÎNDRĂZNI?

La 9 mai 1588, ducele de Guise, cu o mică suită, se strecură tainic în Paris. Regele îl rugase, îl rugase plin de teamă să nu vină. Valois știa că simpla prezență a ducelui însemna începutul sfârșitului său, ori făcea de neînlăturat sfârșitul celuilalt. Care din ei va îndrăzni, sau va îndrăzni mai întâi? Guise a nimicit armata hughenoților de peste hotare, în timp ce oastea regelui, aflată sub comanda lui Joyeuse, a fost înfrântă de Navarra. Cu toate acestea, sărmanul rege încearcă să pară victorios, dar poporul și oamenii onorabili îl disprețuiesc deopotrivă. Parlamentarii săi, marii judecători ai regatului, au rămas aproape singurii regaliști, ca niște oameni cu experiență ce se află.

Într-o situație încurcată nu trebuie să te depărtezi de lege, și legea este regele. Dar cui pot s-o spună și cine poate să înțeleagă asta? Nici celor avuți, cărora Guise, și nu cel din urmă Valois, le stă chezaș pentru banii lor, nici oamenilor de pe stradă, scoși din sărite, care țipă că-i „foamete”. S-a mai flămânzit, însă, și alteori și nu-i nici un motiv să se creadă că în scurtă vreme s-ar putea întrece obișnuita măsură a postului. Dar când mulțimea a pornit pe un drum greșit, nesăbuințele se țin lanț. Toți sunt de partea lui Guise, a aventurierului care înșală mulțimile și se află în solda dușmanului. Situația aceasta nefirească le stârnește mânia și teama - dovadă că propria lor conștiință se împotrivește, dar ei nu-și dau seama. Din pricina spiritelor zdruncinate. Parisul e cuprins de groaza unei presupuse foamete.

Urmat de cei cinci-șase călăreți ai lui, Guise ajunsese într-o stradă populată, fără a fi încă recunoscut, deoarece

își ascundea fața sub pălărie și mantie. Orașul și, mai cu seamă, nenumăratele mânăstiri erau împânzite de soldați de-ai lui, pe care-i putea chema oricând. Dar ținea să joace rolul unui om neînfricat, care vine în ascuns, pentru ca surpriza să fie cu atât mai mare. Deși avea aproape patruzeci de ani și o droaie de copii, se mai folosea încă de mijloace bătătoare la ochi, bune pentru un nechemat care vrea să se pună în lumină. Un paj de-al lui, anume dresat, smulse tainicului călăreț pălăria și mantia și - mare pehlivan - strigă în gura mare:

— Seniore, faceți-vă cunoscut!

Întru acestea, la Luvru, bătrâna, foarte bătrâna *Madame* Catherine, spunea tocmai de față cu regele:

— Guise e sprijinul bătrâneții mele.

Regele o privi încruntat pe mamă-sa. Ea pusese la cale noaptea Sfântului Bartolomeu, ale cărei ultime urmări cădeau acum asupra lui, cum își dădea foarte bine seama, fără a primi vreo veste anume. Vestea veni totuși curând, și o dată cu sosirea ducelui de Guise se află și despre izbânda lui.

— Suntem scăpați! strigase cea dintâi către duce o nobilă doamnă, cu care prilej își smulsese și masca de pe obraz. Preabunule prinț, suntem salvați!

Toată strada fu cuprinsă de un val de bucurie. S-a zis cu foametea, conducătorul va alunga spectrul foamei! Și lacrimi de bucurie începură să șiroiască, cizmele care atârnau din șa fură acoperite de sărutări. Poporul frecă de el mătănii, ca să le sfințească și, se înțelege, mulți fură striviți.

Cât timp colonelul corsican Ornano îi raportă toate acestea, regele nu se uită de loc la el, ci își ținu privirea ațintită asupra mamei sale, care o simțea, căci era apăsătoare. *Madame* Catherine murmură înăbușit: „Guise e sprijinul bătrâneții mele”, dar numai ca să-și susțină până la capăt nerozia și s-o apere chiar împotriva ei înseși,

căci ar mai fi putut să aibă o clipă de limpezime. Spiritul ei se înnegurase de tot, căpătase culoarea pământului din cimitir, către care părea chiar că vrea să se și îndrepte, când se depărtă, bocănind neregulat cu bastonul, târșindu-și picioarele, bâjbâind, împleticindu-se, gheboșându-se, de îi ajunse până la urmă capul în dreptul genunchilor.

Colonelul corsican își dezvălui părerea sa, încredințat că regele i-o împărtășește. Și anume, că ducele trebuia înjunghiat. Un preot care se afla și el de față întări această părere cu versetul potrivit din Biblie. Mai mulți bărbați hotărâți li se alăturară, și regele nu se împotrivi; tăcerea lui li se păru dar a însemna o aprobare. Se sfătuiră între ei spre a vedea cât mai rămăsese din puterea armată a regelui și dacă, după împlinirea faptei, vrăjmașul ar putea fi ținut în frâu până la venirea ajutoarelor. Dar mama regelui se înfățișă din nou și o dată cu dânsa și Guise. Nu mai era, însă, frumos și mândru. În drum spre odaia regelui nu căpătase nici un răspuns la vorbele lui frumoase, iar comandantul gărzii, Crillon, își înfundase și mai vârtos pălăria pe cap. Văzând aceste semne, ducele își dădu seama ce-l aștepta. Intră dar palid și buimăcit. Era, însă, întovărășit de bătrână, și regele nu dădu semnalul pentru mânuirea pumnalelor din pricina ei. Din toată stirpea lui, care era moartă ori supărată pe el, n-o avea decât pe dânsa în castelul Luvru; dânsa îl făcuse ceea ce era. Și de aceea se temea de ea ca de ursită. În fața ei nu putea hrăni nici un gând care să nu-i fie pe plac și nu găsi puterea să facă semn pumnalelor salvatoare. Se răsti numai scurt la Guise și-i întoarse spatele.

Ducele se prăbuși pe un sipet. Un ochi îi lăcrima din pricina cicatricii alăturate și părea că plânge. Văzuse totul, spaima regelui: „E tot atât de înspăimântat ca și mine”, își spuse. Dar înțelesese bine și ce arătau trăsăturile schimonosite ale regelui. Hotărârea de a ucide îi lipsise numai de astă dată. În cel mai depărtat colț al odăii, regina

încerca să-l liniștească pe rege. Guise făcu în așa fel încât să poată pleca. „Ura, trăiesc încă, și, uite, poporul meu a intrat până în curtea Luvrului să mă scoată de aici! Sunt iar un erou! Ura, și acum să luăm măsuri hotărâte!”

Așa gândești după ce-ai trecut printr-o spaimă. La drept vorbind, însă, un Lorena nu putea dori să ridice baricade și să lupte împotriva regelui în capitala sa; dar făcuse tot ce-i stătuse în putință ca să se ajungă aici. Iar când voi să dea înapoi și să se ducă mai degrabă la culcare, primi vizita lui Mendeza, trimisul lui Don Filip, care-i vorbi cu glas poruncitor. Adevăratul său stăpân putea să-l silească la nevoie pe Guise. Până în trei zile, Franța trebuia să fie în plin război civil, așa cerea stăpânitorul lumii. Nici nu i se făcu măcar cinstea de a fi pus la curent cu pricinile acestei cereri, dar Guise le află singur. Armada era, în sfârșit, gata să pornească împotriva Angliei. Flota aceasta începuse a fi armată cu ani de zile în urmă și era înzestrată cu toate cele necesare pentru ani îndelungați, deși traversarea se putea face în cel mult paisprezece zile. În drum, trebuia să poată intra nestingherită în toate porturile franceze. Stăpânitorul lumii nu voia să dea ochi cu nici unul dintre vrăjmașii săi francezi; căci era din fire foarte calculat și prevăzător. De aceea, până în trei zile, butoaiele cu nisip trebuiau clădite în baricade la Paris. Din Luvrul său, regele le văzuse de multă vreme cum urcau fluviul. Iar când, spre a se apăra, aduse în capitală o seamă de elvețieni și de nemți, răzmerița avu cel mai nimerit pretext spre a se dezlănțui. Străinii fură covârșiți de numărul mare al adversarilor, căzură în genunchi și ridicară mătăniile. Regele trebui să ceară îndurare pentru soldații săi, câți mai erau în viață. Se adresă ducelui de Guise, care pierdu din această pricină curajul de a-l mai ucide pe rege, cum i-o ceruse Mendoza.

Cum nici unul dintre ei, nici Valois, nici Guise, nu îndrăzneau să-l ucidă pe celălalt, se produse o clipă de șovăială, și străzile rămaseră zile întregi în stăpânirea

călugărilor care, în dangătul clopotelor, predicau un măcel. Pe de altă parte, sora lui Guise, o adevărată Furie a Ligii, își vedea de ale ei: aţâţa din balcon la crimă ceata gălăgioasă a tinerimii generoase.

— Tineret, tineretul meu, ai fost întotdeauna generos! strigă ea, iar viitorii avocați, predicatori ori zugravi o credeau cu multă ușurință.

Sângele ce se aprinde iute e adesea socotit o dovadă a puterii convingerilor. Iar în vremurile de obștească pripeală sângele tânăr e la mare preț. În furia ei deșănțată, ducesa de Montpensier se pricepea să citească pe fețele oamenilor; jos, în grămada admiratorilor, văzu un chip pe care-l mai băgase de seamă și altădată. Cine are o asemenea înfățișare poate fi de folos. Și porunci ca tânărul călugăr să fie adus sus la dânsa.

Nu se mulțumi, însă, cu atât, ci se pregăti și altcum; își învesmântă trupul mătăhălos în văluri și-și stropi odaia de culcare cu ape mirositoare. Părul negru ca pana corbului, cănit, sânii proeminenți și toată făptura ei sclipea de steluțe de argint; se cercetă și hotărî că era de ajuns, în ciuda obrazului pustiit de patimi. „Treizeci și șase de ani... pentru un altul s-ar putea să fiu puțin cam răscoaptă, își spuse nobila doamnă. Dar nu pentru un călugăr de țară, de douăzeci de ani, care vede pentru întâia oară în viață patul unei ducese.” Se mai întrebă și: „Cum să fac și până unde să merg?” N-are nici o însemnătate, îi răspunseră, însă, umerii plini și puternici, care se înălțau și coborau. „Eu, când vreau ceva, merg până la capăt. Bărbații nu sunt buni de așa ceva, nici chiar Guise al meu, care se va urca în curând pe tronul Franței. Mai e nevoie de un pas, dar se teme să-l facă. Noroc de surioara lui. Până la urmă s-ar putea să lovească dânsa unde trebuie. Pentru că am mâini puternice, un trup nu mai puțin vânjos decât al fratelui meu, umeri largi; aș fi putut foarte bine să fiu eu eroul familiei dacă n-ar fi fost nimicurile care mă fac femeie; dar

tocmai cu ele am să izbândesc.”

Făcu un semn, slujitorii alergară, îl aduseră pe călugăr, îl împinseră în odaie, apoi închiseră ușa. Zeița rămase singură cu făptura aceea de jos, pământie, care puțea cumplit. Apa mirositoare se dovedea neputincioasă în fața duhorii de murdărie ce se împrăștie pe dată, dar doamna nu se dădu bătută. Se adresă călugărașului, care o mânca pe furiș din ochișori, lipăia cu buzele-i groase și întindea lăbuțele ascunse în mânecile băgate una în alta. Grozav ar mai fi vrut să le scoată și să-i pipăie carnea! Nici urmă de sfială, căci toate s-au întors cu susul în jos și toți sunt de-o seamă în sfânta Ligă. N-ai decât să privești în stradă, îndărătul butoaielor cu nisip; zac claie peste grămadă colonei și cavaleri, pe care ni s-a îngăduit să-i căsăpim. Femeile lor sunt acum ale noastre. „Ei, tinerețe generoasă”, își zise ducesa.

— Cum te cheamă? îl întrebă ea cu un glas care-l înfricoșă pe tinerel.

— Păi, știți, mârâi călugărașul. Că m-ați chemat doar pe nume, de sus. Ați strigat: „Iacov, unde ești?” Iaca, sunt aici. Ei, și acum ce are să se întâmple?

— Îngenunche! porunci ducesa tare. Roagă-te!

Și din vorbele lui fără șir își dădu seama că stăpânirea și puterea ce le avea asupra-i erau nemărginite. Fără doar și poate o visase de multe ori, de când o mai văzuse vorbind din balcon.

Și așa cum era, în genunchi, trebui să-i mărturisească soarta lui ticăloasă; din pricina unui păcat lumesc fusese alungat din mânăstirea sa și trimis la Paris spre a săvârși o faptă. Iar superiorul lui de aici îi spusese: „Păcatele lumești pot fi îndreptate numai printr-o faptă”.

— Dar care anume? îl întrebă ducesă.

Asta nu mai știa tinerelul. Călugării care-l crescuseră nu-l lămuriseră până la capăt. Pregătesc necurmat ucigași ai regelui, dar până la urmă nu se folosesc de nici unul. Da

ăsta-i al meu!

— Ești al meu, porunci ducesă. Pot să fac cu tine tot ce vreau. Pot să te fac nevăzut. Scoală, întoarce-te cu fața la perete. Și îndreptându-se către capătul odăii, începu să-l caute: Iacov, unde ești?

El o auzi întrebând de mai multe ori, dar nu răspunse. Ci își spuse numai: „Sunt cu adevărat nevăzut”, și nu se mai gândi la altceva. Dar pentru atâta lucru nu-i bătu inima mai iute.

— Iacov, vino și atinge-mi tivul rochiei; ai să poți fi din nou văzut.

— Nu vreau să pot fi văzut, se îmbufnă el, decât dacă pot apuca mai mult decât tivul.

Se apropie totuși târșind târlicii, dar, înainte de a atinge vesmântu-i străveziu, ducesa rosti cu jumătate de glas și, în același timp, înfricoșător:

— Iacov! Să-l ucizi pe rege!

Oricât de tont era, călugărul se clătină totuși, obrazul i se scofâlci, rămase multă vreme mut și abia într-un târziu scoase un geamăt de frică. În timp ce tăcuse, văzuse prea bine cum din gura diavoliței ieșeau spaimele pierzaniei, lucitoare ca niște flăcări. Și deodată, sub vălul ei, zări cum nu se poate mai deslușit piciorul de cal!

— Să asculți de mine, Iacov, și are să-ți fie bine. Dacă-l ucizi pe rege, ți se vor împlini trei dorințe: ai să poți cere pălărie de cardinal, ai să fii bogat, iar a treia dorință am să ți-o împlinesc chiar eu, zise ducesa oferindu-și fără înconjur grațiile.

Glasul ei aducea acum cu un uguit, care îl înnebuni cu totul: tremura ca frunza plopului și îi curgeau balele. În starea aceasta află idiotul din gura ei că regele este și el un om. Moare și el o singură dată și după aceea e mereu mort.

— Pe tine, însă, n-au decât să te caute mult și bine, ești nevăzut. Iacov, unde ești?

— Aici, lângă tine! îi răspunse el gungurind de fericire, căci acum pricepuse și nu mai avea nici o grijă.

— Numai după ce-l ucizi pe rege și devii cardinal. Numai un cardinal poate să vină la mine.

Aceste din urmă vorbe le rostise rece și de sus, în timp ce-l măsura cu privirea. „E prea gras gugumanul ca să-l poată înjunghia iute pe Valois. Va trebui să postească, iar ca să se mai lumineze la minte, să i se adauge niște prafuri în mâncare, cu toate că și așa vede și aude numai ce i se spune. La mânăstire au să-i îndruge verzi și uscate despre draci de foc, în caz că măgarul se va înțepeni pe picioarele dinapoi. Dar n-are s-o facă, îl am în mână.” Și trase de clopoțel.

— Afară cu puturosul și aerisiți!

Dat fiind că se apropiase de fereastră, pe jumătate goală cum era, tinerimea generoasă de jos o întâmpină cu un vuiet de furtună. Se lăsă admirată în toată voia, căci fereastra ajungea până la dușumea. Și măreață, prin patima mândriei ei, se uită la cer, la ochiul lui de foc, dar acesta n-o orbi.

— Eu îndrăznesc.

O NOAPTE CU UCIGAȘUL

Când cel din urmă Valois fugi din Luvru, castelul său, se gândi la vărul Navarra și-și spuse că ar fi fost bine să-l fi avut acolo. „Dacă l-aș fi avut aici, Parisul ar fi devenit ceva mai mic, căci am fi doborât multe capete. Orașul ăsta e prea mare, cere să i se ia sânge. Eu ar trebui s-o fac, eu, singurul rege care a locuit necurmat în el și l-am îmbogățit cu Curtea mea. Vreau ca execuția publică a lui Guise să fie

o sărbătoare pentru popor.”

Înfierbântat și îndârjit, sărmanul rege își mai putea totuși depăna gândurile pe îndelete. Guise îi lăsase în ascuns o cale de ieșire, și el fugise cu încuviințarea vrăjmașului său, care scăpase astfel de dânsul și pusese mâna pe capitală. Înaintea trăsurii regelui pășea garda lui, regele se îndrepta la pas către viitoarea reședință, dar gândurile i se întorceau mereu către vărul Navarra. „Dacă aș fi trimis înaintea lui pe Joyeuse cu cea mai frumoasă armată a mea, nu pentru ca s-o bată, ci spre a se uni cu dânsa, ar fi pornit împreună asupra Parisului să mă elibereze!”

Dar când se adâncea mai mult în gânduri, își dădea seama că lucrul nu fusese cu putință. „Oastea catolică n-ar fi dat ascultare ordinului. Pe de altă parte, dacă vărul protestant ar fi ajuns până la Paris, s-ar fi zis cu tronul meu”, conchidea Valois, deși nu cu toată convingerea. Era însă prea nefericit pentru ca tocmai acum să se poată dezbăra de neîncredere. Și se agață de dânsa, ca de singura lui putere. „S-ar fi zis și cu viața mea”, își spuse el îndărătnic.

La rândul lui, Henri se temea și el grozav să nu fie otrăvit, și asta de vreo două luni, de la moartea vărului Condé. Prințul de Condé fusese otrăvit - chiar de nevasta lui, cum credea Henri. Și de atunci o socotea în stare de așa ceva și pe Margot, scoasă din minți cum era, pradă dușmăniei ei smintite. Dintr-o dată, mâncăul de Henri, care mai înainte se poftea la masă fără nici o grijă în casa orișicui, porunci să i se gătească într-o bucătărie încuiată, păzită. Vărul Condé vărsase o noapte întreagă.

A doua zi dimineața se sculase totuși, mâncase și poftise să joace șah, dar se simțise din nou rău și murise; pielea i se făcuse neagră-neagră. „Îl plâng pentru ceea ce ar fi putut să fie pentru mine. Pentru ce-a fost, însă, nu-mi pare rău de el.”

În vremea asta, împotriva regelui Navarrei fură trimiși douăzeci și patru de ucigași. Căci alții se temeau și voiau să împiedice tocmai ceea ce bietul Valois dorea în ascuns, anume ca Henri să-i sară în ajutor. Umbla vestea că și murise, fusese răspândită fără îndoială, cum se întâmplă de obicei, de cei care ar fi tras foloase de pe urma unei asemenea întâmplări, apoi unii știau chiar câte ceva în această privință. Ducele de Guise se interesase îndată la regele Franței dacă era adevărat, regele nu putu, însă, decât să tragă nădejde că vărul său Navarra trăiește; după moartea prințului de Condé îi trimisese soli, mai ales pe domnul de Montmorency. Fu la drept vorbind ultima lui încercare de a dobândi trecerea la religia catolică a singurei căpetenii protestante rămase în viață. Acum Henri era unicul moștenitor incontestabil al coroanei. Nimeni nu mai credea că protestanții săi s-ar putea dezice de dânsul, după moartea celuilalt pretendent la conducerea lor. Și totuși: Henri îi cunoaște. Și știe că trebuie să meargă și mai departe pe drumul drept, atâta vreme cât o abatere ar însemna un semn de slăbiciune din parte-i. Tăria lui lăuntrică nu poate suferi necredința și se împotrivește unei râvne pretimpurii. După ce va cuceri regatul prin luptă și-l va uni, după ce va trece prin toate încercările care-l mai așteaptă, după ce va încărunți aflându-se la putere, când nu va mai trebui să o dobândească mergând la liturghie, atunci da, se va duce de bunăvoie. Până atunci, însă, nu. Doar ca să arate bunăvoință nu o va face niciodată.

Dar viteazul Henri se temea de otravă și de cuțit, pentru că împotriva lor nu te poți apăra așa cum se apără un soldat sau o conștiință. „Cuțitul e și mai înfricoșător decât otrava, pentru că amenință nu numai în timpul mesei. Oricând sunt printre oameni poate să mă înjunghie careva pe la spate, dat fiind că nu pot să văd ce anume scoate din mânecă îndărătul meu. Un cuțit mic poate fi ușor ascuns în mâneca largă a unui călugăr. Într-un rând a venit la mine

un nobil gentilom care nu cunoștea limba, nici măcar latinească, iar suplica o avea înscrisă pe un pergament înfășurat, pe care l-a scos din tocul lui; pumnalul i-a alunecat de-a dreptul în mână. A trebuit să-l înșfac repede și să-i sucesc brațul! Pe căpitanul Sacremore l-au prins oamenii mei. Există dovezi care arată că a fost pus să mă urmărească. Altminteri nici n-aș fi crezut, nu m-aș fi așteptat la una ca asta din partea unui ofițer atât de curajos. Căci ucigașii sunt lași - de ce să mă tem mereu de ei? Vreau să stau odată la un pahar de vin cu unul dintr-înșii și să mă obișnuiesc cu felul de a fi și cu înfățișarea lui."

Asta se întâmpla în castelul din Nérac. În seara aceea îi depărtă dar pe toți, porunci ca prizonierul să fie adus în fața lui, să fie dezlegat și rămase singur cu ucigașul, despărțiți numai de masă.

— Căpitane Sacremore, aș vrea să știu de la dumneata cum e când ucizi. Cum e când ești ucis am să aflu poate și asta, dar nu prin dumneata. Vorbește-mi despre omorul laș, ca un soldat și un viteaz. Ce zici?

Omul avea ochi răi, altminteri era frumos, deși arăta ca un drumeț istovit. Ședea într-o atitudine plină de curtenie și aducea cu un gentilom italian: chiar numai adânca ironie a trăsăturilor l-ar fi putut caracteriza ca atare. Nu răspunse nimic. Henri îl întinse niște vin, pentru care mulțumi ca un om binecrescut și goli paharul.

— Ar putea să fie otrăvit, căpitane Sacremore.

Auzind aceasta, ucigașul se miră politicos:

— Sire! Doar nu vă lipsesc mijloacele de a mă ucide.

— Și pe care anume crezi că am să le folosesc?

— Pe cel mai onorabil, sire; lupta în doi, rosti ucigașul, ascunzându-și viclenia sub ușurătate.

— Domnule Charles de Birague, eu nu glumesc. Ai venit în țară o dată cu fostul cancelar, care-i sugruma în temniță pe cei ce aveau pământuri, pentru ca bătrâna regină să-i

poată moșteni. Pentru cazul că m-ai ucide, îți sunt făgăduiți mulți pistoli de aur, de proveniență spaniolă. Ca un soldat norocos ce-ai fost, ai cucerit în luptă numele de Sacremore, dar ai rămas tot un Birague.

— Sire, vreți să mă batjocoriți. Eu, dimpotrivă, vă propun să ne batem cinstit. Ca ucigaș al vostru, v-am devenit egal și de aceea și stați cu mine aici, în noaptea tăcută ca mormântul.

— Știu, îi dădu răspuns Henri. În clipa asta ești egalul meu. Dar ce-ai fi făcut dacă ai fi izbutit?

— Aș fi rămas în slujba regelui Franței, care m-a și trimis.

— Minți, și ai minți chiar dacă aurul din buzunare n-ar fi fost spaniol.

— Da, încuviință Birague. Dar în acest regat aș fi rămas, căci e cel mai slab și cel mai bun pentru cei de-o seamă cu mine. Când locuitorii sunt certați cu toată lumea și chiar între dânșii, atunci devin cu adevărat concetățenii mei, și-mi pot face mendrele. Sire, știu că veți schimba toate acestea dacă rămâneți în viață. Tocmai de asta am încercat să vă ucid și aș fi făcut-o chiar și fără răsplată.

Astfel, prin mijlocirea ticăloșiei, Henri văzu calea dreaptă pe care urma să meargă și înțelese că trebuia să rămână statornic; era un lucru pe care nu și l-ar fi putut închipui niciodată înainte.

— Sacremore, ți-ai meritat sau aproape meritat numele pe care l-ai dobândit. Și spunând asta, își împinse pumnalul în mijlocul mesei. Cine apucă mai repede, Sacremore!

Abia sfârșise de rostit aceste vorbe, că mâna criminalului se și grăbi, dar dădu peste aceea a lui Henri. Și amândouă mâinile vrăjmașe se retraseră îndărăt, până sub marginea mesei. Dar ochii le rămaseră neclintiți, se supravegheau unul pe altul, gata să se repeadă, înfiorați și cu o nespusă plăcere. Întru acestea Henri se gândi cum să-

l ia prin surprindere.

— Sacremore, nu mai aștepta nici un ban din Spania. Am dat de veste acolo că ai trădat și că pe viitor ai să lucrezi pentru mine.

Auzind asta, criminalul scrâșni din dinți, și din pricina urii care-l stăpânea se urâți. Chipul lui pocit și aprins trezea spaima, poate că de aceea se și numea cum se numea; avu așadar timp să tragă spre el pumnalul. Henri nu mai putu decât să răstoarne masa, ceea ce și făcu. Fiind grea, criminalul trebui să se ferească cu amândouă mâinile, ca să nu fie prins sub ea, și scăpă pumnalul. De aceea, cum se ridică de jos, o zbughi pe ușă și fugi prin galeria deschisă, ușor ca o ciută.

— Sacremore! Stai, poți să câștigi bani pe lângă mine!

Deodată se auzi însă „țiu, țiu” și un trup se rostogoli de pe trepte. Trăsese sentinela din curte: Sacremore nu mai era.

Păcat! Ce flăcău viteaz, l-aș fi făcut și cinstit. Să mori din întâmplare, după o asemenea noapte! Henri uita că el fusese învingătorul din noaptea și din încercarea aceea. Căci nu-i îngăduit să tremuri nici chiar în fața ucigașului.

CHEMAREA

La rândul lui, Valois avea și el de-a face cu ucigașii regatului și ai săi; ședea cu ei la masă și trăia cu groaza în sân. Tocmai ținea la Blois Adunarea Statelor Generale. Regele se refugiase acolo; dar curând l-au urmat Guise și celelalte căpetenii ale Ligii, cei șaisprezece - care comandau fiecare câte un cartier al Parisului. Ba a fost adus chiar și popor de rând din capitală, ca o amenințare

pentru deputații moderați ai provinciilor, pe care Valois s-ar putea bizui la nevoie, căci acum rațiunea n-are nume bun și este pusă la respect. Regele e asaltat de o bandă de flagelanți, pe care trebuie să-i primească, întrucât a luat și el parte la reprezentațiile lor, mânat de dorința de a se costuma.

Un frate al răposatului său favorit Joyeuse face pe Isus, și în refugiul sărmanului rege năvălește un val de patimi dezlănțuite. Hristos sângerează cu adevărat, soldații romani își zăngănesc armele ruginite și, fără veste, se reped în mijlocul mulțimii aț âț ate. Femeile sfinte sunt de fapt niște călugări capucini, care astfel deghizați pot cu atât mai ușor să urle, să bocească și să se zvârcolească. Și iată că sub loviturile flagelanților se prăbușește chiar fiul omului. Ridică-l, Valois! Dacă te codești, înseamnă că trădezi religia. Oricum, ești aici prins în gloată și un singur cuțit e de ajuns. Dar la drept vorbind și flagelanții se temeau unii de alții și de orgia lor nelegiuită.

Ce poate gândi despre toate acestea, de pildă, un jurist învățat și membru al parlamentului regal, căci și astfel de domni fuseseră aduși cu sila la acest dezmăț. Știința nu poate fi ușor dată uitării, și un cuget curat nu se tulbură la poruncă. Totuși, o schimbare bruscă e mai ușoară pentru cel care se alătură zvârcolirilor gloatei; se cufundă într-însa până când nu i se mai vede nici capul și dacă, cu alt prilej, ar fi gândit prea mult, acum învață - din dorința de a simți cu gloata și din prietenie pentru popor - să zbiere „ca un vițel”. Iar președintele de Neuilly o făcu chiar atât de bine, încât izbuti să-l miște și pe tiranul Valois, deși tocmai împotriva lui aț âț a poporul cu lacrimile sale, în timp ce predicatorul Boucher dobândea același rezultat făcând spume la gură. Fiecare în felul lui; ducele de Guise strângea, de pildă, multe mâini murdare, ceea ce-i producea o scârbă nespusă.

De altminteri, ducele de Guise începea să se cam

scârbească de toate, de rolul lui de erou popular, de zelul lui în prietenia cu Spania, de anturajul alcătuit din ticăloși spanioli buni de spânzurat care-l spionau, de împrejurarea că era nevoit să-și trădeze prințul preaputernicilor soli ai lui Don Filip, trebuind să spună: „Regele, stăpânul domniilor-voastre, ne va veni în ajutor dacă suveranul nostru se va sluji de hughenoți”. Guise ar fi dorit să devină mai degrabă el însuși hughenot decât să trebuiască a mai repeta de multe ori asemenea vorbe.

Înfumurarea și îngăduința arătate pentru o cinstire nemeritată, lucruri care sunt tot atâtea slăbiciuni, îl făcuseră să apuce pe o cale greșită. Și era de o prea bună obârșie spre a nu o ști. Numai oamenii mărunți se socotesc bărbați însemnați când o mișcare populară, smintită și întemeiată pe minciună, îi suie pe culmi ce nu sunt pe măsura lor. Când un duce de Guise aude: „Ura, trăiască conducătorul!” îi vine să se ascundă ori să alunge mulțimea înapoi în dughenile ei. Dorința lui cea mai scumpă ar fi să se împace cu regele. Acesta ar trebui să-l numească locotenentul său pentru întreg regatul, mai înainte ca Armada să se înapoieze victorioasă din Anglia și spaniolii să ajungă la culmea nerușinării lor. Guise ar vrea să li se împotrivească înainte de a se ajunge aici. Pentru asta e nevoie, însă, de un singur lucru, iar Statele Generale s-au adunat la Blois tocmai spre acest sfârșit.

Regele fusese nevoit să le făgăduiască că-i va nimici pe eretici; acum trebuie să-l declare pe regele Navarrei decăzut din drepturile sale de moștenitor al coroanei. Și încearcă să găsească o cale de ieșire. Navarra adresează adunării un memoriu, cu toate acestea adunarea proclamă solemn că a pierdut dreptul de a fi moștenitor. Ba îi tăgăduiește chiar și drepturile de cel dintâi prinț de sânge.

Cum află de asta, Henri uită pe dată de ucigașii săi, de muză și, o dată cu romantismul, și de spaima sa. Începu războiul. De ce? Regele și Liga s-au dezlănțuit asupră-i și

se dedau, cu urlete și alaiuri, la o destrăbălare a cugetului pe care, prin firea lui, o disprețuiește mai mult decât pe orice Sacremore. E drept, viața cere nedreptăți și crime, dar nu vrea ca pentru asta să recurgi la prefăcătorii și să te lepezi de rațiune. Henri porni dar războiul în Bretania, departe, în nord, prin regatul ai cărui reprezentanți tocmai îl detronau și-l respingeau. Se lupta cu trupe ale regelui și cu altele ale Ligii și nu făcea nici o deosebire între ele, căci era mânios. Se aflase pe drumul ce ducea drept către tron, și iată că trebuia să se dea din nou la fund, ca la început, când fusese un necunoscut. După marea izbânda de la Coutras, acum iar mlaștini, orășele și capcane, un biet gentilom moare, o sută de vrăjmași se dau prinși, grindină, furtună, o fortăreață cucerită pe țărmul mării. Ei, dacă tunul nostru ar fi ajuns mai devreme! Prost lucru să ai de a face cu marea, cu vânturile!

În focul luptei uită totuși de supărarea și de furia lui; ba se bucura chiar de a fi acolo, de a răsufla, cu toate că nu i-o prea îngăduiau s-o facă și nici pământ nu-l lăsau să cucerească, decât doar pe nesimțite. Într-o zi, către amiază, singur la adăpostul unui pom, abia trăgându-și sufletul de atâta fugă, tocmai scăpat de moarte, se pregătea să prânzească și căta în jur cu privirea pierdută. Câmpia întinsă ajunge până la cer și în tăcerea ei lasă să se reverse asupră-i vuietul mării. Dar pe el nu-l vrea, nu-l cunoaște, și dacă n-ar fi însuflețit de bunul lui curaj lăuntric, ar putea să se teamă că mereu va trebui să ia totul de la început ca acum. Aceleași priveliști se repetă la nesfârșit: mlaștini și capcane, o sută de prizonieri, colo în față cade un biet gentilom, s-a pornit furtuna, bate grindina, dar castelul de pe țărmul mării trebuie neapărat să-l iau, numai tunul nostru să ajungă mai repede! Toată mâncarea de prânz îi încape în palma neagră de pulbere: o coajă de pâine și un măr.

Îi e foame, dar nu-i supărat. Căci drumul vieții l-a învățat

să fie așa, mai întâi au fost munții însoriți, iar el râdea și trecea pârâiașe zglobii. Apoi, intrat de tânăr la școala necazurilor, a învățat să gândească, până când în fața întorsăturilor cugetului gura a început să i se schimonosească - ori, poate, numai câteodată. Întors acasă, s-a dedat obișnuitelor trude ale vieții, ca orice om cu mădulare înfometate și cu o piele ce prea ușor poate fi ciuruită. La început aceste trude au fost mărunte; dar lasă-te numai în voia lor și să vezi cum cresc. Acum e cunoscut, dușmănit, dorit, temut; află și cum trudele vieții se pot întoarce la ceea ce au fost odinioară; și sub un pom, în picioare, își mestecă prânzul.

Chiar la același ceas, regele Franței îl primea pe ambasadorul Mendoza. Acesta căpătase vești despre izbânda Armadei și poruncise să fie imediat tipărite și împrăștiate. Apoi plecase de la Paris la Chartres, unde cel dintâi drum îl făcu la preacinstita catedrală spre a aduce mulțumiri sfintei fecioare. Și numai după aceea se duse la rege, care locuia atunci chiar în palatul episcopal. „Victorie!” se adresa falnic ambasadorul oricui îi ieșea în față, apoi intră la rege și-i înfățișă scrisoarea pe care o primise. Dar acesta îi arătă o alta, mai nouă; englezii bombardaseră Armada, scufundaseră cincisprezece din vasele ei și uciseseră cinci mii de oameni. Nici nu mai putea fi vorba despre o debarcare în Anglia.

Mendoza încercă să tăgăduiască totul, dar chiar dacă lucrurile ar fi stat așa, încă n-avea de ce să fie mai puțin semeț. Cincisprezece vase scufundate, dar Armada număra o sută cincizeci, numai vase uriașe, adevărate turnuri de lemn. Cinci mii de morți - asta abia dacă slăbea cu ceva armata de debarcare, ca să nu vorbim de întăririle care se aflau în drum.

Numai că întăririle nu se apropiau de fel, ci erau blocate în Olanda. Regele Franței admiră politicos turnurile plutitoare, pe care Don Filip le construise cu cea mai mare

grijă. Din păcate, din cauza înălțimii lor, tunurile aflate în ele puteau să țintească numai la mare depărtare, iar și mai supărător era că amiralul Drake găsise foarte repede punctul vulnerabil al acestei flote mărețe. Așa încât țâșnise din portul Plymouth cu bărcile lui, se strecurase până sub trupurile uriașilor și îi găurise. Apoi, ca o osândă, însuși cerul se mâniase împotriva părții ce nu avea dreptate. Și chiar acum, în timp ce noi vorbim, furtuna împrăștie vasele spaniole și le duce pe câte unele până în Oceanul înghețat, unde se sfărâmă.

Un spaniol nu râde niciodată, altminteri ambasadorul ar fi trebuit să izbucnească în hohote auzind despre asalturile copilărești ale furtunilor ori ale Angliei împotriva puterii mondiale. Tăcu dar și disprețui în sinea lui. Iar regele nu-l împiedică s-o facă; stăteau unul în fața altuia, în sala de piatră, amândoi cu pălăriile în cap. Cei dintâi se obrăzniciră câțiva domni de la curte.

— Regina Angliei triumfă! rosti Crillon destul de tare.

Iar un altul adăugă:

— Elisabeta s-a arătat poporului ei pe un cal alb.

— E un popor mare, declară cu hotărâre colonelul Ornano.

— E un popor fericit, căci acum e scăpat, e liber și-și iubește strălucitoarea regină. Cei patruzeci și cinci de ani ai ei sunt neputincioși în fața frumuseții unei regine care a ieșit învingătoare.

Iar Biron, vechiul vrăjmaș al lui Henri de Navarra, își dădu cu părerea în legătură cu cele de mai sus:

— E un popor unit. Și noi trebuie să fim uniți.

Și pe dată adunarea fu cuprinsă de un freamăt, și un nume începu să treacă din gură în gură, mai întâi în ascuns.

Regele părăsi sala, urmat de ambasador. Străbătu coridoarele boltite, și mersul îi era maiestuos, cum se cuvenea unui Valois. În fața unei ferestre din spatele

clădirii se opri și arătă spre curte. Ambasadorul recunoscu vreo trei sute de ocnași turci, din cei folosiți pe corăbiile spaniole ca sclavi de galere. Întrebă de unde erau.

— De pe o corabie eșuată a Armadei, îi dădu răspuns regele.

Atunci ambasadorul ceru să-i fie predați. Dar în loc să-i răspundă, regele se arătă la fereastră în toată făptura lui. Văzându-l, sclavii căzură în genunchi și strigară în sus către el:

— Îndurare!

Regele îi privi o clipă și apoi se întunră.

— Va trebui să ne sfătuim ce să facem ca ei.

Dar mai mulți domni de la Curtea lui își îngăduiră a observa:

— Lucrul e ca și hotărât. În Franța nu există sclavie. Cine ajunge pe pământul nostru e liber. Regele îi va preda de bună seamă aliatului său, sultanul.

Valois se prefăcu însă că nu aude nimic și-l conduse pe ambasador, ca un semn de mare cinstire, până la scară; dar până să ajungă acolo, ambasadorul mai trebui să rabde multe vorbe care-i răneau mândria. Înaintea și îndărătul lui se vorbea despre prinșii de toate neamurile, pe care Spania îi silise a vâsli pe vasele ei; chiar și francezi fuseseră vârâți în acest jug.

— Soldații și compatrioții noștri! Dar la urma urmei asta vrea să facă Spania din noi toți! Același lucru ca din toate popoarele: robi!

Pentru prima oară, asemenea vorbe se făcură auzite la Curtea Franței în ziua când se află despre sfârșitul Armadei.

Ambasadorul plecase, dar regele nu se retrase; părea să aștepte ceva, nimeni nu știa ce anume, și mulți credeau că se cufundase din nou în visarea lui deșartă. Drept care își dădură și mai mult frâu slobod gurii și repetară și mai apăsat că toți cei din regat trebuie să-și apere împreună

libertatea, după chipul Angliei. Țara scăpase de o primejdie înfricoșătoare; toate instrumentele de tortură ale Inchiziției fuseseră îmbarcate pe corăbiile spaniole. Curtea catolică a Franței cuprindea și protestanți, ascunși ori fățiși, și unul dintre ei - cine știe care! - se încumetă a spune:

— Libertatea de gândire, asta-i temelia; numai ea ne poate chezăși dreptul și unitatea noastră.

Și în loc să-i închidă gura, curtenii își trecură din unul în altul un nume, același ca mai înainte, dar acum cu mai multă îndrăzneală; iar Biron, din nou Biron, se adresă regelui:

— Sire! Regele Navarrei e mai bun decât credeam. Nu se întâmplă de multe ori ca un om să vadă că a greșit. Dar, în ce mă privește, eu o recunosc.

În clipa aceea se arătă Guise; îl trimisese Mendoza ca să-l pună la locul lui pe rege. Era pregătit și amenință imediat cu cei treizeci de mii de spanioli care se aflau în Flandra. Un glas rosti însă:

— Dar regele Navarrei unde-i?

Guise așteptă zadarnic o intervenție a regelui. Ar fi putut să răspundă și singur, dar după o supărare aprinsă urmează o stare de descurajare și omul dă înapoi. Și iar se auzi un glas:

— Sire! Chemați-l pe regele Navarrei!

Nici o împotrivire, nici o pedeapsă. De aceea, în scurt timp, Guise și Liga lui vor preda spaniolilor o fortăreață de la hotarul către Flandra, vor ajuta și mai departe vrăjmașului și-l vor încolți pe rege. Ziua aceasta e astfel hotărâtoare pentru ducele de Guise, căci înfrângerea Armadei îl face să-și dea seama și mai bine de propria lui situație. Un glas strigă:

— Regele Navarrei!

La oarecare depărtare de armata lui, Henri stă în picioare sub un pom. Câmpia e întinsă, ajunge până la cer,

tace, și marea își azvârle asupră-i vuietele. Henri aude cum i se strigă numele.

DANSUL MORȚILOR

E dus pe gânduri și aude limpede. Treburile sale de fiece zi merg înainte, dar în curând se va ivi o misiune mult mai mare. Își vede de treburi cu picioarele bine înfipte în pământ. Totodată își așteaptă însă misiunea cu inima înălțată, transportat, în clipa aceea îndoielnică, Henri se află și acolo unde duce războiul, și în altă parte: mai aproape de dumnezeu. „Spun și eu ca David: «Dumnezeu, care m-a sprijinit până acum să-mi înfrâng vrăjmașii, mă va ajuta și mai departe».” Așa vorbi Henri și mai adăugă: „Sunt mai bun decât credeți voi”, ceea ce erau vorbe noi la el.

În La Rochelle, o adunare bisericească se ocupa de păcatele sale; Henri dădu dovadă de răbdare, îi ascultă spășit pe pastori și nu răspunse de loc așa cum ar fi putut s-o facă: „Oameni buni, suflete mărunte, cine a trecut prin școala nenorocirii, prin încercările vieții și nu s-a lăsat înfrânt de ispitele duhului? Chiar numai ceea ce ați dezvăluit despre preaiubita-mi mamă ar fi putut să-i descurajeze fiul; eu mi-am păstrat însă dârzenia pe care o am din născare!” Dar nu suflă nici o vorbă despre asta pastorilor și nici nu se lăudă în fața prietenei sale, contesa de Gramont. Ci-i împărtăși numai fapte împlinite, izbânzile sale asupra armatei regelui Franței și mai apoi că regele îl omorâse pe ducele de Guise, că până la urmă îl omorâse totuși.

Henri se așteptase de mult la asta; veștile pe care le

primea de la Curte erau exacte, dar și mai exacte erau reprezentările sale despre oameni. Îl vedea pe Valois în adunarea Statelor Generale, înconjurat aproape numai de partizani ai Ligii, urmare a terorii din timpul alegerilor, stăpâniți cu toții de o ură nerușinată și deșănțată, cu care nu știu ce să mai facă. Desființează în doi timpi și trei mișcări toate dările așezate de rege în cei paisprezece ani ai domniei sale și îi răpesc astfel ultimele puteri, și nu numai lui, ci și regatului, și chiar lor înșile. Ăsta-i rezultatul unei necurmate ațâțări de paisprezece ani și al unei false mișcări populare. Căci orice poate să izbândească până la urmă dacă minciuna a împuiat de ajuns capetele; adevărul se mlădiază și se preface în prostie, iar minciuna predicată timp îndelungat varsă sânge adevărat. Și apoi unde mai pui că sunt și niște burtă-verzi plini de neștiință în tot ce privește religia, statul și ceea ce e omenesc. Pe binevoitorul Valois îl socotesc un tiran, iar statul lui civilizat îl numesc infam. În schimb despre organizația lor întemeiată pentru jefuirea și trădarea regatului jură că slujește și aduce „libertatea”. Să se mai desființeze și dările, și întreg programul pe care l-au zbierat ani îndelungați pe tot cuprinsul țării va fi împlinit.

Nevestele acestor droghiști și tinichigii, mai înstăriți și mai descuiați la minte dansează despuiate pe străzile Parisului. Ideea e a ducesei de Montpensier, sora lui Guise. Furia Ligii, care socoate că alaiurile acesteia vor avea mai mult farmec prin nebunia dezgolită. Dar lucrurile au mers prea departe; burghezi mărunți sunt mulți și nu vor să alerge toți o dată cu capetele înfierbântate spre pierzanie și nici să-și lase nevestele sălbăticite să se arunce într-însa. E adevărat, nu vor să plătească; altminteri, însă, ridică în fiece zi tot soiul de obiecțiuni. De aici o stare de trecătoare răscoală împotriva bandei de aventurieri lacomi, care a adus Parisul în halul în care se află. Din care pricină și Guise a ajuns la încheierea că trebuie să lucreze în așa fel,

încât nimeni să nu mai poată da îndărăt, să grăbească deznodământul, să provoace moartea regelui.

Regele era atunci atât de sărac, cum nici chiar Henri de Navarra nu fusese vreodată. Curtea i se împrăștiase, iar cei din urmă patruzeci și cinci de gentilomi ai săi erau în căutarea unor stăpâni care să-i poată plăti. Ba Henri află chiar că Valois nu avea nici ce mânca. În bucătăria lui nu se mai aprindea focul. „Nu l-am stins cumva chiar eu, când i-am distrus ultima armată la Coutras? Trebuie să-i sar în ajutor. Acum se roagă de Guise. Și Guise cerșește pentru el la Ligă. Dar nu-i nimic de făcut cu burtă-verde ăștia; sunt cei mai proști oameni din țară și numai un conducător fără conștiință se poate bizui pe ei. Ar face bine, însă, să nu împingă lucrurile prea departe. El crede că regele nu mai e bărbat; dar Guise nu-i rege și nu ne cunoaște. Când ambasadorii raportează că suntem la capătul puterilor, din veacurile apuse ne curg în vine forțe vechi. Vreau să-l ajut pe Valois."

În același timp Henri află că Guise se obrăznicise de tot. Începuse să uite de orice prevedere, se mutase chiar în castelul regelui, la Blois, ca să-l aibă mai sigur în mână. Dar de ce nu Valois pe el? Guise are toate cheile; totuși nu mai află nimic, căci, destul de târziu, regele a pierdut încrederea în maică-sa, i-a îndepărtat pe oamenii pe care se bizuia, așa încât regina nu mai poate să facă ce-a făcut o viață întreagă, să spioneze și să trădeze. Noroc bun, Valois, în pregătirile tale tainice! Dar ești prea singur pentru hotărâri atât de însemnate. Guise nu vrea să știe de nimic; în ciuda tuturor avertizărilor, câte cinci pe zi, nu ia nici o măsură de prevedere, și asta din mai multe pricini. Henri își dă seama care sunt. Mai întâi și întâi, Guise e trufaș. Se înconjoară ca și mai înainte de o suită impunătoare și în același timp leapădă orice gând despre vreo primejdie ce l-ar putea pândi. De aceea, se ivesc prilejuri când nu e de fel acoperit, iar o clipă poate fi de-

ajuns câteodată. Trufia îl va pierde - și asta nu numai din pricină că-l face neprevăzător. Se socoate și prea bun pentru rolul pe care-l joacă. Henri îl cunoaște bine pe fostul său tovarăș de joc. „De atâta trufie i se face scârbă, nu mai poate răbda răsuflarea oamenilor lui. Eu, dacă aș fi Guise și ticălos, aș răbda izul lor de usturoi, de vin și de picioare. Dar nu pot să rabd mirosul Spaniei, asta nu. Și apoi Guise e și caraghios.”

În meditațiile lui, noaptea, la lumina focurilor de tabără ori sub un pom, singur numai cu el, Henri ajungea de asemeni și la partea veselă a lucrurilor. Guise aruncă cu banii. Nu vrea să se plictisească, a rechemat Curtea, ospătează și întreține toată nobila societate, inclusiv pe Valois, în loc să-l ucidă. Are mai multe femei decât îl ține cureaua; și noi cunoaștem doar plăcerea, ne-am încredințat singuri că înlesnește îndoiala și înmulțește supărările. Toate astea sleiesc, mai ales pe un Goliat ca el, pentru că ăștia mai cu seamă obosesc. Dar cine știe, poate că nici nu vrea altceva decât să ostenească. Trufia, supărarea, plăcerea ar putea fi până la urmă un pretext spre a închide ochii și a aștepta lovitura. Chiar noi ne-am ferit nu demult de o ispită. Atunci ne-a albit jumătate de mustață.

De aceea, când veni un călăreț și-l vesti că ducele de Guise fusese ucis în odaia regelui și că acesta privise de după perdeaua patului său cum era omorât, Henri nu se miră și fu bucuros. Ascultă liniștit amănuntele întâmplării, cum fiecare lovitură de pumnal fusese dată de un alt ucigaș, furioși cu toții și atât de zăpăciți, de parcă nici ei n-ar fi crezut în fapta lor. Henri putea să plângă pe câmpul de bătaie, dar cu un asemenea prilej, nu. Criminalii se agățaseră de picioarele muribundului, dar acesta îi târâse prin toată încăperea până în fața patului lui Valois, care tremura, turba, se înfiora de bucurie, iar până la urmă puse piciorul pe obrazul lui Guise, așa cum făcuse și acesta

odinioară, când murise amiralul de Coligny. De unde Henri văzu că dumnezeu nu iartă nimic. Chiar dacă toate legile ar fi sfărâmate, a lui rămâne în picioare.

Cea din urmă noapte Guise o petrecu cu Sauves, femeia cu care se culcase și Henri înainte de a fugi. Deși nu-l iubea, îl ajutase să simtă mai puțin marea-i singurătate. Pe unicul ei domn și stăpân fusese însă cea din urmă care-l istovi de puteri, încât de dimineață i se făcu frig în mătasea lui cenușie, până când alții îl lăsară rece pe veci. Ei, drum bun, Guise, și salut-o pe Sauves! Acum regele triumfă. Pe cardinalul de Lorena l-a sugrumat în temniță; pe cel de-al treilea frate, Mayenne, îl mai caută încă, și ar fi bine să-l găsească! Tot anul ăsta 88 a fost un dans al morților, iar celor mai cilibii[1] le-a venit rândul chiar cu o zi înainte de Crăciun. Spânzură-i în Paris, dragul meu Valois! De douăzeci și patru de ore atârnă în streang președintele de Neuilly, care știa să ragă «ca un vițel» și starostele negustorilor. Un gentilom pe care Guise îl proteja a făcut negoț de sclavi. Spânzură, Valois! Dansul morților a început cu otrăvirea vărului nostru Condé, iar ucigașii ne pândesc și pe noi, atât pe unul, cât și pe celălalt. Dar nu noi am făcut negoț cu carne de om. Spânzură, Valois!”

Așa vorbește cel care i-a făcut scăpați pe mulți dintre propriii lui „ucigași” și a vrut chiar să se obișnuiască a petrece noaptea cu ei. Odată și odată însă ia sfârșit și resemnarea față de răutatea firii omenești. Această resemnare își are partea ei bună, de care își dă seama: face răutatea de neiertat. De când există omenirea, pildele bune în sprijinul rațiunii și al păcii au condus o luptă nerăsplătită. „Eauze sau omenia a fost un lucru de râs; cuvinte ca «luptători ai spiritului» sună ca o batjocură dacă ei sunt grosolani și proști și vor să rămână astfel. Acum, însă, aveți de-a face cu un rege, Henri pe nume, care poate

[1] grațios, frumos; politicos, galant.

trage pe roată și spânzura cât poftiți; și l-ați pus într-o astfel de dispoziție, bătându-vă joc de rațiunea lui sănătoasă. Singurul lucru cu care i-ați răspuns la bunăvoința lui de o viață întreagă au fost nelegiuirile făptuite de nebunie. Dansul morților poate să continue! Până la sfârșitul anului mai e o săptămână! Aștept doar să mi se aducă la cunoștință că regina Navarrei a fost sugrumată. Pentru o asemenea faptă, la care s-ar mai putea adăuga și moartea mamei ei, aș cânta și eu imnul de mulțumire al lui Simon: «Acum slobozește pe robul tău, stăpâne».”

Așa vorbea și scria Henri, căci chiar așa gândea după masacrele de la Blois. Nădăjduia că Valois o va ucide și pe preabuna-i soră Margot și pe și mai buna-i mamă, *Madame* Catherine. Aceasta muri, însă, între timp, fără ajutor străin, numai din pricina zdruncinului pricinuit făpturii ei firave de săvârșirea din viață a lui Guise și pentru că nimeni nu credea că ar putea fi străină de o crimă. Să fie învinuită de un lucru pe care nu-l mai poate face era o cumplită încercare pentru o bătrână ucigașă. Așa încât nu-i rămase decât să părăsească acest pământ. Să fi murit chiar cu adevărat? Aflând această veste, Henri simți că amețește. Fusese prea bun profet, nu-i plăcea să ucidă. Și fu cuprins de îngrijorare pentru Margot, aceea de odinioară. Să înceteze odată dansul morților!

NĂZUIND UNUL CĂTRE ALTUL

Dar dansul morților de mult nu mai poate fi oprit. În războiul lui de hărțuire, Henri e mereu călare, pe un ger de crapă pietrele și amorțește în cuirasă; din când în când

descalecă și face mișcări repezi ca să se încălzească. Într-o zi, după masă, fu cuprins însă de o răceală cumplită și neobișnuită. Își dădu seama îndată că-i venise și lui rândul să fie tras în hora morții. Și cu adevărat i se găsi o aprindere la plămâni. Asta se întâmpla într-un sătuc, și boala se vădi atât de cruntă, încât trebuiră să-l lase în hanul de acolo. Afară scârțâia zăpada, fierbințeala creștea, până când se crezu că nu mai putea fi nici o nădejde de scăpare; doar el nădăjduia. Și își spunea: „Vreau să izbândesc! Nu se poate ca totul să fi fost în zadar!” I se părea că vorbește tare, dar șușotea numai: „Facă-se voia ta!” Iar voia domnului-dumnezeu era desigur ca Henri să lupte și să izbândească, chiar dacă în clipa aceea i se schimbau cearșafurile ca lui Lazăr; așa încât criza, care singură putea să-l mântuie, nu mai fu decât o chestiune de ceasuri.

În timp ce el crezu de mai multe ori că i-a bătut ultimul ceas, în regat lucrurile se petreceau în așa fel de parcă stăteau să se repete, înainte de venirea unor vremuri mai bune; străvechile grozăvii: dansul morților, convulsiile epileptice, cruciada copiilor, ciumă, imperiul de o mie de ani și ochii holbați care din simplă nălucire a minții uneori și orbeau. Așa se întâmpla. Ehei, striga tinerimea generoasă asemeni lui Iacov, unde ești? Căci, până la urmă, poți să faci orice cu oamenii. De aceea s-a zis și cu râsul prin aste meleaguri. Celui care s-a veselit în carnaval are să-i piară poftă s-o mai facă. Și feriți-vă să lipsiți de la biserică! Iar cine și-a auzit numele pomenit de predicator înseamnă că nu mai ajunge viu acasă. E vremea pârelor, a denunțurilor, trădărilor, spânzurării. Ca răsplată pentru împovărarea altuia îi iei slujba ori prăvălia, așa se cuvine să te porți acuma. De aceea oamenii onorabili au devenit niște ticăloși. În alte vremuri vor fi iarăși foarte cumsecade, o întruchipare a bunăvoinței. Acum sunt exact așa cum trebuie să fie, adică niște bieți ticăloși. Dar,

ferească sfântul, nu pentru că ar fi așa din fire, nu fiindcă ar fi așa în străfundul sufletului. Se pune însă întrebarea: unde le e sufletul?

Mai cu seamă gândirea cumpătată e urâtă de gloata cu ochii holbați. Un student căzut la examene, dar care are părerile ce se cer, dă buzna în clasa profesorului, îl calcă pe amândouă picioarele, poruncește să fie aruncat în temniță și e numit în locul lui. Medicul cel tânăr îl înlătură pe cel mai în vârstă, care-i stă în cale: vezi bine, profesorul n-a salutat-o cum trebuie pe spălătoreasă. La fel face și un slujbaș de mâna a doua; se obrăznicește, cu atât mai tare cu cât era mai smerit, față de înalții magistrați ai parlamentului regal. Iar aceștia trebuie să-l însoțească și să judece în numele poporului *total*, dat fiind că abia după înlăturarea gândirii poporul poate să devină cu adevărat *total*. Nu înainte. Drept urmare, nevestele dansează numai în cămăși pe stradă.

Președintele tribunalului din Toulouse fu ucis de popor. Mai întâi se înălțaseră baricade, apoi pentru judecătorul mort o spânzurătoare, în care de mai înainte atârna o momâie cu chipul regelui. Judecătorul se ridicase împotriva detronării regelui, așa încât îi spânzuraseră împreună. Cel din urmă Valois era un biet om nevolnic, chiar și în crimă. Și totuși, la capătul zilelor lui se bucură de cinstea de a fi dușmănit nu pentru părțile lui rele, ci din pricina urii unei gloate sălbăticite față de rațiune și de demnitatea omenească, fiind socotit chiar o întruchipare a lor, oricât de puțin adevărat ar fi fost acest lucru.

Rătăcea ca o nălucă în haina-i violetă, culoarea doliului, pe care îl purta după fratele lui și după *Madame* Catherine. Cu toate că, la drept vorbind, părea să-l poarte mai degrabă după Guise, pe care chiar el îl omorâse. Dar nu era la înălțimea celui ucis. Singura faptă la care se încumetase îl dezarmase cu desăvârșire. Pe un altul în locul lui ea l-ar fi mânat mai departe. „Și acum până la

capăt, să semăn groază ca să nu-mi fie mie frică. Nu mai poate fi vorba de curaj, de stat pe gânduri, n-am de ales. Să-mi adun soldații și, înainte de a se împrăștia cea dintâi buimăcire a vrăjmașilor, să-i curăț pe toți! Vino aici, Navarra!”

Căci la nici un alt nume nu se gândea acum atât de des Valois, îmbrăcat în haina lui violetă, pal și tăcut. Rătăcea ca o nălucă prin castelul lui din Blois, singur și părăsit, detronat chiar de biserică; poporul nu mai era legat de el prin nici un jurământ de credință. Deputații Statelor Generale plecaseră către orașele regatului. Pe dânsul, însă, capitala nu l-ar fi lăsat să intre între zidurile ei, ori mai degrabă l-ar fi prins și ucis - și asta, după cum prea bine o știa, din pricină că oamenii se simțeau slabi. Dar era o slăbiciune furioasă. Și din chiar cunoașterea firii lui, Valois se pricepea s-o deosebească de hotărârea sănătoasă. Aceasta se afla în altă parte. „Navarra”, își repetă el mereu, fără a lăsa, însă, să se vadă vreo mișcare a feței; și nu-l chemă, căci nu îndrăznea. Să-l cheme pe hughenot împotriva capitalei sale catolice, el, omul nopții Sfântului Bartolomeu! E adevărat, Navarra l-ar fi dus înapoi la Luvru, dar din cauza asta ar fi intrat în război cu puterea mondială, care e la fel de temut ca și odinioară.

Când Armada fusese nimicită, un fulger sfâșiase pentru o clipă cerul întunecat al celui din urmă Valois. Dar nu-i mai era hărăzit să se încredințeze și că însăși puterea mondială fusese rănită de moarte. Asta îl privea pe moștenitorul lui. La începutul domniei sale acest moștenitor nu va avea nici țară, nici bani și aproape nici armată; va trebui, însă, să-i înfrângă numai într-o singură bătălie neînsemnată pe lefegiii și slugoii Spaniei, și minunea se va petrece. Un oftat de ușurare va străbate toate popoarele.

Pentru Valois totu-i întunecat, înconjurat de o liniște de moarte. Nimeni dimprejurul lui nu-l mai cheamă pe

Navarra. Și nici afară nu-i nimeni care să tremure de venirea lui Navarra; pentru că altfel cum s-ar fi obrăznicit să taie regelui și ultimele venituri? Și asta când? După monstruoasa și singura lui faptă. În odaie era frig și regele se vârî în pat. Avea dureri, niște dureri caraghioase, pricinuite de hemoroizi; cei câțiva gentilomi care-i mai rămăseseră râdeau de el pentru că plângea.

„Navarra! Vino! Nu, nu veni! Nu plâng din pricina dosului meu, ci pentru că singura mea faptă a fost zadarnică. Acum ar fi rândul tău să arăți ce ești în stare. Dar nici asta nu va mai fi. Și totuși. Știu că tu ești omul potrivit și vreau să mă supun ție. Numai pe tine te recunosc ca moștenitor al coroanei, chiar dacă m-aș fi dezis de zece ori, nu o dată. Regatul nu te mai are decât pe tine; am plătit destul ca s-o știu. Uită-te la mine, Navarra, ce nefericit sunt. Niciodată nu mi-a fost nefericirea așa de adâncă și mare, ca după zadarnica încercare de a mă elibera. După faptă am strigat: «Regele Parisului a murit, în sfârșit sunt regele Franței». Dar nu-mi spune așa, pentru că nu sunt. Zi-mi Lazăr, dacă vii, Navarra! Dar nu, nu veni! Totuși, vino!”

Despărțiți de aproape întreaga întindere a regatului, nici unul dintre ei nu se simțea în largul lui. Dar Henri învinse criza, se înzdrăveni curând și nu mai avu vedeniile înfricoșătoare ce prevestiseră boala necruțătoare. Vorbea cu multă măsură despre sfârșitul domnilor de Guise:

— Am prevăzut de la bun început că domnii de Guise nu vor putea stăpâni o asemenea întreprindere și cu atât mai puțin s-o ducă la capăt, fără primejdia vieții lor.

Acesta fu necrologul lui, iar purtarea îi era pe potrivă; deveni și mai prevăzător, iar unora le păru chiar prea modest. Cum, nu mai vrea să facă pasul cel mare și să-l scoată pe Valois din mijlocul dușmanilor lui, care au închis drumul dintre dânșii? Prietenii îl cunoscuseră ca un zănatic, în lucrurile mici. Și acum așa de cumpătat, sire,

când e vorba de un lucru atât de mare?!

Henri ghici dezaprobarea vechilor prieteni. Hughenoții cei mai vechi, obișnuiți din tată în fiu să moară pentru credință, cei care îngenuncheaseră pentru rugă la Coutras, din care pricină fusese apoi înfrânt Joyeuse, acum murmurau, cu toate că nici ei nu știau prea bine de ce. Ar fi vrut să sară în ajutorul regelui catolic, deși numai cu mare greutate ar fi crezut și recunoscut așa ceva. Henri socotea, însă, că oamenii trebuie mai întâi să fie destul de copți la minte, iar după aceea se va ivi și prilejul. Întru acestea, Valois trebuia să joace cum i se cântă. Tristul și cel din urmă Valois își părăsise fostul loc de refugiu și fusese primit de orașul Tours, așezat pe amândouă malurile Loirei, între mănoase câmpii de grâne - cel mai liniștit centru al furtunosului său regat. Nădăjduia să poată zăbovi acolo până când un număr destul de mare din gentilomii săi își vor aduce iar aminte de dânsul. Favoritul care mai rămăsese în viață, Épernon, îi aduna între timp pedestrași. Se putea însă prea bine întâmpla ca vrăjmașii să-l surprindă și să pună mâna pe el mai înainte de asta. Singurul cu adevărat de nădejde era Navarra. Unde e? „Tu, regele catolic, își spunea Valois, căruia numai cu mare greutate i se strângea o armată, nu vei vedea împrăștiindu-ți-se trupa dacă-l chemi pe hughenot?”

Iar Henri gândea: „Are să mă cheme când oamenii lui au să fie de această părere, mai înainte ar fi prea timpuriu. Eu, Valois, vreau să vin către tine din toată inima”. Nu se destăinui, însă, nimănui, dar trimise anume pentru asta după Mornay, în ziua aceea de 1 martie. Se aflau într-un orășel, pe care nu trebuise să-l cucerească, căci își deschisese porțile de bunăvoie. Se plimbau de colo până colo, printr-o galerie deschisă, în lumina soarelui de primăvară, și parcă niciodată soarele nu mai avusese încă o lucire atât de nouă și de plină de speranță.

Henri spunea:

— S-a schimbat ceva, acuma sunt chemat din toate părțile. Orașele se ceartă pentru mine, care să mi se predea mai întâi. Au înnebunit oamenii sau de vină-i primăvara?

— Sire, s-ar putea ca la mijloc să fie numai dorința de a vă vedea irosindu-vă vremea.

— Dar ce să fac cu ea? întrebă Henri, și inima-i bătu mai repede, pentru că știa ce anume trebuia să facă și încă foarte repede, dar în ultima clipă se codea.

Lucrase îndelung și se apropiase de țintă pas cu pas și în sudoarea frunții. Acuma ținta-i aproape, ar putea să sară ca s-o apuce; dar șovăie, ultima mișcare întârzie, siguranța de odinioară a dispărut. Fericirea pare mai puțin firească decât înainte, când se afla departe și mai erau atâtea piedici de trecut. Poți să fii prinț de sânge, picioarele însă sunt grele de clisa care s-a adunat. Las' să se rostească mai bine un altul, să hotărască domnul du Plessis-Mornay, de asta-i înțelept și plin de virtuți!

— Sire, nu mai puteți pierde două luni cu mărunțișuri plăcute. Acum trebuie să scăpați Franța, căci altminteri se duce de râpă. Trebuie să înaintați spre Loira, cu toate forțele pe care le aveți.

— Acolo-i regele, rosti Henri, și inima îi stă să sară din piept.

— Tocmai de aceea.

— Să-l atac, Mornay?

— Sire, îi sunteți prieten și el va fi prietenul vostru, după ce zece armate ale sale n-au putut să vă nimicească.

— Zece au fost, Mornay? Atâta trudă și necaz? Așa-i. Și acum Valois nu mai are nici una iar Liga îl va înghiți de viu. Vrei să spui, domnule du Plessis, să-i sar în ajutor? S-ar putea să-mi surâdă ideea. Am să mă mai gândesc.

Urmarea acestei convorbiri fu că se gândi să cumpere un oraș ce-i stătea în drum, spre a putea străbate regatul cu cât mai puține lupte, el, care-și pusese viața în joc de o

sută de ori, când avea foarte puțin de câștigat. Acum era, însă, în joc regatul. Dar între timp s-a săturat să vadă zidurile aruncate în aer, casele prefăcute în cenușă, morții aruncați în drum, și-și îndreaptă privirea în altă parte. Mai bine cumpără orașele care nu se predau de bunăvoie, iar mai târziu va cumpăra chiar provincii, dar mai întâi va trebui să câștige încă multe bătălii și să îmbătrânească în cuirasă, indiferent dacă vrea sau nu. Altminteri nici cu bani regatul nu poate deveni stăpânit de rațiune, îmbelșugat și puternic.

Cu asemenea gânduri amare se purta veselul Navarra, fără a se putea ști, însă, dacă era și conștient de ele ori numai le și bănuia. Căci era mult prea tânăr, dar temeinic pregătit spre a le înțelege. Ce bine că-l avea lângă dânsul pe Mornay, un om cucernic. E un om cu adevărat credincios, cu toată înțelepciunea lui și în ciuda răutății multora din cei cu care a avut de-a face. Crede în puterea cuvântului, căci acesta purcede de la dumnezeu. Trebuie să-l păzim numai, așa cum ni l-a dat el, limpede și drept; atunci își păstrează întreaga putere. De aceea Mornay întocmi, în numele prințului său, o chemare către toți locuitorii regatului. Francezii erau chemați să trăiască în bună înțelegere și unire.

Și întreba în această scrisoare: La ce-au folosit războaiele nenorocite, cruzimile, un milion de vieți pierdute și risipa nemaipomenită de aur, mai mare decât ar putea da o întreagă mină? După care tot el răspundea, lăsându-i însă, la drept vorbind, pe cititori să răspundă: La sărăcirea poporului. La aceea că statul e acum bolnav de moarte, la o nefericire fără seamăn. Iar apoi întreba din nou: Și ce se va întâmpla dacă lucrurile vor merge tot așa mai departe? Întreba mai întâi pe nobili și pe târgoveți și dădea îndată și răspunsurile pe care le cereau interesele lor. Apoi, ridicând glasul, se adresa poporului, pe care-i numea jitnicerul regatului, ogorul roditor al statului,

oameni din a căror muncă se hrănesc prinții, a căror năduşeală le potoleşte setea. Unde vei afla adăpost, sărman popor, când nobilii te calcă în picioare?

Mornay, şi prin el Henri, scria: Te calcă în picioare. Despre burghezii din oraşe spunea că sug sângele poporului. Aşadar la aceste două stări nu se putea găsi sprijin; poporul trebuia să-şi pună nădejdea numai în rege. Liniştea şi siguranţa erau întruchipate numai de rege, iar printre rânduri se putea citi şi de care anume. De regele celor obidiţi şi al celor sărmani, de învingătorul cavalerilor înzăuaţi în argint, al arendaşilor de dări. Dat fiind, însă, că această chemare era făcută tocmai în numele lui, Mornay nu uită să arate că va fi credincios regelui Franţei. Dacă, ocrotit de cel de sus, Henri de Navarra îşi va duce cândva la bun sfârşit planul său, el va da ascultare regelui. Singura răsplată pe care şi-o dorea era o conştiinţă curată. Ar fi foarte mulţumit dacă toţi cei însufleţiţi de gânduri bune şi-ar dobândi libertatea.

Astfel sună chemarea, care trecu sub tăcere, cu multă grijă, o singură stare din regat, încercând să n-o zgândărească, dar fără mare nădejde de a o potoli. Cu clerul nu era nimic de făcut, iar puterea oarbă a urii, pe nume Liga, nu putea fi stăvilită dintr-o dată, nici chiar de adevăr. Totuşi, acesta fu recunoscut până la mari depărtări ca fiind aflător în vorbele chemării. Convingerea lui Mornay se adeveri. Adevărul împrăştie o lumină nesperată, ce abia putea fi înţeleasă. Cum adică, să trăim în bună înţelegere şi unire? Aşa ceva nu se mai îngăduise nicicând. Ce s-a întâmplat? Cei doi regi fură şi ei uimiţi, oricât de mult năzuiau unul către altul. Căci piedicile nu erau încă înlăturate; Navarra nu se gândea să-şi schimbe religia, ci numai să moştenească un regat. Valois, ca întotdeauna, ducea tratative cu Liga. Cu toate acestea, îi dădu de veste lui Mornay că n-are nimic împotrivă, iar Henri o trimise pe sora lui de lapte, *Madame* Diana.

Între cei doi regi se încheie un armistițiu de un an, dar amândoi se gândeau că ar trebui să fie pentru vecie. Întru acestea, Henri pornise la drum cu armata lui și, cum orașele din cale i se supuneau de bunăvoie, înaintă repede spre Tours. Regele își convocase acolo parlamentul. Juriștii erau rezonabili și, pe măsură ce Henri se apropia, deveniră tot mai îndrăzneți până la urmă înscriseră acordul printre legiuirile regatului. Asta se întâmpla la 29 aprilie. La 30, se înfățișă Navarra cu armata lui.

Era o duminică luminoasă și senină. Bietului Valois i se păru că înviază din morți. Pentru prima oară îi pieri spaima că Liga ar putea să-l prindă și să-l ducă. Se apropia doar fratele Navarra. Regele era la liturghie când cele două armate se întâlniră, pe malul unui pârâu, la trei leghe înaintea orașului: de o parte gentilomii regelui cu trupa lor, de cealaltă bătrânii hughenoți. Nu se opriră, n-ar fi fost bine să fi făcut așa, ci își amestecară îndată rândurile, scoaseră laolaltă frâiele cailor și-i adăpară în același loc. Aceste treburi le îngăduiră să nu vorbească mai mult decât s-ar fi cuvenit și să nu se uite unii la alții fără nici un rost. Ar fi zărit doar fețe îmbătrânite, trupuri pline de cicatrice; ar fi putut să vadă urmele multor suferințe, la ceilalți ca și la ei înșiși, și și-ar fi amintit de casele arse, de familiile ucise, de douăzeci de ani de război civil. După cum ar fi fost cu neputință să uite, cu prilejul acestei prime revederi pașnice, de noaptea Sfântului Bartolomeu; făptașii, ca și victimele. De aceea era mai cuminte să scoată frâiele și să-și mâne caii la adăpat. Regele Navarrei aștepta mai în spate, lăsându-i să-și vadă de treburi; îl trimisese înainte numai pe comandantul general al pedestrimii sale.

Pe malul apei, oamenii șușotiră: „Domnul de Châtillon” și parcă nu le venea a crede. Cu toate acestea era o duminică luminoasă și senină, iar fiul amiralului Coligny se îndreptă singur către mareșalul d’Aumont și-l îmbrățișă. Împrejurul lor se făcu un cerc larg, capetele se

descoperiră. Și abia după asta, mișcați până în adâncul inimilor, ostașii celor două armate se înfrățiră.

Regii le urmară pilda. N-ar fi fost nimerit să dea ei armatelor pilda înfrățirii. Dimpotrivă, acestea trebuiau s-o facă în primul rând și să se minuneze singure de ceea ce avuseseră curajul a înfăptui. În castelul Du Plessis, de partea cealaltă a fluviului, regele Franței îl aștepta pe cel al Navarrei și-l rugă să treacă dincolo. Această pretenție arăta că Valois încă nu învățase destul din nenorocirea lui și ar fi putut face să fie bănuit de intenții dușmănoase. În fața castelului Du Plessis apele Loirei se unesc cu cele ale râului Cher. Dacă trecea apa pe aici, Henri rămânea descoperit și putea fi lovit de glonte, din toate părțile, iar dacă ajungea pe limba de pământ pe care se afla castelul, risca să cadă fără putință de apărare în mâna lui Valois. Mai mulți dintre oamenii săi îl sfătuiră de aceea stăruitor să nu se ducă; Henri nu se lăsă, însă, înduplecat, ci se urcă într-o barcă, împreună cu câțiva gentilomi și soldați din garda personală, arborând chiar penajul alb și manteluța roșie. Așa încât oricine putea să-și dea seama de departe cine era.

Ajunse cu bine, pentru că așa era voia domnului și pentru că Valois îi ducea dorul; nu se îndoia de acest lucru, fiindcă judeca după propriile-i sentimente. Câțiva gentilomi de ai regelui îl conduseră spre castel, dar Valois îl aștepta în parc; ajunsese cu un ceas mai devreme și era neliniștit în sinea lui, deși la față arăta ca un om adormit și nu cuteza să întrebe: „Unde-i? Nu i s-a întâmplat cumva vreo nenorocire?” Când se întoarseră și-l înconjurară, nu întrebă pe nici unul dintre ei ceea ce îl neliniștea. Auzind însă că Navarra se afla în castel, își pierdu stăpânirea de sine și porni într-acolo fugind. Alergă astfel câțiva pași, dar, aducându-și aminte de maiestatea lui, o înfățișă iar celor din jur. Parcul era plin de lume, curteni și popor de rând, care se strecurase înăuntru. Regele Franței făcu

jumătate de drum, Navarra cealaltă jumătate.

Coborî treptele care duceau din castel în parc. Era îmbrăcat soldățește; pe umeri și pe lături pieptarul îi era ros tare din pricina cuirasei. Pantalonii de catifea, lipiți de coapse, aveau culoarea frunzei ruginii, mantaua era stacojie, pe pălăria sură îi strălucea penajul mare, alb și o preafrumoasă medalie. Curtenii și poporul priviră cu atenție la toate acestea. De altă parte, unii băgară de seamă, deși cu mai puțină plăcere, că barba începea să-i cărunțească. Nu puteau vedea dacă are lacrimi în ochi; lacrimile îi veneau însă cu mare ușurință, după cum bine știau cei ce-l cunoșteau mai demult. Dar chiar și aceștia abia dacă recunoșteau obrazul scofâlcit, mai slab ca de obicei. Cu atât mai mare îi părea de aceea nasul cu vârful lăsat în jos; la rădăcina lui avea o încrețitură rotundă, sprâncenele îi erau puternic arcuite. Nu avea un obraz obișnuit, și numai hotărârea care i se citea pe chip îi dădea o înfățișare de soldat. Nimeni nu mai putea să-și amintească de prizonierul amărât de la Luvru. Navarra se îndrepta semeț în întâmpinarea regelui.

La jumătatea drumului fură despărțiți de o năvală a privitorilor. Așa încât amândoi rămaseră în loc, căutându-se din ochi prin golurile lăsate de mulțime; se salută, întind brațele unul către altul. Sunt palizi și foarte gravi. În clipa aceasta încă mai năzuiesc unul către celălalt; în cea care va urma totul se va schimba. Pace! Pace! Și în sfârșit sosi și clipa solemnă a celui drept și bun!

— Faceți loc! Regele! strigă garda.

Mulțimea se dădu deoparte și, când regele Navarrei ajunse în fața maiestății-sale, se înclină, iar regele îl îmbrățișă.

SAMUIL, Cartea a Doua, Cap. I. versetele 19 și 25

Într-o bună dimineață, Mayenne, fratele rămas în viață al lui Guise, veni cu călărime și încercă să-l prindă pe rege. Se înțelege, trădătorii, care mișunau mereu în juru-i, îl duseră pe Valois tocmai spre locul unde și-ar fi găsit pieirea. Dar un morar recunoscu haina violetă și rosti:

— Sire! Încotro? Acolo-s oamenii Ligii!

Mayenne și pornise atacul. Viteazul Crillon nu izbuti să apere casele de dincolo de porți și se întoarse în oraș cu atât de puțini oameni, încât trebui să închidă poartă chiar cu mâna lui. Regele Navarrei plecase, dar nu era încă departe și se ceru ajutor. O mie cinci sute de archebuzieri hughenoți îl scăpară astfel pe rege. Oamenii Ligii crezură că vor putea opri atacul printr-un vicleșug și strigară:

— Ei, hughenoți viteji, n-avem nimic cu voi, numai cu regele, care vă trădează!

Drept răspuns, însă, răsună o salvă.

Puținii războinici trebuiră dar să se întoarcă de unde veniseră, și se retraseră încet, pas cu pas, trăgând mereu, iar a treia parte dintr-înșii căzu. Crillon, soldatul regelui, mărturisi de-atunci „dragostea lui pentru hughenoți”. Un curaj nou și nestrămutat se ivi o dată cu prietenii ce se alăturaseră regelui, încât chiar acesta intră în foc. Liga o luă din loc, cuprinsă de teamă. Iar Henri era cum nu se poate mai fericit că nu trebuia să mai lupte împotriva regelui, ci numai împotriva vrăjmașilor acestuia. Avea conștiința împăcată, și asta făcea mai mult decât o fortăreață cucerită. Înfățișă regelui armata sa; trecu peste un pod cu o mie două sute de călăreți și patru mii de archebuzieri, iar când ajunseră în fața regelui, acesta întrebă;

— Sunt toți odihniți și veseli, nu mai e război?

Și Henri îi răspunse:

— Sire! Suntem zi și noapte călare, dar e un război binefăcător.

Valois îl înțelese, și pentru prima oară râse din toată inima, ca Henri.

Însuflețit de noul său curaj, regele adună până în vară cincisprezece mii de elvețieni, și asta fără bani. Cu soldații lui și cu cei ai lui Navarra, avea în total patruzeci și cinci de mii de ostași, ceea ce însemna o armată puternică, în stare să-i recucerească iute capitala regatului, și ar fi putut chiar s-o facă. Mayenne, dimpotrivă, se topea văzând cu ochii, încât până la urmă rămase numai cu cinci mii de oameni, iar spaniolii sau germanii nu se arătau de fel; și lucrul era ușor de înțeles, căci o mișcare falsă și mârșavă se destramă în fața adierii unui curaj proaspăt și se trezește peste noapte fără gloate. Chiar în Parisul zăvorât începu să se vorbească dintr-o dată deschis. Rantiile cafenii nu se mai putură arăta decât înarmate. Unde mai e Liga? Unde-i partida atotputernică? Monstruozitatea „totală” e alcătuită, de fapt, în cel mai bun caz, din câțiva turbați și câțiva lași. Iar între aceste două soiuri de oameni nimic.

Bătrânii comandanți de oști ai regelui nu știau prea bine dacă asediul Parisului trebuie întreprins ori nu. Orașul s-ar putea apăra vreme îndelungată, iar armata Ligii s-ar îngroșa din nou dacă asediul n-ar fi încununat de izbândă. Dar regele Navarrei se pronunță în favoarea lui, cu toată greutatea prestigiului său.

— E vorba de soarta regatului. Trebuie să ne dăm numai seama că am venit să sărutăm acest oraș frumos și nu să-l atacăm.

Și mai spuse ceva, care vădi că această întreprindere era mai glorioasă decât oricare alta. Căci îndrăznești sunt crezuți și asta face puterea lor. La 30 iulie, armata regelui

cuceri Saint-Cloud, orașul și podul. Regele rămase în acest punct din împrejurimile capitalei, iar Navarra ocupă un altul.

Două zile mai târziu, când tocmai călărea împreună cu credincioasa lui armată, un gentilom îi ieși galopând în întâmpinare și-i șopti câteva vorbe la ureche; imediat Navarra își întoarse calul și luă cu el douăzeci și cinci de gentilomi să-l însoțească la Saint-Cloud.

— De ce mergem la rege, sire?

— Pentru că a căpătat o lovitură de cuțit în burtă, prieteni.

Vestea îi făcu pe toți să amuțească, erau copleșiți, și chiar și mai târziu vorbiră numai între dânșii și în șoaptă. Socoteau că la mijloc e mâna Ligii. Hotărât, această partidă și această mișcare nu sunt făcute pentru luptă, ci pentru crimă. Călugării din Paris au predicat o minune, știind foarte bine care anume. Iar minunea s-a întâmplat, luând înfățișarea unui asasinat. Și la stăpânul nostru au venit trei tineri care juraseră să facă întocmai ca Iudit[1] și să-l ucidă cu mâna lor pe noul Holofern. Da, dar vezi că el se pricepe să vină de hac ucigașilor. Bietul Valois! Cine l-o fi înjunghiat?

Ia uite, un călugăraș de douăzeci de ani, cu buze groase, vreo mostră strălucită a tinerimii generoase! Gentilomii regelui de Navarra, care tocmai ajungeau la Saint-Cloud, îi văzură rămășițele țeșite într-o boccea cafenie zvârlită în curte. Era de mirare că după făptuirea nelegiuirii nu fugise, ci se înturnase cu fața către zid și murmurase:

— Iacov, unde ești?

Și chiar așa-l chema, Jacques Clément.

Moștenitorul tronului intră în odaia muribundului, care la început nu păru lovit de moarte. Totuși Valois muri, în

[1] Conform legendei, Iudit, regina Betuliei, l-a ucis pe comandantul asirian Holofern, care-i asediase cetatea.

timp ce moștenitorul său se afla în altă parte. Când se întoarse, fără să știe ce s-a întâmplat, garda scoțiană a regelui mort i se aruncă cea dintâi la picioare. Și strigă:

— Ura! Sire, acum maiestatea-voastră e regele și stăpânul nostru!

Mai întâi, Henri nu-i înțelese, cu toată încrederea pe care o avea în menirea lui. Apoi se înspăimântă și fu încercat de acest simțământ: „Atâta vreme am dus cu bine propria-mi luptă, și acum trebuie să iau locul unui înfrânt, care zace acolo ucis; ce are să fie și cu mine?”

Urcă treptele cu fruntea plecată, intră în camera mortuară și privi mortul. Cât timp suntem pe lumea asta ne uităm la mulți morți - și cu ochii spiritului vedem chiar mult mai mulți morți decât vii; iar cine își dă seama de asta își închipuie că trăiește în aceeași lume cu ei și li se adresează. Henri Navarra vorbi și el către Henri Valois, cel trecut în veșnicie:

— Pe dealurile tale, Israile, doborâtă a fost podoaba ta! O, căzut-au cei viteji! Doborât a fost Ionatan pe dealurile tale!

Întru acestea, doi călugări se rugau lângă mort, căruia un anume domn d’Etrangues îi sprijinea bărbia. Noul rege are să mai aibă mult de furcă cu acest domn, ca și cu ceilalți, care dădură deodată buzna în odaie, de parcă s-ar fi înțeles. Și în loc să-și scoată pălăriile în fața noului rege, și le îndesară și mai tare pe cap ori le zvârliră pe podea, jurând cu glas tare: „Mai bine să murim de o mie de ori, să ne predăm dușmanilor decât să răbdăm un rege hughenot!” Voiau să pară că au convingeri și păreri, dar vorbele le sunau a minciună, mai ales că o seamă dintre acești domni făgăduiseră credință moștenitorului, imediat după făptuirea crimei. Atunci îi îngrijorase soarta lor și încă nu se înțeleseseră să trădeze regatul și să meargă cu Liga. După o obștească chibzuială acesta li se păru, însă, a fi lucrul cel mai cuminte. Căci Filip al Spaniei stăpânea

încă cea mai mare parte a aurului din lume.

Spre a nu fi ghiciți, ar fi trebuit să se adreseze altcuiva. Henri nu-i socotise oricum nici o clipă ca fiind prea zeloși în devotamentul lor. Porunci să i se croiască un veșmânt de doliu din haina violetă a mortului; era grăbit și nici nu avea bani pentru stofă. Dar chiar micșorată, haina violetă fu recunoscută, și curtenii își dădură coate, arătându-și disprețul pentru sărăcia regelui, de la care nu se putea căpăta nimic. Și fără zăbavă trimiseră la rege o delegație: să se convertească, și asta îndată. Regii Franței se deosebesc de ceilalți pentru că sunt unși din potirul sfânt și încoronați de Biserică. Henri se făcu galben de mânie. Iar ei își închipuiră că de spaimă, deoarece în clipa aceea părea a fi în mâna lor, și ei n-aveau de unde ști că el se obișnuise să dea ochi cu ucigașii.

Cu o prestanță pe care n-o prevăzuseră, Henri se ridică împotriva pretenției lor de a-și călca în picioare sufletul și inima la suirea pe tron. Și străpunse adunarea cu privirile. Erau de față seniori cu vază, dar pe cine-l împinseseră înainte și-l puseseră să le fie purtător de cuvânt? Pe d’0, un zero, care arăta chiar așa, un tânăr cu burtă, care prin bunăvoința fostului rege devenise un trântor și un hoț; unul dintre cei care și împărțiseră țara și veniturile țării între ei, încât nu le mai trebuia rege. Acest nemernic îndrăznea să dea lecții de bună purtare unui bărbat care luptase, și să-i vorbească de popor, cum obișnuiesc toți ticăloșii. Henri îl privi drept în ochi pe tânăr, și, cum acesta nu-i susținu privirea, spuse răspicat:

— Dintre catolici sunt de partea mea toți adevărații patrioți și orice om de onoare.

În fața acestei batjocuri fățișe se așternu tăcere, mai întâi pentru că Henri arăta hotărât și în al doilea rând fiindcă ceea ce spusese era adevărat.

Oamenii de soiul ăsta pot fi însă mai degrabă convinși dacă îndărătul ușii se aude zăngănit de arme. Tocmai

atunci ușa se deschisese și un soldat, Givry, intră bocănind și strigă:

— Sire, puteți fi rege, dacă suntem hotărâți! Numai cine-i laș o șterge!

La care cei pe care-i numise o tuliră. Apoi se înfățișă Biron, spre a-l încredința pe Henri că cel puțin elvețienii îi vor rămâne neapărat credincioși. Dar elvețienii nu erau mulți, și n-ar fi fost îndestulători. „Iată-l însă pe Biron, un om aspru și ciolănos, care la vârsta lui mai poate umbla în jurul mesei sprijinit numai în degetul mare; a fost dușmanul meu, dar are un suflet destul de mare ca să-și recunoască greșelile. Vine către mine, când mi-e mai greu."

— Biron! Vino la pieptul meu. Cu oameni ca domnia-ta sunt sigur că am să înving!

PE PĂMÂNT ȘI PE CER

În următoarele cinci zile, armata regelui se topi așa cum se întâmplase mai înainte cu aceea a Ligii. Mareșalul Épernon, până nu demult un stâlp al regatului, se certă într-adins cu Biron pentru ca să poată spune că un om ca el nu va lupta, ca un potlogar, sub un astfel de rege. O spuse și se retrase către regatul lui, regiunea Provence. Căci fiecare avea câte un mic regat pe care și-l croise din provinciile celui mare; Épernon se retrase dar într-acolo, luându-și cu dânsul gentilomii și toată armata. Noul rege nu avea nici un mijloc să-i oprească. Să se convertească? Dar aceiași oameni l-ar fi părăsit cu atât mai sigur. Și ar fi dobândit numai disprețul tovarășilor săi, al coreligionarilor și al prietenilor de peste hotare. Și n-ar mai fi primit de fel bani și soldați din Anglia și Germania.

Împreună cu Mornay alcătui în aceste zile deznădăjduite o declarație prin care chezășuia fiecăreia din cele două religii situația pe care o avusese până atunci. În ceea ce-l privea, își rezerva dreptul de a trece la credința care va fi împărtășită de cea mai mare parte a compatrioților săi. Nu spunea prea lămurit când, dar o știa. Când va ține bine în mână regatul împreună cu capitala răzvrătită, numai atunci și numai de bunăvoie Stăpân necontestat al regatului, va chezăși vechilor săi tovarăși de credință libertatea conștiinței; acesta îi era planul, indiferent dacă îl pusese la cale de dragul lor ori din amor propriu, spre a nu călca în picioare ceea ce făcuse parte din viața lui. El este regele care va da Edictul de la Nantes și va apăra din toate puterile libertatea. Toate acestea le hotărî și le prevăzu în cele cinci zile când cei mai mulți dintre cei ce-l înconjurau îl părăsiră, când un altul în locul lui ar fi alergat după dânșii.

Între timp, capitala, pe care continua s-o asedieze, se lăsă pradă celei mai crunte rătăciri. Se ajunse până acolo încât cei puțini care mai aveau mințile treze începură să-l regrete pe conducătorul dispărut. Căci moștenirea lăsată întrecea tot ce făptuise în timpul vieții. Pus față în față cu sora sa, Montpensier, Guise părea acum un înțelept. Ducesa trăia într-o necurmată exaltare și sări de gâtul crainicului care-i aduse vestea morții „tiranului”. Singurul lucru care o mâhni fu că pe patul lui de moarte Valois nu mai apucase, poate, să afle cine-l trimisese pe ucigașul în rantie cafenie. Din mormântul lui, Guise a întins mâna și te-a nimerit!

Apoi ducesa o puse pe mama ei, mama celor doi Guise uciși, să vorbească de la altar poporului, și bătrâna îl scoase într-adevăr din minți cu zbieretele ei. Căci prin glasul acestei bătrâne urla ticăloșia, lipsa de măsură și nebunia ascunsă, care împingea din urmă stirpea casei de Lorena în tot ceea ce făcea. Ducesa voise să-l proclame

neîntârziat rege pe fratele ei Mayenne, dar intră în conflict din pricina asta cu ambasadorul Spaniei. Stăpânul acestuia, Don Filip, socotea acuma Franța o provincie spaniolă; trupele lui ocupau doar Parisul. Așa încât, mânată din spate de stăpân, Liga se cufundă în destrăbălare. Mama lui Iacov-unde-ești fu adusă din satul ei de baștină și cinstită ca o sfântă fecioară. Icoana tânărului în cafeniu fu înfățișată obștești evlavii pe un altar, între cei doi Guise. Numai arareori în istoria lor se mai bucuraseră poporul, oamenii onorabili și mai cu seamă tinerimea generoasă de asemenea zile în care puteau face tot ce le trecea prin minte. Dar, cu tot abuzul de religie, nu credeau cu adevărat, căci altminteri nu s-ar fi dedat la fapte nebunești și la bețiii, care, oricum, nu erau îngăduite, dacă stai să te gândești.

Tot atunci, în fața porților ferecate, Henri - de care toți se depărtau - rămase nestrămutat în hotărârea lui de a salva rațiunea și de a apăra libertatea. În primul rând, regatul trebuia scăpat din ghearele stăpânitorului lumii. De aceea nici nu se va retrage până în Gasconia, nici nu va fugi peste hotar în Germania. Sunt glasuri care îl sfătuiesc să facă fie într-un fel, fie în altul; ele răsună ca o întruchipare a bunului-simț într-o situație ce pare fără ieșire. Dar el știe una și bună: să rămână nezdruncinat. Îndrăzneala atrage după sine încredere, încrederea dă putere, iar aceasta e izvorul izbânzii; toate laolaltă îi vor salva regatul și viața.

La 8 august ridică tabăra. Întovărăși numai o bucată de drum rămășițele pământești ale regelui mort; împrejurările nu îngăduiau încă să fie înmormântat cu pompă. Apoi își împărți armata. Din patruzeci și cinci de mii de soldați nu mai rămăseseră decât zece ori unsprezece mii. Cu trei și respectiv patru mii de soldați îi trimise pe mareșalul d’Aumont și pe protestantul La Noue să ocupe sectoare diferite ale hotarului de răsărit, spre a acoperi astfel

regatul împotriva unei noi invazii a trupelor spaniole. Iar el, cu trei mii cinci sute de archebuzieri și șapte sute de călăreți, hotărî să atragă asupră-și, acolo unde îi va veni lui la îndemână, toate forțele pe care vrăjmașul le avea în țară.

Se îndreptă dar spre nord, către Marea Mânecii, nădăjduind într-un ajutor al reginei care-l bătuse cea dintâi pe stăpânitorul lumii. Dacă sprijinul Elisabetei nu i-ar fi putut veni în orice clipă, nici n-ar fi crezut că orașul Dieppe i se va supune. În ziua de 26 se afla în fața Dieppeului, care îi deschise pe dată porțile. Această repeziciune era un rod al spaimei. Căci uite, a apărut, venit de cine știe unde, căpetenia unei cete de tâlhari, pentru că ce alta e? S-a botezat singur rege, dar n-are țară; își spune comandant de oști, dar n-are soldați. Până și nevasta i-a fugit. Totuși, nimeni nu poate ști când vor sosi trupele maiestuosului Mayenne și ce se mai poate întâmpla până atunci. Lipsit de apărare, orașul poate fi bombardat dinspre mare de corăbiile engleze, iar dinspre uscat e și atacat de hughenoți. Așa încât se resemnă în fața răului care-i părea mai mic și-și deschise porțile. Nimic nu lipsi, nici cheile grele întinse de pârgarii îngenuncheați, nici pâinea și sărea, oferite o dată cu pocalul care, la nevoie, putea fi otrăvit. Regele-tâlhar ridică, însă, de pe caldarâm pe un bătrân greoi, de parcă omul n-ar fi cântărit mai mult decât un fulg, și grăi către toți:

— Dragi prieteni, nu vă osteniți! Nu cer nimic mai mult decât să fim cu inima deschisă. Pâine bună, vin bun și chipuri voioase!

Pocalul nu-l bău, ceea ce ei nu băgară, însă, de seamă, uimiți cum erau să-l vadă nepăsător și zâmbitor. Erau normanzi, în vinele lor curgea un sânge mai gros decât al lui. Orașul lor se afla în calea primejdiilor, și orășenii erau obișnuiți să întâmpine nenorocirile dese cu un curaj neabătut. Și uite, ăstuia îi ardea de glumă? Îi mai ardea să

ia din mâna unei fete trandafirul, să glumească și să făgăduiască fiecăruia câte ceva. La drept vorbind, ce are de dăruit? Și, în gând, îi numărau puținii oșteni: câțiva călăreți, pedestrașii dezbrăcați. După care se întrebau unii pe alții; „Nu zău, cu ăștia vrea să cucerească ducatul Normandiei?” Adevărul era însă că da, „cu ăștia” Henri voia să cucerească regatul, întreg regatul, și pentru totdeauna. Din care pricină oamenii nici nu voiră să-l asculte când le-o spuse sus și tare; căci contrastul era mult prea bătător la ochi pentru capetele lipsite de imaginație.

Iar la fel cu cetățenii din Dieppe gândea și cea mai mare parte a locuitorilor regatului - neprevăzând nici unele din cele ce aveau să se întâmple în realitate chiar în ceasul următor, și totuși vrând să treacă drept oameni ce stau cu picioarele bine înfipte în pământ. Nici în ceasul al doisprezecelea nu-și dădură seama că urzeala gândurilor lor era venită din amăgiri și nu din adevăruri, căci oricât de atotputernică își dădea aerul de a fi Liga, acționa ca o nălucă ce așteaptă doar prima rază a soarelui spre a dispărea. Ciudat, dar marea mulțime nu vedea asta; dimpotrivă, primea cu frunțile încrețite de îngrijorare adevărul ce sta să se ridice și care era noul ei rege. Oricum, însă, oamenii simțeau mai degrabă neîncredere decât ură, și lucrul era adevărat nu numai pentru cei din Dieppe, ci pentru toți locuitorii. Fără îndoială, în sufletele lor se cuibărise și spaima, o presimțire ce-și făcea drum, tainic: poate că era chiar conștiința. Cum? „Cu ăștia” vrea el să cucerească ducatul Normandiei? Cu neputință. Iar când izbândi totuși, după ce își birui numai o singură dată dușmanul, cu toții își dădură seama: al lui va fi regatul. Și chiar și cei de la celălalt capăt al regatului își dădură seama că se iviseră zorile de mult așteptate.

— Ce Dieppe! exclamă Agrippa d’Aubigné, simțind că inspirația nu e departe. Nu ne aflăm doar în fața Dieppeului, pe șesul ăsta înecat în cețuri, între colinele

împădurite și râul Béthune, unde săpăm șanțuri și m-am descălțat de înfierbântat ce sunt de muncă. E drept că aici ne aflăm cu trupurile. Ca niște cârtițe, scormonim, goi, lutul, săpând două șanțuri, unul în spatele celuilalt, ca să putem ține piept vrăjmașului necruțător ce s-ar năpusti asupra noastră, din față, peste șes. Ne-am pus în gând să ne apărăm după toate regulile artei și să ne agățăm de acest petic de pământ. În spatele nostru se află satul Arques și deasupra lui cetățuia. Iar mai departe, în spate, ne poate da adăpost, dacă va trebui să ne retragem, orașul Dieppe, și ne mai punem nădejdea și în corăbiile engleze.

— Ce tot spui, Agrippa? îl opri Rosny. Nici vorbă să ne retragem!

Și Du Bartas interveni:

— Poate că nici n-o vom mai putea face, fiindcă picioarele noastre vor încremeni în șesul ăsta.

— Domnilor! îi mustră Roquelaure.

Dar Agrippa nu renunță la gândurile sau la versurile sale.

— Trupurile noastre se află, e drept, pe șesul ăsta de lângă satul Arques; în stânga e râul, în dreapta sunt dealurile cu tufișuri, totul e cenușiu din pricina ceții, și în acest peisaj e înfipt cătunul Martinglise.

— Cu o cârciumă în care se află vin bun. Mi-e sete, zise Roquelaure.

— Fiindcă picioarele noastre vor rămâne aici încremenite, repetă Du Bartas numai pentru sine și numărând în gând silabele.

Iar Agrippa reluă:

— Dar unde e spiritul nostru? Nici la cârciumă, nici pe lumea cealaltă, laolaltă cu morții. Spiritul nostru trăiește clipa ce va urma bătăliei, ce va urma izbânzii. Pentru că cine nu știe că vom învinge? Chiar și dușmanul a aflat de asta. Mayenne și trupele lui, care ne întrec ca număr, se află în marș, înaintează repede, dar nu doresc decât să fie

înfrânte de noi.

— Bine ar fi! observă Rosny, calm și potolit. Nu de asta, însă, se ostenește Mayenne să vină către noi, ci pentru a pune mâna pe regele nostru; chiar el a spus-o; și e încredințat că are și destulă putere, și destulă dibăcie.

— Și totuși, interveni Agrippa, într-un colțișor al sufletului și el dorește ceea ce toată lumea vrea, nu numai cei din Dieppe, ci și din restul regatului rătăcit. Iar noi îi vom scăpa de spanioli și de ei înșiși. Noi suntem leacul împotriva stăpânitorului lumii. Noi nu luptăm împotriva concetățenilor noștri.

— Ci împotriva orbirii și ticăloșiei lor, întregi Du Bartas.

Iar Agrippa rosti cu glas puternic:

— Prieteni! Întreaga lume așteaptă izbânda noastră, toți cei ce suferă asuprirea, până în cele mai depărtate unghere ale pământului, își ațintesc privirile asupra noastră. Pentru noi se roagă oropsiții, dezmoșteniții; de partea noastră cată conștiința celor ce știu să gândească.

Și Rosny adeveri:

— Suntem înțeleși cu umaniștii din întreaga lume. Dar asta încă n-ar fi mare lucru dacă umaniștii ar ști numai să gândească și nu să și poarte arme și să se bată.

— Ba pot chiar foarte bine, întăriră într-un glas Roquelaure și Du Bartas.

Și Rosny continuă să povestească:

— Mornay a dat de știre în toate regatele și republicile că noi vom fi aceia care vom doborî pe stăpânitorul lumii. El face să ne meargă vestea prin toate țările că luptăm pentru dreptate și libertate, care sunt sfinții noștri, că ne ridicăm pentru virtute, rațiune și moderație, care sunt îngerii noștri.

Roquelaure îl înfruntă:

— Și n-o credeți, domnule de Rosny?

La care acesta răspunse:

— Ba de crezut sunt gata să cred toate astea și încă

multe altele. De avut, însă, aș vrea să am câteva mii de livre din casa grăsanului de Mayenne.

Du Bartas începu a vorbi cu glas ciudat, de parcă ar fi exprimat adevăruri numai de dânsul știute, de parcă ar fi fost un oaspete aducând vești din alte lumi și pregătindu-se să plece din nou, repede, într-acolo:

— Nu pe acest șes îmi vor rămâne înțepenite picioarele. Așa e scris. Cu toții vom zări prin ceața ce acoperă pământul o părticică a cerului. După ce vom fi înfrânt dușmanul înzecit de puternic, aud răsuflând ușurate popoarele și văd punându-se în mișcare solii republicilor ca să prezinte omagii regelui nostru și să încheie prieteșug cu el.

Rosny era gata să se împotrivească: „Ei, astea sunt exagerări. O mică biruință, da; dar patru mii de soldați care abia rezistă în colțul cel mai depărtat al regatului și al continentului nu pot dobândi, după toate socotelile unei minți omenești, o izbândă hotărâtoare. Oare asta ar face din regele nostru mai mult decât un rege fără țară? Oare solii ar grăbi către el? Cam greu de crezut. Dar faima! își zise apoi tot el. Dar așteptările întregii lumi! Dar regele acesta!” Privirea sa o întâlni pe aceea a domnului Roquelaure, care încuviință, fără a scoate o vorbă, încredințat că așa stau lucrurile. Pentru acești oameni, pentru aceste cârtițe, cum se numiseră ei înșiși, pentru acești răscolitori ai pământului pe care-l călcau cu picioarele lor goale, adevărul devenise deodată limpede, deși privirile lor nu puteau străbate ceața. Cei dintâi, și deocamdată singurii în întreaga lume, înțeleseseră ce va aduce viitorul cel mai apropiat.

Erau pregătiți: Agrippa n-avea decât să spună versurile care, între timp, i se închegaseră în minte:

„O, te-arată! Între domnul și-ntre noi, norii joși dispar,

Doar lumina ni-o aruncă; iară cerul de cleștar
De-al cântării val răsună, stol de îngeri se coboară
Într-o fâlfâire albă, negrăită de ușoară.”

Când ajunse aici, poetul se opri, căci, cu adevărat, deasupra capetelor lor ceața se risipi, lăsând să se vadă un petic oval de cer luminos, și cu ochii lor zăriră un lucru pe care nici unul dintre ei nu mai voi să-l mărturisească vreodată. Erau sfinții și îngerii al căror nume îl pomeniseră mai înainte. Se aflau cu toții acolo, în peticul oval de cer luminos. După înfățișare, îmbrăcăminte și armuri semănau cu cei mai frumoși, cei mai viteji zei ai antichității. Dar din mijlocul lor se ivi trupul neacoperit al domnului Isus Hristos, se ivi însuși Omul.

PSALMUL LXVIII

În șanțul din fața satului Arques, Henri îi reproșă mareșalului Biron că trupele sale așteaptă de o săptămână atacul dușmanului. Mayenne se afla în fața lor, dincolo de pădure, și nici un fel de hărțuială nu-l momea să iasă din pozițiile ocupate, căci nu voia să lupte pe ceață. Ceața ar fi avantajat, însă, armata mai puțin numeroasă. Și Henri ar fi vrut să-și silească vrăjmașul să primească bătălia. Dar bătrânul îl sfătui să n-o facă.

— Sire! M-ați ascultat și nu v-ați închis în fortăreața Dieppe. E o fortăreață mică și slabă.

— Și trădătorii mișună într-însa, întregi Henri.

Iar mareșalul urmă:

— Cunoașteți oamenii, după cum mi-am putut da seama din proprie experiență. În schimb, eu mă pricep mai bine

pe câmpul de luptă. Nu părăsiți, de dragul nici unei cețe, acest patrulater apărat din toate părțile. Aici sunteți sigur că veți rezista. Aveți de partea voastră toate avantajele pe care le poate oferi natura, cetățuia în spate, la stânga râul cu malul lui mlăștinos, de netrecut pentru cavaleria dușmanului și cu atât mai puțin pentru artileria lui. Iar de departe vrăjmașul nu poate ținti prin ceață, cu tunurile lui.

— Ale noastre, însă... murmură Henri. Unde sunt? Vezi, ăsta-i secretul. Asta va fi surpriza.

Biron privi în jur și tăcură o clipă. Apoi mareșalul înălță din umeri.

— Nici flancul drept nu poate fi atacat de Mayenne, dealurile sunt apropiate unul de altul și acoperite de tufișuri. Nu-i rămâne decât să pornească dinspre pădure peste șes. Sire! Îl puteți aștepta la adăpostul celor două rânduri de întărituri. În cel dintâi aveți cinci sute de vechi hughenoți, și eu m-am izbit de ei pe vremuri. A fost lăsat, însă, și un interval prin care să puteți trimite înainte cincizeci de călăreți în front.

— Te-ai gândit la toate, Biron. Asta o știu și oamenii noștri. Trupele mele sunt destul de puțin numeroase ca orice soldat să-și poată da seama de situație și să poată judeca. Dorul de luptă se bizuie dar pe înțelegerea situației. Tocmai în asta stă avantajul nostru, că nu suntem prea numeroși.

— Sire! Ceața deasă nu lasă să se vadă om cu om; nu pot să știu dacă râdeți ori nu.

Henri îi șopti la ureche:

— Ceața va împiedica dușmanul să vadă cât de puțini suntem. Și cât de bine sunt împărțite forțele noastre, încheie el și întinse mâna arătând când un punct, când altul: șase puncte în total, pe care le știa prea bine și le regăsi prin ceață.

Nici Henri, nici Biron nu amintiseră un lucru care se înțelegea de la sine: ceața îi apăra, dar și punea în

primejdie atât pe unii, cât și pe ceilalți. Toată ziua, iscoade nevăzute se strecurară încolo și încoace. În uriașa armată a Ligii se produse în câteva rânduri, fără vreo pricină, panică. Soldații regelui puneau urechea la pământ și ascultau. În dimineața următoare, Mayenne renunță să mai adaste ridicarea ceții și porni atacul. Mayenne era dibaci, făcu o manevră surprinzătoare sau cel puțin crezu că produsese surpriză. Nu porni de la început de-a dreptul peste șes, ci trimise ceva pedestrime, numai vreo trei sute de lefegii germani, în coasta trupelor regale, peste dealuri. Dacă informațiile sale erau bune, regele se afla în flancul drept al celei de a două linii de întărituri. Mayenne socotea dar că va câștiga dintr-o lovitură bătălia, învăluind pozițiile regelui pe după tufișuri, prin ceață, și făcându-l prizonier pe rege. După ce l-ar fi prins, lefegiii germani ar fi trebuit să sară în a doua linie de întărituri și să atace din spate prima linie, în care urma să fi pătruns între timp cavaleria Ligii. După ce toate întăriturile ar fi fost luate cu asalt, ceea ce ar mai fi rămas din trupele regale n-ar mai fi fost decât niște cete răzlețite pe câmpul deschis. Ăsta era planul de luptă, așa cum îl concepuse dușmanul. Dar bătăliei îi era hărăzit cu totul alt sfârșit.

În flancul primei linii de tranșee se afla Biron, Henri se afla în flancul celei de a doua. Se sprijinea pe o bisericuță pe care voia s-o apere cu orice preț. Bătrânul avea numai șaizeci de călăreți, dar și niște ochi care văzură lefegiii târându-se printre tufișuri. Trimise dar o ștafetă călare regelui. Când cei trei sute de germani, gâfâind de oboseala mersului pe brânci, ajunseră la pozițiile armatei regale, se pomeniră așteptați și nu mai avură altceva de făcut decât să ridice mâinile în sus, privind spăsit.

Arătară că la drept vorbind inima lor bătea pentru cauza regelui, drept care fură ajutați să treacă peste șanțuri, li se lăsară armele și regele le atinse mâinile. Dar nu-și spuseseră gândul întreg. Lucru care se dovedi atunci când

cavaleria și pedestrimea Ligii porniră, în număr covârșitor, să-i atace pe apărătorii primei linii, pe cei cinci sute de archebuzieri hughenoți, printre care nu pătrundeai atât de lesne. Cavaleria ușoară a dușmanului izbuti însă să răzbată între cele două linii de întărituri. Dar aici fu întâmpinată de douăzeci și șase de gentilomi călări ai regelui, apărând din ceață, care nu puteau fi deci numărați și care-i goniră pe călărețiі vrăjmași spre bisericuță; acolo se ciocniră și de Biron cu cei șaizeci de oameni ai lui.

Lefegiii aflați în cea de-a doua linie de întărituri își simțeau din ce în ce mai puțin bătând inima pentru cauza regelui. Băgaseră de seamă că trupele Ligii pătrunseseră în locul închis dintre întărituri. Dar ce se mai întâmplase după aceea nu mai văzuseră ori înțeleseseră prea târziu, în orice caz se preschimbară fără veste din nou în dușmani, pricinuind astfel o mare neorânduială. Biron, care alergă spre ei, fu răsturnat din șa. Și același german, care îl doborâse pe mareșal, își îndreptă sulița și spre pieptul regelui, cerându-i să se dea prins. Flăcăul ar fi scăpat de griji pentru toată viața dacă ar fi izbutit să-l facă prizonier pe regele Franței. Din păcate, se trezise prea târziu, căci ai lui fuseseră înfrânți în locul închis dintre întărituri; zelul îl împiedicase să vadă ce se petrecea acolo. Se pomeni dar pe neașteptate înconjurat de călărețі întrecându-se care mai de care să-l răpună. Din care pricină făcu o mutră și mai neghioabă ca de obicei; regele râse și porunci să fie lăsat să-și vadă de drum.

Dar Biron se mânie. Înțepenit din pricina căzăturii, se căță̆ră totuși pe cal: nimeni nu-l mai văzuse încă până atunci căzând de pe cal. Și tocmai acum fusese de față și regele, care însă nu prea lua în serios accidentul, ci râdea de el. Treaba lui dacă voia să vadă sulița germanului îndreptându-i-se spre piept.

— Sire! Nu mă fălesc nici cu blândețea, nici cu seninătatea cugetului. Dați-mi omul în seama mea!

Era ciolănos ca armăsarul pe care-l încălecase și avea din nou privirea aspră cunoscută lui Henri de pe vremea vrăjmășiei lor. Vechiul dușman, lung și slab, se clătina în șa; larma și învălmășeala bătăliei nu-i puteau scoate din cap conștiința dreptului de a se răzbuna.

— Biron, te știu cum ești. Și văd și câte parale face lefegiul. Eu trebuie să trăiesc însă în mijlocul multor oameni.

Regele vorbise liniștit, gata să se depărteze. Era pe jos, în șanț; din înălțimea calului, călărețul îl vedea mărunțel, în armura-i cenușie, cu penajul mare, alb, al coifului. Cu atât mai puternic simți însă, de aceea, distanța care-i despărțea și care nu se datora numai deosebirii de rang. Părea că de-acolo, de jos, urcă spre el însuși spiritul și puterea adâncurilor, atingându-l într-un chip neplăcut, pe el, cel numit „moartea călare”. Un simplu ghiduș, cel de colo? Un jucător pe orice miză și un miorlăit? Scoate pălăria, Biron, e regele, mai rege decât l-am socotit vreodată. Față de el, eu, mareșalul Biron, nu fac mai multe parale decât lefegiul german. Se spune: „Are inimă bună”. Se vede: e vesel. Tot ce se poate. La fel zboară și păsările albe peste pământul întunecat. Încât totul e așa cum trebuie să fie: blândețea, seninătatea cugetului și, mai cu seamă, să ne băgăm bine în cap, îndreptățitul dispreț pentru oameni.

Și Biron își întoarse calul și galopă spre bisericuță; acolo era acum centrul bătăliei pe care, mai mult ca oricând, se încăpățâna să n-o cedeze, ci s-o câștige pentru un asemenea rege.

Marea armată a Ligii nu izbutise să facă nimic împotriva lagărului întărit dintre șanțuri. Și se lăsă împinsă printre dealurile din dreapta până către cătun. Biron apăra bisericuța, și, oricât de mult s-ar fi prelungit bătălia, până la urmă vrăjmașul tot trebuia să nimerească în mlaștinile din stânga. Acolo pătrunseră în rândurile sale mai mulți

soldați de-ai regelui decât ar fi bănuit că există. Nimeni nu-și dădu însă seama că era vorba de tot aceiași soldați. Un detașament al regelui, condus de el însuși în galop, măturând întreaga întindere a câmpului de bătaie, nimicea companii întregi împreună cu comandanții lor și dispărea apoi repede în ceață. Dușmanul, care încerca să se ia după el, pierdea direcția. Încotro? Împotriva cui? Vrăjmașul îl căuta pe rege; acesta zburase, însă, de mult în ajutorul cuiva în altă direcție. Iar asupra dușmanului se năpusteau alte trupe, care, de fapt, erau aceleași de mai înainte. Coloanele vrăjmașe fură hărțuite astfel una câte una, fără a li se lăsa timp să-și aducă aminte că toate la un loc alcătuiau o mare armată. Apoi, o bună parte din aceasta fu împinsă în mlaștinile care musteau sub greutatea mulțimii. Învălmășeală, panică, mulți se împotmoliră. Iar cei din rândurile din față dădură peste elvețienii regelui.

Într-o strungă, adăpostiți după niște garduri vii, de-a lungul râului, elvețienii regelui închideau drumul spre satul Arques și s-ar fi lăsat mai bine tăiați în bucăți decât să îngăduie vreunui vrăjmaș să treacă. Se aflau ei între ei, pe un petic de pământ străin, bărbați din Solothurn și din Glarus, având și un colonel de al lor, pe Gallaty. Își întinseră sulițele, căci acolo era locul lor, locul unde trebuiau să-și înfigă picioarele grele și să nu dea un pas înapoi în fața vrăjmașului superior ca număr, chiar dacă ar fi murit cu toții. La un moment dat zăriră prin ceață penajul alb al regelui. Henri li se adresă:

— Elvețieni! De data asta mă apărați voi pe mine! Dar va veni și rândul meu să vă scot din încurcătură!

Îl înțelegeau, cu toate că vorbea altfel decât ei, nici măcar în franceza pe care o cunoșteau. Îi numea „souisses”. Era prietenul lor și făgăduise colonelului Gallaty că, o dată ajuns stăpânul regatului său, se va socoti îndatorat să dea ajutor liberei Elvеții împotriva asupritorilor ei. Era un legământ despre care atât el, cât și

dânșii știau că va fi ținut. Căci voia lui era ca, o dată ajuns rege, să se alieze numai cu popoarele libere. Elvețienii săi erau din aluatul confederaților care, în ziua uciderii amiralului Coligny, îi apăraseră scara până când cel din urmă dintre ei își dăduse ultima suflare.

Elvețienii apărau dar strunga. Călăreții regelui, cincizeci în front, porneau mereu la atac dintre liniile de întărituri; pedestrimea sa se apăra cu furie în șase locuri, iar Biron ținea cu dârzenie bisericuța. Luptau cu toții fără istov, în timp ce vrăjmașii se împrospătau mereu, având răgazul de a-și trage sufletul din când în când. Lupta corp la corp, pistoale descărcate din imediata apropiere și de-abia atunci când se deosebea limpede culoarea uniformei. Lancea înfiptă sub șezutul călărețului, jos din șa cu el, la pământ cu el. Un mare senior din armata Ligii, trântit la pământ, îl înjura de zor pe un tânăr protestant, învingătorul său: „Îl vezi pe dracul, fârtate!” și-și frânse gâtul. Iar lângă bisericuță căzu un La Rochefoucauld, purtând prenumele biblic de Iosua. Caii lui Rosny și Biron pieriră sub ei. Din păcate, numărul cailor era mai mare decât trebuia, deoarece călăreții zăceau sub copitele lor, scoțând câte un oftat pe care numai pământul îl auzea, deasupra muribunzilor treceau, ca totdeauna, valurile vieții, și zgomotul lor amintea de acela al unei bătălii.

Regele cu penajul lui fu văzut lângă bisericuță, în strunga de lângă râu, în tranșee, în câmp deschis, pretutindeni, de către oricine și de toți laolaltă. Îi îndemna, în ceață și în ceasul morții, să se țină bine și să nu dea îndărăt. Strigă marile nume ai căror purtători își legaseră soarta de a lui, iar dacă vreunul dintre aceste nume nu fusese încă până atunci destul de mare, își căpătă măreția prin gura lui. Trecu călare pe lângă tânărul comandant general al cavaleriei sale ușoare, un fiu al lui Carol al nouălea cu o femeie din popor. „Valois! Te știu și n-am să te uit nici pe tine, nici familia ta. Vă am în sufletul meu

pentru vecie!” Și mai departe. „Montgomery, Richelieu! Am o surpriză! Rosny, La Force! Când primejdia-i mai mare, și dumnezeu e mai aproape. Biron! Nu vezi că ceața se ridică? Se risipește, trebuie să se risipească, așa să ne ajute dumnezeu, a noastră are să fie izbânda! La Rochefoucauld, am o surpriză pentru tine, ai s-o auzi tunând îndată!”

Și de pe cal îl prinse de umăr, dar omul se prăbuși, fără viață. Îi sprijini trupul neînsuflețit, încătușat în armură, de gardul bisericuței.

— Iosua? Tu? întrebă Henri ca pentru sine însuși, nevoind a-și crede ochilor. „Va tuna curând, dar el nu va mai auzi. Tunurile din cetățuia Arques ne vor scăpa, de îndată ce se va ridica ceața și se va putea ținti. Înapoia tranșeelor am un pirat normand care știe exact când se ridică ceața. Ascultă ce-ți spun, Iosua, ascultă-mă pentru ultima oară!”

Dar La Rochefoucauld zăcea neînsuflețit în drumul lui, ca odinioară un alt purtător al aceluiași nume, în palatul Luvrului, la capătul nopții Sfântului Bartolomeu. Căci drumul îi e semănat cu morți. Și regele se depărtă, plecă mai departe.

Ajunse la elvețieni. Țineți-vă bine până la urmă! Dar lucrul nu mai era cu putință, pentru că fuseseră covârșiți de numărul dușmanilor. Strunga de lângă râu fusese părăsită, și până la urmă la fel se întâmplă și cu bisericuța. Rămășițele armatei regale mai țineau doar capul de pod, gândindu-se însă la retragerea spre Arques și Dieppe.

— Cumetre, se adresă regele colonelului elvețian. Cumetre, sunt aici! Lângă voi și alături de voi vreau să mor sau să mă acopăr de glorie.

În timp ce rostea aceste vorbe vedea, însă, cum vedeau și toți ceilalți din jur, rândurile dese ale dușmanului revărsându-se unele după altele înainte, amenințând să-i covârșească și să acopere ca sub o lespede de mormânt pe

rege și regatul lui. Și el se cutremură.

„Înainte, înainte, cine râde la urmă râde mai bine, hughenoți!” Cu acest îndemn îi ridică pe apărătorii neclintiți ai primei linii de întărituri, pe bătrânii de la Jarnac și Montcontour, pe tovarășii de luptă ai domnului amiral, pe supraviețuitorii a douăzeci de ani de lupte pentru libertatea conștiinței. Hughenoții îi ascultară chemarea, îi zăriră penajul, săriră din tranșee, din prima tranșee, pe care o apărau neclintiți de dimineață.

Fuseseră cinci sute la număr și se repeziră acum de parcă ar fi fost încă tot atâția. Căci împreună cu ei pășeau morții. Iar în fruntea lor mărșăluia pastorul Damours. Așa-l chema: Damours.

— Domnule pastor, intonați psalmul, rosti regele, și cu toții începură să cânte.

În bătălii din vremi de mult apuse se văzuseră vrăjmași încolțiți tocmai când erau mai tari și mai făloși, și la fel se întâmplase și la Coutras. Și nici unui vrăjmaș nu-i priise; așa încât și puternica armată a Ligii se înfricoșă când auzi psalmul; se opri în loc, se zăpăci

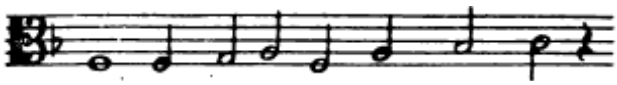

O dată de-o apare slăvită fața Ta,
O, Doamne, și dușmanul prin fugă va scăpa
Și tabere și corturi s-or mistui în zare,
Precum fumul părelnic când șovăie și moare
Bătut de-un vânt năprasnic de zor ce-l risipește,
Pieri-va tot dușmanul și cel ce ne urăște.

Ce mai rămâne oare din bălăria toată,
Otrava de-i pătrunsă de flacăra curată?
Ce mai rămâne oare din facla cea de ceară
Când tainic se topește sub cuvioasa pară?

Așa se va topi în părinteasca-ți mână
Puterea celor răi, vrăjmașă și păgână.

Atunci se risipi ceața: imediat, tunurile din cetățuia Arques începură să bubuie. Ghiulele sfârtecară și spârcuiră rândurile din față ale vrăjmașului. Era izbânda și aceasta chezășuia stăpânirea regatului. Dumnezeu ori nu dă de loc, ori dă din plin ceea ce numai el poate dărui: stăpânirea, puterea, măreția. Lucru pe care Henri îl află așijderi în acea zi, cuprins de evlavie.

Coligny, fiul amiralului, veni la el din Dieppe, care acum era în afară de primejdie, în fruntea a șapte sute de oameni, așa încât pe lângă bătrânii archebuzieri ai Religiei se adăugau alți șapte sute.

— Dumnezeu te trimite, Coligny!

Henri nu se căinase și nu se rugase atâta timp cât îi mersese rău, cât se aflase într-o situație disperată. În clipa izbânzii își înălță, însă, ruga către dumnezeu, în clipa izbânzii își plecă fruntea. Răscolise câmpul de bătălie cu copitele calului său ceasuri întregi, ceasuri pline de primejdii, dăduse pretutindeni o mână de ajutor, oricare dintre micile lui detașamente avusese prilejul să se încredințeze că fusese mereu lângă ele. Chemase în ceață, cu inima sfâșiată de neputința de a ști ce avea să se întâmple, câteva mari nume și făcuse aceste nume și mai mari. Oriunde se ivise penajul lui, micile-i detașamente prinseseră mai mult curaj și se simțiseră îmbărbătate. Făgăduise credință elveților în schimbul credinței lor. Vorbise cu morții ce-i apăruseră în cale. Îi arătase mareșalului Biron ce-i poate osul. Și avusese noroc. De mult venise ziua lui, dar abia după ce se împrăștiase ceața se văzu cât de strălucită era această zi. În curând are să aibă treizeci și șase de ani, până acum și-a trăit numai tinerețea. Pe chipul lui, luminat mai degrabă de focul luptei și de suferința îndurată decât de bucurie, curg, o

dată cu năduşeala, lacrimile.

Din amândouă laturile, vechii lui războinici, luptători pentru libertate, pentru conştiinţă, strâng în cleşte vrăjmaşul. Puterea duşmanului e zdrobită, iar ei cântă. Strigăte aspre de bucurie, luptătorii credinţei trag parcă de funiile nevăzute ale clopotelor cereşti.

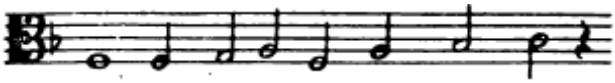

Iar ceata celor drepţi pe dată va sălta
În cântece de slavă spre nemurirea Ta.
Căci mare-i bucuria şi-i mulţumirea sfântă
Să vezi papistăşeasca armată că-i înfrântă.
Să dănţuim, prieteni, aşa cum ştim prea bine
Când duşmanu-i pe fugă, în hulă şi ruşine.

Cântaţi aşa cu toţii, un slavă, slavă Ţie!
Şi psalmul să se urce în sus înspre tărie,
Sus, sus departe tare, până la tron de nori,
Să cânte tot alaiul de flaute, viori,
Căci El e împăratul de-a pururea slăvit
Şi numele Lui sacru mereu e pomenit.

MORALITÉ

„Le triomphe final ne sera pas seulement acheté par ses propres sacrifices: Henri assiste à l’immolation d’êtres qu’il aurait voulu conserver. Déjà il avait dû faire ses adieux à sa compagne des années difficiles. Il faut encore que le Valois, son prédécesseur, s’en aille, et pourtant Henri, l’ayant sauvé de la main de ses ennemis,

l’affectionnait d’une manière très personnelle. Son esprit y était plus content, préférant se mettre d’accord avec le passé, que de le renier. Avec le sens de la vie, on se plie à bien des nécessités. La moins acceptable, pour un esprit bien fait, est celle de voir s’accumuler les désastres. Trop de personnages ayant été mêlés à son existence viennent d’être emportés par les catastrophes, et la mort a voulu trop bien lui déblayer le chemin. Sur le champ de bataille d’Arques le roi Henri, en nage d’avoir tant combattu, pleure pendant que résonne le chant de la victoire. Ses larmes, c’est la joie qui en cause quelques-unes. D’autres, il les verse sur ses morts, et sur tout ce qui finit avec eux.

C’est sa jeunesse qui, ce jour là, prit fin.[1]

[1] Izbânda finală va fi răscumpărată nu numai cu sacrificiile lui; Henri e martor la jertfirea unor ființe pe care ar fi vrut să le știe nevătămate. A și trebuit să se despartă de tovărășia din anii cei mai grei. Și iată acum că și cel din urmă Valois, înaintașul său, se stinge. Henri, care-l scăpase din mâna vrăjmașilor săi, îl îndrăgise într-un chip care era numai al lui. Cugetul său, care prefera renegării acestuia împăcarea cu trecutul, se simțea mai mulțumit astfel. Înțelegând mai adânc viața, începi să te supui multor porunci ale ei. Iar lucrul cu care un cuget drept se împacă cel mai greu este îngrămădirea dezastrelor. Prea multe personaje a căror viață se împletise cu a lui au căzut jertfă catastrofelor și moartea prea se hărnicește să-i curețe drumul. Pe câmpul de bătălie de la Arques, regele Henri, cu sudoarea șiroind după încordarea bătăliei, plânge în timp ce răsună imnul biruinței. O seamă din lacrimile sale sunt pricinuite de bucurie. Altele, le varsă însă pentru morții săi și pentru tot ce se sfârșește odată cu ei.
În ziua aceea luă sfârșit și tinerețea lui.

C U P R I N S

I. PIRINEII....4
OBÂRȘIA....5
CĂLĂTORIA....12
PRIMELE ÎNTÂLNIRI....15
VRĂJMAȘELE....21
O DRAGOSTE STINSĂ....24
O, DOAMNE, ARATĂ-ȚI FAȚA!....28
CEA DINTÂI DESPĂRȚIRE....34
LA MOARTEA TATĂLUI....41
O VIZITĂ CIUDATĂ....44
ÎNTÂLNIREA....47
MORALITÉ....51
II. JEANNE....52
FORTĂREAȚA DE PE ȚĂRMUL OCEANULUI....53
PREȚUL LUPTELOR....58
SCENĂ DE FAMILIE....68
ANGLIA....74

URZELI, CAPCANE ȘI UN CUGET CURAT.....79
SFATUL CELOR TREI.....83
CU ADEVĂRAT SINGURĂ.....87
O DRAPERIE FLORENTINĂ.....90
SCRISORILE.....97
CA SĂ DISPARĂ PALOAREA.....103
ÎN ACELAȘI CEAS AL DIMINEȚII.....105
ISUS.....108
NOUA EI ÎNFĂȚIȘARE.....114
CEL DIN URMĂ SOL.....120
MORALITÉ.....125
III. LUVRUL.....126
STRĂZILE PUSTII.....127
SURIOARA.....130
PALATUL REGAL.....132
ZÂNA CEA REA.....135
DOI OAMENI ÎN NEGRU.....139
APROAPE DE VICTORIE.....142
O CONȘTIINȚĂ ÎNCĂRCATĂ.....146
LABIRINTUL.....149

O PRIMIRE ÎN PAȘI DE DANS.....155
MASA REGEASCĂ.....162
O CÂRCIUMĂ DE RÂND.....172
CEASUL DE GREA CUMPĂNĂ.....178
MORALITÉ.....187
IV. MARGOT.....189
UN SPECTACOL GRATUIT PE ESTRADA ÎNALTĂ.....190
SUB SEMNUL LUI VENUS.....196
CASA DE AUSTRIA.....201
O CICATRICE.....208
AVERTISMENTUL.....212
VISUL.....220
MÂNTUIREA.....222
SEMNE.....230
MINUNI.....239
PÂNDA.....247
VINERI.....250
AJUNUL.....259
UNDE-I FRATELE MEU?.....263
MĂRTURISIREA.....268

URLETELE UCIGAȘILOR....272
REVEDEREA....280
SFÂRȘITUL....288
MORALITÉ....292
V. ȘCOALA NEFERICIRII....294
NU ȘTIAM ÎNCĂ CE E INFERNUL....295
FACIUNTQUE DOLOREM....298
AU PUS MÂNA PE MINE....303
O NEIZBÂNDĂ....312
URA....319
UN GLAS....326
URA APROPIE....330
CE SE ALEGE DIN IUBIRE....337
CONVORBIREA DE PE ȚĂRMUL MĂRII....340
ANAPODA....349
MOARTEA ȘI DOICA....359
MORALITÉ....364
VI. GÂNDURI DEȘARTE....367
O ALIANȚA NEAȘTEPTATĂ....368
A DOUA MISIUNE....373

NOUA CURTE.....377
CE ÎNSEAMNĂ: A URÎ?.....385
SCENA CELOR TREI HENRI.....395
PĂȚANIA UNUI BURGHEZ.....401
PLĂCEREA.....408
ÎNTORSĂTURA.....417
SPIRITUL.....425
PLECAREA.....435
PRINȚ DE SÂNGE.....446
MORALITÉ.....454
VII. OSTENELILE VIEȚII.....456
„MICA MEA LUPTĂ”.....457
CASTELUL DE LA GRANGE.....466
ÎN GRĂDINA.....468
SFATUL DE TAINĂ.....473
MORNAY SAU VIRTUTEA.....480
O TAINĂ MARE.....490
MOARA.....496
VRĂJMAȘUL.....502
EAUZE SAU OMENIA.....512

OASPEȚI DE SEAMĂ.....519
MORALITÉ.....527
VIII. CALEA SPRE TRON.....530
AȘA NU MAI POATE SĂ MEARGĂ.....531
CEL DINTÂI.....534
FAMA.....541
DESPĂRȚIREA DE MARGOT.....545
ÎNMORMÂNTAREA.....557
MUZA.....561
ÎN GOANA MARE.....567
MOȘTENITOR AL TRONULUI.....570
O ISPITĂ.....577
ZIUA BUCURIEI.....585
MORALITÉ.....594
IX. MORȚII DIN DRUM.....596
CARE VA ÎNDRĂZNI?.....597
O NOAPTE CU UCIGAȘUL.....604
CHEMAREA.....608
DANSUL MORȚILOR.....615
NĂZUIND UNUL CĂTRE ALTUL.....620

SAMUIL, Cartea a Doua, Cap. I. versetele 19 și 25.....630
PE PĂMÂNT ȘI PE CER.....635
PSALMUL LXVIII.....642
MORALITÉ.....651